

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DONETSK NATIONAL UNIVERSITY

LINGUISTIC STUDIES

INTERNATIONAL COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

The collection was established in 1994

Volume 29

Donetsk DonNU 2014

Editorial council: Ivan Vyhovanets, Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine (Ukraine); Nina Klymenko, Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine (Ukraine); Kateryna Horodenska, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Vladimir Manakin, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Svitlana Sokolova, Doctor of Philology, Senior Research Fellow (Ukraine); Floriy Batsevych, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Yuriy Pradid, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Maya Vsevolodova, Doctor of Philology, Professor (Russia); Oleksiy Kretov, Doctor of Philology, Professor (Russia); Maria Koniushkevich, Doctor of Philology, Professor (Belarus); Vasil Ragavtsov, Doctor of Philology, Professor (Belarus); Michal Sarnowski, Doctor of Philology, Professor (Poland); Larysa Pisarek, Doctor of Philology, Professor (Poland); Czeslaw Lachur, Doctor of Philology, Professor (Poland); Alesh Brandner, Doctor of Philology, Professor (Czech Republic); Stanislav Zhazha, Doctor of Philology, Professor (Czech Republic); Lyudmyla Popovych, Doctor of Philology, Professor (Serbia).

Editorial board: Evgenii Otin, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Vladimir Kaliuščenko, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Olga Byessonova, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Shamil Basyrov, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Mykhaylo Seniv, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Larisa Yagupova, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Vyacheslav Terkulov, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Halyna Lukash, Doctor of Philology, Professor (Ukraine); Mykhaylo Vintoniv, Doctor of Philology, Associate Professor (Ukraine); Vera Poznanska, Candidate of Philology, Associate Professor (Ukraine); Natalija Pyrlik, Candidate of Philology, Associate Professor (Ukraine); Iryna Domracheva, Candidate of Philology, Associate Professor (Ukraine); Natalia Pavluik, Candidate of Philology, Associate Professor (Ukraine); Yevdokiya Kravchenko, Candidate of Philology, Associate Professor (Ukraine).

Editorial team: Anatoliy Zahnitko, Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine (Editor-in-Chief) (Ukraine); Oksana Putilina, Candidate of Philology, Associate Professor (Vice-Editor-in-Chief) (Ukraine); Ganna Yemelyanenko, Candidate of Philology, Associate Professor (Executive Editorial Assistant) (Ukraine); Ilyia Danyliuk, Candidate of Philology, Associate Professor (Editorial Web-Assistant) (Ukraine); Juliya Leskonoh, laboratory assistant (Editorial Technical Assistant) (Ukraine); Inna Sakharuk, Post-Graduate Student (Corrector) (Ukraine); Anna Karataeva, Post-Graduate Student (Corrector) (Ukraine).

Publication is approved by HAC of Ukraine as a special ("The List No 1 of scientific special publications in Ukraine, in which the results of theses for a PhD and a doctoral degree may be publish" // Bulletin of HAC of Ukraine. – 1999. – No 4); ("The List of scientific special publications in Ukraine, in which the results of theses for a PhD and a doctoral degree may be publish" // Bulletin of HAC of Ukraine. – 2009. – No 12; it's approved by the Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine dated 11.18.2009 No 1-05/5).

State Registration Certificate of print media has a series of KB № 8925 from 07.01.2004.

The collection was approved for publication by the Academic Council of Donetsk National University (No 5 from 04.25.2014).

Founder: Donetsk National University.

At use the materials of the series reference to "Linguistic Studies" is obligatory.

The official Website of the Collection: <http://www.linguisticstudies.org/>. More information about the Collection is available at Website of Department of Ukraine Language and Applied Linguistics: <http://www.pldonnu.pp.ua/> and at Website of Philological Faculty of Donetsk National University: <http://phil.donnu.edu.ua/>

ЛІ 59 **Linguistic Studies** : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. – 338 pp.

Print ISSN 1815-3070

ISBN 966-7277-88-7

Online ISSN: 2308-0019

Current problems of the theory of language are considered; directions of evolution of morphological and syntactic categories are defined; topical issues of comparative-typological study of languages and text linguistics, discourse studies, and discourse analysis are identified; the features of functional semantics of lexical and phraseological units are set; the peculiarities of ethnolinguistics, onomastics, linguoculturology and history of language are outlined, the areas of applied linguistics are highlighted; a score of relevance and meaningfulness new linguistic works is expressed.

The collection is intended for scientists, lecturers, post-graduate students and students-philologists.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ

МІЖНАРОДНИЙ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Збірник засновано в 1994

Випуск 29

Донецьк ДонНУ 2014

Редакційна рада: Іван Вихованець, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Україна); Ніна Клименко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Україна); Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор (Україна); Володимир Манакін, доктор філологічних наук, професор (Україна); Світлана Соколова, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник (Україна); Флорій Бацевич, доктор філологічних наук, професор (Україна); Юрій Прадід, доктор філологічних наук, професор (Україна); Майя Всеволодова, доктор філологічних наук, професор (Росія); Олексій Кретов, доктор філологічних наук, професор (Росія); Марія Конюшкевич, доктор філологічних наук, професор (Білорусь); Василь Рагавцов, доктор філологічних наук, професор (Білорусь); Михайло Сарновський, доктор філологічних наук, професор (Польща); Лариса Пісарек, доктор філологічних наук, професор (Польща); Чеслав Ляхур, доктор філологічних наук, професор (Польща); Алеш Бранднер, доктор філологічних наук, професор (Чехія); Станіслав Жажа, доктор філологічних наук, професор (Чехія); Людмила Попович, доктор філологічних наук, професор (Сербія).

Редакційна колегія: Євген Отін, доктор філологічних наук, професор (Україна); Володимир Каліущенко, доктор філологічних наук, професор (Україна); Ольга Бессонова, доктор філологічних наук, професор (Україна); Шаміль Басиров, доктор філологічних наук, професор (Україна); Михайло Сенів, доктор філологічних наук, професор (Україна); Лариса Ягупова, доктор філологічних наук, професор (Україна); В'ячеслав Теркулов, доктор філологічних наук (Україна); Галина Лукаш, доктор філологічних наук, професор (Україна); Михайло Вінтонів, доктор філологічних наук, доцент (Україна); Віра Познанська, кандидат філологічних наук, доцент (Україна); Наталія Пирлік, кандидат філологічних наук, доцент (Україна); Ірина Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент (Україна); Наталія Павлюк, кандидат філологічних наук, доцент (Україна); Євдокія Кравченко, кандидат філологічних наук (Україна).

Редакційна група: Анатолій Загнітко, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (головний редактор) (Україна); Оксана Путіліна, кандидат філологічних наук, доцент (заступник головного редактора) (Україна); Ганна Ємельяненко, кандидат філологічних наук, доцент (виконавчий асистент редактора) (Україна); Ілля Данилюк, кандидат філологічних наук, доцент (веб-асистент редактора) (Україна); Юлія Лесконог, старший лаборант (технічний асистент редактора) (Україна); Інна Сахарук, аспірант (коректор) (Україна); Анна Каратаєва, аспірант (коректор) (Україна).

Видання затверджене ВАК України як фахове («Перелік № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 1999. – № 4); («Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» // Бюлетень ВАК України. – 2009. – № 12; затверджено постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1-05/5). Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серії КВ № 8925 від 01.07.2004 року. Затверджено до друку вченою радою Донецького національного університету (№ 5 від 25.04.2014 р.).

Засновник: Донецький національний університет.

Використання матеріалів серії «Лінгвістичні студії» передбачає обов'язкове покликання на них.

Офіційний сайт збірника: <http://www.linguisticstudies.org/>. Додаткова інформація про збірник доступна на сайті кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету: <http://www.pldonnu.pp.ua/> і на сайті філологічного факультету ДонНУ: <http://phil.donnu.edu.ua/>

Л 59 **Лінгвістичні студії** : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; гол. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 29. – 338 с.

Print ISSN 1815-3070

ISBN 966-7277-88-7

Online ISSN: 2308-0019

Розглянуто актуальні проблеми теорії мови, з'ясовано напрями еволюції морфологічних і синтаксичних категорій, визначено актуальні проблеми зіставно-типологічного вивчення мов, а також лінгвістики тексту, дискурсології й дискурс-аналізу, встановлено особливості функційної семантики фразеологічних і лексичних одиниць, окреслено особливості розвитку етнолінгвістики, ономастики та історії української мови, висвітлено напрями прикладної лінгвістики, висловлена оцінка актуальності та значущості нових лінгвістичних праць.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

© Донецький національний університет, 2014

© Автори статей, 2014

CONTENTS

INTRODUCTION		13
SECTION I	Theory of Language	15
Khrystyna Shchepanska	From the Archetype Original Image to the Functional Language Image (Based on the Verbal Image of Heart in the Ukrainian Poetic Discourse of the XIX th Century)	15
Natalia Yasakova	Theoretical Framework of Personality Language Semantics Representation Study	22
SECTION II	Current Problems of Morphology	29
Oksana Putilina	Typology of Morphological Changes in Present-Day English: Verbal Processes	29
Natalia Teslenko	Referential Semantics of the Demonstrative Pronoun <i>Цей</i> as a Component of the Nominal Group	37
Olena Vazhenina	Conceptual Dimensions of Phraseological Units	44
Ekaterina Vinogradova	The Grammaticalization Paths (New Prepositions in Russian Language)	50
SECTION III	Theoretical Issues of Syntax	57
Margaryta Goltvenytska	Complex Sentences with Compliance Subordinate in Modern Ukrainian Prose: Structural-Grammatical and Functional Semantic Aspects	57
Olga Krynytska	Realization of the Communicative Strategies at the Syntactical Linguistic Level (Based on the Ukrainian Modern Drama of the Beginning of the 20 th Century)	61
Lyudmyla Ostrovska	Expression of Temporal Semantics by Attributive Constructions	68
Anatoliy Zahnitko, Olga Levicheva	Components System of Speech Act: Functional-Structural Manifestations	74
SECTION IV	Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages	81
Anna Karataeva	Particle Systems in Ukrainian and English: Particular Correlations	81
Oksana Orlenko	Conceptualization of Spatial Relations: <i>over</i> vs. <i>над, через</i>	88
Halyna Palytsya	Verbalization of the Concept "TEACHING" in Ukrainian, Russian and German	95
Ekaterina Vinogradova, Hanna Sytar, Valeria Chekalina	Facing the Prepositions (Prepositional Units in The Russian, Bulgarian and Ukrainian Languages)	100
Elena Yevtushenko	On the Issue of the Problem of Aspectual System of Spanish Language in Comparison with Ukrainian One	109
SECTION V	Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units	115
Vira Deyneka	Customs Term as Unit of Ukrainian Sectoral Terminology System	115
Maya Kirlash	Principles of Attributing the Registered Units of the Explanatory Dictionary to the Lexis Denoting	122

Igor Protsenko	the Notions of Metallurgy Sacral Vocabulary (Definition). Classification of Sacral Vocabulary	126
SECTION VI	Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis	132
Alina Guseva	Ways of Presentation Linguistic Identity in the Virtual Discourse	132
Nataliya Karpenko	The Military Language as a Means of Verbalisation of the Concept WOMAN	138
Maryna Mykhalchenko	Textual Evaluative Gradation: Subjective and Objective Components	142
Natalija Pyrlik	The "Crisis" Speeches in Genre Space of English-Language Political Discourse	148
Inna Sakharuk	Text and Discursive Categories of Modern Ukrainian Internet-Media in the Paradigm of Postmodernism	152
Olha Sytenko	Problem of Adequate Translation of Contracts	161
Ganna Yemelyanenko	The Linguistic Creative Potential of Peripheral Elements of Functional-Semantic Field of Irreality	167
Inna Yushkovets	Individual Verbal Characteristics of Language Personality of German Chancellors	175
SECTION VII	Ethnolinguistics, Linguoculturology and Onomastics: State and Perspectives of Research	181
Iryna Gerasymenko	The Semantic Meaning of the Lexeme <i>Rose</i> (<i>Розовый</i>): Linguoculturological Aspect (On The Basis Of Russian Phraseology, The Folklore Language And The Language Of Fiction)	181
Lubomira Hnatiuk	Linguocultural Pragmatic and Functional-Communicative Peculiarities of Silence as the Communicative Act in Ukrainian, Polish, British and American Environment	187
Vira Slipetska	Cursings as Behaviour Speech Formulas that Vealize Negative Emotions and States	196
Elvira Vetrova	Subjects of Wishes in Speech Etiquette of Ukrainians and Lezgins: Universal and Ethnocultural	200
SECTION VIII	The History of Language	213
Tetyana Karlova	Nominative Status of the Verb in Terms of Cognitive Onomasiology (Symbiosis of Lexical and Syntactic Concepts)	213
SECTION IX	Applied Linguistics: Trends and Aspects of Studies	218
Illya Danyliuk	Color Map of Taras Shevchenko's "Kobzar" with MATHEMATICA	218
SECTION X	Reviews and Summaries	224
Olga Byessonova	Master Class in Translation : Opening Up New Vistas. Review of	224

	the monograph : <i>Non-Literary and Literary Text in Translation</i> by K. Bednárová-Gibová. – Filozofická fakulta Prešovskej universzity. – Prešov, 2012. – 100 pp. – ISBN 978-80-555-0612-8	
Svitlana Kremzikova	Interpersonal communication in intercultural space. Review of the monograph : <i>Technology of interpersonal communication in intercultural interaction</i> by L.Ya. Hnatiuk. – Donetsk : "Knowledge", Donetsk Branch, 2013.– 336 pp.	225
Czeslaw Lachur	Contrastive Description of Slavic Verbs. Review of <i>Transactional of Russian and Serbian / Croatian / Bosnian languages</i> by Branko Toshovych. – Katowice : Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2009. – 263 pp.	229
Vasil Ragavtsov	Modern linguistic thesaurus. Review of <i>Dictionary of Modern Linguistics : Notions and Terms</i> by Anatoliy Zahnitko : 4 vol. Vol. 1 / Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – 402 pp. ; Vol. 2. – 350 pp. ; Vol. 3. – 426 pp. ; Vol. 4. – 388 pp.	232
Mykhailo Seniv	Spanish-Ukrainian Typological Studies. Review of the monograph : Vocabulary denoting man by age in Spanish and Ukrainian languages (structural-semantic characteristics) by Igor Protsenko [Text] / Igor Protsenko. – (Typological, comparable, diachronic studies. – Vol. 10). – Donetsk : DonNU, 2013. – 212 pp.	235
Maya Vsevolodova	Category of Quantitative in Slavic Languages ((Lecture on the "Grammatical Readings – VII" (Donetsk, February 05, 2013))	237
Anatoliy Zahnitko	Innovations in Present-Day Ukrainian and English Languages. Presentation of <i>Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2</i> by Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp.	248
Anatoliy Zahnitko	Scientific Abstracting : an International Standard. Presentation of <i>Abstracting : Theory and Practice in Modern English and Ukrainian Languages</i> by Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 93 pp.	250
Anatoliy Zahnitko, Nataliya Kushch	Modern Prepositional Grammar. Review of : <i>Russian prepositions and of prepositional type means. The materials to the functional-grammatical description of real usage. Book 1: Introduction to objective grammar and lexicography of Russian prepositional units</i> [Text] / M. V. Vsevolodova, O. V. Kukushkina, A. A. Polikarpov / Under general supervision of M. V. Vsevolodova. – M. : Knizhnyj dom "LIBROKOM", 2013. – 304 pp.	252
Anatoliy Zahnitko, Maryna Mykhalchenko	Game in the axiological space of language. Review of the monograph : <i>Language game in paradigm of interpretative linguistics. Grammar of evaluation. Grammatical ihreme (theoretical comprehension of discursive practices)</i> by Tetyana A. Kosmeda, Oksana V. Khaliman [Text]. – Drohobych : Kolo, 2013. – 228 pp.	257
Anatoliy Zahnitko, Oksana Putilina	Reciprocal Constructions : Global Dimension. Review of <i>Reciprocal constructions</i> [Text] / Edited by Vladimir P. Nedjalkov / With the assistance of Emma Š.	260

Geniušienė and Zlatka Guentchéva / Foreword by Bernard Comrie. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – xxiii, 2219 pp. – 5 vols. (Typological Studies in Language (TSL), 71).

ABSTRACTS	265
CONTRIBUTING AUTHORS	326
SUBMISSION INFORMATION	329
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ	334

ЗМІСТ

INTRODUCTION		13
РОЗДІЛ I	Теорія мови	15
Христина Щепанська	Від архетипного першообразу до функціонального мовного образу (на прикладі слова-образу серця українського поетичного дискурсу XIX століття)	15
Наталія Ясакова	Теоретичні засади вивчення мовної репрезентації семантики персональності	22
РОЗДІЛ II	Актуальні проблеми морфології	29
Оксана Путіліна	Типологія морфологічних змін у сучасній англійській мові: дієслівні процеси	29
Наталія Тесленко	Референційна семантика вказівного займенника <i>цей</i> у складі іменної групи	37
Олена Важеніна	Концептуальні виміри фразеологічної одиниці	44
Катерина Виноградова	Шляхи граматикизації (нові прийменники в російській мові)	50
РОЗДІЛ III	Теоретичні питання синтаксису	57
Маргарита Голтвеницька	Складнопідрядні речення з підрядним відповідності в сучасній українській прозі: структурно-граматичний і функціонально-семантичний аспекти	57
Ольга Криницька	Реалізація комунікативних стратегій на синтаксичному рівні мови (на матеріалі української модерної драми початку XX століття)	61
Людмила Островська	Вираження темпоральної семантики атрибутивними конструкціями	68
Анатолій Загнітко, Ольга Левічева	Система компонентів мовленнєвого акту: функційно-структурні вияви	74
РОЗДІЛ IV	Актуальні проблеми зіставно-типологічного вивчення мов	81
Анна Каратаєва	Партикуляційна система української та англійської мов: особливості співвіднесеності	81
Оксана Орленко	Концептуалізація просторових відношень: <i>over</i> vs. <i>над, через</i>	88
Галина Палиця	Вербалізація концепту "НАВЧАННЯ" в пареміях української, російської та німецької мов	95
Катерина Виноградова, Ганна Ситар, Валерія Чекаліна	Обличчям до прийменників (прийменникові одиниці в російській, болгарській та українській мовах)	100
Олена Євтушенко	До питання про проблему аспектуальної системи іспанської мови у порівнянні з українською	109
РОЗДІЛ V	Функційна семантика лексичних і фразеологічних одиниць	115
Віра Дейнека	Митний термін як одиниця галузевої терміносистеми української мови	115

Майя Кірлаш	Принципи віднесення реєстрових одиниць тлумачного словника до складу лексики на позначення понять металургійної галузі	122
Ігор Проценко	Сакральна лексика (визначення поняття). Класифікація сакральної лексики	126
РОЗДІЛ VI	Проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу	132
Аліна Гусєва	Способи презентації мовної особистості у віртуальному дискурсі	132
Наталія Карпенко	Військова лексика як засіб вербалізації концепту <i>ЖИНКА</i>	138
Марина Михальченко	Текстова оцінна градація: суб'єктивний і об'єктивний компоненти	142
Наталія Пирлік	«Кризові» промови в жанровому просторі англійськомовного політичного дискурсу	148
Інна Сахарук	Текстово-дискурсивні категорії сучасних українських Інтернет-ЗМІ у парадигмі постмодернізму	152
Ольга Ситенко	Проблема адекватного перекладу контрактних паперів	161
Ганна Ємельяненко	Лінгвокреативний потенціал периферійних компонентів функціонально-семантичного поля ірреальної модальності	167
Інна Юшкова	Індивідуальні вербальні характеристики мовної особистості канцлерів ФРН	175
РОЗДІЛ VII	Етнолінгвістика, лінгвокультурологія та ономастика: стан і перспективи дослідження	181
Ірина Герасименко	Семантика лексеми <i>розовий</i> : лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі російської фразеології, мови фольклору та мови художньої літератури)	181
Любомира Гнатюк	Лінгвокультурні прагматичні й функційно-комунікативні особливості комунікативного акту мовчання в українськомовному, польськомовному, англomовному просторах	187
Віра Сліпецька	Прокляття як поведінкові мовленнєві формули репрезентації негативних емоцій і станів	196
Ельвіра Вєтрова	Мотиви побажань у мовленнєвому етикеті українців і лезгинів: універсальне й етнокультурне	200
РОЗДІЛ VIII	Історія мови	213
Тетяна Карлова	Номінативний статус дієслова з позицій когнітивної ономаціології (симбіоз лексичних та синтаксичних концептів)	213
РОЗДІЛ IX	Прикладна лінгвістика: напрями й аспекти дослідження	218
Ілля Данилюк	Кольорова мапа "Кобзаря" Тараса Шевченка у системі MATHEMATICA	218
РОЗДІЛ X	Рецензії та анотації	224
Ольга Бессонова	Майстер клас з перекладу : відкриваючи нові перспективи.	224

	Рец. на монографію : <i>К. Беднарова-Гібова. Нехудожній і художній текст у перекладі</i> [Текст] / К. Беднарова-Гібова.– Філософський факультет Пряшівського університету. – Пряшів, 2012. – 100 с. – ISBN 978-80-555-0612-8	
Світлана Кремзикова	Міжособистісне спілкування у міжкультурному просторі. Рецензія на монографію : <i>Гнатюк, Л.Я. Технології міжперсонального спілкування у міжкультурній взаємодії</i> : [монографія] / Л. Я. Гнатюк. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2013.– 336 с.	225
Чеслав Ляхур	Контрастивний опис слов'янських дієслів. Рец. на кн. : <i>Бранко Тошович. Трансакціонал російської і сербської / хорватської / бошняцької мов</i> [Текст] / Бранко Тошович. – Катовіце : Вид-во Слов'янського університету, 2009. – 263 с.	229
Василь Рагавцов	Сучасний лінгвістичний тезаурус. Рецензія на словник : <i>Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. Т. 1 / А. П. Загнітко.</i> – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 402 с. ; Т. 2. – 350 с. ; Т. 3. – 426 с. ; Т. 4. – 388 с.	232
Михайло Сенів	Іспансько-українські типологічні дослідження. Рец. на монографію : <i>Проценко, І.Ю. Лексика на позначення людини за віком в іспанській та українській мовах (структурно-семантична характеристика)</i> [монографія] [Текст] / І. Ю. Проценко (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 10). – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 212 с.	235
Майя Всеволодова	Категорія квантитативності в слов'янських мовах (довідь на «Граматичних читаннях – VII» (Донецьк, 5.02.2013 р.))	237
Анатолій Загнітко	Інновації в сучасних українській та англійській мовах. Презентація книги : <i>Путіліна Оксана. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Морфологія. Синтаксис. Соціолінгвістика). Книга 2</i> [Текст] / Оксана Путіліна : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А. Загнітко. – Донецьк : Донецький національний університет, 2012. – 306 с.	248
Анатолій Загнітко	Наукове реферування : міжнародний стандарт. Презентація книги : <i>Путіліна О.Л. Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах</i> [Текст] / О. Л. Путіліна : Навчальний посібник із курсу «Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 93 с.	250
Анатолій Загнітко, Наталія Куш	Сучасна приєменникова граматики. Рец. на кн. : <i>Всеволодова, М.В., Кукушкіна, О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц</i> [Текст] / Под общ. ред. М. В. Всеволодовой. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 304 с.	252
Анатолій Загнітко, Марина Михальченко	Гра в аксіологічному просторі мови. Рецензія на монографію : <i>Космеда, Т.А., Халіман, О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматичні іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики)</i> [Текст] / Тетяна Анатоліївна Космеда, Оксана В. Халіман. –	257

Анатолій Загнітко, Оксана Путіліна	Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с. Реципрокальні конструкції : світовий вимір. Рец. на монографію : <i>Реципрокальні конструкції</i> / За ред. В.П. Неद्याлкова / За сприяння Е.Ш. Генющене і З. Гуенчевої / Передмова Бернарда Комрі. – Амстердам ; Філадельфія : Джон Бенджамін Паблшин Компані, 2007. – ххiii, 2219 с. – У 5 т. (Типологічні дослідження в лінгвістиці (ТДЛ), 71).	260
ABSTRACTS		265
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		326
SUBMISSION INFORMATION		329
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ		334

INTRODUCTION

Linguistic Studies (LS) is the official collection of scientific papers of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Philological Faculty, Donetsk National University, Ukraine, published two times per year. The first volume was published in 1994. *LS* is refereed book of collected papers. The collection was founded in 1994 as scientific collection, approved by HAC of Ukraine as a special, in 2012 *LS* also has received the status of international scientometric collection of scientific papers.

Linguistic Studies carries articles, survey articles, books and theses reviews and informational notes on all aspects of word languages. *LS* has ISSN, ISBN and Online ISSN: 2308-0019 (for the official English-speaking Website): <http://www.linguisticstudies.org/>.

The Collection has passed **an international registration** procedure and it has added to:

- ℥ Genamics JournalSeek with support from OCLC as part of the [WorldCat Knowledge Base](#) (New Jersey, USA)

- ℥ the [WorldCat Knowledge Base](#)

- ℥ **ULRICHSWEB™** Global Serials Directory (New Jersey, USA)

- ℥ Google Scholar

- ℥ Journal Rate (Canada)

- ℥ Index Copernicus International (**ICV 2012: 5.58**)

- ℥ Electronic Journals Library (Regensburg, Germany)

- ℥ The Runking Web of World Repositories (an initiative of the Cybermetrics Lab, a research group belonging to the Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)) (Madrid, Spain)

- ℥ Directory of Open Access Repositories (University of Nottingham, Nottingham, UK)

and

- ℥ [Електронні архіви України - ELibUkr](#) in
- ℥ "Ukrayinika Naukova" ("Ukrainica Scientific"), Abstract Database

Ї Ukrainian Journal of Abstracts "Dzherelo" ("Origin")

The official Website of *LS*: www.linguisticstudies.org.

More information about the Collection is available at Website of Department of Ukraine Language and Applied Linguistics: <https://sites.google.com/site/pldonnu/> and at Website of Philological Faculty of Donetsk National University: <http://phil.donnu.edu.ua/>.

The collection focuses on actual problems of modern linguistics and welcomes manuscripts on a wide variety of topics including cross-disciplinary / multidisciplinary submissions that provide clear implications for research in the language field. Dedicated to the current problems of the theory of language, derivative categories and processes, evolution of morphological and syntactic categories, topical issues of comparative-typological study of languages and text linguistics, discourse studies, and discourse analysis, the features of functional semantics of lexical units in Germanic and Romance languages, the areas of applied linguistics, the peculiarities of sociolinguistics, ethnolinguistics, onomastics and history of languages, and others, *LS* seeks to serve the professional interests of researchers at all levels of language system. The collection welcomes submissions of the highest quality that report theoretical and empirical linguistic research, that describe main trends and innovative processes in Ukrainian, English, German, French, Russian and other languages.

The publication of submissions in *Linguistic Studies* provides, besides the articles, accompaniment with expanded English-language annotation and abstract of international standard (4,5-8 thousand of printable character) with transliterated references according to international standard (Volume 24 and next ones (2012-2013)). *Linguistic Studies* has international Editorial council (17 Doctor of Philology from Ukraine, Russia, Belarus, Czech Republic, Poland, Serbia, 2 of which are corresponding member of NAS of Ukraine), Editorial board (9 Doctor of Philology and 5 Candidate of Philology) and Editorial team (1 corresponding member of NAS of Ukraine and 3 Candidate of Philology). All submissions must undergo the procedure of "blind" review, which involved experts from the department, faculty and scientists who specialize in one or another issue (outside DonNU) if there is a need.

Since Volumes 28 and 29 *Linguistic Studies* reoriented the adoption of papers mainly in English (at least 60% of the submissions), accompanied by English-language international standard abstract, annotations and information about the author, and since 2015 (Volume 30 and further) full conversion of the collection in English-language format is planned.

Volume 29 is devoted to current problems of the theory of language (*Theory of Language*), directions of evolution of morphological (*Current Problems of Morphology*) and syntactic categories (*Theoretical Issues of Syntax*), topical issues of comparative-typological study of languages (*Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages*) and text linguistics, discourse studies, and discourse analysis (*Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis*), the features of functional semantics of lexical and phraseological units (*Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units*), the peculiarities of ethnolinguistics, linguoculturology, and onomastics (*Ethnolinguistics, Linguoculturology and Onomastics: State and Perspectives of Research*), vistas of applied linguistics (*Applied Linguistics: Trends and Aspects of Studies*), and history of language (*The History of Language*). This issue ends with a section "Reviews and Summaries", wherein new linguistic works, a score of their relevance and meaningfulness for development of modern linguistics are expressed.

Authors of *Linguistic Studies* hope that the articles inserted in it introduce to considerations and discussions. Comments and suggestions should be sent to: Editorial Team of "Linguistic Studies", Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Philological Faculty, Donetsk National University, Universytets`ka Str., 24, Donetsk, Ukraine, 83001.

Anatoliy Zahnitko (Editor-in-Chief), Oksana Putilina (Vice-Editor-in-Chief)

SECTION I. THEORY OF LANGUAGE

Khrystyna Shchepanska

УДК 81'42:[821.161.2-1.09"18":7.045]

**FROM THE ARCHETYPE ORIGINAL IMAGE TO THE FUNCTIONAL
LANGUAGE IMAGE (BASED ON THE VERBAL IMAGE OF HEART IN THE
UKRAINIAN POETIC DISCOURSE OF THE XIXth CENTURY)**

Cognitive-communicative mechanisms of the forming of "heart as an inner human" microimage in the sense structure of the verbal image of heart in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century were analyzed in the article. The algorithm of the description of general mechanism of image formation was offered. The archetype background of microimage was determined, pre-conceptual (perceptible) and base conceptual signs, which had been underlain the proper inner form image, were emerged. Metaphorical images, which have been embodied on a base of the inner form image conceptual signs, were analyzed. The basic functions of the microimage in analyzable poetic discourse were determined.

Keywords: archetype original image, functional language image (verbal image), inner form image, microimage, sensory image.

The concept of *imagery* is very important in cognitive linguistics. It is used by such leading researchers in the industry of cognitive linguistics, as R. Langacker, G. Lakoff, W. Kroft, N. Arutyunova, N. Alefirenko, Y. Karaulov, B. Gasparov, V. Kononenko, T. Vil'chinska. The interest to the problem of *imagery* in the cognitive linguistics researches is justified, because "image" is a psychological category which plays an important role in cognitive processes. Cognition begins with the formation of *image*, and a linguistic sign comes forward the mean of its name [Елисеєва 2006: 101]. Image is a "base, on which symbol and sign is built above" [Арутюнова 1999: 310; Алефиренко 2005:115]. A basic difference between languages, after R. Langacker, is that they "code the same conceptual structure by means of substantially different *images*" [Langacker 2002: 109].

The certain vectors of the definition of term "image" are outlined in the cognitive linguistics tradition of its interpretation. They determine the definition limits of this concept by a triad "sensory image" – "mental image" – "language image". This triad reflects the peculiarities of cognitive transformation of the perceptible experience data in the human consciousness or in other words reproduces the stages of the verbalization of the image component of a concept. However notion width of the term of *image* is not limited by this triad. For example, as a constituent of concept, *image* comes forward its fundamental principle, that grounds to talk about *original image* as an embryo of the concept, as the last mentioned notion based on "the collective irresponsible, archetype" [Кононенко 2004: 6]. De autre part, formation of the conceptual structure is related to the integration of different conceptual signs in the integrity, which can be defined as *an inner form image* [Белехова 2002: 157]. Consequently, the notions *archetype original image* and *inner form image* supplement concept width of the term of *image*. It talks about the notion resourcefulness and multivalence of the analyzable category that can complicate the linguistic analysis of the concrete language images.

Different linguists, in particular, R. Langacker [Langacker 2002], N. Alefirenko [Алефиренко 2005:115], N. Arutyunova [Арутюнова 1999: 310], L. Belehova [Белехова 2002: 157] specify on the differences between the notions of *sensory image*, *language image*, *mental image*, however the problem of stage-by-stage forming and functioning of *image* in the aspect of its multilevel linguistic presentation remains not resolved.

As *an image* is a category, which better in all proves in the poetic discourse (it allows to explicate different forms of *image* (perceptible (pre-conceptual), conceptual, verbal)), we will make an attempt to analyze the stages of the verbalization of the concrete poetic image, namely *heart as an inner human* microimage in the sense structure of the language image of *heart* in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century.

The **purpose** of our investigation is to describe the mechanism of forming of the *heart as an inner human* microimage in the sense structure of the verbal image of *heart* in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century (from the archetype original image to the functional unit of the communicative-pragmatic level). It foresees the resolving of such **tasks**: 1) to develop the algorithm of the description of mechanism of the verbal image forming; 2) to define the archetype, which entailed the differentiation of the analyzable sense (microimage); 3) to find out pre-conceptual (perceptible) and conceptual signs, forming the background of the inner form image *heart is a human*; 4) to describe the basic metaphorical images, embodying on the base of the inner form image conceptual signs; 5) to define the basic functions of the *heart is an inner human* microimage in the analyzable poetic discourse.

The first stage of the image forming is its differentiation in the collective irresponsible by the formation of archetype. The archetype is a pre-knowledge or a priori knowledge, which is necessary for an origin of any verbal image. After K. Yung, the system "archetype/ archetype image" operates as the background of the image of reality designing. It is based on the understanding of human's psychics as an element of the collective irresponsible, which reflects in the human's consciousness through sleeps, myths and legends by archetype images [Юнг 1991]. Archetypes provide people's understanding of the world, "the internal unity and intercommunication of the culture", forming "general a priori psychical and behavior programs" [Іващенко 2006: 69].

The sensory image, unlike the archetype image, which is the collective pre-knowledge, is a reflection of the real objects in the human consciousness formed in the process of cognition [Алефиренко 2005: 115]. It arises up as a result of mastering of the object's quality features by the man's sense-organs. A basic source of such image is a visual perception, "although it combines the information, coming from different channels of human connection with the world" [Арутюнова 1999: 315].

The formed sensory image of the object transforms in the proper language image, which is the visual perception of the subject world, embodied in the verbal form [Алефиренко 2005: 115]. As N. Alefirenko marks, the difference between the language image and the sensory image is in their nature: "we can see the first only by the internal sight, and the second is a reflection of a real object in our consciousness" [Алефиренко 2005: 115]. In a relation "world-image-sense", in which N. Arutyunova characterizes the category of *image*, a sensory image is more near to the world, and a language image is more near to the sense [Арутюнова 1999: 314].

And, finally, the *mental imagery* as the highest level of the subject reality mapping is the most abstract category. V. Ivashchenko uses a term "mental image" in the value of "reflection", "psychic", in which it is interpreted as a synonym to the notion of "concept". As the researcher marks, the formation of the mental images is related to the "process of the information coding" [Іващенко 2008: 37]. It is a unit of knowledge, achieved by the cognitive processing of data, that is by "the transformation of the sensory image structures in the different abstractions" [Іващенко 2008: 39]. Mental images "are not mental pictures in the sense of providing a veridical copy of what has been perceived" [Gibbs, Colston 2006: 248]. They are the result of cognitive treatment of the objects sensory images, that is why unlike the last, based on the perceptive experience, mental images are the reflection of reflection, whether the image of image. As L. Ivashchenko marks, mental image is not a form ideal maintenance is laid in, "it is a semantic, or internal form of reality as certain method of its ideal, psychical organization" [Іващенко 2006: 57]. In accordance with such conception, the notion of *mental image* approaches the notion of *inner form image*, which is used in the research of L. Belekhova in the sense of the conceptual side of verbal image. The *inner*

form image as an aggregate of the conceptual signs-stimuli contains the embryos of senses, which are opened out in the verbal image.

Consequently, the verbalization of the image component of the concept can be understood as a process, foreseeing the transformation of the sensory image in the language image with the subsequent forming of mental image. De autre part, the process of the linguistic materialization of image can be interpreted as having the formation of language image as its finishing stage. It's based on the understanding of verbal image as the mentally-linguistic unit, including mental or inner form image and its verbally-sign embodiment (B. Gasparov, Y. Karaulov) and on the determination of the language image as the basic unit of the linguistic picture of the world. According to L. Belekhova opinion, verbal image integrates sensory and conceptual (inner form) images [Белехова 2002: 147]. For these reasons we treat the language image as a mentally-linguistic unit, having the long duration process of forming: from an origin of archetype image to the functioning as a difficult communicative unit in the text. After the terminology of Y. Karaulov, an «unverbal title» (sensory image, putting aside in the psychic of the recipient) transforms in the author's consciousness in «more difficult image», which acquires a symbolic generalization (*inner form image*) and then transforms in the text [Караулов 1987: 190], the basic unit of which is a *language image*.

Consequently, the algorithm of description of the cognitive mechanism of the verbal image forming can be written down in such a way (succession): the original image (archetype, pre-knowledge) → myth (knowledge, described in the form of the sensory images) → inner form image → logos (knowledge, described in the form of verbal images). We will make an attempt to apply it to the analysis of the microimage *heart is an inner human*.

The semantic filling (content) of the verbal image of heart in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century is rich and resourceful, however there are microimages, which better than other pass the character of its comprehension in our linguistic culture. The microimage *heart is an internal human* belongs to them.

Pre-conceptual basis of this image is archetypes of *Ego* and *Shade*. *Ego* as one of the central archetypes of personality, which integrates the all sides of the human psychical life at the level of individual presentations [Юнг 1991], is the original image of internal Me. It is the archetype of man's identity to itself. Being the abstract essence of the collective irresponsible, it embodies in concrete images depending on the self-identification of separate man or people on the whole. For example, formula "I am what my ideas are" determines the image of *Ego as a Mind*, while formula "I am what my feelings are" approaches *Ego to the sphere of Emotion*. Self-identification of the lyric characters in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century can be described by the second formula. The archetype of *Ego* embodies in the image of *heart*, forming the microimage *heart is an inner human* in its semantic structure: *Легко сказати; та замість того Звернемося краще до себе, Щоб запитатись у серця свого: Як рятуватись від тебе?* (Грабовський 1959: 389).

The archetype of *Shade* as such, that forms the "shadow" side of personality and includes tendencies, desires, experiences, which man tries to deny or hide on certain reason [Юнг 1991], forms the original image of internal Non-Me. It is the archetype of denial of man in a man. Unlike the embodiment of *Ego*, which is related to the self-identification, the archetype of *Shade* realizes through self-renunciation, that is why in the first case the original image *my heart is me* forms, and in the second case – the original image *my heart is my shade*. In the analyzable poetic discourse the archetype of *Shade* shows up in those contexts, where *heart* comes forward the internal beginning of man, intimately continuous with sinful senses, human aims to hide, or it characterizes as the internal state, which lyric hero does not want to discover: *Куди, каже, хилить доля, Туди й треба гнуться, – Гнуться мовчки, усміхатся, Щоб люди не знали, Що на серці заховано, Щоб не привітали* (Шевченко 1985: 76); *Усміхнися, моє серце, Тихесенько-тихо, Щоб ніхто і не побачив...* (Шевченко 1985: 408); *Одкрив би я своє серце, Та нікому, та нікому. Цвіте воно, як Божий рай, Потай миру, потай миру... Ой серденько закритее, Тихий раю,*

тихий раю! Ніхто тебе не нівечить, Бо не знає, бо не знає. Цвіти ж собі, живи собі Самотою, самотою. Втішай себе солодкою Дрімотою, дрімотою... (Куліш 1994: 268); *Так нащо ж мені і серце, На лиху годину? А воно не мертво в мене, Трепетється в грудях, Тільки нишком, все боїться Говорить при людях...* (Афанасьєв-Чужбинський 1972: 61).

The original images of personality (Ego and Shade) defines the semantic scopes of the microimage *heart is a human*, but pre-conceptual signs, underling the proper inner form image, forms on the level of the sensory contemplation of reality. The main pre-conceptual sign of the analyzable image is an "interior" [ЕСУМ 2006: 222] as an immersion in itself, self-comprehension. It is the basis of the primary anthropomorphous sensory images *heart is a sight* and *heart is a hearing, sense*. Modern researchers (in particular, Y. Karaulov, V. Ivashchenko) bind sensory images above all things to five basic feelings (visual, auditory, olfactory, haptic and taste). They are the emotional stimuli for the formation of the proper senses. Visual and auditory senses are the most actual sensory images for the microimage *heart is a man* in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century.

As an anthropomorphous sign the *internal sight* characterizes analyzable microimage by predicates *to see* and *to look*: *Любо та гарно, милеє серце, Тут нам укупі сидіти, За руки взявшись, серцем, очима В божеє небо глядіти* (Костомаров 1990: 91); *Дай мені на тебе серцем Праведним дивитись Образом твоїм небесним Тільки веселитись!* (Куліш 1994: 134); *Я Грицеву душу Своїм серцем бачу* (Куліш 1989: 67); *"Уся Україна, мій сину... Уся вона пишна, дитино, Як в небі у Господа рай! І я хоч не бачу очима Того, що видющих втіша, За те моє серденько бачить, За те моя бачить душа!"* (Кононенко 1908: 52).

Pre-conceptual sign *to hear, to feel* forms the anthropomorphous sensory image *heart is an internal hearing (feeling)*: *Віщує козаче. Чує серце, та не скаже, Яке лихо буде* (Шевченко 1985: 98); *А я кажу своїй долі: "Тебе не шаную, Бо смерть моя ходить близько, Я серденьком чую..."* (Афанасьєв-Чужбинський 1972: 47); *Ми серцем чуєм вопль розлуки, Ми серцем чуєм серця глас* (Куліш 1994: 322).

Except for the pre-conceptual sensory signs inner form image *heart is a man* is formed by signs, arising on the basis of comprehension of the category of *heart* through the base concepts of *object* and *subject*, which represent the objective-subject relation in the semantic structure of analyzable image: **1) heart as an object of action:** *І од того святого слова Чудне щось діється мені: Та мова серце оживляє, Його чимсь любим напува, З душею тихо розмовляє...* (Кононенко 1908: 26); *Гаразд! Моя совість вішається моєму серцю на шию і говорить мені премудро: "Мій чесний друже, Ланселоте, ти ж син чесного батька"* (Франко 1978: 385); **2) heart as a subject of action:** *Де ж ті люде, де ж ті добрі, Що серце збиралось З ними жити, їх любити?* (Шевченко 1985: 35); *І кожде серце ревне заплакало, Бо вже неволі стерпіти не може* (Федькович 1896: 88).

Consequently, the inner form image *heart is a man* is formed by the pre-conceptual sensory signs of action (to see, to look, to hear, to feel) and by the conceptual signs of state, which is represented by the objective-subject relation.

The following stage is verbalization of the microimage by an anthropomorphous metaphor, which entails its semantic differentiation. Two basic semantic centers are formed in the microimage sense structure as a result of such process: *heart is a biological essence* (semantic primitives *to live, to eat, to get dressed, to want, to feel*) and *heart is a spiritual essence* (semantic primitives *to love, to trust, to unite spiritually with God*). The first semantic center is formed by such specialized senses: **1) heart as a separate life:** *О Україно, рач простити, – Не можна серцю тутки жити, То най навіки тя покине, Най тутки трісне, тутки гине!* (Федькович 1896: 35); **2) heart as a thirsty or hungry being:** *І багато безталанних Панна зустрічала І у серце зіллющії чари проливала. І моє криваве серце Скропила сльозою, – Напоїла зіллющою Живою водою* (Куліш 1994: 358); *Є чим серце наситити Молоде, безодне, Є чим віки наповати Молодецьку гадку* (Федькович 1896: 113); *І словами ніжно, Сходняя дівчино, Годувала серце, Як млеком і медом* (Костомаров 1990: 157); *Моя ти зоренько святая!..*

Світи на мене і огрій, І оживи моє побите Убоге серце, неукрите, голодне (Шевченко 1985: 536); **3) heart as a bare or dressed being:** *Та де ж нам тую матір взяти? Ми серцем голі догола! Раби з кокардою на лобі!* (Шевченко 2001: 1604); *А яка-ж то шата, що ти груди криє? – Така, як моя доля, що лице ми миє: Тісна на моє серце і тісна на душу; Бо моє серце, братя, сардаком ся крило, Під бланев ся кохало, під ременем било...* (Федькович 1896: 36); **4) heart as an essence, able to think:** *«Не творю: передо мною Всемогучий сяє. Серце й розум пресвятою думкою сповняє* (Куліш 1994: 181); **5) heart as a possible essence:** *Скажи мені правду, мій добрий козаче, Що діяти серцю, коли заболить, Як серце застогне, і гірко заплаче, І дуже без щастя воно защемить?* (Афанасьєв-Чужбинський 1972: 251); **6) heart as a desire:** *Пробувала. Не спиняли, – Що багло серденько* (Федькович 1896: 420).

The second semantic center is determined by such specialized senses: **1) heart as a being, able to love:** *Не так серце любить, щоб з ким поділитися, Не так воно хоче, як Бог нам дає, Воно жить не хоче, не хоче журиться. "Журись", – каже думка, жалю завдає* (Шевченко 1985: 16); **2) heart as a being, able to trust:** *Всім серцем вірую в істочник битія, Де в Бозі зачалась душа свята твоя* (Куліш 1994: 496); **3) heart as a being, which spiritually unites with God:** *То серце по волі з Богом розмовля, То серце щебече господню славу, А думка край світа на хмарі гуля* (Шевченко 1985: 54).

And, finally, the last stage of the microimage forming is its plugging in the artistic triangle AUTHOR – TEXT – READER, which determines the functional loading of this image within the frame of vocal acts, for which it is a communicative stimulus. In the Ukrainian poetry of the XIXth century such vocal acts are opened out on two levels of the communicative co-operation: psychological (as the conversation with the internal Ego); artistically-metaphorical (as the intercourse with the metaphorical image of Ego).

At the psychological level of the communicative co-operation vocal acts have different forms of expression: the form of lyric character monologue, where the internal Ego comes forward an addressee: *Серце моє трудне, Чого ти бажаси, що в тебе болить? Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш? Засни, моє серце, навіки засни...* (Шевченко 1985: 222); *І серце жде чогось. Болить, Болить, і плаче, і не спить, Мов негодована дитина. Лихої, тяжкої години, Мабуть, ти ждеш?* (Шевченко 1985: 534); the form of the lyric character dialog with its Ego (heart): *Скажи, віще серце, чи скоро світ буде?» – «Ой скоро світ буде»* (Куліш 1994: 266); *Чого, серце, ти сумуєш, Чого ниєш-заниваєш? Чи ти нове горе чуєш, Чи давнє споминаєш? "Ой хоть чую – не боюся: Я кривцею розіллюся, Розіллюсь по ріднім краю Од Есмані до Дунаю..."* (Куліш 1989: 52-53); the form of the monologue of heart as *an internal man*: *"Не для хвалебности жило Те серце, повне благородства, Над себезнайством превосходства "І хочу й мушу в світі жить, Щоб житні ближнього служить!"* Такий завіт воно держало Від Господа, владики Сил... (Куліш 1994: 355).

Artistically-metaphorical level of the communicative co-operation is based on the unrolling of vocal acts from the certain metaphorical images of *heart*. An original image "my heart is my Ego" acquires concrete sensory forms of expression: *heart is a creature, heart is an object, heart is an element, heart is a sound* et al. Such communicative acts are the lyric hero dialogs with its Ego, incarnate in certain sensory image. For example, a lyric hero likens the Ego both to the cuckoo (an area of imposition is voice image: periodic heart knocking and periodic cuckoo forging) or to the swan (an area of imposition is a linguistic cultural experience: a swan song as the last song and a parting song of lyric hero in a pair with its heart): *Вспокій ся, серце, – таже ти казало, Що як-бись братну душу де здибало, То вже ні раз бись більше не боліло, То вже бись тільки світом не гуділо Як та зозулька, що на весні кує: Де кукун братчик, що мене не чує!? – Будь тихо, серце, будь, най нагадаю Ту думку красну, нути тії милі О Добушеви, а як відсьпіваю Загинем разом на єго могилі Як ті лебеді, що лиш раз їх чути, потому гинуть, бо не можуть бути* (Федькович 1896: 21).

The functional loading of the microimage *heart is a man* within the limits of concrete artistic communicative act, depends on the nature of the last. The most widespread in the investigated poetic discourse are expressive acts and directives. Within the limits of the first, analyzable image fulfills the same name (expressive) function, which shows up in its ability to pass the lyric hero psychological state. For example: **Чого, серце, ти сумуєш, Чого ниєш-заниваєш? Чи ти нове горе чуєш, Чи давнєє споминаєш?** (Куліш 1989: 52-53); **Знов захмарилось високе, І велике, і страшне... Кволе, в світі одиноке Знов запитує мене: "Чи ти встоїш проти доли В гордих старощах твоїх? Чи – не буде вже ніколи Днів мені тихих, ясних?" Серце кволе, тихомирне! Ми з тобою знаєм світ, Творимо тиранства хирне Від Німвродових ще літ** (Куліш 1994: 499).

The basic function of the analyzable image within the directives is *a function of exchange*. The microimage *heart is a man* exchange an addressee, from whom a sender (lyric hero) requires a certain action. For example: **Та чого-ж я плачу? Тихо, серце, тихо моє! Є і в мене крила** (Федькович 1896: 109); **Усміхнися, моє серце, Тихесенько-тихо, Щоб ніхто і не побачив...** (Шевченко 1985: 408); **Ой закрійтесь, ясні очі, лягай, серце, спати: Ще нам Спаса не родила пречистая мати** (Куліш 1: 351); **Тихо, серце! Бач, широко Виринає світла око! Глянь, о, глянь, уже й над нами Відчинились неба брами!** (Франко 1914: 45).

There are also communicative acts of the mixed type, predetermining the combining of the functions of analyzable microimage, for example, directive (order, requirement) combines with the representation (prediction): **Ой серденько, серденько, Чого ж тобі тяженько? Канони грають, кулі засьпівають, Най ти буде радненько... Буде, буде радненько, Буде ранораненько Сонце сходити, перестанеш жити, Гуляй, гуляй, серденько!** (Федькович 1896: 8); act of expression (expression of the psychological state) combines with directive: **Серце моє трудне, Чого ти бажаєш, що в тебе болить? Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш? Засни, моє серце, навіки засни...** (Шевченко 1985: 222); directives interlaces with the act of expression: **То ж тихонько, серце, струни, При зорницях, в світлі луни Можна трошки потужити, Лиш би братя не збудити** (Федькович 1896: 43), etc. In the first example microimage *heart is an internal man* executes three functions: *expressive* (expression of the psychological state of the lyric hero: depression, sadness); *function of exchange* (exchange an addressee to whom the lyric hero speaks with a requirement to be glad, to have fun); *function of prognostication* (forecasts the death of the lyric hero: if *heart will leave off to live*, a lyric hero will die). In the second example it fulfills four functions: *expressive* (expresses the state of heartfelt alarm and pain); *function of exchange* (exchange an addressee from whom a lyric hero requires to fall asleep (to die)); *symbolic* (eternal sleep of *heart* symbolizes death of lyric hero); *artistically-metaphorical* (image of *heart* approaches the image of *child*), and in the third example, as well as in the first, analyzable microimage carries out three functions: *expressive* (expresses the state of melancholy and sorrow); *function of exchange* (exchange an addressee from whom a lyric hero requires to be quiet); *artistically-metaphorical* (*heart* appears in the image of *strings of the musical instrument*).

An analysis of the functional loading of the microimage *heart as an internal man* in the investigated discourse confirms its influence on the pragmatic orientation of the communicative act (expression, imperativeness, representation et al). This microimage determines the semantic loading of the vocal act (every artistic communicative act is based on the separate psychological or metaphorical image, incarnate in the concrete sensory form).

Consequently, forming of the poetic microimage, embodying the separate sense of the general verbal image, is a difficult, multistage process, including the differentiation of the sense from the archetype original image, integration of the pre-conceptual sensory signs and base conceptual features within the inner form image, development of these signs in the metaphorical images and, finally, functioning as a difficult communicative unit in the artistic text. Analysis of the conceptual becoming of the microimage *heart is a man* allows explicate only one part of the integral verbal image of *heart* in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century. The

perspective of the research is in the description of the cognitive-communicative mechanisms of the forming of microimages, embodying all other senses of the investigated language image, in particular microimages *heart is an element* and *heart is a source*.

References

- Алефиренко 2005: Алефиренко, Н.Ф. Спорные проблемы семантики : Монография [Текст] / Н. Ф. Алефиренко. – М., 2005. – 326 с.
- Арутюнова 1999: Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека. – 2-е изд., испр. [Текст] / Н. Д. Арутюнова. – М. : «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
- Белехова 2002: Белехова, Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : Монографія [Текст] / Л. І. Белехова. – Херсон, 2002. – 368 с.
- ЕСУМ 2006: Етимологічний словник української мови : У 7-ми т. – Т. 5 / [уклад. Р. В. Болдирєв та ін.]. – К., 2006. – 704 с.
- Елисеєва 2006: Елисеєва, О.В. Замещающая функция символа как критерий выделения символического наполнения концептов [Текст] / О. В. Елисеєва // Общественные и гуманитарные науки. – М., 2006. – С. 100-104.
- Іващенко 2006: Іващенко, В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : Монографія [Текст] / В. Л. Іващенко. – К., 2006. – 328 с.
- Караулов 1987: Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Ю. Н. Караулов. – М., 1987. – 262 с.
- Кононенко 2004: Кононенко, В.І. Концепти українського дискурсу [Текст] / В. І. Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2004. – 248 с.
- Юнг 1991: Юнг, К.Г. Библиотека странника. Архетип и символ [Текст] / К. Г. Юнг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.wanderer.org.ua/book/psy/jung/arch_sym.htm. – Название с экрана.
- Gibbs, Colston 2006: Gibbs, R., Colston, H. The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations [Text] / R. Gibbs, H. Colston // Cognitive linguistics : Basic readings. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – Pp. 239-268
- Langacker 2002: Langacker, R. Concept, Image and Symbol : The cognitive basis of grammar [Text] / R. Langacker. – Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 2002. – 395 pp.

Sources and Abbreviations

- Афанасьєв-Чужбинський 1972: Афанасьєв-Чужбинський, О. Поезії [Текст] / О. Афанасьєв-Чужбинський / [вступ. ст. М. П. Гнатюка ; упоряд. текстів та приміт. П. П. Ротача]. – К. : Радянський письменник, 1972. – 222 с.
- Грабовський 1959: Грабовський, П. Зібрання творів : у 3-х томах. – Т. 1 [Текст] / П. Грабовський. – К., 1959. – 686 с.
- Кононенко 1908: Кононенко, М.С. Струна. Поезії 1883-1908 [Текст] / М. С. Кононенко. – К. : Ранок, 1908. – 64 с.
- Костомаров 1990: Костомаров, М.І. Твори : В 2 т. – Т. 1 : Поезії ; Драми ; Оповідання [Текст] / [упоряд., авт. передм. та приміт. В. Л. Смілянська] / М. І. Костомаров. – К. : Дніпро, 1990. – 538 с.
- Куліш 1994: Куліш, П.О. Твори : В 2 т. – Т. 1. Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади [Текст] / П. О. Куліш. – К. : Наукова думка, 1994. – 752 с.
- Куліш 1994: Куліш, П.О. Твори : В 2 т. – Т. 2. Поеми. Драматичні твори [Текст] / П. О. Куліш. – К. : Наукова думка, 1994. – 768 с.
- Куліш 1989: Куліш, П.О. Твори : В 2 т. – Т. 1. Поезія [Текст] / П. О. Куліш / [упоряд. М. Л. Гончарук]. – К. : Дніпро, 1989. – 654 с.

Куліш 1994: Куліш, П.О. Твори : В 2 т. – Т. 1. Поезії епічні і ліричні. Пізніші поезії [Текст] / П. О. Куліш. – К., 1994. – 559 с.

Федькович 1896: Федькович, О.Ю. Твори. – Т. 1. Поезії [Текст] / О. Ю. Федькович / [впорядк. В. Щурат]. – Чернівці, 1896. – 128 с.

Франко 1978: Франко, І. Зібрання творів : у 50 т. – Т. 12. Переклади та переспіви [Текст] / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1978. – 726 с.

Франко 1914: Франко, І. Из літ моєї молодости : Збірка поезій п'ятиліття 1874-1878 [Текст] / І. Франко. – Львів, 1914. – 124 с.

Шевченко 1985: Шевченко, Т.Г. Кобзар [Текст] / [вступ. ст. О. Гончара ; приміт. Л. Кодацької] / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 640 с.

Шевченко 2001: Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка / [ред. і упоряд. О. Ільницького, Ю. Гавриша]. – Т. 3: Shevchenko Scientific Society. – New York, 2001. – 2502 pp.

У статті проаналізовано когнітивно-комунікативні механізми формування мікрообразу «серце – внутрішня людина» у структурі слова-образу серця українського поетичного дискурсу XIX століття. Запропоновано алгоритм опису загального механізму утворення образу. Визначено архетипне підґрунтя мікрообразу, виявлено передконцептуальні (предметно-чуттєві) та базові концептуальні ознаки, які лягли в основу відповідного внутрішньоформного образу. Проаналізовано метафоричні образи, що об'єктивувались на базі внутрішньоформних концептуальних ознак. Визначено основні функції мікрообразу в аналізованому поетичному дискурсі.

Ключові слова: архетипний першообраз, внутрішньоформний образ, мікрообраз, функціональний мовний образ (слово-образ), чуттєвий образ.

Available 29 September 2013.

Natalia Yasakova

УДК 81' 366.56 (045)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СЕМАНТИКИ ПЕРСОНАЛЬНОСТІ

The article sets out to provide the initial positions of the complex linguistic analyses of the semantic category of personality. It outlines the interpretation model for personality language semantics representation study in Ukrainian language.

Keywords: semantic category, conceptual category, personality, semantic invariant, functional variant.

Унаслідок поліфонічності сучасної граматичної науки вивчення мовних явищ вимагає виваженого формування і аргументованого обґрунтування теоретичних засад дослідження з урахуванням здобутків численних наукових праць, виконаних не тільки в межах відмінних підходів, але й різних галузей знань. Визначення напрямку та способу лінгвістичного аналізу залежить насамперед від чіткого формулювання базових понять лінгвістичної теорії, що особливо важливо при вивченні категорії персональності. Це не тільки зумовить її всебічне осягнення, а й сприятиме усуненню наявної сьогодні термінологічної плутанини. У сучасних лінгвістичних дослідженнях бачимо різне розуміння персональності, спроби кваліфікації цього мовного феномену як поняттєвої, семантичної, функційно-семантичної, граматичної категорії, функційно-семантичного поля. [Бондарко 1971: 48; Борщ 1973: 54; Дроботенко 2011: 103; Кितिця 2001; Плющ 2011]. Така термінологічна неузгодженість спричинена не тільки недостатнім вивченням власне персональності, але й відмінністю методологічних основ дослідження мовних явищ.

Мета статті – окреслити теоретичні засади вивчення репрезентації семантики персональності в українській мові. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) розглянути способи лінгвістичного аналізу семантичних категорій у сучасних працях із функційної граматики; 2) уточнити зміст понять «семантична категорія» і «поняттєва категорія»; 3) встановити основні принципи та етапи вивчення мовної репрезентації персональності в українській мові.

У дослідженні функційної специфіки різнорівневих мовних одиниць у напрямоку від значення до форми особливої актуальності набув категорійний підхід. У межах цього підходу в сучасному мовознавстві використовують різні інтерпретаційні моделі. У працях із функційної граматики, теоретичні засади якої розроблені О. Бондарком, семантичні категорії розглядають як основні інваріантні категорійні ознаки (семантичні константи), що виступають у тих чи тих варіантах у мовних значеннях і функціях, які виражаються різноманітними засобами [Бондарко 1988: 102-103]. Категорійність визнано суттєвою рисою цієї моделі функційної граматики, оскільки «вона спрямована на опис системи семантичних категорій у їх мовному вираженні» [Бондарко 2002: 15]. Водночас основними термінами, вживаними у дослідженнях окремих семантичних категорій, є функційно-семантичне поле (ФСП), категорійна ситуація та граматична категорія, а семантична категорія згадується тільки як основа відповідного функційно-семантичного поля і категорійних ситуацій, що невіддільна від конкретних засобів певної мови. Потрактуючи функційно-семантичне поле як угруповання мовних засобів різних рівнів, які взаємодіють на основі спільності їхніх семантичних функцій і виражають варіанти певної семантичної категорії, О. Бондарко констатує: «ФСП – це семантична категорія, що розглядається в єдності із засобами її вираження в певній мові» [Бондарко 2002: 15]. Для аналізу функційних варіантів певної семантичної категорії, які реалізуються у висловлюванні, вводиться поняття категорійної ситуації – типової змістової структури, що базується на певній семантичній категорії і відповідному ФСП [Бондарко 2002: 16]. Наприклад, щодо категорії персональності запропоновано виокремлювати конкретно-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові персональні ситуації в системі їхніх типів, підтипів, різновидів і варіантів, які виступають у мовленні [ТФГ 1991: 11]. Зазначимо, що у фундаментальній колективній монографії за редакцією О. Бондарка немає вичерпного системного аналізу персональності на матеріалі однієї мови. Подаючи загальну концепцію опрацювання персональності, робота встановлює дослідницькі орієнтири і розрахована на уточнення й розвиток викладених теоретичних положень та їхнього застосування у вивченні окремої мови.

В інших граматичних дослідженнях центральним виступає поняття семантичної категорії, яка також мислиться як невіддільна від засобів мовної репрезентації. При цьому аналіз семантичних категорій здійснюється через систему опозицій або за допомогою польового структурування. Так, П. Піпер називає семантичною категорією значення дуже високого ступеня загальності, яке може бути різноманітним за формою, а у вираженні не обмежене тільки синтаксичною, морфологічною, лексико-граматичною чи словотвірною категорією, тільки однією лексико-семантичною групою [Піпер 2005: 576]. В основі семантичної категорії, на думку сучасного сербського мовознавця, лежить категорійне значення, яке є звичайним, але не обов’язковим, частково виражене граматично і представлене у великій кількості одиниць на різних мовних рівнях, а сама вона є результатом етномовної категоризації світу, що зумовлює відмінності змісту й обсягу семантичних категорій різних мов [Піпер 2005: 576]. Ця категорія є ширшою від інших мовних категорій (граматичних, лексико-граматичних, словотвірних, лексико-семантичних), кожна з яких представлена певною семантичною категорією [Піпер 2005: 578-579]. П. Піпер приписує їй польову структуру, виокремлюючи семантичний та граматичний центр і периферію [Піпер 2005: 580-583]. Дослідник згадує і поняття функційно-семантичного поля, проте майже не послуговується цим терміном під час лінгвістичного аналізу категорії персональності [Піпер 2005: 580, 592-607].

Продуктивність використання у функційній граматиці обох термінів доводить М. Всеволодова. Дослідниця підкреслює важливість осмислення змістового складника ФСП саме як категорії, що складається із системи опозицій. Протичлени опозицій різних рангів, що становлять категорію, є її субкатегоріями, яким відповідають різнорівневі мікрополя у складі ФСП. Наявність опозиційних мікрополів, на думку М. Всеволодової, доводить органічну єдність поля і категорії [Всеволодова 2009: 76-78]. Так, семантичну категорію темпоральності вона потрактує як опозиційну структуру, що міститься на різних рівнях категорії: 1) таксису, 2) тривалості з опозицією немаркованої / маркованої незавершеності / завершеності дії та 3) повторюваності. ФСП темпоральності є семантичною категорією, сформованою мікрополлями, які використовують для свого вираження структурно організовані мовні засоби різних рівнів. При цьому мовні засоби, що обслуговують певні мікрополя цього ФСП, чітко організовані за граматичними категоріями, кожна з яких виконує свої функції і має свою дихотомію. Саме останні категорії в межах ФСП М. Всеволодова пропонує вважати функційно-семантичними. На відміну від ФСП як поєднання семантичної категорії та засобів різних мовних рівнів, функційно-семантичну категорію дослідниця розуміє як поєднання системи значень і мовних засобів одного граматичного класу [Всеволодова 2009: 84-85].

Між граматистами, що належать до різних гілок функціоналізму, немає єдності і щодо ототожнення або розмежування понять «семантична категорія» і «поняттєва категорія». Появу останнього терміна пов'язують з ім'ям О. Єсперсена та його працею «Філософія граматики». Данський лінгвіст потрактував поняттєві категорії як універсальні позамовні категорії, що не залежать від певною мірою випадкових фактів природних мов, і завдання граматиста вбачав у тому, щоб у кожному конкретному випадку виявити складну мережу взаємовідношень між поняттєвою і синтаксичною категоріями. О. Єсперсен констатував три рівні граматичного аналізу мовних явищ: (А) форма, (Б) функція і (В) поняття, а граматичні категорії вважав у кращому разі симптомами, тінями поняттєвих категорій [Єсперсен 2002: 58-60].

У теорії поняттєвих категорій І. Мещанинова відбилась їхня складна мисленнєво-мовна природа. «Виявляючись у семантичній стороні лексики, в синтаксичній будові речення і в морфологічному оформленні слова, поняттєві категорії залишаються тим самим серед мовних категорій, хоч і є виразниками в мові чинних норм свідомості», – зазначив учений [Мещанинов 1978: 238]. Зосереджуючи увагу на мовних аспектах цього феномена, І. Мещанинов обґрунтовує поняттєву основу граматичних категорій. «Такі граматичні категорії, що отримують систему формальних ознак, вже є граматичними поняттями. Вони у формах синтаксису і морфології передають ту чи ту поняттєву категорію» [Мещанинов 1978: 239].

Уявлення про природу та мовне втілення поняттєвих категорій були поглиблені в працях О. Бондарка. Мисленнєве (поняттєве) і мовне значення в них постають як нетотожні, але тісно пов'язані величини. Спираючись на потрактування проблем мовного змісту в граматичних концепціях Ф. Брюно, О. Єсперсена, Л. Щерби, І. Мещанинова, В. Матезіуса, Е. Кошмидера та ґрунтовний аналіз тогочасної вітчизняної лінгвістичної літератури, О. Бондарко сформулював важливі теоретичні узагальнення щодо природи граматичного значення та співвідношення його мисленнєвих і власне мовних складників. «М о в н и й (с е м а н т и ч н и й) з м і с т є м и с л е н н є в и м (п о н я т т є в и м, с м и с л о в и м) у с в о ї й о с н о в і з м і с т о м», – підкреслює вчений [Бондарко 1978: 5], проте визнає існування й такого різновиду мовного значення, яке не має мисленнєвої основи, хоч і може бути дотичним до мисленнєвого змісту і сприяє його структуруванню. До таких значень О. Бондарко відносить, зокрема, узгоджувальні функції категорій роду, числа і відмінка [Бондарко 1978: 5]. Попри тісну єдність поняттєвого і мовного значень констатовано їхню відносну автономність, яка виявляється, зокрема, в можливості реалізації одного й того самого мисленнєвого змісту різними мовними значеннями як в одній мові, так і в різних

[Бондарко 1978: 6]. У концепції О. Бондарка поняттєва категорія постає як інваріант синонімічних семантичних функцій, які закріплені за певними формальними засобами та їхніми типовими комбінаціями. Важливим є визнання не тільки глибинного семантичного рівня, але й поверхневого, який має конкретно-мовну організацію і на якому відбувається інтеграція мовних семантичних функцій [Бондарко 1974: 56-64]. Отже, за О. Бондарком, ідіоетнічність граматики виявляється не тільки на рівні форм, але й у системі значень. «Мовні семантичні функції в кожній мові утворюють певну систему. Ця система складається з багатоярусних підсистем категорійних значень, полісемантичних потенціалів граматичних форм, їхніх окремих значень, значень лексико-граматичних розрядів, функційно-семантичних мікро- та макрополів тощо» [Бондарко 1974: 66].

Осмислення сутності поняттєвих категорій продовжується і сьогодні у спеціальних наукових розвідках або під час вивчення різноманітних мовних феноменів. А. Худяков принципово важливими рисами поняттєвих категорій вважає двоспрямованість і відносно самостійний статус. На його думку, це «релевантні для мови ментальні категорії, орієнтовані, з одного боку, на логіко-граматичні категорії, а з іншої – на семантичні категорії мови» [Худяков 1999: 6]. Як опосередкований універсальними законами мислення результат людського досвіду вони виступають основою семантичних структур мови, необхідною передумовою функціонування мовної системи загалом [Худяков 1999: 6]. Дослідник підтримує думку О. Бондарка про те, що поняттєві категорії відносяться до семантичних як інваріанти до варіантів, і наголошує, що саме такий підхід дозволяє виявити нетотожність сфери понять і сфери семантики, а також нерозривний характер зв'язку між ними. На думку А. Худякова, поняттєві категорії є стійким когнітивним зліпком із позамовного світу, пов'язані з ним тісніше, ніж семантичні категорії [Худяков 1999: 11]. Незважаючи на відсутність взаємно-однозначної відповідності між поняттєвим і семантичним, вивчення поняттєвих категорій допомагає адекватно зрозуміти й інтерпретувати факти мови і сприяє проникненню в організацію мисленневих механізмів людини [Худяков 1999: 12]. Учений підкреслює, що кожний рівень і аспект мови відноситься до поняттєвої сфери по-різному, і найтісніше з нею пов'язана граматична система через наближеність до загальних законів організації мислення [Худяков 1999: 6].

Значення визнано вихідним пунктом лінгвістичного аналізу і в моделі функційного синтаксису А. Мустайокі. Схематизоване, структуроване уявлення про те, що має висловити мовець, фінський дослідник позначає терміном «семантична структура» [Мустайокі 2006: 24]. А. Мустайокі зазначає, що лінгвіст не має прямого доступу до семантичних категорій і для їхнього визначення повинен використовувати непрямі методи, зокрема застосовувати як допоміжні поняття категорії дійсності та категорії різних мов. Семантичну структуру він розуміє як універсальне явище, безпосередньо пов'язане з мисленням і водночас з мовою, якою висловлюється мовець. Пояснюючи термін «семантичний рівень», А. Мустайокі вказує, що категорії цього рівня в інших працях названі поняттєвими, концептуальними, психологічними, мисленневими, когнітивними, онтологічними, денотативними, ідеографічними тощо [Мустайокі 2006: 26]. Отже, семантичне й поняттєве для А. Мустайокі є тотожними поняттями. Подібний підхід бачимо і в сучасних українських працях. Так, М. Баган, розглядаючи категорію заперечення, яку кваліфікує як модусну поняттєву категорію релятивного типу, вважає, що об'єктом функційно-семантичних досліджень є саме поняттєві категорії, оскільки такий лінгвістичний аналіз охоплює всі різноманітні засоби вираження певної функції та систематизує їх на функційній основі. Вивчення таких засобів, на думку М. Баган, дає відомості про загальну структуру категорії та принципи її функціонування [Баган 2012: 51-52].

М. Всеволодова вважає, що термін «підтєві категорії» раціонально відносити до категорій мови загалом, а їхню реалізацію в кожній мові, слідом за О. Бондарком, варто називати категоріями семантичними [Всеволодова 2009: 76]. У типологічних і порівняльних дослідженнях концепцію поняттєвих категорій активно використовують, розглядаючи

поняттєве як універсальний компонент значення, що виступає основою для порівняння різноманітних способів його втілення у мовах різних типів. Осмислення мовної реалізації поняттєвих категорій дозволило зробити висновки про їхні характерні властивості та ієрархічну системність, орієнтування на різні аспекти і рівні мови. Динамічність, максимальну абстрактність поняттєвих категорій, їхню здатність членуватись і поєднуватись у комплекси, по-різному експлікуватись визнано тим чинником, що зумовлює гнучкість мови [Кобрина 1989: 43-48].

Через відмінності у розумінні семантичного та граматичного в мові, належність до різних напрямків лінгвістики дослідники використовують різну термінологію для позначення таких найзагальніших значеннєвих феноменів, одні й ті самі мовні факти отримують відмінну кваліфікацію. Проте визнання найабстрактніших значень, що лежать в основі мовної побудови, безумовно, виявилось продуктивним, дозволило виявити не тільки сутнісні риси мови загалом, а й етнолінгвістичні особливості окремих мов.

Ми послуговуємось терміном «поняттєве» для позначення найзагальніших універсальних уявлень, що виступають підґрунтям для творення семантичної категорії персональності. Поєднання функційних варіантів, утворених на цій поняттєвій основі, які виражаються різнорівневими мовними засобами, розглядаємо як семантичну категорію персональності. Поняттєве та варіантне в ній не є непроникними значеннєвими сукупностями, що нашаровуються одна на одну. Вони становлять нерозривну єдність, де стрижневий, поняттєвий компонент, є простішим, базовим началом, яке реалізується в похідних, зокрема ідіоспецифічних, семантичних виявах меншого ступеня абстрактності та більшої семантичної складності. Поняттєве виступає показником тих мисленнєвих процесів, спостерігати які можемо через посередництво мови без урахування етноспецифічних відмінностей окремих мов. Вивчення семантичних явищ окремої мови повинно враховувати особливості організації поняттєвого рівня, оскільки дослідження мови не можливе без огляду на людину – її творця і носія – сутнісні риси якої втілились у мовних фактах.

Семантична категорія реалізується в мові через систему мовних засобів, і з'ясувати особливості її внутрішнього структурування без урахування способу мовної репрезентації неможливо. Водночас встановлення континууму засобів вираження певної семантики здійснюється завдяки ґрунтовному аналізу різнорівневих семантичних складників, репрезентантами яких виступають мовні одиниці. Висновок про належність мовного засобу до кола виразників досліджуваної категорії дослідник робить на основі семантичних показників, при цьому реєстр і аналіз функційних варіантів (за термінологією О. Бондарка, категорійних ситуацій) здійснюється через співвідношення із семантичним інваріантом – поняттєвою основою. Отже, саме встановлення поняттєвої основи як семантичного інваріанта всієї сукупності значень, які охоплює категорія, є вихідним пунктом дослідження. Поняттєву основу становить комплекс ознак, які більш або менш чітко виявляються в усіх засобах мовної репрезентації персональності і лежать в основі багатоманіття функційних варіантів. Для аналізу поняттєвої основи категорії персональності релевантними є не тільки власне-лінгвістичні дані, а й відомості про природу людини, сутність комунікації, важливі особливості її учасників тощо, які належать до інших галузей знань, зокрема філософії та психології.

Установлення та лінгвістичний аналіз спектру похідних семантичних виявів у їх відношенні до поняттєвої основи персональності і засобів її мовної репрезентації може здійснюватись через співвідношення інваріанта і багатоступеневої системи варіантів. Відношення інваріантність / варіативність виявляється на різних рівнях мовної системи та мовлення і є відносними, чинними тільки в межах певної системи [Бондарко 2003: 8-9]. Інваріантні значення граем першої, другої та третьої особи, які є складниками відповідної морфологічної категорії, охоплюються загальнішим значенням цієї категорії, яке, у свою чергу, є варіантом репрезентації семантики персональності.

Поняття інваріанта пов'язане і зі значеннєвим рівнем, і з рівнем репрезентації. Аналіз мовних засобів вираження персональних значень полягає не тільки у їхній систематизації з урахуванням співвідношення інваріант / варіант. Продуктивним є поєднання цього підходу із теорією прототипів і польовим структуруванням мовних засобів. Семантичному інваріантові відповідає його еталонний мовний репрезентант (прототип), який виступає центральним щодо інших мовних засобів відповідного категорійного значення. Так, прототипом мовного втілення категорійного значення першої особи на рівні синтаксису є речення, де у семантико-синтаксичній позиції діяча і формально-синтаксичній позиції підмета виступає займенник **я**, а дієслово-предикат у формально-синтаксичній позиції присудка має форму першої особи однини, напр.: *А я оце до вас іду* (Марко Вовчок); *Я таки зроблю з неї українку!* (С. Васильченко). Інші синтаксичні конструкції, здатні позначати екстралінгвістичну ситуацію із я-суб'єктом, становлять єдність, члени якої більш або менш віддалені від центрального, прототипового репрезентанта, напр.: *Прошу не дивуватися!* (І. Франко); *Я – в гарячці* (І. Калинець); *Та мені ж соромно буде і в труні в такій хаті лежати!* (А. Дімаров); *Отак я і здамся, – пробубонів під ніс Женька. – Ми ще побачимо, хто кого обведе круг пальця* (І. Сенченко); *Сусіди любі! Пише вам Олеся* (І. Франко).

Найбільш актуальний у сучасній граматиці напрямок дослідження від значення до форми дозволяє виявити способи об'єктивації мисленнєвих категорій. У вивченні засобів мовного вираження семантичної категорії персональності необхідним є з'ясування поняттєвої основи категорії як семантичного інваріанта всієї сукупності значень, встановлення кола функційних варіантів та репрезентантів категорійної семантики, їхнє ранжування, аналіз функційної специфіки та взаємодії. На рівні морфології та синтаксису репрезентанти семантики персональності можуть бути впорядковані з огляду на співвідношення категорійних значень та відповідних мовних засобів з градуюванням останніх за рівнем експлікованості відповідної семантики та частотності їхнього вживання. Запропоновані принципи дослідження стануть основою для ґрунтовного аналізу категорії персональності в українській мові.

References

- Баган 2012: Баган, М.П. Категорія заперечення в українській мові : функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : [монографія] [Текст] / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с. – ISBN 978-966-489-117-9
- Бондарко 1971: Бондарко, А.В. Грамматическая категория и контекст [Текст] / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1971. – 114 с.
- Бондарко 1974: Бондарко, А.В. Понятийные категории и языковые семантические функции в грамматике [Текст] / А. В. Бондарко // Универсалии и типологические исследования. Мещаниновские чтения / АН СССР ; Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1974. – С. 54-79.
- Бондарко 1978: Бондарко, А.В. Грамматическое значение и смысл [Текст] / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, Ленингр. отделение, 1978. – 175 с.
- Бондарко 1988: Бондарко, А.В. Методологические принципы функциональной грамматики [Текст] / А. В. Бондарко // Методологические проблемы языкознания / А. В. Бондарко, А. Н. Гаркавец, Ю. А. Жлуктенко и др. ; отв. ред. А. С. Мельничук ; АН УССР, Ин-т языковедения им. А. А. Потебни. – К. : Наук. думка, 1988. – С. 88-106.
- Бондарко 2002: Бондарко, А.В. Категории в системе функциональной грамматики [Текст] / А. В. Бондарко // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста : Сборник статей, посвященный юбилею Галины Александровны Золотовой. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – С. 15-21. – ISBN 5-8360-0314-9
- Бондарко 2003: Бондарко, А.В. Инварианты и прототипы в системе функциональной грамматики [Текст] / А. В. Бондарко // Проблемы функциональной грамматики : семантическая инвариантность / вариативность. – СПб. : Наука, 2003. – С. 5-36.

Всеволодова 2009: Всеволодова, М.В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка [Текст] / М. В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 3. – С. 76-99.

Есперсен 2002: Есперсен, О. Философия грамматики [Текст]. Изд. 2-е, стереотипное. Пер. с англ. / Общ. ред. и предисловие Б. А. Ильина / О. Есперсен. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 408 с. – ISBN 5-354-00043-2

Кобрина 1989: Кобрина, Н.А. Понятийные категории и их реализация в языке [Текст] / Н. А. Кобрина // Понятийные категории и их языковая реализация : межвуз. сб-к научн. трудов. – Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1989. – С. 40-49.

Мещанинов 1978: Мещанинов, И.И. Члены предложения и части речи [Текст] / АН СССР, Отделение литературы и языка / И. И. Мещанинов. – Л. : Наука, 1978. – 387 с.

Мустайоки 2006: Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса : от семантических структур к языковым средствам [Текст] / Арто Мустайоки. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 512 с. – ISBN 5-9551-0116-0

Пипер 2005: Пипер, П. Семантичке категорије у простој реченици : синтаксичка семантика [Текст] / Предраг Пипер // Синтакса савременога српског језика. Проста реченица / У ред. ак. Милке Ивић. – Београд : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2005. – С. 575-982.

ТФГ 1991: Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость. [Текст] / [А. В. Бондарко, Т. В. Булыгина, Н. Б. Вахтин и др.] ; отв. ред. А. В. Бондарко. – СПб. : Наука, 1991. – 670 с.

Худяков 1999: Худяков, А.А. Понятийные категории как объект лингвистического исследования [Текст] / А. А. Худяков // Аспекты лингвистических и методологических исследований : сб. нач. тр. – Архангельск : ПГУ им. М В. Ломоносова, 1999. – С. 3-13.

У статті з'ясовано вихідні положення комплексного лінгвістичного аналізу семантичної категорії персональності, окреслено інтерпретаційну модель для вивчення репрезентації категорійних значень персональності в українській мові.

Ключові слова: семантична категорія, поняттєва категорія, персональність, семантичний інваріант, функційний варіант.

Available 19 September 2013.

SECTION II. CURRENT PROBLEMS OF MORPHOLOGY

Oksana Putilina

УДК 81371+81366.5=811.112.2

**TYOLOGY OF MORPHOLOGICAL CHANGES
IN PRESENT-DAY ENGLISH: VERBAL PROCESSES**

The paper is devoted to a characterization of causes of forming a grammatical, especially morphological, changes as basis of innovative processes in Present-day English, an establishing of the nature and prime causes of changes in the grammatical organization (proper morphological and morphological-syntactic) and on the lexically-semantic and sociolinguistic levels of English at the stage of its modern development, a separation of functioning forms in British and American English, a classifying intralinguistic / extralinguistic reasons of morphological (verbal) changes of innovative type in English.

Keywords: accidental usage, auxiliary verb, democratization of English, dialogical speech, equivalent, formal / unofficial correspondence, frequency of use, initial phrase, interrogative sentence, loss of lexical meaning, modal equivalent, modal verb, neutral (literary) speech, occasional use, phonetic reduction, semantic difference, semiauxiliary verb, specific marker, spoken synonym, stylistic markings.

Results of global integration (strengthening intercultural relations, development of world "live" languages, including English) are a rapid process, particularly not only on the lexical but on grammatical (including morphological) level that are not always predictable. Analysis of patterns adjusted by many linguists, who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (block compounds) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of composites / quasi-composites that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators [Putilina 2012; Putilina 2013].

Dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one [Müller 2008: 9]. A set of grammatical changes caused "shifts" in all grammatical system of language, resulting may be particular difficulties that often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts in lexical and sociolinguistic areas.

This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes **the relevance** of proposed research.

In the words of F. Leech, M. Hundt, C. Mair, N. Smith, in phonology, it may well be possible (and useful) to describe British and American English (or Indian English, New Zealand English or any other variety, for that matter) as separate systems characterized by their own categorically distinct features. At the lexico-grammatical level, however, such categorical 'either-or' contrasts are the exception rather than the rule. It is our view that standard varieties of English all over the world share the same basic system of grammatical options, and that regional contrasts among varieties in most cases manifest themselves in different statistical preferences in the choice of variants, or in the extension of shared constructional patterns to new lexical items. This has obvious implications for the assessment of mutual influences between British and American English, an important concern of the present study. Whereas in popular perception, particularly in Britain, there is often fear of a blanket 'Americanization' of British English, our analyses will show that documenting the true extent of the grammatical influence of American English on British English is a complex business [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 40-41].

There are fragments of the grammar in which American influence is absent and even some divergence between the two varieties can be observed, as in the spread of *from*-less gerunds after verbs of prevention (cf., e.g. *that'll stop him calling again*), which is a British development as yet not paralleled in American usage. There are a few limited instances of presumably direct American influence on British usage, as in the area of the 'mandative' subjunctive (e.g. *we request that this be made public*). But the most common constellation by far is that American English reveals itself to be slightly more advanced in shared historical developments, many of which were presumably set in motion in the Early Modern English period, before the streams of British and American English parted [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 41].

However, a comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language, primarily at the grammatical level [Путіліна 2011; Jespersen 1922; Putilina 2012a], not be possible without the differentiation of specific syntactical constructions and features of social stratification of the vocabulary in Present-day English that is **the purpose** of our study. It is quite obvious there is a determination of **the main tasks**, namely: a characterization of grammatical (morphological) processes in Present-day English and their lexical interpreting, an establishing of the nature and causes of grammatical (and, of course, sociolinguistic) changes in the vocabulary of English, a separation of literary / colloquial functioning form of English, a classifying types of new constructions in both languages.

In the study of grammatical change in present-day English, the 'tip of the iceberg', that is the collection of disputed usages that has aroused the concern of prescriptivists, has been covered regularly, though not necessarily in the dispassionate and empirically sound way that is characteristic of the best research on older stages in the history of English.

Among the works which have guided us in our choice of phenomena to study and in formulating our hypotheses, we would like to mention three treatments of ongoing change in English published in the 1960's and 1970's, namely Barber's (1964) "Linguistic Change in Present-Day English", Foster's (1974) "The Changing English Language" and Potter's (1975) "Changing English". These works offer many insightful comments but, unsurprisingly in view of their dates of publication, the amount and quality of the documentary evidence offered leaves a lot to be desired by the standards of contemporary innovative-linguistic practice. A first tentatively corpus-linguistic approach to change in progress is presented by Bauer (1994) in his "Watching English Change". It is not to deny the merit of Bauer's pioneering effort to point out that it is comprehensive neither in its coverage of the phenomena nor in its use of the available textual resources, thus leaving many important topics for the present study and others to explore [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 46].

The two publications providing the most important and most immediate frame of reference for the present book are David Denison's (1998) survey of 'Syntax' in volume IV of "The Cambridge History of the English Language" and Mair's (2006) "Twentieth-Century English" – both works which are recent and based on systematic evaluation of innovations-oriented linguistics. Again, it is not to detract from their merits to point out that neither of these two publications has been able to cover its subject comprehensively. Denison, for example, deals with the evolution of English

grammar from 1776 to 1997 and generally highlights nineteenth-century developments rather than the very recent past. Mair (2006), on the other hand, is a general history of Standard English in the twentieth century which also covers developments in pronunciation and the lexicon and is therefore somewhat restricted in the coverage of the grammar in comparison to the present book.

We also owe an intellectual debt to the abundant work on change in progress in the sociolinguistic literature (cf., e.g., [Labov 1994; Labov 2001; Romaine, Lange 1991; Rickford et al. 1995]), although – in view of a widespread disregard in sociolinguistic circles for the study of the standard dialect – the influence has often been indirect.

Of course, innovative impulses for the study of language history have not come from sociolinguistics alone. Today is an exciting time for diachronic studies in other ways, as well, as is witnessed by a recent convergence of interests between corpus linguistics and grammaticalization studies (e.g. [Hoffmann 2005; Krug 2000], or the contributions to [Lindquist, Mair 2004]). Typically, students of grammaticalization focus on the long historical range [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 48], and studies of grammaticalization processes in English tend to focus on earlier stages in the development of the language. There is no reason to doubt that the same forces are at work today, and in fact the present book will discuss some instances of incipient or ongoing grammaticalization.

Currently in the process of learning English grammar should be considered two groups of factors at least: historical background and tendencies that have the force so far and provoke the appearance of changes including – grammatical, on the one hand, and interolarity and cosmopolitanism of English because of its regional distribution and ensure the functioning of socio-political and economic spheres of human activity, on the other. This leads to consider evolutionary changes of English from the "average" option, known in Britain 300 years ago, to a variety of variants and forms of existence in the lands where the British were offered this language: America, Australia, New Zealand, Africa, India and others. And the English returned in modified form to the British Isles with immigrants, goods, technology, etc.

However, there is the internal stratification of BE, because inside it there are three types of language: Conservative English – the language of Royal Family and Parliament, Received Pronunciation (RP), or BBC English – accepted standard, language of educated part of London and southeast of England, "proper English", literary English, language of the best private schools (Eton, Winchester, Harrow, Rugby) and universities (Oxford, Cambridge), and Advanced English – language of youth – the most active and most sensitive type of BE, which actively incorporates a new from variants of other English, first of all – from AmE. And this is excluding dialects: Northern, Central, Southwestern, Southeastern, Scottish, Welsh and Irish.

From widely used variants of English Irish (Irish English, IE), Australian (Australian English, AuE) and New Zealand variants (New Zealand English, NZE) in character are closer to the BE, while the American variant (American English, AmE) formed, in fact, own vision of not only vocabulary and phonetics of English, and, above all, grammar, and there is a 3 AmE dialects (Northern, Central and Southern), each of which is divided into several subdialects, most colorful and best known of which, due to the movie and music, is Californian subdialect (interesting that the pronunciation which is characteristic for it, commonly called "real American pronunciation", and the Northern dialect, language of East Coast – New England, where once came the first settlers from Britain – linguists feel rather close to the BE [Kastovsky 1991; Labov 2010; Lass 1994]).

All this leads the ambiguity of correctly interpreting changes and their causes that have occurred (and still going) over the past decades in the grammar and vocabulary of English ie if we consider historic changes that took place in the grammar of English, the vast majority of those innovations about which today Anglicist debate, there is not a random phenomenon, caused only extralinguistic factors, but well-motivated in terms of internal organization of the language process, characterized by signs of consistency and continuity [Putilina 2012a:11].

Grammar is probably the level on which the English language has changed most radically in the course of its recorded history, and this is noted in treatments of Old and Middle English. By contrast, studies of change in the more recent past generally place much more emphasis on

phonological and lexical phenomena than on grammatical ones (cf., e.g., the small number of pages devoted to grammar in standard treatments of changes in present-day English such as [Barber 1964], [Foster 1968] or [Potter 1975]). Barbara Strang, herself the author of a classic history of the English language, has noted this imbalance, arguing that it is most likely not rooted in the facts of language history but in our ability to perceive and analyse them:

One possible explanation can hardly be proved false, but should be entertained only as a last resort [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 37]: namely, that although there has been considerable grammatical change in the past, English grammar in our own lifetime is somehow uniquely stable and free from change.

The most promising direction of search for an explanation would seem to lie in the assumption that there is grammatical change in progress at the moment, as in the past, but that we are considerably less perceptive of it than of other kinds of linguistic change.

What is it that makes grammatical change difficult to perceive? For a lay observer, especially in a language such as English with its largely analytical grammar, part of the difficulty may lie in the fact that so little of the grammar is audible/visible directly – for example in the form of inflectional endings on words – and so much of it is abstract, involving, for example, the position of elements in a clause relative to each other or, as in the case of re-analysis, the development of a new underlying form for an established surface sequence.

Thus – to take an instance of a simple ‘visible’ change – it does not take a degree in linguistics to note that the plural of *postman* remains irregular (*postmen*) in present-day English, while the plural of *Walkman* tends to be *Walkmans* [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 37].

For lay and expert observers alike, an additional difficulty in perceiving grammatical change, in particular grammatical change at close range, is that it generally proceeds more slowly than lexical and phonetic change. While a lifetime devoted to observing lexical or phonetic developments in English will generally be enough to arrive at a fair number of definitive conclusions, the same timespan is insufficient to allow testable statements about the direction and speed of grammatical trends. For grammatical changes, therefore, even linguistically trained observers will need more solid orientation than their own necessarily subjective and partial observations provide.

As David Denison has made clear in his magisterial study of grammatical change in nineteenth- and twentieth-century English, practically all grammatical change involves a gradual and statistical element during the long process in which an innovation establishes itself in the community of speakers (or, conversely, a formerly common but now obsolescent form is phased out) [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 38].

Since relatively few categorial losses or innovations have occurred in the last two centuries, syntactic change has more often been statistical in nature, with a given construction occurring throughout the period and either becoming more or less common generally or in particular registers. The overall, rather elusive effect can seem more a matter of stylistic than of syntactic change, so it is useful to be able to track frequencies of occurrence from EModE through to the present day [Denison 1998: 93].

English, as Ukrainian, is constantly changes in the process of development that affects not only the vocabulary, but also on the grammatical structure that is most resistant to change. One reason for this can be considered a domineering tendency toward democratization of English, for example, convergence of the written / literary speech with speech / spoken, intense interaction between BE and AmE, results in interviant borrowing and so on.

As for systematic of the processes that testifies that in this case is not about the occasional use or accidental usage of forms but the formation of new patterns in the language, linguists began to speak at the end of 60-s of the 20th century, in particular Ch. Barber wrote about the changes in the functioning case forms of pronouns and degrees of comparison of adjectives [Barber 1964: 17-21], S. Porter emphasizes on tendency of the increasing use of zero article and on the expansion of the scope of Continuous tense form and change functions of some parts of speech [Дубенец 2003: 8].

In general, among the most characteristic of systematic patterns in the English language today should be called such, mainly concentrated around certain parts of speech, including **Verb**:

- 1) short negative forms of auxiliary and modal verbs, including *can't*, *won't*, *needn't*, used now not only in spoken but also in writing speech (and their use is officially authorized in the written work of students of British schools [Вейхман 1990]) (cf.: in the Ukrainian language equivalents of English auxiliary and modal verbs are usually impersonal-predicative words): *You needn't do it* 'Вам не потрібно це робити' (букв. 'Ви не потребуєте цього робити');
- 2) changing stylistic markings of some modal verbs, as they are most dependent on context:
  - verb *must* 'повинен, маєш', which is generally considered "less polite" than *may* 'маєш' (in a sense «повинен»), можеш', under certain circumstances, it may be "more polite". For example, the hostess can tell the guest: a) *You must have some of this cake* (букв.) 'Ви **маєте** скуштувати цього пирога', but for the guest this phrase is seen as 'Будь ласка, скуштуйте цього пирога' or 'Ви неодмінно маєте скуштувати цього пирога!' (it is wonderful, you are sure to enjoy); b) *You should have some of this cake* 'Вам **треба** скуштувати цього пирога' (that you enjoy); c) *You may have some of this cake* 'Ви **можете** скуштувати цього пирога' / 'Ви **повинні** скуштувати цього пирога'. The sentence a) is the most polite, and the sentence c) perceived as the least polite;
  - on the semantics of modal verb can affect even change of suffixes of adjective standing next, eg.: *You must be very careful* 'Ви маєте бути дуже обережними' і *You must be very careless* 'Ви, вочевидь, дуже необережні';
  - in American English modal equivalents *have* and *have got to* are spoken synonyms of modal verb *must*, especially in cases of phonetic reduction, cf.: *The United States must conserve its resources* (neutral) 'Сполучені Штати повинні зберегти свої ресурси' – from the speech of President of the United States Barack Obama, filed in The New York Times and *We hafta conserve our resources* (spoken) 'Сполучені Штати повинні зберегти свої ресурси' (*hafto* = *have to*, its exact semantic equivalent *gotta* = *have got to*) – from the same speech, delivered during the performing before the voters;
  - there is a new modal verb *want* with the value "it must, it should" 'так треба, повинен', which is used as a synonym for *ought to*, *must* and *should* (however, until in the conversational style): *You want to take it easy* 'Ви маєте заспокоїтися';
  - functioning *can* 'могти (мати здатність)' instead of *may* 'могти (мати дозвіл на щось)' with the value of permission to do something not only in spoken but also in neutral (literary) speech, eg.: *You can go now* 'Можете починати' (lecturer to students). While *can* is more characteristic for AmE, and *may* – for BE; *can* has a more conversational tone and less polite than *may*. The principal is the use of these verbs in interrogative sentences [Вейхман 1990], such *May I?* 'Чи можу я...?' implies that the speaker is aware of its dependence on the goodwill of the interlocutor and makes it clear that he recognizes the right of companion to deny the request. Unlike *May I?*, question *Can I?* Does not include the sense of dependence or subordination: the use *Can I?* makes it clear that the speaker does not even allow doubt he will be denied if the request depend on the willingness of the interlocutor, but the speaker is aware that *may* may be unknown to him the circumstances which prevent this. Thus, questions like *Can I come in?* 'Чи можу я увійти?', *Can I see the manager, please?* 'Скажіть, будь ласка, чи можу я побачити директора?' should be understood not as "Do you give me permission?" 'Чи даєте Ви мені дозвіл?', but "Do allow me, in your opinion, the circumstances?" 'Чи дозволяють мені, на Вашу думку, обставини?'. Also keep in mind that *Can I?* May not be asking for permission (cf.: question *Can I help you?* 'Я можу Вам допомогти?' is not so much asking to be allowed to do something as an expression of interest in the form of questions to help another, if the question is put in a situation where, for example, one driver stopped along with another driver, who had something wrong with the car. In that case, *Can I help you?* Will be equal to narrative

sentence *You can pass me the salt* ‘Передайте мені, будь ласка, сіль / Чи не могли б Ви передати мені сіль?’, ie manifestation of the desire to get something or do);

- 3) changes in the usage of Present Perfect and overall Perfect forms. First, it was fixed in BE, where the forms Present Perfect moved mostly in colloquial (often – dialogical speech) and journalistic styles (newspaper, radio, correspondence – both formal and unofficial), including discussion about the events of the past usually starts with a question and answers in the Present Perfect, and then continues into the Past Indefinite, cf.:
  - In mass media Present Perfect is used in the first sentence / phrase of message of the main news, and details are described already in Past Indefinite: *Thirty thousand pounds` worth of jewellery has been stolen from Jonathan Wilde and Company, the jewellers. The thieves broke into the flat above sometime during Sunday night and entered the shop by cutting a hole in the floor* (BBC News / UK) ‘Коштовності вартістю 30 тис. фунтів стерлінгів були вкрадені з ювелірної крамниці «Джонатан Уальд і Компанія». Грабіжники вдерлися в квартиру поверхом вище десь підно ввечері в неділю і потрапили до крамниці через пробиту дірку в підлозі’. The same is observed in letters: *I am sorry I haven't written for such a long time, but I've been very busy lately as my partner has been away and I have had to do his work as well as my own. However he came back this morning, so things are a bit easier now* (example from [Вейхман 1990]) ‘Пробачте, що не писав Вам так довго, але я був дуже зайнятий останнім часом, поки мій партнер був відсутній і я мав виконувати його роботу так само, як і свою. Однак він повернувся сьогодні вранці, тож зараз усе трохи простіше’.

In general, the tendency to use Past Indefinite instead of the Present Perfect is more common in AmE, than in BE, and mostly in conversational speech even against the appearance of specific markers of Present Perfect, for example: *I am going to be the happiest girl who ever lived!* ‘Я буду найщасливішою дівчиною на світі!’. The main reason the researchers of both variants [Luoma 2004; Millward, Hayes 2011] believe a lack by the Americans a sense of semantic difference between sentences with verb-predicate in the Present Perfect and Past Indefinite like *Did you put them away yet?* ‘Ти ще приховуєш їх?’ and *Have you put them away yet?* ‘Ти досі приховуєш їх?’, but on the radio and in the news in the initial phrases prefer Present Perfect: *A congressional committee has eliminated from the farm bill an amendment...* (The Washington Post) ‘Комітет Конгресу відхилив поправку, що стосувалася аграрного закону...’;

- 4) a sharp reduction of the frequency of use of Past Perfect form, which is caused by the influence of AmE, since this form is more typical for BE, whereas for AmE is typical Past Indefinite, and semantic function of previous actions performed with conjunctions, adverbs and overall context, cf.: *After they had paid for their dinner...* (BE) і *After they paid for their dinner...* (AmE) ‘Після того, як вона заплатили за свій обід, ...’;
- 5) to create a more expressive speech there was a tendency to use two or more modal verbs at one infinitive (as in Ukrainian): *We can, we must, we should put an end to such flagrant breach of the law* ‘Ми маємо, ми мусимо, ми повинні покласти край таким кричущим порушенням закону’ (The Wall Street Journal / U.S. / Election 2012 / Washington Wire); *National police is now preventing the universities from developing as they must and should* ‘Національна політика полягає в сприянні університетам з країн, що розвиваються, оскільки так має і так повинно бути’ (Forbes / ForbesVideo);
- 6) greatly expanded the scope of functioning Present Continuous, that allows some linguists, including R. Close, talking about the possibility of the use of any verb in this form: *Grandpa is forgetting names now* ‘Дідусь тепер забуває імена’; *John is hoping to spend Easter in Spain* ‘Джон сподівається провести Великдень в Іспанії’ [Close 1975]. Present Continuous is used in the value that is characteristic for Present Indefinite form, eg.: *I am getting up at 6 o'clock every morning to put my garden straight* ‘Я встаю о шостій щоранку, щоб правильно доглядати свій сад’. Furthermore, Present Continuous can functioning to indicate the action in the foreseeable future as equivalent of compound *be*

going to, по-р.: *John is resigning soon* і *John is going to resign soon* ‘Джон незабаром іде у відставку’;

- 7) verb *to get* ‘отримувати’ displace verb дієслово *to be* ‘бути’ (in the function of semiauxiliary verb with the loss of lexical meaning) in the formation of passive constructions like *to get born* ‘народитися’ (букв. ‘бути народженим’), for example: *We got caught in a heavy rain* ‘Ми потрапили під сильну зливу’, and verb *to have* ‘мати’ (also with the loss of lexical meaning) in structures as *to get things done* ‘досягти своєї мети’, eg.: *He got his hair cut* ‘Він зробив стрижку’;

It should be noted that the list of morphological (verbal) changes is much broader and covers all parts of speech, but so far the main area of their operation – is first and foremost spoken language and journalism in all manifestations, and partly – fiction texts.

Thus, complex analysis of Present-day English is impossible without taking into account not only consistent intralinguistic but extralinguistic factors that influence of the speakers, and therefore – also on the language itself, thus and so a social factor is extremely important in the linguistic sense in English-language society and it demonstrates the national language specifics.

The whole development of Present-day English language (without regard to a particular variant of it) at this stage shows the active cooperation of all levels of language, because the appearance of new lexical items consistently provokes the changes, at that systematic, on the grammatical (morphological) level, often having sociolinguistic motivation, but the changes apply to all instances of verbal and semantic manifestations of a linguistic unit – from pronunciation to stylistic constraints and graphic design.

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of Present-day English vocabulary as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the modern sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary (literary / common, colloquial) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of English based on communicative situation.

References

Вейхман 1990: Вейхман, Г.А. Новое в английской грамматике [Текст] / Г. А. Вейхман. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.

Дубенец 2003: Дубенец, Э.М. Лингвистические изменения в современном английском языке [Текст] / Э. М. Дубенец. – М. : «Глосса-Пресс», 2003. – 256 с. – ISBN 5-7651-0088-0

Путіліна 2011: Путіліна, О.Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / О. Л. Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.

Barber 1964: Barber, Ch.L. Linguistic Changes in Present-day English [Text] / Ch. L. Barber. – Lnd. ; Edinburg : Oliver & Boyd, 1964. – 154 pp.

Close 1975: Close, R.A. A Reference Grammar for Students of English [Text] / R. A. Close. – London : Longman, 1975. – 342 pp. – ISBN 0-582-522-77-3

Denison 1998: Denison, David. Syntax [Text] / David Denison // The Cambridge History of the English Language. Vol. IV : 1776–1997 / Suzanne Romaine (ed.). – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – Pp. 92-329.

Foster 1968: Foster, Brian. The Changing English Language [Text] / Brian Foster. – London : Macmillan, 1968. – 263 pp.

Hoffmann 2005: Hoffmann, Sebastian. Grammaticalization and English Complex Prepositions : A Corpus-based Study [Text] / Sebastian Hoffmann. – London : Routledge, 2005. – 192 pp.

Jespersen 1922: Jespersen, O. Language : Its Nature and Development [Hardcover] [Text] / O. Jespersen. – New York : H. Holt Publishing, 1922. – Access mode : URL : http://www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt. – Title from the screen.

Kastovsky 1991: Kastovsky, D. Historical English Syntax [Text] / D. Kastovsky. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. – 510 pp. – ISBN 3-11-012431-9

Krug 2000: Krug, Manfred. Emerging English Modals : A Corpus-based Study of Grammaticalization [Text] / Manfred Krug. – Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2000. – 332 pp.

Labov 1994: Labov, William. Principles of Linguistic Change, Vol. I: Internal Factors [Text] / William Labov. – Oxford : Blackwell, 1994. – 664 pp.

Labov 2001: Labov, William. Principles of Linguistic Change, Vol. II : Social Factors [Text] / William Labov. – Oxford : Blackwell, 2001. – 592 pp.

Labov 2010: Labov, W. Principles of Linguistic Change, Cognitive and Cultural Factors [Text] / W. Labov. – Chichester : John Wiley & Sons, 2010. – 424 pp. – ISBN 978-1-4051-1215-4 (hardback)

Lass 1994: Lass, R. Old English : A Historical Linguistic Companion [Text] / R. Lass. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 300 pp. – ISBN 0 521 43087 hardback

Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: Leech, G., Hundt, M., Mair, C., Smith, N. Change in Contemporary English. A Grammatical Study [Text] / G. Leech, M. Hundt, C. Mair, N. Smith. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 341 pp. – ISBN 978-0-521-86722-1

Lindquist, Mair 2004: Corpus Approaches to Grammaticalization in English [Text] / Hans Lindquist, Christian Mair. (eds.). – Amsterdam : Benjamins, 2004. – 265 pp.

Luoma 2004: Luoma, S. Assessing speaking [Text] / S. Luoma. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 212 pp. – ISBN 0 521 80052 8 hardback

Millward, Hayes 2011: Millward, C., Hayes, M. A Biography of the English Language [Text] / C. M. Millward, M. Hayes. – Boston : Cengage Learning, 2011. – 478 pp. – ISBN-13: 978-0-495-90641-4

Müller 2008: Müller, S. The Mental Lexicon [Text] / S. Müller. – GRIN Verlag, 2008. – 56 pp. – ISBN 978-3-638-94517-2

Potter 1975: Changing English [Text] / Simeon Potter. – London : Deutsch, 1975. – 206 pp.

Putilina 2012: Putilina, O. Historical and Contemporary Factors of Innovative Processes in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One : Conflict or Cooperation? [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Випуск 25. – С. 89-94.

Putilina 2012a: Putilina, O. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 [Text] / Oksana Putilina : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp.

Putilina 2013: Putilina, Oksana. Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian : Путіліна Оксана. Дери́вація в сучасній англійській мові у зіставленні з українською [Текст] / Оксана Путіліна : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с.

Rickford, Mendoza-Denton, Wasow, Espinoza 1995: Rickford, John R., Mendoza-Denton, Norma, Wasow, Thomas A., Espinoza, Juli. Syntactic variation and change in progress : Loss of the verbal coda in topic restricting as far as constructions [Text] / John R. Rickford, Norma Mendoza-Denton, Thomas A. Wasow, Juli Espinoza // Language. – Volume 71, Number 1, March 1995. – Pp. 102-131.

Romaine, Lange 1991: Romaine, Suzanne, Lange, Deborah. The use of like as a marker of reported speech and thought : A case of grammaticalization in progress [Text] / Suzanne Romaine, Deborah Lange. – American Speech. – Volume 66, Issue 3 (Autumn 1991). – Pp. 227-279.

Стаття присвячена характеристиці причин формування граматичних, зокрема морфологічних, змін як підґрунтя інноваційних процесів у сучасній англійській мові, встановленню природи і першооснови змін у граматичному складі (морфологічного і морфолого-синтаксичного характеру), а також на лексико-семантичному і соціолінгвістичному рівнях англійської мови на етапі її сучасного становлення, розмежуванню форм функціонування англійської мови в британському та американському варіантах, кваліфікуванню інтралінгвістичних / екстралінгвістичних причин морфологічних (дієслівних) змін інноваційного типу в англійській мові.

Ключові слова: випадкове вживання, допоміжне дієслово, демократизація англійської мови, діалогічне мовлення, відповідник, офіційне / неофіційне листування, частотність вживання, початкова фраза, питальне речення, втрата лексичного значення, модальний еквівалент, модальне дієслово, нейтральне (літературне) мовлення, оказіональне вживання, фонетична редуція, смислова різниця, напівдопоміжне дієслово, спеціальний маркер, розмовний синонім, стилістичне маркування.

Available 3 August 2013.

Natalia Teslenko

УДК 81' 371: 367. 626. 3

REFERENTIAL SEMANTICS OF THE DEMONSTRATIVE PRONOUN *цѐй* AS A COMPONENT OF THE NOMINAL GROUP

*The article analyses a means of realization of the demonstrative pronoun *цѐй* as a component of the nominal group. The way of textual definiteness formation is defined as well as semantic components of the pronoun *цѐй* in case it is used in the nominal group based on syntagmatic and paradigmatic relations. According to the microtopics distinguished, the types of relations in the frame, which form the referential meaning of the pronoun, are presented*

*Keywords: anaphoric relation, deixis, semantic components of a pronoun, linear component, vertical component, object definiteness, frame relations, the definite reference of the pronoun *цѐй*.*

In the current studies in linguistics the pronoun has controversial often opposite definitions. The study of its semantics or separate functions of this lexical unit will allow to distinguish the common characteristics of the pronoun as a class or a group, on the one hand, and, on the other hand, to expand the knowledge about the ways of the pronoun's realization in speech aimed at studying language in terms of different linguistic theories, both referential and cognitive ones.

The semantics of the pronoun in different aspects was studied by such scholars as I.P. Vykhovanets, L.N. Synelnykova, V.M. Ozhogan, I.A. Sternin, O.V. Kravchenko, etc. A.P. Zahnitko, and M.Ya. Plyushch focused their attention on some peculiarities of this class of words.

The present article **deals** with the interaction of semantic components of the pronoun *цѐй* in the nominal group aimed at realization of its meaning in the context by means of paradigmatic and syntagmatic relations. It is quite obvious there is a determination of the main **task**, namely: analysis of paradigmatic and syntagmatic relations composing the classification of these relations as frames according to semantic and morphological characteristics of the elements of textual constructions.

Novelty of the paper is the study of functioning of the pronoun *цѐй* in the text based on the referential-cognitive approach to the textual constructions' analysis. **Theoretical value** of the article is that the principles of the object definiteness of the pronoun *цѐй* are formulated, the conception of object definiteness is offered, and the possibility of the textual material analysis based on the cognitive approach to the understanding of the semantic peculiarities of the pronoun *цѐй* use is suggested. **Practical value** is motivated by the fact that syntagmatic and paradigmatic relations in the constructions with the pronoun *цѐй* as a component of the nominal group are analyzed; there distinguished two types of relations according to the type of the construction correlating with the

pronoun (antecedent / quasi-antecedent). The first group comprises equivalence, synonymic, metaphoric, class-type relations, relations of indication and denomination and generalized-highlighting relations. In case the quasi-antecedent is present, the overlap of different types of relations and the non-direct correlation of the textual elements are observed, which form such frames as “situation – an element of the situation”, “the object (combined) – the possible object”, “the whole object – its part”, “situation – the name of the situation”.

The ability of a pronoun to reflect the reality is caused by its syntagmatic and paradigmatic relations. Respectively, the analysis of these relations specifies the characteristics of the class and reveals the peculiar functioning of a certain pronoun which will allow to develop the classification of the relations in the form of frames.

Paradigmatic relations of the pronoun ensure the actualization of the nominal group which comprises the pronoun. These relations are manifested due to the pronoun's ability to name a certain substance in different ways. In syntagmatics these names can be repeated, substitute each other or convey the generalized view of the situation.

The pronoun *цей*, functioning as an attribute to the substantive, creates a nominal group. Combining with a substantive the demonstrative pronoun *цей* actualizes it referring to the given time, space or object. Such interaction presents the deixis¹, which can be divided into spatial, temporal and object one [Кибрик]. Its deictic nature, first of all, presupposes the existence of the benchmark, correlating with which the space, time and object are actualized in the deictic centre, according to K. Bühler “I – here – now”. As for the pronoun *цей* the compulsory benchmark is the speaker with his or her physiological perception of proximity to him or her, moreover proximity of something real or unreal. It is sensory perception and the perceiving of something as being real or unreal that creates the condition for the use of the pronoun *цей*. Such point of view is traced to the works of I.A. Sternin, O.V. Kravchenko (see [Кравченко 2001], [Кравченко 2003], [Стернин 1997]). The pronoun *цей* expresses something evident, and correspondingly – known before or now. In such a way the category of definiteness is manifested, it is formally expressed in the text with the help of relations between the contextual microtopics.

Being in anaphoric relations the actualized pronoun in the nominal group becomes an anaphor and presents the linear semantic component of the pronoun *цей*. The nominal group itself is in syntagmatic relations with another denomination and in this way the anaphoric relation is realized. The described functions of this pronoun make it evident that it is a means of expressing definiteness, which determines the definite reference in the text, irrespectively to the degree of awareness of an object or referential / attribute usage (see A.P. Zahnitko [Загнітко 2006: 63-67]).

The vertical component correlates the pronoun to a certain textual element (microtopic) or with an outer reality determining the character of definiteness. Factually, the vertical component is the embodiment of the pronoun's anaphoric function. Providing the textual definiteness the pronoun *цей* as a component of the nominal group correlates with a certain microtopic and isolates the corresponding element in it which either belongs to the objective reality or is in the psychological sphere. In case microtopic does not have the precise correspondence to the pronoun *цей*, objectivity is achieved by the generalization of all the system to the content of the word which refers to the object. In such a way the object definiteness is created in the text. The character of the object definiteness as well as the way of correlation of the textual constructions is the subject of study in the borders of the definite reference of the pronoun *цей*.

An antecedent is a context traditionally related to a pronoun. Syntactically an antecedent can be represented by several types of constructions: individual words (1), word combinations (2), large pieces of text which can be presented by passages, compound structures (3).

(1) *Імператор повертався з півдня, ніхто не знав, де він з'явиться перше: у Госларі, улюбленій столиці його батька, який вибудував цей город на місці водяного млина, чи у Вормсі, чи в Майнці, чи в старовинній столиці германській Бамберзі...* (Загребельний 1975);

¹ Deixis (Greek *deixis* – reference) – referential function of lexical units which suggests the localization and identification of persons, objects, events, processes in relation to spatial and time context [Селіванова 2010: 112].

(2) *Ця дбайлива господиня, видно, педантично розмірено-ідеальна господиня ідеальної німецької родини, – «Начальник штабу вольного російського слова»?! (Іваненко 1977);*

(3) *За батареями йде піхота... Ідуть мінометники... Гренадери... Над ними клекотить небо, меркне блакить від бомб, а потім розчахуються обрії від їхньої власної канонади... І знову виривають коні тяжкі гармати й ляфети з чорноземлі і знову гримотять, обливаючись потом...*

Там, де пройшов цей «полк», лишається поле, здовбане й укрите вирвами, мов кратерами вулканів, залите кров'ю, засіяне черепами – їхніми власними... (Багрянний 1953).

Morphologically it can be a nominal group (4), a verb (5), an adverb (6):

(4) *Генріх мовби розвіював свою показну жалобу по імператриці поряд з цією тонкою дівчиною... Імператор дивувався, що й досі не міг збагнути, що саме тримає його коло цієї істоти, яка складається з самих ніг та золотистого волосся, якій так личать чорні шати, яка вміє слухати, але ще ліпше вміє говорити, заперечувати, сперечатися, виказувати дикий непослух (Загребельний 1975);*

(5) *Марії раптом захотілось присунутися ближче до господині дому, притулитись до плеча, обняти. Вона, звичайно, не зробила цього (Іваненко 1977);*

(6) *Умови відповідним способом припечатано, і після того Міці, причепуривши розкудочене від цієї операції пухнасте біло-кремове волосся, помагає докторові винести його валізу до хвіртки (Винниченко 1925).*

As we see, semantically the antecedent correlates the pronoun *цей* with the object (see (4)), the action (see (5)), quality of action (see (6)), and generalized object notion (see (3)). In such constructions the pronoun can be used with attributive words or without.

The peculiarity of the definite reference is the manner of formation the image of a referent. The formation of a pronoun *цей* pattern is determined by the necessity to express the object definiteness. The pattern consists of the referent microtopic, which is formally presented by the antecedent and the nominal part of anaphor. In other words, correlated microtopics form one referent. Thus, in case the definite reference of the pronoun *цей* is observed, both microtopics refer to one and the same object and function as its characteristics which can slightly differ.

Elements of the referent can be in different semantic relations, which according to O. Kibryk were called frame relations [Кибрик, Нариньяни 1987: 73]. In their anaphoric function the demonstrative pronouns present their relations in the definite nominal groups, which are verbal microtopic correlators (notional elements).

1. The equivalence relations are presented in the following cases:

a) the use of the repeated (tautological) descriptions:

(7) *Звернув на стежку, що бігла навскоси, так легше було для ноги. Цією стежкою підіймався йому назустріч хлопець (Шевчук 1983);*

(8) *Ба, ці сходи знайомі Андрієві, дуже знайомі, – сходи управління фабрики-кухні (Багрянний 1950);*

(9) – *Там...*

Тільки тепер це «там» сповнене було жаху, суцільного здригання, було в цьому щось таке потойбічне, що, не змовляючись, київські дружинники й саксонські рицарі вдарили своїх коней і кинулися за берези, і вже лиш там побачили, що сталося, тоді обскочили всю галявину, обнищпорили все довкола, оглянули кожну березу (Загребельний 1975).

2. Synonymic relations are manifested by using the contiguous notions, which function as synonymic descriptions because of both general paradigmatic relations and the context.

10) *Між бажанням держави і бажанням людей існує вічна суперечність. Але при розумних, добрих і вчених правителях ця прірва така вузька, що її можна завжди переступити (Іваничук 1968).*

3. Class-type relations:

(11) *Сьогодні вранці, коли він, яничар-ага, і анатолійський бейлербей Муса-паша вирішували долю великого візира в її світлиці, валіде не сказала, що зайде на султанську половину. Що надумала ця камінна жінка з очима кобри? (Іваничук 1968).*

4. Metaphorical relations:

(12) *Євпраксія, нехтуючи звичаєм, мала звичку в часи, вільні від дворових прийомів, блукати по палацу з розпущеним волоссям. Корона вінчала ці золотисті хвилі, вона втрачала свою тяжкість і символічність, сприймалася просто коштовною оздобою* (Загребельний 1975).

5. Relations of Indication and Denomination. These are relations when the top of the anaphor nominates the object or phenomenon introduced by the antecedent. Such type of relations is present:

a) between the proper name and the common name:

(13) *Роман горів як радісна свічка надії й безмежної віри в їхнє велике, героїчне призначення, ради якого можна терпіти все... Аж не вірилося, який великий заряд життєвого оптимізму, шаленої вітальної сили, кристалево чистої віри в свою правду й полум'яної любові до покривдженого народу свого було закладено в цю людину, в цю майже дитину, в цього юного романтика з блакитними очима, що одяг страшну військову уніформу з відзнаками «СС», сталевий тяжкий шолом і мусів цілі дні гупати на полігонах солдатськими чобітками* (Багрянний 1953).

Being realized in this way, relations of indication and denomination show the correlation between the class and the type or represent the frame “class – type”;

б) microtopics with the meaning of a process denoting action, quality of action, process:

(14) *Ваня несамовито закричав, – і цей покрик голосною луною покотився по рівчаку, – а потім рвонувся й побіг, залишаючи на сучку шматок сорочки* (Підмогильний 1919);

(15) *І рівчак мовчки вислухав наказ, а Ваня в цім мовчанні почув ніби урочисту обіцянку-присягу* (Підмогильний 1919).

The constructions (14), (15), in case the grammatical means of expressing these relations are ignored, can be united into one type as in both cases we can trace process relations overlapped with the nominal relations. In these constructions we single out the antecedent. Though, formally anaphor does not have verbal realization which is equal to the antecedent. However, in our opinion the difference in such constructions lays in the fact that certain constructions require their own categorization of the same notions.

6. Generalized-highlighting relations are revealed:

a) in constructions which denote the relations between the whole and the part:

(16) *Єпископ сотворив коротку молитву, на столах – важкі срібні миси, золотий посуд для пиття. Копчені гуси, печеня з хрінном, каплуни в розсолі, з часником, перепілки, голуби, лебеді, засмажені цілими в коронах, тепле пиво, меди-вина, які литимуться, мов на млинові кола. Ось сяде імператор за цей стіл і забуде все на світі* (Загребельний 1975);

б) in constructions with three-component referent:

(17) *Проста й широка вийшла в нього усмішка, Галя не встигла на неї зреагувати, бо на її лиці мимовільно спливла така ж усмішка, і вони, ці два однакові усміхи, напрочуд злагоджено поєдналися* (Шевчук 1983).

The type of semantic correlation described above (17) shows the existence of three components of the referent *усмішка, така ж усмішка, ці два однакові усміхи*. The pronoun *цей* is capable to generalize semantic elements of the two first descriptions and to have two antecedents. Constructions with two antecedents are not numerous in the text it is 4,4 % of the selected language material with the pronoun *цей* as the component of the nominal group.

Generalized-highlighting relations differ from the relations of equivalence semantically: the content of the notions in the antecedent and the content in the anaphor do not coincide. Formally the constructions differ by lexical or grammatical number: the relations of equivalence are expressed in the groups of antecedent and anaphor, which are characterized by identical semantic and grammatical number, generalized-highlighting relations demonstrate different number in the antecedent and anaphor.

In the previous constructions we observed the formation of frames with the help of the definite antecedent and anaphor. However, in the language material there are also other types of

antecedent (vertical component) – in the form of the extended descriptive construction. Such type of multiplicity correlated with the anaphor has been called quasi-antecedent [Кибрик, Нариньяни 1987: 86-87]. Between quasi-antecedent and anaphor we can observe the relations of other types, determined by the generalization and the definite object categorization of some notions with the help of the pronoun *цей*. In this case there is the overlap of different relations and the indirect correlation of textual components.

These relations are present in two semantic variants – frames with the primary meaning (18) and frames with the secondary meaning (19):

a) extended description with the definite description in the primary meaning:

(18) *На раді у Вормслебені маркграф Оттон Нордгеймський сказав про Генріха: «Він набудував силу неприступних кріпостей у наших місцях, укріплених самою природою, і розташував у них великі гарнізони своїх слуг, озброєних до зубів. І ці кріпості слугуватимуть не проти невірних слов'ян, які спустошують наші прикордонні землі, а проти нас, що ви всі незабаром відчуєте на собі. Майно наше викрадається й тягнеться в кріпості, з вашими доньками й жонами королівські міністеріали-фамулюси нав'язують злочинні стосунки. Вони примушують служити собі ваших рабів і вашу робочу скотину, а вас самих – носити на своїх благородних плечах усілякі тягарі. Та коли я подумаю, що ще жде нас попереду, то все перелічене видається дрібницею! Адже він має намір позбавити нас не частки, а всього нашого майна і роздати його своїм зайдам, а нас, вільних людей, примусити служити рабами у них». Ця промова записана в історії клірика Бруно (Загребельний 1975);*

б) extended description with the definite description in the secondary meaning:

(19) *Султаніч блазнював по кафедрях, на вулицях і в циганських притонах, поки Амурат замкнув його у в'язницю, щоб не плюгавив султанського роду. Дивна доля престолонаслідників. Вона не має середини, а тільки небо або пекло – золотий трон або ж смердюча тюрма.*

Регель знав, навіщо готується цей спектакль з Ібрагімом – треба рятувати династію (Іваничук 1968).

The relations between quasi-antecedent and anaphor can be presented as several referential types.

1. Situation-object type can be revealed in the pattern “quasi-antecedent – situation, anaphor – element of the situation”:

(20) *Говорячи про завоювання готів-датчан, називаючи учасників цієї війни, Й. Меурсій каже, що Струнич – вандальський король (Білик 1972);*

(21) *Я не міг припустити, щоб Мері не зворушила драма осліпленого в турецькій неволі Степана, його поворот на Україну, де в цю пору розігнано Січ і запроваджується кріпаччина, несподівана зустріч засмученої розлукою Ярини з коханим, але вже сліпим Степаном, і, нарешті, незвичайний їхній шлюб (Антоненко-Давидович 1960).*

The multiplicity of quasi-antecedent correlates with the multiplicity of anaphor and can be presented as the frame “situation – an element of the situation”.

2. Object-object type is present when the quasi-antecedent is an object and the anaphor is a possible object predicted in the quasi-antecedent.

(22) *Петро теж засміявся, почувши нарікання, репліку й сміх, надто ж засміявся тому, що цей голос зринув ніби зумисне у відповідь на його думку про Романа, лише це не був Роман, це був тільки його дух, трохи, правда, злобний (Багрянний 1953).*

The multiplicity of quasi-antecedent and the multiplicity of anaphor are presented in the frame “object (combined) – a possible object”.

3. Object-metonymical type is sequentially stated when the quasi-antecedent denotes an object, the anaphor presents the metonymical phrase:

(23) *Граф Елленберг згоджується дати дозвіл на арешт Фрідріха. Він згоджується, але зараз же кличе графиню до себе в кабінет...*

Ах, вона знає вже, про що буде мова, про що так моторошно мовчать ці одвислі

жовто-сірі щоки (Винниченко1925).

The multiplicities of the quasi-antecedent and the anaphor are related metonymically. This type of relations according to the formal quantity of words in the quasi-antecedent should be regarded as antecedent. However, non-direct correlation does not present such possibility, as here the anaphor is only the object, predicted in the quasi antecedent. One more type of such relations is singled out on the basis of the fact that both lingual descriptions are used as one and the same object in the sentence but with different characteristics that form the frame “object – part of an object”.

4. General-nominal type comprises the cases when the quasi-antecedent is a description of a situation and the anaphor names it, qualifies it in this way or another:

(24) *«Всі гості за законом скіфської поштивості, підводилися з-за столів, здоровили нас повними келихами й цілували кожного».*

У цій картині теж неважко вгадати щедру до гостей слов'янську душу (Білик 1972);

(25) *Старші Кузьміни-Караваєви, мабуть, уявляли собі в загальних рисах **моє походження** і мій домашній побут, але з делікатності чи не бажаючи зачепити моєї амбіції ніколи не заводили мову на **цю дразливу тему*** (Антоненко-Давидович 1960).

The multiplicities of the quasi-antecedent and anaphor create the frame “situation – name of the situation”.

The study of means of representation of the definite reference showed that in the Ukrainian language the definiteness is not occasional, but it is conditioned by the structure of the text and the content of the utterance. In the Ukrainian language the object definiteness is expressed by the identifiers which can be found in different sentences or in one and the same sentence, that is why the definiteness is not associated with the division of the text into independent sentences but is conditioned by the presence of frames and frame relations.

The multiplicities which form the frame can be included in the constructions which extend the sentence – appositions and qualifying elements. The pronouns used can also express the referential object definiteness.

(26) *Європа й Америка, цей пантеон вищої людської цивілізації, повинні підпасти під залежність од одсталої, напівварварської частини земної кулі* (Винниченко1925).

The attributive use, except textual anaphoric realization, can also have situation-deictic one. Situation-deictic realization of the nominal group is present when the antecedent is not implied in the text. As, for example:

(27) *Коли тебе дванадцятилітньою вивезено з рідної землі, кинуто в **ці мокрі гори**, позбавлено надій, доведено до розпачу, коли ти, здавалося, назавжди загубилася в горах і коли зненацька доля порятувала тебе від забуття і! підняла на ту височінь, з якої можна б озирнутися назад, то що побачиш там?* (Загребельний 1975).

The phrase *ці мокрі гори* is used by the author in the beginning of the text. This example illustrates such meaningful element of the pronoun as psychological proximity. It is realized in the beginning of the text and is aimed at creating “presence” effect for a reader, the addressee in the author’s psychological sphere.

Another way of the situational-deictic realization is present in the oral informal speech when a speaker correlates the pronoun with the definite object. In this situation the pointing gesture is possible. The situational-deictic use of the pronoun *цей* is used in such constructions as:

(28) *Але чому ніхто не обурюється, що **цього білого коня**, на якому зараз їде Ібрагім, узяв у персидського шаха хоробрий Амурат, а великий алмаз на білій чалмі султана – емблема підкореного Багдада?* (Іванчук 1968).

In the example (28) the element of the construction *цього білого коня*, which is the verbal correlator of the concrete object indicator, manifests the situation-deictic use, studied in the passage above. A speaker visualizes the situation of the Ibrahim’s departure perceived by him. The next part of the construction, which is also correlates with the nominal group, introduces another antecedent which does not function as the basic component of the object definiteness but gives additional characteristics. It is quite obvious that we deal with the syncretic formation of the pronominal

concept. The primary basic filling the pronoun with the object definiteness is situation-deictic; the secondary filling the pronoun with the additional characteristic is anaphoric.

Situation-deictic type of relations demonstrates the realization of the basic characteristic of the pronoun *цей* i.e. the object definiteness in the syntactic patterns aimed at emphasis of real or imaginary proximity.

So, the category of definiteness represented in the text with the help of the pronoun *цей* is characterized by the object definiteness that requires the object categorization of action, quality of action, generalized object notion. The definiteness is not random; it depends on the absolutely obvious factors of the textual structure. These factors are the present relations, which are analyzed in the article according to the semantic and morphologic characteristics of its components.

The use of the pronoun *цей* as a component of the nominal group covers only the part of the semantic frame relations. The pronoun *цей* requires **the further study**, especially the problem of its controversial categorization in case of its independent use.

References

Вихованець 1988: Вихованець, І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.

Загнітко 2006: Загнітко, А.П. Сучасні лінгвістичні теорії : Монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 338 с.

Кибрик: Кибрик, А.А. Дейксис [Текст] / А. А. Кибрик // Онлайн енциклопедія Кругосвет. – Режим доступу : http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DEKSIS.html. – Название с экрана.

Кравченко 2001: Кравченко, А.В. Знак, значение, знание. Очерк когнитивной философии языка [Текст] / А. В. Кравченко. – Иркутск : Издание ОГУП, 2001. – 261 с.

Кравченко 2003: Кравченко, А.В. Феноменология и когниция в семантике русского *это* [Текст] / А. В. Кравченко // Сборник докладов Международной конференции [«Когнитивное моделирование в лингвистике»], (September 1-7, 2003). – Varna. – С. 229-237.

Кибрик, Нариньяни 1987: Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах [Текст] / [под. ред. А. Е. Кибрика, А. С. Нариньяни]. – М. : Наука, 1987. – 280 с.

Плющ 1997: Плющ, М.Я. Референційні аспекти семантики займенників [Текст] / М. Я. Плющ // Проблемні питання синтаксису : [зб. ст. ЧДУ]. – Чернівці, 1997. – С. 3-6.

Селіванова 2010: Селіванова, О.О. Лінгвістична енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.

Стернин 1997: Стернин, И.А. К проблеме дейктических функций слова [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. н. / И. А. Стернин. – М., 1973. – 200 с.

Sources and Abbreviations

Антоненко-Давидович 1960: Антоненко-Давидович, Б. Слово матері [Текст] / Б. Антоненко-Давидович. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=1&bookid=1>. – Назва з екрана.

Багрянний 1950: Багрянний, І. Сад Гетсиманський [Текст] / Багрянний Іван. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printthebook.php?id=3&bookid=4>. – Назва з екрана.

Багрянний 1953: Багрянний, І. Огненне коло [Текст] / Багрянний Іван. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printthebook.php?id=3&bookid=2>. – Назва з екрана.

Білик 1972: Білик, І. Меч Арея [Текст] / Білик Іван. – Режим доступу : <http://ukrlib.com.ua/books/printzip.php?bookid=1&id=7>. – Назва з екрана.

Винниченко1925: Винниченко, В. Сонячна машина [Текст] / Винниченко Володимир. – Режим доступу : <http://ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=123&bookid=9>. – Назва з екрана.

Іваненко 1977: Іваненко, О. Марія [Текст] / Іваненко Оксана. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?bookid=0&id=45>. – Назва з екрана.

Іваничук 1968: Іваничук, Р. Мальви [Текст] / Іваничук Роман. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=46&bookid=0>. – Назва з екрана.

Загребельний 1975: Загребельний, П. Євпраксія [Текст] / Загребельний Павло. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=131&bookid=5>. – Назва з екрана.

Підмогильний 1919: Підмогильний, В. Ваня [Текст] / Підмогильний Валер'ян. – Режим доступу :

<http://www.ukrclassic.com.ua/katalog/p/pidmogilnij-valer-yan/452-valer-yan-pidmogilnij-tvori>. – Назва з екрана.

Шевчук 1983: Шевчук, В. Дім на горі [Текст] / Шевчук Валерій. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=97&bookid=0>. – Назва з екрана.

*У статті проаналізовано один зі способів текстової реалізації займенника **цей** у складі іменної групи. Визначено характер формування текстової означеності, семантичні складники значення займенника **цей** за умови його вживання у складі іменної групи на основі синтагматичних та парадигматичних відношень. За виділеними мікротемами подано типи відношень за фреймом, що формують референційне значення займенника.*

*Ключові слова: анафоричний зв'язок, дейксис, семантичні складники займенника, лінійний складник, вертикальний складник, предметна означеність, відношення за фреймом, означена референція займенника **цей**.*

Available 20 September 2013.

Olena Vazhenina

УДК 811.161.2'373.7:82-17

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ОДИНИЦІ

The article deals with the study of the features of phraseological units of Ukrainian language in line with the new scientific paradigm. Activation of idiomatic studies in terms of national-cultural connotations, pragmatics and psycho-cognitive and ethno-cultural aspects are considered.

Keywords: phraseological unit, cultural background knowledge, cognitive linguistics.

Існування в мові сталих виразів, що являють собою унікальний лінгвістичний феномен, який має яскраву виразність, образність та емоційність, привертає увагу дослідників протягом тривалого часу. Не міг залишитися поза увагою і той факт, що для опису одних і тих самих фрагментів мовної дійсності паралельно можуть використовуватись як нефразеологічні, так і фразеологічні одиниці, тобто ситуацію описують сукупності рівнозначних за статусом, але різноформованих за структурою мовних знаків. Нефразеологічні та фразеологічні одиниці мирно співіснують і разом заповнюють семантичний простір, причому з причин простої мовної доцільності ці одиниці ніколи не накладаються повністю одна на одну, а є лише дотичними чи такими, що частково перетинаються. До того ж, фразеологізми понятійно співвідносяться не з усім обширом лексики, а лише з тією її частиною, яка є конотативно забарвленою, виражає відношення людини до дійсності, а не просто іменує її. Фразеологізми доповнюють і збагачують мову такими оцінно-експресивними засобами, яких не вистачає і які здатні досить докладно описати фрагмент позамовної дійсності, чого не можна здійснити в межах лексичної номінації [Бердникова 2000: 28]. Необхідно мати на увазі, що й саме іменування є не тільки процесом позначання, але й процесом пізнання [Кунин 1970: 5].

Крім класичних досліджень із фразеології (І.К. Білодід, Л.А. Булаховський, В.В. Виноградов, С.І. Ожегов, О.О. Потебня та ін.), у вітчизняному мовознавстві з'являються цікаві дослідження, присвячені місцю фразеології в системі мови (Я. Баран), фраземіці в системі ідіостилю (Ю. Кохан, Л. Щербачук), фразеографічній ідеографії (Ю. Прадід), фразеологізованим реченням (М. Личук), культурно-національній конотації, прагматиці (Л. Мельник), фразеології як вираженню національного менталітету й джерелу народознавства (О. Майборода, О. Назаренко), модифікації фразеологізмів (Л. Давиденко),

фразеологічним інноваціям (А. Смерчко, В. Стишов), системним відношенням компонентів фразеологізму (А. Архангельська, Н. Бобух), компонентам у складі фразеологізму (О. Каракуця, О. Куцик, О. Мороз, Н. Пасік, М. Філон), семантиці й динаміці окремих тематичних груп (Д. Ужченко) тощо.

Однак, незважаючи на такий загальний публікаційний досвід, досі недостатньо вивченими залишаються проблеми семантики і структури фразеологізму. Цим і зумовлена **актуальність** теми нашої статті. Немає навіть чіткого загальноприйнятого визначення такої мовної одиниці. У лінгвістиці відомо понад двадцять визначень фразеологізму, але жодне з них не знайшло загального визнання. Деякі вчені вважають, що визначення фразеологічної одиниці таке ж складне, як і визначення слова. До сьогодні тривають і спроби визначити категоріальні ознаки фразеологічної одиниці. Не новим у вітчизняній лінгвістиці є й питання вивчення авторської фразеології. Не менш **актуальним** на сьогодні постає системне вивчення фразеології окремого письменника на основі цілісного аналізу текстів з урахуванням сучасних методів дослідження з метою вивчення мовленнєвих впливів на структуру та семантику, ролі контексту у розкритті імпліцитних потенційних можливостей фразеологічних одиниць, шляхів узуалізації мовленнєвих варіантів, а також їхніх комунікативно-функційних властивостей у художньому тексті.

Тому **метою** цієї статті є дослідження концептуальних вимірів фразеологічної одиниці, що мотивує основне **завдання** – встановлення відмінностей між словом і фразеологізмом у площині фонового культурного знання.

Активізація досліджень з культурно-національної конотації, прагматики, психокогнітивного та етнокультурного аспектів у вивченні української фразеології свідчить про те, що сучасна лінгвістика загалом і фразеологія зокрема прагнуть до створення максимально достовірної картини функціонування мови як соціально-психічного явища. Наука про мову та її окремі галузі, використовуючи накопичений досвід, шукають і апробують нові підходи до пізнаваного предмету. В сучасному науковому пізнанні той чи інший підхід до досліджуваного об'єкта, стаючи пріоритетним, вибудовує певні парадигми дослідницького пошуку. Важливим є те, що комунікативно-прагматична парадигма лінгвістичних досліджень інтегрує дані найрізноманітніших наукових дисциплін: соціальної філософії, психології, психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики.

Фразеологія, як і вся мова, є антропоцентричною за своєю суттю. Фразеологізм прагне виразити оцінне й емоційне ставлення до позначуваного з метою вплинути на адресата, спонукати його до аналогічних оцінок і переживань. Смісл будь-якої фразеологічної одиниці являє собою інформацію, що вимагає розкодування. Розуміння смислу фразеологізму не повинно бути буквальним, навіть при визначенні частин цього смислу має враховуватися мовна ситуація, а також раціональна й емоційна оцінка того, що відбувається. Ідіома, на відміну від слова і словосполучення, дає уявлення не тільки про те, що відбувається у внутрішньому світі суб'єкта, але й про те, як сам мовець і ті, хто його оточують, оцінюють такий емоційний стан. Саме тому в лінгвістичній спільноті простежується все більша орієнтація на дослідження людського фактору в мові.

У зв'язку з появою нових концепцій, орієнтованих на вивчення фразеологічного корпусу мови в межах проблеми "людина в мові" [Серебренников 1988; Кубрякова 2004: 6], спостерігається значний інтерес фразеології до виявлення комунікативної специфіки і прагматичних властивостей фразеологічних одиниць. У комунікативно-прагматичній парадигмі мову трактують як таке соціальне явище, яке дає можливість членам відповідної мовної спільноти вступати в контакт і досягати певних цілей у конкретних ситуаціях мовного спілкування. В цій концепції визначення мови фразеологізм постає специфічним засобом комунікації, що має певну комунікативну та прагматичну значущість. Фразеологізми мають здатність сигналізувати про ціннісне ставлення мовця до пізнаваного світу, про його емоційний стан та справляти необхідний для реалізації комунікативного задуму прагматичний ефект.

Загально визнаним є той факт, що фразеологічний фонд мови є носієм і джерелом національно-культурної інформації. За спостереженнями вчених, національно-культурну семантику слід шукати переважно у фразеологізмах, при цьому саме у фразеологічному фонді національна самобутність проявляється найяскравіше й найбезпосередніше.

У створенні фразеологізмів велику роль відіграють екстралінгвістичні фактори, адже фразеологізми пов'язані з історією, матеріальною і духовною культурою соціуму, тому більшість з них створена на образному переосмисленні національно-специфічних ситуацій, побуту, вірувань народу. В основі екстралінгвістичних джерел лежать зміни в реальному світі, що ведуть до фразеологізації змінних сполучень, пов'язаних з актуальними в певний історичний період явищами з різних сфер людської діяльності [Бабкин 1970]. А.Ф. Артемова називає фразеологізми лінгвокультурологічними одиницями, тобто "одиницями, в яких відображено світогляд того чи іншого лінгвокультурного суспільства" [Артемова 2009: 79]. Оскільки для фразеологізмів характерною є образна вмотивованість, "яка напряму пов'язана із світобаченням народу – носія мови", фразеологізми мають культурно-національну конотацію [Телия 1996: 214]. Л.А. Лебедева, об'єктом дослідження якої були сталі порівняння російської мови, зазначає, що національно-культурна специфіка фразеологізмів виявляється як у плані вираження, так і в плані змісту. У плані вираження – в наявності в їх складі особливих культурних прикмет – маркерів (без еквівалентної предметної лексики, етнонімів, топонімів, архаїзмів тощо), що вимагають етимологічного або історико-культурного коментаря при перекладі. У плані змісту – в денотативній співвіднесеності образу порівняння й супутних йому конотаціях, які й відображають "національний колорит" порівняння [Лебедева 1999: 66].

Не можна не погодитися з Ю.П. Солодубом, який вважає, що основу семантики фразеологічної одиниці складає фразеологічний образ, який "частіше за все й зберігає національну специфіку фразеологізму, оскільки він занадто часто спирається на реалії, відомі тільки одному народу, представникам однієї нації" [Солодуб 1988: 58].

Саме тому розпочати наше дослідження пропонуємо зі спроби визначити суть такого явища, як фразеологізм, в межах панівної наукової парадигми.

Майже за два століття вітчизняними науковцями та дослідниками було зібрано величезний емпіричний матеріал та видано не один словник з фразеології. Як уже було зазначено вище, ретельному аналізу було піддано структурно-семантичні, етимологічні, стилістичні та інші характеристики фразеологізму. Проте фразеологізм так і залишається «річчю в собі», що свідчить тільки про те, що необхідно скористатись іншими підходами для дослідження фразеологічного шару української мови.

Для розуміння такої інтердисциплінарної одиниці як фразеологізм найбільш доцільною, на наш погляд, видається філософська герменевтика, проте не як метод соціально-гуманітарних дисциплін, запропонований В. Дільтеєм, а як вчення про буття. Найбільш відомими представниками цього вчення стали Х.-Г. Гадамер, П. Рікер, Г. Кун, А. Апель, Е. Коррет, М. Хайдеггер. "Людина є істотою, буття якої полягає в розумінні", – так сформульовано основну тезу філософської герменевтики. Розуміння видається не тільки способом пізнання, але і способом існування людини. Розуміння тісно пов'язане з інтерпретацією. Інтерпретація є процесом проникнення вглиб смислової структури тексту. "Інтерпретувати означає йти від явного смислу до прихованого", – зазначає П. Рікер [Рікер 1995: 226]. Інтерпретація підпорядковується завданню розуміння – основному герменевтичному завданню.

Одним з центральних понять герменевтики є поняття герменевтичного кола, введене Ф. Шлейєрмахером. Герменевтичне коло – це принцип розуміння тексту, оснований на взаємозв'язку частини й цілого: розуміння цілого складається з розуміння окремих частин, а для розуміння частин необхідним постає розуміння цілого. З таких позицій розуміння тексту – це рух колом від цілого до частини й від частини до цілого. Частина й ціле – поняття співвідносні. Текст постає як частина щодо всієї творчості автора, яка в свою чергу,

є частиною відповідного жанру чи всієї літератури. Крім того, текст являє собою частину душевного життя автора.

Ідея герменевтичного кола також передбачає, що розуміння без передумов не існує. До того, як почати вирішувати завдання з розуміння будь-якого тексту чи просто висловлювання, суб'єкт так чи інакше має певне уявлення про те, що належить зрозуміти. Суб'єкт вже налаштовується на певну хвилю, несвідомо очікує від сприйманого тексту того, що відповідає його уявленням про смисл тексту. Отже, з позицій сучасної герменевтики завжди існує певне передрозуміння. Це так зване "первинне розуміння", що передує подальшому заглибленню в смисл тексту. За М. Хайдеггером, як тільки в тексті починає прояснюватися хоча б якийсь смисл, тлумач робить попередній начерк смислу всього тексту. Водночас первинне прояснення смислу стає можливим завдяки тому, що тлумач від самого початку очікує знайти певний смисл у тексті. Розробка попереднього начерку смислу тексту та його послідовний перегляд становлять процес розуміння смислу тексту. Зміст первинного розуміння визначається в його фундаментальних рисах традицією гуманітарної культури, до якої належить суб'єкт, обсягом фонового знання цього суб'єкта і, врешті решт, – мовою.

Подальше розуміння фразеології в межах філософської герменевтики передбачає розуміння поняття "фонове знання". Фонове знання – це неявне, напряду непередане в словесній формі знання, яке мовчки сприймається учасниками взаємодії як само собою зрозуміле. Справа полягає в тому, що в кожній людині в межах певної культури формується фонове культурне знання – загальновідома інформація з різних видів діяльності. Проте ця загальновідома інформація сприймається через систему символів і асоціацій, які є характерними для окремої соціокультурної групи. Таке фонове культурне знання не усвідомлюється, оскільки воно формується природним шляхом. Отже, фонове культурне знання являє собою асоціації і символи, за допомогою яких сприймаються відчуття і враження їх в усередненій формі сприйняття світу. Фонове культурне знання – це багаторівнева смислова схема, за допомогою якої людина актуалізує смисл і значення, усвідомлює й обробляє різноманітні узагальнення. Заслуговує на увагу й той факт, що до словникового запасу людини входить приблизно п'ятдесят тисяч слів, що фіксують досить великий шар знань. За допомогою фонового культурного знання, що є набагато меншим за своїм обсягом, актуалізуються значення тих чи інших слів, а вже через них відбувається доступ до розширеного базового знання.

Обмежуючи вивчення фразеологізмів тільки лінгвістикою, ми неухильно будемо залишатись у царині структури, семантики й функцій фразеологізму, тоді як історія вивчення цих одиниць свідчить, що неможливо дослідити інтердисциплінарну одиницю без залучення філософії, культурології, психології тощо. Фонове культурне знання видається за своєю суттю дуже близьким до таких понять, як дискурс і гештальт. Вважаємо, що пояснення явища фразеології через його родову приналежність може бути виправдане в межах нашого дослідження, адже пояснити узусне й оказіональне вживання фразеологізмів чи проаналізувати мікро- й макроконтексти видозмінених фразеологізмів без такої приналежності не видається можливим.

Останнім часом когнітивні настанови в науці про мову починають змінюватись, і стає панівною думка, згідно з якою жодне мовне явище не можна адекватно зрозуміти й описати поза його уживанням, без урахування дискурсивних аспектів.

За Дж. Поттером, дискурс – це присвоєння значень. Дискурс має ключове значення в побудові образу цього світу різноманітними способами. Те, як ми говоримо про речі – наші фрази, наші акценти, те, що ми виокремлюємо – викликає певні відчуття в інших людей. Діючи в такий спосіб, ми впливаємо на сприйняття й розуміння тих, хто нас оточує, а отже, на їхню й нашу реальність, на відбиття соціального світу у свідомості (на створення дискурсу).

На нашу думку, дискурс – це мовлення, що несе в собі певну інформацію, думку й позицію мовця щодо певного об'єкта або ситуації спілкування. Таким чином, дискурс – не просто спілкування, в ньому існують явні цілі та певні учасники. Але які саме цілі і які

учасники – залежить від конкретного типу дискурсу. В.З. Дем'янков визначає дискурс як «довільний фрагмент тексту, що складається більше, ніж з одного речення чи незалежної частини речення. Часто (але не завжди) дискурс концентрується навколо певного опорного концепта, створює загальний контекст, що описує дійових осіб, об'єкти, обставини, часи, вчинки й т. ін. Дискурс визначається не стільки послідовністю речень, скільки тим спільним для того, хто створює дискурс, і того, хто його інтерпретує, світом, який вибудовується в ході розгортання дискурсу – це погляд, "етнографія мовлення".

Вихідна структура для дискурсу має вигляд послідовності елементарних пропозицій, пов'язаних між собою логічними відношеннями кон'юнкції, диз'юнкції тощо.

Елементи дискурсу:

- події, про які йдеться,
- їх учасники,
- перформативна інформація,
- "не-події", тобто а) обставини, що супроводжують події; б) тло, що пояснює події; в) оцінка учасників подій; г) інформація, що співвідносить дискурс із подіями [Дем'янков 2008: 374].

На думку П. Серіо, дискурс – це від початку особливе використання мови (в нашому випадку української) для вираження особливої ментальності; особливе використання сприяє активізації певних рис мови і, врешті решт, особливої граматики й особливих правил лексики. І, як ми переконуємося далі, у свою чергу створює особливий "ментальний світ" [Серіо 1999: 14]. П. Серіо виокремлює вісім значень терміна "дискурс":

- 1) еквівалент поняття «мовлення», тобто будь-яке конкретне висловлювання;
- 2) одиниця, яка за розмірами більша за фразу;
- 3) вплив висловлювання на його одержувача з урахуванням ситуації;
- 4) бесіда як основний тип висловлювання;
- 5) мовлення з позиції мовця на противагу оповіді, яка не враховує такої позиції;
- 6) вживання одиниць мови, їх мовленнєва актуалізація;
- 7) соціально чи ідеологічно обмежений тип висловлювань, характерний для певного виду соціуму;
- 8) теоретичний конструкт, призначений для досліджень продукування тексту [Серіо 1999: 26].

Для розуміння фразеологізму актуальними видаються майже всі пункти поданого визначення, адже фразеологізм є одиницею мовлення, що за своїми розмірами дорівнює фразі або є більшою за фразу. Фразеологізм використовується для впливу на співрозмовника в тій чи іншій ситуації та є інтерпретацією ситуації з позиції мовця. До того ж, фразеологізми можна віднести до тих одиниць, що актуалізуються тільки в мовленні. Вивчення фразеології на основі окреслених вище базових моментів відкриває дещо по-новому фразеологію для розуміння дослідників. Ми вважаємо, що відмінності між словом і фразеологізмом лежать у площині фонового культурного знання. Фразеологізм пропонуємо розуміти як текст, який сформовано в межах певного національного дискурсу, що є вираженням особливої ментальності. Особливе використання такого тексту (фразеологізму) сприяє активізації певних рис мови і, врешті решт, особливої граматики й особливих правил лексики. Саме тому фразеологізм не можна сприймати як слово чи поєднання слів, а отже, поділяти всі фразеологізми на словосполучення й речення. Кожний фразеологізм являє собою культурний текст. Фразеологізм є результатом процесу інтерпретації дійсності, а не її номінацією.

На нашу думку, слово являє собою знак, а фразеологізм – символ. Якщо фразеологізм ставити на один рівень з іншими лексемами, то доведеться або визнати символічність слова, або вважати фразеологізм знаком, що аж ніяк не відповідає дійсності.

Слово є одиницею мови, тоді як фразеологізм являє собою мовленнєву одиницю, що може належати мові остільки, оскільки є вербалізованою, вираженою словом. Фразеологізм є дотичним до первинного розуміння (або передрозуміння), яке визначається в його

фундаментальних рисах традицією гуманітарної культури. Слово ж становить основу базового знання суб'єкта.

Розглянуті вище концептуальні виміри фразеологічної одиниці роблять можливим подальше вивчення авторської фразеології у вітчизняному мовознавстві. Запропонований підхід дозволить розширити спектр дослідження, розглянути нові та вже відомі питання під іншим кутом зору, простежити динаміку та інноваційні процеси у сфері фразеології, а також змінити акценти у наукових пошуках, адже мова – не лише інструмент комунікації, а ще й засіб категоризації позамовної діяльності людини.

References

- Артёмова 2008: Артёмова, А.Ф. Английская фразеология : спецкурс [Текст] / А. Ф. Артёмова. – М. : Высшая школа, 2009. – 208 с.
- Бабкин 1970: Бабкин, А.М. Русская фразеология, ее развитие и источники [Текст] / А. М. Бабкин. – Л. : Наука, 1970. – 264 с.
- Бердникова 2000: Бердникова, Т.А. О структуре и семантике фразеологических единиц с компонентом-соматизмом (на материале архангельских говоров) [Текст] / Т. А. Бердникова // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей, отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : Диалог-МГУ, 2000. Вып. 12. – С. 28-34.
- Демьянков 2008: Демьянков, В.З. Интерпретация политического дискурса в СМИ [Текст] // Язык средств массовой информации : Учебное пособие для вузов ; Под ред. М. Н. Володиной / В. З. Демьянков. – М. : Академический проект, 2008. – С. 374-393.
- Кубрякова 2004: Кубрякова, Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики [Текст] / Е. С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 6-17.
- Кунин 1970: Кунин, А.В. Английская фразеология (теоретический курс) [Текст] / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1970. – 344 с.
- Лебедева 1999: Лебедева, Л.А. Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеографии : дис. ... д-ра филол. наук [Текст] / Л. А. Лебедева. – Краснодар, 1999. – 296 с.
- Рикёр 2008: Рикёр, П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике [Текст] / П. Рикёр. – М. : Академический проект, 2008. – 695 с.
- Серебренников 1988: Серебренников, Б.А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление [Текст] / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.
- Серио 1999: Серио, П. Как читают тексты во Франции [Текст] // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса ; Пер. с франц. и португ. / П. Серио. – М. : Прогресс, 1999. – С. 14-53.
- Солодуб 1988: Солодуб, Ю.П. О семантико-грамматической классификации фразеологизмов [Текст] / Ю. П. Солодуб // Русский язык в школе. – 1988. – № 3. – С. 58.
- Телия 1996: Телия, В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты [Текст] / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
- Ужченко 2007: Ужченко, В.Д. Фразеология сучасної української мови : Навч. посіб. [Текст] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко – К. : Знання, 2007. – 494 с.

У статті йдеться про особливості вивчення фразеологічних одиниць української мови в руслі нової наукової парадигми. Розглядається активізація фразеологічних досліджень з погляду культурно-національної конотації, прагматики, психокогнітивного та етнокультурного аспектів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фонове культурне знання, когнітивна лінгвістика.

Available 27 September 2013.

УДК 81-116.1

**THE GRAMMATICALIZATION PATHS
(NEW PREPOSITIONS IN RUSSIAN LANGUAGE)**

*This paper attempts to apply the implications of the grammaticalization theory to the Russian prepositional system. Special attention is given to reconstruction of the grammaticalization path "noun → preposition" (example – evolution of Russian prepositional unit **лицом к лицу с кем-чем** 'face to face with smth.-smb.', 'facing smb.-smth.') and to design of a grammaticalization scale for 8 prepositional units including somatic noun **глаз** 'eye' on basis of their grammaticalization level determined.*

Keywords: grammaticalization, grammaticalization path, grammaticalization scale, Russian preposition, prepositional unit, somatic noun.

Over the course of the last decades, a great amount of data has been published on the grammaticalization theory [Lehman 2002; Hopper, Traugott 2003], which concerns with its sources and channels studies, its word lexicon creation, semantic maps construction and a wide range of typology researches. The observations executed during the research in the project "Slavic Prepositions in Synchrony and Diachrony Aspects: Morphology and Syntax" [Всеволодова, Кукушкина, Поликарпов 2013; Канюшкевич 2008-2010; Загнітко та ін. 2007; Славянските 2007] have convinced us that grammaticalization is very active for Russian prepositional field. Therefore the purpose of the paper is to study paths and stages of grammaticalization (grammaticalization scale) within the field pointed out. The topic seems to be quite an actual problem not only theoretically as a grammaticalization process in Russian prepositional system description but for practical application as well – the results can be used in lexicography e. g. for dictionaries – new prepositional articles should be included.

To achieve the objective it seems to be necessary to analyze Russian prepositional units in order to define their place on grammaticalization scale and to show the possible grammaticalization paths. Prepositions and units functioning as prepositions have also been an object of permanent Russian scholars' interest. The eminent point for us is studies dealing with transition of words belonging to different parts of speech into prepositional units [Шереметьева 2008; Шиганова 2001]. Nevertheless these papers don't regard to grammaticalization itself, its paths and scales.

Before we delve into specifics of prepositional grammaticalization as such, it is necessary to clarify some key terms alluding to grammaticalization and Russian prepositional system. "Grammaticalization is defined as the development from lexical to grammatical forms and from grammatical to even more grammatical forms" [Heine, Kuteva 2002: 2]. The development of grammatical form depends on the construction they belong to, that is why it's essential to study construction as a whole but not an independent word, i. e. prepositional units. Obviously Givon's aphorism "Today's morphology is yesterday's syntax" is not out of place here. Aiming to observe grammaticalization paths we focus on the main mechanisms grammaticalization involves:

a) desemantization (or "semantic bleaching") – loss in meaning content;
 b) extension (or context generalization) – use in new contexts;
 c) decategorialization² – loss in morphosyntactic properties characteristic of lexical or other less grammaticalized forms (for grammaticalization criteria relevant for Russian prepositional units see also [Всеволодова 2011]).

Under the influence of these mechanisms new prepositions appear, e. g. in English: *event* (noun) → *in the event of* (preposition), *head* (noun) → *ahead of* (preposition), *back* (noun) → *in the back of* (preposition), *respect* (noun) → *with respect to* (preposition) etc.; in Russian: *течение* (noun, 'flow', 'course') → *в течение чего* (preposition, 'during'), *следствие* (noun,

² The last grammaticalization mechanism – erosion (or "phonetic reduction" – loss in phonetic substance) has not yet been revealed for Russian prepositions.

‘consequence’) → *вследствие* чего (preposition, ‘in consequence of’, ‘owing to’), *отличие* (noun, ‘distinction’) → *в отличие от* чего (preposition, ‘in contrast to’, ‘unlike’), *связь* (noun, ‘bond’, ‘connection’) → *в связи с* чем (preposition, ‘because of’, ‘in view of’), *подобие* (noun, ‘resemblance’) → *наподобие* чего (preposition, ‘like’), *путь* (noun, ‘way’) → *путем* чего (preposition, ‘by’, ‘by means of’), etc.

It’s well known that the sources of grammaticalization are usually presented by a restricted set of notions. Thus, demonstrative pronouns can develop into articles (German definite articles *der, die, das*), verbs of motion evolve into tense and aspect auxiliaries (English: *to go* → *I am going to read a book* (future tense auxiliary)), nouns expressing parts of body often become prepositions [Svorou 1994] (English: *head* → *ahead of*; Persian: *bar ru-ye miz* ‘on the table’, literally ‘on the face of table’) and so on (see above-mentioned papers of Ch. Lehman, P. J. Hopper, B. Heine, etc.). Therefore it seems reasonable to pay special attention to certain lexical groups while studying grammaticalization path "noun → preposition". So the target object for us is somatic nouns, or nouns expressing human body parts³. Nevertheless we should admit that the Russian prepositional units in question unambiguously serving a grammatical function still have a morphosyntactic structure of their earlier uses as noun structures (*перед лицом* кого – ‘in the face of’, ‘in front of’, *от лица* кого – ‘on behalf of’, *на глазах* (у) кого – ‘in smb’s presence’, etc.). However, it appeared that such items express not only space meaning in Russian⁴ but become more and more abstract ("semantic bleaching") conveying relational and characterization senses.

As far as prepositional system in Russian concerns we should mention that theoretical basis adopted here is the one of the project "Slavic Prepositions in Synchrony and Diachrony Aspects: Morphology and Syntax". It concerns with a very broad interpretation of prepositional units – for such are taken all units serving a grammatical function of preposition i. e. both proper prepositions (introducing functional parts of speech and having no other functions except for prepositional) and prepositional equivalents – units serving a grammatical function of preposition in certain contexts, but still representing notional words.

This article explores

- 1) a grammaticalization path "noun → preposition" by an example of the prepositional unit *лицом к лицу с кем-чем* (‘face to face with smb.-smth.’, ‘facing smb.-smth.’);
- 2) a grammaticalization scale of 8 prepositional units, including lexeme *глаз* ‘eye’.

1. A grammaticalization path "noun → preposition"

As it has been already noticed grammaticalization is inevitably bonded to desemantization, context generalization and decategorialization. Here we consider the grammaticalization path of the prepositional unit *лицом к лицу с кем-чем* (‘face to face with smb.-smth.’, ‘facing smb.-smth.’) starting with non-grammaticalized uses (ex. 1) further to the most grammaticalized (ex. 5).

(1) *Он столкнулся лицом к лицу с бывшей женой* (‘He clashed his ex-wife face to face’, ‘He faced his ex-wife’). Here we collide with notional, or nominative use of the noun *лицо* ‘face’: *его лицо* (‘his face’), *лицо бывшей жены* (‘my ex-wife’s face’) and therefore can eliminate *лицом к лицу* (‘face to face’) easily: *Он столкнулся с бывшей женой* (‘He clashed his ex-wife’) →

(2) *Он столкнулся лицом к лицу с опасностью* (‘He faced a danger’), where *его лицо* (‘his face’) appears to be still direct, notional use but **лицо опасности* (*‘a danger’s face’) is not obviously. The elimination of *лицом к лицу* (‘face to face’) is quite possible: *Он столкнулся с опасностью* (‘He stood against a danger’) →

(3) *Человечество оказалось лицом к лицу с опасностью* (‘The mankind turned out to face the danger’). Both **лицо человечества* (*‘the mankind’s face’) and **лицо опасности* (*‘the

³ V. Podlesskaya and E. Rakhilina remind us that the most widely spread model of space orientation is a human body part model: an object is identified by its place and form to human body, then it is oriented similarly to human body orientation. It is significant that different languages prefer for these purposes different parts of body [Подлеская, Рахилина 2000].

⁴ And other Slavic languages as well, see e. g. [Конюшкевич 2010; Виноградова, Чекалина 2013].

danger's face') are not in use. The item **лицом к лицу** ('face to face') is obligatory: **человечество оказалось с опасностью* (*'the mankind turned out the danger') →

(4) *Я купил дом **лицом к лицу** с храмом* ('I bought a house facing the temple'), where we observe a noun modifier *Какой дом?* ('What kind of house?') – *Дом **лицом к лицу** с храмом* ('a house facing the temple'); both *лицо дома ('*a house's face') and *лицо храма ('*the temple's face') are inadequate, thus **лицом к лицу** ('face to face') can't be omitted: **Я купил дом с храмом* (*'I bought a house with a temple') – the considerable semantic shift appears →

(5) *книга Н. Хрущева «**Лицом к лицу** с Америкой»* ('N. Khrushchev's book "America face to face"), with the independent use of the item **лицом к лицу** ('face to face'), which elimination is unfeasible.

As for the desemantization it's quite obvious that the meaning develops from the space one in (1) to more abstract senses: (2) object, (3) state, (4) characterization, (5) relation. Exx. 1-5 represent thus a grammaticalization path involving desemantization, context generalization. Having acquired grammatical meaning this form tends to become increasingly divergent from its first uses: it loses in categorical properties characteristic of its first uses, hence undergoing decategorialization. We would like to emphasize that in the most grammaticalized contexts (exx. 3-5) the unit **лицом к лицу с кем-чем** ('face to face with smb.-smth.') serves as a proper preposition and deserves in our opinion a special dictionary article.

2. A grammaticalization scale

In this part we explore prepositional units, including lexeme *глаз* ('eye'), describe each unit and construct grammaticalization scale out of these units. We focus here on 8 prepositional units which were singled out during continuous study of idioms and contexts with the lexeme *глаз* ('eye'):

- a) *глазами кого-чего* ('through the eyes of'),
- b) *глазом кого* ('with the eye of'),
- c) *в глаза₁ кому-чему (бросаться)* ('to catch smb's eyes'),
- d) *в глаза₂ кому-чему (говорить)* ('to say straight to smb's face'),
- e) *в глаза₃ кому-чему (смотреть)* ('to face smth.', 'to confront smth.'),
- f) *в глазах кого-чего [prop⁵]* ('in smb's opinion'),
- g) *на глаза кому-чему (попадаться, показываться)* ('to catch smb's eyes'),
- h) *на глазах кого-чего* ('in smb's presence').

In order to define the grammaticalization degree of each unit we consider it profitable to view the following aspects: desemantization, context generalization and decategorialization which reveals itself in the change of morphosyntactic paradigm.

- a) **ГЛАЗАМИ КОГО-ЧЕГО** ('through the eyes of')

Россия глазами иностранцев ('Russia through the eyes of foreigners'). The sense of this structure is to be revealed as follows: *Иностранцы видят Россию следующим образом* ('Foreigners see Russia the next way'), so the prepositional unit serves to express the role of an Observer. The meaning and contexts develop generalization: *реальность глазами Партии* ('the reality through the eyes of the Party') → *глаза Партии (*'the Party's eyes'). It's eminent to note that the prepositional unit forms so called "free syntaxeme" – a word combination with prominent meaning independent of context which can be used separately (titles, headlines, etc.): *Глазами мента* ('Through the eyes of a cop').

- b) **ГЛАЗОМ КОГО** ('with the eye of')

Глазом художника он сразу отметил странные тени ('Being an artist he has noted strange shadows at once' lit. 'with the eye of an artist he has notes strange shadows at once'). The unit expresses characteristics, the synonym is *как* ('as'). In our opinion *глазом кого* ('with the eye of') is a potential preposition since no signs confirming grammaticalization has been revealed.

- c) **В ГЛАЗА₁ КОМУ-ЧЕМУ (БРОСАТЬСЯ)** ('to catch smb's eyes')

⁵ [prop] – proposition.

Беспорядок бросился гостям в глаза ('The mess caught the guests' eyes'). The prepositional unit conveys the Protagonist role: 'Гости увидели беспорядок' ('The guests saw the mess') and forms "a determined syntaxeme" being used only within the structure <N_{nom} бросается в глаза N_{dative/genitive}>. It serves an important communicative function – shades the Protagonist and illuminates the Object, making the latter syntactic, or grammatical subject. **В глаза₁ кому-чему** (*бросаться*) ('to catch smb's eyes') represents a highly grammaticalized item: *Зарубежным фирмам бросается в глаза бюрократия* ('The bureaucracy catches the eyes of foreign companies') – **глаза зарубежных фирм* ('*the eyes of foreign companies'). The prepositional unit obtains a morphosyntactic paradigm irrelevant for the noun: **в глаза кому-чему** (N_{dative}) – **в глаза кого-чего** (N_{genitive}): *Беспорядок бросился в глаза гостям* (dative case) – *Беспорядок бросился в глаза гостей* (genitive case) ('The mess caught the guests' eyes').

d) **В ГЛАЗА₂ КОМУ-ЧЕМУ (ГОВОРИТЬ)** ('to say straight to smb's face')

Генерал сказал правду в глаза правительству ('The general said the truth straight to the government' lit. 'to the eyes of the government'). Being used solely after verbs of speech the prepositional unit is assumed to form "a bond syntaxeme". The bond syntaxemes usually are observed to be less grammaticalized and have less generalization: *сказать правду в глаза мужу* ('to say the truth straight to the husband's face' lit. 'to the husband's eyes') – *глаза мужа* (the husband's eyes), though some desemantization contexts are detected: **в глаза правительству** ('to the eyes of the government') – **глаза правительства* ('*the eyes of government'). The prepositional unit displays a morphosyntactic paradigm: **в глаза кому-чему** (N_{dative}) – **в глаза кого-чего** (N_{genitive}): *Генерал сказал правду в глаза правительству* (dative case) – *Генерал сказал правду в глаза правительства* (genitive case) ('The general said the truth straight to the government' lit. 'to the eyes of the government').

e) **В ГЛАЗА₃ КОМУ-ЧЕМУ (СМОТРЕТЬ)** ('to face smth.', 'to confront smth.')

Нужно смотреть правде в глаза ('One should face the truth', lit. 'watch the truth's eyes'). The construction including the prepositional unit forms "a bonded syntaxeme" used strictly after verbs like *смотреть* ('to watch') and so on. Unlike most bonded syntaxemes the meaning and contexts are highly generalized: *смотреть в глаза правде* (lit. 'to watch the truth's eyes') – *глаза правды ('*the truth's eyes'). The meaning of the construction ('One should realize the truth') has nothing in common with the semes constituting the lexeme *глаз* ('eye'). The morphosyntactic paradigm is peculiar to the unit: **в глаза кому-чему** (N_{dative}) – **в глаза кого-чего** (N_{genitive}): *Нужно смотреть в глаза правде* (dative case) – *Нужно смотреть в глаза правды* (genitive case) ('One should face the truth', lit. 'watch the truth's eyes').

f) **В ГЛАЗАХ КОГО-ЧЕГО [PROP]** ('in smb's opinion')

В глазах матери Вася еще дитя ('In his mother's opinion Vasya is still a baby'). The prepositional unit obtains the same meaning indicating an Observer as (a) **глазами кого-чего** ('through the eyes of') but its syntactic behavior restrains us to assume them synonyms. The point is that (f) **в глазах кого-чего [prop]** ('in smb's opinion') requires 2 propositions, forming therefore "a determined syntaxeme" – the item with the meaning clarified only in definite construction. The first obligatory proposition indicates the Observer: *Мама считает* ('The mother considers') and the second one expresses characteristics: *Вася еще дитя* ('Vasya is still a baby'). On the contrary the second proposition is never attached within one sentence to (a) **глазами кого-чего** ('through the eyes of'). The preposition tends to be highly grammaticalized: **в глазах общественности** ('in public opinion', lit. 'in the eyes of community') – **глаза общественности* ('*the eyes of community').

g) **НА ГЛАЗА КОМУ-ЧЕМУ (ПОПАДАТЬСЯ, ПОКАЗЫВАТЬСЯ)** ('to catch smb's eyes')

The unit forms "a determined syntaxeme" and appears within 2 structures: (1) *Эта газета случайно попала на глаза жене* ('My wife saw the newspaper by accident' lit. 'The newspaper caught my wife's eyes accidentally'); (2) *Он не хочет показываться на глаза боссу* ('He doesn't want to be seen by the boss' lit. 'He doesn't want to show up in the boss's eyes'). No grammaticalization traces has been found for the unit except for morphosyntactic paradigm: **на глаза кому-чему** (N_{dative}) – **на глаза кого-чего** (N_{genitive}): (1) *Эта газета случайно попала на*

глаза жене (dative case) / *жены* (genitive case) ('My wife saw the newspaper by accident' lit. 'The newspaper caught my wife's eyes accidentally'); (2) *Он не хочет показываться на глаза боссу* (dative case) / *босса* (genitive case) ('He doesn't want to be seen by the boss' lit. 'He doesn't want to show up in the boss's eyes').

h) **НА ГЛАЗАХ КОГО-ЧЕГО** ('in smb's presence')

Это происходит на глазах всего мира ('This is witnessed by the whole world' lit. 'It is happening on the eyes of the whole world'). The unit functionally serves for the Observer role: *Весь мир видит это* ('The whole world witnesses it') and is assumed to be highly grammaticalized (desemanticization and context generalization): *на глазах всего мира* (lit. 'on the eyes of the whole world') – **глаза всего мира* ('*the eyes of the whole world'), constituting moreover a morphosyntactic paradigm: *на глазах кого-чего* – *на глазах у кого-чего*: *Это происходит на глазах всего мира* – *Это происходит на глазах у всего мира* ('This is witnessed by the whole world' lit. 'It is happening on the eyes of the whole world').

The summarized data for the discussed prepositional units are presented in the table 1.

Table 1. Prepositional units including lexeme *глаз* 'eye' and their grammaticalization features

Prepositional unit	Translation	Desemantization and context generalization level	Syntaxeme type	Morpho-syntactic paradigm
<i>глазами кого-чего</i>	through the eyes of	high	free	-
<i>глазом кого</i>	with the eye of	low	bonded	-
<i>в глаза₁ кому-чему что</i> (бросается и под.)	to catch smb's eyes	high	determined	+
<i>в глаза₂ кому-чему</i> (говорить)	to say straight to smb's face	low	bonded	+
<i>в глаза₃ кому-чему</i> (смотреть)	to face smth.	high	bonded	+
<i>в глазах кого-чего</i> [prop]	in smb's opinion	high	determined	-
<i>на глаза кому-чему</i> (попасться, показаться)	to catch smb's eyes	low	determined	+
<i>на глазах кого-чего</i>	in smb's presence	high	free	-

On the basis of table 1 we can design a grammaticalization scale for the prepositional units including lexeme *глаз* 'eye' (Fig. 1.).

A grammaticalization scale

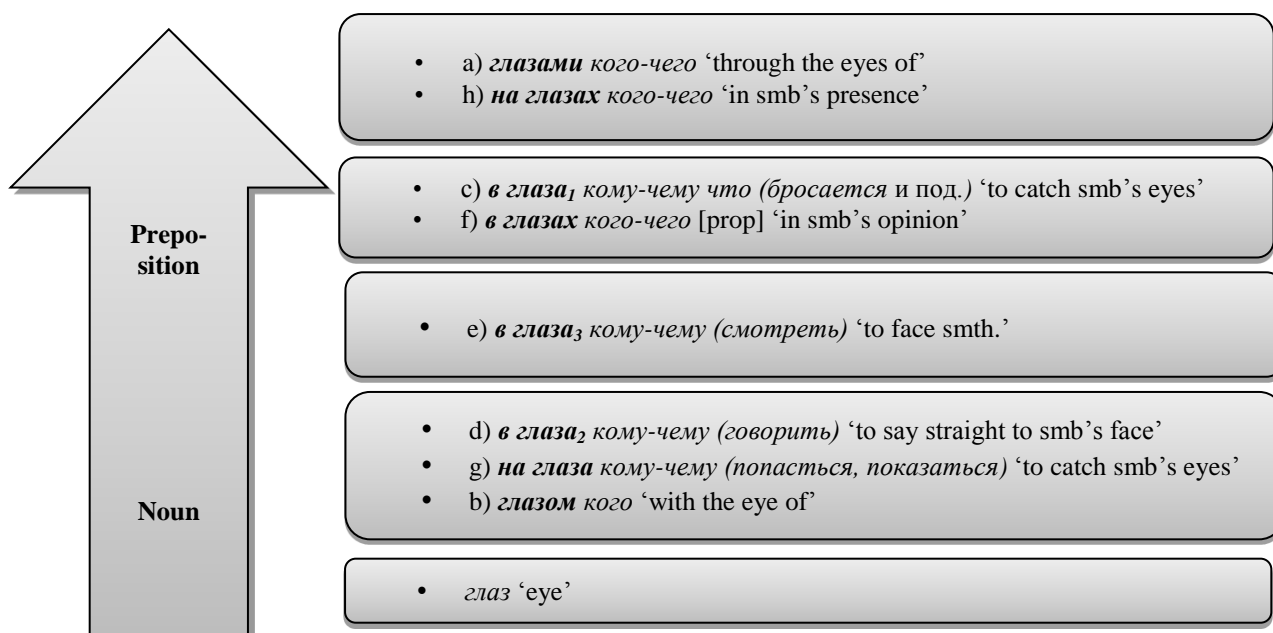

Figure 1

Thus, we suppose that the prepositional units (a) *глазами кого-чего* ‘through the eyes of smb.’, (h) *на глазах кого-чего* ‘in smb’s presence’, (c) *в глаза₁ кому-чему что* (*бросается и под.*) ‘to catch smb’s eyes’, (f) *в глазах кого-чего* [prop] ‘in smb’s opinion’ have completed their grammaticalization and become prepositions. We suggest them to be worthy of having a separate articles in the dictionaries taking into consideration their only possible interpretation within prepositional construction. The prepositional unit (e) *в глаза₃ кому-чему (смотреть)* ‘to face smth’ is on its way to prepositions and (d) *в глаза₂ кому-чему (говорить)* ‘to say straight to smb’s face’, (g) *на глаза кому-чему (попасться, показаться)* ‘to catch smb’s eyes’, (b) *глазом кого* ‘with the eye of smb’ have just started the grammaticalization and still are settled within the noun field.

Here we summarize our conclusions with regard to its theoretical and practical implications. First of all, it has been pointed out that grammaticalization process is very active in Russian within prepositional system. We expect to find the same process in other semantic groups especially in the ones of somatic nouns. The conclusion can be transferred to Russian prepositions as a category – it is assumed to be a very rapidly replenished class. Second, on the basis of one grammaticalization path discussed in the paper we can identify the grammaticalization channels peculiar to prepositional unit and enlighten the active process in the sphere which is very significant for drawing attention to the considerable changes in Russian prepositions as a category. Third, our study has identified the grammaticalization level of 8 prepositional units in Russian language which allowed us to construct a grammaticalization scale for these units. It offers a great potential for analysis and synthesis of the items in question. The material of the paper thus has implications for Russian language as foreign studying, machine translation and lexicography practice.

As far as our **future research** concerns we should mention the following tasks: a) a thorough study and description of Russian prepositional units, particularly the ones including somatic nouns; b) determination of their grammaticalization level in view of proper lexicographic interpretation; c) revealing and providing extra reliable means for distinguishing the grammaticalization stages.

References

- Виноградова, Чекалина 2013: Виноградова, Е.Н., Чекалина, В.Л. *Такие разные глаза...* Предложные единицы, включающие лексему *глаз/глаза* (зарисовки на материале славянских языков) [Текст] / Е. Н. Виноградова, В. Л. Чекалина // *Язык, сознание, коммуникация* : сб. статей. – Выпуск 47 / Ред. кол. : М. Л. Ремнёва и др. – М. : МАКС Пресс, 2013. – С. 103-122. – Библиогр. : с. 120-122.
- Всеволодова 2011: Всеволодова, М.В. К вопросу об операциональных методах категоризации предложных единиц [Текст] / М. В. Всеволодова // *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. – 2011. – № 2. – С. 103-135. – Библиогр. : с. 134-135.
- Всеволодова, Кукушкина, Поликарпов 2013: Всеволодова, М.В., Кукушкина, О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц. Кн. 1 [Текст] / М. В. Всеволодова, О. В. Кукушкина, А. А. Поликарпов. – М. : Изд-во «Едиториал УРСС», 2013. – 304 с. – Библиогр. : с. 291-302. – ISBN 978-5-397-03585-9.
- Загнітко та ін. 2007: Загнітко, А.П. Словник українських прийменників [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с. – 15000 пр. – ISBN 966-338-552-9.
- Канюшкевіч 2008-2010: Канюшкевіч, М.І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка [Текст] / М. І. Канюшкевіч. У 3 ч. – Гродна : ГрДУ, 2008-2010. – 300 экз. – ISBN 978-985-515-024-5, 978-985-515-022-1.
- Конюшкевич 2010: Конюшкевич, М.И. Соматизмы в функции предлога (К вопросу о границах категории персональности) [Текст] / М. И. Конюшкевич // *Лінгвістичні студії* : Зб. наук. праць. – Випуск 20 / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 79-86. – Библиогр. : с. 86.

Подлеская, Рахилина 2000: Подлеская, В.И., Рахилина, Е.В. «Лицом к лицу» [Текст] / В. И. Подлеская, Е. В. Рахилина // Логический анализ языка : Языки пространств / Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина (ред.). – М. : «Языки русской культуры», 2000. – С. 98-107. – Библиогр. : с. 106-107. – ISBN 5-7859-0174-9.

Славянските 2007: Славянските предлози [Текст]. – Велико Търново : Изд. ИВИС, 2007. – 199 с. – Литература е в краят на разделите. – ISBN 978-954-8387-04-0.

Шереметьева 2008: Шереметьева, Е.С. Отыменные релятивы современного русского языка. Семантико-синтаксические этюды [Текст] / Е.С. Шереметьева. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2008. – Библиогр. : с. 227-233. – 236 с. – ISBN 978-5-7444-2051-2.

Шиганова 2001: Шиганова, Г.А. Система лексических и фразеологических предлогов в современном русском языке [Текст] : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Шиганова Галина Александровна ; научн. конс. А.М. Чепасова ; Челябинский государственный педагогический университет. – Челябинск, 2001. – 612 с.

Heine, Kuteva 2002: Heine, B., Kuteva, T. World lexicon of grammaticalization [Text] / B. Heine, T. Kuteva. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 389 pp. – Ref. : Pp. 351-387. – ISBN 978-0-521-00597-3.

Hopper, Traugott 2003: Hopper, P.J., Traugott, E.C. Grammaticalization (second edition) [Text] / P. J. Hopper, E. C. Traugott. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 276 pp. – Ref. : Pp. 237-264. – ISBN 978-0-521-80421-3.

Lehmann 2002: Lehmann, Ch. Thoughts on grammaticalization : a programmatic sketch (second edition) [Text] / Ch. Lehmann // Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt (Heft 9). – Erfurt : Seminar für Sprachwissenschaft der Universität, 2002. – 171 pp. – Ref. : Pp. 162-171. – ISSN 1612-0612.

Svorou 1993: Svorou, S. The grammar of space (Typological studies in language : Vol. 25) [Text] / S. Svorou. – Amsterdam : John Benjamins, 1994. – 290 pp. – Ref. : Pp. 263-278. – ISBN 90 272 2911 2.

*Статтю присвячено вивченню процесу граматикалізації у прийменниковій системі російської мови. Особливу увагу приділено реконструкції шляхів граматикалізації «іменник → прийменник» (на прикладі прийменникової одиниці **лицом к лицу с кем-чем**) і побудові шкали граматикалізації для 8 прийменникових одиниць, що містять соматизм **глаз**, за ступенем їх граматикалізації.*

Ключові слова: граматикалізація, шлях граматикалізації, шкала граматикалізації, російський прийменник, прийменникова одиниця, соматизм.

Available 27 September 2013.

SECTION III. THEORETICAL ISSUES OF SYNTAX

Margaryta Goltvenytska

УДК 81'367.335:82

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМ ВІДПОВІДНОСТІ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ: СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИЙ І
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

In this article the author has analyzed complex sentences with compliance subordinate clause according to the peculiarities of their structural-grammatical organization and functional-semantic features implemented in fiction. The researcher concludes that the texts of the modern Ukrainian prose actively uses complex sentences with subordinate compliance as independent syntactic units of elementary organization and as part of multi-component structures. Among the analyzed structures mono-subject and multi-subject formations, where semantic-syntactic relations are unfold in a time dimension or beyond the temporal localization are observed. The author certifies diverse organization of the mentioned sentences regarding to the semantic content of their constituents.

Keywords: complex sentences with subordinate compliance, sentence of elementary structure, compound (polypredicative) constructions, structural-grammatical organization, semantic-syntactic content.

Складнопідрядні речення, у яких між головною і підрядною частиною склалися семантико-синтаксичні відношення відповідності належать до найменш досліджених у сучасній українській і російській лінгвістичній науці. До цього часу мовознавці не дійшли спільної думки щодо називання цих конструкцій. І синтаксичні утворення типу *Чим менше глядачів, тим менше хвилювання* (В. Даниленко) потрактовують то як складнопідрядні речення міри і ступеня [Кулик 1965: 222; Дудик 2010: 271] чи речення співвідносної міри і ступеня [Каранська 1978: 124], або складнопідрядні речення з підрядними міри / ступеня зіставлювані [Шульжук 2010: 285], то як складнопідрядні речення із відношенням зіставлення між головною і підрядною частиною [Чередниченко 1959: 121; Валгіна 1971: 53; Слинько 1994: 591; Шелякін 2000: 327], то як складнопідрядні речення з підрядним відповідності [СРЯ 1989: 755; Вихованець 1993: 329; Христіанінова 2012: 222]. З огляду на різночитання у називанні цих синтаксичних утворень, уважаємо за доцільне у своїй розвідці розглядати їх як складнопідрядні речення з підрядним відповідності, що на нашу думку видається найбільш конкретним. Зважаючи на те, що складнопідрядні речення з підрядним компонентом відповідності не піддавалися детальному аналізу в українській синтаксичній науці, вбачаємо такий розгляд актуальним і виправданим на сучасному етапі розвитку граматики української мови.

Мета нашої статті – з'ясувати особливості функціонування складнопідрядних речень із підрядним відповідності в текстах української художньої прози початку ХХІ століття. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати такі **завдання**: визначити структурно-граматичні ознаки складнопідрядних речень з підрядним відповідності, схарактеризувати їхні семантичні різновиди, а також можливості їхньої реалізації у прозових текстах.

Для проведення аналізу були дібрані приклади із творів, які різняться за своїми жанрово-стильовими ознаками, зокрема: романів В. Даниленка «Капелюх Сікорського», «Газелі бідного Ремзі» та «Кохання в стилі бароко», Люка Дашвар «Село не люди», Любка Дереша «Голова Якова», О. Думанської «Хроніка пригод Геня Муркоцького», Дери Корній «Тому, що ти є», І. Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», Н. Сняданко «Чебрець в молоці», повістей В. Слапчука «Кенгуру завбільшки з цвіркуна» та Ірен

Роздобудько «Пригоди на невідомому острові», оповідань В. Даниленка, об'єднаних у збірку «Сон із дзьоба стрижа». На нашу думку, це сприятиме одержанню більш об'єктивних даних.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що у своїх творах сучасні майстри прозової оповіді активно використовують складнопідрядні речення з підрядним відповідності з різною стилістичною метою і відповідно до комунікативного завдання автора: приклади таких структур спостерігаються у психологічних характеристиках героїв твору, в описі подій і авторських роздумах, у внутрішніх монологів головних героїв і діалогічному мовленні персонажів.

Як результат спостереження було виявлено, що у проаналізованих творах уживаються різні за своєю структурною організацією зразки складнопідрядних речень із підрядним відповідності. Так, письменники активно використовують розглядувані речення елементарної будови: *Чим далі народилися батьки, тим більше шансів мати здорове потомство!* [Думанська 2009: 177]; *Чим кращій літак, тим гірша назва, – сказав їй* [Даниленко 2010: 132].

Однак такі синтаксичні конструкції різняться і внутрішньою організацією, і рівнем зв'язаності з контекстом.

За ознаками внутрішньої організації з-поміж розглядуваних синтаксичних утворень виділяються такі моделі:

– діє один суб'єкт в одному часовому вимірі: – *Чим швидше я її розгадаю, тим швидше позбудуся свого минулого, – сказала вона* [Даниленко 2011: 31]; *[Це невеликовна хвороба] І чим довше триває, тим стає цікавішою для досліджень* [Роздобудько 2001: 60];

– діють два суб'єкти в одному часовому зрізі: *Що норавливішою робилася Оксана, то більше шаленів і ставав настирливішим юнак* [Корній 2012: 34]; *Чим більше ви будете в гармонії з собою, тим більше буде гармонії у світі* [Даниленко 2011: 47];

– діють два суб'єкти в невизначеній часовій локалізації: *Чим менше логіки в голові українського державного діяча, тим успішніша його кар'єра* [Даниленко 2008: 290].

За рівнем зв'язаності з контекстом переважно спостерігаються контекстно зв'язані структури, розуміння змісту яких неможливе без знання змісту попереднього речення: *[Він обійшов запуснену садибу з усіх боків і уважно обдивився.] І чим довше обдивлявся, тим більше ставав заклопотаним* [Даниленко 2011: 34] або змісту і попереднього, і наступного речень: *[Тема розмови вичерпалася. Зосталася тема для роздумів.] Чим більше думав, тим гірше йому ставало. [До вечора на І лиця не лишилося, а коли проглядалося лице, то на ньому не знаходилося І]* [Слапчук 2007: 272]. Подеколи вживаються речення, зміст яких може бути зрозумілий поза контекстом твору – контекстно вільні конструкції: *Чим примітивніший чоловік, тим більше він хоче одружитися з кінозіркою чи фотомоделлю* [Даниленко 2010: 5]. Проте таких утворень значно менше, ніж контекстно зв'язаних.

Окрім речень двокомпонентної будови, в опрацьованих художніх творах часто вживаються конструкції поліпредикативної структури, у яких складнопідрядне речення з підрядним відповідності є невід'ємним смисловим складником. Утворення з підрядним відповідності можуть займати різні позиції у складі багатоконпонентного речення. Це засвідчують такі приклади:

– на початку синтаксичного утворення неелементарної будови – підрядне відповідності є основою для розвитку інших смислових відношень: *Але чим довше вона в них жила, тим довші ставали в неї крильця, які вже не вмщалися на спині і стирчали, наче крила реактивного літака* [Даниленко 2006: 21];

– наприкінці багатоконпонентної конструкції еквівалент складнопідрядного речення з підрядним відповідності виконує функцію висновку: – *І щоб ця машина з'явилась у «Пан Америкен» не пізніше, як через два роки, бо чим раніше ви її зробите, тим більше ми нею заробимо* [Даниленко 2010: 193];

– усередині поліпредикативного утворення, коли речення із семантикою відповідності виконує дві описані функції: *Легко було визначити якраз через те саме незадоволення: чим*

більше вони його демонструють, тим зрозуміліше, що побачене подобається [Роздобудько 2011: 205].

– головний і залежний компоненти складнопідрядного речення з підрядним відповідності займають початкову і кінцеву позиції, а інші складники багатокomпонентної структури розміщуються між ними: *І що довше вона плакала, тримаючись за груди, які нестерпно боліли, то більше розуміла Оксана всю дикість ситуації* [Корній 2012: 164].

Цей ряд доповнюють приклади, де спостерігається вживання двох аналізованих одиниць в одному поліпредикативному реченні, як-от: *Але їй чим далі, тим менше хотілося користатися з цієї їхньої послужливості й чим далі, тим більше було шкода втрачати добрих друзів і відчувати, що саме через неї розпадеться їхня дружба, якщо вона надасть перевагу комусь одному* [Сняданко 2013: 133].

Спостереження за семантико-смісловим наповненням головної й підрядної частини аналізованих складнопідрядних речень показав, що у різних комунікативних ситуаціях автори вживають такі різновиди, де найчастіше складаються такі смислові відношення:

– в обох складниках мовиться про явища об'єктивної дійсності: *Чим швидше човен наближався до берега, тим несподіваніший краєвид поставав перед їхніми очима* [Роздобудько 2010: 27]; *Чим більше людей, тим більша ймовірність рідкісне відшукати* [Дашвар 2012: 110];

– явище об'єктивної дійсності впливає на фізичний стан певної особи: *Чим до копи ближче, тим тихіше йшла* [Дашвар 2012: 111];

– явище об'єктивної дійсності спричиняє виникнення певного психоемоційного стану особи: *Чим більше Майя гралася, тим більше Анатолій укріплювався в думці, що карма його тяжка* [Дереш 2012: 98];

– певна фізична дія особи викликає відповідний психоемоційний стан: *Чим більше тив наш учитель, тим більше хмурнів* [Даниленко 2006: 260]; *Але чим довше ми займалися підготовкою дегустаційного дійства, тим більша тривога охоплювала душу* [Даниленко 2006: 362];

– унаслідок якихось психоемоційних порухів особи певним чином складаються обставини об'єктивної дійсності: *Чим більше взаємної толерантності й терплячості вони виявляли, тим гірше все ставало* [Сняданко 2013: 62].

Розглянуте дає підстави зробити висновок про те, що у текстах сучасної української художньої прози активно вживаються складнопідрядні речення з підрядними відповідності як самостійні синтаксичні одиниці елементарної будови, так і у складі багатокomпонентних конструкцій. З-поміж проаналізованих конструкцій спостерігаються односуб'єктні й різносуб'єктні утворення, семантико-синтаксичні відношення у яких розгортаються в одному часовому вимірі або поза часовою локалізацією. Також засвідчується різномірна організація розглядуваних речень за ознакою смислового наповнення їхніх складників. Це підтверджує думку про те, що розглядуваний різновид речень активно функціонує в художній прозі сучасних авторів і виявляється як багатогранна структурно-граматична й функціонально-семантична одиниця мови.

Продовження розпочатого дослідження бачиться у визначенні стилістичної й комунікативно-прагматичної функцій складнопідрядних речень із підрядним відповідності в сучасній українській художній прозі.

References

Валгина 1971: Валгина, Н.С. Сложноподчиненное предложение в современном русском языке: [Текст] / Н. С. Валгина. – М. : Московский полиграфический институт, 1971. – 83 с.

Вихованець 1993: Вихованець, І.Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.

Дудик 2010: Дудик, П.С., Прокопчук, Л.В. Синтаксис української мови [Текст] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 384 с.

- Каранська 1978: Каранська, М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови [Текст] / М. У. Каранська. – К. : Вища школа, 1978. – 320 с.
- Кулик 1965: Кулик, Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис [Текст] / Б. М. Кулик. – К. : Радянська школа, 1965. – 282 с.
- Слинько 1994: Слинько, І.І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : [Текст] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
- СРЯ 1989: Современный русский язык: [Текст] / [В. А. Белошапкова, В. Н. Белоусов, Е. А. Брызгунова и др.] ; под. ред. В. А. Белошапковой. – М. : Высшая школа, 1989. – 800 с.
- Христіанінова 2010: Христіанінова, Р.О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові [Текст] / Р. О. Христіанінова. – К. : Видавничий дім Бурого, 2012. – 368 с.
- Чередниченко 1959: Чередниченко, І.Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові [Текст] / І. Г. Чередниченко. – Чернівці, ЧДУ, 1959. – 134 с.
- Шелякін 2000: Шелякин, М.А. Справочник по русской грамматике [Текст] / М. А. Шелякин. – М. : Русский язык, 2000. – 355 с.
- Шульжук 2010: Шульжук, К.Ф. Синтаксис української мови [Текст] / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 408 с.

Sources and Abbreviations

- Даниленко 2006: Даниленко, В. Сон із дзьоба стрижа [Текст] / В. Даниленко. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2006. – 384 с.
- Даниленко 2008: Даниленко, В. Газелі бідного Ремзі [Текст] / В. Даниленко. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2008. – 488 с.
- Даниленко 2010: Даниленко, В. Капелюх Сікорського [Текст] / В. Даниленко. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2010. – 290 с.
- Даниленко 2011: Даниленко, В. Кохання в стилі бароко [Текст] / В. Даниленко // Кохання в стилі бароко й інші любовні історії. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2011. – С. 7-188.
- Дашвар 2012: Дашвар, Люко. Село не люди [Текст] / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 270 с.
- Дереш 2012: Дереш, Любо. Голова Якова [Текст] / Любо Дереш. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 240 с.
- Думанська 2009: Думанська, О. Хроніка пригод Геня Муркоцького [Текст] / О. Думанська. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2009. – 224 с.
- Корній 2012: Корній, Дара. Тому, що ти є [Текст] / Дара Корній. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 238 с.
- Роздобудько 2010: Роздобудько, Ірен. Пригоди на невідомому острові [Текст] / Ірен Роздобудько. – Вінниця : Видавництво «Теза», 2010. – 158 с.
- Роздобудько 2011: Роздобудько, Ірен. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю [Текст] / Ірен Роздобудько. – К. : Нора-друк, 2011. – 240 с.
- Слапчук 2007: Слапчук, В. Кенгуру завбільшки з цвіркуна [Текст] / В. Слапчук // Клітка для неба. – К. : Фоліо, 2007. – С. 215-275.
- Сняданко 2013: Сняданко, Н. Чебрець в молоці [Текст] / Н. Сняданко. – Х. : Фоліо, 2013. – 218 с.

У пропонованій статті автор робить спробу проаналізувати складнопідрядні речення з підрядним відповідності з урахуванням особливостей їхніх структурно-граматичної організації й ознак функціонально-семантичної реалізації у художньому тексті. Дослідник доходить висновку, що у текстах сучасної української художньої прози активно вживаються складнопідрядні речення з підрядними відповідності як самостійні синтаксичні одиниці елементарної будови, так і у складі багатокомпонентних конструкцій. З-поміж проаналізованих конструкцій спостерігаються односуб'єктні й різносуб'єктні утворення,

семантико-синтаксичні відношення у яких розгортаються в одному часовому вимірі або поза часовою локалізацією. Також засвідчується різноманітна організація розглядуваних речень за ознакою смислового наповнення їхніх складників.

Ключові слова: складнопідрядне речення з підрядним відповідності, речення елементарної будови, багатокомпонентні (поліпредикативні) конструкції, структурно-граматична організація, семантико-синтаксичне наповнення.

Available 24 September 2013.

Olga Krynytska

УДК 811.161.2'371: 81'42

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ
НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ МОВИ
(на матеріалі української модерної драми початку ХХ століття)**

Realization of the communicative strategies at syntactical linguistic level is investigated. Linguistic means of the communicative intention expression are found out in the area of structural and communicative syntax. Pragmatic potential of the syntactical linguistic units is disclosed.

Keywords: communicative strategy, communicative tactic, communicative motion, intention, illocution, interpretation, sentence, utterance, theme, rheme.

Глобальний намір мовця, що визначає його стратегію спілкування, пов'язаний насамперед із когнітивними процесами, досягненням немовних цілей засобами постановки і розв'язання другорядних (тактичних, проміжних) завдань. Останні зумовлюють мовну регуляцію діяльності комунікантів, є «свого роду межами, кордонами, які визначають вербальний вибір, тип мовленнєвої поведінки» [Иссерс 2003: 59].

Прагматичні одиниці спілкування – комунікативні стратегії (КС), комунікативні тактики (КТ) і комунікативні ходи (КХ), на нашу думку, здатні реалізуватися мовними засобами усіх лінгвістичних рівнів, причому «функції одиниць одного рівня мови завжди виявляються на більш високому рівні» [Бондарко 1973: 29]. Так, лінгвальні одиниці мовної системи – фонеми, морфеми, лексеми – беруть участь у формуванні мовлення тільки через синтаксис. Синтаксис – це ступінь граматичної будови мови, на якому формується зв'язне мовлення. Відповідно, синтаксис як наука вивчає засоби і способи побудови зв'язного мовлення і насамперед його комунікативних одиниць – висловлень [Золотова 1998: 36-37]. Висловлення у мовленні співвідноситься із реченням як одиницею синтаксичного рівня мовної системи і відрізняється від нього актуалізованістю комунікативної функції. На думку А. Загнітка, висловлення – це актуалізоване речення, тобто релятивізоване щодо мовця і слухача, комунікативного акту, мовленнєвого і немовленнєвого контексту нееліптичне утворення, взяте безвідносно до мовленнєвого і контекстного оточення та ситуативно-прагматичних завдань [Загнітко 2001: 311-312].

Реалізуючись у мовленні як комунікативна одиниця, речення, на думку Н. Гуйванюк, оформлюється відповідно до певного комунікативного задуму, тобто його граматична структура підпорядкована меті повідомлення, а пристосування граматичної структури речення до комунікативних потреб мовця у певній ситуації мовлення є його актуальним членуванням [Гуйванюк 2007: 222]. Як зазначає А. Загнітко, необхідною й обов'язковою ознакою кожного речення є його комунікативно-інтенційний зміст, спрямований на вирішення певного мовного завдання у спілкуванні [Загнітко 2001: 123].

Досліджуючи різні аспекти реалізації комунікативної функції засобами синтаксичного мовного рівня, прагматичну основу синтаксису доводить зараз багато вчених. Так, об'єктами наукового розгляду є синтаксичні закономірності окремих типів дискурсу [Загнітко 2001], комунікативно-інтенційний зміст парцельованих речень [Шабат-Савка 2008], риторичні запитання як форма агресивної мовленнєвої поведінки [Шатуновський 2004], спонукальні

речення у прагматистичному аспекті [Нарушевич-Васильєва 2001] тощо. Як справедливо зауважує Г. Золотова, «оскільки призначення мови – бути засобом спілкування – реалізується через синтаксис, комунікативність – одна із суттєвих властивостей синтаксису» [Золотова 1998: 45]. У цьому контексті **актуальним** є питання потенціалу одиниць синтаксичного мовного рівня при реалізації прагматичних одиниць спілкування. У зв'язку з цим **метою** статті є розкриття особливостей реалізації комунікативних стратегій на синтаксичному рівні мови. Поставлена мета передбачає розв'язання таких основних **завдань**: 1) розглянути розгортання прагматичних одиниць спілкування на синтаксичному мовному рівні; 2) виявити синтаксичні мовні засоби втілення комунікативного задуму; 3) дослідити прагматичний потенціал мовних засобів синтаксичного рівня у комунікативній взаємодії.

На матеріалі фрагментів художнього діалогу драм обґрунтуємо, що діапазон інтенційно зумовлених синтаксичних явищ у комунікації є досить широким. Інтенція як джерело комунікативних потреб людини у певній ситуації мовлення визначає формальне синтаксичне втілення мовленнєвого акту, «формує функціональну та змістову перспективу, що певним чином зумовлює і прагматику відбору синтаксичних одиниць, вибудовує чітку стратегію і тактику процесу спілкування» [Шабат-Савка 2008: 462].

На нашу думку, синтаксична роль членів речення та синтаксичні зв'язки між ними є визначальними при реалізації інтенцій. Так, виразним синтаксичним маркером іллокуції мовця є перегрупування у реченні встановлених попередньо синтаксичних відношень, що є переломним моментом під час діалогу, маніфестує зміну КТ мовця і дозволяє йому нейтралізувати дію невдалого КХ, повернути розмову у вигідному для себе напрямі. Наприклад:

Корній (хрипло, голосно). Ну, а тепер весь квит на моє полотно... На полотно. Ну?

Мулен(розтертяно). На полотно?

Рита хутко підіймається й напружено застигає.

Корній. Так, на моє полотно. Не варте?.. Програю, ваше полотно і... Чорна Пантера.

Виграю... моє полотно... і... Чорна Пантера.

Рита (гордо). Чорна Пантера не програється! Я йду з Муленом. Ходім!

Корній (тихо). Я не скінчив же... Я хотів сказати: і Чорна Пантера буде вільною. Вона може й тоді піти з Муленом. (До Мулена). Ну? (Винниченко 1991: 301).

Включення суб'єкта до складу іншої предикативної групи (*Чорна Пантера моя* → *Чорна Пантера буде вільною*) переорієнтовує ілокутивний вектор КХ на іншу ціль, неконгруентну з першою (що була визначена початковими синтаксичними зв'язками), але більш релевантну щодо глобального, стратегічного, наміру героя – *визволити Риту від зобов'язань перед Муленом*. Протиріччя, що виникають зі зміною синтаксичної організації висловлення, виявляють прихований мотив мовця (*Корній хоче повернути Риту*), яким він жертвує заради іншої мети (*Корній хоче звільнити Риту*), і встановлюють пріоритет цілей персонажа, експлікують його внутрішній конфлікт. Порівняймо також:

Вона. Нам треба визволити Пєроцького Андре!

Темно. Тихо. Одхитуюсь. Мовчу.

Вона. Я знаю. Важко. Але зрозумійте, що на вашу дорогу впаде цей труп. І на мою до вас. ... І я не можу, я не можу, щоб він ще ліг між нами трупом. Він мусить одійти од нас живий. Невже ви зможете?

Я. Що?

Вона. Переступити через труп до мене?

Я (хрипко). Я спробую...

Вона. Що?..

Я. Урятувати цього трупа (Куліш 2001: 276).

Закон узгодження реплік за ілокутивною функцією передбачає імплікацію, зумовлену синтаксичним прийомом вживання неінгерентної теми [Янко 1999: 45] у висловленні героя: *Я спробую... переступити через труп до тебе*. Виявлена імплікація вступає в суперечність із

наступним КХ уточнення, який змінює ілокутивний орієнтир висловлення мовця на протилежний: *Я спробую... урятувати цього трупа*. В такий спосіб відкривається для спостереження арена внутрішньої боротьби героя: вірність революції підштовхує його вбити ворога, ніжні почуття до дівчини спонукають виконати її прохання врятувати його. Синтаксичне перегруповання у межах висловлення виокремлює проміжні цілі героя і встановлює їх пріоритетність, окреслюючи стратегічний напрям поведінки персонажа.

Для реалізації стратегічного задуму знаковим є тип підрядного зв'язку між частинами складного речення, який визначає напрям кодування й інтерпретації КХ мовця. Порівняймо:

Дівчина. Я хочу сказати, що я не буду мучити тебе, а в нагороду за минуле я тобі обіцяю, що я не буду допитуватись ні про що. Коли побачу, що ти вже перестав мене любити...

Хлопець. От, знов!..

Дівчина (утримує його руку). Ні, ні, я не про те... я тоді обіцяю тобі не допитуватись ні про що, я се побачу сама і мовчки піду собі геть (Українка Леся 1952: 120).

Складнопідрядне речення умови, релевантне для конситуації, завдяки поліфункційності сполучного слова *коли* є омонімічним зі складнопідрядним реченням часу і відповідає задуму адресанта саме у другій інтерпретації. Трансформація *умовного* зв'язку простих речень *часовим* переводить значення підрядної частини з гіпотетичного в дійсне, і вона набуває відтінку істинного, а не ймовірного. Порівняймо:

- смислові відношення умови: *Коли побачу, що ти вже перестав мене любити...* (= *Якщо ти перестанеш мене любити...*), *я тоді* (= *в такому разі*) *обіцяю тобі не допитуватись ні про що, я се побачу сама і мовчки піду собі геть*.

- смислові відношення часу: *Коли побачу, що ти вже перестав мене любити...* (= *Тоді, коли ти перестанеш мене любити...*), *я тоді* (= *в той момент*) *обіцяю тобі не допитуватись ні про що, я се побачу сама і мовчки піду собі геть*.

Аналізований КХ Дівчини обслуговує КС ухилення, уникнення контакту зі співрозмовником. Деформація семантичних зв'язків між частинами складного речення веде також до розчеплення значення обставинного слова *тоді*, що підкріплює ілокутивну силу висловлення аналізованого КХ. Як бачимо, синтаксична роль і синтаксичні зв'язки у реченні й між частинами складного речення є важливими при втіленні задуму мовця.

Суттєвим також є внесок комунікативної структури речення (тема – рема) у семантику та прагматику одиниць спілкування, адже «комунікативна стратегія є результатом спеціального замислу мовця, коли за рахунок нестандартного розміщення компонентів речення один щодо одного досягаються особливі семантичні ефекти» [Янко 1999: 28]. Так, порушення принципу тема-рематичної прогресії, за яким нова інформація вводиться на тлі старої, відомої, що забезпечується об'єктивним, прямим порядком слів і способом розміщення компонентів висловлення – від теми до реми, призводить до посиленого акцентування рематичного компонента речення і створює особливу комунікативну напругу. Порівняймо:

Чоловік. Скажи мені, чого ти хочеш. Я все зроблю для тебе.

Жінка. Волі... єдиної я волі хочу.

Чоловік. Ти полюбила кого-небудь?..

Жінка. Нікого я не полюбила й не люблю. Але з тобою мушу розлучитись, щоб розкувати душу (Олесь 1990: 122).

Висунення реми у КХ Жінки не лише виділяє нову, актуальну, інформацію, але й надає висловленням емоційної виразності, сприяє передачі чуттєвого стану дійової особи. Рецесія теми (відхід активованої іменної групи – займенника *я* – з початкової тематизованої позиції) та дислокація складної реми сигналізують про те, що «увага адресата має бути зосереджена на події в цілому» [Янко 1999: 48]. За рахунок нестандартного порядку слів у реченні (інверсії) збільшується ілокутивна сила комунікативних ходів.

Дієвим стратегічним прийомом, реалізованим засобами комунікативного синтаксису, є розміщення реми в позиції теми, що дозволяє подавати нове як старе, відоме, онтологізуючи

його в комунікативній ситуації. Такий прийом застосовується у маніпулятивних комунікативних ходах з метою невимушеного впровадження у свідомість співрозмовника певних фактів для стимулювання його зацікавленості, як-от:

Нещадим. І не кажіть, не чую. Я вертаюсь тільки з вами. Без вас, без вашого благословення ми не підем у наступ.

Зіновій (швидко). Ви наступаєте?

Нещадим. Да, да. От якраз про це на бенкеті й поговоримо. Щоб разом наступать (Дніпровський 1985: 153).

Подання нової інформації як теми, у вигляді актуалізованих спільних знань модалізує цю «порцію» повідомлення як реальну, безсумнівну й достовірну, таку, що відповідає дійсності. Найчастіше в такий спосіб передаються неправдиві дані, що мають на меті дезінформувати комунікативного партнера, обманути його.

Матеріал дослідження показує, що тематизація реми також дієва при КТ *випиттування* з метою вивідування прихованих фактів. Онтологізуючи сумнівну інформацію шляхом маскування її під тему, мовець зміщує з неї головну увагу слухача, яка, природно, припадає на рему, на нове. Адресат, таким чином, опиняється в комунікативній пастці, оскільки перед ним насправді дві реми – явна і прихована. Підтвердження тематичного статусу прихованої реми приводить адресата до комунікативного колапсу. Порівняймо:

Любов. Ах, тьотю Ліно, хоч я й дурна тепер, та ще не до кінця, і мене не так легко одурити.

Олімпіада Іванівна (опустивши очі). Та хто ж тебе дурить?

Любов. Не соромтесь, я знаю, у вас добрі заміри: блаженна лож... Тільки шкода, користі мало. Я знаю, коли діло до морфію доходить, то вже кепська справа.

Олімпіада Іванівна. То тобі причулося!

Любов. Що причулося? Ну, от і проговорились. Ех, конспіратор з вас!.. (Українка Леся 1952: 82).

Помістивши сумнівний факт (*морфій*) у тематичну позицію, Любов отримала підтвердження його істинності – *Олімпіада Іванівна визнала онтологічний статус вказаного факту, а отже, його правдивість*. Такий самий прийом забезпечив успіх на певному етапі розгортання стратегічної лінії жандарму Сталинському при допиті арештованої Ніни у драмі В. Винниченка «Гріх». Мовець переводить в тематичну позицію компрометуючий факт («*знайомство з Буначенком*») у висловленні з ремою уточнення «формальних відомостей» і отримує підтвердження достовірності теми, а отже, й компромат на співрозмовницю:

Сталинський (посміхаючись.) ...Як же я вас випущу, коли я не можу пустих формальних відомостей записати? Наприклад, я й досі не знаю, коли ви подружились.

Ніна. Ну, три роки.<...>

Сталинський Але подружились ви ще до знайомства з Михайлом Буначенком?

Ніна. З Буначенком? Ні, ми познайомилися з Буна... (Злякано замовкає) (Винниченко 1991: 498).

Прийом тематизації «викривальної» реми лежить в основі КТ *переакцентування*, яка вибудовується на ілюзії «безпечності», що дозволяє комуніканту послабити обережність співрозмовника й непомітно коректувати його світобачення. Успішність цієї тактики спричиняє повторне застосування жандармом її маніпулятивного прийому у подальшому розгортанні діалогічної взаємодії героїв:

Сталинський. ...Наприклад, мені треба чисто таку... пусту справочку: за скільки день до того, як у вас в квартирі була друкарня, ви з вашим чоловіком їздили у Миронівку.

Ніна. Вибачайте. У нас ніякої друкарні не було.

Сталинський. Ах, простіть, я не так висловився. Як ми прийшли до вас на квартиру, за скільки день до того ви виїхали? (Винниченко 1991: 498).

«Викривальна» рема, замаскована у темі КХ жандарма як спільна пресупозиція, створює для співрозмовниці комунікативну пастку, проте попередній комунікативний досвід допомагає героїні її уникнути.

Можливості комунікативної структури речення при передачі смислу демонструються із застосуванням неінгерентної теми – все речення виступає єдиною ремою щодо неіснуючої у його складі теми. Як зазначає Т.Янко, «рема у цьому випадку – щось більше, ніж просто рема, оскільки виступає наслідком тих семантичних і логічних відношень – причинно-наслідкових, пояснювальних, визначальних та ін. – які існують між реченням і попереднім контекстом» [Янко 1999: 49]. Синтаксичні структури з неінгерентною темою співвідносні з парцеляцією як функційно-синтаксичним явищем, що «спрямоване на актуалізацію інформації, наявної в окремому компоненті простого речення, надання окремій предикативній підрядній частині комунікативної самостійності, виокремлення ремних компонентів й утворення градаційного ряду останніх» [Загнітко 2003]. Такий спосіб мовленнєвого оформлення думки зумовлений, як вважає С. Шабат-Савка, комунікативним задумом, оскільки застосовують парцеляцію для підкреслення емоційної наснаги висловлення, порушення звичних інтонаційно-синтагматичних моделей у певній мовленнєвій ситуації з конкретною метою [Шабат-Савка 2008: 464]. Комунікативні інтенції в таких конструкціях передають модальність мовця, яка полягає в акцентуванні кожного елемента висловлення, в динамічності повідомлюваної думки. Наприклад:

Мірна (з тривогою і страхом дивиться на нього). Арончику, любий, ти таки, здається, хворий. Очі блискучі, лице горить. Ну, так, розуміється, у тебе гарячка!

Арон (одхиляючись). Я не хворий, Мірно, а правду й серйозно тобі кажу, я женюся з Натюю. Це вона тільки що була тут. З братом, з моїм учнем. Он там сиділа (Винниченко 1997: 83).

Комунікативна структура виділених синтаксичних конструкцій наслідую комунікативні особливості повного речення, виражаючи відношення цих повідомлень до контексту. Вилучення теми з комунікативного складу речення є способом імпліцитного вираження перформативних значень, оскільки при встановленні логічного зв'язку служить для передачі ілокутивних значень «пояснюю», «уточнюю» «роблю висновок» тощо [Янко 1999: 43]. Виокремлені у тексті парцеляти – частини простого або складного речення, утворені при його членуванні на кілька висловлень у зв'язку з певною комунікативною ідеєю [Загнітко 2001: 526] – не тільки емоційно й експресивно виділяють певну інформацію, а й застосовуються при обґрунтуванні стану речей, обслуговуючи КС *переконання*.

Окрім комунікативної структури речення, основними його параметрами, які вносять додаткову інформацію та актуалізуються в художньому тексті, є його довжина і структура. У драматургійному тексті, який є імітацією розмовного стилю, переважають прості короткі (до 10 слів) речення. Це зумовлено особливістю людської оперативної пам'яті, обсяг якої обмежений при сприйнятті глибини речення, кількості вузлів у ньому, що приблизно відповідають кількості предикативних і напівпредикативних одиниць [Кухаренко 2004: 64].

Відображаючи дієво-динамічний характер художнього діалогу, короткі речення передають напружений емоційно-вольовий стан мовця, категоричність, безапеляційність його повідомлень. Вживання коротких речень комунікантом і відсутність мітигаторів свідчить про нехтування інтересами співрозмовника, порушення принципу ввічливості, що є синтаксичним маркером авторитарного дискурсу [Крючкова 2001: 112]. Простежмо у драмі:

Антипович. А, боже, боже! З самого ранку. Годі, Тимофій Наумович.

Лобкович. Сьогодні свято, Антипович. Чуєш? Люди он радіють, видзвонюють. От і я радію. У мене теж свято. (Б'є кулаком по столу, випростується). Годі! Чуєш, я тобі кажу: годі! Кінець. Знять догляд з Родіона. Знять. Нічого не треба. Годі. (Встає і ніби струшує щось з плечей, випростується). О! Годі! Вільний. Що хоч, будь ласка. Не торкається. (Майже кричить). Нема вини моєї! Чуєш ти?! Нема. Доки то буде? Давай сюди. Налий. Налий, кажу! Швидше! Я з вами тепер... (Винниченко 1991: 427).

Різке, подекуди граничне, скорочення довжини речень, застосоване у наведених мовленнєвих актах персонажів, вживання парцелятивів, еліптичних, усічених та обірваних конструкцій зумовлює високу акцентну, інтонаційну, смислову концентрацію при передачі афективних повідомлень. Не припускаючи будь-якої варіативності, короткі речення

створюють жорсткий ритм висловлень, надають мовленню героя згрублості та надмірної емоційної експресії, увиразнюючи ілокутивну функцію його КХ та їх інтонаційний контур.

Матеріал проведеного дослідження показує, що обірвані речення застосовують також при КС *натяку* для імпліцитного подання незручної для адресанта чи неприємної для адресата інформації. Порівняймо:

Марта. ... З дому вигнала вас ваша мама за ваше, як каже вона – «на вигоні вінчане одруження». Одиуралися «невінчаної» вас люди, пальцями показують... Небо розвалюється над вашою головою...

Марія. Я вас, Марто...

Марта. Але цього мало йому... Ще він, ще...

Марія (тривожно). Що-о?

Марта. І вона, Клара... Хе-хе... вірна подруга ваша... І ви теж... Нащо ви їм дозволили удвох у гори йти? (Мовчанка) (Карпенко 1997: 37).

Тут усічення синтаксичних конструкцій маніфестує, на нашу думку, особливу комунікативну організацію речень – здійснюється експлікація теми і маскування реми. Латентний рематичний компонент висловлень імплікується шляхом уведення теми: на основі відомих та фонових знань зринають нові факти, однак – у позавербальному вимірі. Обірвані речення, передаючи актуальну інформацію, роблять це особливим, щадливим, чином і спроможні реалізувати одночасно дві інтенції – *повідомлення* і *співчуття*.

Отже, реалізація КС передбачає застосування широкого спектру засобів синтаксичного лінгвістичного рівня, які перебувають в компетенції як структурного, так і комунікативного синтаксису. Синтаксичні зв'язки у реченні та смислові відношення між частинами складного речення є визначальними при реалізації інтенцій: зміна рольових відношень між членами речення або типу підрядного зв'язку у складному реченні реалізує інший, часом протилежний, задум мовця, дозволяє йому нейтралізувати невдалий КХ.

Вагомим при розгортанні КС є внесок комунікативної структури речення. Зокрема, рецесія теми створює комунікативну напругу, надає висловленням експресії. Дислокація складної реми (що в структурному синтаксисі корелює з поняттям інверсії) зосереджує увагу адресата на події в цілому й увиразнює рематичний компонент речення. Тематизація реми застосовується у маніпулятивних КТ для отримання прихованих фактів або зміни поведінки співрозмовника. Неінгерентна тема (парцеляція) динамізує висловлення, створює жорстку тональність спілкування і призводить до ескалації конфлікту. Експлікація теми і маскування реми (обриви, еліпсис) сприяє встановленню емпатії мовців у КТ *натяку* чи *співчуття*.

Перелічені засоби, звичайно ж, не вичерпують всіх можливостей синтаксичного рівня мови у реалізації КС. Як показує матеріал дослідження, вагомими у плані вираження інтенції мовця є риторичні фігури (запитання та оклики), апелятиви, поширення речень за рахунок однорідних членів, уведення в репліку «чужого» голосу (т.зв. діалогічна цитата), та ін. Вивчення їх прагматичного потенціалу у спілкуванні є **перспективною** подальших розвідок.

References

Бондарко 1973: Бондарко, А.В. О некоторых аспектах функционального анализа грамматических явлений [Текст] / А. В. Бондарко // Функциональный анализ грамматических категорий : Сборник научных трудов. – Ленингр. : Изд-во Ленингр. гос. пед. ин-та им. А.И. Герцена, 1973. – С. 5-31.

Гуйванюк 2007: Гуйванюк, Н.В. Перспективи сучасної комунікативної граматики [Текст] / Н. В. Гуйванюк // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 321-322. Слов'янська філологія : Зб. наук, праць. – Ч. : Рута, 2007. – С. 222-228.

Загнітко 2007: Загнітко, А.П. Сучасний політичний газетний дискурс : риторика і синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка : МОВА. – Т. 16. – Донецьк, 2007. – С. 5-19.

Загнітко 2003: Загнітко, А.П. Структурно-граматичні і функціонально-семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій [Електронний ресурс] / Анатолій Загнітко //

Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 4 – Донецьк : Східний видавничий дім. – 2003. – 284 с. – (Бібліотека «Віртуальна Русь»). – Режим доступу : <http://ruthenia.info/txt/donvisn/t4/03.html>. – Назва з екрана.

Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис : Монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

Золотова 1998: Золотова, Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка [общ. ред. д. ф. н. Золотова, Г.А.] [Текст] / Г. А. Золотова, Н. К. Оніпенко, М. Ю. Сидорова. – М. : Изд-во МГУ им. Ломоносова, 1998. – 528 с.

Иссерс 2003: Иссерс, О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи [Текст] / О. С. Иссерс. – М. : УРСС, 2003. – 286 с.

Крючкова 2001: Крючкова, П.Г. Лексичні та граматичні маркери авторитарного дискурсу [Текст] / П. Г. Крючкова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : Зб. наукових статей КДЛУ. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 109-113.

Кухаренко 2004: Кухаренко, В.А. Інтерпретація тексту [Текст] / В. А. Кухаренко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.

Нарушевич-Васильєва 2001: Нарушевич-Васильєва, О.В. Система засобів вираження функцій спонукальності в сучасній українській мові (прагмалінгвістичний аспект) [Текст] / О. В. Нарушевич-Васильєва // Мова. – Вип. № 5-6. – Одеса : Астропринт, 2001. – С. 70-76.

Шабат-Савка 2008: Шабат-Савка, С. Комунікативно-інтенційний зміст парцельованих конструкцій у «Щоденнику Страченої» Марії Матіос [Текст] / Світлана Шабат-Савка // Науковий вісник Чернівецького університету. – Слов'янська філологія – Вип. 394-398. – Чернівці, 2008. – С. 462-469.

Шатуновский 2004: Шатуновский, И.Б. Риторические вопросы как форма агрессивного речевого поведения [Текст] / И. Б. Шатуновский // Агрессия в языке и речи : Сборник науч. статей [Сост. и отв. ред. И. А. Шаронов]. – М. : РГГУ, 2004. – С. 19-37.

Янко 1999: Янко, Т.Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии [Текст] / Т. Е. Янко // Вопросы языкознания. – 1999. – № 4. – С. 28-53.

Sources and Abbreviations

Винниченко 1991: Винниченко, В. Вибрані п'єси [Текст] / Володимир Винниченко. – К. : Мистецтво, 1991. – 605 с.

Винниченко 1997: Винниченко, В. Пісня Ізраїля [Текст] / Володимир Винниченко // Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори / Упор. Л. Залеська-Онишкевич. – Київ-Львів : Вид-во “Час”, 1997. – С. 54-144.

Дніпровський 1985: Дніпровський, І. Яблуневий полон : Вибрані твори [Текст] / Іван Дніпровський. – К. : Дніпро, 1985. – 359 с.

Карпенко 1997: Карпенко, Є. Едельвейс // Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори [Текст] / Єлисей Карпенко, упор. Л. Залеська-Онишкевич. – Київ-Львів : Вид-во “Час”, 1997. – С. 33-53.

Куліш 2001: Куліш, М. П'єси [Текст] / Микола Куліш. – К. : Наук. думка, 2001. – 368 с.

Олесь 1990: Олесь, О. Твори : В 2 т. [Текст] / Олександр Олесь. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2 : Драматичні твори. Проза. Переклади. – 683 с.

Українка Леся 1952: Українка, Леся. Зібрання творів : У 5-ти т. [Текст] / Леся Українка. – Т. 3. – К. : Наук. думка, 1952. – 400 с.

Розглянуто реалізацію комунікативних стратегій на синтаксичному мовному рівні, виявлено мовні засоби втілення комунікативного задуму у площині структурного і комунікативного синтаксису, встановлено їх прагматичний потенціал у спілкуванні.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативний хід, інтенція, іллокуція, інтерпретація, речення, висловлення, тема, рема.

Available 27 September 2013.

УДК 81' 367. 623

ВИРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ АТРИБУТИВНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ

This article focuses on the problems of represent syncretic semantics by attributive constructions of a peripheral zone, formal-syntaxes and semantic aspects of expression of temporal semantics by attributive constructions in the system of attributive elements.

Keywords: attributive constructions, attributive relations, temporal semantics in the system of attributive elements.

Атрибутивні конструкції на периферії категорії атрибутивності здатні виражати синкретичні семантико-синтаксичні відношення. Проблеми вираження синкретичних семантико-синтаксичних відношень синтаксичних конструкцій присвячені дослідження В.В. Бабайцевої, І.Р. Вихованця, К.Г. Городенської, А.П. Загнітка, І.Г. Данилюка, Ю.Ю. Наливайко та ін., в яких запропоновано виділяти конструкції синкретичного типу в системі членів речення в окремий різновид, здійснено їхню диференціацію. Окремі питання синкретизму розглядають у своїх студіях українські лінгвісти (О.К. Безпояско, О.І. Бондар, М.В. Балко, М.В. Будько, М.О. Вінтонів, Н.В. Гуйванюк, О.Ф. Ледней, В.П. Малащенко, О.Г. Межов, Л.М. Руденко, І.І. Слинько, Л.М. Томусяк, Г.М. Шелемеха, Л.В. Шитик та ін.) та російські дослідники (В.А. Белошапкова, О.А. Дубова, Г.О. Золотова, В.В. Колесов, В.М. Нікітін, Л.Д. Чеснокова, В.С. Юрченко та ін.). Певні аспекти значеннєвого синкретизму у сфері атрибутивних відношень розглядають у своїх працях В.В. Бабайцева [Бабайцева 1988], І.Р. Вихованець [Вихованець 2004], К.Г. Городенська [Городенська 1991], А.П. Загнітко [Загнітко 2000], У.В. Кубська [Кубская 1981], В.М. Нікітін [Никитин 1969], М.І. Тихомирова [Тихомирова 2010].

Атрибутивні периферійні конструкції потенційно не призначені виражати атрибутивні відношення, однак вони можуть виконувати атрибутивну функцію. Значну роль при цьому відіграє семантична природа носія ознаки, у змістовій структурі якого закладено атрибутивний елемент, що експлікується за допомогою залежного компонента. Окрім цього, до такого атрибутивного вживання досліджуваних форм спричиняється семантичне ущільнення максимально інформативних конструкцій, тобто відбувається згортання присудка і, як наслідок, поява нехарактерного для власне-словосполучень поєднання слів.

Такі атрибутивні конструкції, поєднуючи вихідні значення структури зі значенням атрибутивності, виражають складні синкретичні відношення, що являють собою поєднання (синтез) диференційних компонентів, які протиставляються один одному й пов'язані явищами транспозиції.

Периферійні атрибутивні форми переважно зберігають семантику вихідної форми, саме тому в таких атрибутивних конструкціях виражаються складні синтаксичні відношення, специфіка яких виявляється залежно від лексико-граматичних особливостей опорного слова, лексичного значення залежного слова, а також від контексту, логічного співвідношення похідної й вихідної форм і відповідної конструкції з певними трансформами. Синкретичність семантики атрибутивних конструкцій зумовлена поєднанням первинної семантики вихідної структури і значення атрибутивності.

У сучасному мовознавстві залишається **актуальним** дослідження периферійних зон функціонально-семантичної категорії атрибутивності, що пояснюється здатністю цих периферійних утворень виражати складні синкретичні відношення. У периферійних формах категорії атрибутивності відображаються широкі можливості вираження конденсованої думки.

Метою пропонованої статті є висвітлення формально-синтаксичних особливостей і семантичних виявів периферійної зони атрибутивності, а саме – атрибутивних конструкцій, які виражають темпоральну семантику.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: 1) встановити частиномовну приналежність, лексичне значення опорного слова; 2) з'ясувати функціонально-семантичне значення залежного елемента; 3) охарактеризувати прийменник як формальний показник вираження певного відношення; 4) визначити можливість морфологічного відповідника залежного елемента; 5) встановити вихідну структуру досліджуваної конструкції.

Новизна аналізу полягає у вивченні атрибутивних компонентів на периферії категорії атрибутивності, які презентують синкретичну семантику, встановленні основних формально-синтаксичних і семантичних характеристик вираження часової семантики атрибутивно-темпоральних конструкцій.

Теоретичне значення дослідження зумовлене вивченням атрибутивно-темпоральних конструкцій, включаючи категорійні властивості головного слова і функційне навантаження, а також атрибутивного характеру семантико-синтаксичних відношень.

Теоретичні розробки мотивують **практичне значення** пропонованого дослідження, яке можуть бути використане при читанні теоретичного курсу граматики сучасної української мови, проведенні лекційних і семінарських занять із синтаксису.

У сучасному мовознавстві темпоральність кваліфікується як функціонально-семантична категорія, що виражає сутність фізичного і філософського аспектів часу і реалізується різноманітними мовними засобами вираження часу: сукупністю граматичних, лексичних і комбінованих засобів, де ядром темпоральності є граматичний час» [Бондарко 1990: 19].

Категорія темпоральності характеризується семантико-синтаксичною багатомірністю й тісно пов'язана із вторинними часовими предикатними синтаксемами простого речення й співвідносними із ними предикативними темпоральними частинами складнопідрядного речення [Ожоган 2008: 90]. Темпоральність ґрунтується на протиставленні одночасність / різночасність явищ, яке є домінантою часових протиставлень, і на протиставленні неозначеність / означеність «як розгалуження притаманної часовим відношенням семантичної ознаки тривалості» [Вихованець 1992: 140], їхні кількісно-темпоральні вияви. Дослідники категорії темпоральності зазначають, що одночасність засвідчує перебіг дії в межах часового орієнтира. За різночасності дія відбувається раніше або пізніше часового орієнтира або тільки частково своїм початком чи завершенням охоплює часовий відрізок, який фіксує час дії. Значення різночасності має три різновиди, зокрема проміжний час, коли момент дії перебуває між двома орієнтирами – попередньому і наступному. У попередній відносний час момент дії тлумачать щодо наступного орієнтира, тобто дія відбувається раніше названого відрізка часу. У наступний відносний час момент дії визначаємо в стосунку до попереднього орієнтира, тобто дія відбувається після названого відрізка часу [Кульбабська 2011: 87]. Означена/ неозначена темпоральність може виражати семантику повторюваного і неповторюваного часу.

Периферійні атрибутивні конструкції можуть виражати атрибутивно-темпоральну семантику. Найчастіше такі темпоральні атрибутивні конструкції презентовані прийменниково-відмінковими субстантивними формами, у яких на семантико-синтаксичні відношення темпоральності вказує прийменник. Лінгвісти зазначають, що в українській літературній мові загальну кількість темпоральних прийменників становлять понад тридцять одиниць: *близько, в, від (од), впродовж, вслід за, до, з, між (межи), поміж (помежи), на, над, перед, під, по, при, проти, серед, посеред, через, напередодні, наприкінці, о (об), одночасно з, під час, пізніше (пізніш), після, опісля, починаючи з, протягом, раніше (раніш), у процесі, у ході* та ін. [Вихованець 1992: 140].

Досить поширені атрибутивні конструкції з родовим прийменниковим, що виражають темпоральну ознаку. На цьому значенні спеціалізуються прийменники *після, до*: *Твій батько був, Іване, Остриницею, – наступний гетьман після Павлюка* (Костенко 1998: 127); *А за*

тиждень до педагогічної ради, на якій мали обговорюватися відкриті уроки, і зовсім виїхав з Миропілля, нібито на один з курортів Північного Кавказу (Міщенко 1981: 37).

У межах атрибутивно-темпорального значення знахідного атрибутивного відмінка можна виділити часову наступність і часову попередність чого-небудь. Такі атрибутивні конструкції постають як наслідок згортання речень з предикатами, що означають існування, перебіг у часі: *Туман, що встановився під вечір – туман під вечір; квіти, що ростуть під осінь – квіти під осінь; Зустріч відбулася через рік – зустріч через рік* і т.п. Крім цього, видається доцільним виділити темпоральне значення часової тривалості: *завдання на день, розмова на хвилину* тощо.

Значення часової попередності знахідного атрибутивного виражається прийменниками *під, на, у (в), за*: *У ніч під Новий рік раптом стаєш схвильованим від сподівання на щастя* (Хома 2003: 13); *Чомусь згадалися ночі на Купала* (Костенко 1998: 36); *Веселий дзвіночок, що кликав дітлахів до навчання, нагадав і Романові його школу в такі вже давні дні* (Цюпа 1976: 216); *“Дзвінка” за давні роки послати не можуть* (Леся Українка 1976: 9).

Часова наступність знахідного атрибутивного має формальними показниками вираження прийменники *на, через*: *Великий візир повернувся до своїх робочих покоїв, вислухав від старшого писця донесення з санджаків, віддав розпорядження на завтра* (Загребельний 1979: 133); *А потім вклякнувши на коліна та мерехтячи очима, повними сліз, молилася до старенької Божої Матері. Нишком вимолюючи зовсім-зовсім небагато – зустрічі бодай на старість.* (Багрянний 1996: 232). В аналізованих конструкціях трапляються структури, що передають значення часової приблизності, зокрема: *Якщо не рахувати випадкової зустрічі з місяць тому в “Нашій кухні”, куди я інколи забігаю перекусити, то до того я вже не бачив Ліани років зо три* (Вільчинський 2003: 10).

Значення часової тривалості передається прийменником *на*: *П’ять молитов на день і двадцять днів суннету – отже, сто нових убрань лиш для цієї урочистості?* (Загребельний 1979: 155); *Можє, вона покличе свою душу назад і тоді до мене прийде забуття хоч на хвилю* (Тютюнник 1994: 244). Атрибутивні конструкції із залежним знахідним відмінком темпорального значення не співвідносяться з ядерними атрибутивними формами.

Темпоральна ознака виражається у формі орудного відмінка без прийменника, опорний іменник при цьому може бути як непохідним конкретної семантики, так і девербативом: *Але я можу показати вам мої ранні підйоми, моє безсоння ночами, пролитий мною на полі піт* (Збірник 2002: 302); *А він мовчить і держить страж ночами, А він мовчить, затявся раз на все* (Костенко 1999: 102).

Зазвичай атрибутивно-темпоральне значення для місцевого відмінка нетипове, проте іноді атрибутивно-темпоральні відношення виражаються атрибутивними конструкціями з місцевим відмінком, що диференціюється щодо часового орієнтира відрізка часу: одночасність або часова наступність. Формальними показниками значення одночасності є прийменники *при, у (в)*: *Я – людина розумна, дотепна, талановита, тому ні в кого під час співбесіди при прийомі на роботу не виникло жодних сумнівів у тому, що я найпрофесійніший новинний журналіст, якого тільки можна знайти* (Пиркало 2004: 9); *Внизу від мене віддалявся Київ. Київ у тремтливих вечірніх вогнях, жовтих, червоних, зелених, синіх* (Пиркало 2004: 101); *В останнє десятиріччя життя наукової діяльності Михайло Максимович традиційно влітку відвідував Київ, що і визначало тематичне спрямування його досліджень у цей період* (Бойко 2004: 143). На часову наступність переважно вказує прийменник *по*: *Родина підсобляла йому в тім надто мало, майже ніяк і нічим: тільки перевагою в спадщині – як старшому синові – по смерті батька* (Задорожна 2004: 15); *Відчуття ніяковості й досади по тій розмові за клопатами й минулося та, видати, не забулось* (Задорожна 2004: 171).

Місцевий атрибутивний може мати співвідносні ядерні форми, виражаючи часову наступність зі значенням явищ суспільного життя: *час по війні – повоєнний час, діяльність по реформі – пореформенна діяльність* тощо.

Темпоральні прислівники, сполучаючись із іменниками на позначення конкретних предметів та девербативами, виконують атрибутивну функцію: .. *золота було на возах і в тороках, як листя восени, а це було без ліку всілякого їстівного припасу..* (Загребельний 2003: 9); *Знав отець Єпіфаній, що віднині заволодіє ним довге мовчання, можливо, мовчання навіки* (Іваничук 1994: 7).

Темпоральні прислівники в атрибутивних конструкціях виражають ознаку за тривалістю в часі: *Мені потрібен мир навіки, а не на п'ять хвилин* (Підсуха 1980: 27); ситуативну ознаку: *Хати – як скирти поночі, ні блимне. Невже так рано люди уже сплять?* (Костенко 1998: 97).

Закріплення темпоральних прислівників у позиції атрибута доводить також і той факт, що подібні атрибутивні конструкції можуть мати синонімічні ядерні атрибутивні структури: *місто вночі – нічне місто* тощо.

Відокремлені атрибутивні конструкції характеризуються своєрідною синтаксичною позицією, виражають напівпредикативне відношення, мають відносну синтаксичну самостійність, специфіку смислового навантаження, формального вираження.

Відокремленим темпоральним атрибутивним конструкціям властива двобічна синтаксична і семантична співвіднесеність: з одного боку – із субстантивом, який пояснюють, з іншого – зі складом присудка. Субстантивний означуваний член у таких конструкціях може бути як загальною, так і власною назвою чи особовим займенником. Атрибутивні відокремлені компоненти з обставинним відтінком у значенні можуть займати постпозицію і препозицію щодо означуваного слова. Препозиція в такому разі виступає одним з показників семантичної співвіднесеності з предикатом основної частини речення. Атрибутивно-обставинні відношення виникають у силу супроводу однієї ознаки іншою [Прияткина 1990: 32].

Взаємодія відокремленого атрибута з семантико-синтаксичною структурою речення характеризується нашаровуванням на основний зміст повідомлення, нарощенням глибини речення, творенням перспективи його розгортання.

Темпоральні відношення, що вирізняються на основі модально-часового значення [Камініна 1974: 12]. Атрибутивний компонент у такому випадку називає ознаку, співвіднесена з часовим планом речення. Серед часових можна виокремити часткові значення а) одночасності: *Рідко сновигали люди, схожі на нецьогосвітні тіні* (Барка 1998: 355); б) попередності: *Старезний дуб, посаджений серед поляни святим Кузьмою, чорний, кошлатий, немов його заступник, вітав вже здалеку гостей* (Коцюбинський 1998: 116); *Ти вже не згинеш, ти двожила, земле, рабована віками* (Стус 1998: 146); послідовності: *Коли ж земля, безвладна і заклата, обірветься урвищем гострих скель...* (Маланюк 1998: 147).

Засобами формального вираження часових відношень переважно виступають узгоджені прикметники і дієприкметники: *Могутній стовбур, а на цьому стовбурі велична крона, схожа на сильну суверенну державу* (Гуцало 1987: 15); *Тоді було видно, як у жовтому світлі носилися вихори куряви; міради пилюнок, немов згусточки людського поту, пролитого за весну і літо на нивах, знімалися і кружляли над головами молотарів* (Харчук 1963: 309).

Відокремлені темпоральні атрибутивні конструкції часто ускладнюються й умовною семантикою. Атрибутивно-темпорально-умовне значення може виражатися такими формальними засобами: а) узгодженими прикметниками і дієприкметниками: *...Кам'яні скудний розум, заблуканий у словесних куцах* (Маланюк 1998: 288); *Страшний став би Дніпро, потемнілий від крові* (Довженко 1998: 208); б) корелятивними формами іменників (прикладки): *Він, ніби гетьман України, Гетьманщину давно з руїни добути хоче, хоче слави* (Лепкий 1992: 63).

Проаналізовані атрибутивні конструкції характеризуються регулярною відтворюваністю темпоральної семантики, яку виражено структурами «субстантив + після, до + родовий відмінок», «субстантив + під, на, у(в), за, під, з, через, + знахідний відмінок», «субстантив + орудний відмінок без прийменника», «субстантив + при, в, по + місцевий

відмінок», «субстантив + темпоральний прислівник», «субстантив + відокремлений атрибут».

Дослідивши матеріал, дійшли **висновку**, що функціонування семантично розмаїтих атрибутивних конструкцій відбиває одну із закономірностей мовної системи експлікувати необхідну в конкретній мовленнєвій ситуації інформацію за рахунок економних мовних засобів. Темпоральна семантика досліджуваних атрибутивних конструкцій зумовлена валентністю згорнутого предиката вихідної структури. Ця семантика накладається на вторинну атрибутивну функцію форми, що виступає мотивованою у внутрішньо реченнєвій структурі. Особливістю таких атрибутивних конструкцій постає те, що, потенційно не призначені виражати атрибутивні відношення, вони можуть виконувати означальну функцію. Значну роль при цьому відіграє семантична природа носія ознаки, у змістовій структурі якого закладено означальний елемент, що експлікується за допомогою залежного компонента. Окрім цього, до такого атрибутивного вживання досліджуваних форм спричиняється семантичне ущільнення максимально інформативних конструкцій, тобто відбувається згортання присудка і, як наслідок, поява нехарактерного для власне-словосполучень поєднання слів.

До **перспектив** дослідження системи атрибутивних компонентів в українській мові належить виявлення повного спектру формального і семантичного варіювання кожного з її складників, з'ясування специфіки їх взаємодії й взаємовпливу, а також розгляд категорії атрибутивності з погляду прагматики, де вона виступає не лише як структурно-семантична заданість, не тільки як функція, а як явище, основу якого складає спеціальний відбір засобів мови (мовлення) для найточнішого вираження певної характеристики предмета, різних відтінків атрибутивності.

References

- Бабайцева 1988: Бабайцева, В.В. Система членов предложения в современном русском языке [Текст] / В. В. Бабайцева. – М. : Просвещение, 1988. – 159 с.
- Бондарко 1990: Бондарко, А.В., Беляева, Е.И. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность [Текст] / А. В. Бондарко, Е. И. Беляева. – Ленинград : Наука, 1990. – 263 с.
- Вихованець 1992: Вихованець, І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Р. Вихованець ; Інститут української мови АН України. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с. – Бібліогр. : с. 215-220 (147 назв)
- Городенська 1991: Городенська, К.Г. Деривація синтаксичних одиниць [Текст] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с. – Бібліогр. : с. 187-190. – 430 пр. – ISBN 5-12-002284-7.
- Загнітко 2000: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис: Монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – 662 с. – Бібліогр. : с. 598-637. – ISBN 966-7277-90-9
- Камынина 1974: Камынина, Л.А. О полупредикативных конструкциях в простом предложении [Текст] / Л. А. Камынина. – М. : Изд-во МГУ, 1974. – 44 с.
- Кульбабська 2011: Кульбабська, О.В. Вторинна предикація у простому реченні [Текст] : монографія / О. В. Кульбабська. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. – 672 с.
- Кубская 1981: Кубская, У.В. Семантико-синтаксическая структура субстантивных словосочетаний с атрибутивно-обстоятельными отношениями в русском языке [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук / У. В. Кубская. – К., 1981. – 21 с.
- Никитин 1969: Никитин, В.М. Вопросы теории членов предложения [Текст] / В. М. Никитин. – Рязань : Изд-во Рязан. пед. ин-та, 1969. – 246 с. – Библиогр. : с. 237-244.
- Ожоган 2008: Ожоган, В. Локативні і темпоральні синтаксеми займенникового типу в структурі речення [Текст] / В. Ожоган // Наукові записки. – Випуск 80. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 84-94. – Бібліогр. : с. 94.

Прияткина 1990: Прияткина, А.Ф. Русский язык. Синтаксис осложненного предложения [Текст] / А. Ф. Прияткина. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.

Тихомирова 2010: Тихомирова, М.А. Использование метода трансформации при анализе семантики объектных и обстоятельственных определений [Текст] / М. И. Тихомирова // Структура и семантика языковых единиц : сборник научных трудов в честь юбилея доктора филологических наук проф. В.В. Бабайцевой / Под ред. О. В. Фокиной. – М. ; Ярославль : Ремдер, 2010. – С. 202-208. – Библиогр. : с. 208.

Sources and Abbreviations

Бойко 2004: Бойко, Н. Михайло Максимович – навіки з рідним краєм [Текст] / Н. Бойко. – Черкаси : Брама, 2004. – 248 с.

Гуцало 1987: Гуцало, Є. Вибрані твори [Текст] / Є. Гуцало. – К. : Рад. письменник, 1987. – Т 1. – 203 с.

Задорожна 2004: Задорожна, Л. Відстані без розлук [Текст] / Л. Задорожна. – К. : Акцент, 2004. – 304 с.

Загребельний 2003: Загребельний, П. Євпраксія [Текст] / П. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2003. – 236 с.

Збірник 2002: Збірник текстів для переказів з української мови 9-11 класи [Текст] / Укладачі : Арнікова, Л.Г., Харахоріна, Т.О., Адаменко, В.С., Ткачук, Т.В. – Донецьк : ВКФ «БАО», 2002. – 596 с.

Іваничук 1994: Іваничук, Р. Орда : Іст. роман [Текст] / Р. Іваничук. – К. : Укр. центр духов. культури, 1994. – 192 с.

Костенко 1998: Костенко, Л. Маруся Чурай [Текст] / Л. Костенко. – К. : Наук. думка, 1998. – 148 с.

Лепкий 1992: Лепкий, Б. Крутіж : Історичні повісті [Текст] / Б. Лепкий – К. : Веселка, 1992. – 388 с.

Міщенко 1981: Міщенко, Д. Вибрані твори [Текст] / Д. Міщенко. – К. : Дніпро, 1981. – 596 с.

Пиркало 2004: Пиркало, С. Не думай про червоне : Роман не для молодшого шкільного віку [Текст] / С. Пиркало. – К. : Факт, 2004. – 360 с.

Підсуха 1980: Підсуха, О. Чекання зустрічі [Текст] / О. Підсуха. – К. : Молодь, 1980. – 78 с.

Словник епітетів 1998: Биби́к, С.П., Єрмоленко, С.Я., Пустовіт, Л.О. Словник епітетів української мови [Текст] / С. П. Биби́к, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 1998. – 431 с.

Українське слово 1994: Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. у 3-х книгах [Текст]. – К. : Рось, 1994. – Кн. 1. – 704 с. ; Кн. 2. – 720 с. ; Кн. 3. – 688 с.

Харчук 1963: Харчук, Б. Волинь [Текст] / Б. Харчук. – К. : Молодь, 1963. – 424 с.

Хома 2003: Хома, А. Провина [Текст] / А. Хома. – Львів : А.А. «Піраміда», 2003. – 224 с.

У статті розглянуто проблеми відтворення синкретичних семантико-синтаксичних відношень за допомогою атрибутивних конструкцій на периферії категорії атрибутивності, висвітлено формально-синтаксичні й семантичні особливості атрибутивних конструкцій, які виражають темпоральні семантико-синтаксичні відношення.

Ключові слова: атрибутивні відношення, темпоральна семантика, атрибутивна конструкція, система атрибутивних компонентів.

Available 22 September 2013.

УДК 811.161.2'33 – 027.22

СИСТЕМА КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ: ФУНКЦІЙНО-СТРУКТУРНІ ВИЯВИ

The features of syntactic semantics of a sentence with tracing features of its denotative and sygnificative values are characterized, patterns of expression of sentence referential semantics are set, the status of communicative and pragmatic meaning of a sentence are determined. The dynamics of the basic concepts of syntactic semantics and correlation of syntactic semantics of a sentence with its lexical content is detected.

Keywords: proposition, syntactic meaning, syntactic form, denotative meaning, sygnificative meaning, pragmatic meaning, speech act.

Комунікативний процес вже не є суто лінгвістичним явищем, він розглядається з позицій психології, теорії комунікації, семіотики. Комунікативний акт, у свою чергу, це складне утворення, повноцінність якого залежить від обох партнерів-учасників мовленнєвої взаємодії, з урахуванням екстралінгвістичних чинників. Різноманітність комунікативних актів свідчить про надскладну природу будь-якого з них, простого, на перший погляд. Звичайно, людині не обов'язково наслідувати суворо всі правила та норми. Однак, обов'язкове їхнє усвідомлення, знання важливих моментів може посприяти успішності спілкування.

Особливе місце в комунікативних дослідженнях посідає теорія мовленнєвих актів (ТМА), визначення якої вживається вширокому і вузькому розумінні. У першому випадку, вона позначає будь-який комплекс ідей, що спрямовані на пояснення мовленнєвої діяльності і є синонімом до «теорії мовленнєвої діяльності». В іншому випадку, вона є назвою однієї конкретної теорії, яка отримала широке розповсюдження за кордоном і привернула до себе увагу вчених, які працюють над проблемою мовленнєвих комунікацій як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Головною передумовою виникнення ТМА постав пошук переходу від висловлення до його формалізації, осмисленість та істинність яких залежали від контекстів. Такі ідеї почали реалізовувати логіки в середині ХХ століття, у мовознавстві ж ці ідеї знайшли своє втілення у структуралізмі.

Теорія мовленнєвих актів – це ідеї англійського логіка Дж. Остіна, які були викладені ним у курсі лекцій у Гарвардському університеті в 1955 році. У 1962 році ТМА була опублікована в статті «Слово як дія». Пізніше ідеї Дж. Остіна були розвинені американським логіком Дж. Сьорлем у монографії «Мовленнєві акти» та англійським логіком П. Стросоном.

До появи ТМА мова вивчалася як система і лише в другій половині ХХ століття лінгвістичні дослідження почали звертатися до вектора мовленнєвої діяльності, а її суб'єкт почав розглядатися як носій конкретних психологічних і соціальних характеристик. Від того часу вчені звернулися до мови не просто як до засобу спілкування між людьми, а як до інструменту, яким можна скерувати успішність комунікативної ситуації. Мовленнєвий акт (речення-висловлення) як недискретна, елементарна одиниця комунікації досліджується в межах окремих мовленнєвих жанрів (типів форми організації мовлення), що виокремлюються в певних типах дискурсу (текстах).

Необхідною умовою у межах пропонованого дослідження постає з'ясування основних семантичних компонентів в організації мовленнєвого акту (речення-висловлення), що є поєднанням лінгвістичної, логічної та психологічної теорій.

Актуальність роботи полягає в недостатньому опрацюванні теорії мовленнєвих актів і методик опису комунікативної поведінки носіїв мови на сучасному етапі та недостатньому рівні аналізу мови спілкування для досягнення ефективної комунікації.

Метою заявленої статті є огляд пропонованих семантичних компонентів, що постає необхідною вимогою на сучасному етапі комунікативних досліджень. Поставлена мета зумовила реалізацію таких **завдань**:

- 1) уточнення термінологічного та теоретичного апарату речення як семантичної одиниці;
- 2) окреслення синтаксичних структур і семантичних властивостей речення як одиниць мови;
- 3) визначення основних семантичних компонентів речення (висловлення);
- 4) характеристика творчого аспекту речення (висловлення).

Об'єкт і предмет дослідження відповідно – комунікація та висловлення як процес взаємодії в межах комунікативного аналізу.

Теоретичне значення запропонованого дослідження полягає в загальній спробі виділення типових семантичних компонентів у реченні (висловленні).

Практичне значення визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані як складник процесу ефективної комунікації.

Історико-еволюційні основи вчення про семантику речення. Семантика речення та її основні / неосновні вияви належить до актуальних проблем сучасної лінгвістики, її студіювання інтенсифікувалися лише в середині ХХ століття внаслідок розгалужених напрацювань у теорії синтаксису – формування теорії номінації, теорії референції і теорії мовленнєвих актів. Активну роль відіграла також символічна логіка. Опрацювання синтаксичної семантики найактивніше постало опрацьовуваним у рамках функційно-когнітивної лінгвопарадигми, де реально виявні денотат (відбиття конкретної події) і сигніфікат (узагальнена уява про тип ситуації, функції елементів ситуації) речення (номінативний потенціал речення), його референтні (актуалізація щодо ситуації й комунікантів) наповнення, а також ситуативно-прагматичні й актуально-тема-рематичні навантаження в комунікації.

Розгляд речення з урахуванням його багатоаспектності (власне-синтаксичний, семантико-синтаксичний, власне-семантичний, комунікативний) і кваліфікація речення як знака (І. Вихованець, А. Греймас, З. Клеменевич, А. Мартіне, О. Мельничук, Л. Теньєр та ін.) уможливили вивчення речення в новій якісній перспективі з урахуванням змісту. Останнє пов'язане з вивченням семантики речення через позначуваної ним ситуації. Речення як семантична одиниця номінує ситуацію.

Семантика речення: власне-лінгвістичний та семіотично-лінгвістичний аспекти. Проблема семантики речення опрацьовується в дослідженнях лінгвістів і фахівців з інформатики. Під час моделювання семантики речення виникає питання про зміст речення. На останнє однозначної відповіді немає, що актуалізує питання суто теоретичного і прикладного (автоматична обробка мови) аспектів. Важливим постає з'ясування характеру інформації, що передається знаком. Значення мовної одиниці – це складне структуроване утворення, що складається з компонентів, внутрішньо диференційованих на денотативні, сигніфікативні, конотативні тощо. Для опису таких компонентів інколи пропонують виділяти чотири рівні (див. Табл.1):

Таблиця 1.
Функційно-значеннєві рівні мовного знака (за Б. Городецьким)

Аспекти семіозису (функціонування знака)	Типи (рівні) значення за характером інформації
Семантика	Денотативне значення
	Сигніфікативне значення
Прагматика	Прагматичне значення
Синтактика	Синтаксичне значення

Значення речення як одиниці синтаксичної семантики складається з денотативного, сигніфікативного, прагматичного компонентів (див. Табл. 2):

Зв'язок синтаксичного значення із семантичними компонентами речення

Денотативне значення	Сигніфікативне значення	Прагматичне значення	Синтаксичне значення
Ситуація дійсності	Певна інтерпретація мовця	Комунікативна мета	Організація будови, структура, послідовність мовного вираження
Співвідношення	Денотативне + Сигніфікативне + Прагматичне = Синтаксичне		

Синтаксичне значення і семантика речення: узагальнений і конкретизований вияви. Своєрідність синтаксичного значення (СЗ) є похідною з особливостей синтаксичної форми. Семантика синтаксичної структури – це зв'язок між відповідною мовною структурою і вираженням денотативної ситуації (ДС). У семантиці речень виявлювані закономірності об'єктивної дійсності [Загнітко2001: 52]. Поширеним є погляд, за яким СЗ вважають тільки ті значення, що реалізують речення, оскільки саме вони спроможні позначати ситуацію, а словосполучення називають лише окремі елементи ситуації (К. Гулига та ін.). Речення, з одного боку, належить мові (граматична форма), а з іншого – мовленню (конкретний вияв). Семантично окреме речення передає конкретний індивідуальний смисл, інформацію, а речення як схема (модель) – певний тип думки. У типовій мисленнєвій побудові (логемі, за П. Чесноковим) складниками є: а) предикативність – співвіднесення змісту думки з дійсністю; б) модальність – характер цього співвідношення; в) відносна завершеність мисленнєвого відбиття ситуації [Алефиренко 2005: 260].

СЗ можна також витлумачити як типове значення, що узагальнює комунікативні значення конкретних висловлень, побудованих у мовленні за однаковими моделями (за Г. Золотовою), пор.: «предмет + його якість» – *Студент старанний; Його мислення нестандартне.*

Семантика речення: комунікативний і формальний аспекти. Комунікативні та СЗ взаємопов'язані подібно до того, як взаємозв'язані структурна схема речення і висловлення. Перша входить до конкретного висловлення як його конструктивна основа: у процесі породження висловлення вона набуває свого оформлення як конкретне мовленнєве утворення з відбиттям комунікативних намірів мовця [Новиков 1999]. СЗ є важливим компонентом комунікативного значення, його основою, що уможливорює розмежування трьох напрямів інтерпретації семантики речення (див. Таблицю 3):

Таблиця 3. Типологічні напрями інтерпретації семантики речення

Представники	<i>Л. Теньєр, І. Вихованець, А. Греймас, В. Гак, Н. Гуїванюк</i>	<i>Н. Арутюнова, Н. Шведова, О. Москальська</i>	<i>Ш. Баллі, Т. Шмельова, В. Шинкарук</i>
Підхід	Семантична структура ізоморфна щодо структури позначуваної ситуації. Речення – це «драма в мініатюрі» з певним набором учасників (актанти), відношень між ними, умовами дії (сирконстанти).	Розгляд синтаксичної семантики в межах логічної теорії. Одиниця семантичного моделювання – структура смислу речення, його семантична модель. Основу складає поняттєвий зміст.	Розмежування в реченні диктуму і модусу. Опрацювання модальної рамки речення.

Слово як готова одиниця лексичної системи мови кваліфікується як правильне або неправильне саме по собі. Про останнє можна сказати, що воно неправильно вжите в складі речення, щодо якого така оцінка характерна. Причини його неправильності й аномальності повинна пояснювати семантична теорія. Причинами аномальності можуть бути: 1) граматичні помилки: *Він ходить по кімнаті дуже сувора*; 2) невідповідність фактам дійсності (правда / неправда): **Тарас Григорович Шевченко народився в Петербурзі*; 3) відсутність смислу речення: **Теперішній король Франції лисий*; 4) логічне протиріччя (контрадикція): *Чоловік Ірини одружений* тощо. Такі аномалії не суперечать природній мові, якщо вжиті у певному контексті, можуть отримати «нормальну» інтерпретацію, пор.: оксюморон *Ненавиджу і люблю*.

Отже, оцінка семантичної правильності речення залежить від лінгвістичних і від екстралінгвістичних знань. Тому семантична теорія повинна мати словник, який би вмщував слововживання семантичної метамови, правила композицій значень, що дає змогу здійснювати узагальнення його семантичного вияву.

Семантика речення: міжреченнєвий вимір. Одним із завдань семантичної теорії є пояснення логіко-семантичних відношень між реченнями. Наприклад, якщо речення зразка *Старший син Ганни поїхав з Варшави до Лондона вчитися* є істинним, то істинними постають такі речення: а) *У Ганни є син*; б) *У Ганни не менше двох синів*; в) *Старший син Ганни деякий час перебував у Варшаві* тощо. Тому можна встановити наявність логіко-семантичних відношень між названими реченнями за умови їхньої істинності. Метою семантичної теорії, виступає пояснення тільки тих семантичних множин, що визначаються винятково знанням відповідної мови. У силу цього пояснення відношень між реченнями вимагає формальних правил, такий опис речень називається **семантичною уявою (СемУ)** [Алефиренко 2005: 270]. Пояснення семантичних відношень можливе через застосування логічних понять *наслідку, імплікації, протиріччя, пресупозиції*.

Значення речення – це передавана реченням інформація. Якщо за отримання з основного речення певної інформації *A* не залучено ніяких додаткових відомостей для освоєння інформації *B*, яку передає речення, що пов'язане з похідним відношенням наслідку, то це можливо тільки тому, що інформація *B* складає частину інформації *A*. Тому значення основного речення включає в себе значення речення, що постає його наслідком, імплікацією, пресупозицією. Інколи визначають сему висловлення як множину наслідків, які можна виділити з нього (І. Беллерт). Наприклад, значення речення на зразок *Марійка боїться, що отримає трійку на іспиті* можна подати так: а) «Марійка відчуває пасивно-негативний емоційний стан, причиною якого є така ситуація:» → б) Марійка вважає високоймовірнішим, що отримає трійку на іспиті → в) і Марійка вважає це поганим для себе → г) і Марійка вважає, що не може протистояти цьому.

Семантика речення: денотативний компонент. Денотатом СЗ є типова ситуація або структура «учасників» позначуваної події. Структуру денотативної ситуації (ДС) утворює координація матеріальних об'єктів і їхніх станів, відношень між ними. ДС складає ядро СЗ. Семантична інтерпретація ДС передбачає: а) учасників драми в мініатюрі; б) їхні позиції, стани, постійні та змінні властивості; в) розгляд їхніх взаємовідношень, які надають драмі цілісного та динамічного характеру. Денотат СЗ являє собою вияв реального «стану речей» того фрагмента дійсності, що виражений реченням.

Поняття «пропозиція» в семантичному синтаксисі інтерпретується як результат номінації типової події. Пропозиційне найменування пов'язане з вираженням смислових структур, тобто семантичних моделей. Семантична модель речення – це відбиття у мовній свідомості мовця типової немовної ситуації. Синтаксичну структуру, що є адекватною формою вираження семантичної моделі, називають елементарним реченням (В. Богданов, І. Вихованець), що складається з: а) непередикатних знаків; б) передикатних знаків на позначення властивостей і відношень. Передикати мають здатність (валентність) сполучатися з непередикатними знаками. Кількість можливих аргументів / актантів залежить від рівня деталізації властивостей і відношень, які надаються «учасникам». Елементи передикатного

висловлення, співвіднесені з реальними ситуативними об'єктами, називають актантами, а елементи просторової конкретизації – «релятемами». За кількістю приєднаних актантів і релятемою вирізняють від трьох типів семантичних моделей речення, які: 1) реалізуються предикатними висловленнями з одновалентними предикатами: а) «суб'єкт + буття» (*Він є*); б) «суб'єкт + фізичний / психічний стан (*Він втомився; Мені сумно*); в) «суб'єкт + змінний стан» (*Діти дорослішають*); г) «суб'єкт + здатність» (*Солов'ї співають*); д) «діяч + діяльність» (*Студенти вчаться*); е) «джерело звуку + звучання» (*Телефон дзвонить*); є) «джерело світла + світіння» (*Зірки мерехтять*); 2) реалізуються предикатними висловленнями з двовалентними предикатами: а) «суб'єкт + дія + результат дії» (*Студенти набувають знань*); б) «суб'єкт + відчуття + об'єкт» (*Пацієнт відчуває біль*); в) «суб'єкт + виявлення + об'єкт» (*Подорожній знайшов дорогу*); г) «суб'єкт (каузатор) + переміщення + переміщення + переміщуваний об'єкт» (*Господарі переміщують меблі до іншої кімнати*); г) «суб'єкт + буття + локатив» (*Альпіністи знаходяться у горах*); е) «суб'єкт + переміщення + напрям» (*Альпіністи відправились у гори*); є) «суб'єкт + поведінка + оцінка (*Він поводить себе мужньо*); ж) «суб'єкт (власник) + відношення належності + об'єкт» (Батько придбав дачу); 3) реалізуються предикатними висловленнями з тривалентними предикатами: а) «суб'єкт (інформатор) + повідомлення + повідомлюване + адресат» (*Син телеграфував батькові про покупку*); б) «суб'єкт + процес передачі + об'єкт + адресат» (*Він подарував другу книгу*); в) «суб'єкт + відношення оцінки + результат оцінки (почуття) + адресат» (*Учні з повагою ставляться до вчителя*) (Л. Васильєв) до шести / семи (І. Вихованець, А. Загнітко).

Семантика речення: сигніфікативний компонент. Сигніфікативний компонент семантики речення формується на другому ступені відбиття і пізнання дійсності. На першому ступені пізнання наявне відображення лише безпосередньо сприйнятої ДС без виявлення зв'язків між «учасниками» ситуації. Денотативні відношення окреслюють відношення між елементами ситуації, координацію субстанцій, утворюючи реляційний каркас логіко-сислової структури речення, його сигніфікат. Сигніфікативний компонент СЗ своєю появою ініційований судженням і є дворівневий. Нижній рівень – це пропозиційна функція, що відбиває об'єктивні зв'язки та відношення між елементами ДС. Другий рівень структури судження як сигніфікат СЗ має суб'єктно-предикатну організацію. Основні елементи тут – логічний суб'єкт і логічний предикат. Перший виражає поняття про предмет думки, другий – поняття про приписувані ознаки.

На першому рівні (реляційна структура) фіксується ДС («учасники» та їхні зовнішні відношення), на другому рівні – відбиваються результати пізнання тієї ж ситуації і сам перебіг пізнавального процесу у формі суб'єктно-предикатних відношень. Передаване реченням судження, здатне видозмінювати суб'єктно-предикатну структуру: *Художник створив картину* → *Картина створена художником*. Різноманітні ДС у процесі їхнього осмислення узагальнюються в ситуації абстрактні, що містяться у мовній свідомості і виражають властивості й ознаки денотатів, а також відношення до них мовців [Кобозева 2007: 237].

Семантика речення: основні компоненти значення речення. Одну з основних функцій мови – моделювання позамовної дійсності – реалізує пропозиційний компонент значення речення. В останньому наявні два основні різновиди складників – **аргументи / актанти (терми)**, що називають сутності, об'єкти, учасників ситуації, та **предикати**, які позначають властивості об'єктів і відношення між ними. У пропозиції речення *Іван продає Петрові ліжжі за 10 гривень* аргументи / актанти (терми) – *Іван, Петро, ліжжі, 10 гривень* і предикат – *продає*. Предикат з його аргументами утворюють концептуальну основу, каркас пропозиції.

Семантика речення: референційний і комунікативний компоненти. Подібно до будь-якого знака речення характеризується певними відношеннями зі світом (дійсним / уявним), що називаються *референцією* (референт (актуальний денотат) мовного вираження – фрагмент світу, який має на меті мовець). Референт речення – це конкретна ситуація. Пропозиційний компонент семантики речення вміщує основний інформаційний зміст

речення. Тому ситуація – елемент недискретного людського досвіду, а пропозиція – результат інтерпретації, або концептуалізації недискретного досвіду. Конкретна ситуація-примірник інтерпретується як вияв певної узагальненої ситуації-типу, а інтерпретувати ту саму ситуацію кожен може по-різному, залежно від того, що в ній є важливим. Суттєвим постає, як мовець виділяє важливий компонент: 1) порядок слів + інтонація = лінійно-інтонаційна структура; 2) вибір однієї з корелятивних лексичних одиниць тощо. Спосіб організації пропозиційного змісту, що визначає статус елементів для наявної ситуації спілкування, складає зміст особливого компонента семантики речення – **комунікативного**.

Семантика речення: прагматичний (ілокутивний) компонент. Зміст речення, окрім відображеної пропозиційним компонентом ситуації, містить також інформацію про мовця, про його внутрішній стан та інше, що називають **прагматичним** (ілокутивним). Він охоплює: а) мету мовленнєвого акту; б) психологічний стан мовця (ментальний, вольовий, емоційний); в) співвідношення соціальних статусів мовця та слухача; г) зв'язок висловлення із зацікавленнями мовця; г) зв'язок висловлення з іншою частиною дискурсу тощо. Прагматичний компонент уможливує встановлення переліку умов успішності реалізації речення.

Загальну схему семантичних компонентів речення (висловлення) можна подати у такому схематичному вигляді (див. Схема 1):

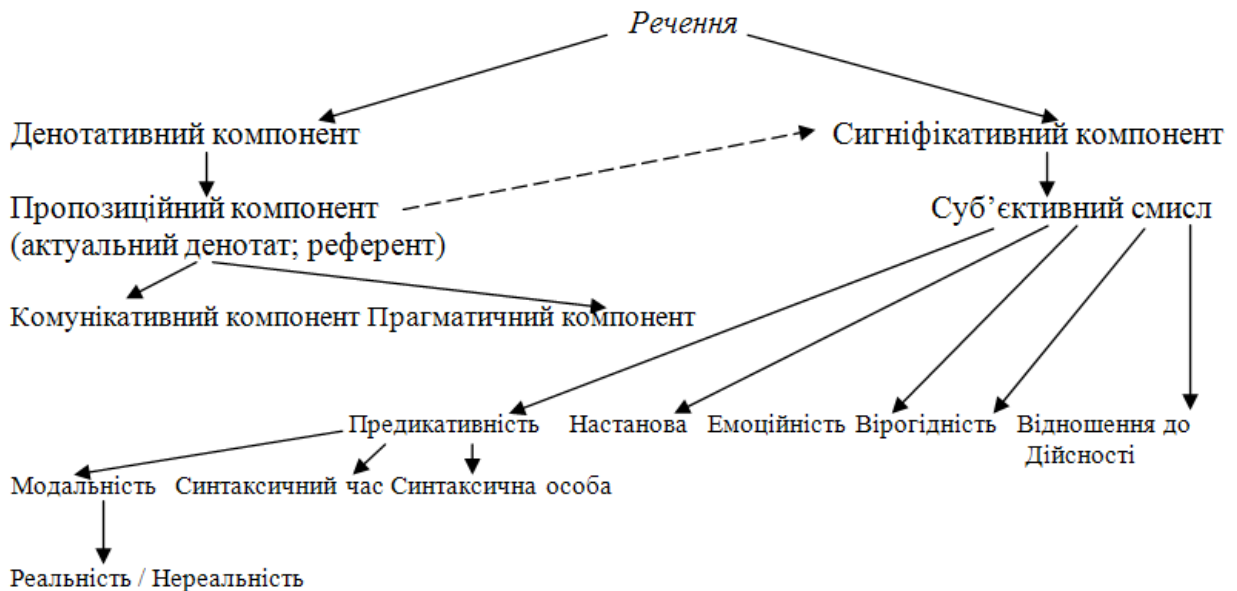

Схема 1. Семантичні компоненти речення

На сьогодні традиційна модель мовленнєвих актів зазнала змін, тому аналіз наведених складників і визначень дозволяє трактувати **мовленнєвий акт** так: *це мінімальна одиниця мовленнєвої комунікації, цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається у певній комунікативній ситуації згідно з принципами і правилами прийнятими у суспільстві, є виразником інтенцій мовця, завжди відбувається між адресантом та адресатом, передбачає вплив на адресата, досягнення комунікативної мети*. Комунікативна ситуація охоплює адресанта, адресата, канал зв'язку та повідомлення, що виникає у фізичному, соціальному просторах у конкретний відрізок часу.

Прогрес лінгвістичної семантики, виникнення й розвиток поглядів на речення як знак відкрили нові перспективи у вивченні змістового аспекту речення (висловлення). Вони пов'язані, зокрема, з вивченням семантики речення (висловлення) щодо позначуваної реченням (висловленням) ситуації. Виявилось, що мова не тільки служить формою існування думки (із чим пов'язані певні корелятивні відношення між структурою думки й структурою речення

(висловлення)), але й моделює у властивих йому схемах ситуації об'єктивної дійсності, зводячи їх до кінцевого набору елементарних ситуацій.

Отже, якщо слова служать засобом номінації, насамперед предметів й явищ, то речення (висловлення) – подій. Події можуть номінуватися й словами, але лише в реченні (висловлення) подія відбивається в структурованому мовою вигляді як взаємодія й взаємовідношення предметів й явищ.

Перспективним у дослідженні постає зіставлення семантичних компонентів речення з теорією мовленнєвих актів Дж. Сьорля, зокрема у їхній структурі: локуції, ілокуції, перлокуції. Зі структурою мовленнєвих актів можуть бути також співвіднесені денотативний, сигніфікативний та комунікативний компоненти, де ядровими є перші два компоненти.

References

Алефиренко 2005: Алефиренко, Н.Ф. Спорные проблемы семантики : Монография [Текст] / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.

Вихованець 1993: Вихованець, І.Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.

Гак 2004: Гак, В.Г. Теоретическая грамматика французского языка [Текст] / В. Г. Гак. – М. : Добросвет, 2004. – 862 с.

Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис : Монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

Кобозева 2007: Кобозева, И.М. Лингвистическая семантика : Учебник. Изд. 3-е, стереотипное [Текст] / И. М. Кобозева. – М. : КомКнига, 2007. – 352 с. (Новый лингвистический учебник).

Новиков 1999: Новиков, А.И. Смысл : 7 дихотомических признаков [Текст] / А. И. Новиков // Теория и практика речевых исследований. – М. : Изд. Московского ун-та. – 1999. – С. 68-82.

Серль 1986: Серль, Дж. Что такое речевой акт [Текст] / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск 17. – М. : 1986. – С. 151-169.

Штерн 1998: Штерн, І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики [Текст] / І. Б. Штерн. – К. : АртЕК, 1998. – 336 с.

Розглянуто особливості синтаксичної семантики речення з простеженням особливостей його денотативного і сигніфікативного значення, схарактеризовано закономірності вияву референційної семантики речення, встановлено статус комунікативного і прагматичного значення речення. Виявлено динаміку основних концепцій синтаксичної семантики та встановлено співвідношення синтаксичної семантики речення з його лексичним наповненням.

Ключові слова: пропозиція, синтаксичне значення, синтаксична форма, денотативне значення, сигніфікативне значення, прагматичне значення, мовленнєвий акт.

Available 19 September 2013.

SECTION IV. CURRENT PROBLEMS OF COMPARATIVE-TYPOLOGICAL STUDY OF LANGUAGES

Anna Karataeva

УДК 811.161.2: 811.111

ПАРТИКУЛЯЦІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНЕСЕНОСТІ

The article deals with the results of some theoretic research and traditional classification parameters of particles in the Ukrainian and English languages. Common and distinctive features of both particle systems are discovered, their qualitative and quantitative composition are examined.

Keywords: system of particles, particle, semantic-functional classification, quantitative and qualitative composition.

Останнім часом у центрі уваги лінгвістичної науки опиняється комунікативно-функційний аспект дослідження мови, зокрема особливі форми вираження суб'єктивних значень мовця: мисленнєвої інтерпретації дійсності, особливостей сприйняття ситуації, внутрішньої організації особистості тощо.

Однією з найпоширеніших експліцитних категорій вираження суб'єктивної площини комунікації в українській мові виступають частки, які охоплюють широкий спектр модусних значень: персуазивності, авторизації, оцінності тощо. Використання часток тісно пов'язане з прагматичним аспектом функціонування мови. Дослідники прагматики вважають, що наявність розвинутої системи часток визначає національну культуру, характеризуючи її з погляду емоційності [Вежбицкая 1996].

Кількісний та якісний склад розряду часток у різних мовах суттєво відрізняється. Існують так звані слабопартикуляційні мови, де система часток або не розвинена взагалі, або розвинута слабо, і сама наявність цього розряду слів викликає у лінгвістів сумніви. Яскравим представником такої мовної організації є англійська мова, де основними засобами вираження категорії модальності є модальні дієслова, а не партикуляційні утворення.

Потребою виявлення партикуляційних можливостей різних мов для забезпечення адекватного перекладу тих імпліцитних значень, що їх транслює частка у висловленні, зумовлена **актуальність** нашої роботи.

Мета роботи – оцінити ступінь співвіднесеності партикуляційних систем української та англійської мов.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) з'ясувати особливості дослідження часток в обох мовах; 2) проаналізувати класифікаційну площину досліджуваного розряду слів; 3) виявити спільні й відмінні риси обох партикуляційних систем; 4) простежити кількісне та якісне співвідношення українських та англійських часток.

Зважаючи на різноплановість обох мовних систем, у нашому дослідженні базовою для зіставлення взято українську мову, яка характеризується багатим партикуляційним складом. На сьогодні все більшого поширення набуває думка щодо визначення функції частки як комунікативно-прагматичного знака, що відрізняє цей клас від великої кількості слів різної частиномовної належності – сполучників, модальних слів, вигуків, займенникових слів, прислівників тощо.

Становлення такої мовознавчої позиції має тривалу історію. Термін «частка» протягом багатьох років не мав чітко окреслених меж. Так, простежуючи розвиток мовознавчої думки щодо часток за граматики XVI-XVIII століть [Шокотько 2006], можна виявити сплутування часток з прислівниками (Л. Зизаній, М. Смотрицький), сполучниками

(М. Ломоносов, А. Барсов, О. Пешковський), вигуками (А. Барсов), прийменниками (І. Ужевич) тощо.

Як окремий граматико-семантичний розряд слів частки виділив науковець А.В. Добіаш, який уперше чітко сформулював критерії розмежування часток і прислівників [Добіаш 1899]. Пізніше російський мовознавець О.О. Шахматов обґрунтував необхідність розмежування часток та інших класів службових слів. Лінгвіст подає таку дефініцію часток: «Частки – це така частина мови, яка включає в себе слова, які підсилюють чи відтіняють певним чином граматичні форми або предикат», вказуючи при цьому, що «частки лише урізноманітнюють значення форми» [Шахматов 1941]. Таке визначення виділило клас часток зі складу інших категорій службових слів, однак ще не повністю розкривало сутність часток.

В українському мовознавстві офіційно затвердженим початком самостійної історії часток як окремого частиномовного розряду слів можна вважати вихід у світ «Українського правопису» у 1926 році.

В українській та російській граматиці можна виявити кілька етапів вивчення частки:

1) класифікаційний (оглядово-дослідницький) – у перших роботах, що стосуються проблематики часток, робляться спроби описати цей клас слів, виявити, які одиниці до нього належать, описати специфічну семантичну та функційну навантаженість (В.В. Виноградов, Л.В. Щерба, І.І. Мещанинов, Л.Н. Чистякова, Д.С. Светлишева, І.А. Кисельова). На цьому етапі частки здебільшого протиставляються повнозначним частинам мови, охоплюючи такі слова, які не виконують номінативну функцію і виражають найбільш абстрактні значення, зокрема, значення мети, причини, часу, місця тощо [Виноградов 1972]. За таким тлумаченням, під терміном «частки» слід розуміти всі розряди службових слів, тобто сполучники, прийменники і власне-частки;

2) систематизувальний (функційно-семантичний) – з'являються роботи, присвячені упорядкуванню різнорівневої системи часток шляхом розробки класифікаційних параметрів, проводяться дослідження окремих часток або груп часток (К.С. Симонова, Л.І. Коломієць, А.В. Майборода, А.В. Знаменська, Є.А. Стародумова);

3) поглиблений (комунікативно-прагматичний) – дослідження часток набуло нових можливостей та спрямувань завдяки розвитку комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, семантики, прагматики. Особливу увагу на цьому етапі приділяють вивченню семантики часток, їхнім первинним функціям (І.Р. Вихованець, Т.М. Ніколаєва, І.М. Кобозєва).

Протягом усього часу становлення партикуляційної системи багато стрижневих питань щодо природи часток залишалися дискусійними. Так, під час трактування лексичного аспекту часток лінгвісти або заперечують взагалі наявність семантики у словах цього класу (О.О. Шахматов), або наголошують на тому, що частка, як і будь-яке слово, не може існувати без лексичного значення (В.О. Горпинич), або відмічають їхню здатність надавати додаткових значенневих відтінків окремим словам або цілим реченням (М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик, Л.І. Коломієць, А.В. Майборода), або вказують на певну обмеженість семантичної природи часток, називаючи їхнє лексичне значення контекстуальним (Н.Ю. Шведова, Ю.Г. Скиба), послабленим (Л.М. Чистякова), прихованим (Т.М. Ніколаєва) тощо. Неоднозначним є питання і щодо характеру функціонування часток, адже з-поміж загальнокатегорійних функцій часток виокремлюють видільну функцію, функцію акцентування, функцію актуалізації, уточнення тощо. На сьогодні поширення набуває думка щодо комунікативної функції часток як класифікаційної (І.Р. Вихованець).

Зважаючи на різноплановість досліджень, традиційним є тлумачення частки як службового слова, яке надає додаткових відтінків повнозначним словам або реченню загалом, а також вживається для утворення слів чи їхніх форм. Цим зумовлюється традиційна семантико-функційна класифікація часток:

1. Фразові: а) частки, які виражають значеннєві відтінки: а) вказівні (*ож, он, онде, ось осьде, от, се*); б) означальні (*власне/власно, властиво, завгодно, щойно, якраз, саме*);

в) видільні: обмежувально-видільні (*бодай, лише/лиш, лишень, хоть, хоч*); підсилювально-видільні (*же/ж, і/ї, навіть, туй, уже/вже, собі*); 2) частки, які виражають модальні значення: а) модально-вольові (*нехай/хай, лише/лиш, бодай, би/б*); б) власне-модальні (*буцім, мовби, наче, ніби*); в) стверджувальні (*авжеж, ага, атож, угу*); г) заперечні (*ані, ні, ніже*); г) питальні – (*га, невже, чи, хіба*); 3) частки, що виражають емоційну оцінку висловлення або підсилюють виразність мовлення: а) емоційно-експресивні, або окличні частки (*ач, що за, іч, як*); б) експресивно-підсилювальні частки (*адже, отож, тобто, тож*).

2. Формотворчі – частки, що використовуються для творення різних граматичних форм: а) *би/б*: умовного способу від дієслів минулого часу; б) *най, хай/нехай*: в описовій формі наказового способу; в) *було*: форми давноминулого часу.

3. Словотворчі частки, які приєднуються до цілого слова подібно словотворчим афіксам і вживаються тільки у складі слова (*бо, но, таки*).

Однак ця класифікація не є остаточною і викінченою, оскільки з розвитком лінгвістики змінюються і класифікаційні параметри. Так, визначення комунікативної функції часток дає змогу кваліфікувати частку не як слово, що протягом тривалого часу було традиційним тлумаченням у граматиці, а розглядати як аналітичну синтаксичну морфему, що виділяє тему або рему в реченні [Вихованець 2004, 358]. Це стосується насамперед тих часток, які за традиційною граматику визначаються як словотворчі. Подібний погляд сформувався на основі того, що частки, по-перше, не мають власного лексичного значення, тобто є не словами, а саме морфемами, і, по-друге, функціонують у синтаксичних одиницях, насамперед, – у реченні, що може свідчити про їх суто синтаксичну функцію, яка реалізується у виділенні теми або реми за актуального членування речення або в утворенні типів речення за комунікативною метою. Разом з цим з'являються праці, присвячені розробці комплексної класифікації для ґрунтовного аналізу українських часток з урахуванням багатовимірності партикуляційної системи (структура, походження, статус, функції, дистинктивні ознаки тощо) [Загнітко 2010]. Дослідження службових частин мови в українській мові перетворюється на одну з центральних лінгвістичних проблем.

Натомість в англійській граматиці термін «частка» зустрічається досить рідко. Загалом можна виділити два основні напрями щодо визначення статусу часток. Зарубіжні науковці не виділяють частки як окремий розряд слів. Термін «particles» використовується насамперед у ранніх граматиках англійських дослідників на позначення всього розряду службових частин мови (Г. Світ, О. Єсперсен); наприклад, О. Єсперсен виділяє такі частини мови: іменник, прикметник, дієслово, частка, об'єднуючи під терміном «частка» розряд прислівників, прийменників, сполучників та вигуків [Єсперсен 2002]. У більшості досліджень сучасних англійських лінгвістів розряд часток розглядається у межах окремих частини мови, які об'єднуються на основі відсутності граматичних категорій. Найчастіше частку відносять до класу прислівників; у такому випадку часто використовують термін «adverbials» (вільний модифікатор щодо визначуваного, що виконує другорядну функцію) та «focusing adverbials» (вільний модифікатор з класу фокусовидільних прислівників) [Nevalainen 1987].

Також часто в англійських граматиках зустрічається термін «verbal particles», тобто одиниці, що вживаються при фразових дієсловах, модифікуючи їхнє значення: *I'll think up something* – Я щось **придумаю**. Зрідка у працях англійських дослідників знаходимо термін «grammatical particles» (граматичні частки), що використовується для опису афіксів.

Слід зазначити, що все частіше з'являються праці сучасних дослідників, що розглядають частки як дискурсивні слова-модифікатори значення тощо. Однак термін «particles» у такому значенні значно ширший за традиційне розуміння класу часток – сюди можуть бути зараховані й інші частини мови, що здатні функціонувати як сигнали важливої інформації та носіїв комунікативних нюансів до змісту висловлень.

Слов'янські дослідники англійської граматики навпаки наголошують на необхідності вирішення часток у частиномовній системі. Становлення цього розряду слів пов'язують насамперед зі зміною сполучуваності окремих прислівників [Рассоха 1982]. На думку

науковця А.Г. Мінченкова [Минченков 2004], в англійській мові розряд часток не має чітко окреслених меж і постійно змінюється внаслідок міжчастиномовної омонімії. Це спричинило появу суттєвих розбіжностей щодо того, які одиниці кваліфікувати як власне-частки зі своєю складною контекстуальною семантикою.

Для виокремлення англійських мовних одиниць у розряд часток визначають такі диференційні риси: а) відсутність денотата, неспіввіднесеність з певною особою, предметом, концептом; б) синтаксична абстрагованість від інших слів усередині висловлення, внаслідок чого вилучення часток зі структури речення не призводить до суттєвих змін змісту всього висловлювання; в) лексична неповнота, внаслідок чого неможливо поставити питання до слова; г) безпосередній зв'язок з мовною особистістю, її комунікативною метою в конкретній ситуації мовлення; ґ) чітко виражена ситуативна залежність, яка спричиняє необхідність великого відрізка контексту для визначення функції мовної одиниці; д) неможливість синонімічної заміни через інші частини мови [Минченков 2004].

Б.А. Ільїш вказує на три аспекти розгляду статусу часток у реченні [Ильиш 1971]: а) частка перебуває поза традиційною системою частин мови і є окремим розрядом слів; б) частка є частиною того члена речення, щодо якого вона вживається. Цей погляд піддається критиці через те, що частка не завжди виступає безпосередньо у пост- або препозиції до слова, якого стосується, а може використовуватися дистантно; в) частку слід не враховувати під час аналізу, оскільки вона стоїть поза пропозиційним змістом речення.

На сьогодні найбільш поширеним є перший погляд. Дослідження в цьому напрямку показали широкий спектр виконуваних функцій часток та семантичних відтінків, які не обмежуються тільки уточненням чи наданням емоційної виразності.

С.Є. Шевченко зазначає, що частки утворюють самостійний клас слів – «модифікаторів», тобто таких одиниць, які здійснюють у реченні передачу додаткової інформації [Шевченко 2007]. Деякі науковці, зокрема В.М. Жигadlo, зосереджують свою увагу на встановленні синтаксичної функції часток. У таких дослідженнях зазначається, що частки здатні виступати разом із повнозначними словами або словосполученнями та надавати їм певних семантичних відтінків [Жигadlo 1956]. І. Іванова наголошує, що часткам не властива номінативна функція, натомість вони передають емоційне, оцінне ставлення мовця до певного елемента висловлення, показують бажання виділити цей момент, актуалізувати його [Иванова 1981]. Отже, основною функцією часток дослідниця вважає функцію уточнення значень відповідних членів речення, зрідка – зміна змісту всього висловлення.

Залежно від визначення функційної площини можуть варіюватися дефініції часток. Поширеним є визначення частки, за яким цей розряд незмінюваних слів уточнює значення інших слів та надає модальних або емоційно-експресивних відтінків іншим словам чи словосполученням [Жигadlo 1956; Кобрин 1999].

У сучасній лінгвістиці існують різноманітні спроби класифікувати англійські частки. Проблема угруповання системи часток ускладнюється високим ступенем поліфункційності мовних одиниць. Поширеним є розподіл на такі групи: а) емоційні; б) обмежувальні; в) ідентифікувальні.

В.Н. Жигadlo розрізняє частки за основним відтінком значення, який вони можуть надавати [Жигadlo 1956]. Він виділяє такі типи: 1. Частки, які уточнюють смислові відтінки значення слів: а) обмежувальні (*only* та *in*); б) підсилювально-видільна (*even*); в) уточнювальні (*exactly* та *in*); г) доповнювальна (*else*); 2. Модальні частки: а) негативна (*not*); б) негативно-підсилювальні частки (*never, not*); 3. Частки, які вносять у висловлення емоційно-експресивні відтінки (підсилювальні частки: *simply* та *in*.). 4. Частка, що виконує формотворчу функцію (*to*).

Як і українські одиниці, англійські частки можуть бути багатозначними і входити до різних груп: *just* виражає уточнювальне значення у поєднанні з обмежувальним і

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

підсилювальним; *but, only* – обмежувально-видільні та підсилювальні відтінки; *not* – негативна та негативно-підсилювальна частка.

Ця класифікація базується на семантиці часток і є традиційною в роботах сучасних слов'янських лінгвістів, присвячених дослідженню англійської граматики.

Інколи поза усталеною класифікацією розглядаються ще частки типу *anyway, actually, then*, які, привносячи у семантико-комунікативну площину висловлення додаткові нашарування значення, також функціонують у реченні в ролі конекторів [Минченков 2004]. Визначення таких утворень як часток розширяє традиційне для слов'янської лінгвістики розуміння цього класу слів як комунікативних одиниць, здатних надавати певних семантико-стилістичних відтінків. Українській партикуляційній системі такі утворення не властиві, і подібну функцію виконують здебільшого не частки, а вставні конструкції.

У зарубіжному мовознавстві наявні класифікації часток як окремого класу слів (т.зв. фокусовидільних прислівників), що ґрунтуються на інших визначальних параметрах. С. Якобсон пропонує такий поділ: 1) безсполучникові частки: а) обмежувальні – *only, merely, just, entirely, fully*; б) уточнювальні – *exactly, divcisely, especially, just, particularly, chiefly, mainly*; 2) сполучні – *also, too* тощо. Науковець Е. Кеніг також виділяє дві групи часток: 1) які виключають, тобто обмежують значення – *only, merely, just, alone*; 2) які включають, тобто мають значення приєднання – *also, too, even, either* [Коönig 1991].

Отже, з аналізу теоретичних досліджень можна виявити спільні та відмінні грані партикуляційних систем двох мов (Таблиця 1).

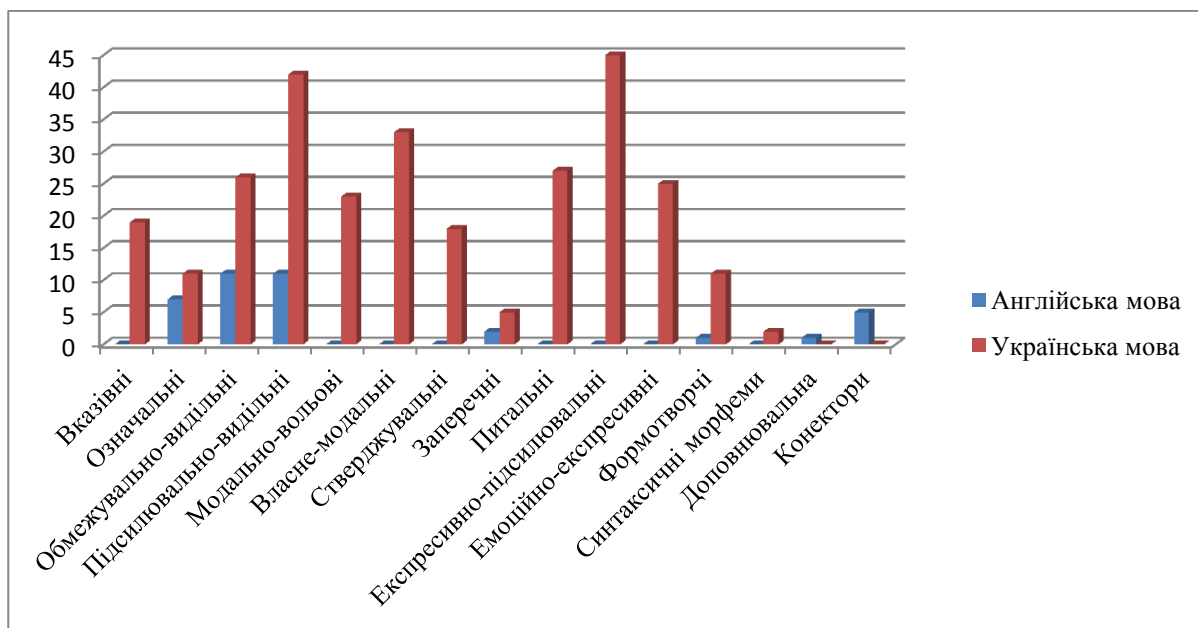
Таблиця 1. Спільні й відмінні риси українських та англійських часток

Спільні риси		
Здатність надавати різних відтінків значення		
Контекстуально зумовлена семантика		
Важливе значення у побудові комунікативної структури висловлення		
Відсутність самостійного реального чи матеріального значення		
Нечіткість, розмитість меж цього розряду слів		
Активне поповнення складу часток за рахунок міжмовної омонімії		
Відмінні риси		
<i>Ознака</i>	<i>Українська мова</i>	<i>Англійська мова</i>
<i>Місце у частиномовній системі</i>	Клас часток має чітко усталене місце у частиномовній системі	Визначення часток як окремого розряду піддається сумнівам
<i>Розвиток системи</i>	Розгалужена система часток	Слабкорозвинений клас часток
<i>Різномановість партикуляційних систем:</i>		
а) емоційна	Поширена передача експресивного забарвлення частками	Оперування іншими засобами для вираження емоційності, частіше за все – інтонацією
б) семантико-функційна (Рис. 1)	Широкий набір часток для вираження значеннєвих, модальних та емоційних значень	Повна відсутність часток з дейктичною, спонукальною функцією, обмежений набір одиниць для вираження різних відтінків модальності; натомість у межах часток виділюваний клас слів, що слугують засобами зв'язку висловлень
в) квантитативна (Рис. 2)	Система складається з понад 180 одиниць та їхніх аналогів і постійно розвивається за рахунок міжмовної омонімії	Обмежена кількість мовних одиниць у партикуляційній системі, яка знаходиться у розвитку

Рис. 1. Співвіднесеність якісного складу часток за семантико-функційними групами

Рис. 2. Кількісне співвідношення часток за семантико-функційними групами

Отже, українська мова характеризується розвиненою та більш-менш усталеною багатокомпонентною системою часток. Поряд з традиційними поглядами з'являються принципово нові, які допомагають краще розкрити специфіку їхнього функціонування і зумовлюють розробку нових класифікацій для повного лексикографічного аналізу. Англійська ж мова відзначається більш практичним характером, де на перший план виступає сама дія, а не модальне ставлення до неї. Мовна система має обмежений набір засобів для вираження емоційних та експресивних відтінків, що суттєво позначилося на розвитку частки в мові. Попри суттєві розбіжності в історії формування, усвідомленні природи частки та сучасного стану партикуляційної системи, спільним у поглядах дослідників (як вітчизняних,

так і зарубіжних), що займалися дослідженням розряду часток, є те, що цей розряд слів у своїй контекстуальній зумовленості може відтворювати певні додаткові нюанси у семантичній структурі слова та комунікативній організації висловлювання.

Перспективою роботи постає розробка перекладного словника часток та використання проведеного дослідження у подальшому аналізі цього розряду слів.

References

Алексеева 2001: Алексеева, І.О. Семантика та прагматика англійських часток [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. І. Алексеева. – К., 2001. – 20 с.

Безпояско 1993: Безпояско, О.К., Городенська, К.Г., Русанівський, В.М. Граматика української мови : Морфологія [Текст] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.

Бондаренко 2005: Бондаренко, Л.В. Склад та комунікативні функції вторинних часток [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. В. Бондаренко. – Кіровоград, 2005. – 18 с.

Вежбицкая 1996: Вежбицкая, А. Язык. Культура. Познание / Перевод с английского, ответственный редактор М. А. Кронгауз, вступительная статья Е. В. Падучевой. – М. : Русские словари, 1996. – 412 с.

Виноградов 1972: Виноградов, В.В. Русский язык : (Грамматическое учение о слове) [Текст] / В. В. Виноградов. – 2-е изд. – М. : Высш. шк., 1972. – 614 с.

Вихованець 2004: Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець (ред.). – К. : Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 398 с.

Добиаш 1899: Добиаш, А.В. Опыт семасиологии частей речи и их форм на почве греческого языка [Текст] / А. А. Добиаш. – Прага, 1899. – 544 с.

Есперсен 2002: Есперсен, Отто. Философия грамматики / О. Есперсен ; Пер. с англ. В. В. Пассека, С. П. Сафроновой ; Под ред. и с предисл. Б. А. Ильиша. – 2-е изд. – М. : УРСС, 2002. – 404 с.

Жигадло 1956: Жигадло, В.Н. Современный английский язык. Теоретический курс грамматики [Текст] / В. Н. Жигадло, И. П. Иванова, Л. А. Иофик. – М., 1956. – 349 с.

Загнітко 2010: Загнітко, А.П. Частки в системі службових частин мови : типологічний і лексикографічний вияви [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 21 / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 104-116.

Иванова 1981: Иванова, И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка [Текст] / И. П. Иванова. – М. : Высшая школа, 1981. – 285 с.

Ильиш 1971: Ильиш, Б.А. Строй современного английского языка [Текст] / Б. А. Ильиш. – Л., 1971. – 365 с.

Кобрин 1999: Кобрин, Н.А. Грамматика английского языка. Морфология. Синтаксис [Текст] / Н. А. Кобрин, Е. А. Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева. – СПб. : Союз, 1999. – 496 с.

Минченков 2004: Минченков, А.Г. Английские частицы : функции и перевод [Текст] / А. Г. Минченков. – СПб. : Антология, 2004. – 96 с.

Николаева 1982: Николаева, Т.М. Семантика акцентного выделения [Текст] / Т. М. Николаева. – М. : Наука, 1982. – 104 с.

Рассоха 1982: Рассоха, М.Н. Становление разряда частиц в английском языке (диахроническое исследование) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. Н. Рассоха. – Л., 1982. – 20 с.

Симонова 2004: Симонова, К.С. До питання про статус службових слів у науковій концепції частин мови [Текст] / К. С. Симонова // Наукові записки. – Т. 34 : Філологічні науки. – К. : КМ Академія, 2004. – С. 46-50.

Стародумова 1997: Стародумова, Е.А. Русские частицы (письменная монологическая речь). [Текст] : автореф. дис. ... док. филол. наук / Е. А. Стародумова. – М., 1997. – 39 с.

Чистякова 1949: Чистякова, Л.М. Частицы в современном русском литературном языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук [Текст] / Л. М. Чистякова. – М., 1949. – 10 с.

Шахматов 1941: Шахматов, А.А. Синтаксис русского языка [Текст] / А. А. Шахматов. – 2-е изд. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.

Шевченко 2007: Шевченко, С.Е. Морфология современного английского языка [Текст] / С. Е. Шевченко. – Курск : издательство «РОСИ», 2007. – 243 с.

Шокотко 2006: Шокотко, Л.Е. Из истории изучения частиц (по материалам грамматик XVI – XVIII вв.) [Текст] / Л. Е. Шокотко. – Режим доступа :

http://www.rusnauka.com/SND/Philologia/9_shokot_ko.doc.htm. – Название с экрана.

Aijmer 2002: Aijmer, K. English discourse particles : evidence from a corpus [Text] / K. Aijmer. – Amsterdam / Philadelphia, 2002. – 299 pp.

Hajiyev 2008: Hajiyev, E. The Status of Particles in Modern English [Text] / E. Hajiyev // International journal of computers. – Issue 4. – Volume 2. – 2008. – Pp. 432-441.

Koönig 1991: Koönig, E. The Meaning of Focus Particles : A Comparative Perspective. – London, New York : Routledge, 1991. – 232 pp.

Nevalainen 1987: Nevalainen, Tertu. Adverbial focusing and intonation [Text] / Tertu Nevalainen. – Lingua. – Issue 3. – Volume 73. – 1987. – Pp. 141-165.

Розглянуто результати теоретичних досліджень і традиційні класифікаційні параметри часток в українській та англійській мовах, виявлено спільні та відмінні риси обох партикуляційних систем із простеженням кількісного та якісного складу.

Ключові слова: партикуляційна система, частка, семантико-функційна класифікація, кількісний та якісний склад.

Available 28 September 2013.

Oksana Orlenko

УДК 81'1: 811.111=161.2'165.18

CONCEPTUALIZATION OF SPATIAL RELATIONS: *OVER* VS. *НАД, ЧЕРЕЗ*

*The author studies the differences of conceptualization of some spatial concepts in English and Ukrainian languages. The article contains the juxtaposition of the spatial relations represented by the lexeme **over** and the schematization of similar spatial relations by Ukrainian prepositions. The cases of usage of the English preposition **over** and the partially corresponding Ukrainian prepositions **через, над** along with **на** and **за** are described from the perspective of the contents conceptualized in prepositional constructions due to the interaction of members.*

Keywords: preposition, semantic relations, spatial relations, trajector, landmark, schematization, proto-scene, linguistic representation.

Spatial relations depict the location of an object, action (event), attribute and some spatial landmark in space [Всеволодова 1982: 6]. S. Levinson claims that spatial concepts are a foundation for a great number of non-spatial concepts, and this is motivated by the fact that space is a central cognitive domain for any moving creature, and human mind is deeply spatial, as most information about the world is acquired perceptually [Levinson 2003: 131]. The study of perceiving space, categorization and verbalization of spatial relations is one of the most **topical** areas in contemporary researches. A key linguistic means for expressing spatial relations is the preposition. In the prepositional system of each language, the semantics of primary prepositions is "the most abstract and semantically flexible, acquiring the secondary function that makes possible the discrimination of their functional and semantic paradigms as well as the establishment of some centres (nuclei) in their functional representations" [Загнітко 2007: 133], but the most frequently

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

evident content is nuclear, primary (mostly spatial). In this paper, **the focus** is on the difference of the linguistic representation of some spatial relations in English and Ukrainian. The mechanism of achieving the aim defined consists of specific **tasks**: 1) tracking the possible usage of the preposition *over* in English; 2) analyzing relations profiled by the Ukrainian prepositions *через* and *над* in syntactic constructions; 3) explaining the correlation of using the prepositions *over* and *через / над* in both languages; 4) defining the differences in the model and motivation of developing the semantic network of prepositions in different languages.

The novelty of the analysis is defined with synthesis of theoretical and applied studies of conceptual content of prepositions in Ukrainian and the differences in space relation conceptualization in English and Ukrainian. **The theoretical value** of this study is the presentation of the models of developing the semantic network of the preposition, taking into account the specific features of the linguistic representation of spatial relations. Theoretical developments give reasons for **practical importance** of the proposed research, which may be used in cultural, linguistic, psycholinguistic, pedagogic and other studies, as well as developments in the application of models and motivation of lingual representation of spatial relations.

The research is conducted in the framework of the dissertation which is devoted to the analysis of the semantic relations of English, Serbian and Ukrainian prepositions for revealing the mechanisms of perceiving and experiencing the world as well as representing knowledge by means of national languages.

The research of English prepositions has been rather well-documented, meanwhile this type of studying Ukrainian and Serbian prepositions is at its initial stage. Grounded on the principles of Anglophone researchers, the author aims at studying the semantic relations of primary simple prepositions in two languages as a means for representing the perception of space, time and abstract notions.

The theoretical background of the study is motivated by the researches of K. Brugman, A. Herskovits, G. Lakoff, R. Langacker, R. Przybylska, A. Tyler and V. Evans, I. Vykhoanets, A. Zahnitko [Brugman 1988; Herskovits 1986; Lakoff 1990; Langacker 2000; Przybylska 2002; Tyler, Evans 2003; Вихованець 1980; Загнітко 2004]. From the perspective of the schematization of the natural category in the meaning represented by the lexeme *over*, and by contrasting it to the schematization of relevant spatial relations in Ukrainian, one tracks differences in conceptualizing of some spatial concepts in English and Ukrainian which are the aim of this study. The object of this study is the semantic relations in the grammatical constructions with the English preposition *over* and with the partially corresponding constructions with the Ukrainian prepositions *над*, *через*. The subject of the study is 1000 contexts of the preposition *over*, 641 contexts of the preposition *через*, 694 contexts of the preposition *над* and its phonetic variants *наді*, *надо*. The source basis for the English language is the *British National Corpus* (BYU-BNC¹). As the *Ukrainian National Linguistic Corpus* (Український національний лінгвістичний корпус)² is not accessible for the public as yet, the study is possible on the sources of the *Corpus of Ukrainian-Language Texts* (Корпус текстів української мови, КТУМ)³. The material for defining semantic categories conceptualized by primary prepositions in contemporary languages, however, should consist of texts produced during the last 30 years. These texts are not abundant in КТУМ. Besides, КТУМ has limited access to their statistics. That is why this research focuses on 26 Ukrainian-language texts (this number is gradually increasing), where the contexts of the prepositions under study were collected by thorough selection.

---

¹ BYU-BNC: British National Corpus. – Access mode : URL : <http://corpus.byu.edu/bnc/x.asp?w=1024&h=600>. – Title from the screen.

² *Ukrainian National Linguistic Corpus* created by the Ukrainian Linguistic and Informational Fund of the National Academy of Arts and Sciences of Ukraine. – Access mode : URL : http://lcorp.ulif.org.ua/virt_unlc/. – Title from the screen.

³ *Corpus of Ukrainian-Language Texts* is a project of the Linguistic Portal. – Access mode : URL : <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>. – Title from the screen.

The basic conceptual content of each preposition is defined through the contexts where the prepositions represent spatial relations. The conceptual content of the preposition can be abstracted from specific spatial scenes that lead to very abstract and schematized representation, which V. Evans and A. Tyler term a **proto-scene**. The proto-scene can be equated with the primary meaning associated with a particular preposition, and thus includes the conceptual and spatial information referring to the elements of a spatial proto-scene: a **trajector** (TR) and a **landmark** (LM) (terms by R. Langacker [Langacker 2000]). As idealized schemas, proto-scenes do not contain any detailed information neither about the nature of a TR or LM, nor detailed metric information about such notions as the exact shape of the LM or the degree of contact between the TR and the LM [Evans, Tyler 2003: 9]. The schema TR is a core element that empowers any entity, which can be interpreted as "focus" or central, to take this position. Moreover, there is a schema element of the background, i.e. landmark which is the starting point for defining the position of a TR. All the elements, which are significant for interpreting a scene, must be linguistically encoded [Tyler, Evans 2003: 65].

The proto-scene associated with *over* involved a spatial configuration in which the TR is located higher than the LM. A. Tyler and V. Evans address *The Oxford English Dictionary*: the primary sense is connected with the form of *over* and expresses the relation HIGHER THAN as well as correlates with the preposition *above* (see (1)) [Tyler, Evans 2003: 65]. The difference between *over* and *above* is that *over* stands for spatial relations where the TR is higher than the LM, but crucially within potential contact with the LM, while *above* describes spatial relations in which the TR is physically proximal to the LM (2). The functional element which is associated with the proto-scene *over*: the TR and LM are within each other's sphere of influence (see (3)) – is not natural for *above* [Tyler, Evans 2003: 77].

(1) *The picture is over the mantel.*

(2) *There are a few stray marks just above the line* [Tyler, Evans 2003: 77].

(3) *The aeroplane flew over Manhattan.*

The proto-scene of the Ukrainian preposition *над* is based on the relation: the TR IS HIGHER THAN the LM [CYM 1974: 59], the contact between the TR and the LM is absent (4) and (5), but possible, like in (1) and (3).

(4) *Розплавився навіть давній латунний гуцульський мосяжний хрест, прибитий над входом* (Прохасько 2005).

(5) *А це означало б, що він неминуче пролетить і над Львовом* (Андрухович 2003).

G. Lakoff asserts that the central sense of *over* joins the elements of the senses of *above* and *across* [Lakoff 1990: 542], claiming that *over* profiles dynamicity, movement trajectory. A. Tyler and V. Evans object to this point of view and ground that a movement is profiled by a verb in the sentence, and a trajectory is profiled by the TR feature of moving in a certain way [Tyler, Evans 2003: 69-71]. In the case like (3), the schema enacted is identical to the one in (1). The preposition *over* in both cases only profiles the key spatial configuration of the TR as a figure concerning to the LM as a ground: the TR is located higher than the LM in the sphere of influence, and some contact is possible between the elements of the scene (*the picture* may fall on *the mantel*, *the aeroplane* may land on or fall on the territory of *Manhattan*).

In any case, the spatial scene represented by the preposition *over* include – or, at least, implies – more than one location point (or possibility) for the TR at the specific time, but only one point is central for the scene and defines the schema of relations. The Ukrainian preposition *над* has only one location point for a TR in the proto-scene (4), (5), unlike the proto-scene of the preposition *через* which offers a TR a possibility of its presence in more than one point of the scene, but profiles its location in the direct contact with the LM (6). In the prototypical situation, the LM is larger than the TR; according to [CYM 1980: 304], the TR enters the limits of the LM on one side and leaves them on another, meanwhile the TR needs some time for this (7), (8). The LM is conceptualized as an obstacle on the way of the TR. The very specification of the LM has become the foundation for developing the derivative senses of the preposition *через*.

- (6) *Дорога туди пролягала **через** пустир та неродючі пригірські городи* (Дереш 2006).
 (7) *Іван не озираючись пішов **через** увесь передпокій...* (Андрухович 2003).
 (8) *Ми пролазили **через** дрім і збирали гриби* (Прохасько 2005).

The proto-scene projects derivative senses on the basis of the image-schema and the additional features of the scene. In other words, the current conceptualization complex derives from the proto-scene, and the connection between the derived sense and the proto-scene is fundamental. In many cases, various senses, however, do not come directly from the proto-scene in the context of the sentence where the preposition is used [Tyler, Evans 2003: 79]. Derived senses construct a network with branches. Basing on the similarity of the situation, some senses produce clusters.

The A-B-C Trajectory Cluster

V. Evans and A. Tyler suggest a branched schema for illustrating the relations represented by the preposition *over* in various contexts [Tyler, Evans 2003: 80]. The largest cluster of derivative senses is conventionally called A-B-C Trajectory. All senses forming the A-B-C Trajectory cluster come from the reconsideration of the schema where points A and C are only implied in cases (9) and (10). The situation is characterized by the following elements: the verb *jump* defines point A as a starting point; *John* (TR) is not able to stay in the air and has to return to the ground – to point C; *the fence* (LM) is construed as an obstacle for the direct movement of the TR; *over* means the key position of the TR in this situation – over the LM, higher than the LM.

(9) *John jumped **over** the fence and went on.*

(10) *John climbed **over** the fence and went on.*

The presence of contact between the LM and the TR is probable, but this element is not relevant for the meaning of the preposition *over*. As G. Lakoff states, the contact is not visible on the schema, as the image-schema is neutral in this aspect [Lakoff 1990: 542-543]. That is why we stress that the same schema is applied in cases (9) and (10).

The derivative schema of spatial relations represented by the preposition *через* is construed similarly to the A-B-C Trajectory Schema of the preposition *over*. Points A and C are presented conventionally in the schema, the attention focuses on point B as the key position in the interaction with the LM, and, unlike in the proto-scene of *через*, this point is located higher than the LM (11), (12). The LM is conceptualized as an obstacle in the proto-scene that is the main feature for associating the schema with the proto-scene.

(11) *У Свят-вечір не вільно подавати одне одному руку **через** поріг, розсипати сіль і бити дзеркала* (Андрухович 2002).

(12) *Ми з Хіппі скинули черевики, щоб їх, бува, не засмоктало, і по черзі перелізли **через** тин* (Дереш 2006).

The On-the-other-side-from Sense

The On-the-other-side-from Sense is an invariant of the A-B-C Trajectory Schema. Here *over* is applied for signifying the central spatial configuration where the movement of the TR is finished, and the TR is on the other side of the LM in comparison with the starting point of the trajectory [Tyler, Evans 2003: 81]. The fact that the preposition *over* does not profile the trajectory supports the usage of *over* in connection both with dynamic verbs (13), and with verbs showing the location of the TR (14). The presence or absence of the trajectory is defined by the context, but it is not fundamental for construing another sense of *over*.

(13) *Sam drove **over** the bridge* [Lakoff 1990: 544].

(14) *Arlington is **over** the Potomac River from Georgetown* [Tyler, Evans 2003: 81].

The only difference between these situations is that (13) schematizes the moving trajectory of the TR, and (14) depicts the trajectory of an implied witness's view which is on that bank of the Potomac where Georgetown is located, and, thus, this is the starting point for the trajectory of the view; the place, where Arlington is located, is the target point of the view, and the Potomac is the LM specified as an obstacle.

The Ukrainian equivalent for situation (13) could be presented as (15), and (14) is literally translated as *Арлінгтон розташовано **через** річку Потомак від Джорджтауна*, but in the

Ukrainian context this situation will demand a different preposition like in (16).

(15) *Семен переїхав **через** міст.*

(16) *За річкою – Єзупіль, але на нього можна лише дивитися з високого лівого берега* (Прохасько 2010).

In its representative proto-scene, the preposition *за*, like *over* in (13) and (17), includes an implied viewer that is “off-stage”. Therefore, the starting point for the view is the place on the bank of the river, and the target point coincides with the locus of the TR, i.e. it stays on the opposite bank (18).

(17) *The ball landed **over** the wall.*

(18) *М'яч приземлився (вправ) **за** стіною.*

The reconsideration of the preposition *over*, which takes place in the On-the-other-side-from Sense, contains changes unlike the proto-scene: the privileged position of point C and its interpretation as a point, near which the TR was located, as well as the change of the view point. The position of an implied viewer is shifted very closely to point A. V. Evans and A. Tyler assume that this sense has developed via the usage of *over* in the context where the On-the-other-side-from Sense was implicit, and has become conventionally associated with *over* as a distinct sense, – this process has been named *pragmatic strengthening* [Tyler, Evans 2003: 82].

Excess Schema (The Above-and-beyond Sense)

The Above-and-beyond Sense is realized when the usage of *over* is defined by the proto-scene with an additional implicatures: the LM represents an intended goal or target, and the TR moves beyond the intended or desired point [Tyler, Evans 2003: 83].

(19) *The arrow flew **over** the target and landed in the woods.*

Case (19) differs from case (9) as the TR moves beyond the LM which is interpreted as a target, and it is expected that the TR contacts the target. When the TR misses the target, it moves ABOVE and BEYOND the LM. Therefore, the scene conceptualizes MOVING TOO FAR, or it contains excess. Evidence for this sense being distinct comes from further semantic widening which is inexplicable from the contextual viewpoint [Tyler, Evans 2003: 83].

In Ukrainian, there are two variants of verbalizing a situation in such spatial scene (19): 1) the Excess Sense is represented by the verbal prefix *пере-* while the location in space relevant to the LM is represented by the preposition *через* (20); 2) the preposition *над* profiles the key position of the TR in such spatial configuration where it is higher than the LM is (21), and excessiveness is signaled by the features of the concept ЦІЛЬ ‘target’ which the prototypical arrow is to reach but it does not.

(20) *Стріла перелетіла **через** ціль і впала десь у лісі.*

(21) *Стріла полетіла **над** цілью і впала десь у лісі.*

Nonetheless, neither *через*, nor *над* schematizes the Above-and-beyond Sense, like the preposition *over* does. This relation can represent the whole context, often linked to *через* and *за* prepositional constructions as in (22). The preposition *через* conceptualizes a spatial configuration where the TR stays in the space relevant to the LM, in the field of interaction, and the specification of the TR’s location point depends on the context. In the spatial scene of the preposition *через*, the LM is conceptualized as an obstacle, and the features of the LM and the TR influence the way how the TR can overcome this obstacle. For instance, context (23) represents the scene where the TR misses the LM above, and in (24) the TR moves between the elements of the LM.

(22) *Часом стріли перелітали **через** ціль і падали аж **за** межею поля.*

(23) *З відстані ста кроків вони перелітали ще й **через** двадцятиметрове дерево, а з тридцяти пробивали дошку* (Прохасько 2005).

(24) *Стріла пролетіла **через** листя, не зачепившись за жодну гілку.*

The Excess Schema for the preposition *через* is linked to the conceptualization of the LM as part of a container (25). In this scene, the LM may be represented via the lexemes *край*, *верх*, *вінця*, denoting the upper boundary of a container wall.

(25) *Бармен ... наповняючи ляпки смолисто-тягучою, мов розтопленій буристин,*

рідиною, переливає **через** верх... (Прохасько 2005).

The Covering Sense

Typical is the situation when the TR is smaller than the LM. Although, there are instances in the real world in which the object that is in focus (i.e., the TR) is larger or perceived to be larger than the locating object (i.e., the LM). Under usual conditions, the construction of the Covering Sense contains two changes in the typical representation of the proto-scene: firstly, the TR is accepted as being larger than the LM, and, secondly, the viewpoint is shifted from the 'off-stage' position to the 'higher than the LM' position [Tyler, Evans 2003: 90]:

(26) *The tablecloth is **over** the table.*

(27) *The fiberglass protector was **over** the swimming pool.*

In Ukrainian, the Covering Sense is characteristic for the preposition **на**. The obligatory feature of the proto-scene of the preposition **на** is a contact between the TR and the LM: the LM has a horizontal surface above which there is the TR (28). The size of the TR does not change schematization of the spatial scene as it is typical for the prepositions **он** and **over** [Tyler, Evans 2003: 91].

(28) *Скатертина лежить **на** столі.*

The Examining Sense

Any spatial scene can be seen from various viewpoints. The prototypical viewpoint is linked to the proto-scene where the viewer is 'off-stage'. Construing the sense of **over**, which is illustrated by (29), is the result of shifting a viewpoint. This is the viewpoint of the TR, and moreover, the viewpoint of the TR is oriented at the LM [Tyler, Evans 2003: 93].

(29) *Phyllis is standing **over** the entrance to the underground chamber.*

Here **over** is employed according to its proto-scene, and it denotes spatial relations between the TR, *Phyllis*, and the LM, *the entrance to the underground chamber*, where the TR is located higher, but very close to the LM: *Phyllis* stays in the position where she can observe *the entrance* and is able to notice details. If the object is not sufficiently close to the viewer, it is usually fuzzy for the viewer's perception and the viewer cannot notice details [Tyler, Evans 2003: 93].

The preposition **над** can indicate the difference of the sizes of the TR and LM. Cases (30), (31) testify that only part of the TR can be located just ABOVE the LM. Both **over**, and **над** are characterized with the appearance of a distinct sense of 'examining' motivated by the position of the TR in the proto-scene that is convenient for observing closely the LM.

(30) *Ще він побачив навколо себе голови – ціле товариство згромадилося **над** шахівницію, збуджено обговорюючи становище... (Андрухович 2003).*

(31) *Карл-Йозеф обережно відклав убік свого меча і першим схилився **над** заюшеним Пеною (Андрухович 2003).*

Thus, we have analyzed the basic spatial relations represented by the English preposition **over**. The contrasting of verbalizing similar spatial relations in Ukrainian has enabled us to conclude that distinct senses of **over** correlate with image-schemas, characteristic for various Ukrainian prepositions – mainly **над** and **через**, but partially **за** and **на** as well. We deduce that in Ukrainian the presented set of scenes are not conceptualized as a chain of connected variations, derived from the same proto-scene and possessing one or two changes in the scene that provoke a distinct sense, but as different scenes that represent various categories of spatial relations, and they are not connected via derivation.

The research is conducted in the framework of the dissertation which is devoted to the analysis of the semantic relations of English, Serbian and Ukrainian prepositions for revealing the mechanisms of perceiving and experiencing the world as well as representing knowledge by means of national languages. The research of English prepositions has been rather well-documented, meanwhile this type of studying Ukrainian and Serbian prepositions is at its initial stage. Grounded on the principles of Anglophone researchers, the author aims at studying the semantic relations of primary simple prepositions in two languages as a means for representing the perception of space, time and abstract notions.

References

- Вихованець 1980: Вихованець, І. Прийменникова система української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1980. – 288 с. – Бібліогр. : с. 274-284. – 1500 пр.
- Всеволодова 1982: Всеволодова, М. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке [Текст] / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. – М. : Русский язык, 1982. – 264 с. – Библиогр. : с. 250-253. – 5000 экз.
- Загнітко 2007: Загнітко, А. Синтагматика прийменників зі значенням мети [Текст] / А. Загнітко, Н. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 15 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 131-142. – 500 пр. – ISBN 966-7277-88-7.
- Загнітко 2004: Загнітко, А. Українські прийменники : інвентар і структура [Текст] / А. Загнітко, І. Данилюк, Г. Ситар // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл. : А. Загнітко та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 41-47.
- СУМ 1974: Словник української мови : В 11-ти томах [Текст] / Гол. ред. І. К. Білодід, ред. тому В. О. Винник, Л. А. Юрчук. – Т. 5. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.
- СУМ 1980: Словник української мови : В 11-ти томах [Текст] / Гол. ред. І. К. Білодід, ред. тому С. І. Головащук – Т. 11. – К. : Наукова думка, 1980. – 699 с.
- Brugman 1988: Brugman, C. The Story of Over : Polysemy, Semantics and the Structure of the Lexicon [Text] / C. Brugman. – New York : Garland, 1988. – 115 pp.
- Evans, Tyler: Evans, V. Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar : The English Prepositions of Verticality [Електронний ресурс] / V. Evans, A. Tyler. – 50 pp. – Access mode : URL : <http://www.vyvevans.net/Applycoglxpedagogy.pdf> від 09.09.2013. – Title from the screen.
- Herskovits 1986: Herskovits, A. Language and Spatial Cognition: Interdisciplinary Study [Text] / A. Herskovits. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986. – 208 pp. – Ref. : Pp. 201-205. – ISBN 0 521 26690 4.
- Lakoff 1990: Lakoff, G. Women, Fire, and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind [Text] / G. Lakoff. – Chicago : Chicago University Press, 1990. – 614 pp. – Ref. : Pp. 589-600. – ISBN 0-226-46804-6.
- Langacker 2000: Langacker, R. Grammar and Conceptualization [Text] / R. Langacker. – Berlin – New York : Walter de Gruyter, 2000. – 427 pp. – Ref. : Pp. 401-418. – ISBN 3-11-016604-6.
- Levinson 2003: Levinson, S.C. Spatial language [Text] / S. C. Levinson // Encyclopedia of cognitive science / L. Nadel (Ed.). – London : Nature Publishing Group, 2003. – Pp. 131-137. – Ref. : Pp. 348-367. – ISBN 0-511-03008-8.
- Przybylska 2002: Przybylska, R. Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej [Text] / R. Przybylska. – Kraków: Towarzystwo autorów i wydawców prac naukowych UNIVERSITAS, 2002. – 608 s. – Bibliogr. : S. 579-608. – ISBN 83-7052-582-2.
- Tyler, Evans 2003: Tyler, A. The Semantics of English Prepositions : Spatial scenes, Embodied Meaning and Cognition [Text] / V. Evans, A. Tyler. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – xii+254 pp. – Ref. : Pp. 238-245. – ISBN-13 978-0-521-81430.

Sources and Abbreviations

- Андрухович 2002: Андрухович, Ю. Перверзія [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002.
- Андрухович 2003: Андрухович, Ю. Дванадцять обручів [Електронний ресурс] / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2003.
- Дереш 2006: Дереш, Л. Поклоніння ящірці [Електронний ресурс] / Л. Дереш. – К. : Книжковий клуб „Клуб сімейного дозвілля“, 2006.
- Прохасько 2005: Прохасько, Т. З цього можна зробити кілька оповідань [Електронний ресурс] / Т. Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005.
- Прохасько 2010: Прохасько, Т. 1000 місць і слів [Електронний ресурс] // Прохасько Т.

Ботакє / Т. Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010.

*У статті прослідковано відмінності в концептуалізації деяких просторових уявлень в англійській і українській мовах. Проведено зіставлення схематизації просторових відношень, які репрезентує слово **over**, зі схематизацією подібних просторових відношень прийменниками української мови. Описано випадки вживання англійського прийменника **over** та корелятивних (частково) українських прийменників **через, над** і почасти **на і за**, відштовхуючись від змісту, який концептуалізується у прийменникових конструкціях завдяки взаємодії членів.*

Ключові слова: прийменник, семантичні відношення, просторові відношення, траєктор, орієнтир, схематизація, протосцена, мовна репрезентація.

Available 1 October 2013.

Halyna Palytsya

УДК 81'1=161.1=161.2

**VERBALIZATION OF THE CONCEPT "TEACHING"
IN UKRAINIAN, RUSSIAN AND GERMAN**

The article focuses on the analysis of the paroemia language world image fragment: the peculiarities of modeling "pedagogical" paroemias have been traced in Ukrainian, Russian and German from the point of peculiarities of the concept "TEACHING" verbalization in the language consciousness of different ethnic groups; certain constituent parts have been singled out, such as: "an artefact of the teaching process", "a participant of a teaching process", "type of teaching", "result of teaching".

Keywords: concept, language consciousness, paroemia language world image, "pedagogical" paroemia, verbalization.

The topicality of the investigation. Recent decades illustrate the process of widening of the boundaries of the language investigation that is caused by the appearance of the researches connected with the interrelation not only thought and consciousness but with culture and ethnos outlook [Мацьків 2007: 5]. This aspect of a language functioning is considered to be important because the every culture plays an important role in the formation of a personality and language is the only content and means able to help interfere in the concealed sphere of mentality because it investigates the way of the world's division in this or that culture [Маслова 2001: 114].

Teaching is a very important fragment of an objective reality that is reflected in a human being's consciousness and is expressed in linguistic means of each language. But "the language world image in each language is unique, peculiar is determined with social, cultural, psychological, spiritual peculiarities of the nation, the tradition etc., that is a national specificity" [Космеда 2000: 231], that explains some differences in the presentation of the investigated sphere in Ukrainian, Russian and German. The research of the paroemia linguistic world images of different linguistic cultures is a vivid conviction of this fact because the paroemias reflect the specificity of perception of the objective reality by the representatives of the different ethnos in general and each fragment in particular. More over, paroemia is an archetype unit that reflects an ancient culture, traditions of each nation, represents mentality expressed in the language consciousness. All the above mentioned items are projected on the pedagogical sphere of a person's activity, illustrating some peculiarities of vision of the certain pedagogical situations by different aspects of the teaching-educational process and are nominated as pedagogical paroemias [Палиця 2011].

The degree of the problem studying. A huge theoretical contribution to the elaboration of this problem has been made by M. Alefirenko, N. Amosova, O. Babkin, Yu. Hvozdyarov, I. Hnatyuk, V. Mokiienko, O. Molotkov, V. Uzhchenko, V. Teliya and the others. In recent years the investigation of the paroemia world image in the linguistic cultural aspect has been made by

M. Alekseyenko, I. Hnatyuk, O. Levchenko, V. Maslova, Yu. Pradid, T. Osipova and the others. But inspite of a great number of scientific researches paroemias on pedagogical situations have not been analyzed thoroughly. This fact inclined the author of the scientific research to choose this linguistic phenomenon the subject of the investigation.

The purpose of the research is to investigate the peculiarities of verbalization of the concept teaching in the paroemia world image in Ukrainian, Russian and German.

The tasks of the research include: 1) to single out the constituents of the concept "TEACHING"; 2) to analyze Ukrainian, Russian, German paroemias from the point of view of presentation of the teaching process participants, its artefacts, types of a teaching activity and the results.

The novelty of the analysis consists in the analysis of a pedagogical paroemia taking into account the verbalization of the concept "teaching". **Theoretical value** consists in the contribution to the investigation of a national specificity of paroemia world image. The results of the research may be used in linguoculturology, contrastive lexicology, paroemiology.

Teaching is a process directed to acquiring knowledge and skills, it embraces different types of activity dependent on teaching aims, in particular contemplation, listening, practice, control, search and training [Beltz Lexikon Pädagogik 2007: 455]. The resulting aim in this process in different cultures and periods is acquiring knowledge aimed at their further practical use. The concept "TEACHING" is explicated by means of the following constituents in Ukrainian, Russian and German paroemias: 1) the participant of the teaching process; 2) his artefact; 3) the type; 4) the result.

Traditionally the participants of the process are the following a person who teaches (a teacher), a person who is taught (a pupil). The concept "A PERSON WHO TEACHES" is verbalized by means of the lexeme "A TEACHER". A school teacher in Ukrainian, Russian and German linguistic cultures is a compulsory participant of a teaching process, the reliable, authentic source of knowledge that is confirmed by the following examples, compare: Ukr: *Один учитель краще, ніж дві книги* [Міз. 2005: 215], *Учитель і дерево пізнають із плодів* [Міз. 2005: 250], Rus.: *От учителя наука* [РНЗПП 1990: 311], *Учитель один не считает годин* [РПиП 1988: 14], Ger.: *Ein Lehrer ist besser als zwei Bücher* [ПНМ 2005: 90]. The presentation of the teacher differs in Ukrainian and Russian, on the one hand, and in German – on the other hand. The difference is based on the fact that a teacher is compared to a father in Ukrainian and Russian. This is illustrated by the correspondent opposition «a teacher : a father», let's compare: Ukr.: *Шануй учителя, як родителя* [УПП 1978: 174]; Rus.: *Шануй учителя, как родителя* [РНЗПП 1990: 312], but in German this stable comparative construction is not illustrated, for instance: *Die uns lehren, sollen wir ehren* [ПНМ 2005: 76]. It's evident that Ukrainian and Russian paroemias were formed at the time when the status of a teacher was very high in the society and teaching was considered to be a luxury, not available for all who wanted it.

The Russian, German pedagogical paroemias that verbalize the concept "THIS WHO TEACHES" have the lexeme *майстер* (Ukr.), *мастер* (Rus.), *Meister* (Germ.). This noun traditionally nominates a tutor, a person who is good at his work and may serve the example for imitation, compare: Rus: *Всяк мастер на выучку берёт, да не всяк доучивает* [РПиП 1988: 54]; Ger.: *Wer sein eigener Meister sein will, hat einen Narren zum Schüler* [ПНМ 2005: 231].

In the investigated paroemias the concept "THIS WHO TEACHES" sometimes is verbalized imaginally actualizing the means of a secondary nomination.

In Ukrainian, Russian and German the paroemias are singled in which a teacher is compared to a hen and a pupil is compared to an egg, compare: Rus: *Курицу яйца не учат* [РпиП 1988: 157]; Ger: *Das Ei / Küken will klüger sein als die Henne* [Dud. 1998: 168]; Ukr.: *Курку яйця не вчать* [Міз. 2005: 239].

The concept "THIS WHO TEACHES" is verbalized by means of similar lexico-semantic means, the expression is the fact that teacher is compared to "a father" in Ukrainian and Russian and the conceptual opposition "a teacher : a father" is actualized.

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

The concept "THIS WHO IS TAUGHT" is verbalized by means of lexemes *учень* (Ukr.), *ученик* (Rus.), *Schüler, Lehrling* (Ger.), compare: Ger.: *Fleißige Schüler machen fleißige Lehrer* [ПНМ 2005: 107], *Gute Lehrlinge werden gute Meister* [ПНМ 2005: 120]. Ukr.: *Прійде Май, (школярів) не займай, а юль хоч плюнь* [УППіТІ 1993: 287]; Rus.: *По ученику и об учителе судят* [РПиП 1988: 256].

Among the analyzed paroemias the investigated concept is verbalized by the help of authoropronyms-names of people spread in correspondent languages. In Ukrainian – that is *Іван*, German – *Hans* represented as well the diminutive forms (Ukr.: *Івась*; Ger.: *Hänschen*) that are usually used to dominate children, compare: Ukr.: *Чого Івась не научиться, того і Іван не буде вміти* [УППіТІ 1993: 283]; Ger.: *Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr* [Dud. 1998: 310] and nouns – names of animals, compare: Ukr.: *До смерті учитесь чоловік* [УППіТІ 1993: 283]; Ger.: *Die Jugend soll erwerben, was das Alter verzehrt* [ПНМ, 69]; Rus.: *Ученому и книги в руки* [РПиП 1988: 314].

In Russian and Ukrainian the concept "THIS WHO IS TAUGHT" sometimes is verbalized by the lexemes: *дурак, дурний* (Ukr.), *дурак, глупый* (Rus.), that represent a negative estimation of a person, compare: Rus.: *Глупого учить, что мертвого лечит* [РПиП 1988: 62]; Ukr.: *Хто дурним народився, той і в Києві не навчиться* [Міз. 2005: 261], *Дурному й лопатою в голову розум не накладеш* [ГРНП II 2006: 94].

The meaning "a stupid person" is verbalized by the forms of substantivized adjectives and this fact illustrates a higher degree of an axiological expression. The German paroemias with the element *dumm* (stupid / fool) are numerous but they don't concern the sphere of education and are projected on different situations.

The person who is taught may be reprinted with image linguistic means. A vivid example of this phenomenon in German is lexeme *Geiger* – "a violin player", for example: *Ein Geiger zerreisst viele Seiten, eh'er Meister wird* [ПНМ 2005: 86].

So, the concept "THIS WHO IS TAUGHT" is verbalized by means of a primary and secondary nomination. The Russian and Ukrainian paroemias differ from the German ones in this aspect. In Ukrainian and Russian paroemias the participant of a teaching process is a dull pupil.

The concepts-artefacts of a teaching process are objectivized, as a rule, with the nouns that nominate the objects relevant to a teaching activity. The noun *school* realizes its main meaning "an educational institutions", compare: Ukr.: *Школа всяким странним дім єсть вольний* [УППіТІ 1993: 287]; *Школа дом вольний, а не своявольний* [УППіТІ 1993: 287]; Ger.: *Die Schule soll ein Ziehhaus, aber kein Zuchthaus sein* [ПНМ 2005: 74]. The main meaning has a number of specific senses in the investigated languages, for instance, in Ukrainian on the one hand, the process of making the concept sacral by representing a concept opposition "school : church", expressing a positive estimation, for example: Ukr.: *Школа – церковний угол* [УППіТІ 1993: 287], on the other hand – there appear negative estimation senses ("school : poverty"), for example: *В нашій школі, як на татарськiм полі: єсть і де сісти, та нічого їсти* [УППіТІ 1993: 287], *Школа гола: є де сісти, та нема де їсти* [УППіТІ 1993: 287].

The lexeme *a book* illustrates the artefact-concept "A SOURCE OF KNOWLEDGE" that is traced Ukrainian, Russian and German paroemias, compare: Ukr.: *Не на користь книжку читать, коли верики лише хапать* [ПНМ 2005: 35], *Книга вчить на світі жить* [Міз. 2005: 251]; Ger.: *Buch macht klug* [ПНМ 2005: 35], *Bücher fressen und nicht verdauen ist ungesund* [ПНМ 2005: 35]; Rus.: *Испокон века книга растит человека* [РНЗПП 1990: 310], *Книги не говорят, а правду сказывают* [РНЗПП 1990: 310]; *Не красна книга пером, красна умом* [РНЗПП 1990: 311].

There are paroemias in Russian in which the meaning "not each book teaches a good lesson" is verbalized. Additional, axiological, opposite meanings: "good – bad" are added to the meaning of the lexeme *a book*, for instance: *Иная книга ума прибавит, иная последний отшибёт* [РНЗПП 1990: 310], *Иная книга обогащает, иная – с пути совращает* [РНЗПП 1990: 310].

The concepts-artefacts of a teaching process are also verbalized by the lexemes *бук, ремінь* (Ukr.), *бука, кулак, палка* (Rus.); *Rute* (Germ), compare: Ukr.: *За невміння деруть реміння* [УППіТІ 1993: 285], *Аз, буки – бери граматику в руки* [УППіТІ 1993: 286], *До науки служать і буки* [ГРНП ІІ 2006: 585]; Rus.: *Учить дураков – не жалеть кулаков* [РПиП 1988: 314], *Азбука наука, а ребятам бука* [РНЗПП 1990: 309]. This kind of paroemias is numerous in Ukrainian and Russian. It can be explained by the fact of their modelling during the period when children were physically punished. This kind of punishment was considered as a means of a pedagogical influence. There is no this kind of paroemias in German. We may provide an example of only one paroemia, but it doesn't belong to an educational sphere: *Rute macht kein Beulen* [ПНМ 2005: 73].

The concepts-artefacts of a teaching process, represented in the paroemias, illustrate the peculiarities of the linguistic culture that consist in making something sacred on the one hand, and the verbalization of a negative estimation – on the other hand the concept «school» is verbalized by the conceptual oppositions "school : church", "school : poverty". In Russian the lexemes *a book* has got a wide representation as compared to Ukrainian and German and additional axiological senses are added "good : bad"; in Ukrainian and Russian "pedagogical" paroemia function the lexemes *"бук, ремінь* (Ukr.), *бука, кулак, палка* (Rus.). These lexemes are not typical for German pedagogical paroemia.

The types of a teaching activity are modelled in "pedagogical" paremias by means of the lexemes *писати, читання, читати, повторювати....* Writing as a type of a teaching activity acquires the widest presentation in Ukrainian, compare: Ukr. *Пише, як сорока лапою (...сорока по тину)* [УППіТІ 1993: 286]; *Написав, мов курка лапою* [УППіТІ 1993: 286]; *Писав, писав, чим запечатував* [ГРНП ІІІ 2006: 707], *Написав, як чорт до Арехви* [УППіТІ 1993: 286], *Пише як маком сіє* [ГРНП ІІІ 2006: 707]; *Як напише дурень, то не розбере й розумний* [УППіТІ 1993: 286]; Rus.: *Нацарапал, как курица лапой* [РНЗПП 1990: 311], *Писать – не языком чесать* [РНЗПП 1990: 311]; Ger.: *Willst du nicht lernen mit der Feder schreiben, so schreib' mit der Mistgabel* [ПНМ 2005: 244]).

The paroemias with the components *читати, читання* function in three investigated languages: reading represents the meaning "the basis of teaching", compare: Ukr.: *Не на користь книжку читать, коли вершки лише хапать* [ПНМ 2005: 147], *Не всякий, хто читає, в читанні силу знає* [ПНМ 2005: 147]; Ger.: *Lesen ohne Verstand versäumt und ist 'ne Schand* [ПНМ 2005: 147], *Lesen und nicht verstehen ist ein halbes Müßiggehen* [ПНМ 2005: 147], *Viel lesen macht viel wissen* [ПНМ 2005: 189], *Wer viel liest und nicht behält ist wie der, der viel jagt und nicht fängt* [ПНМ 2005: 190]; Rus.: *Грамота черкнёт и памяти не надо, прочтёшь – и спрашивать не надо* [РНЗПП 1990: 309], *Книги читай, а дела не забывай* [РНЗПП 1990: 310], *Учился читать да писать, а выучился петь да плясать* [РНЗПП 1990: 312], *Чтение – лучшее ученье* [РНЗПП 1990: 313]. The lexeme "revision" verbalizes the activity considered to be a successful studying, compare: Ukr.: *Повторення – мати навчання* [ПНМ 2005: 243], рос.: *Повторение – мать ученья* [РПиП 1988: 257]; Ger.: *Übung macht den Meister* [Dud. 1998: 744], *Wiederholung ist der Meister des Studierens* [ПНМ 2005: 243].

The concept "TYPE OF A TEACHING ACTIVITY" is verbalized by similar means; the exception is the Ukrainian paroemia that depict writing from the point of view of the form and content. Teaching is a process directed mainly to the result. An educated person served the result and the aim of teaching. This fact is confirmed by many paroemias with the lexemes *грамота, вчення, наука, знання* (Ukr.); *грамота, ученье, наука, знання* (Rus.); *Klugheit, Verstand* (Ger.), that are the features of an educated person, compare: Rus.: *Ученье без уменья не польза, а беда* [РНЗПП 1990: 312], *Ученье в счастье украшает, а при несчастье – утешает* [РНЗПП 1990: 312], *Ученье и труд – все перетрут* [РНЗПП 1990 312]; Ukr.: *Хто береться до вчення, тому курка печена, а кому вчитися ліньки – їж з корита у свинки* [ПНМ 2005: 147]; *Вчення – світ, а невчення – тьма* [ПНМ 2005: 245]; Ukr.: *Науки не носить за плечима* [УППіТІ 1993: 284], *Без науки нема муки* [УППіТІ 1993: 284], *Наука в ліс не йде* [УППіТІ 1993: 284]; Ukr.:

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

Божьей волей свет стоит, наукой люди живут [РНЗПП 1990: 311], *Наука хлеба не просит, а хлеб дает* [РНЗПП 1990: 311]; Ger.: *Die Wurzel der Wissenschaft ist bitter, um so süßer ihre Früchte* [ПНМ 2005: 77], *Wissenschaft ist ein guter Wanderstab* [ПНМ 2005: 245]; Rus.: *Кто грамоте гаразд, тому не пропасть* [РНЗПП 1990: 310], *Грамоте учиться всегда пригодиться* [РПиП 1988: 71], *С грамотой вскачь, без грамоты хоть плачь* [РНЗПП 1990: 312]; Ukr.: *Знання красить, а незнання – смішить* [УППіТІ 1993: 124], *Хто знання має, той мир зламає* [УППіТІ 1993: 124]; Rus.: *Знание – лучше богатства* [РНЗПП 1990: 310], *Знание да наука на воротах не виснут* [РНЗПП 1990: 310]; Ger.: *Wissen ist Macht* [ПНМ 2005: 245], *Wissen macht bescheiden* [ПНМ 2005: 245].

The lexemes *розум* (Ukr.), *ум* (Rus.), *Klugheit, Verstand* (Ger.) express concepts that imply a life experience as well as teaching. That is why not all examples with this component indicate the sphere of education, compare: Ukr.: *Не штука наука, а штука розум* [УППіТІ 1993: 285], *Лучший розум природжений, як научений* [УППіТІ 1993: 285]; Rus.: *Ум слабый не желает науки, а хочет век прожить без скуки* [РПиП 1988: 312], *Ум без разума – беда* [РПиП 1988: 311], *Ум добро, а два – и лучше того* [РПиП 1988: 311]; Ger.: *Klugheit geht über Stärke* [ПНМ 2005: 143], *Verstand ist das beste Kapital* [ПНМ 2005: 188]. The concept "THE RESULT OF TEACHING" has got a similar verbalization in the investigated languages. This concept contains the lexemes that denote qualities relevant to a teaching process regardless of ethnic peculiarities and epochs.

Conclusion. The concept "TEACHING" in "pedagogical" paroemia represents the following constituents: 1) the participant of a teaching process; 2) the artefact; 3) the type; 4) the result. The specificity of their verbalization is connected with lingual, socio-linguistic factors – historical, economic and spiritual that influenced the status of verbalization of a pedagogic activity (a respect for a pupil in Ukrainian and Russian linguistic cultures; a high status of school as an educational institution, on the one hand, poverty in the country, – on the other hand; the specificity of a pedagogical process (a physical punishment that used to be in Ukrainian schools). These facts are not peculiar to German paremia because Germany was progressive not only in the sphere of economy but in cultural, educational spheres either. That is why German paroemia illustrates a modern traditional view of teaching process.

Perspective. The subject of a further investigation consists in a linguistic explication of the concept "education".

References

Космеда 2000: Космеда, Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки : [моногр.] [Текст] / Т. Космеда. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.

Маслова 2001: Маслова, В. Лингвокультурология : [уч. пос. для студ. высш. учеб. зав.] [Текст] / В. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 351 с.

Мацьків 2007: Мацьків, П. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі [Текст] / П. Мацьків. – Київ – Дрогобич : Коло, 2007. – 330 с.

Палиця 2011: Палиця, Г. Педагогічна паремія як ефективна складова педагогічного дискурсу (на матеріалі української, російської та німецької мов) [Текст] / Г. Палиця // Наукові записки. – Випуск 96 (1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. пр. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 352-355.

BELTZ Lexikon Pädagogik 2007: BELTZ Lexikon Pädagogik [Text] / [hrsg. von H.–E. Tenorth und R. Tippelt]. – Weinheim, Basel : Beltz Verlag, 2007. – 786 S.

Sources and Abbreviations

ГРНП 2006: Галицько-руські народні приповідки : [у 3 тт.] / [зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко]. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 2-е вид. – Т. 1. – 818 с. – Т. 2. – 813 с. – Т. 3. – 699 с.

Міз. 2005: Мізін, К. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / К. Мізін. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 304 с.

ПНМ 2005: Кудіна, О. Перлини народної мудрості / О. Кудіна, О. Пророченко. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 320 с.

РНЗПП 1990: Русские народные загадки, пословицы, поговорки / [сост., авт. вступ. ст., коммент. и слов Ю. Круглов]. – М. : Просвещение, 1990. – 335 с.

РПиП 1988: Русские пословицы и поговорки / [под ред. В. Аникина]. – М. : Художественная литература, 1988. – 431 с.

УПП 1978: Українські прислів'я та приказки / [упор. та передм. В. Бойка]. – К. : Дніпро, 1978. – 291 с.

УППіПІ 1993: Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклав М. Номис]. – К. : Либідь, 1993. – 764 с.

Dud. 1998: Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / [bearb. von G. Drosdowski und W. Scholze-Stubenrecht]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1998. – В. 11. – 864 S.

У статті проаналізовано фрагмент паремійної мовної картини світу; простежено особливості моделювання "педагогічних" паремій української, російської та німецької мов з огляду на специфіку вербалізації концепту "навчання" в мовній свідомості представників різних етносів; виокремлено такі його складові, як "артефакт навчального процесу", "учасник навчального процесу", "вид навчальної діяльності", "результат навчання".

Ключові слова: мовна свідомість, паремійна мовна картина світу, "педагогічна" паремія, концепт, вербалізація.

Available 25 September 2013.

Ekaterina Vinogradova, Hanna Sytar, Valeria Chekalina

УДК 81'367.633

**FACING THE PREPOSITIONS
(PREPOSITIONAL UNITS IN THE RUSSIAN, BULGARIAN
AND UKRAINIAN LANGUAGES)**

The article presents comparative analysis of Russian prepositional units with the noun "лицо" and their functional equivalents in Bulgarian and Ukrainian languages. The present study identifies, distinguishes and describes the three types of correspondences between these units in the languages: (1) the prepositional units are the same in two or in all the three languages; (2) the prepositional units correspond with different prepositional units but with the same meaning; (3) the prepositional units correspond with non-prepositional units bearing the same meaning. These units are distinguished according to the stage of their grammaticalization⁴. The forms in the late stage of grammaticalization are recommended to be included in the dictionaries as independent dictionary entries and be presented in class by language teachers as prepositions.

Keywords: Bulgarian language, comparative analyses, grammaticalization, preposition, prepositional unit, elementary syntax component (syntaxeme),⁵ preposition analogues, Russian language, somatism, Ukrainian language.

⁴ Reduced to its essentials, grammaticalization theory begins with the observation that grammatical morphemes develop gradually out of lexical morphemes or combinations of lexical morphemes with lexical or grammatical morphemes [Bybee 1994].

⁵ Syntaxeme is simple and indivisible semantic-syntactical unit of Russian language serving as well as the elementary meaning carrier and as the constructive component of more complicated syntactical units, which are characterized by definite set of syntactic functions [Nevzorova 2000].

It is widely known that the lexical items that denote parts of the body (somatism) are used in many languages as a part of a wide range of idioms and phraseological units [Гудков, Ковшова 2007; ФСУМ 1999; Кошелев 2008]. For instance, Russian noun "лицо" is regularly used in the following idioms: *лицом к лицу, краска бросилась в лицо, лица нет на ком-либо, на одно лицо, с лица некрасив, не с лица воду пить, лицом в грязь не ударить, рассказывать в лицах, стереть с лица земли, в поте лица, спастись с лица, невзирая на лица, товар лицом показать etc.* Bulgarian noun "лице" is also found in a range of different phraseological units: *казвам / говоря в лицето, изтривам от лицето на земята, лице в лице, изсмивам се в лицето на някого, обръщам се с лице към, гледам в лице*, etc. The noun "лицо" is polysemantic in Russian and in Bulgarian. However, in the Ukrainian language more than three lexical units can function as the equivalents to this noun:

- (1) *обличчя* (meaning "the front part of the head");
- (2) *особа* ("an individual", "a person");
- (3) *лице* (the same as *обличчя*, a borrowing from Russian).

Compare: *говорити в обличчя* (to say to someone's face), *мінитися на обличчі* (to change countenance), *не ударити лицем / обличчям у грязь / у болото* (not to disgrace oneself); *на одне лице* (as like as two peas), *лицем у / в лице / до лица* (face to face), etc.

Such polysemy is typical not only for Slavic languages [Лапушинская 2007]. The phenomenon can be explained by the egocentric nature of any verbal and cognitive activity of the language speakers that proves the anthropocentrism of any language.

The usage and the meaning of the noun "лицо" are not identical even in the closest languages. Consequently, that makes this research relevant and up to date. The present study of Slavic prepositions is done as a part of an international linguistic project "Slavic Prepositions: Synchronic and Diachronic Analysis of Morphology and Syntax" (about the project [Всеволодова 2003], current results [Всеволодова 2013; Загнітко 2007; Канюшкевич 2008-2010; Славянските 2007]).

We focus here on the issue of comparative analysis of Russian, Ukrainian and Bulgarian prepositional units that include the noun "лицо". In particular, our tasks in the present article are (1) to identify Russian prepositional units with the noun "лицо", (2) to find their equivalents in the Ukrainian and Bulgarian languages, (3) to find out correlations between them, (4) to determine the stages of their grammatization. This will contribute to the formation and development of an objective grammar [Пешковский 2010] of Slavic languages, will allow to specify and to update the database of dictionaries, will help to make the translations from one language to another more accurate.

We have registered three types of prepositional units with the noun "лицо" in the Russian language:

- (1) the prepositional units that function as free elementary syntactic components (free syntaxemes): *в лице кого-чего, от лица кого-чего, перед (перед) лицом₁ кого-чего, перед (перед) лицом₂ кого-чего, лицом к₁ кому-чему, с каким лицом, с лицом кого*;
- (2) the prepositional units that function as determined syntactic components (determined syntaxemes): *(не) к лицу₁ кому что, (не) к лицу₂ кому что (делать)*;
- (3) the prepositional units that function as bound syntactic components (bound syntaxemes): *лицом к₂ кому-чему, в лицо₁ кому-чему (говорить), в лицо₂ чему (смотреть), на лице чего – на лице чего – от лица чего – с лица чего*.

Due to the comparative analysis we have identified the three types of correspondences between the units in the languages: (1) the prepositional units are the same in two or in all the three languages, (2) the prepositional units correspond with different prepositional units but with the same meaning, and (3) the prepositional units correspond with non-prepositional units bearing the same meaning.

- (1) The prepositional units are the same in two or in all the three languages:

Type A. The prepositional units are the same in all the three compared languages.

Russian	Bulgarian	Ukrainian
в лицо₁ кого-чего / кому-чему (сказать)	в лицето (казвам / говоря)	в обличчя кому (сказати)
Мне говорили в лицо : "Мы к вам относимся как к шакалам" (Национальный корпус русского языка: www.ruscorpora.ru).	Поради това на международна среща в Москва Сталин му казва в лицето : «Жулик!» (http://bg.wikipedia.org/wiki/Трайчо_Костов).	Коли викричав їй це в обличчя Селім, червоноволосий і зеленоокий, як вона сама, Роксолана нічим не видала себе, тільки знерухоміло її обличчя і зблідли уста (Павло Загребельний. Роксолана).

Russian	Bulgarian	Ukrainian
в лицо₂ кого-чего / кому-чему (смотреть)	в лицето гледам	в обличчя чому / чого (дивиться)
Стоять и спокойно смотреть в лицо катастрофе или же мыльные пузыри пускать на Луну? (www.ruscorpora.ru)	После това загоряло бронзово лице, гъста брада, тоя равнодушен, но спокоен и твърд поглед, навикнал да гледа в лицето на най-голямата опасност (Йордан Йовков. Призракът).	Ти можеш ясними й чистими очима дивиться в обличчя правди (Улас Самчук. Гори говорять!) .

Russian	Bulgarian	Ukrainian
в лице кого-чего ... английский премьер Черчилль объявил "крестовый поход против коммунизма" в лице Советского Союза... (www.ruscorpora.ru).	в лицето на кого Чешкият триумф продължава в лицето на Ондрей Моравец (www.biathlonbg.in/news287.ph).	в особі кого Німецький народ в особі свого парламенту готовий завтра ж йти за паном президентом хоч на край світу (Володимир Винниченко. Сонячна машина).

Russian	Bulgarian	Ukrainian
лицом₁ (location), 2 (direction) к кому-чему	с лице_{1,2} към	обличчям / лицем до лиця₂ кого/чого
Рассказ Юсефа Шоруру "Лицом к рингу" повествует о боксере арабе Ибрагиме... (www.ruscorpora.ru).	С лице към хората (http://www.krasnoselo.net/lice.ph).	Між тим земля поволі оберталася обличчям до сонця... (Улас Самчук. Марія).

In contrast to Russian and Ukrainian languages there is a position for an optional quantitative specifier in Bulgarian. For example, *Парцел земеделска земя с площ от 13 100 кв м, с лице 90 м към магистрала Ямбол-Елхово.*

Russian	Bulgarian	Ukrainian
перед лицом₁ ("in the presence of"), перед лицом₂ ("in conditions") кого-чего	пред лицето на₂ кого	перед обличчям кого-чого
Официальный дебют новой компании перед лицом широкой	Европа пред лицето на кризата	І розслідування мусить бути сумлінним перед обличчям

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

ИТ-общественности *мог* (http://kulturni-novini.info). закону *і правди* (Євген Сверстюк).
состоятся в июне прошлого года в рамках Computex
 (www.ruscorpora.ru).

Note that the Ukrainian structures similar to *перед лицом опасности* have a primary preposition as its equivalent: *у небезпеці, при небезпеці* [Вирган, Пилинська 2000: 446].

Type **B**. There are equivalent prepositional units only in Russian and Ukrainian languages.

Russian <i>перед лицо кого-чего</i>	Bulgarian no equivalent	Ukrainian перед обличчя ⁶ кого
<p><i>Она пришла на заседание месткома... – явилась перед лицо этих одичалых мещан, на эту расsvирепевшую коммунальную кухню...</i> (www.ruscorpora.ru).</p>		<p><i>А на кінець тих днів, коли цар сказав привести їх, то начальник євнухів привів їх перед обличчя Навуходоносорове</i> (translated by I. Ohienko).</p>

Russian <i>с каким лицом – с лицом кого-чего</i>	Bulgarian no equivalent	Ukrainian <i>з яким обличчям – з обличчям кого</i>
<p><i>"Цензура с рыночным лицом"</i> (www.ruscorpora.ru).</p>		<p><i>"Соціалізм з людським обличчям"</i> (чеш. <i>Socialismus s lidskou tvr̃</i>) – вираз, яким охарактеризували спробу пом'якшення тоталітарного характеру держави в Чехословаччині в 1968 (http://znaimo.com.ua).</p>

Russian <i>с лицом кого-чего – с лицами кого-чего</i>	Bulgarian no equivalent	Ukrainian <i>з обличчям кого – з обличчями кого</i>
<p><i>Вышел заведующий — чернокудрый детина с лицом мясника...</i> (www.ruscorpora.ru)</p>		<p><i>На обрії з'являється відділ арабів, їх коні мчать щосили, розвіваються білі одяги, вилискують криві шаблі. [...] Одна мить – і всі з обличчям хижаків зникли у хащавинах (Улас Самчук. Волинь).</i></p>

(2) The prepositional units correspond with different prepositional units but with the same meaning.

Russian <i>от лица кого</i>	Bulgarian <i>от името на кого</i>	Ukrainian <i>від, від імені кого</i>
<p><i>От лица государства</i> (www.ruscorpora.ru)</p>	<p><i>Измамник събира пари от името на Наталия Симеонова</i> (http://www.24chasa.bg/Artic</p>	<p><i>...королівський посол забажав, щоб його допущено було до султанши Роксолани, бо він сам має повідомити їй те, що має повідомити, а також</i></p>

⁶ The Ukrainian prepositional unit *перед обличчя* was found only in translations from the Bible.

le.asp?ArticleId=2115787). *піднести дарунки від імені короля Зигмунда...* (Павло Загребельний. Роксолана).

(3) The prepositional units correspond with non-prepositional units bearing the same meaning.

Russian	Bulgarian	Ukrainian
(не) к лицу ₁ ("to become, to suit"), (не) к лицу ₂ ("benefit")	no prepositional equivalent	no prepositional equivalent ⁷
... <i>гаджеты все более к лицу современному бизнесмену, а порой вполне способны украсить офис</i> (www.ruscorpora.ru).	<i>тази рокля ви отив, а това не ви отива, не ви прилича</i>	<i>пасувати (що?) (кому?), личити (що?) (кому?)</i>

The second step of the present analysis is aimed at distinguishing the stage of prepositional unit grammaticization. Grammatization is the process when a unit with a full lexical meaning is gradually becoming an auxiliary grammatical unit. We focus on the grammaticization of the certain forms of the noun (in this particular article of the noun "лицо") that gradually turn into prepositions. In other words, the phrase with a somatic noun loses part of its substantive meaning in the process of grammaticization and starts functioning as an auxiliary unit.

We assume that the prepositional units with the most advanced stage of grammaticization (that have literally become prepositions) are the prepositional units that function as free elementary syntactic components (free syntaxemes). For instance, Russian *в лице кого-чего, от лица кого-чего, перед (перед) лицом₁ кого-чего, перед (перед) лицом₂ кого-чего, лицом к₁ кому-чему, с каким лицом, с лицом кого*. In order to identify the stage of grammaticization we use some operational tools suggested by M.V. Vsevolodova in [Vsevolodova 2011] that most notably include the grade of metaphorization and the existence of the morphosyntactic paradigm.

We will demonstrate the procedure of such analysis using two prepositional units *в лице кого* and *от лица кого* as the examples.

В ЛИЦЕ КОГО-ЧЕГО

We assume that the Russian prepositional unit *в лице кого* has already become a genuine preposition with a descriptive meaning: ... *на выборах 1999—2000 годов победила правая идеология (в лице "Единства", СПС и самого Путина)*... (www.ruscorpora.ru). The reasons for such an assumption are (1) a high degree of metaphorization: *в лице уполномоченных органов* → impossible **лицо уполномоченных органов*; (2) an existence of a morphosyntactic paradigm: *в лице кого – в лицах кого*. In addition, Russian prepositional unit *в лице кого* has a converse term: *цирк в лице директора* ⇔ *директор от лица цирка*.

Bulgarian prepositional unit *в лицето на кого* has also reached a rather advanced stage of grammaticization. It introduces not only animate actants (*В лицето на Беки Шарп, Текъри е създал една архетипна героиня* (<http://kino.dir.bg/material.php?id=3605>)) but also inanimate ones (*Имате приятел в лицето на гъбите* (<http://www.lechitel.bg/newspaper.php?s=5&b=380>)).

The Ukrainian equivalent is *в особі кого*: *Зрадів безмірно, отримавши собі помічника, прибічника, слугу й повірника в особі Мехмеда Соколлу* (Павло Загребельний. Роксолана); *У разі, якщо одним із засновників (учасників) господарського товариства є держава в особі уповноважених нею органів, розмір вкладів учасників (засновників), що здійснюються у вигляді майна, до статутного фонду такого господарського товариства визначається на підставі висновку оцінювача про вартість такого майна* (Про оцінку майна, майнових прав та професійну оцінювачу діяльність в Україні. Закон України). There are also two converse

⁷ However, we have found a single usage of the ukrainian unit *до лица кому* with the meaning "to become, to suit": *Вам дуже до лица ваша борідка, Максе* (Володимир Винниченко. Сонячна машина).

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

terms. The first one is with the noun *ім'я*: *директор від імені колективу*, impossible **директор від особи колективу*. The second one is the preposition *від кого*. Compare data from the idiomatic dictionary: "**От лица кого**. Від кого; від імені (від імення) чийого, кого" [Вирган, Пилинська 2000: 446].

ОТ ЛИЦА КОГО-ЧЕГО

Russian prepositional unit *от лица кого* (the same as its converse term *в лице кого*) is a genuine preposition with a descriptive meaning: *Затем отряд «революционных клоунов» начал субверсивное представление с лозунгами "наизнанку", но на этот раз не от лица "преданных граждан", а от лица власть имущих* (www.ruscorpora.ru). Firstly, it has a high degree of metaphorization: *Если вы очень устали от тролля на вашей странице, можете отреагировать на него иронично от лица технического аккаунта* (www.ruscorpora.ru) → impossible **лицо технического аккаунта*. Secondly, it forms a morphosyntactic paradigm: *от лица кого – от лиц кого*. The prepositional unit has a synonym *от имени кого*: *Старейшины от лица народа поднесли адмиралу благодарственный лист...* (www.ruscorpora.ru); =...*выражаю от имени всего российского народа огромную, искреннюю благодарность за ваш исторический подвиг* (www.ruscorpora.ru).

However, there are no such prepositional units in the Bulgarian and Ukrainian languages. Instead the equivalents with the noun "имя" are used. Bulgarian *от името на кого*: *Прочетете текста и го преразкажете от името на един от героите в него – Влади* (http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/top_menu/general/7klas/tests/test_b_el_prerazkaz.pdf). Ukrainian *від імені кого*: "*Заявник*" *означає особу, від імені якої подана міжнародна заявка* (Женевський акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків).

In sum, we have analyzed 17 Russian prepositional units with the noun "лицо" and its Bulgarian and Ukrainian equivalents. The results of the research are summarized in table 1.

Table 1

**Russian prepositional units with the noun "лицо"
and its Bulgarian and Ukrainian equivalents**

Prepositional Unit	Synta-xeme type	Stage of metaphorization	Morpho-syntactic paradigm	Bulgarian equivalent	Ukrainian equivalent
<i>в лице кого-чего</i>	Free	high	<i>в лицах кого-чего</i>	<i>в лицето на кого</i>	<i>в особі кого</i>
<i>от лица кого-чего</i>	Free	high	<i>от лиц кого-чего</i>	-	-
<i>перед лицом₁ кого-чего</i> ('in the presence of')	Free	medium	<i>перед лицами кого-чего</i>	-	<i>перед обличчям кого / чого</i>
<i>перед лицом₂ кого-чего</i> ('in conditions')	Free	high	-	<i>пред лицето на кого</i>	<i>перед обличчям кого / чого</i>
<i>лицом₁ к кому-чему</i> (location)	Free	high	<i>лицами к кому-чему</i>	<i>с лице към</i>	<i>обличчям / лицем до кого-чого</i>
<i>с каким лицом</i>	Free	high	<i>с лицом кого</i>	-	<i>з яким обличчям</i>
<i>с лицом кого</i>	Free	medium	<i>с лицами кого</i>	-	<i>з обличчям кого</i>
<i>(не) к лицу₁ кому что</i> ('becomes, suits')	Determined	high	<i>(не) к лицу кого что</i>	verbal structures: <i>това ви отива</i>	a borrowing from Russian: <i>до лица</i> verbal structures: <i>пасувати що кому, личити що кому</i>
<i>(не) к лицу₂ кому что</i>	Determined	high	<i>(не) к лицу кого что</i>	verbal structures: <i>това не ви отива,</i>	a borrowing from Russian: <i>(не) до лица</i>

	(делатъ) (‘befits’)				не ви прилича	кому verbal structures: пасувати що кому, личити що кому
0	лицом ₂ к кому-чему (директив- финиш)	Bound	high	лицами к кому-чему	с лице към (обръща)	обличчям / лицем до кого-чого
1	в лицо ₁ кому- чему (говорить)	Bound	low	в лицо кого- чего	в лицето на някого (казвам, говоря, изсмивам се)	в обличчя кому
2	в лицо ₂ чему (смотреть)	Bound	low	в лицо чего	в лицето на кого (гледам)	в обличчя чому-чого
3	перед лицо кого-чего	Bound	medium	-	-	перед обличчя кого (only in translations from the Bible)
4	на лице чего	Free	high	-	?	?
5	с лица чего	Bound	high	-	?	?
6	на лицо чего	bound	high	-	?	?
7	от лица чего	Bound	high	-	?	?

Summary.

1. The prepositional units that have equivalents with the noun "лицо" in all the three compared languages are the following: **в лицо_{1,2} кого-чего/кому-чему**, **в лице** кого-чего, **лицом_{1,2} к кому-чему**, **перед лицом_{1,2} кого-чего**. The prepositional units that have equivalents with the noun "лицо" only in Russian and Ukrainian are **перед лицо** **кого-чего**, **с каким лицом – с лицом** **кого-чего**, **с лицом** **кого-чего – с лицами** **кого-чего**. Different prepositional units that function as the equivalents are found for the unit **от лица** **кого**. There are no Bulgarian and Ukrainian equivalents for the Russian prepositional unit (**не**) **к лицу_{1,2} кому что (делатъ)**.

2. The most grammaticalized are the prepositional units that form free elementary syntactic components (syntaxemes). Thus, we have identified the following prepositional units as free syntaxemes: **в лице** **кого-чего**, **от лица** **кого-чего**, **перед лицом₁ кого-чего** ('in the presence of'), **перед лицом₂ кого-чего** ('in conditions'), **лицом₁ к кому-чему** (location). The determined syntaxemes also have a rather advanced stage of grammaticalization: (**не**) **к лицу₁ кому что** ('become, suit'); (**не**) **к лицу₂ кому что (делатъ)** ('befit'). Due to the high degree of metaphorization the prepositional unit **лицом₂ к кому-чему** is also grammaticalized to a great extent. Consequently, all these units can be recommended to inclusion to the dictionaries as independent dictionary entries.

3. In the Russian language the noun "лицо" is polysemic. The most prepositional units with this noun are derived from the one with the meaning "the front part of the head". The prepositional units **в лице** **кого** and **от лица** **кого** are derived from the one with the meaning "an individual", "a person".

4. In the Ukrainian language prepositional units with the noun "лицо" include three lexical items:

(a) **обличчя** (the front part of the head): **в лицо – в обличчя**, **перед лицом_{1,2} – перед обличчям**, **перед лицо – перед обличчя**, **лицом к – обличчям до** (also registered **лицем до**), **с каким лицом – з яким обличчям**, **с лицом** **кого – з обличчям** **кого**;

(b) **особа** (a person, an individual), **от лица**, **в лице – в особі** (also registered **в образі**);

(c) **лице** (a borrowing from Russian = norm **обличчя**): (**не**) **к лицу** – (**не**) **до лица**, **лицом к – обличчям до** (and **лицем до**). In fact, the borrowing from Russian is mostly used in loan translations and idioms.

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

5. Russian prepositions *в лице* *кого* and *от лица* *кого* are converse terms. In Ukrainian and Bulgarian there is the only unit represented: *в особі* *кого* (Ukrainian), *в лицето на* *кого* (Bulgarian). As a converse term a prepositional unit with another lexical item functions: *від, від імені* *кого* (Ukrainian), *от името на* *кого* (Bulgarian).

6. Russian prepositions *перед лицом*₁ *кого-чего* ('in the presence of'), *перед лицом*₂ *кого-чего* ('in conditions') have literal equivalents in Ukrainian (*перед обличчям* *кого / чого*) and in Bulgarian (*пред лицето на* *кого*). However, in Russian and in the Ukrainian languages these prepositional units vary in their inner structure: it is possible to eliminate the noun "лицо" in the prepositional unit *перед лицом*₁ *кого-чего* ('in the presence of') without sacrificing grammatical and semantic integrity. For instance, *перед лицом свидетелей – перед свидетелями*. But such elimination is impossible for the unit *перед лицом*₂ *кого-чего* ('in conditions'). For example, *перед лицом угрозы войны → *перед угрозой войны* (Russian), *перед обличчям небуття → *перед небуттям* (Ukrainian). The possibility to eliminate the noun proves its subordinate function. Accordingly, we can assume that this prepositional unit has a very high degree of grammaticalization.

7. Prepositional units *лицом*₁ *к кому-чему* (location) and *лицом*₂ *к кому-чему* (direction) have the equivalents in Ukrainian (*обличчям / лицем до* *кого-чого*) and Bulgarian (*с лице към*) languages. In contrast to Russian and Ukrainian in the Bulgarian language there is a position for an optional quantitative specifier. For example, *Парцел земеделска земя с площ от 13 100 кв м, с лице 90 м към магистрала Ямбол-Елхово*. A Ukrainian borrowing from Russian *лицем до* *кого-чого* is used mostly in the idiomatic expressions: *лицем до села, лицем до виробництва*.

8. Russian prepositional units *с каким лицом* and *с лицом* *кого* have the equivalents only in the Ukrainian language: *з яким обличчям* and *з обличчям* *кого*.

9. It appeared that prepositional units that form determined syntaxemes ((*не*) *к лицу*₁ *кому что* ('becomes, suits'), (*не*) *к лицу*₂ *кому что (делать)* ('befits')) do not have prepositional equivalents in the Ukrainian and Bulgarian languages. Instead, in order to express the same meaning verbal structures are used: *пасувати що кому, личити що кому* (Ukrainian), *това ви отива; това не ви отива, не ви прилича* (Bulgarian). Compare with the Russian *кому идет, подходит, пристало что*. However, we have registered a Ukrainian prepositional unit *до лица* (with a borrowing from Russian (*лице*) instead of Ukrainian *обличчя* or *особа*).

10. Prepositional units that form bound syntaxemes (*в лицо*₁ *кому-чему (говорить)*, *в лицо*₂ *чему (смотреть)*) are registered in all the three languages (bulg. *в лицето на* *някого (казвам, говоря, изсмивам се)*, *в лицето на* *кого (гледам)*, укр. *в обличчя* *кому, в обличчя* *чому-чого (говорити, дивитися)*).

The results of our study provide us with an extensive database that is to be used for further comparative analysis of Slavic prepositional units.

References

Bybee 1994: Bybee, Joan. The Evolution of Grammar : Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World [Text] / Joan Bybee, Revere Perkins, William Pagliuca. – Chicago : University of Chicago Press, 1994. – 398 pp. – Ref. : Pp. 357-375. – ISBN 0-226-08663-1.

Nevzorova 2000: Nevzorova, Olga A. Context-Dependent Mechanisms for Recognition of Semantic Role of a Word in the Sentence [Online resource] / Olga A. Nevzorova // International Conference CICLing-2000. – Mexico, 2000. – Access mode : <http://www.cicling.org/2000/book/Nevzorova.pdf>. – Title from the screen.

Вирган, Пилинська 2000: Вирган, І.О., Пилинська, М.М. Російсько-український словник сталих виразів [Текст] / І. О. Вирган, М. М. Пилинська. – Харків : Прапор, 2000. – 864 с. – ISBN 5-7766-0717-5.

Всеволодова 2003: Всеволодова, М.В. К основаниям функционально-коммуникативной грамматики русского предлога [Текст] / М. В. Всеволодова, Е. В. Клобуков,

О. В. Кукушкина, А. А. Поликарпов // Вестник Московского ун-та. – Серия 9. Филология. – 2003. – № 2. – С. 17-59. – Библиогр. : с. 56-59.

Всеволодова 2011: Всеволодова, М.В. К вопросу об операциональных методах категоризации предложных единиц [Текст] / М. В. Всеволодова // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 2011. – № 3. – С. 103-135. – Библиогр. : с. 134-135.

Всеволодова 2013: Всеволодова, М.В. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления : Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст] / М. В. Всеволодова, О. В. Кукушкина, А. А. Поликарпов. – Кн. 1. – М. : URSS, 2013. – 304 с. – Библиогр. : с. 291-302. – ISBN 978-5-397-03585-9.

Гудков, Ковшова 2007: Гудков, Д.Б., Ковшова, М.Л. Телесный код русской культуры : материалы к словарю [Текст] / Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова. – М. : Гнозис, 2007. – 285 с. – ISBN 978-5-94244-013-8.

Загнітко 2007: Загнітко, А.П. Словник українських прийменників [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с. – 15000 пр. – ISBN 966-338-552-9.

Канюшкевіч 2008-2010: Канюшкевіч, М.І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка [Текст] / М. І. Канюшкевіч. – У 3 ч. – Гродна : ГрДУ, 2008-2010. – 300 экз. – ISBN 978-985-515-024-5, 978-985-515-022-1.

Кошелев 2008: Кошелев, Алберт. Българско-руски речник [Текст] / Алберт Кошелев. – София : Наука и изкуство, 2008. – 837 с. – ISBN 978-954-02-0278-5.

Лапушинская 2007: Лапушинская, Н. О. Функционирование лексемы «лицо» во фразеологизмах русского, белорусского и западногерманских языков [Текст] / Н. О. Лапушинская // Личность – слово – социум : в 3 ч. / отв. ред. Т.А. Фалалеева. – Минск : Паркус плюс, 2007. – Ч. 2. – С. 136-141. – Библиогр. : с. 141.

Пешковский 2010: Пешковский, А.М. Объективная и нормативная точка зрения на язык [Текст] / А. М. Пешковский. – М. : Книжный дом «Либроком», 2010. – 192 с. – Библиогр. : в сносках. – ISBN 978-5-397-01471-7.

Славянските 2007: Славянските предлози [Текст]. – Велико Търново : Изд. ИВИС, 2007. – 199 с. – Литература е в краят на разделите. – ISBN 978-954-8387-04-0.

ФСУМ 1999: Фразеологічний словник української мови : В 2-х кн. [Текст] / Уклад. В. М. Білоноженко та ін. – Друге видання. – К. : Наукова думка, 1999. – 5000 пр. – ISBN 5-12-000635-3.

Чукалов 1981: Чукалов, С.К. Русско-болгарский словарь : 50000 слов [Текст] / С.К. Чукалов. – 6-е изд. – М. : Рус. яз., 1981. – 911 с.

У статті запропоновано зіставний аналіз російських прийменникових одиниць, що містять лексему "лицо", та їхніх еквівалентів у болгарській та українській мовах. Виділено три типи російсько-болгарсько-українських відповідностей: (1) прийменникові одиниці, що у всіх мовах містять відповідну іменникову лексему; (2) прийменникові одиниці, що мають як еквівалент інші прийменникові одиниці; (3) прийменникові одиниці з відповідниками-неприйменниковими одиницями. Аналізовані одиниці диференційовано за ступенем оприйменнювання. Визначено найбільш граматикалізовані прийменникові одиниці, які можуть бути рекомендовані до включення в лексикографічну і викладацьку практику як прийменники.

Ключові слова: аналог прийменника, болгарська мова, граматикалізація, зіставний аналіз, прийменник, прийменникова одиниця, російська мова, синтаксема, соматизм, українська мова.

Available 29 September 2013.

УДК 81'367.625:811.162.2=134.2.000

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМУ АСПЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІСПАНСЬКОЇ
МОВИ У ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНСЬКОЮ

In this article the species-tense forms of Spanish and Ukrainian verbs are described. It is found that if in the Ukrainian language the aspectual value is displayed on the paradigmatic level with the help of grammatical category of the type, then in Spanish language, these values are realized primarily on the syntagmatic level, namely in context.

Keywords: verb, complete type, incomplete type, suffix, prefix, narrative structure, gerund, participle, infinitive.

Порівняльний аналіз категорії виду в іспанській та українській мовах зіштовхується зі значними труднощами насамперед через великі відмінності у природі граматичних явищ, які виступають у цих мовах під спільною назвою – вид. Хоч останнім часом з'явилося багато праць, присвячених категорії виду (І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, В.В. Виноградов, О.К. Васильєва-Шведе, Г.В. Степанов, О.В. Бондарко, В.М. Ярцева, Ю.С. Маслов, та інші), в тому числі низка порівняльних досліджень, багато питань залишається дискусійними. Однією з причин, що не дозволяє знайти «точку опори» для порівняльного вивчення цієї категорії в різних мовах, є те, що різні автори в поняття категорії виду вкладають різний зміст.

Актуальність цього дослідження зумовлена тією обставиною, що в межах порівняльної аспектології, засновником якої був професор Ю.С. Маслов, досліджень на матеріалі української та іспанської мов проводилося небагато.

Зіставно-аспектологічний аналіз видо-часових форм українського та іспанського дієслова є цікавим, оскільки досліджувані мови є різнотипними з погляду будови їх функційно-семантичного поля аспектуальності: українська мова, яка має граматичну категорію доконаного виду (ДВ) та недоконаного виду (НДВ), є «класичною» видовою мовою, у той час як питання про наявність категорії виду в іспанській мові належить у романістиці до дискусійних.

Мета статті – проаналізувати видо-часові форми українських та іспанських дієслів.

Згідно з метою запропоновано виконання наступного **завдання**: виявлення відповідностей (або констатація їх відсутності) в аспектуальному потенціалі видо-часових форм українських та іспанських дієслів.

Предметом дослідження є дієслівна лексика іспанської та української мов.

Вчення про вид (аспект), що розробляється на матеріалі слов'янських і, меншою мірою, романських і германських мов, виділилося в особливу галузь граматичної науки, аспектологію.

В українській мові та інших слов'янських мовах граматично протиставлені **доконаний** та **недоконаний** вид (завершена та незавершена дія, або перфектив та імперфектив). Причому доконаний вид сигналізує досягнення межі, а тому означає дію у неподільній цілісності. Натомість недоконаний вид є нейтральним до визначення межі та цілісності: у багатьох випадках він указує на дію, яка лише спрямована до межі або взагалі межі не має.

В.М. Русанівський визначив внутрішню обмеженість або необмеженість дії як головну ознаку доконаного або недоконаного виду. «За допомогою граматичної категорії виду передається одна з найголовніших властивостей дієслова як частини мови – вираження динамічної ознаки або в процесі її розгортання, становлення, або як цілісного комплексу, повністю реалізованого чи спрямованого на повну реалізацію в ході виконання». [Русанівський 1971: 216]. Виходячи з цього, на думку В.М. Русанівського, форма доконаного виду виражає повністю виявлену ознаку, що виходить з попереднього розгортання (*ліс зазеленів, квітка виросла*), або якимось моментом, взятим безвідносно до процесу

розгортання (*пташка заспівала, сонце засяло*). Форма недоконаного виду виражає не повністю виявлену процесуальну ознаку: *я читаю книгу* (я можу дочитати її, або не дочитати), *він працюватиме вдома*.

Як зазначав В.М. Русанівський, категорія виду базується на протиставленні форм доконаного і недоконаного виду в межах однієї лексеми, хоча деякі лінгвісти вважають дієслівний вид словотворчою категорією. Основною одиницею у видовій кореляції вважається форма доконаного виду, а форма недоконаного виду лише модифікує її.

У своїй роботі В.М. Русанівський довів, що видова ознака не впливає на семантику дієслова. Він підкреслював, що існують дієслова, які вживаються лише в формі недоконаного виду (імперфективи), або в формі доконаного виду (перфективи). Напр.: *гордувати, бродити, їздити, носити, тягати, вимагати, лихоманити, морозити, гомоніти* та інші. Одновидовість залежить від семантики кожного дієслова.

В іспанській мові С. Хілі і Гайа розглядає вид як категорію лексики, визначаючи його так: різні способи розглядати дію, виражену дієсловом, з погляду наявності в ній моментальності, повторності, початку або завершення, називаються видами дієслова [Gili y Gaya 1968: 146]. Однак С. Хілі і Гайа схильний розрізняти «спосіб дії» (*modo de acción*), який виражається лексично і залежить від семантики дієслова, і «вид» (*aspecto*), який виражається граматичними засобами.

Наприклад, дієслово *florecer* (*comenzar a echar flores*) виражає початок дії своїм лексичним значенням, тоді як дієслово *enojarse* (*comenzar a sentir enojo*) набуває значення починальності завдяки приєднанню займенника *se* і т. д. [Gili y Gaya 1968: 147-148].

Дослідники С. Хілі і Гайа вважає, що найбільш важливими в іспанському відмінюванні є доконаний і недоконаний види (*perfectivo* і *imperfectivo*) і відносить простий минулий (*canté*) і всі складні дієслівні форми до перфективних, а інші прості форми до імперфективних, на відміну від Граматики Іспанської академії.

Видається аргументованою думка Б.П. Нарумова, який зазначає, що в романістиці аспектом може бути названо все що завгодно, не тільки такі ознаки самої дії, як її конкретність або абстрактність, одиничність або множинність, завершеність або тривалість і т. п., але навіть тимчасові ознаки передування, одночасності і прямування. Найчастіше романський термін "аспект" відповідає російському "спосіб дії" [Нарумов 1980: 79].

Мовознавець Х. Рока Понс проблемі виду приділяє значну увагу. Про існування виду в іспанській мові. Рока Понс відповідає ствердно, але із застереженням, що хоча існування виду і не підлягає сумніву, але уявлення про категорії виду з морфологічної точки зору ще недостатньо систематизовані. Як і С. Хілі і Гайа, Х. Рока Понс виявляє ознаки дієслівного виду в відмінюванні дієслова, тобто в тимчасових дієслівних формах, а з іншого боку – в описових конструкціях [Roca Pons 1968: 232].

Х. Рока Понс вважає, що послідовне протиставлення простих і складних часових форм дієслова з погляду виду здійснити неможливо. Розглядаючи три часові форми минулого часу: імперфект, простий минулий і складний час, він підкреслює, що відмінність між ними полягає тільки у видовій характеристиці дії.

У розв'язанні питання про категорію виду в іспанській мові, Х. Рока Понс передбачає основну увагу спрямувати на дієслівні перифрази (описові конструкції). Описові конструкції з герундієм є основним виразником недоконаного (імперфективного) виду, що протиставляються конструкціям з дієприкметником, які переважно перфективні. Між двома крайніми видами і перифразами з герундієм і дієприкметником існує тісний зв'язок, оскільки перифрази служать для посилення цих видів [Roca Pons 1968: 232].

Під описовою конструкцією розуміються поєднання службового дієслова з однією із безособових форм (герундієм, дієприкметником чи інфінітивом). Дієслово **estar** у поєднанні з герундієм втрачає самостійне значення і перетворюється на складову частину аналітичної тимчасової дієслівної форми як допоміжне дієслово; при цьому основний зміст дії

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

виражається герундієм. Поєднання дієслова **estar** з герундієм набуває граматичного значення виду (імперфективного).

Основне значення цієї складової дієслівної форми – показати, як відбувається дія в часі, а саме – позначити протяжність процесу, що перебігає в певний відрізок часу, процесуальність дії. Вона зустрічається у всіх часових формах, але найчастіше вона вживається в Presente і Imperfecto:

«¿Qué me *está pasando* a mí?» ‘Що зі мною зараз відбувається?’ (I. Allende).

«... te *estás quemando* la vista» ‘... ти собі псуєш зір’ (I. Allende).

«El jefe me *estaba dictando* unos oficios en francés» ‘Начальник диктував мені деякі обов’язки французькою’ (С.М. Gaite).

Поряд з тривалою формою (estar + герундій) для вираження видової характеристики дії в іспанській мові вживається низка лексико-синтаксичних конструкцій герундія з дієсловами руху: *ir* ‘йти’, *seguir* ‘продовжувати’, *venir* ‘приходити’, *andar* ‘ходити’, *pasar* ‘переходити’ та ін., і з дієсловами стану: *quedar* ‘залишатись’, *permanecer* ‘перебувати’ та ін.

«Voy a *seguir haciéndole* las preguntas cuando suene el pito llamando a las cuadrillas al trabajo» ‘Я буду продовжувати ставити йому запитання, доки не пролунає гудок, що закликає бригади до роботи’ (E. Vázquez de Gey).

«Luego, como yo *continuaba callando*, siguió él *hablando* del pueblo, de los campos, de su taller» ‘Потім, оскільки я мовчав, він продовжив говорити про село, поля, свою майстерню’ (I. Allende).

«Emilio y Pedro se pueden *quedar* aquí *conversando*» ‘Еміліо і Педро можуть залишатись тут розмовляти’ (I. Allende).

Ці сполучення герундія з дієсловами руху та стану виражають характер перебігу дії з численними відтінками основного, притаманного тривалій формі (*estar* + герундій), значення – дії, що розвивається, незавершеної.

В українській мові аналогічних перифраз немає, при перекладі вони часто передаються за допомогою додаткових обставинних слів: «зараз, в даний час і т. п.».

У таблиці 1 представлені конструкції, які вживаються з герундієм в іспанській мові та їх значення:

Таблиця 1. Видові конструкції з герундієм в іспанській мові

<i>estar</i> + Ger.	перебіг дії в конкретних умовах, її процесуальність або актуальність
<i>ir</i> + Ger.	тривала дія, що розвивається (від теперішнього часу до майбутнього, від близького до далекого)
<i>andar</i> + Ger.	тривала дія, постійне заняття чим-небудь
<i>venir</i> + Ger.	тривалість, розвиток дії (дія розвивається від минулого до сьогодні, від далекого до близького)
<i>llevar</i> + Ger.	тривала дія, обмежена в часі
<i>Seguir</i> (<i>continuar</i>) + Ger.	безперервна тривалість дії

Для вираження виду, крім форм з герундієм, в іспанській мові служить конструкція дієслова **tener** з дієприкметником від перехідного дієслова, що виражає результативний, перфективний характер дії. Наприклад, *tengo leído* ‘прочитав’. З допоміжним дієсловом **haber** дієприкметник утворює складні (перфективні) часові форми.

Іспанський інфінітив здатний також утворювати з допоміжними дієсловами видові конструкції. Допоміжне дієслово, втрачаючи повністю своє самостійне значення, передає відповідно до нього нову якість (видового характеру) дії, вираженої всією конструкцією, лексичний зміст якого укладено в інфінітиві так званого змістового дієслова. Дієслівні конструкції з інфінітивом виконують у реченні функцію простого дієслівного присудка.

La niña *se ha hechado* a llorar. ‘Дівчинка почала плакати’.

«En aquel momento, el timbre *volvió a sonar* y todos nos levantamos» ‘У той момент знову пролунав дзвінок, і ми всі встали’ (E. Vázquez de Gey).

У таблиці 2 представлені видові інфінітивні конструкції, що вживаються в іспанській мові:

Таблиця 2. Видові інфінітивні конструкції в іспанській мові

1	<i>ponerse a + Infinitivo</i>	висловлює початок дії зі значенням «прийматися за щонебудь, приступати до чого-небудь»
2	<i>volver a + Infinitivo</i>	висловлює відновлення, повторення дії
3	<i>echar(se) a + Infinitivo</i>	висловлює початок дії з відтінком деякої раптовості

В українській мові видові значення наявні в усіх дієсловах. Залежно від контексту вони можуть бути доконаного або недоконаного виду.

Форми доконаного виду виражають дію, що має певну межу тривання: 1) дію повністю завершену чи завершену на певному етапі виконання (*сніг випав, сонце зійшло, колона рушила, дитина заплакала*); 2) дію, повторювану до певної межі (*попереписував вірші, понідпирав двері*); 3) дію одноразову, раптову (*стукнув, смикнув, крикнув*).

Пор.: «Він як *упав*, так і *захріп* на всю хату» (І. Нечуй-Левицький).

Форми недоконаного виду виражають дію, що перебуває в процесі тривання (здійснення), незавершеної повторюваності: (*сонце сходить, двері підпирають, стукає, смикає*), багаторазовість дії (*постукувати, покрикувати*).

Пор.: «Коло хат *зеленіють* густі старі садки» (І. Нечуй-Левицький).

Формування видових кореляцій дієсловами доконаного і недоконаного виду в українській мові має свої особливості. Активніше і послідовніше утворюються кореляти недоконаного виду ніж дієслів доконаного виду.

Українська мова належить до числа мов з багатою системою формоутворення. Головним засобом вираження граматичних значень українських дієслів є афіксація.

Найчастіше видові пари в українській мові творяться за допомогою морфологічного засобу:

1) Суфіксальний спосіб творення: чергування або зміна суфіксів співвідносних основ: **-овува-** / **-ува-** (**-юва-**): *організовувати – організувати, завойовувати – завоювати, обраховувати – обрахувати; -ува- (**-юва-**) / **-и-** (**-і-**): *зменшувати – зменшити, зближувати – зблизити, розклеювати – розклеїти; -ува- / **-а-**: *записувати – записати, об'єднувати – об'єднати, розпитувати – розпитати; -а- / **-ну-** (зі значенням одноразовості, раптовості): *кричати – крикнути, грюкати – грюкнути, стукати – стукнути, хапати – хапнути*. Дієслова доконаного виду цього типу творення можуть мати суфікс **-ону**: *грюконути, рубонути, хапонути*. Відтінок згрубілості, властивий цим дієсловам, надає тексту характеру розмовності: **-ва-** / **Ø**: *ставати – стати, дівати – діти; -а- / **Ø**: *лягати – лягти, одягати – одягти, стирати – стерти, перебігати – перебігти, витікати – витекти; -а- / **-и**: *рішати – рішити, рушати – рушити, ступати – ступити, виряджати – вирядити*.*****

2) Префіксальний спосіб творення. Для творення дієслів доконаного виду від співвідносних основ недоконаного виду найчастіше використовуються префікси **в-**, **з-** (**с-**), **за**, **на-**, **по-**, **про-**. Вони лише змінюють вид дієслова, не вносячи в його семантику ніяких додаткових відтінків: *молити – вломити, робити – зробити, питати – спитати, в'янути – зав'янути, кликати – покликати, інформувати – поінформувати*. Це один з найпродуктивніших способів творення дієслів доконаного виду.

3) Комбінований спосіб творення. Цим способом творяться видові пари: безпрефіксне дієслово недоконаного виду – співвідносне префіксальне дієслово доконаного виду зі зміною або чергуванням суфікса основи: *бродити – забрести, чіпляти – зачепити*.

4) Зрідка видові пари творяться шляхом семантичного зближення різнокореневих (суплетивних) основ: *брати – взяти, ловити – впіймати, говорити – сказати*.

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

В українській мові частина дієслів не має видової пари. Ці дієслова виступають або у формі недоконаного (*грюкати, вити, говорити, мислити, бігати, возити, вчителювати, лікарювати*), або у формі доконаного виду (*засвистіти, побігти, полетіти, заговорити, поспати*).

В іспанській мові одним із стрижневих елементів граматичного ладу є система неособистої (невідмінюваних, дієслівно-іменних) форм. Вона служить постійним джерелом для поповнення видо-часової системи іспанського дієслова новими аналітичними формами, що утворюються з дієприкметником, герундієм та інфінітивом.

Видова характеристика герундія, дієприкметника та інфінітива позначається відповідним чином на видовому значенні утворених з ними описових конструкцій: герундієві властива процесуальність, імперфективність; дієприкметник передає своє перфективне значення складним дієслівним формам дійсного способу, а також конструкції з дієсловом *tener*; інфінітив утворює видо-часові конструкції, що виражають початок дії.

Результати дослідження доповнюють наявні в лінгвістиці теоретичні положення про взаємодію граматичних і лексичних категорій на позначення категорій аспектуальності та темпоральності двох віддаленоспоріднених мов. Новий погляд на функціонування та вираження цих категорій сприятиме розвитку зіставної семантики, типології і граматики української та іспанської мов.

References

Васильєва-Шведе, Степанов 1990: Васильєва-Шведе, О.К., Степанов, Г.В. Испанский язык: Теоретическая грамматика: Морфология и синтаксис частей речи [Текст] / О. К. Васильєва-Шведе, Г. В. Степанов. – М.: Высш. шк., 1990. – 301 с.

Вихованець 2004: Вихованець, І.Р. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

Маслов 1965: Маслов, Ю.С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии [Текст] / Ю. С. Маслов // Вопросы общего языкознания / Ю. С. Маслов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1965. – С. 53-80.

Нарумов 1980: Нарумов, Б.П. Некоторые особенности романской аспектологии [Текст] / Б. П. Нарумов // Лексическая и грамматическая семантика романских языков: материалы IV Всесоюз. конф. по романскому языкознанию / Б. П. Нарумов. – Калинин: КГУ, 1980. – С. 73-83

Русанівський 1971: Русанівський, В.М. Структура українського дієслова [Текст] / В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1971. – 315 с.

Bello, Cuervo 1960: Bello, A., Cuervo, R.J. Gramática de la lengua castellana [Texto] / A. Bello, R. J. Cuervo. – Buenos Aires: Sopena Argentina, 1960. – 512 pp.

Gili y Gaya 1968: Gili y Gaya, S. Curso superior de sintaxis española [Texto] / S. Gili y Gaya. – La Habana, 1968. – 347 pp.

Roca Pons 1968: Roca Pons, J. Introducción a la gramática [Texto] / J. Roca Pons. – La Habana, 1968. – 467 pp.

Sources and Abbreviations

Большой испанско-русский словарь 2005: Большой испанско-русский словарь / Ред. Б. П. Нарумов. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2005. – 828 с.

Нечуй-Левицький 2001: Нечуй-Левицький, І. Кайдашева сім'я. Хмари [Текст] / І. Нечуй-Левицький. – К.: Наукова думка, 2001. – 504 с.

Словник української мови 1970: Словник української мови (СУМ) [Текст] / Ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок та ін. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. 1. – 799 с.

Allende 2009: Allende, I. La suma de los días / I. Allende [Texto] – Barcelona: Novoprint, S. A., 2009. – 364 pp.

Gaite 2011: Gaite, C. M. El cuarto de atrás [Texto] / C. M. Gaite. – Ediciones Siruela, 2011. – 184 pp.

Vázquez de Gey 2012: Vázquez de Gey, E. El sueño de la Maharani [Текст] / E. Vázquez de Gey. – Barcelona : Black Print, 2012. – 296 pp.

У статті аналізуються видо-часові форми дієслів іспанської та української мов, які є відмінними з погляду будови їх функційно-семантичного поля аспектуальності.

Ключові слова: дієслово, доконаний вид, недоконаний вид, суфікс, префікс, описова конструкція, герундій, дієприкметник, інфінітив.

Available 30 September 2013.

SECTION V. FUNCTIONAL SEMANTICS OF LEXICAL AND PHRASEOLOGICAL UNITS

Vira Deyneka

УДК 81'276.6:339.543

CUSTOMS TERM AS UNIT OF UKRAINIAN SECTORAL TERMINOLOGY SYSTEM

The article analyzes characteristic property and determinative features of the customs term as the nominative unit of customs terminology, which is one of the oldest, but also the least studied in Ukrainian linguistics.

Keywords: custom vocabulary, term, terminology nomination, terminology system.

The modern history of Ukrainian society and the realities of today show that customs affairs are one of the most important manifestations of state sovereignty. This fact causes special attention to it from the legislative and executive power in the formation of international-legal position and resolving the internal problems of the state. Under these conditions, there is an accumulation of necessary lexical material that is ordered by language based on development trends and processes which regulate the formation of appropriate terminological. Now terminological system of customs affairs Ukrainian language is undergoing a period of active formation and development therefore customs term as a means of nomination special concepts of professional sublanguage requires special attention of experts on terminology.

Number of modern dissertations among which M.B. Verbenyets (legal terminology), M.H. Zelentsova (terminology of management), T.S. Kondrat'yeva (market terminology), V.V. Nikitina (business terminology), D.P. Shapran (marketing terminology) and others is devoted to the problems of building sectoral terminological systems that have not been made or had no proper development in a statelessness of Ukraine. Terminological studies devoted to the research of specific features of industry term highlight the different views of scientists on its essence. The problem of establishing mandatory and optional features of the term also remains unresolved, indicating a need for a broad approach to the term – the concept of multifaceted and complex – in the study sectoral terminology.

The aim of the proposed paper is an analysis of linguistic status of customs term and clarifying the specifics of its defining characteristics. The stated purpose makes it necessary resolving **tasks**: 1) to find out the specifics of customs term as a linguistic sign relevant field, and 2) to analyze its determinative features and to submit definition of customs term on this ground.

Customs business is an area that has a long history of development, during which it has been and remains one of the most important factors of statehood and independence, significant evidence of its power and financial sovereignty. The first material information on the duty on the territory of modern Ukraine belongs to the 9th century. Then, in the present territory of Ukraine, powerful Kievan Rus, in which above all the main source of the kniazes income was tribute, and fee for legal proceedings, fines and customs duties owned to other sources, arises and develops for centuries (until the conquest by the Mongols and Tatars). Historical overview of the problem makes it possible to identify the stages of evolution of customs and legal institutions the territory of modern Ukraine and, consequently, the formation of a customs conceptual apparatus in Ukrainian language.

The periodization of formation customs affairs in Ukraine, which is led by historians, coincides with periods of statehood / statelessness of our country that certainly effect on the processes of creating Ukrainian customs terminology:

- 1) the period of Kievan Rus and Mongol-Tatar dominion (9th – 13th c.c.);

- 2) customs affairs of the Ukrainian lands in the Polish-Lithuanian period (14th c. – 1 half of 17th c.);
- 3) the emergence of customs relations in Zaporizhian Sich and customs affairs during the Hetmanate (16th c. – 17th c.);
- 4) the period of entry of Ukrainian lands in the Russian Empire (the end of 18th c. – beginning of 20th c.);
- 5) customs business in Ukraine in the Soviet era (1917 – 1991);
- 6) the period of formation and development of independent Ukraine (since 1991 – hitherto) [НІМС 2005: 8-9].

To delineate the boundaries of the field covered by the term "customs affairs" now, we give a definition of the term: “Встановлений порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при ввезенні її на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, становлять державну митну справу” (“The procedure and conditions for the movement of goods across the customs border of Ukraine, their customs control and customs clearance, application of tariff and non-tariff regulation of collection of customs duties, keeping customs statistics, the exchange of customs information, maintenance of Ukrainian goods classification of foreign activity, implementation of the state control non-food products on importation into the customs territory of Ukraine in conformity with the law, preventing and combating smuggling, the fight against violations of customs rules, organization and maintenance of customs and other measures for the implementation of the state policy in the sphere of civil customs, constitute State Customs case”) [МКУ-13: 14].

Despite the fact that history of a number of basic terms of customs in the Ukrainian language consists centuries (*митник, мит, митниця*, etc.), its research terminological system has been actively formed in the late 20th century. The study of sectoral terminology – as noted by L.O. Symonenko – on the one hand make it possible to trace the history of their development, the process of nomination of special terms, which goes through several stages (period of initial definitions of concepts, terminologization, attracting common words into the terminology); identify both lingual and extralingual factors affecting construction of terms, the development and establishment of terminology, facilitate the process of organizing, systematization, streamlining and codifying of the terms, enabling prediction of future trends of certain terminology as well as the entire national terminological system, but on the other hand – the rich factual material is the basis for a lexicographical works [Симоненко 2003: 19].

Traditionally, the study and description of the terms of a field of social practice in modern theory of terminology is based on lexicographical works, to be exact – on the data of sectoral terminology dictionaries. However, the scope of fixing terms in specific sources cannot fully submit to their areas of operation. In addition, terminological system of customs affairs in Ukrainian language has not been subject to complex and comprehensive studies and, consequently, its special vocabulary is not yet properly codified. There are no Ukrainian customs terminological dictionaries of linguistic type. A small number of reference publications that trace the Ukrainian terminological vocabulary of customs affairs, prepared by industry experts without specialists in terms so they lack the basic rules of lexicographic description of terms. Only part of special vocabulary of customs – vocabulary of customs law – can be regarded as codified. Codification of vocabulary of customs law is phenomenon largely specific, because it goes beyond the traditional linguistic understanding (fixing norms of sublanguage of specialty in the referential linguistic literature) when codification is associated only with the scope of fixing, and passed into the sphere of operation.

SECTION V. Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units

Ye.O. Fedorchenko, Russian researcher, which states that "such way of codification of terminology is even more severe than the codification in the dictionary, since the notion of democratization of norm, the possibility of different scientific approaches to a particular object for language of law is unacceptable", indicates on the property of terminology of customs law [Федорченко 2004: 83].

Note that the specificity of formation of terminology of customs affairs determines the fact that "customs as science is a diversity of knowledge about the customs service and its operations, which has a comprehensive, systematic, and interdisciplinary nature" [ВТД 2004: 25].

Summary of customs affairs and tasks which are facing it, predetermine the entry of concepts to the customs terminological system, such as concepts of economy (*валютна політика, управління ризиками, монопольний протекціонізм*); finance (*процентні квоти, іноземна валюта, податок на додану вартість*); statistics (*система обліку зовнішньої торгівлі, момент обліку, кількісний одлік товарів*); law (*адміністративне стягнення, законність, прямі закони*), computer science (*носії інформації, інформаційно-телекомунікаційні системи, інформаційні ресурси*), criminalistics (*дактилоскопічна експертиза, обшук, протокол огляду*) [МКУ-13; НІМС 2005], etc. Also for terminological system of customs affairs is typical terms-word combinations that indicate the properly customs semantics of intersectoral terms: *митно-тарифна політика, митний тариф, митний аукціон, протекціоністське мито, ставка ввізного мита, митна вартість, митна статистика зовнішньої торгівлі, порушення митних правил, митне розслідування, принципи митного права, митні правовідносини, дізнавач митниці*, and so on [МКУ 2010; МКУ-13; НІМС 2005]. Therefore, a clear distinction between customs and other social and natural sciences is now impossible because sectoral terminological systems actively interact with each other; they often have part of common terminology fund.

The most general feature of vocabulary of all languages for special purposes (LSP) scientists consider presence in it names (nominative units) denoting scientific, technical and other specialized concepts ([Гринёв 1993: 48-52] and others). According to researchers, common names, including terms are the universal lexical means of LSP. Universality of terms is their main distinguishing feature in comparison with other nominative classes used in LSP [Ким 2008: 19]. Abstract and specific objects of customs affairs can be called using terms, such as: *вантаж, віза, декларування, засоби ідентифікації, карантинний огляд, квота антидемпінгова, резидент, сертифікація, товари, транспортні засоби, предмети, фрахт, фритредерство, фітоконтроль, чартер*, etc. [СМТ 2004]. These lexical items is categorized in common names the fact that they represent general concepts as opposed to nouns that denote individual concepts. Common names are the terms because they represent general concepts of the special nature [Лейчик, Бесекирска 1998: 51]. So, nominationality is one of the most important features of a customs term.

Unlike the commonly used word that has lexical meaning, the term in the language system has definition. Cf. in particular lexical meaning of common words and definitions of customs terms: *замовник* – "той, хто замовляє що-небудь" ('one who orders something') [ВТССУМ 2002: 312] and *замовник* – "суб'єкт господарської діяльності, який надає давальницьку сировину для вироблення готової продукції" ('subject of business entity that provides goods made on commission for the production of finished products') [СМТ 2004: 35]; *покупець* – "той, хто купує що-небудь" ('someone who buy something') [ВТССУМ 2002: 845] and *покупець* – "переможець митного аукціону, який здійснив повні розрахунки за придбані на митному аукціоні товари" ('customs auction winner, who has made full payment for the purchased goods at the customs auction') [СМТ 2004: 79]; *взаємодія* – "взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-небудь, чим-небудь" ('mutual relationship between objects in action and concerted action between someone, something') [ВТССУМ 2002: 85] and *взаємодія* – "комплекс організаційних заходів, спрямованих на узгодженість дії різних підрозділів, служб, посадовців під час здійснення митного контролю та митного оформлення" ('series of administrative measures aimed at coordination of actions of various departments, services, officials at the customs control and customs clearance') [СМТ 2004: 112].

These examples show that the value of lexemes in general literary language and terminology is somewhat different, since the terms denote the concept of customs affairs and demand consequently their explanation in terms of this industry. Instead, common words call events, predicting their interpretation to the public and not for specialists in a particular field. Thus, the definition of the term it is requisite that plays an important role in the allocation of terminological lexicon among the vocabulary of the language [Гринёв 1993]. And it is a clear definition of the term makes it a component of a sectoral terminological system. Cf., for example: *марирут* – 1) in the terminology of customs affairs is “поїзд установленої маси і довжини, склад якого сформовано вантажовідправником або залізницею” (‘train installed weight and length whose composition is formed by the shipper or the railroad’) [СМТ 2004: 126]; 2) in the geology system of terms – “район розвідування, обстеження, що проводиться геологічною партією, групою геологів і т. ін., а також похід у такий район з певним завданням” (‘area of exploration, inspection, conducted by geological party, group of geologists and so on, and hiking in a region with a specific task’) [ВТССУМ 2002: 511-512].

Thematic accuracy, which is, in our opinion, one of the most important features of the customs term is realized with a definition, which in its turn determines conventionality of its value. Conventionality – a defining trait of terminological lexicon that is the basis of sublanguage in any specialty. The term to designate a particular concept is always conventional set, chosen, as well as its content, expressing through the definition of the most essential features of the corresponding concept it is the result of conscious collective agreement.

Thematic accuracy of the term is in close contact with nature of concept denoted by it. The concept, which is referred by the term, is moving; it is subject to change according to deepening knowledge and ideas about subject area, so, the definition that discloses meaning of the term varies over time. The term is a result of "verbalization of professional knowledge as a cognitive model, in some way organized and aimed at self-development. As a sign unit the term refers not with static denotatums, namely cognitive-discursive models. In a measure of the development of industrial science ... may be a redistribution of the scientific information between terms or rename a particular piece of scientific knowledge" [Федорченко 2004: 87]. For example, in the Customs Code of Ukraine 2002 *спеціальна митна зона* – “митний режим, відповідно до якого до товарів, які ввозяться на території відповідних типів спеціальних (вільних) економічних зон із-за меж митної території України, а також до товарів, які вивозяться з територій зазначених зон за межі митної території України, не застосовуються заходи тарифного і нетарифного регулювання, якщо інше не передбачене законом” (‘customs regime under which the goods imported into the territory of the types of special (free) economic zones from outside the customs territory of Ukraine, as well as goods that are exported from the territories of specified areas outside the customs territory of Ukraine shall not apply measures of tariff and non-tariff regulation, unless otherwise provided by law’) [МКУ 2010: 101]; *импорт* – “митний режим, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень” (‘customs regime under which goods are imported into the customs territory of Ukraine for free circulation without limiting the term of their stay in the area and can be used without any customs restrictions’) [МКУ 2010: 91]. In a new the Customs Code of Ukraine (became applicable at June 1, 2012) *вільна митна зона* – “митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання” (‘customs regime under which foreign goods are imported into the territory of free customs zone and exported from the territory outside the customs territory of Ukraine with exemption from taxation of customs duties and without the use of non-tariff regulation of foreign economic activity, and Ukrainian goods are imported into the

SECTION V. Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units

territory of free customs zone with tax customs duties and the use of non-tariff measures’) [MKY-13: 83] (we observe renaming mode of the customs regime *спеціальна митна зона*); *імпорт* (*випуск для вільного обігу*) – “митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, на виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України” (‘customs regime under which foreign goods after the payment of all customs duties, set with the Law of Ukraine on the import of these goods for execution of all necessary customs formalities are released for free circulation in the customs territory of Ukraine’) [MKY-13: 59] (we observe refinement of customs regime name *імпорт*). Comparing these examples, we can conclude that every term fixed some definition, and the system of terminological nominations developed in accordance with the conceptual apparatus of sectoral science. However, we note that the changes in the above definitions of terms, as well as changes in the external form of the terms *вільна митна зона* ‘free customs zone’ and *імпорт* ‘imports’, their place in the system of terms remain the same (this is names of the same customs regime), but because this is not about homonyms of terms as the legal consequences of these terms usage, even in the existing differences in definitions, for the participants of levying of customs formalities are unchanged.

Semantic precision and semantic certainty are inherent more for terms than commonly used vocabulary – Ye.O. Fedorchenko says – but at the same time they are one of the most moving layers among the vocabulary of the language. This is due not only to the emergence of new terms to name new special concepts, but also with a constant internal dynamics of a terminological system which caused a continuous process of cognition and attempt to optimize language means of nomination of concepts, phenomena and realities of professional sphere [Федорченко 2004: 90-91].

Semantic accuracy of the term to a certain extent is caused by its morphological structure. Despite the fact that the compact term facilitates operating the concept in the process of science and practical activities, the definition of accuracy is more important than the short form of the term. The length of the term shall be sufficient to refer to each concept and distinguish it from a number of related concepts. Furthermore, it should take into account the specifics of a particular industry that caters to one or other terminology [Овсейчик 2006: 37].

As rightly observed Z.M. Osypenko, an exact reproduction of conceptual content sometimes requires not reduction but expansion of the term [Осипенко 1974: 9]. Thus, for more accurate designation of the customs concepts in the terminology of customs affairs except one-word terms (*мито*, *перевізник*, *резидент*) are widely used two- (*антидемпінгове мито*), three- (*уповноважений економічний оператор*) and multicomponent (*об’єкти права інтелектуальної власності*) terms [MKY-13]. As you can see, than difficult semantically to denote a sectoral concept, so greater the number of components it contains. Having regard to these facts, it cannot be considered a disadvantage of the customs term of his multicomponent nature. If the term of customs field is a word combination that consists of unrelated words to describe a particular sectoral concept, it provides a systematic of term and determines the relationship of this concept to other concepts of the customs area.

The definition of the term fixes its systemic relationship with other elements of a terminological system, since the meaning of the term is explained through other terms and their meaning the term gains solely as members of a terminology system. Terminology of customs affairs is an ordered system in which a position of each term is determined by correlation of signified concept with other concepts. E.g., the term *митне оформлення* ‘customs clearance’ has the definition: “Виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення” (‘Implementation of customs formalities, necessary for the production of goods, vehicles, for commercial use’) [MKY-13: 9]. The value of this term which is explained by using terms *митні формальності* ‘customs formalities’, *випуск товарів* ‘produce goods’, *транспортні засоби комерційного призначення* ‘vehicles for commercial use’ can be understood only for specialist of customs field that indicates on sign of

limited scope of use of the customs vocabulary and its relatedness to a certain subject area as the main distinguishing feature of special lexicon among common vocabulary.

Comparison of one term with different concepts of a subject area is very desirable because it can cause some confusion when it is applied. Therefore, some linguists consider unambiguity is mandatory requirement for the terms ([Русанівський 1988: 169] and others). But often in the literature the view that the terms are only trend towards unambiguity is expressed ([Суперанская, Подольская, Васильева 1989: 129] and others). We support this idea, since it is quite true for the customs terminology. According to our observations, studied terminology includes terms under which several definitions in the literature are fixed, for example: *вантажне місце* – “1) кінцевий продукт операцій з упакування вантажу, що складається з пакувального комплексу та його вмісту й підготовлений до перевезення; 2) умовна одиниця вантажу для приймання його для перевезення або здачі вантажоодержувачу при здійсненні навантаження або розвантаження рухомого складу” (“1) the final product of operations with packaging cargo, consisting of the packaging and its contents prepared for transport, and 2) the notional unit of cargo for its acceptance for transportation or delivery to the consignee in the exercise of loading or unloading of rolling stock”) [СМТ 2004: 111-112]; *товари* – “1) будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності, культурні цінності) електрична, теплова та інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України; 2) матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються в будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення; 3) будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для відчуження, що переміщуються через митний кордон України та не можуть бути віднесені до особистих речей або транспортних засобів та окремих номерних вузлів до них” (“1) any movable property (including currency values, cultural values), electrical, thermal and other energy and vehicles, except vehicles used exclusively for the transportation of passengers and goods across the customs border of Ukraine; 2) tangible and intangible assets as well as securities and derivatives that are used in all transactions, except for transactions with their release (emission) and maturity; 3) any products, services, employment, intellectual property rights and other property rights, designed to alienation, crossing the customs border of Ukraine and cannot be attributed to personal belongings or vehicles and license individual nodes to them”) [СМТ 2004: 100].

According to our observations, customs terms generally devoid of expressiveness within the terminological field. We can say on the expressive words if it is part of expressive utterance and largely determines the expression of the whole context. Logical sense of the term makes it neutral language sign that carries relevant sectoral information. Taking into account the special destination functional of customs vocabulary, it is difficult not to agree with L.O. Symonenko that 'the term unlike a common word, stylistically is more regulated, its "neutrality", "emotion", "expressive" differ from what is called neutral, emotional and expressive vocabulary in general use" [Симоненко 1991: 15].

Expressive nuances can be found in a small part of the stylistically marked linguistic units of customs vocabulary that due desemantization have gained a new conceptual meaning, for example: “зелений коридор”, *невидимий експорт*, “червоний коридор”, *чиста торгівля*, *чорний ринок*, “прозорі” кордони, “розмиті” кордони, “важкі” наркотики, “слідова картина”, “ядро” маршруту [МКУ-13; НІМС 2005; СМТ 2004], etc. As we can see, some of this vocabulary in the literature served within quotation marks that indicate the connotative indication of following terminological units. Note that the use of graphical marks (“”) to refer to certain concepts of customs field in many cases requires of regimentation. For example, the term *зелений коридор* has the following graphic variants of use in the literature: “зелений коридор”, “зелений” коридор, *зелений “коридор”*. We support the view of those scholars who believe the problem of terminological nature of these units that served in the quotation marks cannot be solved relying on linguistic competence and linguistic flair of authors of special texts, we must proceed from the

specifics of lexical-semantic system of language; it is inappropriate quotation marks to highlight the part of the composite term in scientific text; jargon can be served in quotes. The highlight of professional vocabulary, scientific metaphor with quotation marks is the most used, "because the perfect term the quotes does not require" [Овсейчик 2006: 34].

Thus, in our study, "custom time" is defined as nominative lexical unit (word or word combination), which is part of customs terminology is taken for the exact name of the specific concepts and requires a clear definition. So, the priority for customs term we consider nominative-definitive function, systemic nature and conventionality.

Accordingly, the main features of the customs term as a sign of industry customs terminology we consider the following: 1) nominationality, 2) the availability of definition, 3) conventionality, 4) clearly defined place in customs terminology (terminology of customs affairs), 5) tendency to unambiguity within terminology of customs affairs, 6) accuracy of denote concepts of customs area, 7) lack of expressive values, 8) system relations and ties within the customs terminology, adjacent sectoral terminology and general vocabulary.

The relevance of further study of the customs term as a unit of the customs terminology in Ukrainian language (e.g., research of terminology nomination types) due primarily needs of terminological regulation in this area of field of professional activities and the need for codification of sectoral vocabulary.

References

- Гринёв 1993: Гринёв, С.В. Введение в терминоведение [Текст] / С. В. Гринёв. – М. : Изд-во Московского лицея, 1993. – 309 с.
- Ким, Пристайко 2008: Ким, Л.А. Черты аналитизма в терминосистемах русского языка [Текст] / Л. А. Ким, Т. С. Пристайко. – Днепропетровск : Пороги, 2008. – 148 с.
- Лейчик, Бесекирска 1998: Лейчик, В.М., Бесекирска, Л. Терминоведение : предмет, методы, структура [Текст] / В. М. Лейчик, Л. Бесекирска. – Белосток : Изд-во Белостокского университета, 1998. – 180 с.
- Овсейчик 2006: Овсейчик, С.В. Формування української екологічної термінології [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / С. В. Овсейчик ; Київський націон. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 199 с.
- Осипенко 1974: Осипенко, З.М. Різновиди термінів і їх семантичні особливості [Текст] / З. М. Осипенко // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 65-69.
- Русанівський 1988: Русанівський, В.М. Структура лексичної і граматичної семантики [Текст] / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 236 с.
- Симоненко 1991: Симоненко, Л.О. Формування укр. біол. термінології [Текст] / Л. О. Симоненко – К. : Наук. думка, 1991. – 152 с.
- Симоненко 2003: Симоненко, Л.О. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки [Текст] / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2003. – Вип. V. – С. 18-22.
- Суперанская, Подольская, Васильева 1989: Суперанская, А.В., Подольская, Н.В., Васильева, Н.В. Общая термінологія : Вопросы теории [Текст] / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
- Федорченко 2004: Федорченко, Е.А. Становление и развитие терминологической лексики таможенного дела в русском языке [Текст] : дис. ... д-ра филол наук : спец. 10.02.01 / Е. А. Федорченко. – М. : МГОУ, 2004. – 570 с.

Sources and Abbreviations

- ВТД 2004: Баширов, И.Х. Введение в таможенное дело [Текст] : учебное пособие / И. Х. Баширов. – Донецк : ДонНУЕТ, 2004. – 214 с.
- ВТССУМ 2002: Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ Перун, 2002. – 1140 с.

МКУ 2010: Митний кодекс України [Текст] / [відп. за випуск С.В. Карплюк]. – Х. : Одіссей, 2010. – 215 с.

МКУ-13: Митний кодекс України [Текст] : нормативні док-ти з урахуванням останніх змін в редакції станом на 23.01.2013 р. – Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2013. – 324 с.

НІМС 2005: Дідусенко, П.М., Лисицький, О.В., Пахневський, С.А. Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси [Текст] / П. М. Дідусенко, О. В. Лисицький, С. А. Пахневський та ін. – Київ : Софія А, 2005. – 635 с.

СМТ 2004: Хохлов, М.І., Пудрик, Д.В. Словник митних термінів [Текст] / М. І. Хохлов, Д. В. Пудрик. – Донецьк : ВД «Кальміус», 2004. – 159 с.

У статті з'ясовується специфіка та аналізуються визначальні властивості митного терміна як номінативної одиниці митної терміносистеми, яка є однією з найдавніших, але водночас і найменш досліджених в українській лінгвістиці.

Ключові слова: митна лексика, термін, термінологічна номінація, термінологічна система.

Available 30 September 2013.

Maya Kirlash

УДК 811. 161. 2: 669. 02/09

ПРИНЦИПИ ВІДНЕСЕННЯ РЕЄСТРОВИХ ОДИНИЦЬ ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА ДО СКЛАДУ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Feasibility of professional vocabulary study using methods based on the analysis of dictionary definitions have been grounded, the main aspects of the vocabulary sampling according to the explanatory dictionaries have been characterized, and stages of sampling of lexical units denoting metallurgical notions have been analyzed.

Keywords: lexical unit, professional vocabulary, dictionary definition, branch remarks, remarked.

Дослідження сучасної української термінологічної лексики ґрунтується на розумінні термінології як підсистеми всередині загальної лексичної системи мови. Термінологія як сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки і техніки, які функціонують у сфері професійного спілкування [Даниленко, Волкова, Морозова 1993: 3], є одним із пластів лексики літературної мови, що «...стрімко розвивається, активно взаємодіє з іншими словами словникового складу мови, в першу чергу із загальноновживаною лексикою, тому вивчення закономірностей її утворення, структури й семантики стало одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістики» [Кияк 1993: 3], що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Як зазначає В.В. Левицький [Левицький 2006: 235-237], усі методи вивчення лексики можна поділити на дві групи: 1) методи, в основі яких лежить аналіз тексту та 2) методи, що базуються на аналізі словників (словникових дефініцій), причому експериментальним шляхом встановлено, що результати досліджень на основі тлумачних словників відрізняються (іноді досить суттєво) від тих, що проводяться на основі аналізу тексту [Там само: 240-241].

Метою нашої розвідки є аналіз словникових дефініцій тлумачного словника української мови в 11-ти томах (Словник української мови, тт. 1-11. – Київ: Наукова думка, 1970-1980.) для виокремлення лексичних одиниць української мови на позначення понять металургійної галузі. Для досягнення окресленої мети визначено такі **завдання**: 1) обґрунтувати доцільність вивчення термінологічної лексики методами, що базуються на аналізі словникових дефініцій; 2) схарактеризувати основні аспекти виокремлення галузевої

лексики за тлумачними словниками; 3) проаналізувати етапи виокремлення лексичних одиниць на позначення понять металургійної галузі.

Об'єктом дослідження є словникові дефініції реєстрових одиниць тлумачного словника української мови. **Предмет** дослідження – лексичні одиниці української мови на позначення понять металургійної галузі.

Ефективність вивчення термінологічної лексики певної галузі науки чи техніки на основі аналізу словникових дефініцій пояснюється такими факторами. Термінологія, що надходить у кодифіковану літературну мову з науково-технічної та професійно-виробничої сфер, зазнає лінгвістичної інтерпретації. Залишаючи дефініцію терміна цілком науковою, укладачі тлумачних словників пропонують його стисле, але вичерпне наукове визначення, що містить лише ознаки, необхідні для виділення поняття у системі [Кутина 1976: 22]. Отже, інформаційний ресурс термінологічної одиниці за тлумачними словниками (на відміну від енциклопедій) спрямований на маніфестацію передусім лінгвістичних даних, за допомогою яких термінологія вписується в систему мови на всіх її рівнях – і формальних, і змістових.

Лексична одиниця, яка функціонує у певній сфері професійного спілкування, стилістично визначена, часто вживана та є терміном даної галузі. Проте, як зазначає В. Жайворонок [Жайворонок 1998: 210], таке слово може функціонувати в різних стилях мовлення, у тому числі й у розмовно-побутовому. Як наслідок цього, стилістика багатьох з них розмивається, вони стають поліфункціональними, часто навіть експресивно забарвленими. Саме тому лексикографічні джерела дають можливість вивчити термінологічну одиницю не в її професійній сфері вживання, а на фоні загальноновживаної лексики та спеціальної лексики інших галузей знань, оскільки одиниці мови перебувають у взаємодії й доповнюють та розвивають одна одну, межа між термінологічною й загальноновживаною лексикою не чітка, наявні переходи лексики з одних сфер в інші (процеси термінологізації та детермінологізації) [Котелова 1976: 36-42].

Доцільність лінгвістичної розвідки фахової лексики на основі великих тлумачних словників базується на їх універсальній структурі. План вираження містить відображення фонемної, акцентуаційної, морфологічної (частиномовної) належності, тип словозміни, граматичні характеристики, що становлять параметри граматичної семантики, а також стилістичну інформацію про реєстрове слово.

Семантична характеристика термінологічних одиниць у загальнономовному тлумачному словнику здійснюється шляхом тлумачення реєстрового слова у правій частині словникової статті. У прикладній лексикографії функціонують описовий та відсильний типи тлумачень. У дослідженні враховуємо, що описове тлумачення лексичної одиниці в одномовних словниках відбувається за допомогою інших слів тієї ж самої мови. Розуміємо, що такі слова перебувають у взаємозв'язку, оскільки, як зазначає Б.О. Плотников [Плотников 1979: 47], якщо значення лексеми досліджуваної групи описано за допомогою іншої лексеми, що належить до цієї самої групи, то між цими лексемами існує семантичний зв'язок.

Стилістична характеристика лексики на позначення понять спеціальної сфери здійснюється двома рівноправними способами: через текст тлумачення та через відповідну позначку текстову або скорочену (ремарку). Галузеві ремарки є позиційно визначеними в структурі словникової статті та набрані курсивом. Проте вони частково ідентифікують термінологічну лексику в реєстрі тлумачного словника, оскільки їх використовують тільки в тому випадку, коли в тлумаченні не вказано або не чітко вказано, до якої сфери функціонування вони належать.

Окрім того, як стверджує В.О. Балог [Балог 2003], при укладанні тлумачних словників у стилістичному аспекті спостерігається ряд недоліків, серед яких: 1) непослідовність використання галузевих ремарок при словах з відсильною формою тлумачення; 2) непослідовність у ремаркуванні лексичних одиниць спеціального призначення в межах словотвірного гнізда; 3) непослідовність використання ремарок при термінологічних словосполученнях (за умови термінологічного характеру і слова, і словосполучення в одних

випадках ремаркуються обидва, в інших – тільки одне слово); 4) відсутність ремарки при термінологічному значенні у словниковій статті полісемічного слова у термінологізації загальноживаного слова.

З урахуванням вищезазначеної інформації у нашому дослідженні до лексики на позначення понять металургійної галузі в українській мові відносимо реєстрові одиниці тлумачного словника, які:

- 1) мають ремарку «*мет.*» (металургійне) у структурі словникової статті,
- 2) неремарковані лексичні одиниці за словником з відсильною формою тлумачення до основного ремаркованого слова з позначкою «*мет.*»,
- 3) неремарковані термінологічні словосполучення за умови термінологічного характеру основного ремаркованого слова;
- 4) неремарковані слова, належність яких до складу металургійної лексики зрозуміла з їхнього тлумачення;
- 5) лексичні одиниці, що функціонують у кількох терміносистемах та ремарковані позначкою «*спец.*» (спеціальне);
- 6) неремарковані загальнонаукові слова, що мають у тлумаченні ідентифікатори (наука, галузь, метод, аналіз та ін.);
- 7) неремарковані термінологізовані загальноживані слова.

Отже, методом суцільної вибірки із друкованих і електронних видань тлумачних словників української мови виокремлено 457 слів та словосполучень на позначення понять металургійної галузі.

До складу лексичних одиниць, які називають поняття в галузі металургії, наприклад увійшли слова, позиційно визначені в структурі словникової статті ремаркою «*мет.*». Наприклад, *бесемер, електрон, козел, кокіль, лігатура, льотка, опока, отвір, під, рівчак, розпар, садка, утома, фурма, піскомет, холоднокатаність, холоднопрокатність, шерардизація, штейн, штрипс* тощо та словосполучення *дуплекс-процес* з текстовою позначкою «у металургії». Зазначимо, що до вищеназваних лексем витримані всі вимоги щодо ремаркування галузевої лексики. Наприклад, одиниці *бесемер, бесемерівець, бесемерування, бесемерувати* мають скорочену позначку «*мет.*». При лексичних одиницях з відсильною формою тлумачення, як *холоднопрокатність / холоднокатаність, сиродутний / сиродутий, електроновий / електронний*, спостерігається ремаркування і основного слова, і слова, до якого є відсилання. Наприклад: *електронний: мет.* Те саме, що *електроновий: мет.* Прикм. до електрон 2), 3) Зробл. з електрону; *електрон: мет.* Сплав магнію з алюмінієм, цинком або манганом, що відзначається міцністю і пластичністю.

Групу доповнюють неремарковані лексичні одиниці з відсильною формою тлумачення, якщо ремаркується тільки одне слово (або те, до якого відсилають, або те, яке відсилають). Наприклад, *лікваційний*: Стос. до ліквації; *ліквація: мет.* Неоднорідність хімічного складу твердих сплавів, що виникає за їх застигання. Окрім цього, до складу слів на позначення понять досліджуваної галузі відносимо неремарковані лексичні одиниці, у тлумаченні яких є слова, ремарковані позначкою «*мет.*». Наприклад, *кричнорудний*: Те саме, що крицерудний; *крицерудний*: Пов'язаний з добуванням криці (у 2 зн.) безпосередньо з руди, обминувши стадію витоплювання чавуну; *криця*: 2) *мет.* Шматок неочищеного від різних домішок заліза пористої будови, який утворюється під час виплавляння сталі з руди або чавуну. *Аустенітовий*: Те саме, що аустенітний; *аустенітний*: Який містить аустеніт; *аустеніт: мет.* Одна зі складових частин залізобуглецевих сплавів; *аустенізація*: Технологічний процес, що призводить до утворення аустенітової фази у залізобуглецевих сталях.

Термінологічні словосполучення зазвичай не ремаркуються у Словнику української мови. З огляду на те, що такі словосполучення зазвичай містяться у словниковій статті до слів, які мають при собі ремарку «*мет.*», то ми їх також відносимо до досліджуваної групи. Наприклад, у словниковій статті ремаркованої одиниці *томасівський* є словосполучення

томасівський процес: процес виробництва литої сталі продуванням повітря або кисню у конвертері крізь фосфористий чавун. Розглянемо ремарковану реєстрову одиницю **мартен**, що має відсильний тип тлумачення через позначку «*Те саме, що*» до неремаркованої лексеми **мартенівський**. **Мартен**: *мет.* 1) Те саме, що мартенівська піч (див. мартенівський); 2) Те саме, що мартенівська сталь (див. мартенівський). У словниковій статті до неремаркованої одиниці **мартенівський** подаються словосполучення **мартенівська піч** (піч для виплавлення сталі з чавуну та залізного брухту), **мартенівська сталь** (сталь, виплавлена в такій печі) та **мартенівський процес** (вироблення литої сталі в мартені видаленням із чавуну і сталевого брухту вуглецю та ін. домішок, що окислюються легше, ніж залізо), які ми також відносимо до складу лексики на значення понять металургійної галузі, оскільки вони є відсиланням для слова **мартен**, що має ремарку «*мет.*».

До складу лексики на позначення понять металургійної галузі відносимо неремарковані одиниці, зі словникових тлумачення яких чітко зрозуміло, що вони належать до галузі металургії. Наприклад, **гарнісаж**: Твердий шар матеріалів, що утворюється в процесі плавки на внутрішній поверхні стінок металургійних агрегатів; **мартенсит**: Структурна складова деяких загартованих металів і сплавів; **конвертор**: Обертова піч грушоподібної або циліндричної форми, у якій виплавають сталь продуванням повітря чи кисню через розплавлений чавун; **жуželиця**: Відходи при виплавці металу; **дефосфорація**: Видалення фосфору (шкідливої домішки) з розплавлених чавуну і сталі.

Окрему групу становлять слова, що функціонують не тільки в галузі металургії, а і в деяких інших сферах. Такі лексичні одиниці ремаркуються позначкою «*спец.*» (спеціальне). У тлумаченнях таких одиниць є лексеми, які конкретизують сферу їх функціонування. Наприклад, **колоша**: *спец.* Певна кількість матеріалу (руди, палива, вапняку), що засипається за один раз в доменну піч, вагранку, тощо; **легкоплавкість**: *спец.* Який плавиться за високої температури; **листпрокатування**: *спец.* Прокатування листового металу; **матриця**: *спец.* Штамп із витисненим у ньому заглибленням, що точно відповідає формі оброблюваної деталі; **осадка**: *спец.* Зменшення довжини, висоти і збільшення поперечника заготовки металевого виробу за допомогою кування.

Неремарковані одиниці, які є загальнонауковою лексикою (у їх тлумаченнях є ідентифікатори – наука, галузь, метод тощо) та функціонують у галузі металургії. Наприклад, **електрометалургія**: 1. Галузь металургії, що використовує електроенергію для одержання металів і сплавів; 2. Галузь науки, що займається вивченням одержання металів і сплавів за допомогою електричної енергії; **металознавство**: Наука, що вивчає склад, будову та властивості металів і сплавів та закономірності їх зміни залежно від хімічного складу або теплового, хімічного, механічного, магнітного і радіоактивного діяння.

Неремарковані лексичні одиниці, як **виплавка**, **зливоч**, **ливарний**, **витоплювати**, **плавлення** тощо, у процесі детермінологізації, стали загальноновживаними словами, проте тлумачення до них свідчать, що вони є складовою термінології металургійної галузі. Наприклад, **виплавляти**: Одержувати метал із руди способом плавлення.

Отже, до складу лексики на позначення понять галузі металургії увійшли 457 лексичних одиниць, серед яких: з ремаркою «*мет.*» (82); неремарковані лексичні одиниці з відсильною формою тлумачення, коли ремаркується тільки одне слово (28); термінологічні словосполучення, в тлумаченнях яких є ремарковані слова з позначкою «*мет.*» (47); неремарковані одиниці, належність яких до металургійної термінології зрозуміла з їхнього тлумачення (30); лексеми з ремаркою «*спец.*» (203); неремарковані загальнонаукові слова та словосполучення (38); неремарковані детермінологізовані загальноновживані слова (29).

Перспективним постає аналіз семантичних зв'язків виокремлених одиницями із друкованих та електронних видань тлумачних словників української мови, що утворюють склад лексики на позначення понять металургійної галузі та порівняння зі складом лексичних одиниць англійської мови на позначення понять даної галузі.

References

Балог 2003: Балог, В.О. Галузева лексика в Словнику української мови в 11-ти томах (1970 – 1980 рр.) (семантичний та стилістичний аспекти) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. – К., 2003. – 16 с.

Даниленко, Волкова, Морозова 1993: Даниленко, В.П., Волкова, И.Н., Морозова, Л.А. Лингвистический аспект стандартизации терминологии [Текст] / Е. Н. Ширлев (ред.). – М. : Наука, 1993. – 126 с.

Жайворонок 1988: Жайворонок, В. Термінологія в загальному словнику [Текст] / Віталій Жайворонок // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 210-212.

Кияк 1993: Кияк, Т.Р. Прагматичні аспекти стандартизації української термінології [Текст] / Т. Р. Кияк // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 35-38.

Котелова1976: Котелова, Н.З. Семантическая характеристика терминов в словарях [Текст] / Н. З. Котелова // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. – Л. : Наука, 1976. – С. 36-42.

Левицкий 2006: Левицкий, В.В. Семасиология [Текст] / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.

Кутина 1976: Кутина Л.Л. Термин в филологических словарях (к антитезе : энциклопедическое – филологическое) [Текст] / Л. Л. Кутина // Проблематика определения терминов в словарях разных типов. – Л. : Наука, 1976. – С. 21-27.

Плотников 1979: Плотников, Б.А. Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений [Текст] / А. Е. Супрун (ред.). – Минск : Высш. школа, 1979. – 136 с.

Русанівський 2002: Русанівський, В.М. Інформаційно-лінгвістичні основи сучасної тлумачної лексикографії [Текст] / В. М. Русанівський, В. А. Широков // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С.7-48.

Обґрунтовано доцільність вивчення термінологічної лексики методами, що базуються на аналізі словникових дефініцій, охарактеризовано основні аспекти виокремлення галузевої лексики за тлумачними словниками, проаналізовано етапи виокремлення лексичних одиниць на позначення понять металургійної галузі.

Ключові слова: лексична одиниця, термінологічна лексика, словникова дефініція, галузева ремарка, ремаркований.

Available 29 September 2013.

Igor Protsenko

УДК 81'37=811.13

**LÉXICO SACRAL (DETERMINACIÓN DE LA NOCIÓN).
CLASIFICACIÓN DEL LÉXICO SACRAL**

The article explains semantic evolution and differences in terms sacral and holy based on the Latin language and gives definitions to these terms. The article describes the general classification of sacral vocabulary.

Keywords: sacral, sacred, holy, semantics, seme 'that who relates to extraordinary'.

I. DETERMINACIÓN DE LA NOCIÓN SACRAL

El estudio del fenómeno *sacral* se empezó relativamente hace poco tiempo. Y no es el lexicón clerical en el que se aparece este término primeramente, sino los textos científicos eran los pioneros en el uso de esta palabra para describir tanto las creencias primitivas, paganas, como los fenómenos de las religiones actuales, mitología, etc.: se publican los artículos, monografías, sostienen las tesis doctotales, enlazados con la definición del término *sacral* y con las singularidades de su reflexión en las culturas de diferentes pueblos.

La noción *sacral* tradicionalmente se relaciona con *santo*, *sagrado* – lo que de primer punto de vista no provoca dudas (pues, en el momento de aparición y formación de las lenguas no había necesidad en diferenciar los significados de estas palabras). Aunque al realizar minuciosamente el análisis semántico se ve claramente que en la actualidad las palabras dichas tienen las interpretaciones diferentes, lo que se determina con su forma profunda e historia de sus desarrollos semánticos.

Una de las causas de la separación de la noción *sagrado* en *sacral* y *sagrado* propiamente dicho, consiste en lo siguiente – muchas lenguas indoeuropeas, como afirma E. Benveniste, tenían dos términos, que reflejan aspecto dual del *sagrado* (p.ej.: gr. *ιερός* y *άγιος*; lat. *sacer* y *sanctus*; avest. *spənta* y *yaoždāta* [Benveniste 1962: 348]).

Para delimitar definitivamente y determinar las nociones *sacro* y *sagrado* nos dirigimos al latín, en el que para nombrar algo *sagrado* se emplea dos palabras – *sacer* y *sanctus* – procedentes de la común raíz indoeuropea **sak-* ‘santificar’: (p.ej.: umbr. *sahta*; osc. *sahtum*; pal. *sato* ‘santo’; het. *šaklai-* ‘rito’ [Roberts 2001: 147]).

Adjetivo *sacer*, antiguamente **sacros* (del que se forman los términos actuales *sacro*, *sacral*), ‘consagrado; *sagrado*, *santo*; el que inspira el respeto piadoso; el grande’ – de una parte; y de la otra – ‘condenado a los Dioses subterráneas, es decir, condenado a la maldición; mágico; misterioso’ [Дворецкий 1976: 891], es la base para la aparición del verbo *sacrāre* ‘consagrar; declarar inviolable, *sagrado*; respetar piadosamente; immortalizar’ y también ‘condenar a la muerte, maldición; maldecir’ [Дворецкий 1976: 892]. Entonces, *sagrado* en este contexto trae consigo la noción ‘condenado a la muerte’, está relacionado con el sacrificio y tiene el carácter mágico y misterioso al mismo tiempo. Ahora está claro porque el adjetivo *sacer* fue la base para formar un verbo latino *sacrificāre* (*sacrum* < *sacer* + *facio*) [Дворецкий 1976: 891].

Pero ¿cómo ha podido suceder que *sagrado* supone la mortificación de la carne? ¿Por qué la palabra que significa ‘hacer *sagrado*’ ha obtenido el sema ‘matar’?. E. Benveniste confirma que la más concreta explicación se encuentra en las memorias de Hubert y Mauss. Ellos demuestran que el sacrificio se hace para unir el divino con el profano por medio de un rito. “Para que un animal se convierta al *sagrado* hay que retirarlo del mundo de los vivos, él tiene que atravesar el umbral que divide dos mundos – eso es la finalidad de la mortificación” [Benveniste 1962: 348]. El que celebra esta ceremonia en latín se llama *sacerdōs* (**sacro* < *sacer* + *dhōt* < **dhē* ‘poner; poner en orden’ [Roberts 2001: 41]), es decir, el que está investido de poder que le permite *sacrificāre* ‘sacrificar’ [Benveniste 1962: 348].

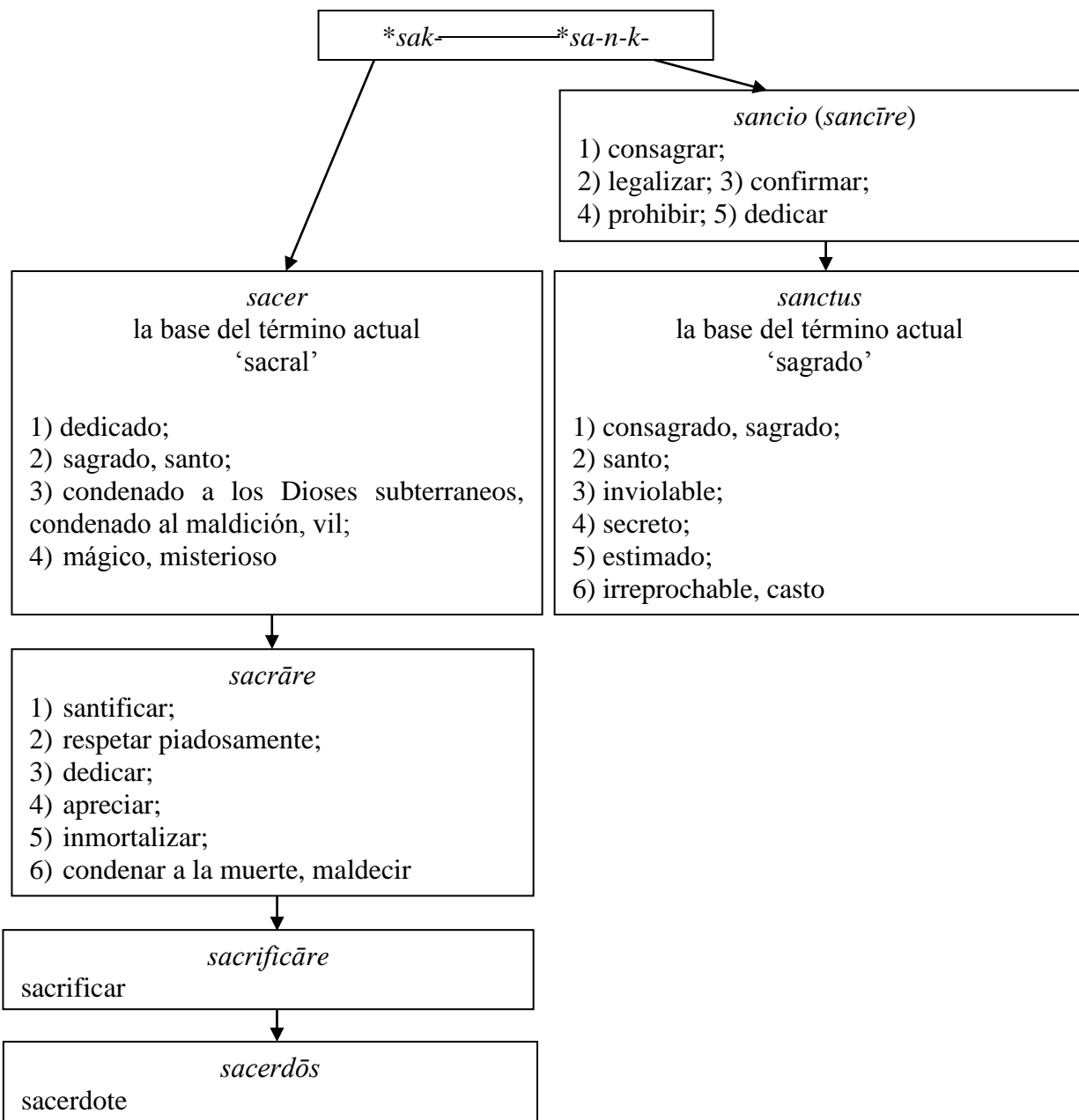
La palabra *sanctus* (de la que procede el término actual *sagrado*) es el participio del verbo *sancio* (*sancire*) ‘consagrar, hacer sólido, proclamar inviolable; establecer con firmeza, legalizar’ [Дворецкий 1976: 897] e igual que la palabra *sacer* proviene de la raíz indoeuropea **sak-*, pero con el interfijo nasal (**sa-n-k-*)” [Roberts 2001: 148]. Con esta palabra, *sanctus*, se llaman las leyes y lo que está sancionado y dedicado a los Dioses: *santum est quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est* ‘*santum* es lo que está defendido de los atentados humanos’ [Benveniste 1962: 348]. *Santum* no es ni *sacro*, ni *profano*, es lo que se basa en la ley y está defendido con el castigo de cualquiera intención. Es decir, el verbo *sancire* se usa con el significado ‘hacer algo que es inviolable por medio de la ley, poniendo las intenciones dichas bajo la defensa de los Dioses, llamando al violador posible el castigo de los Dioses’ [Benveniste 1962: 349]. Pues, el participio *sanctus* formado del verbo *sancire* significa algo que se muestra investido de benevolencia de los Dioses y por eso recibe la calidad que lo eleva encima de la gente [Benveniste 1962: 349]. Esta palabra se utiliza respeto a la gente, que demuestra sus capacidades, talentos en diferentes esferas de la vida (los héroes, poetas, incluso muertos), sacerdotes y los lugares donde ellos habitan. Con el tiempo este término se empieza a usar para llamar misma divinidad, *deus sanctus*, oráculos, personas que tienen poder y paso a paso la palabra *sanctus* se convierte al equivalente del latino *venerandus* ‘respetado, admirado’ [Дворецкий 1976: 1063] y así se acaba el desarrollo semántico: *sanctus* empieza a nombrar la virtud humana [Benveniste 1962: 349].

Todo lo que está mencionado más arriba nos convenga que en latín la noción *sagrado* tiene el caracter dual (lo que está dedicado a los Dioses y lo que está manchado; admirado y maldito; lo digno al respeto y lo que causa espanto) [Benveniste 1962: 349], que se revela en la semántica y en el funcionamiento de la palabra *sacer*, en actual *sacral*. Lo que toca la palabra *sanctus*, en actual *sagrado*, en ella no se revela este dualismo. Ella caracteriza todo lo que se dedica a los Dioses, inmaculado, celeste, etc.

La esquema dada más abajo demuestra la evolución del término *sagrado* en latín:

Esquema 1

EVOLUCIÓN SEMÁNTICA DE LA RAIZ INDOEUROPEA *SAK-

II. CLASIFICACIÓN DEL LÉXICO SACRAL

En la base de la investigación hecha se propone diferenciar y determinar las nociones analizadas en la forma siguiente.

Santo – es inmaculado ispiritual y moral; intacto; el colmo de la perfección; lleno de las ideas sublimes; ideal [Moliner 2007]; es decir, el que posee las *calidades, peculiaridades ideales, divinos*; cercano al Dios o marcado con la presencia de Dios.

SECTION V. Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units

Sagrado – en algunos casos es el sinónimo del *santo*, pero significa las *acciones* o los *objetos concretos* que se utilizan durante los ritos dedicados al Dios o Dioses. Es decir, *sagrado* – es la reflexión de la destinación divina del objeto (o la acción) y no está enlazada en ninguna forma con sus peculiaridades interiores; es la separación del objeto (o la acción), de lo aconfesional; es la indicación de la necesidad de la actitud especial a él. Por ejemplo: *vasos sagrados*, *Escritura Sagrada*, etc.

Sacro – *se refiere a algo sobrenatural*. Pero no solamente al que se relaciona con divino, sublime, celeste, sino sobreentiende también algo irracional-místico, *que provoca como respeto tanto el miedo* ante del misterio esotérico, prohibido (aunque valioso para permitirse perderlo) y contrapuesto a las cosas, entendimientos profanos, cotidianos.

Para fijar el sentido sacral se usan tres categorías de las palabras (las que a partir de este momento vamos a llamar el léxico sacral o palabras sacrales):

- en las que el sema ‘se refiere a algo sobrenatural’ es nuclear: *Dios, paraíso, infierno, ángel, diablo*, etc.;

- en las que el sema ‘se refiere a algo sobrenatural’ se activa dependientemente de las situaciones concretas. Por ejemplo, el *cielo*: 1) espacio que vemos sobre nuestras cabezas, azul de día y poblado de estrellas por la noche; <...> 3) morada de Dios, los ángeles o justos en el mundo sobrenatural [Moliner 2007], sinónimo del *paraíso*. El proceso de la adquisición del sentido *sacro* (es decir, místico, mágico, sagrado etc.) a la gente, los objetos o hechos se llama *sacralización*;

- en las que el sema ‘se refiere a algo sobrenatural’ está ausente pero estas palabras son obligatorias para la descripción de diferentes cultos, ritos: *templo, iglesia, retablo*, etc.

El léxico de que se trata se divide en los grupos de las palabras referidas a los aspectos diferentes de la vida sacral:

1. Acción sacral:

- *ceremonia* – acto público o privado, celebrado con solemnidad y según ciertas normas establecidas [Moliner 2007]. En estos áctos se realizan ideas religiosas y profanas. Hay que mencionar que el signo principal de los actos de ceremonia es enlace apretado con las acciones mágicas, místicas. Ellos se realizaron (se realizan) en el tiempo del año justamente determinado (si se trata del culto agrario) o con el motivo de las ocasiones correspondientes con los momentos importantes de la vida familiar o personal (la boda, el entierro, etc.), también durante las enfermedades, cataclismos, etc. El enlace inseparable de la palabra y de la acción, sus tendencias funcionales reflejan y determinan el significado especial de la palabra durante la realización de la ceremonia;

- *oficio divino* – la realización de los áctos religiosos con los clérigos: *Liturgia, Vigilia, Procesión, Prestación de juramento*, etc. La importancia, la potencia de la palabra en este contexto indiscutible y no puede provocar ningunas dudas *a priori*;

- *rito* – acto religioso repetido invariablemente con arreglo a normas prescritas [Moliner 2007], etc. Parece más concreto determinar el rito como el orden de las acciones durante el acto religioso o profano.

2. Lugar sacral – donde se realiza la acción sacral:

- del carácter religioso: *templo, iglesia, convento, capilla*, etc.;

- del carácter mágico (místico): *Stonehenge* en Inglaterra, *La Montaña Calva* en Kiev, *Machu Picchu* en Perú, etc.

A este grupo pertenecen también los objetos geográficos (islas, montañas, mares, ríos, países, etc) en los territorios de los cuales tenían (tienen) lugar las acciones sacrales. Por ejemplo, *Cyprus* ‘Chipre’ – lugar del rito antiguo de Venus [Дворецкий 1976: 286], etc.

3. Objeto sacral – lo que se usa para realizar la acción sacral: *vasos sagrados, ropa, productos de alimentación*, etc. y todos componentes de un lugar de realizar la acción sacral. Se

trata, en su mayoría, de las cosas que pertenecen a la iglesia (templo cristiano – [Moliner 2007]): *trono*¹, *lamparilla*, *custodia*, etc.

Sin duda, no se puede olvidar de tomar en consideración los objetos de los cultos primitivos, paganos: *la piedra de sacrificio*, *elementos de la ropa de los chamanes* o de los que realizan las acciones rituales (collares, rosarios...), etc.

4. Personaje sacral – *Dios, ángel, diablo, hombre* (en la mayoría de los casos es el personaje del mito o de la leyenda), *animal*, etc.

5. Textos sacrales – los que contienen la base de la doctrina religiosa, descripción o comentario del rito o de la ceremonia y los que pueden funcionar como los objetos de adoración.

Como una parte de este punto figuran las escrituras sacrales: *runas esclavas*, *escritura de los turdetanos*, etc.

La otra parte de este punto son las reuniones de los textos de diferentes religiones: *Biblia*, *Corán*, *Talmud*, etc.

6. Nociones abstractas:

- tiempo sacral – no se somete a las leyes físicas establecidas, presupone su cálculo especial [Eleade 1997: 48-74];

- espacio sacral [Eleade 1997: 22-47];

- imágenes sacrales – en los que la idea sacral se transforma a las formas sensitivas accesibles.

Cada grupo puede incluir las palabras del otro. Por ejemplo, hablando de la acción sacral será mencionado el lugar, el tiempo, los objetos correspondientes y, por supuesto, los personajes, es decir los ejecutores.

Análisis del léxico sacral se puede ampliar en dos direcciones:

1. Análisis estructural y léxico-semántico de los grupos mencionados más arriba.

2. Análisis propiamente del léxico que pertenece a un rito determinado.

En ambos casos el método comparativo-histórico permite identificar signos comunes y diferenciales del léxico dicho dentro del cuadro lingüístico de varios pueblos. La metodología de las investigaciones dichas está propuesta en las obras de E. Benveniste [Benveniste 1962], M. Bréal [Bréal 1924], A. Meillet [Meillet 1925], R. Lapesa [Lapesa 2001], O. Mikina [Mikina 2012], etc.

En la esfera de los intereses del autor entran las palabras que nombran el lugar sacral. Las investigaciones que vienen a continuación serán dedicadas al análisis del desarrollo semántico de las palabras con el significado ‘templo’ en el latín u otras lenguas romances modernas. La finalidad de estas investigaciones – determinar las universalías semánticas posibles en las lenguas romances en el fondo de otras lenguas indoeuropeas.

References

Дворецкий 1976: Дворецкий, И.Х. Латинско-русский словарь [Текст] / И. Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 1976. – 1096 с.

Мікіна 2012: Мікіна, О.Г. Історико-семасіологічне дослідження латинських і романських дієслів мовлення на індоєвропейському фоні [Текст] / О. Г. Мікіна. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 450 с. – Бібліогр. : 361-395. – 300 пр. – ISBN 966-374-714-9.

Элиаде 1994: Элиаде, Мирча. Священное и мирское [Текст] / Мирча Элиаде. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с. – Библиогр. : 140-142. – 50000 экз. – ISBN 5-211-03160-1

Benveniste 1962: Benveniste, Émile. Hittite et Indo-Européen. Etudes comparatives [Text] / E. Benveniste. – Paris : Librairie Adren Masionneuve, 1962. – 141 pp.

Bréal 1924: Bréal, Michel. Essai de sémantique. Science des significations [Text] / Michel Bréal. – Paris : Hachette, 1924. – 372 pp.

¹ En este caso ‘sagrario encima del altar, en que expone Santísimo Sacramento’; hay que mencionar que la palabra *trono* también se usa para nombrar un lugar sacral y en este caso significa ‘sitio en el que coloca la imagen de un santo para dedicarle algún culto especialmente solemne’ [Moliner 2007].

SECTION V. Functional Semantics of Lexical and Phraseological Units

---

Lapesa 2001: Lapesa, Rafael. Historia de la lengua española [Text] / Rafael Lapesa. – Madrid : Gredos, 2001. – 690 pp. – ISBN 84-249-0072-3.

Latín 2003: Latín. Diccionario latino-español, español-latino : con el latín eclesiástico seleccionado por el grupo de redactores “Planeta Latina” bajo la dirección de Mir, José María ; García de Diego, Vicente, Madrid : VOX. – 2003. – 715 pp. – ISBN 84-8332-194-7.

Moliner 2007: Moliner, María. Diccionario de uso del español (ed. en DVD) / María Moliner. – Madrid : Gredos, 2007. – ISBN 978-84-249-3584-9.

Meillet 1925: Meillet, Antoine. La méthode comparative en linguistique historique [Text] / Antoine Meillet. – Oslo : H. Aschehoug, 1925. – 116 pp.

Roberts 2001: Roberts, Edward A. Diccionario etimológico indoeuropeo de la lengua española / Edward A. Roberts. – Madrid : Alianza, 2001. – 360 pp. – ISBN 84-206-5252-0.

У статті на матеріалі латини обґрунтовано семантичну еволюцію та різницю у поняттях «священний» та «сакральний», наведено визначення цих термінів. Запропонована загальна класифікація сакральної лексики.

Ключові слова: сакральний, священний, святий, семантика, сема ‘той, що належить до надзвичайного’.

Available 29 September 2013.

SECTION VI. PROBLEMS OF TEXT LINGUISTICS, DISCOURSE STUDIES, AND DISCOURSE ANALYSIS

Alina Guseva

УДК 81'373.232

WAYS OF PRESENTATION LINGUISTIC IDENTITY IN THE VIRTUAL DISCOURSE

Peculiarities of language usage in the internet are analyzed. Nicknames used by Ukrainians in their own blogs are described. The key methods of classification based on linguistic features are considered. The necessity of integrated approach to the consideration of names used to identification and self-presentation is proved.

Keywords: antropomimical formula, code switching, computer-mediated communication, language shared code, netspeak, nickname.

The boundaries of functioning of the proper nouns are constantly expanding, as evidenced by today's realities. Active implementation of the internet technologies in everyday life has led to the formation of a separate virtual discourse. It should be noted that we understand discourse as "language of life", text that "immersed in the life" [Арутюнова 1990: 136]. A discourse is "the focus of language and speech actions, socio-cultural and pragmatic, cognitive and psychological factors... interweaving interactions of agents communication language" [Павленко 2005: 2]. Virtual discourse is an environment in which modern language is developing rapidly. Internet is the widest communicative space in which its functioning is nothing stops there. Research of virtual discourse today is the actual linguistic problems [Асмус 2005; Виноградова 2004; Лутовинова 2007; Ходоренко 2006; Ярошенко 2009; Block 2004; Crystal 2004]. Modern language and speech tendencies appear exactly in the internet communications. Therefore, investigation of the functioning of proper nouns in the internet is the urgent task of modern onomastics.

Purpose of research is to review the ways of presentation of virtual linguistic identity. Purpose is realized by performing the following **tasks**: 1) analysis of the problem of the various languages in the internet and the language code switching; 2) generalization of specific language features in the internet, compared with the types of spoken and written speech; 3) distinction of the approaches to classification nicknames as specific internet-names of users. **The material of research** is database on 396 nicknames that are functioned in the internet-portal: <http://blog.i.ua/>.

The internet as the major example of new electronic information and communication technologies, in fact, affects patterns of the language usage in many aspects. On the one hand, it seems to support the trends of linguistic standardization which accompany the more general processes of globalization, for example, the spread of English as a lingua franca of the Internet. On the other hand, the internet may actually support the maintenance of the local minority languages in situations, where access to national spheres of communication is restricted and conventional resources for storing multilingual information are scarce. D. Block shows that there is little consensus on the definition of globalization and no agreement at all on whether it is a beneficial or malevolent force in the world [Block 2004]. Despite a variety of views, all commentators agree that globalization is characterized by unprecedented flows of information, exchanges among different groups and networks that transcend the local and national. As D. Crystal said, "there is a widely held intuition that some sort of *Netspeak* exists" [Crystal 2004: 18] – a type of language displaying features that are unique to the internet, and encountered in all the above situations, arising out of its character as a medium which is electronic, global, and interactive. The distinct between purposes

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

and procedures involved in e-mailing, chatgroups, virtual worlds, and the Web makes for significant differences between them.

There are a lot of specific netspeak features: electronic form of information, interactivity, hypertext, multimedia, variable nature of communication (synchrony or asynchrony) and variable status of communicants. All these facts give wide possibilities for demonstrating different language behavior by users. H. Kelly-Holmes reports on the findings from the questionnaire in eight of the ten countries [Kelly-Holmes 2004]. She recounts what the university undergraduates were doing during their last ten sessions in the internet, and what language they were using to do it. As they were all literate in the language of their national education system and with some knowledge of English, their language repertoires gave them some degree of choice in the channels that they could exploit in the internet. H. Kelly-Holmes underlines that the tendency to use English correlates closely with the first language of the respondent and that it is not really possible to talk of global tendencies in behavior [Kelly-Holmes 2004]. Emailing family and friends in the languages that respondents usually use with these groups is the prime activity in this area. And where they use English (or less frequently another international *lingua franca*), the reasons are not always because they are contacting others across language boundaries. Sometimes the topic of the message dictates the language used, with those studying through English at university tending to use this language to discuss information acquired through English. Here some scientists suspect a large degree of code switching, since users report a lot of dual language use within the same session [Kelly-Holmes 2004]. This is an interesting aspect of the Internet since written language has not traditionally been a medium which admits switching and one which merits further investigation. The term "netspeak" is an alternative to "Netlish" or "Internet language", "cyberspeak", "computer-mediated communication" (CMC), and other more cumbersome locutions [Crystal 2004: 17].

Linguistic identity of the virtual person can be represented by the concept of mask, which is understood as a characteristic that reflects individual linguistic behavior of communicants. People use different means to underline their individuality: an unusual username or nickname, a bright avatar, some spelling errors, certain symbols and abbreviations.

In this situation name functions as a mediator between the sender and the addressee of virtual communication. "The problem of encoding / decoding information carried by the name is closely related to the specific environment in which this name operates" [Балкунова 2012]. The notion of shared linguistic code is actualized in terms of virtual communication. After all, understanding between communicators in the network can happen only when the language they use is comprehensible for both of them. For investigating the role of a name as an intermediary between subjects of communication, it is important to describe features of nickname and login as examples of virtual identity's code.

There is a problem of ratio between the user's intention (*encoding*) and the degree of recipient's perception (*decoding*) in the virtual communication. The main differences are determined by different communication strategies – self-presentation (image of "Me") on the one hand, and identification (image of "He / She"), on the other hand.

"Cognitive activity of both subjects of communication is manifested in the creation of personal image. As a result, there is parameterization "*own*" and "*alien*" [Балкунова 2012: 12]. It is important to note that the communication strategy of self-presentation in the construction of the concept of "Me" is implemented in the pragmatic information of a linguistic sign – a name, whereas the strategy of knowledge operates with cognitive memory, which interprets semantic characteristics of the linguistic sign [Боркачев 2001: 65-66].

W. Millard uses the term "metacommunicative minimalism" for speech in cyberspace explaining it as follows: "Textual cyberspace filters out personal, identifying, emotionally-colored items... Phatic and metacommunicative signals, linguistic and paralinguistic signs that indicate the social relations between sender and addressee, are sharply reduced in this environment" [Millard 2007]. However, in our opinion, this statement is quite conventional nowadays. In fact, communication in the internet today is an extremely branched diversity of speech genres, according

to the ways of communication and specific tools which are available to the user change. Language presented in the CMC is called *language centaur*, i.e. it combines the features of different speech genres [Crystal 2004]. It should be noted that netspeak is a synthetic, organic combination, not artificial one. This is not just a hybrid of spoken and written text. So netspeak, as defined by D. Crystal and others, is actually another new environment.

The fictional world, the atricalization, unlimited virtual space provides virtual discourse stylistic originality [Acmyc 2005: 83]. Getting into the virtual world, user wants to realize his / her creative abilities, which allows him / her to behave the way he / she wants, to say what he / she wants and the way how he / she can do it. "A specific of new environment dictates the rules of language and behavior" [Crystal 2004: 63]. "To put on a mask means to reincarnate, i.e. to have unlimited possibilities in the choice of language, and thus forget about responsibility for the spoken word" [Scheidt 2001]. Virtual communicants are not real people, they are masks or roles. Therefore, it is important to identify personality through a vivid nick or avatar.

Synchronous and asynchronous CMC environments have opened new channels for people to explore their personality. In this medium they engage in written conversations under a nickname, "a participant selected name used to disguise their real identity" [Scheidt 2001]. In the virtual internet-world users meet and talk about their lives, their personal problems, their activities or nothing in particular. In this way CMC mirrors real life face-to-face dialogue.

Many of CMC's unique qualities revolve around the fact that it is an austere mode of communication. Nickname becomes the participant's identifier. Nicknames can be very fluid, and are easily and quickly changed to meet the participant's needs or desires.

Communication in the internet space allows participants to communicate in the relative safety of anonymity. CMC participants, bereft of nonverbal cues, may engage in "selective self-promotion" [Scheidt 2001]. Without visual clues and societal norms gender becomes more malleable in CMC. "Nicknames are used as stand-ins for the participant in their process of self-promotion, as signs. The metaphor of standing-in for is the basis of the observation that signs are used to infer something not directly perceptible, or not directly obvious, from something that simply is" [Ахренова 2009]. Therein lays the point of sign use, representational conceptions of signs, construing their perceptibility as a replacement or representative of that which is not directly perceptible: the expression stands for that which is meant.

Virtual nicknames and nicks in the real life are different. The user invents a nickname for him depending on professional activity, emotional state, life situation, etc. Accordingly, researchers primarily interest in the reasons that have led to the formation of nickname. It is difficult to determine the motivation of such nicknames as *Aprel8*, *Azorel*, *Fallen_Man*, *SerjSh*, etc. Thus, from the point of motivation it would be correct to allocate *motivated* and *unmotivated* nicknames. However, this approach does not always justify itself, because motivation can vary, and sometimes it is absent.

Gender related classification is the most clear. "From early childhood, individuals learn to signal their gender identity in accord with gender stereotypes. They learn to perform "masculinity" or "femininity" [Ходоренко 2006]. Separation into *male* and *female* names is doubtless (especially when an icon next to the name identifies sex). But sometimes a nickname is not correlated with either male or with female by its semantic content (*ReLLe*, *e n g*, *Mir_tobi_ua*, *Hana Mana*), so it falls in the third category – *unknown gender*. However, the number of nicknames that do not fall under one of two categories is very significant (see Table 1), and therefore requires more detailed classification within this "indeterminate" group.

We have identified such distinctive features of the sense female and male nicknames: women prefer diminutives (*NynUshka*, *Yagusya*), hypocoristic names that emphasize beauty, sexuality (*Mila*, *Rassvetnaya_*, *Milady*, *sonce-33*, *AprilLove*); men names express a sense of superiority over others (*Rabynovich*, *votre reve*), rudeness or, conversely, romance (*prince*). Considering the usernames from the perspective of their use, we concluded that, as a rule, they do

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

not correspond with the image of the user in real life, but rather indicate that the user is a complete contrast to image created on the network.

Table 1. Gender Classification of Nicknames

Gender	Totals
Male	112
Female	150
Unknown gender	134

The semantic classification of male and female nicknames is presented in Table 2 and Table 3.

Table 2. Classification of Male Nicknames

Nicknames	Totals	Percentages
Actual name / Nickname (diminutive)	71	63.39%
Self-character traits	28	25.00%
Typography	22	19.64%
Sex-related	13	11.61%
Famous people / groups	11	9.82%
Tagged as belonging to a "gang" or group	9	8.04%
Age related	6	5.36%
Literature, fairy tales, characters from films, plays, television	6	5.36%
Provocative	5	4.46%
Place names	4	3.57%
Relationships to others	4	3.57%
Technology related	4	3.57%
Inanimate objects	3	2.68%
Flora & fauna	2	1.79%
Meta comment on the anonymity of the medium	2	1.79%
Ethereal	1	0.89%
Multiple chatters	1	0.89%
Popular sayings	1	0.89%
Social / status comments	1	0.89%
Onomatopoeia	0	0.00%

Table 3. Classification of Female Nicknames

Nicknames	Totals	Percentages
Actual name / Nickname (diminutive)	95	63.33%
Typography	77	51.33%
Self-character traits	43	28.67%
Age related	22	14.67%
Sex-related	22	14.67%
Provocative	15	10.00%
Literature, fairy tales, characters from films, plays, television	13	8.67%
Social / status comments	13	8.67%
Flora & fauna	8	5.33%
Relationships to others	8	5.33%
Inanimate objects	4	2.67%
Famous people / groups	3	2.00%

Ethereal	2	1.33%
Multiple chatters	2	1.33%
Onomatopoeia	2	1.33%
Popular sayings	2	1.33%
Technology related	2	1.33%
Metacomment on the anonymity of the medium	0	0.00%
Place names	0	0.00%
Tagged as belonging to a "gang" or group	0	0.00%

So, nicknames can express desired traits, not just real ones. Thus, the user extols or even advertises himself. A nickname is not a real face of the user, as N. Asmus writes in more details [Асмус 2005].

In our opinion, one of the objective approaches to the classification of nicknames is division into *single* and *multiple* units. This separation is applied by linguists [Асмус 2005; Ермолович 2001; Балкунова 2012] in the anthroponymy analysis. So, anthroponym is single when in the users' language consciousness it is correlated with particular person (eg, *Platon*, *Shakespeare*, *Napoleon*). Modern names are not unique because they belong to multiple people (eg, *John*, *Mary*, *Ivanov*, *Smiths*, etc). But every user wants to ensure that his name was single, original. This is why nickname correlated with anthroponym is changed in different ways. Username can be transformed (eg, *La-roch-ka*, *victor_i_YA*, *Valenta*, *PetrenkoPS*, *e n d, olx*, *egorka-klim*). Classification of names regarding to anthroponymical formula is presented in the investigation made by N. Yaroshenko [Ярошенко 2009]. It seems relevant to use this approach to nicknames' classification. Most people add to anthroponyms signed number to stand out from the masses (*Grigorij202*, *Valenta123*, *svetik05*). It makes the name unique. So, it is important for linguists to analyze the form of nicknames, not just their meaning.

The next approach to classification – division into *situational* and *non-situational* nicknames – due to the fact that each individual situation dictates its own rules, and communicators can have multiple nicknames. Situational nickname is the common noun used for the nomination. It succinctly describes the person. Nickname ceases to be situational, when it is assigned to the user and other users start to recognize and differentiate him by this nickname. Situational nicknames are based on random features and various associations. If the nick begins to be used regularly (becomes non-situational), it bonds with the primary motive for the nomination is eventually lost. However, it is difficult to determine is the concrete name situational or not (eg, *l_skywalker*, *Man-go*). It is necessary to conduct additional survey of users.

Thus, analysis of different approaches to classification of nicknames shows the imperfection of each of them. It emphasizes the need for systematic consideration of these onomastic units based on communicative pragmatic and psycholinguistic aspects. In our opinion, system analysis of nicknames should include determination of the following parameters: is unit one-word, two-word or wordy in its structure; is it motivated or not; situational or nonsituational; is it correlated with common or proper noun; if it is correlated with anthroponym, which anthroponymical formula corresponds to the nickname. Today, we have a large database for further study on classification nicknames and expanding the criteria for their detailed specifications. Analysis of nicknames helps to understand the specifics of the virtual linguistic identity and particularities of its presentation.

References

Арутюнова 1990: Арутюнова, Н.Д. Дискурс [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.

Асмус 2005: Асмус, Н.Г. Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства [Текст]: дисс. ... канд. филол. наук :

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

10.02.19 / Н. Г. Асмус. – Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2005. – 265 с. – Библиогр. : с. 224-248.

Ахренова 2009: Ахренова, Н.А. Лингвистические особенности сетевых имен [Текст] / Н. А. Ахренова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 34 (172). Филология. Искусствоведение. – Вып. 36. – С. 5-10. – Библиогр. : с. 10.

Балкунова 2012: Балкунова, А.С. Роль сетевого имени (никнейма) во взаимодействии субъектов виртуальной коммуникации [Текст]: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / А. С. Балкунова. Нижневартковский государственный гуманитарный университет. – Москва, 2012. – 26 с.

Виноградова 2004: Виноградова, Т.Ю. Специфика общения в интернете [Текст] // Русская и сопоставительная филология : Лингвокультурологический аспект / Т. Ю. Виноградова. – Казань, 2004. – С. 63-67.

Воркачев 2001: Воркачев, С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании [Текст] / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72. – Библиогр. : с. 72.

Ермолович 2001: Ермолович, Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур [Текст] / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с. – Библиогр. : с. 197-200.

Лутовинова 2007: Лутовинова, О.В. Современный виртуальный креатифф: о некоторых особенностях языка Рунета [Текст] / О. В. Лутовинова // Труды и материалы III Международного конгресса «Русский язык : исторические судьбы и современность». – М. : Изд-во Московского гос. ун-та, 2007. – С. 394-395.

Павленко 2005: Павленко, Н.О. Основні підходи та методи дослідження дискурсу [Текст] / Н. О. Павленко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – № 22. – С. 126-128. – Библиогр. : с. 128.

Ходоренко 2006: Ходоренко, Г.В. Найменування осіб у російськомовній інтернет-комунікації: структурний і семантичний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... к. філол. н. / Г. В. Ходоренко. – Дніпропетровськ, 2006. – 18 с.

Ярошенко 2009: Ярошенко, Н.А. Логинонимы как особый класс имен собственных (результаты трансонимизации) [Текст] / Н. А. Ярошенко // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках. – Днепропетровск : «Пороги», 2009. – С. 226-227. – Библиогр. : с. 227.

Block 2004: Block, D. Globalization, Transnational Communication and the Internet // International Journal on Multicultural Societies (IJMS). – 2004. – Vol. 6, No. 1. – Pp. 22-37. – Access mode : URL : www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue1/art2. – Title from the screen.

Crystal 2004: Crystal, D. Language and the Internet [Text] / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 272 pp.

Kelly-Holmes 2004: Kelly-Holmes, H. An analysis of the language repertoires of students in higher education and their language choices in the internet (Ukraine, Poland, Macedonia, Italy, France, Tanzania, Oman and Indonesia) [Text] / H. Kelly-Holmes // International Journal on Multicultural Societies (IJMS). – 2004. – Vol. 6, No. 1. – Pp. 52-75. – Access mode : URL : www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue1/art3. – Title from the screen.

Millard 2007: Millard, W.B. I flamed Freud: a case study in teletextual incendiarism [Text] / W. B. Millard // Internet culture / David Porter (ed.). – New York : Routledge, 1997. – Pp. 145-159. – ISBN: 0415916844

Scheidt 2001: Scheidt, L.A. Avatars and Nicknames in Adolescent Chat Spaces [Text] / L. A. Scheidt // Gender and Computerization. – Spring 2001. – Access mode : URL : http://loisscheidt.com/working_papers_archive/Avatars_and_Nicknames.pdf. – Title from the screen.

Sources and Abbreviations

Blogs of Ukrainians. – Access mode : URL : <http://blog.i.ua/>. – Title from the screen.

Проаналізовано особливості використання мови в Інтернеті. Описано ніконіми, використовувані українцями у власних блогах. Розглянуто основні підходи до класифікації інтернет-імен, засновані на лінгвістичних особливостях. Доведено необхідність комплексного підходу до розгляду імен, використовуваних для ідентифікації і презентації віртуальної мовної особистості.

Ключові слова: комп'ютерно-опосередкована комунікація, мова інтернету, спільний мовний код, перемикання кодів, ніконім, антропонімічна формула.

Available 12 September 2013.

Nataliya Karpenko

УДК 811.161.2'371

THE MILITARY LANGUAGE AS A MEANS OF VERBALISATION OF THE CONCEPT WOMAN

The article deals with the pragmatic potential of the military language which serves as a means of verbalization of the concept WOMAN which was revealed within P. Zagrebelniy's discourse. The lexemes the usage of which was predetermined by the archetypical perception of a woman in society were singled out. Their expressive capacity in respect of postulates of gender linguistics was analyzed.

Keywords: concept, discourse, gender linguistics, pragmatic potential, the military language.

Within contemporary polyfunctional linguistics the concept as a category that embodies cultural norms, conventions, attitudes of a particular nation remains among the terms that are still under careful study. The concept *WOMAN* is a gender concept and it embodies the view of a woman by a man and depicts stereotypes towards her. Therefore, the study of the concept needs to be carried on the principles of gender linguistics which is one of the leading directions of linguistics. This determines the **topicality** of this issue. Moreover the military language hasn't been the subject of inquiry till now, and this fact confirms the topicality of this research.

The attention is focused on the military language that is one of the means of verbalization of the concept *WOMAN* within P. Zagrebelniy's fictional discourse. Correspondingly, the **purpose of the research** is to single out and analyse the pragmatic potential of these lexical units and to characterise their functions in writer's novels with respect to the gender factor that determined their usage. The purpose raises the following **tasks**: 1) to single out the language units that have pragmatic potential and form the structure of the concept; 2) to study the structure of the language units that make up the military vocabulary and single out the structural elements that have pragmatic potential; 3) to characterise their functions from the view point of gender linguistics.

Review of the latest researches and published works. Despite the availability of the range of extensive researches dealing with means of language representation of conceptual structures, the concept doesn't lose its urgency and is still in the focus of attention of such adept linguists as G. Vorkachov, I. Golubovska, V. Karasyk, T. Kosmeda, L. Lysychenko, Y. Stepanov, etc. Gender linguistics is one of the linguistic directions which serves as a field of investigation for such scientists as A. Arkhangelska, V. Vasyuk, N. Paskova, O. Chybysheva, O. Goroshko, A. Kyrylina, V. Maslova, O. Poberezhna, L. Synelnykova, G. Bohdanovych, T. Sukalenko, etc.

The germ and further formation of the concept *WOMAN* spring from the interaction with the concept *MAN*. Categorical opposition *MAN – WOMAN* realises itself both at the biological level and on social when it is a question of gender which is socially conditioned phenomenon as opposed to sex.

Hierarchical classification of society originates from ancient times as a result of sex differentiation. Aristotle indicated the deficiency of woman nature in his "Metaphysics" long ago. He stated that it didn't give any rights of being equal to men whose complete nature compelled

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

women to be subject to them. Giving biological argumentation to this gender theory Greek philosopher considered woman to be an "imperfect man" [Колесов 2004].

A man and a woman obtained different axiological marks in history of humanity, for example, West Europeans thought that man nature was more complete than one of a woman and they noted that women "are less spiritual, less simple-hearted but more vulnerable, spiteful and hot-tempered" [Колесов 2004: 163]. A woman was endowed with negative axiological marks that were conditioned by Catholicism with its masculine characteristic traits that were the result of Antiquity. East Slavs on the contrary identified a woman as a perfect embodiment that was connected with "heathen deities, birth, fertile Mother-soil and after all with the Virgin" [Колесов 2004: 163]. Such reverence of femininity imprints itself in Ukrainian's collective consciousness as one of the traits of the mentality of the nation.

Role differentiations of society, social patterns of behaviour formed by a human that are associated with one of the sexes are the outcomes of the theory of social constructivism by T. Parsons and I. Goffman. Social order, patterns of behaviour become apparent in communicative activity: "gender relations are embedded in a language as culturally conditioned stereotypes leaving its mark on personality's behaviour, including the lingual one" [Кирилина 1999: 17]. Correspondingly the view of a woman is conveyed by language forms the usage of which is conditioned by existing stereotypes in respect of her, this enables us to observe the specificity of the view of a woman by one of the sexes by means of the analysis of language forms.

The military language functions as one of the means of verbalization of the concept *WOMAN* within P. Zagrebelniy's discourse. The usage of the military language in the novel "Julia or an Invitation to Suicide" is conditioned by gender factor and (the usage of the military language, jargon is peculiar to men) [Кирилина 1999] by the theme of the novel as well and by writer's experience because P. Zagrebelniy took part in military operations during the World War II.

Relationships between a man and a woman are formed on the principle of subordination in the focus of dichotomy *power – subjugation*. This provokes the usage of particular language units. Phraseological unit *йти на штурм (брати штурмом)* represents resolute and immediate actions for the purpose of winning woman's favour since the meaning of the lexeme *штурм* represents such semantic components as "determination", "attack", "attainment". The phraseological unit approximates to the meaning of the verb *завойовувати* – "силою війська підкоряти, загарбувати країни, поневолювати народи і т. ін.", напр.: "...*вперто йшов на штурм* ..." [Загребельний 2002, 30]; "... здійснюючи задуманий ними план ошукування Хомухіна і *взяття штурмом неприступної фортеці під іменем Юлія*..." [Загребельний 2002: 262]. In these examples we observe secondary metaphoric meaning of the verb combinations which is based on the transference of characteristics on the base of similarity of the purpose of the activity.

The noun *фортеця* is used to name the woman whose favour a man is trying to win. The noun realises its meaning "укріплений пункт із міцними капітальними спорудами, постійним гарнізоном, озброєнням та різними запасами, для тривалої кругової оборони" [Бусел 2007: 1545]. The base of metaphoric transference *жінка – фортеця* is the peculiarities of the building which is fortified, defended from the attacks of enemies, and features of the woman whose favour is difficult to be won because of her haughtiness, self-respect, personal dignity.

Associative correlation between relationships *man – woman* and military operations is represented by the description of appearance, e.g., a woman who is referred to by the lexeme *супротивник*, strikes a man with her looks. That is verbalized by the lexeme *резерв* – "частина військ, залишена в розпорядженні командира і призначена для використання в разі гострої потреби в бою" [Бусел 2007: 1208]; e.g.: "... в грудях виникло тужливе відчуття тривоги, як на танкодромі перед учбовими стрільбами, коли ти не знаєш, чи сам перший стрельнеш по *супротивнику*, чи стрельне він по тобі; а ще щомиттєва загроза вступу до бою *резерву головного командування: розложистих стегон, сумлінних очей, ледь розхилених соковитих губ*..." [Загребельний 2002: 25]. Word-combination *резерв головного командування* is used to denote the appearance of the woman that has a power over the man.

The meaning of the lexemes which verbalize concept *WOMAN* indicates not only subjugation of a woman by a man but also subjugation of a man by a woman, e. g.: "... а поряд її безсоромні губи, і ти безпорадний, безпомічний перед нею, ти годен хіба що на **капітуляцію**, ти ладен сховатися за свій училищний танк номер тридцять дев'ять..." [Загребельний 2002: 21]; "...неземний вогонь, якого Шульга ще не знав, якому не вмів дати ради, від якого спалахнув, мов сухий листок, і вмить згорів, вибухнув, вистрілив мимо цілі, ганебно **сканітулював** перед жінкою..." [Загребельний 2002: 34]. Using the lexeme *капітуляція* in the meaning "відмова від боротьби, визнання свого безсилля перед ким-, чим-небудь" [Бусел 2007: 521], the writer represents the state of dependence, obedience of a man, shows woman's power.

To capture man's heart a woman usually uses her looks. In order to verbalize this process the verbs *вистрілювати*, *бити*, are used, e.g.: "... **вистрілює** з усіх батарей, **б'є** залпами, **очима**, **грудьми**, **стегнами**, **сідницями**, веде вогонь на знищення..." [Загребельний 2002: 63] as it seems to serve the purpose well.

The means of verbal representation that depict the separation of a man and his beloved woman as an integral part of their relationships are singled out, e.g.: *Танкіст не може залишатися в своєму танку вічно... Так і з жінкою. Вона для тебе як **танк для короткого бою**...* [Загребельний 2002: 50]. The noun *танк* that originally represents the content of the concept *WOMAN* requires a corresponding context for the realization of its meaning. The lexeme *танк* ("бойова броньована всюдихідна машина на гусеницях, озброєна гарматою та кулеметами" [Бусел 2007: 1430] contains negative components of the meaning – "aggression", "attack", that is not emphasised in the writer's discourse because the components of the meaning that indicate short-term relationship between a woman and a man arise as a result of combination of the noun with the adjective *короткий* and the noun *бій*.

A tendency to use the military language reflects the specific character of the psychology of men – eternal desire for victory, self-assertion, dominance. An archetypical image of a real man is an image of a warrior, conqueror. A general tendency to represent the relationship between a woman and a man as such that consists in mutual subjugation of the both parties was revealed. This provokes the associations of relationships with struggle and rivalry which are formed on the principle of power and subjugation. This motivates the usage of the corresponding lexemes, especially the military language which is characteristic to the writer's idiostyle.

The usage of the military language indicates the presence of the dichotomy *woman – power* that often occurs in P. Zagrebelniy's discourse. The comparisons *жінка – держава*, *жінка – військо*, *жінка – супротивник* etc. are also frequent. Considering the ontology of the concept *woman*, the specific character of its perception, representation in writer's consciousness as in man's consciousness and the peculiarities of its verbalization were singled out. In particular, the group of lexemes that are characteristic to the military language and function for the representation of the relationships of a man and a woman in the discourse was singled out. In general the structure of the concept *WOMAN* is typical in consideration of gender factors that determined the usage of the lexemes that verbalizes the structure of the concept. Such conclusion was made because of the segment with the semantic components that represent the relationships between a man and a woman as such that were built according to the principle of subordination in the focus of the dichotomy *power – subjugation*. Some of the semantic components are conditioned by such characteristic of man's psychology as The Self that becomes apparent in the process of winning woman's favour and subjugation of her. The concept *WOMAN* is also represented by means which are conditioned by the associations with the process of the gaining of power on the level of a country that is the result of the display of the dichotomy *power – woman* that frequents in writer's discourse, e.g.: "...**взаємини між завойовниками і їхніми жертвами жахливі і що найпершими жертвами завжди є жінки, принижені, збезчещені, звалтовані**" [Тарнашинська 2000: 87].

For the representation of the relationships between a man and a woman P. Zagrebelniy uses the military language, e.g.: "*Шульга вважав, що ця німецька жінка **капітулювала** перед ним, насправді ж він **капітулював** перед нею. Бо коли зламав печаті й проник крізь заборонені*

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

брами, не холодні поля ненависті відкрилися йому, а райські сади, небеса блаженства, безодні безуму, і ніяка сила не могла вже нічого змінити, він забув про крики ненависті і незгоди, його молоде тіло сміялося і співало, а йому на відповідь сміх і спів жіночого тіла ..." [Загребельний 2002: 87]. The verb *капітулювати* in its meaning "припинивши збройний опір, здаватися переможцеві на певних умовах, запропонованих ним; віддаватися на ласку переможця" [Бусел 2007: 521] reflects the view of the relationships of a man and a woman which are based on the principle of subordination, power and subjugation, struggle.

There is an association *woman – army* in the structure of the concept *WOMAN* that is represented in the novel "Yevpraksiya". The associations are provoked by the similarities of the feelings that are caused by the victory over the rival in military operations and the feelings that are evoked by winning woman's favour, e.g.: "**Особливо болісне безсилля перед жінкою. Вона стає страшнішою за найчисленніше військо. Військо можна розбити – жінку ніколи**" [Загребельний 2004: 145]; "... бо світ безжальний і не простить тобі одної **невзятої** жінки навіть тоді, коли ти завоював усі його кріпості, замки й святощі" [Загребельний 2004: 146]. The attention is paid to the use of the participle *невзята* that is used in reference to the woman who has no mutual feelings towards the man and her heart wasn't conquered. The use of the verb *володіти* in its meaning "мати можливість підкоряти когось своєму впливові, своїй волі" is very expressive [Великий тлумачний словник, 200] is used with the purpose to display the relationships in the focus of the dichotomy *power – subjugation*, e. g.: "**Тепер володів імперією, жінкою ж заволодіти не міг...**" [Загребельний 2004: 155]; "... і відтоді ця земля стала для нього **мовби приваблива жінка, якою хочеш заволодіти, а вона ніяк не піддається**" [Загребельний 2002: 94]. It should be noted that the presence of the associations of a pretty woman with the land – *землею* provokes man's interest, attracts by her looks and provokes his desire to possess, dominate, subjugate.

Besides the representation of the internal qualities of women the writer resorts to the description of their appearance, for example, the beauty of a woman is compared to sultan's army (*військо*). The simile is also observed in writer's "live" speech, e. g.: "**Шліть його синові найкращу з своїх дівчат, так само **неперевершену вродою і гідностями, як неперевершена сила султанського війська!****" [Загребельний 2006: 76].

Conclusion. Thus the military language is one of the efficient means of the verbalization of the concept *WOMAN* in P. Zagrebelniy's discourse because the pragmatic potential of these language units provides the achievement of speaker's intentions. This is conditioned by the archetypical view of a woman by a man. The usage of the military language is observed both in writer's fictional discourse and in his "live" speech. This fact indicates the display of the everyday consciousness in P. Zagrebelniy's creative work. The usage of the military language in speech is a trait of writer's personal style and characteristic to his language picture of the world.

A perspective is in the necessity of the compilation of the vocabulary of P. Zagrebelniy's concepts in which the concept *WOMAN* will be one of the most significant elements.

References

- Бусел 2007: Бусел, В.Т. Великий тлумачний словник української мови / В. Т. Бусел (уклад. і гол. ред.). – К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.
- Горошко 2003: Горошко, Е.И. Языковое сознание : гендерная парадигма / Е. И. Горошко : [Текст] / Е. И. Горошко. – М.-Х. : ИНЖЭК, 2003. – 440 с.
- Загребельний 2004: Загребельний, П.А. Євпраксія / П. А. Загребельний [Текст] – Х. : Фоліо, 2004. – 350 с.
- Загребельний 2006: Загребельний, П.А. Роксолана / П. А. Загребельний [Текст] – Х. : Фоліо, 2006. – 670 с.
- Загребельний 2002: Загребельний, П.А. Юлія, або запрошення до самовбивства / П. А. Загребельний [Текст]. – Х. : Фоліо, 2002. – 351 с.

Кирилина 1999: Кирилина, А.В. Гендер : лингвистические аспекты / А. В. Кирилина : [моногр.] / А. В. Кирилина. – М. : Изд-во института социологии РАН, 1999. – 180 с.

Колесов 2004: Колесов, В.В. Язык и ментальность / В. В. Колесов [Текст]. – СПб. : Петерб. востоковедение, 2004. – 237 с.

Тарнашинська 2000: Тарнашинська, Л.Б. Таємниця Євразії, або жінка і чоловік з погляду вічності / Л. Б. Тарнашинська [інтерв'ю з П. Загребельним]. – Березіль. – 2000. – № 7–8. – С. 165-173.

Стаття присвячена розгляду прагматичного потенціалу військової лексики, який є одним із засобів вербалізації концепту жінка в дискурсі П. Загребельного. Виокремлено лексеми-складові концепту, що їх уживання мотивоване архетипним сприйняттям жінки в суспільстві; проаналізовано їх експресивне навантаження з огляду на постулати гендерної лінгвістики.

Ключові слова: воєнна лексика, гендерна лінгвістика, дискурс, концепт, прагматичний потенціал.

Available 24 September 2013.

Maryna Mykhalchenko

УДК 811.161.2'42

ТЕКСТОВА ОЦІННА ГРАДАЦІЯ: СУБ'ЄКТИВНИЙ І ОБ'ЄКТИВНИЙ КОМПОНЕНТИ

In the article axiological specificity of scientific review has been displayed. The expression of rational estimate in textual structure has been described; the interrelation of subjective and objective factors in the implementation of evaluation has been traced. Special aspects of gradation of assessment have been determined, in particular the ways of mitigation of negative evaluation in a review have been represented.

Keywords: text, estimate, review, subject of estimate, object of estimate, evaluative gradation, intensity.

Втілюючи специфіку сприйняття, пізнання та віддзеркалення світу, категорія оцінки у мові постає синтезом об'єктивного та суб'єктивного. Це нерозривне поєднання виражається в тому, що основними для «точки відліку» оцінної кваліфікації постають два відношення: «до «нормативного» погляду суб'єкта висловлення та до «нормативної», «усередненої» ситуації, до стану речей, що видається нормативним для всіх членів цього соціуму, що й визначає їхнє взаєморозуміння» [Вольф 1978: 60].

У сучасному мовознавстві дедалі актуальнішим стає дослідження функціонування оцінки на рівні тексту. Специфіку текстових виявів оцінки розглядають у своїх працях О. Анісімова, В. Гак, Т. Губаєва, Т. Космеда, І. Онищенко, А. Папіна та ін. У тексті різнорівневі засоби вираження категорії оцінки спрямовані на реалізацію прагматичного спрямування, отже, комунікативна настанова тексту детермінує його аксіологічні особливості. Опрацьовуючи класифікацію текстів за функційно-прагматичним ефектом, науковці виокремлюють деонтичні (нормативні), аксіологічні (оцінні) та епістемічні (дескриптивні) тексти [Бацевич 2005]. Текстотвірна функція оцінки повною мірою виявляється в жанрах аксіологічного спрямування: рецензіях, відгуках, коментарях, фейлетонах тощо.

Метою пропонованої статті постає дослідження співвідношення суб'єктивних і об'єктивних чинників у мовній реалізації категорії оцінки в тексті наукової рецензії. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) проаналізувати вираження категорії оцінки в тексті рецензії; 2) простежити зв'язок виявів оцінки зі структурою рецензії; 3) розкрити специфіку градації оцінки у зв'язку із суб'єктом оцінної діяльності.

Наукова рецензія покликана не просто виразити оцінку, можна сказати, що цей текст загалом являє собою оцінку. Основними функціями рецензії в межах наукової комунікації постають оцінна (здебільшого в рецензії автор аргументовано висловлює свою думку про певну працю, дає їй повну та всебічну оцінку) та інформативна (переважно в тексті рецензії стисло передається зміст аналізованої праці). Важливо, що автор рецензії, окрім виявлення свого ставлення до аналізованої праці, здійснює вплив на формування враження про цю працю у членів наукової спільноти, які читають рецензію і які, можливо, ще не знайомі з рецензованим об'єктом. У такий спосіб оцінна функція тексту впливає на інформативну: автор передає інформацію, виступаючи водночас авторитетним експертом, виражаючи позитивну або негативну оцінку. Наприклад: *У цьому разі перед нами ємна і цікава праця, що охоплює увесь спектр найсучасніших проблем лінгвістики* [Загнітко 2000].

Відомо, що негативна оцінка у мові значно поширеніша за позитивну, є частотнішою та має ширший арсенал мовних засобів реалізації (див. праці Н. Арутюнової, Т. Космеди, Л. Чернейко та ін.). У цьому розрізі аналіз текстів рецензій цікавий насамперед своєю позитивнооцінною спрямованістю. Звісно, у таких текстах трапляються й негативні оцінки (рецензент висловлює свої критичні зауваження, міркування, побажання), проте загальнотекстова оцінка наукової рецензії традиційно залишається позитивною.

Аналізуючи текстову категорію модальності, О. Анісімова розмежує суб'єктивну (емоційну, позитивну, негативну та ін.) та об'єктивну (логічну, інтелектуальну та ін.) оцінки змісту тексту [Анісімова 2003: 30]. Якщо в оцінці взаємодіють суб'єктивний і об'єктивний чинники, то в рецензії авторська індивідуальність взаємодіє з науковою об'єктивністю, а їхня гармонія засвідчує компетентність експерта та рівень аналізованої праці. Специфіка наукового стилю зумовлює превалювання в рецензії раціональних оцінок. На думку А. Папіної, саме «раціональні оцінки, пов'язані з практичною діяльністю людини, створюють об'єктивний і суб'єктивний континуум, що встановлює умови реалізації процесу комунікації в тексті, відзначають ставлення мовця до повідомлюваного, вказуючи на його знання / незнання, на відповідність явища нормі, на достовірність, вірогідність діяльності, на сумніви, бажання / небажання мовця» [Папіна 2002: 324].

Н. Арутюнова [Арутюнова 1988: 76] виокремлює такі різновиди раціональних оцінок: утилітарні (*корисний – шкідливий, сприятливий – несприятливий*); нормативні (*правильний – неправильний, коректний – некоректний, нормальний – аномальний*); телеологічні оцінки (*ефективний – неефективний, доцільний – недоцільний, вдалий – невдалий*). Дослідниця зазначає, що такі оцінки пов'язані насамперед з практичною діяльністю, інтересами, досвідом людини, а їхніми основними критеріями постають фізична або психологічна користь, спрямованість на досягнення певної функції (зокрема й тієї, для якої предмет і призначений), відповідність усталеному стандарту.

У тексті рецензії знаходять вияв усі зазначені типи раціональної оцінки. Так, утилітарна оцінка характеризує практичну користь аналізованої праці, акцентуючи на її призначенні: *Її матеріали та результати можуть прислужитися у вишівській практиці викладання мови та літератури, культурології, перекладознавства і бути корисними при підготовці спецкурсів з лінгвістики тексту, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, теорії мовної комунікації, лінгвістичної генології тощо* [Селіванова 2008]. Водночас об'єктом утилітарної оцінки може бути не видання загалом, а певні його розділи або частини: *Цінним постає ілюстративний матеріал тексту Щоденника, який дослідниця вводить до наукового розгляду під концептуальним вектором дослідження* [Загнітко 2013].

Нормативна оцінка в тексті рецензії розкривається в багатьох аспектах і засвідчує відповідність або невідповідність рецензованої роботи нормативним вимогам до подібних наукових праць, зокрема автор оцінює актуальність і новизну дослідження, повноту й глибину розкриття обраної теми, доцільність застосування методів дослідження, системність і логічність викладу, оперування фактичним матеріалом, достатність аргументації, обґрунтованість і достовірність висновків тощо. Наприклад:

Авторка рецензованої праці виявила глибоке й всебічне знання проблематики, предмета її аналізу, історії досвіду, володіння різноманітними й сучасними процедурами дослідження мовного матеріалу, а також поняттєво-термінологічним апаратом для теоретичного осмислення дослідження. Усе це дозволило Т. Космеді одержати внаслідок ґрунтовного аналізу важливі й переконливі теоретичні й практичні результати [Загнітко 2013].

Загалом монографічне дослідження В. Самохіної є ґрунтовним, актуальним, новим і теоретично значущим. Воно ставить чимало питань і визначає перспективи подальшого опрацювання проблематики комічного в нових аспектах. Потреба в такому дослідженні давно назріла з огляду на необхідність узагальнення багатьох проблем комічного і через прикладний потенціал такої праці [Селіванова 2008].

Телеологічні оцінки в рецензії вказують на досягнення мети автором дослідження, характеризують успішність виконання праці:

Рецензовані праці належать до **фундаментальних**, оскільки розв'язують загальнотеоретичні проблеми, і водночас вони мають суто прикладний вимір, тому що є контрастивними за своєю суттю і тим самим виступають опертям створення ємної контрастивної граматики обох мов теоретичного, функційного і когнітивного аспектів [Загнітко 2000].

Монографічна робота В. Самохіної є **досить вдалою** спробою реалізувати окреслені завдання на матеріалі сучасного англomовного жарту, що розглядається дослідницею насамперед як головна одиниця гумористичного інтрадискурсу [Селіванова 2008].

Важливо, що в рецензії оцінка супроводжується аргументацією, що розкриває її підґрунтя та мотиви суб'єкта. За Н. Арутюною, «оцінне значення зумовлене фактичними властивостями предмета тією мірою, якою воно ними мотивується», а мотив оцінки завжди має об'єктивний характер; водночас дослідниця зазначає, що «мотиви оцінки можуть бути осмислені як причини думки» [Арутюнова 1998: 180]. Це явище знаходить безпосереднє втілення в тексті рецензії, де чітко й прозоре повідомлення мотивів, що стали основою для певної оцінки, посилює об'єктивність оцінного судження. Наприклад, рецензент пояснює, чому він вважає працю вагомою, твердження переконливими, розкриває, що привело його до визнання теоретичного та практичного значення дослідження тощо: **Не викликають заперечення теоретична новизна та практична значущість дослідження, адже в монографії вперше знаходимо фундаментальний розгляд мовної особистості з позицій лінгвістики, психолінгвістики та прагматики, що засвідчує актуальну міждисциплінарність дослідження з урахуванням глибинних пластів національно-мовної свідомості українця** [Загнітко 2013]; **Монографічна праця В. Самохіної збудована на потужній теоретичній базі: використано чимало сучасних наукових джерел російською, українською, англійською мовами** [Селіванова 2008].

Суб'єкт, як і об'єкт оцінки, є одним з основних компонентів оцінної структури. У тексті рецензії ці компоненти оцінки виражені переважно вже в заголовку (Рагавцов Василь. *Найновіші досягнення в граматиці: Рецензія на наукову працю: Загнітко А.П. Теоретична граMATика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис.* – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.). Вербалізаторами суб'єкта оцінки у мові традиційно постають займенники: *Таке чітке пояснення теоретичних проблем сприяє, на **наш** погляд, адекватному, більш швидкому і більш детальному їх засвоєнню, оскільки вивчення матеріалу на цьому не завершується, студенти мають змогу апробувати засвоєне на практиці* [Домрачева 2010]. Проте в тексті рецензії такі займенники трапляються нечасто, наприклад: *Важливою також вважаємо інформацію щодо детермінування словосполучень за семантико-синтаксичними відношеннями та ступенем злитості словосполученневих компонентів, викладену на с. 17-19* [Домрачева 2010]. Слід наголосити на прагненні автора рецензії знизити суб'єктивність оцінки, у такий спосіб стрижневим в оцінній структурі стає саме об'єкт і його властивості, а не суб'єкт, і навіть не безпосередньо оцінка: **Варто**

заакцентувати увагу на Передмові, тому що тут дослідниця окреслює проблематику та креативність роботи у всіх її напрямках та виявах, із чіткою характеристикою актуальності, об'єкта та завдань [Загнітко 2013].

А. Папіна визначає оцінку як «безпосередню або опосередковану реакцію мовця (суб'єкта) на дії, ознаки, ознаки ознак реальних об'єктів, об'єктів внутрішнього та зовнішнього світу мовця, що спостерігаються, уявляються, сприймаються органами його чуттів» [Папіна 2002: 267]. Дослідниця вважає оцінку однією з п'яти глобальних категорій, кожна з яких «формує коннекторні ряди скріп тексту, що об'єднують його в ціле» [Там само: 92]. Структура та семантика тексту рецензії повністю підпорядковані реалізації оцінки, закладеної автором, у такий спосіб повною мірою розкривається текстотвірний потенціал оцінки. Водночас вимоги наукового стилю детермінують певні обмеження суб'єкта оцінки: автор наукової рецензії повинен подати об'єктивний і водночас власний аналіз, «і хоча офіційно прийнятий стандарт оцінки існує, вирішальним стає його власний голос» [Чернейко 1996: 43]. Шкала оцінки, що відбиває її відношення до норми, має бінарний суб'єктивно-об'єктивний характер, поєднуючи властивості об'єкта оцінки та ставлення до нього суб'єкта. Варто наголосити, що «за своєю природою норми прагматичні та відносні, але вони не довільні та не суб'єктивні» [Клаус 1967: 184]. У структурі оцінки уявлення про норму зосереджені в аксіологічних стереотипах, які загалом мають збігатися в адресанта та адресата повідомлення, забезпечуючи наявність наукового діалогу в рецензії.

Чітка структура рецензії підпорядкована її комунікативній настанові – оцінити внесок науковця в опрацювання певного питання, що дозволяє простежити деякі закономірності вияву структурних елементів оцінки в аналізованому тексті. Суб'єкт і об'єкт оцінки містяться в заголовку або у вступній частині тексту. Основна частина тексту розкриває аспект оцінки, рецензент враховує такі критерії оцінки, як актуальність, новизна дослідження, застосування фактичного матеріалу, логічність структури, системність викладу, достовірність висновків тощо. Наприклад: *Будь-який теоретичний постулат підтверджується значною кількістю прикладів, що свідчить про науковий підхід авторки до розгляду питань і проблем функціонування епістолярного дискурсу в українській і сербській мовах, а також про високу якість виконаного дослідження й достовірність висновків [Загнітко 2009].* В основній частині рецензії подається всебічний аналіз об'єкта, тому тут сконцентровані різномірні мовні засоби реалізації оцінки, оцінка «просувається» в тексті, і в завершальній частині рецензент висловлює загальне враження про роботу.

Цікаво, що позитивні оцінки знаходять вияви в усіх частинах тексту рецензії, впливаючись у загальнотекстову позитивну оцінку, водночас негативні оцінки зафіксовані в основній частині тексту та передують висновкам. Схвальні оцінки стосуються як окремих аспектів (часткові оцінки), так і об'єкта загалом (загальні оцінки), критичні зауваження в рецензіях мають частковооцінне значення.

Аналіз градації позитивної та негативної оцінок у рецензії дозволяє стверджувати, що механізми градації різних семантичних типів оцінки істотно різняться. Так, позитивна оцінка в рецензії є частотною, а її інтенсивність посилюється з розгортанням тексту. Про висхідну градацію позитивної оцінки свідчать такі інтенсифікатори, як *абсолютно, безсумнівно, беззаперечно, цілковито, зовсім, надзвичайно, дуже* тощо, що спрямовані як на збільшення вияву оцінюваної ознаки, так і на посилення переконливості.

Специфічною ознакою текстової оцінної градації в науковій рецензії є те, що градація негативної оцінки відбувається в зворотному напрямі: висловлюючи несхвалення, рецензент прагне знизити категоричність своєї оцінки. О. Вольф виділяє три способи зниження категоричності оцінки: 1) пряма вказівка на суб'єктивність оцінки; 2) зниження кількості ознаки; 3) послаблення істинності оцінного висловлення [Вольф 2006: 108-115]. Акцентування на суб'єктивності твердження дозволяє рецензенту коректно висловити критичні зауваження та обмежити їхній вплив на реципієнта: *На нашу думку, треба було*

розглянути поряд з ономастиконом сміховий потенціал аллоетнонімів, пов'язавши їх з аллоетнонімними антропонімами й архетипом «свій-чужий» [Селіванова 2008].

Висловлюючи думку про наявні в роботі недоліки, рецензент наголошує на незначній кількості подібних огріхів, а нерідко на підтвердження цього навіть перераховує їх усі:

На жаль, у підручнику наявні окремі стилістичні і технічні огріхи: лексикона – замість лексикону (с. 439); метода – замість методу (с. 606, третій рядок знизу); зустрічаються окремі технічно-орфографічні помилки, пор.: ...за типом члена речення, валентного предикату... (с. 95) – замість предиката; культурні установки – замість культурні настанови (с. 284), інколи постає термін без його попереднього обґрунтування: модуляризм; відкрито лапки в цитаті В. Дем'янкова, але не закрито (другий абзац зверху шостий рядок); лінгвістичні традиції XI ст. н.е. в Київській Русі чомусь кваліфіковано як здобутки в Росії (с. 660) [Загнітко 2008].

Наші міркування передусім стосуються: 1) обсягу вправ: в окремих випадках вони можуть бути більш ємними – с. 14, 25-26, 68; 2) в окремих місцях є технічні недоліки: пропуск певних елементів у схемах чи таблицях (с. 21, 81) [Домрачева 2010].

Поширеним способом деінтенсифікації оцінки є висловлення сумнівів в істинності оцінного твердження, у такий спосіб автор припускає можливість заперечення свого погляду: *Загалом висловлені міркування є дискусійними і не впливають на загальну оцінку навчального посібника, що виконаний кваліфіковано з належними теоретико-концептуальними узагальненнями і висновками [Домрачева 2010].*

Т. Космеда виокремлює ще два способи зменшення інтенсивності оцінки: 1) використання стилістично маркованих форм слів; 2) різноманітні перифрастичні найменування [Космеда 2000: 291], що також трапляються в текстах наукових рецензій. Автор рецензії уникає категоричних формулювань, а слова з часткою *не-* прагне замінити: *Теоретично значущим є третій розділ монографії В. Самохіної, де розглянуто дискурсологію англomовного гумору малих форм, хоч більш вдалою, на нашу думку, була б назва розділу «Жанрові особливості англomовного жарту як інтрадискурсу», адже значну увагу авторка приділяє саме з'ясуванню ознак мовленнєвого жанру жарту (с. 154-172), а на підставі цього (оскільки мовленнєвий жанр є зразком дискурсу в одному актуальному в роботі значенні) можна виокремити стандартні дискурсивні ознаки цього жанру (с. 172-187) [Селіванова 2008].*

В аналізованих текстах легко простежується інтерзональна градація оцінки: після висловлення міркувань, зауважень і пропозицій суб'єкт знову спрямовує оцінку до зони позитивного: *Ці та інші технічні недогляди, що можуть бути легко зняті в наступному виданні, не впливають на високий і послідовно аргументований виклад думки [Загнітко 2008].* Характерним виявом такої градації є вказівка на можливість усунення недоліків у майбутньому та перспективи подальших досліджень.

За Н. Арутюновою, «загальна позитивна оцінка об'єкта може бути знижена дефектами («окремими недоліками»)» [Арутюнова 1988: 73]. Цікаво, що спадна градація негативної оцінки в рецензії спрямована на заперечення цього факту: після наведення критичних положень суб'єкт наполягає, що висловлені зауваження не знижують загальний науковий рівень аналізованого дослідження, не впливають на загальну оцінку, не применшують вагомості наукового внеску автора.

Опрацьований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що існує взаємозв'язок між об'єктивністю / суб'єктивністю оцінки та її інтенсивністю. Жанрова специфіка рецензії зумовлює домінування в тексті позитивної оцінки, що розкривається як в об'єктивному, так і в суб'єктивному планах. Негативна оцінка в тексті наукової рецензії має поодинокі вияви з акцентом на її суб'єктивності.

Перспективним видається дослідження кореляції текстової градації оцінки з прагматичним спрямуванням різних жанрів наукової комунікації.

References

- Анисимова 2003: Анисимова, Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : [учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов] [Текст] / Е. Е. Анисимова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с. – Бібліогр. : с. 177-126. – ISBN 5-7695-0961-9.
- Арутюнова 1988: Арутюнова, Н.Д. Типы языковых значений : Оценка. Событие. Факт [Текст] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с. – Бібліогр. : с. 332-339. – ISBN 5-02-010870-7.
- Арутюнова 1998: Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека [Текст] / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 895 с. – Бібліогр. : с. ISBN 5-7859-0027-0.
- Бацевич 2005: Бацевич, Ф.С. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи : [монографія] [Текст] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.– Бібліогр. : с. 232-249. – ISBN 966-7651-32-0.
- Вольф 1978: Вольф, Е.М. Грамматика и семантика прилагательного. На материале иберо-романских языков [Текст] / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 199 с. – Бібліогр. : с. 189-195.
- Вольф 2006: Вольф, Е.М. Функциональная семантика оценки [Текст] / Е. М. Вольф. – [изд. 2-е, доп.]. – М. : Едиториал УРСС, 2006. – 280 с. – Бібліогр. : с. 247-256. – ISBN 5-484-00400-4.
- Домрачева 2010: Домрачева, І.Р. Прикладний аспект аналізу синтаксичних одиниць : Рец. на : Загнітко А. Український синтаксис : Теоретико-прикладний аспект [Текст] / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 150 с. [Текст] / І. Р. Домрачева // Лінгвістичні студії. – Вип. 20. – 2010. – С. 274-275.
- Загнітко 2000: Загнітко, А.П., Краснобаєва-Чорна, Ж.В. Когнітивістика і дискурсивістика : нові аспекти і нові підходи : Рец. на : Поповић Људмила. Епистолярни дискурс украјинског и српског језика. – Београд : Филолошки факултет, 2000. – 305 с. ; Поповић Људмила. Језичка сликастварности : Когнитивни аспект контрактивне анализе. – Београд: Филолошкифакултет, 2008. – 308 с. [Текст] / А. П. Загнітко, Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії. – Вип. 19. – 2009. – С. 352-355.
- Загнітко 2008: Загнітко, А.П. Портретування сучасної лінгвістичної думки : Рец. на : Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с. [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – Вип. 17. – 2008. – С. 328-336.
- Загнітко 2013: Загнітко, А.П., Левічева О.С. Мовна особистість у сучасних комунікативних дослідженнях. Рец. на книгу : Космеда Т. А. Ego і AlteregoТараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія / Т. А. Космеда. – Дрогобич : Коло, 2012. – 372 с. [Текст] / А. П. Загнітко, О. С. Левічева // Лінгвістичні студії. – 2013. – Вип. 26. – С. 236-239.
- Клаус 1967: Клаус, Г. Сила слова. Гносеологический и прагматический анализ языка [Текст] / Г. Клаус ; [пер. с немец. Н. Г. Комлева ; редакция и вступит. статья проф. Г. В. Колшанского]. – М. : Прогресс, 1967. – 216 с. – Бібліогр. : с. 213-215.
- Космеда 2000: Космеда, Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки [Текст] / Т. Космеда – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с. – Бібліогр. : с. 312-336. – ISBN 966-613-131-5.
- Папина 2002: Папина, А.Ф. Текст : его единицы и глобальные категории : [учебник для студентов-журналистов и филологов] [Текст] / А. Ф. Папина. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 368 с. – ISBN 5-354-00062-9.
- Селіванова 2009: Селіванова, О.О. Рецензія на монографію В. Самохіної «Современная англоязычная шутка». – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 356 с. [Текст] / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». Вип. 169. – Черкаси, 2009. – С. 225-227.

Чернейко 1996: Чернейко, Л.О. Порождение и восприятие межличностных оценок [Текст] / Л. О. Чернейко // Филологические науки. – 1996. – № 6. – С. 42-53. – Библиогр. : с. 53.

У статті висвітлено аксіологічну специфіку тексту наукової рецензії. Схарактеризовано вираження раціональної оцінки у текстовій структурі, простежено взаємозв'язок суб'єктивних і об'єктивних чинників у реалізації оцінки. Виявлено особливості градації оцінки, зокрема досліджено способи пом'якшення негативної оцінки в тексті рецензії.

Ключові слова: текст, оцінка, рецензія, суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, оцінна градація, інтенсивність.

Available 29 September 2013.

Natalija Pyrlik

УДК 81'42

«КРИЗОВІ» ПРОМОВИ В ЖАНРОВОМУ ПРОСТОРИ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

The article is devoted to a specific type of speech in genre space of political discourse, namely the "crisis" public speech at a crucial period of history, which is determined by intention. The "Fulton" type of public political speech is considered as an example of the "crisis" speeches.

Keywords: political linguistics, discourse, genre, the "crisis" speech.

Сучасна політична лінгвістика активно займається загальними проблемами політичної комунікації, вивчає проблеми жанрів політичної промови й особливостей функціонування політичних текстів. У центрі уваги дослідників перебувають питання функціонування політичної промови під час передвиборчої боротьби, парламентських і президентських дебатів, у партійному дискурсі. У межах вивчення мовних засобів політичної комунікації дослідники приділяють значну увагу розгляду політичних метафор і символів (наприклад, теорія про незмінні архетипні метафори М. Осборна, теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона). У рамках сучасної політичної лінгвістики виокремлюють такі напрями, як контент-аналіз, риторичний аналіз, когнітивне дослідження політичного дискурсу [Будаев, Чудинов 2006; Гаврилова 2004].

Одним з найважливіших постулатів сучасної політичної лінгвістики є дискурсивний підхід до вивчення політичних текстів. Це означає, що кожен конкретний текст розглядається в контексті політичної ситуації, у якій він створений, у його співвідношенні з іншими текстами, з урахуванням цільових настанов, політичних поглядів та особистісних якостей автора. Обов'язково враховується та роль, яку цей текст може виконувати в системі політичних текстів і – ширше – у політичному житті країни.

У зв'язку із цим видається **актуальним** дослідження жанрового простору політичного дискурсу. Вивченню різноманітних аспектів політичної жанрології присвячені праці А. Баранової та Є. Казакевич, С. Виноградової, Л. Граудіної, О. Дмитрієвої, М. Китайгородської, Н. Розанової. Специфіка телевізійної політичної промови аналізується в публікаціях А. Васильєва, М. Канчер, Н. Мартиненко й багатьох інших мовознавців. Спеціальні дослідження присвячені аналізу настінних написів, гасел, передвиборчої полеміки, політичного скандалу [Чудинов 2003].

Аналіз публічних виступів провідних політичних діячів Великобританії та США дозволяє виділити особливий тип промов у жанровому просторі англійськомовного політичного дискурсу. Виокремлення і вивчення подібного типу промов і становить мету цієї статті.

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

До основних завдань віднесено: 1) встановлення основних параметрів «кризових» політичних виступів, 2) їхньої жанрової своєрідності, а також 3) опис різномірних мовних засобів, характерних для них.

Найбільш повна типологія жанрів політичного дискурсу запропонована в монографії О.Й. Шейгал «Семіотика політичного дискурсу», у якій авторка виходить з широкого підходу до політичного дискурсу і включає в нього не тільки інституційне (статусно-орієнтоване), а й особистісно-орієнтоване спілкування [Шейгал 2004: 232]. Типологія О.Й. Шейгал диференціює жанри політичного дискурсу за параметром інституційності, суб'єктно-адресаними відношеннями, соціокультурною ознакою, за подією локалізацією. Політичний дискурс, за О.Й. Шейгал, становить польову структуру, в центрі якої знаходяться жанри, прототипні для цього типу дискурсу, а на периферії – маргінальні жанри, які мають подвійну природу і знаходяться на стику різних типів дискурсу. Ступінь центральності або маргінальності того чи іншого жанру в полі політичного дискурсу визначається тим, наскільки він відповідає основній інтенції політичної комунікації – боротьбі за владу [Шейгал 2004: 244].

Ще одним важливим критерієм є функційна структура жанрового простору. За аналогією зі знаками і мовленнєвими актами політичного дискурсу його жанровий простір також структурується щодо базової семіотичної тріади «інтеграція – орієнтація – агональність». За характером провідної інтенції розмежовуються:

- ритуальні / епідейктичні жанри (інавгураційна промова, ювілейна мова, традиційне радіозвернення), у яких домінує фатика інтеграції;

- орієнтаційні жанри, що являють собою тексти інформаційно-прескриптивного характеру (партійна програма, конституція, послання президента про становище в країні, звітна доповідь, указ, угода);

- агональні жанри (гасло, рекламна промова, передвиборчі дебати, парламентські дебати) [Шейгал 2004: 246].

Типологія О.Й. Шейгал не є вичерпною, оскільки не включає в себе такий важливий жанр за характером провідної інтенції, як «кризова» публічна промова в переломний період історії. Прикладом «кризових» промов виступає «фултонський» тип публічного політичного виступу. Класичним зразком подібного типу промов є промова Вінстона Черчилля у Фултоні. У назві промови, виголошеної Вінстоном Черчиллем 5 березня 1946 року у Вестмінстерському коледжі у Фултоні, штат Міссурі, США, переосмислений фразеологізм *Sinews of war* на *Sinews of peace*. Цей фразеологізм *Sinews of war* означає дослівно «сухожилля війни», «засоби для ведення війни» переосмислюється, позначаючи діаметрально протилежне – «засіб досягнення миру». Зміна в структурі фразеологізму слово *war* «війна» на його антонім *peace* «мир» дає загалом назву для промови «засоби досягнення миру в усьому світі».

Докладний аналіз історичного й політологічного аспектів цієї промови представлений у роботі М.В. Злобіна «Виступ Черчилля у Фултоні 5 березня 1946 року. Невідомі американські архівні матеріали» [Злобин 2000]. Як відповідальному політику В. Черчиллю було важливо висловити своє бачення світової ситуації. Хоча Черчилль і назвав свою промову «Сухожилля миру», вона відразу стала відомою під іншою назвою – «Залізна завіса». З британського посольства у Вашингтоні Черчилль надіслав листа прем'єр-міністру К. Еттли й міністру закордонних справ Е. Бовіну, де, зокрема, писав: "Я переконаний, що певна демонстрація могутності й сили опору необхідна з метою позитивного врегулювання відносин з Росією. Я передбачаю, що це стане домінуючою думкою в Сполучених Штатах у найближчому майбутньому" [Gilbert 1975: 205]. Так воно й сталося. Промова В. Черчилля прозвучала як оголошення "холодної війни".

У цій статті запропонований лінгвістичний аналіз промови Державного Секретаря США К. Райс, що була виголошена 18 вересня 2008 року в німецькому фонді Маршалла у Вашингтоні, США. Основною темою виступу К. Райс стало обговорення стану російсько-

американських відносин після відомих подій серпня 2008 року в Абхазії і Південній Осетії. К. Райс виступала у Фонді, який носить ім'я Джорджа Маршалла, 50-го Держсекретаря США (1947-1949 рр.), лауреата Нобелівської премії миру за внесок у відновлення економіки повоєнної Європи. Особливо слід підкреслити наявність у К. Райс, як і у В. Черчилля, досить глибоких знань про СРСР.

У бутність Б. Скоукрофта радником з питань безпеки в 1989 р., він запросив К. Райс на роботу до Національної ради з безпеки на посаду головного експерта з СРСР. Д. Морісс наводить слова, які характеризують ораторську майстерність самої К. Райс з передовиці для університетської газети в Стенфорді: «...Немає нічого приємнішого, ніж глибоке знання свого улюбленого предмета. Дебати в процесі навчання привчають бути бездоганим у доказах і підготовці. Їхні учасники постійно стикаються з необхідністю вибудовувати факти й аргументи таким чином, щоб вони встояли під шквалом найбільш жорсткої критики» [Моррис 2007: 82].

Опозиція *СВІЙ – ЧУЖИЙ* є стрижневою для «кризових» промов унаслідок певних чинників, а саме: а) конфлікт є підставою для виявлення *СВОГО – ЧУЖОГО*; б) «кризові» промови характеризуються позиціонуванням власної правоти в конфлікті; в) у «кризових» промовах присутня дискредитація позиції «чужого». Феномен *СВІЙ – ЧУЖИЙ* реалізується певним набором мовних засобів, серед яких насамперед виокремлюються особові та присвійні займенники *our, they, their*. У промові К. Райс ці займенники представлені словосполученнями *our friends, our allies, our 28 neighbor NATO allies*. Також більш широке трактування феномена *СВІЙ* підкріплене топонімами – назвами країн і континентів. Звертає на себе увагу і використання назв міжнародних організацій, наприклад:

(1) *And this historic effort has succeeded beyond imagination. Twelve of our 28 neighbor NATO allies are former captive nations. And the promise of membership has been a positive incentive for these states: to build democratic institutions, to reform their economies, and to resolve old disputes, as nations like Poland, and Hungary, and Romania, and Slovakia, and Lithuania have done* (Rice 2008).

(2) *The transatlantic alliance is united. Just this week, NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer led all 26 of our alliance's ambassadors on a mission to Tbilisi to demonstrate our unwavering support for the Georgian people.*

We and our European allies will also continue to lead the international effort to help Georgia rebuild – an effort that has already made remarkable headway. The United States has put forward a \$1 billion economic support package for Georgia. The EU has pledged 500 million Euros, and it is preparing to deploy a large mission of civilian observers and monitors to Georgia.

In addition, with U.S. and European support, G-7 foreign ministers have condemned Russia's actions and pledged to support Georgia's reconstruction. The Asian Development Bank has committed \$40 million in loans to Georgia. The IMF has approved a \$750 million stand-by credit facility. And the OSCE is making plans for expanded observers, though Moscow is still blocking this (Rice 2008).

(3) *Finally, the United States and Europe, as well as our many friends and allies worldwide, will not allow Russia's leaders to have it both ways – drawing benefits from international norms, and markets, and institutions, while challenging their very foundation* (Rice 2008).

(4) *The United States and our friends and allies – in Europe, but also in the Americas, and Asia, and Africa, and the Middle East – are confident in our vision for the world in this young century and we are moving forward* (Rice 2008).

Інший член опозиції, а саме *ЧУЖИЙ* представлений разом поряд із зазначеними займенниками також топонімом *Russia, Russia's leaders, Russia has found little support for its actions* і словосполученнями з ним. Наприклад:

(5) *It is simply not valid, either, to blame Russia's behavior on the United States – either for being too tough with Russia, or not tough enough, too unaccommodating to Russia's interests or too naïve about its leaders* (Rice 2008).

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

(6) *This, then, is the deeper tragedy of the choices that Russia's leaders are making. It is not just the pain they inflict on others, but the debilitating costs they impose on Russia itself – the way they are jeopardizing the international credibility that Russian businesses have worked so hard to build, and the way that they are risking the real, and future, progress of the Russian people, who have come so far since communism (Rice 2008).*

(7) *And for what? Russia's attack on Georgia merely proved what we had already known – that Russia could use its overwhelming military advantage to punish a small neighbor (Rice 2008).*

(8) *And our strategic goal now is to make clear to Russia's leaders that their choices could put Russia on a one-way path to self-imposed isolation and international irrelevance (Rice 2008).*

(9) *Conversely, Russia has found little support for its actions. A pat on the back from Daniel Ortega and Hamas is not a diplomatic triumph.*

At the same time, the United States and Europe are continuing to support – unequivocally – the independence and territorial integrity of Russia's neighbors. We will resist any Russian attempt to consign sovereign nations and free peoples to some archaic "sphere of influence" (Rice 2008).

Аналіз публічних виступів провідних політичних діячів Великобританії та США дозволяє виділити особливий тип промов у жанровому просторі англійськомовного політичного дискурсу. Цей тип можна назвати «кризовою» публічною промовою в переломний період історії, до основних характеристик якої слід віднести домінуючу роль опозиції *СВІЙ – ЧУЖИЙ*, маніфест нової концепції міжнародних відносин, в основі якої трансформоване бачення світового порядку.

Перспективним видається встановлення специфіки подібних публічних виступів у політичному дискурсі різних варіантів англійської мови, а також у порівняльних і типологічних студіях.

References

Будаев, Чудинов 2006: Будаев, Э.В., Чудинов, А.П. Становление и эволюция зарубежной политической лингвистики [Текст] / [Электронный ресурс] / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов // Политическая лингвистика. – Екатеринбург, 2006. – Вып. 20. – С. 75-94. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics2/budayev-chudinov-06.htm>. – Название с экрана.

Гаврилова 2004: Гаврилова, М.В. Политический дискурс как объект лингвистического анализа [Текст] / М. В. Гаврилова // ПОЛИС. – 2004. – № 3. – С. 127-139.

Злобин 2000: Злобин, Н.В. Выступление Черчилля в Фултоне 05 марта 1946 года. Неизвестные американские архивные материалы [Текст] / [Электронный ресурс] / Н. В. Злобин // Новая и новейшая история. – 2000. – № 2. – Режим доступа : http://www.pseudology.org/Documets/ColdWar_Zlobin.htm. – Название с экрана.

Моррис 2007: Моррис, Д. Конди и Хиллари. Пути восхождения к вершинам власти [Текст] / Д. Моррис. – М. : Вершина, 2007. – 336 с.

Чудинов 2003: Чудинов, А.П. Российская политическая лингвистика : этапы становления и ведущие направления [Текст] / А. П. Чудинов // Вестник ВСУ. – 2003. – № 1. – Режим доступа : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2003/01/chudinov.pdf>. – Название с экрана.

Шейгал 2004: Шейгал, Е.И. Семиотика политического дискурса : [монография] / [Текст] / Е. И. Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис». – 326 с.

Gilbert 1975: Gilbert, M. Never Despair. Winston Churchill 1945-1965 [Text] / M. Gilbert. – London, 1975. – 205 pp.

Sources and Abbreviations

Secretary Condoleezza Rice. Secretary Rice Addresses U.S.-Russia Relations At The German Marshall Fund. – Washington, DC. – September 18, 2008. – Access mode : URL : <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm>. – Title from the screen.

Стаття присвячена особливому типу промови в жанровому просторі політичного дискурсу, а саме – «кризовій» публічній промові в переломний період історії, що визначається за інтенцією. Як зразок «кризових» промов розглядається «фултонський» тип публічного політичного виступу.

Ключові слова: політична лінгвістика, дискурс, жанр, «кризова» промова.

Available 24 September 2013.

Inna Sakharuk

УДК 81'42'38:316.25

TEXT AND DISCURSIVE CATEGORIES OF MODERN UKRAINIAN INTERNET-MEDIA IN THE PARADIGM OF POSTMODERNISM

The article is devoted to identification of the basic text and discursive categories of Ukrainian online media-discourse. It has been determined six basic texts and discursive categories of online media-discourse, key features of postmodernism as a socio-cultural paradigm and artistic trend were characterized, the correlation between text and discursive categories of Ukrainian Internet media-discourse and crucial traits of postmodernism was analyzed.

Keywords: discursive interference, hypertextuality, interactivity, intertextuality, media-discourse, media-text, multimediality, online media, postmodernism, text and discursive category.

The Internet today can confidently be called the largest and the most efficient intercultural communication platform in the world which creates a new virtual reality. Internet journalism became one of the results of the electronic technology rapid expansion in the lives of average people; it is a special type of media that combines the features and functions of print and audiovisual media. Today Internet media are one of the leading sources of receipt and the means of exchange of the rapid and timely information about the world, so the online media audience is constantly growing.

Active progress of information technology, globalization trends in public life and politics fundamentally change the role and status of the Internet media. Thorough investigation of media-discourse, that must be conducted not only in linguistic, but also in sociological and cultural dimensions, becomes necessary and determines **the relevance** of this article.

The study of various aspects of Internet journalism and media-discourse, particularly in the context of the dominant cultural paradigm, was provided by many prominent scientists, including T. van Dijk, N. Ferklo, R. Craig, J. Hall, B.V. Potiatynyk, S.B. Serebrova, M.L. Yakovenko, O.D. Kuznetsova, S.G. Korkonosenko, V.A. Lychkovah, V.G. Kostomarov, V.I. Karasik, S.I. Smetanina, T.G. Dobrosklonskaya, S.G. Mashkova, I.D. Fomicheva, M.M. Lukina, I.P. Ilyin and others.

Neglected by researchers are specific text and discursive categories of Ukrainian media-discourse, showing its postmodern features. Having regard to all the characteristics of online media, we assume that this type of media is a natural result and product of establishment of the dominant postmodern paradigm in science, art, philosophy and other social practices. The proof of this hypothesis is **the purpose** of this article.

To achieve the formulated purpose the following **tasks** must be solved: 1) to reveal the characteristic features and the basic text and discursive categories of Ukrainian online media-discourse; 2) to describe the postmodernism as a dominant of contemporary cultural space; 3) to analyze the main text and discursive categories of Ukrainian online media in the postmodern context.

Media-texts of the following Ukrainian online media reflecting the different subjects and directed at the different target audiences became **the material** of our investigation: "Tyzhden" (<http://tyzhden.ua/>), "Ukrayinska pravda" (<http://www.ppravda.com.ua/>), "TSN" (<http://tsn.ua/>), "Dzerkalo tyzhnya" (<http://dt.ua/>), "Gazeta.ua" (<http://gazeta.ua/>), "Sumno?" (<http://sumno.com/>),

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

---

"Inspired" (<http://inspired.com.ua/>). All of the listed resources are full-grown information portals where information updates occur several times a day (sometimes – hourly or even more often), and the texts are accompanied by a variety of audiovisual means.

The object of our studies is the Ukrainian online media-discourse, and **the subject** is the media-texts of online media. Following T.G. Dobrosklonskaya, we understand media-discourse as a set of processes and products of speech activity in the field of mass communications in all the multitude and complexity of their interactions. The media-texts in respect to media-discourse constitute the discrete units suitable for conducting a scientific research that enable to divide the information streams into separate segments. T.G. Dobrosklonskaya notes that media-text presents a discrete unit of media-discourse, that's why it enables organizing and structuring the rapid flow of information in the condition of globalized society [Добросклонская 2008: 151-152]. Therefore in this study we will use the terms "media-text" and "media-discourse" as the synonyms.

Media-journalism peculiarities are mainly caused by the sphere of its existence – the World Wide Web, which often significantly transforms the traditional media. A characteristic feature of online media is their affordability. The Internet is now accessible in any office, institution or even somewhere in public transportation with a smartphone or laptop. The simplicity and relatively low cost of the access to the network increase the number of Internet users exponentially. The number of the Internet media users has about the same growth rate. Online media are valued for the efficiency of information, which is updated every minute on some resources, its availability, as well as for a possibility to choose what to read and what to leave out of one's attention.

In many countries and in Ukraine in particular Internet media are appreciated for the relative objectivity of the information. While the internet does not belong to anyone and nobody fund it, influence on the nature, quality and quantity of the information spreading there is almost impossible. This attracts to the online media educated, conscious users who want to get impartial information from reliable sources and therefore often use several different resources to assess information maximal unprejudiced.

Another key feature of the Internet space and media-products in it is their multimediality. Online media combine "traditional" text information with video portion, sound, photographs, pictures etc. that presents information as clearly and completely as possible. In addition hypertextuality is peculiar to media-texts. It is a unique feature which is the principle of text construction when it becomes a system of texts that represent both unity and multiplicity of texts. This allows the user to perceive information in any convenient for him order and kind.

The set of the text and discursive categories¹ of Ukrainian media discourse includes both traditional text categories (according to the views of Z.Y. Turaeva [Тураева 1986], I.R. Halperin [Гальперин 1981], there are cohesion, coherence, pragmatic orientation, modality, informativity, divisibility, etc.) and those that are specific for exactly this type of discourse (to those we count intertextuality, cultural and social conditionality of the texts, discursive interference, interactivity, multimediality, hypertextuality, thematic reproducibility).

One of the key text and discursive categories of online media is intertextuality, which consists in that the text is based on quotations and allusions to other texts. These "references" may be explicit or implicit (transformed), but in any case they must remain recognizable for the reader. The author of the term "intertextuality" J. Kristeva claimed that any text is intertext and the result of other discourses; she emphasized that the text in the process of intertextualization is constantly being transformed and reconsidered (by [Швецъ 2010: 195]).

Text intertextuality reveals through the precedent phenomena, allusions, quotations, parody, plagiarism, styling, etc. [Фатеева 2007: 121]. This property of media-texts manifests their

---

¹ As a text and discursive category we understand following A. R. Habidullina superparadigmatic invariant feature which is peculiar to the text in a typical communicative situation where the text is a form that mediates the organization of verbal interaction of communicants. Thus text and discursive categories (in the terminology of A.R. Habidullina they are "discursive categories") are the most important and the most essential features of the communicative situation which are reflected in the text [Габидуллина 2009: 12].

relationship with other phenomena of cultural and social life, creates a carnival atmosphere of playing with the reader, who must decipher, recognize the intertextual references, and only then he can get as a "reward" the full understanding of the text and the adequate perception of author's message.

For example, in the article by T. Wozniak "One Hundred Years of Solitude of Viktor Yanukovich" (<http://www.pravda.com.ua/articles/2012/02/22/6959193/>) there was used a whole complex of intertextual elements and one of them was disposed in the headline:

Сто років самотності Віктора Януковича

[...] «Дипломати по-донецьки» сплутали звичайну чемність європейців та американців з слабкістю. Розлютили всіх. Це як з **Кощеєм** – його життя повністю залежить від аналізів Юлії Володимирівни. Отакий парадокс.

[...] Невже він не є патроном Азарова чи Чечетова? Так, є. Але він не є патроном Ахметова. Ба, він не є патроном навіть для Хорошковського. Чи таких «**котів, які ходять самі по собі**», як Бойко чи Львовчкін? А це вони і є Партією регіонів.

[...] Так, є вже перші розправи з опозицією. Тепер: «**Нельзя держать випустить**». Випустити – відгризе все. Залишити у тюрмі – не дай Бог що, і тоді Самому гаплік.

Ні, не теперішня опозиція, а олігархат з допомогою своїх чергових ставлеників запроторить за ґрати «**цанів відбувайлів**» – «**черні кинуть кістку**». Так було і так буде. Тому багатьом саме час задуматися, куди ще можна утекти.

Гори воно вогнем те **мисливське господарство**. Та й **Міжгір'я** краще позбутися – а то нарадили «**друзья-товарищи**» золоті унітази. Зрадники, всюди зрадники (Українська правда. – 22.02.2012).

Cultural and social conditionality of mass media-discourse can also be considered as a material manifestation of the category of intertextuality. The authors of media-texts constantly refer to a set of common background knowledge that enables recipients of messages to perceive and interpret information sufficiently. There is some kind of global precedence of media-discourse, which appears in regularly appealing of media-texts to readers' knowledge, their cultural and social competence:

26 квітня, коли політично активна публіка уважно стежила за **боями навколо телеканалу ТВі**, у Верховні раді раптово з'явився сенсаційний законопроект. Цей документ покликаний зняти всі перепони для майбутньої приватизації української газотранспортної системи.

[...] Згідно з розповідями, ситуація виглядала дещо дивно. Президент Віктор Янукович нібито кілька разів пропонував президенту РФ Володимиру Путіну «трубу» в обмін на знижку на газ і кілька разів передумував. Путіну ці ігри набридли, і він перестав говорити на дану тему.

Мотивація Януковича зрозуміла. Попереду президентські вибори 2015 року, а економіка напівмертва, грошей нема. Не в останню чергу так сталося через захмарну ціну на російський газ за «**контрактом імені Юлії Тимошенко**» (Українська правда. – 16.05.2013).

In given passage there were highlighted in bold print those text elements that appeal to current readers' common presuppositions that enable a complete understanding of presented information and its putting into the context of existing knowledge about the world.

Discursive interference (term of T.G. Dobrosklonskaya [Добросклонская 2008]) reveals in the media-discourse in that elements of several types of institutional discourses (political, advertising, legal, business, sporting, religious and so on) combine and overlap here. In the interaction of these types of discourses there is creating a unique and sophisticated in its characteristics construct – media-discourse. We illustrate this with examples.

Political + business discourses: Президент зазначив також, що зростання зарплат і пенсій має базуватися на зростанні економіки. «Соціальні ініціативи, які були закладені в основу зростання пенсій і заробітних плат повинні увійти в найближчій перспективі в

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

ступінь державної соціальної політики, але вона може ґрунтуватися тільки на реальному зростанні економіки. Реальне зростання економіки не може бути без інвестицій, а інвестиції підуть тільки в ті області, в яких вони реально можуть дати віддачу», – підкреслив Янукович (ТСН. – 22.08.2012).

Musical + critical discourses: *А далі починається найцікавіше. По-перше, в системі цінностей Вакарчука весна раптово поступилася літу. По-друге, більш хуліганської пісні Океани не придумували ще з часів Ото була весна. Бодегіта – це знахідка і сміливість. Приємний ритм, типово британське «во-хоо» у приспіві, зміни темпу і, врейти-реит, мохіто! До речі, це єдина пісня з альбому, яка «лежала у шафі» декілька років, усі інші писалися нещодавно.*

[...] Так бадьоро почавши, на п'ятій пісні гурт зривається у прірву. *Rendez-vous* відверто віддає шансоном або попсою. Задоволення нижче середнього.

Стрільай – навдивовижу рівна пісня. Рівна пісня із нестандартною для ОЕ барабанною партією. Рівна пісня, під яку можна страждати і думати про життя. Рівна пісня, просякнута втраченою надією (Inspired. – 16.05.2013).

Most of the analyzed media-texts can be attributed directly to several types of discourse, besides of media one, as they may be devoted to such events and phenomena related to different social practices.

Key category of the online media-texts is their interactivity, i.e. the presence of active and adequate feedback from the user (reader) to the system (online media). Often this form of interaction manifests in the creation of forums on the websites of media-resources and implementation of possibility to leave a comment after the article / note:

Три роки декретної відпустки – це забагато

Євросоюз виділив 5 млн. грн на програму допомоги українським жінкам, які перебувають у декретній відпустці. Дві третини їх мають труднощі з поверненням до роботи. Такі дані Міністерства соціальної політики [...]

У США у декрет ідуть не довше ніж на три місяці. В Європі цей термін більший. Наприклад, у Швеції можна сидіти вдома з дитиною до року. Проте там діють механізми, які підтримують баланс між роботою і родиною. При компаніях створюють садочки для дітей працівників. Є кімнати відпочинку матері й дитини на роботі. Жінки залишають там своїх малюків на няньку і навідуються туди під час робочого дня. Також для таких працівниць передбачений гнучкий графік роботи.

Три роки – це забагато. Це спадок із радянського минулого [...]

я в шоці 23.02.2013 13:14

У цій країні і народжувати, і вмирати страшно...

123 21.02.2013 12:07

У Вас явно немає дітей. Не погоджуюся зі статтею.

Владислава 19.02.2013 18:20

Жодна нормальна мати не залишила б своє дитя хай навіть у найгарнішому дитсадку у віці кількох тижнів. Тому 3 роки – ніякий не "спадок", це якраз той стимул, що був потрібен в умовах вимираючої нації. І тут якраз у Заході вчитися немає чому: жінки працюють, дітей не народжують – країни вмирають.

добре радити 19.02.2013 09:55

1000 баксів за місце в садочку – заробиш чи ні, а бакси вже давай (Gazeta.ua. – 19.02.2013) [Spelling and punctuation of the authors of comments were retained – I.S.].

Often an active discussion develops between readers or between readers and the editor concerning presented material, which may form a single new type of discourse within the media one.

Lamination of media-discourse reveals in its multimediality, i.e. conveying of information not only by text, but also with the use of graphics, sound and the video means that not only allows to

present information in the fullest way, but also gives a reader the possibility to choose "communication channel" – the means through which perception of information would be optimal.

(TCH. – 10.01.2013)

Internet-resources which use multimedia for the conveying of information are convergent media that combine all the channels of conveying of information into a single information system [Кирия 2010: 24].

Hypertextuality – the presence of explicit links between different texts, allowing the reader to perceive the text in nonlinear way, get deeper into it – may be ascribed to the significant text and discursive categories of media-discourse too. Formally hypertextuality manifests in the fact that the text contains references to other texts or information means in a single online-resource or more. By activating the link, the reader can move to the page with similar or related information.

[...] *Нагадаємо, 5 квітня омбудсмен Валерія Лутковська звернулася до президента Віктора Януковича з проханням про помилування Луценка. Омбудсмен послалася на стан здоров'я Луценка і на те, що екс-міністр відбув більшу частину покарання. Віктор Янукович звернувся до Комісії при президентові у питаннях помилування з проханням невідкладно розглянути звернення.*

7 квітня Янукович підписав указ про помилування шести засуджених, серед яких був Юрій Луценко (Тиждень. – 09.04.2013) [Available hyperlinks to other materials on the same information resource are underlined in bold print in the text – I.S.].

Thus, hypertext doesn't have the closed structure, so the reader can "travel" by the links long enough if the information resource is large and not new. Hypertextuality of online media enables the perception of information by recipient in any order and amount.

Topic reproducibility as a text and discursive category of Ukrainian media-discourse is that all the media-texts are actually different interpretations of the same events and facts (topics), which are highlighted in the media in different ways. Typically, the "bare" information data are presented by news agencies while other media (including Internet ones) perform the function of dissemination of information and reporting it to the public in a convenient and accessible manner.

Мовний закон регіоналів набрав чинності

Закон про основи державної мовної політики, який передбачає встановлення офіційного використання регіональних мов у роботі місцевих органів державної влади при проживанні мінімум 10% носіїв на територіях, на яких поширена ця мова, вступив в силу.

Текст закону опублікований в офіційній парламентській газеті «Голос України». Законом передбачається, що в контексті Європейської хартії регіональних мов або мов меншин заходи, спрямовані на використання таких в Україні, застосовуються до 18 мов: російська, білоруська, болгарська, вірменська, гагаузька, ідиш, кримськотатарська, молдавська, німецька, новогрецька, польська, ромська (циганська), румунська, словацька, угорська, русинська, караїмська й кримчацька.

[...] Голова парламенту Володимир Литвин спершу відмовлявся підписати цей закон, однак, зрештою, зробив це й передав його на підпис президента.

Водночас в об'єднаній опозиції заявили, що «нова демократична більшість скасує цей закон та інші антидержавні закони і притягне Януковича та Литвина до відповідальності за наругу над Конституцією і державною мовою» (Тижень. – 10.08.2012).

Сьогодні «мовний» закон набув чинності

Янукович підписав закон проти української мови. Закон «Про засади мовної політики» підписав президент Віктор Янукович. Це сталося 8 серпня, під час перебування глави держави на відпочинку в Криму.

Закон дозволяє використовувати мови національних меншин на рівні з державною українською. Думки експертів щодо наслідків його дії розділилися. Більшість вважають, що під прикриттям захисту прав нацменшин закон фактично надає російській мові статус другої державної. В умовах домінування в Україні російського книговидання, кіно, телебачення українська буде витіснена з ужитку.

Мовний закон підготували депутати-«регіонали» Вадим Колесніченко та Сергій Ківалов. Опозиція обіцяла не допустити голосування за нього. Під час першого читання 5 червня між депутатами зчинилася штовханина. Однак більшість зібрала 234 голоси «за» за мінімально необхідних 226 (Gazeta.ua – 10.08.2012).

Закон про мови набув чинності

Закон України «Про основи державної мовної політики», що розширює сферу застосування російської мови та інших мов національних меншин, набув чинності після офіційного опублікування у п'ятницю.

[...] Як повідомлялося, 3 липня Верховна Рада України прийняла мовний закон Колесніченка-Ківалова, який зміцнює позиції російської та мов інших національних меншин в регіонах, де їхня чисельність 10% і вище.

Відразу після голосування в центрі Києва, під «Українським домом», і в декількох містах почалися акції протесту проти цього закону. Прийняття документа загострило політичну ситуацію в Україні

Голова Ради Володимир Литвин відмовлявся підписувати даний закон і написав заяву про відставку. Проте Верховна Рада двічі висловила «вотум довіри» спікеру, не прийнявши відставку. Після цього, «не маючи вибору», 31 липня Литвин підписав закон і відправив його на підпис президенту (Дзеркало тижня. – 10.08.2012).

Thus, the basis of all the publications in online media for a certain period of time is the same "original" information, which is differently presented and evaluated by journalists of various media and which forms the thematic unity of all media-texts.

Uniqueness of media-discourse as a phenomenon, according to S.I. Smetanina, is that it contains a clear focus on the mass market, but it is also the part of the culture texts and it shows the

relationship with fiction [Сметанина 2002: 4]. Contemporary online media-discourse correlates with postmodern paradigm that is dominant in the global culture during the past 50 years.

Postmodernism is a special type of social practice, philosophical, scientific and artistic trend, which appeared about the middle of last century, when the mass culture obtained total dissemination in the world. The phenomenon of postmodernism is so complex and multifaceted that clear defining its nature is rather difficult. German linguist M. Pfister considers it as an absolute blend of all the high and the popular (mass). He notes that the imaginary museum of postmodernism would be an accidental confusion of past and present, classical and popular, art and commerce, though all of them would acquire the status of consumables [Pfister 1991: 219].

Based on the views of American scientists and writers, M. Pfister notes that in the postmodern era originality survives in the form of bizarre game of traditional texts and structures – collages, allusions, parodies and quotations. Creation of modern literature he describes as a combination of game and intertextuality, playful and selfconscious plagiarism [Pfister 1991: 219]. I. Hasan regarding this notes that today originality is possible only when the text is constructed from a Second-hand material, which is the determinant feature of postmodernism (by [Pfister 1991: 216]).

Italian philosopher and semiotician U. Eco defines postmodernism not as a fixed chronological phenomenon, but as a kind of spiritual state, approach to the work. He notes that postmodernism, in contrast to the avant-gardism, tends not to disown the history, not to destroy or distort it, not to reach the absolute edge in such a denial of the past, but to review it with an irony, metalanguage play, utterance in the square. And if in the avant-garde system the only way for someone who does not understand the game is the rejection of it, then in the postmodernism system one can participate in the game and at the same time does not understand it or take it completely seriously [Эко 1998: 635-636].

Ye.M. Luchinskaya notes that in postmodernism culture the reconciliation of low culture (kitsch) with high one (avant-garde) has happened. Postmodernism is on the verge of a joke and tragedy, high and low, socio and ego, myth and fact, so it is on the brink of different worlds and states. At the same time postmodernist works are designed for the audience, which is able to evaluate its irony, "artificiality", to identify the intertextual codes [Лучинская 2013: 339-340].

Analysis of the main approaches to the study of the postmodernism phenomenon [Эко 1998; Ильин 2001; Бодрийяр 2000] provides an opportunity to highlight the following characteristic features of it: multi-layerity, self-irony, the use of the finished forms, syncretism, decentration, eclecticity, carnival nature, ambivalence, intertextuality, commercialization of cultural forms, purpose on fun, replacing the originality by mimicry and imitation etc. These features are found in all types of postmodern discourse: institutional, political, scientific, and – perhaps the most clearly – in the media one, especially in the discourse of online media².

Manifestations of postmodern socio-cultural paradigm in the online media-discourse are clearly presented in Table 1 through the comparison of the main features of postmodernism with basic text and discursive categories of media-discourse.

Table 1. Text and discursive categories of contemporary Ukrainian online media-discourse in the paradigm of postmodernism

Feature of Postmodernism	Text and discursive category of media-discourse	Commentary
Game, carnival atmosphere	Intertextuality, cultural and social conditionality	Carnivalization of media-discourse manifests by engaging in the process of message perceiving the

² Actually the Internet can be considered as "the most postmodern" from all the media. The very nature of the worldwide web is a "classical" postmodern product that could arise only in the era of absolute freedom, promotion of human rights and freedom of conscience. Internet meets all the main characteristics of postmodernism as a social paradigm: it has decentralized, open and mobile structure, is the most striking manifestation of mass culture, both syncretic and eclectic, which is based on the principle of hypertextuality – perhaps the most important and significant feature of postmodernism.

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

		<p>broad context, background knowledge, other texts and discourses. The sender as though plays with the addressee when offers him the “riddles” – veiled hints, allusions, references to other texts, appropriately recognizing which the addressee will be able to interpret the content and meaning of the text correctly.</p> <p>Carnival atmosphere of media-discourse also reveals in its abundant imagery, metaphors and irony.</p>
Eclecticity	Discursive interference	<p>Expression of the postmodern eclecticity in the media-discourse is discursive interference that is combination within the media-discourse of the other types of discourse as well as genre and stylistic diversity of media-texts, versatility of their themes, alternating of neutral and expressive language means in it [Добросклонская 2008: 23-24].</p>
Blending the roles of the author and the reader	Interactivity	<p>Interactivity of media-discourse can be considered as a manifestation of blending the roles of the author and the reader, the involvement of the recipient in the creation of the text, which is one of the features of postmodernism as an artistic trend.</p>
Multi-layerity	Multimediality	<p>Formally postmodern multi-layerity of media-discourse manifests in its multimediality – use of the several forms of information presentation in the media. However, intertextuality of media-discourse can be considered as its multi-layerity on the semantic level.</p>
Syncretism, decentration	Hypertextuality	<p>Category of hypertextuality of the media-discourse is a manifestation of decentralized syncretic nature of postmodernism. Hypertext structure is infinite plane of texts connected with each other by external links. They represent the unity of diverse by form and content segments which do not have a single clear center that any of the available items can serve.</p>
Use of the finished forms	Topic reproducibility	<p>Topic reproducibility of media-discourse correlates with the use of finished forms as one of the significant features of postmodernism. Journalistic texts are built on the basis of a single original data – ready-made forms which are reinterpreted and presented in different forms by the authors of media-texts.</p>

Thus, the cultural paradigm shift in the second half of the twentieth century led to the emergence and development with specific unique regularities of the new phenomenon – online media-discourse. Revealed text and discursive categories of Ukrainian Internet media-discourse (intertextuality, cultural and social conditionality, discursive interference, interactivity, multimediality, hypertextuality, and topic reproducibility) clearly demonstrate its relationship with

the dominant postmodern social and cultural trend, which manifests in the texts of online media both at the semantic and formal levels. The study of national media-discourse in the diachronic aspect and exposure of correlation of media-texts with top in certain time periods socio-cultural and artistic paradigms presents **the prospect** of our study.

References

Бодрийяр 2000: Бодрийяр, Ж. Символический обмен и смерть [Текст] / Ж. Бодрийяр. – М. : Добросвет, 2000. – 387 с. – Библиогр. в сносках. – ISBN 5-7913-0047-6.

Габидуллина 2009: Габидуллина, А.Р. Навчально-педагогічний дискурс: категоріальна структура та жанрова своєрідність [Текст] : автореф. дис. ... д. філол. наук : 10.02.02 / Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2009. – 31 с.

Гальперин 1981: Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования [Текст] / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с. – Библиогр. : с. 136-139. – 10000 экз.

Добросклонская 2008: Добросклонская, Т.Г. Медиалингвистика : системный подход к изучению языка СМИ [Текст] / Т. Г. Добросклонская. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 203 с. – Библиогр. в сносках. – ISBN 978-5-9765-0273-4.

Ильин 2001: Ильин, И.П. Постмодернизм. Словарь терминов [Текст] / И. П. Ильин. – М. : ИНИОН РАН – INTRADA, 2001. – 382 с. – Библиогр. : с. 356-369. – 3000 экз. – ISBN 5-87604-044-4.

Кирия 2010: Кирия, И. Что такое мультимедиа? [Текст] / И. Кирия // Журналистика и конвергенция : почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные ; под ред. А. Г. Качкаевой. – М. : Фокус-Медиа, 2010. – С. 13-29.

Лучинская 2013: Лучинская, Е.Н. Концепты культуры в постмодернистском дискурсе [Текст] / Е. Н. Лучинская // Человек. Язык. Культура : сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В. И. Карасика ; отв. соред. В. В. Колесов, М. Влад. Пименова, В. И. Теркулов. – К. : Издательский дом Д. Бураго, 2013. – Часть 1. – С. 336-343. – Библиогр. : с. 343.

Сметанина 2002: Сметанина, С.И. Медиа-текст в системе культуры: динамические процессы в языке и стиле журналистики [Текст] : автореф. дис. ... д. филол. наук : 10.01.10 / Санкт-Петербургский гос. ун-т. – Санкт-Петербург, 2002. – 24 с.

Тураева 1986: Тураева, З.Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) [Текст] / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с. – Библиогр. в сносках. – 10000 экз.

Фатеева 2007: Фатеева, Н.А. Интертекст в мире текстов : Контрапункт интертекстуальности [Текст] / Н. А. Фатеева. – М. : КомКнига, 2007. – 280 с. – Библиогр. : с. 271-280. – ISBN 978-5-484-00832-2.

Швец 2010: Швец, Я. Застосування термінів *інтертекстуальність* та *інтертекст* у сучасній комунікативній лінгвістиці [Текст] / Я. Швец // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 195-197. – Бібліогр. : с. 197.

Эко 1998: Эко, У. Заметки на полях «Имени розы» [Текст] / У. Эко // Собрание сочинений в 4-х тт. – Том 1. – С. 596-644. – Библиогр. в сносках. – 10000 экз. – ISBN 5890-91-038-8.

Pfister 1991: Pfister, M. How Postmodern is Intertextuality? [Text] / M. Pfister // Intertextuality / ed. by Heinrich F. Plett. – Berlin ; New York : de Gruyter, 1991. – Pp. 207-225. – ISBN 3-11-0116375.

Sources and Abbreviations

Дзеркало тижня. – 2012 – 2013 pp. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/>. – Назва з екрана.

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

Тиждень. – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/>. – Назва з екрана.

ТСН. – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/>. – Назва з екрана.

Українська правда. – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/>. – Назва з екрана.

Gazeta.ua. – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.ua/>. – Назва з екрана.

Inspired. – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://inspired.com.ua/>. – Назва з екрана.

Sumno? – 2012 – 2013 рр. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://sumno.com/>. – Назва з екрана.

Статтю присвячено виділенню базових текстово-дискурсивних категорій українського медіа-дискурсу Інтернет-ЗМІ. Виокремлено шість основних текстово-дискурсивних категорій медіа-дискурсу онлайн-ЗМІ, схарактеризовано визначальні риси постмодернізму як соціально-культурної парадигми та мистецької течії, проаналізовано співвіднесеність текстово-дискурсивних категорій українського мережевого медіа-дискурсу з провідними рисами постмодернізму.

Ключові слова: гіпертекстуальність, дискурсивна інтерференція, інтерактивність, Інтернет-ЗМІ, інтертекстуальність, медіа-дискурс, медіа-текст, мультимедійність, постмодернізм, текстово-дискурсивна категорія.

Available 27 September 2013.

Olha Sytenko

УДК 81'33.651.926

PROBLEM OF ADEQUATE TRANSLATION OF CONTRACTS

The article deals with one of the most complex and complicated professional translation types – business and legal translation; here contracts are under consideration. It summarizes functional features of an official style of language, investigates peculiarities of translation of contracts, their functional, structural, semantic, grammatical and syntactic aspects.

Keywords: legal documentation, contract, legal terms, qualitative and competent translation, lexical perception, foreign text conventions.

Nowadays the translation of business papers is becoming an integral part of the modern business world due to the expansion and integration of international relations, development of international business partnership. As a result of it, business people in our country need specialists can handle with the English language as a language of international cooperation used for written documents. To succeed in the world business market businessmen and international companies especially often face the problem of translating the most required business documentation like contracts (agreements), treaties, correspondence (letters), enquiries, offers, claims (complaints), telexes, etc., which have become of great legal importance for the last decade. The peculiarities of the official style, organizing and writing business documents are researched in comprehensive monographs by I.R. Galperin [Galperin1982] and other well-known specialists: I.V. Arnold [Арнольд 1991], V.A. Kukhareenko [Kukhareenko 1986], E.E. Izrailevich [Израилевич 1964], and others. Most linguists rely on the analysis conducted by I.R. Galperin, which is considered the most detailed and profound.

Legal translation is one of the most complex and complicated professional translation types. A translation service is responsible for understanding both politico-legal and socio-cultural contexts behind a legal text and translating it in such a way that a target audience with a different cultural /

political / societal background could readily understand [Комиссаров 2000]. Only a highly-qualified translator who knows both source and target cultures could pull a decent legal translation job off. Nevertheless, even specialists like those tend to use professional legal assistance as well, because singular simple mistake or mistranslation of a contract's passage can lead to disastrous consequences. "In legal English", writes H. Whitehall, – «...a significant judgement may depend on the exact relations between words. ...The language of the law is written not so much to be understood as not to be misunderstood" [Whitehall1956].

The purpose of the present analysis is to establish the main peculiarities of the language of business documents, i. e. contracts and the ways of their rendering from source language into English.

The current purpose raises the following **tasks**: 1) determination of characteristic features of functional business style; 2) investigation of peculiarities of contracts as the type of business legal documentation; 3) analysis of lexical, grammatical and syntactical distinguishing marks of contracts; 4) establishment of methods, techniques of qualitative, adequate and competent translation.

The novelty of the investigation is defined with synthesis of theoretical and applied studies of the language of official business documents, i. e. contracts, the ways of providing qualitative, adequate and competent translation.

The practical significance of the research is to underline the main aspects of writing business correspondence for those who are concerned about drawing up the official documents. It also can be informative for those who study problems of functional usage of formal and informal styles in English. The results of this work can be taken into consideration by those who are involved in studying English and English stylistics. It can be used for special courses of business English for students of Linguistics, Business and Economics as well.

The official business language differs from other styles of any language, mostly because of the specific character of its functional usage that can be illustrated in classical terms of style, its predestination and main features. The style of official documents is the most conservative one. It preserves the structural forms and the use of syntactical constructions. Archaic words are not observed anywhere else but here. Addressing documents and official letters, signing them, expressing the reasons and considerations leading to the subject of any document are regulated both lexically and syntactically. Any emotiveness and subjective modality are completely excluded out of this style. It is represented by the following sub-styles or variants: the language of business documents, legal documents, diplomacy and military documents. Like other styles of language, this style has a definite communicative aim and, thereafter, has its own system of interrelated language and stylistic means. The main aim of this type of communication is to state the conditions and proper way of understanding binding of two parties in an undertaking and to reach agreement between two contracting parties. The subdivision of this style has its own peculiar terms, phrases and expressions, which differ from the terms of correspondence, phrases and expressions of other variants of this style. Peculiar features common for all stylistic varieties of official documents are the following:

- exactness – all statements mentioned in the original must be translated exactly and accurately in a target document;
- conciseness – all statements mentioned in the original must be presented concisely and laconically;
- clarity – conciseness and succinctness must not prevent from clear understanding of the context content;
- literary style – a target text must meet all the rules and norms of the generally accepted standards of literary language avoiding the use of syntactical constructions of source language [Ожегов1993].

Due to these postulates of legal translation the probability of free translation / interpretation of the essence of the subject under the discussion is almost impossible. As a result of it, one scarcely

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

finds in business style texts the stylistic devices like metonymy, metaphor, hyperbole and other stylistic figures and emotional components which are widely used in a literary style and are regarded as vivid signs of texts belonging to this genre [Костомаров1971].

One of the most common and most complex types of translation is the translation of contracts. Contract is a formal writing which contains the agreement of parties with the terms and conditions and serves as a proof of the obligation [Dictionary of Contemporary English 2009]. The particularity of this type of translation is that one must take into account not only legal terminology, but also the compliance of the translated text with the judicial system of the country in which the contract was written. To achieve this, the translator must have an adequate experience in the translation of legal terminology, as well as knowledge of the legislative system of the country in which the contract was written. When translating a contract, the translator faces not only linguistic challenges, but also the particularities of the judicial systems of both countries. The translation of contracts, especially those that are full of technical expressions, often requires broader knowledge on the part of the translator, and sometimes the contract cannot be translated by one translator alone. For larger texts, multiple translators are required who assign each one a portion that is closest to his / her specialization.

Any skilled professional translator should be able to deliver fast and high quality translation of the following contract types: sales and purchase agreements; supply contracts; power supply contracts; real-estate property contracts; real property contracts; service agreements; rental and lease agreements, patent and know-how license agreements; deeds of gift; articles of association and others.

Contract (lat. *contractus*) is known to be a business document presenting an agreement approved and signed by two or more parts [Чудинов1910]. Legal contracts are made in writing. When striking a deal, standard contracts are widely used. Standard contracts are not a must. Some articles can be altered and supplemented. There exists a proper set of items which are of the greatest importance in any contract: number of a contract; place and date of signing; names of the Sides signing the contract; subject of the contract; quality of goods; price; destination; delivery time; requirements for packing and marking; payment terms; conditions of submission and acceptance of goods; transport conditions; warranty conditions and sanctions; arbitration conditions; force majeure; judicial addresses of the Sides; signatures of the Seller and the Buyer. All appendices form an integral part of the contract.

The language of contracts is agreed upon by both sides. It goes without saying that information and style are kept the same not depending on the language of textual varieties of contracts. Contracts are divided into administrative-managerial, financial-economical, advertising, scientific-technical, and artistic-publication contracts. Functional spheres of their circulation can be easily guessed from names of contract types in this classification, and are the subject of economic, rather than linguistic study.

In the linguistic point of view contract is a type of document due to any agreement and a completed document fixing some information. As a type of text, contract has its own specific characteristics. The stylistic peculiarities of all document texts are:

- concreteness, conciseness, clearness of the stated idea;
- high capacity of information;
- strict logic;
- clear rhythm of sentences;
- accenting on the main idea with the help of word repetitions;
- absence of emotiveness;
- absence of connotational information;
- a special system of clichés and stamps;
- usage of abbreviations, conventional symbols and marks;
- usage of terms in their direct semantic logical dictionary meaning;
- preferential usage of monosemantic words;

- division of a text into chapters, paragraphs, points, often numbered (clear compositional structure of a document);
- usage of definite syntactical models;
- graphic decoration of a document: quality of paper, quantity and quality of illustrations, size and kind of print.

The main features of the style of contract as a type of business official document are:

- steady system of linguistic means in the text of contract;
- lack of emotional colouring;
- decoding character of language;
- usage of a special conventional symbolic system;
- abbreviations;
- contractions;
- definite syntactical structure. It also should be noted that the syntactical construction of this style is as important as the vocabulary [Швейцер1973].

In the lexicological point of view business papers are of great interest. Their lexicon is rather stable. As a rule, words have their exact meaning. There are no words which are emotionally coloured. As a result of it, we can point out the words, which are present practically in every contract. For example, the adverbs *here / there* and their compounds: *hereby / thereby, herewith / therewith, hereto / thereto*, etc.: *Continental Equipment Plc, Brighton, England, hereinafter referred to as «the Seller», on the one part...; If shipment of the whole or part is thereby rendered impossible...*

Whereas is frequently used in order to start a contract. It means that the sides have been engaged in a series of transactions resulting in a dispute over accounting between them and its compound word *whereby*, which means *by which* and refers to the present contract, e. g., *Whereas, changes in one or more of the above-listed positions have occurred; On May 12, 2008, BNSF, the Port and the County entered into a Purchase and Sale agreement whereby the Port agreed to acquire portions BNSF's property...*

An array of the presence of prepositional phrases in contract texts is another peculiarity. Among them we can distinguish the most popular such as *subject to, solely on condition that, on the understanding, on conditions that*, etc.: *The prices are firm for the duration of the Contract and shall not be subject to any revision... I will buy 1000 barrels solely on condition that Baker delivers them.*

In the lexicon of contracts there are a lot of foreign words, first of all, Latin ones, such as *pro rata, pari passu, extra, inferior / superior* which are very often used when speaking about payments, terms of delivery, the quality of goods, e. g. *Fractions to be considered pari passu; The quality of Model S-20 is inferior to that of Model S-40.* Such Latin words as *ultima, proxima* are now archaic and rarely used, e. g., *If the excess is discovered only on arrival of the goods at their ultima destination in the U.K....*

Few but rather regularly used words are of French origin. The most wide-spread among them is *force majeure* which is a significant point practically in every contract and serves for defining unpredictable or urgent situations, e. g., *The parties are relieved of responsibility for partial or complete non fulfillment of their obligations under the present contract due to force-majeure circumstances...*

So, when translating contracts it is necessary to take into account the particularity of the vocabulary of contracts, a definite set of words and word-combinations which constitute lexical peculiarities of contract texts. They are all rather bookish and belong to formal style of written English, not being used in informal English and rarely used in spoken formal English.

Grammar of any contract may be generally characterized as rather formal and simple. The lack of diversity of grammatical forms and poor and reduced usage of tense forms, dominating role of modal verbs and non-finite forms are typical traits of any contract.

The most wide-spread tense forms used in the texts of contracts are Simple and Perfect Tenses

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

of both Active and Passive Voices, e. g., *Our firm informed the Suppliers that the general conditions were not contained in the order; After the contract has been signed ...* The specific character of any contract provides a rare usage of past tenses, analytical forms of the verb, such as Continuous and Perfect Continuous Tenses, are absolutely banned out.

Prevailing usage of modal verbs and modal words / word-combinations is another specific feature of contracts. This peculiarity can be explained by the fact that these words constitute the field of modality, extralingual reality required to establish new business contacts and partnership. Thus the verb *shall* though not used in Modern English, in business correspondence and documents keeps being greatly used, e. g., *The Seller upon written consent of the Buyer shall be permitted to substitute equipment of comparable quality.* The verb *be to* proves the necessity to fulfill the duties according to the contract, e. g., *The Seller is to take care of and cover expenses for insurance of the equipment under the Contract...* The combination of the verb *should* and the infinitive shows a future action, but with a less degree of probability. This construction usually occurs in subordinate clauses, e. g., *... if a delay in the delivery should exceed 3 months.*

One of the most striking features of Business English is a wide use of verbals. They are subdivided into three forms: infinitives, *-ing*-forms and participles. The most frequent non-finite form used in contracts is infinitive and its predicative constructions. It may be used as an adjunct to verbs, nouns and adjectives [Арнольд1991], e. g., *The Parties have failed to deliver the equipment; The goods are considered to be in conformity with the certificate.*

The two parties of a contract defined as *Buyers* and *Sellers*' can be used both with the definite article and without it but in any case should be written in capital letters.

Perhaps the most noticeable of all syntactical features are the compositional pattern. In the realm of the syntactical structure of contract two tendencies can be observed: a) numerous paragraph divisions which facilitate more exact and clear understanding of the essence of the subject of contract; b) complicated syntax when in the measures of one sentence the most significant information is rendered.

Contracting parties should not experience any difficulties in obtaining and understanding information. Misunderstanding may be caused by a lack of thought and care. It may happen in case of numerous use of abbreviations, figures, prepositions. They are very useful, because they are very quick to write and easy to read. But both parties are expected to know what the abbreviations stand for. The most common abbreviations are *Gvt* (government), *C&F* (Cost and Freight), *C&I* (Cost and Insurance). Conjunction *But* is marked as # in contract texts. The symbol № is used instead of the word number. Latin abbreviations are often used in contracts, for example: *e. g.* (for example), *et al.* (and others), *etc.* (and so on), *v. v.* (quite the opposite), *i. e.* (that means); English abbreviations *ltd.* (limited), *Bros.* (brothers), *encl.* (enclosed), *dols.* (dollars), etc.

It is preferable to write sums in both figures and words to avoid any probability of misunderstanding and confusion. A special attention should be also paid to titles, names, addresses, references, prices, specifications, enclosures, etc., which are also of a great importance in texts of contracts.

While translating the text a translator first of all must distinguish neutral, bookish and colloquial words and word combinations, translating them by relevant units of the target language. It is sometimes hard to determine the correct stylistic variety of a translation equivalent, final decision is taken on the basis of context, situation and background information. The language of documents is rather strict and standardized. The main peculiarities can be brought to the following: concreteness, conciseness, clearness of the idea, high capacity of information, strict logic, clear rhythm of sentences, word repetitions which accent the main idea, no connotations, clichés and stamps, usage of monosemantic words and words in their direct logical meaning, division of text into chapters, paragraphs, points, presence of the definite syntactic structure.

There is no need to mention that any qualified translator performing translation of contracts uses special dictionaries, encyclopedias and various data books. However, it is clear that it is not enough knowledge of only book data: in communication and information sharing all sources are

important. The professional should be informed on all circumstances of the situation, deeply understand an event essence that will help him / her perform qualitative, adequate and competent translation.

Translation of contracts often means also legalization process. Usually the situation assumes that all papers at first will be translated, and then will be legalized together with the copies in other language.

Performing aforementioned translation, the expert faces a number of serious problems. The translation from one language into another frequently becomes complicated for law terms and concepts which are present in the original and are impossible to translate into a target language. Many law texts contain such formulations which simply are not characteristic of legal system of another country. In this connection, translation of contracts can present rather serious difficulty. In this case the expert-translator performing translation of contracts is aware of the necessity of conveying the right meaning of the concept whose exact translation does not exist of. Besides he should constantly keep in his mind the peculiarities of lexical perception of foreign notions, conventions and concepts which also cannot correspond to foreign conventions. The professional translator should try to perform the most exact translation, after all not only the material income of the customer-company is set on stake, but also its authority and prestige in the market.

So, in conclusion it's necessary to emphasize the fact that the theory of functional stylistics including studies of the peculiarities of the translation of business documentation is generally replenished with new methods, techniques and research methods. The study and analysis of language features of business documentation proves the necessity of acute current investigation of this aspect in the modern world.

The problem of the adequate translation of business documentation, its theoretical understanding and practical realization requires the coverage of different aspects of functional stylistics and establishing its differential traits with its active and passive discover which determine the future research.

References

- Арнольд 1991: Арнольд, И.В. Основы научных исследований в лингвистике : Учеб. пособие [Текст] / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
- Израилевич 1964: Израилевич, Е.Е. Учебник коммерческой корреспонденции и документации на английском языке [Текст] / Е. Е. Израилевич. – М. : 1964. – 447 с.
- Комиссаров 2000: Комиссаров, В.Н. Общая теория перевода [Текст] / В. Н. Комиссаров. – М. : ЧеРо, совместно с «Юрайт», 2000. – 136 с.
- Костомаров 1971: Костомаров, В.Г. Русский язык на газетной полосе [Текст] / В. Г. Костомаров. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – 266 с.
- Ожегов 1993: Ожегов, С.И. Словарь русского языка [Текст] / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1993. – 791 с.
- Чудинов 1910: Чудинов, А.Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка [Текст] / А. Н. Чудинов. – СПб. : Издание В. И. Губинского, 1910. – 992 с.
- Швейцер 1973: Швейцер, А.Д. Перевод и лингвистика [Текст] / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
- Galperin 1981: Galperin, L.R. Stylistics [Text] / L. R. Galperin. – Moscow : Higher School Publishing House, 1981. – 363 pp.
- Kukhareno 1986: Kukhareno, V.A. A Book of Practice in Stylistics [Text] / V. A. Kukhareno. – М. : Высшая школа, 1986. – 160 pp.
- Longman Dictionary of Contemporary English 2009: Longman Dictionary of Contemporary English [Text]. – Edinburgh : Pearson Educated Limited, 2009. – ISBN 9781408215333, 9781408215326, 9781408202975.

Pickett 2000: Pickett, J.P. American Heritage Dictionary of the English Language [Text] / Joseph P. Pickett. – New York : Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2000. – 2074 pp. – ISBN 0618082301, 9780618082308.

Whitehall 1956: Whitehall, H. Structural Essentials of English [Text] / H. Whitehall. – N. Y., 1956. – 264 pp.

У статті розглянуто один з найскладніших типів професійного перекладу – бізнесової документації, особлива увага приділена фаховому перекладу контрактної документації. У статті виявлено та ґрунтовно проаналізовано стильові, функційні, граматичні, лексико-семантичні та синтаксичні особливості текстів контрактів.

Ключові слова: бізнесова документація, юридична термінологія, квалітаивний та компетентний переклад, лексичне сприйняття, конвенції іноземних текстів.

Available 26 September 2013.

Ganna Yemelyanenko

УДК 811.161.2'373.4

ЛІНГВОКРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕРИФЕРІЙНИХ КОМПОНЕНТІВ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ІРРЕАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ

In the article the frame concerning the linguistic creativity as a new object of linguistic research has been viewed. The specific of the phenomenon and some regularities of realization of communicants' linguistic creative potential have been reflected. It is very important to investigate linguistic creativity in keeping with theory of actualization. The reason of such approach is necessary correlation of modern theoretic grammatical achievements with active processes which are in evidence in language.

Keywords: functional-semantic field of irreality, linguistic creativity, modality, hypothetic mood, imperative mood, optative mood, quasi-indicative mood.

Досі не існує повного опису лінгвокреативного потенціалу мовних одиниць, хоча досліджено багато різноманітних аспектів вербальної та паравербальної лінгвокреативності: актуалізація естетичного потенціалу лексичних одиниць [Алабужев 2008]; паравербальні засоби як прийом увиразнення висловлення [Васьків 2004; Киселюк 2009]; нові явища в синтаксисі [Загнітко 1996 а; Загнітко 1996 б]; семантика пунктуаційних знаків [Зализняк 2007]; експресія власних назв [Ільченко 2003; Петрова 2006]; актуалізація мовних одиниць у заголовках [Кузнєцова 2007] тощо. Поза увагою науковців залишаються такі питання, як просодична реалізація лінгвокреативності, зв'язок між лінгвокреативністю та мультимедійністю комунікативного середовища (особливо актуальним це питання постає в дослідженні мовлення в межах інтернет-дискурсу); специфіка функціонування модалем як лексичних і граматичних одиниць, що реалізують свій лінгвокреативний потенціал на рівні тексту. Важливим постає питання про реалізацію лінгвокреативного потенціалу різними типами модалем і співвіднесення досягнень сучасної теоретичної граматики з активними процесами сучасної мови, адже мовні одиниці відбивають пізнання суб'єктом навколишнього світу. Простеження особливостей вияву модальностей дозволить чіткіше окреслити межі таких філософських понять, як *істина й реальність*. Усе висловлене зумовлює **актуальність** теми дослідження.

Об'єкт дослідження – ірреальна модальність як реалізатор лінгвокреативності. **Предмет** – периферійні компоненти функціонально-семантичного поля (ФСП) ірреальної модальності. **Мета** статті – схарактеризувати лінгвокреативний потенціал периферійних компонентів ФСП ірреальної модальності. **Мета** зумовила розв'язання таких **завдань**: 1) встановити, які компоненти ФСП ірреальності слід відносити до периферії розглядуваного поля; 2) дослідити семантичну та формальну специфіку ФСП ірреальності; 3) проаналізувати

особливості вияву різних типів периферійних модалем ФСП ірреальності в текстах різних типів та різних часових зрізів.

Розглянуто та проаналізовано 10293 модалеми. Джерела фактичного матеріалу – тексти художнього, публіцистичного, наукового, епістолярного та розмовного стилів української мови. Основа розглядуваного ФСП – семантична категорія ірреальності. Базові семантичні типи – гіпотетив, імператив, оптатив і квазі-індикатив. Серед неспеціалізованих реалізаторів модальності найчисленнішою постає група лексем зі значенням ірреальності – 2776 модалем (26,97 %); до периферії ФСП ірреальної модальності також належать тропи зі значенням ірреальності (саме їм притаманний надзвичайно потужний лінгвокреативний потенціал) – 895 модалем (8,7 %) та дієслова-транспозити – 882 модалеми (8,57 %). Найменше периферійних компонентів містить група, яка включає вставлені конструкції – 109 модалем (1,06 %).

1. Лексеми зі значенням ірреальності. Лексичні реалізатори – найтиповіші модалеми, розташовані на периферії ФСП ірреальної модальності. Вияв ірреальної модальності – не основна функція цих слів. Часто лексеми подібного типу просто констатують перебування суб'єкта у певному стані (скепсис, прагнення досягти певних результатів, той чи інший ментальний процес). Вказівка на нереальність для них – додаткова семантика.

1.1. Ірреальна модальність потенційного типу, реалізована лексичними засобами. Специфічне значення ірреальності виражають дієслова, які граматично належать до індикатива, а лексично – до гіпотетива. Граматичне значення фіксує реальність емоції, реальність почуття, думки, а лексичне – ірреальність, ефемерність об'єкта або дії, на яких думка сфокусована. До таких модалем належать дієслова *думати, гадати, вважати, передбачати, догадуватися*, почасти – *сподіватися, надіятися* (ці слова також можуть реалізувати оптативну семантику) тощо: *Думав – гад він, знищу. Ах, їдять його комарі, думаси* (У. Самчук); *Я б завів собі пса, якби не мусив їздити* (Г. Пагутяк); *Я не маю на тебе зла. Ти ніколи не знав, чого хочеш насправді* (Г. Пагутяк). Також значення гіпотетичності притаманне почасти дієсловам типу *снитися, маритися, ввижатися, здаватися*: *Непомітно Олежко задрімав. Снилось йому, що хтось нечутно ступає по опалому листі м'якими лапами і тихо посопує* (А. Михайленко). Значення примарності, неістинності описуваної ситуації або події передбачає кваліфікацію цієї дії як ірреальної.

Певною мірою ірреальну модальність передають дієслова, які позначають володіння майстерністю, навичками, хистом: *Та який же ти артист, як не вмієш нот читати...* (Д. Павличко); *Добре, думала я, якщо є куди сховатись у разі чийогось приходу, добре вміти майстерно приховувати себе від інших, узагалі добре вміти ховатися* (Т. Малярчук). Тут сполучення дієслів *не вмієш читати, вміти ховатися, вміти приховувати* означає не виконувану на певний момент дію, але таку, що може бути здійснена за бажання суб'єкта або за наявності певних обставин. До групи лексичних реалізаторів модальності належать також форми на *-но, -то*: *Мені жалко вас... Але й цього вам не дано зрозуміти* (А. Дімаров).

Гіпотезу можуть позначати абстрактні іменники: *Часто складається враження, що той чи інший поет, згубивши за якимось поворотом художні орієнтири, заблудився в хащах повзучого емпіризму, ковзької ілюстративності, претенсійного менторства чи усталено-традиційного милування й оспівування, звідки вже не сила вибитись на дорогу справжнього мистецтва* (В. Стус); *Я завжди казала йому, що все буде добре. Він мені вірив. Іноді аж драгувала ця його нічим не підкріплена довірливість, але боротися з нею – означало б бути ворогом самій собі. Нехай хоч поки що* (Т. Малярчук).

Іноді іменники зі значенням ірреальності входять до складу метафори. Інкорпорування іменника в метафору спричиняє підвищення лінгвокреативного потенціалу мовної одиниці: – *То ти мене вже записала в посланці долі? Аби ж це було так, – насмішувато хмикає старий бджоляр* (М. Стельмах). В аналізованому прикладі, завдяки метафоричності висловлення, піднесеність, пафосність іменникового сполучення *посланець долі* дещо

контрастує із суб'єктом, якого стосується ця номінація; витворюється іронічно-семантичний відтінок.

Лексичними реалізаторами гіпотетичності можуть виступати атрибутивні частини мови (прикметники та дієприкметники). Особливість їх полягає в тому, що передбачувана ознака може ідентифікуватися як категорично необхідна; у такий спосіб гіпотетична семантика сполучається з імперативною. Використання цих модалем передбачає фіксацію певної можливості як ознаки: *Це сліпий рух. Він **приречений** на зіткнення зі стіною* (Т. Малярчук); *Вона і в думках не мала, що їй досі **здатна** відчувати таке серцебиття від чоловічого імені* (Є. Кононенко); *Йому не жінка, а наймичка **потрібна*** (М. Стельмах); *Юнакові в такому віці **потрібен** батько!* (Є. Кононенко). Подекуди гіпотетичність притаманна прислівникам: *В густому-прегустому лісі, де **майже** ніколи не появлялися люди, жило поміж корінням дерев плем'я дерев'яних чоловічків* (А. Дімаров). Прислівник *майже* зменшує категоричність індикативної дієслівної форми *не появлялися*. Прислівникам типу *майже, ледве, трохи* властивий досить сильний лінгвокреативний потенціал, тому їх не використовують у офіційно-діловому стилі: на заваді до поширення цих лексем стає їхня виразна розмовна маркованість і широкий спектр можливих інтерпретацій.

1.2. Ірреальна модальність імперативного типу, реалізована лексичними засобами. Імперативні лексичні модалеми, як і гіпотетивні, констатують насамперед факт волевияву, а значення ірреальності ситуації, яку наполегливо вимагають здійснити, є додатковим. До таких модалем належать дієслова *постановити, доручити, наказати, доводитися, мусити, приходиться, почасти пропонувати* (це слово частково реалізує оптативну семантику, якщо сприймати пропозицію як некатегоричний волевияв, як пораду чи бажання, щоб конкретний виконавець здійснював певну дію): *Я посклала на купки теплий одяг і спалила літній, книжки з підлоги поскидала в кошик, а кошик винесла на балкон, підлила домираючі на підвіконні вазони, збирала павутину зі стін і свого волосся і **постановила** собі ніяких крил і польотів, ніяких вольностей, пестоців і пустоців, бо інакше знову **доведеться** цілу ніч дивитися собі в очі. А гіршого для мене нема, хоч я і жінка* (Т. Малярчук); *Бий тебе сила Божя! **Прийдеться** віддавати корову...* (У. Самчук); *Сергійко **хоч-не-хоч, а мусив** уставати* (А. Дімаров); *Відтоді, як мама померла, а малий переїхав до Михайла, дід кілька разів **пропонував** оселитися втрьох* (Є. Кононенко).

В українській мові існують дієслова, що реалізують значення імперативності непрямо. Наприклад, дієслова *сперечатися, запевняти (упевняти)*, у яких основним виступає значення участі у конфліктній бесіді, конфліктній дискусії, а вже метою спілкування тут постає переконання опонента у своїй правоті, *нав'язування* свого світогляду або окремих *ідей*, тобто акт категоричного волевиявлення здійснюється не безпосередньо, а шляхом аргументації, доведення необхідності дії чи коректності ситуації: *Батько з сином **сперечатися**, хто сяде писати за письмовий стіл, хто за обідний. Хоча питання, здавалося б, мало вирішуватися само собою: батькові потрібен комп'ютер, синові поки що ні* (Є. Кононенко); *Дехто із знайомих почав мене **упевняти**, що таке листоноша... шлях листоноші – шлях тернистий* (О. Ковінька). В останньому прикладі думка, репрезентована як запевнення, є досить комічною (надлишковий пафос створює іронічність висловлення). До того ж, іронічний тон висловлення посилюється завдяки пародійному стилістичному забарвленню, привнесеному вживанням лексеми *шлях* (пародіюється урочистий тон повчання, використання книжної лексики). Лексема *лишається* та розмовна лексема *остається* мають додаткову семантичну вказівку на те, що описувана ситуація – це єдиний шлях подальшого розвитку подій: *Тепер нам **лишилося встановити**, до якої відміни належить слово “дівчатко”...* (Є. Чак). Семантику категоричного волевияву реалізує також подвійне заперечення, яке вказує на пропонуваній варіант дії як на єдино можливий: *Коли вже ти йдеш до лікаря, то я **не можу** тобі **не допомогти*** (А. Дімаров).

Слова типу *заставляти*, *змушувати* мають переважно імперативне значення, але додатково вказують на небажання особи, про яку йдеться у висловленні, виконувати певні дії: *Заставляють замітати* (Д. Павличко).

1.3. Ірреальна модальність оптативного типу, реалізована лексичними засобами.

Реалізаторами семантики оптативності постають дієслова *любити*, *бажати*, *хотіти*, *збиратися*: *Я сам містик, але книжний, і люблю гріти ноги коло каміна, і хочу мати кабінет, де до стелі були б книжкові полиці. Але ж я одружився з нею і живу в Урожі* (Г. Пагутяк); *Але голови гнути я не збирався, бодай що б там не було* (В. Стус); *Миру дайте! Бажаємо миру!* (У. Самчук); *Рідні не має, то кожна хотіла б за дружку бути* (У. Самчук). Особливої виразності надає висловленню вживання лексичного реалізатора *хотіти* в оптативній формі – *хотіла б*, оскільки таке висловлення має менш категоричне значення, ніж висловлення із лексемою у формі індикатива *хоче*: *Кожна хотіла б за дружку бути* → *Кожна хоче за дружку бути*. Друге речення не має семантики гіпотетичності. Дієслово *воліти* реалізує не лише значення бажання, але й значення надання переваги: *Любила стара Марію, але дівчина воліла хутір від села* (У. Самчук). Інколи дієслово може синкретично реалізувати значення потенційності та оптативності: *Жлобські слова, але на краці я не спромігся. Хай подумає над ними* (Г. Пагутяк).

Часто лексеми зі значенням бажання допомагають витворити іронічне забарвлення висловлення: *Всіх би перегнав, та бігти боюсь* (Народна творчість). У другій частині речення лексема *боюсь* контрастує зі значенням модалеми *перегнав би* – мовець водночас говорить про дві протилежні інтенції. Значення бажання властиве також іменникам, прикметникам, прислівникам: *Я, здається, вже багато висловив прохань, чи не так? Можете зредукувати їх – до мінімуму, бо я не хотів би зазіхати на Ваш час* (В. Стус); *Готовий бути батьком твоєї дочки* (Є. Кононенко); *Так добре йти пішки. Може, піти пішки з Печерська на Поділ? Ні, це вже занадто* (Є. Кононенко).

2. Метафори, порівняння та інші тропи, що передають повністю або частково значення ірреальності. Експресивність тропів зумовлена асоціативно-образними функціями. Глибинна аперцепція семантики поетичного тексту свідчить про високий лінгвокреативний потенціал мовних одиниць на рівні цього тексту, у тому числі модалем зі значенням ірреальності. Тропи реалізують ірреальну модальність. Образи, які пропонує автор своїм читачам, – це ментальні феномени, продуковані фантазією.

Такі мовні засоби змушують реципієнта застосовувати не лише логічне, а й образне мислення. Останнє особливо важливо враховувати за створення наративної стратегії для спілкування з дітьми, адже саме в цьому випадку особливого значення набуває розвивальний аспект спілкування: дитина повинна не просто механічно заучувати нові знання, але й осмислювати їх, пропускати крізь призму індивідуального світобачення. Тропи використовуються не лише в художньому, але й у науково-популярному стилі: *Граматики – це невидимий геніальний диригент, який без відпочинку керує велетенським оркестром слів, змушує їх виконувати найрізноманітніші мелодії думки* (І. Вихованець); *Океан слів – це безмежжя, незліченність, найтісніший зв'язок із життям суспільства, найчутливіший нерв, найшвидша змінюваність, схильність до необмеженого поповнювання* (І. Вихованець). Автор розгортає перед читачем цілу низку яскравих образів; такий виклад покликаний не лише зацікавити дитину, але прищепити їй почуття прекрасного; поетичний настрій наратора свідчить про непересічність змальовуваних явищ, подій, їхню яскравість, оригінальність.

2.1. Ірреальна модальність потенційного типу, реалізована тропами. Модальність у порівняннях розкривається не одним окремим компонентом, а смислом цілого висловлення: *(Лев:) – Леле! Що за дівчинка! Рибка – не дівча! [...] Що за платтячко! Ніби в королів!* (Д. Павличко). Ті реалії, з якими порівнюється об'єкт (ситуація, предмет, явище, процес тощо), мисляться як відсутні на момент мовлення, як віддалені або як такі, на яких не сфокусована увага у момент мовлення. Контраст між компонентами порівняння може

служити основою для жартів, для висловлень із іронічною семантикою: *Дружина не Бог, – кажу я, – вона вибачить все* (Т. Малярчук).

У розгляді метафор слід пам'ятати, що метафора – це своєрідне згорнуте порівняння, тому варто говорити про гіпотезу в широкому значенні, тобто до аналізованого класу можуть бути включені не лише модалеми-передбачення, але й модалеми зі значенням потенційності: *Далі хай книга говорить. Книга не скупить слів, досить вкладено у неї смутку* (У. Самчук); *Я обіймаю свою голову і мовчу. Тільки аби не били в голову. Я вас прошу, бийте куди завгодно, навіть в груди, тільки не в голову. В голові я виношую дітей, яких повинен з'їсти Хронос* (Т. Малярчук); *Кінь махає головою, ніби розуміє людину, і шелестить щирим золотом гриви* (М. Стельмах).

Метафори, що функціонують у текстах, можуть бути широко вживаними в розмовному та художньому мовленні: *Знов ожива надія, що цього вечора йому посміхнеться фортуна. Хоч би тепер вчепитися за її поли, хай навіть переступивши через чись життя* (М. Стельмах); *Ох, і місце я знаю. Там риба сама на гачок ішла...* (М. Стельмах). У той же час зустрічаються авторські, оригінальні, і навіть унікальні метафори: *Запитати б, чи щасливе заміжжя у неї, та для цього не вистачає слів – у болях утопились вони...* (М. Стельмах); *У пшеничній зернині схований колосок* (Д. Павличко); *Човен легенько й нечутно, як птах над водою, плив сонним озером; від берега тяглась до нього, виблискуючи жаром-мерехтінням, червона доріжка, а Чублику здавалося, що то місяць грається з ними, держить їх на прив'язі, на золотому перевеслі* (В. Близнець). Подекуди значення ірреальності реалізується завдяки іронічним евфемістичним зворотам: *Чублик упав на пісок і, як риба, важко заглинав ротом. Бо що не кажіть, а через очеретину у воді не дуже надихаєшся* (В. Близнець).

2.2. Ірреальна модальність імперативного типу, реалізована тропами.

Аналізованим імперативним формам також властивий високий рівень експресивності, а отже, й лінгвокреативності: *Він би тобі окаяданив світ* (М. Стельмах). Гумористичне забарвлення на рівні висловлень-імперативів розглядуваного типу витворюється завдяки різноманітним трансформаціям і модифікаціям широко відомих ідіом: *Приємно було тебе зустріти, Ельвірко, але мені треба поспішати. Труба кличе. Єрихонська* (Є. Кононенко). У досліджуваному висловленні ідіома *труба кличе* означає необхідність повернутися до поточних справ: атрибутивний парцелят *єрихонська (труба)* вказує на потужність сигналу про необхідність дії. Синхронна апеляція до двох ідіом подвоює експресивність висловлення. Лінгвокреативний ефект досягається шляхом контамінації двох мовних одиниць, фразеологізмів.

2.3. Ірреальна модальність оптативного типу, реалізована тропами.

Оптативні модалеми описуваного типу вказують на надзвичайно сильне бажання. Подекуди спостерігається певне перебільшення для увиразнення описуваної ситуації: *Чублик розгубився, до вух запалав, запалав на лиці жаром-медом, не міг одірвати очей. Бо в тому ящику, в м'яких гніздах на білій ваті лежали... Ні, не лежали, а сяяли, горіли – вишнево, кармінно, лимонно! – маленькі світлячки* (В. Близнець); *Але голод не рідня – хоч бери і їж порічки* (Д. Павличко); *Кім Мартин – естет. На миш навіть глянути не в силі* (Д. Павличко).

3. Дієслова-транспозити (квазі-індикатив – дійсний спосіб у значенні ірреального).

У певному контексті або в комбінації з певним паралінгвістичним кортежем дієслова у формі дійсного способу можуть реалізувати значення ірреальності повідомлюваного. Фраза *Василь Петрович поводитья як справжній інтелігент* може сприйматися як іронічне висловлення, якщо мовець під час комунікативного акту глузливо посміхається або коментує недостойну поведінку особи, яку просто неможливо вважати інтелігентною. Так само ірреальність реалізується, коли дієслова у формі майбутнього часу означають певну не виконувану обіцянку: *Я питала тата: “Ти купиш мені фортепіано?”, а він завжди відповідав, що купить, хоч так ніколи і не купив* (Т. Малярчук). Це – один із найтиповіших випадків

синкретичного функціонування кількох модалем для витворення лінгвокреативного ефекту контрасту – взаємодія лексеми зі значенням ірреальності (у розглядуваному випадку переповідності: *відповідав*) і дієслова-транспозита (*купить*). Поза контекстом дієслово дійсного способу інтерпретується як таке, що позначає реальну дію або подію. Контекст модифікує модальне значення: дія сприймається не як факт, а як невиконана обіцянка.

Переосмислюватись можуть дієслова, дієприслівники та дієприкметники, значення яких модифікує покликання на певне джерело, вірогідність якого не доведена: *Сам Олег, що мав прізвисько “Віщий”, був чи братом чи сватом славетного Рюрика – варязького конунга (воєводи), запрошеного, за легендою “Повісті времінних літ”, новгородцями “з-за моря” для виконання в Новгороді функцій правителя-найманця – фактично “шерифа”* (Д. Рибаків). Отже, синкретично функціонують дієслівні транспозити (*був, запрошений*) та вставна конструкція (*за легендою “Повісті времінних літ”*).

3.1. Ірреальна модальність потенційного типу, реалізована дієсловами-транспозитами. Розглянемо основні випадки використання індикатива для позначення нереальних подій. Хоча граматично майбутній час – це одна з реалізацій дійсного способу, семантика дієслів майбутнього часу ірреальна: дія, про яку говорять як про майбутню, ще не виконана: *Марія заспіває йому пісні. Чому б не заспівати* (У. Самчук); *Гаразд, почекаю, доки вони наїдяться. Мені також щось залишиться...* (А. Михайленко). У розглядуваних реченнях дієслова *заспіває, залишиться* називають події заплановані, передбачувані. Автори науково-популярних і публіцистичних текстів використовують дієслова майбутнього часу замість гіпотетичних конструкцій, оскільки індикатив вказує на найвищу вірогідність певного розвитку подій: – *Даруйте, – заперечите* ви. – *Тут щось не так: слово “дівча” означає особу жіночого роду, як же водночас воно може бути середнього роду?* (Є. Чак). Подекуди автор ніби передбачає реакцію реципієнта: *Але ви поцікавитесь приблизною кількістю слів. На це прохання відповімо так. У недавно опублікованому Словнику української мови нараховується близько 135000 слів* (І. Вихованець). Такий прийом допомагає витворенню правильного іміджу автора – особи, що володіє повним знанням, людини компетентної, такої, яка знає правдиву інформацію й готова поділитися нею з аудиторією. Уміння автора передбачати певні реакції викликає довіру в реципієнтів.

Іноді одна з частин складного речення впливає на модальність усієї синтаксичної конструкції: *Сниться, що я сиджу на високому табуреті посеред просторої зали, а навколо колом стоять сторонілі знайомі і незнайомі родичі. Вони по черзі тильно дивляться мені в очі, але я знаю, що це я, Ліза, дивлюся на себе їхніми очима, по черзі перелітаючи від одного глядача до іншого* (Т. Малярчук). В аналізованому реченні слово *сниться* визначає модальність усієї синтаксичної конструкції (дієслова дійсного способу *сиджу, стоять, дивляться, знаю, дивлюся* означають ірреальну дію). У такий спосіб може змінювати модальність речення слово *припустимо*: *Припустимо, ви одержали від свого приятеля листа. Читайте: “Дуже поспішаю, тому не пишу докладно. У квітні травні буду в Києві у відрядженні, тоді вже про все поговоримо”*. Ваш знайомий міг би й не повідомляти, що дуже поспішає: ви це бачите й самі – адже він забув поставити знак між назвами місяців. Але така неуважність інколи може спричинити до серйозного непорозуміння: від маленького розділового знака багато чого залежить. Ну й що, скажете ви, просто забула людина поставити дефіс. І без нього ясно: друг *приїде* до Києва в квітні або травні. А чи справді це так? Може, тут пропущено не дефіс, а тире (Є. Чак). Завдяки такій транспозиції автор малює перед читачем можливий розвиток подій, допомагає уявити певну ситуацію, описує різні версії, гіпотези.

3.2. Ірреальна модальність імперативного типу, реалізована дієсловами-транспозитами. Транспозиту-індикативу зі значенням ірреальності властивий високий ступінь категоричності. Дія, названа дієсловом дійсного способу, мислиться як така, що буде обов’язково реалізована. Картина реалізації ситуації, окреслена за допомогою індикативних форм, постає переконливішою: *Тоді, коли суд виділить частку із спільного майна, ви берете*

це рішення суду, йдете до нотаріуса і він вам видає свідоцтво про право на спадщину (ЮрФорум); З ухвалою суду про накладення арешту **йдете** до виконавчої служби, а державний виконавець Вам **дасть** наказ про арешт, який Ви віднесете до кредитної спілки (Форум національної асоціації кредитних спілок України).

3.3. Ірреальна модальність оптативного типу, реалізована дієсловами-транспозитами. Зазвичай для правильної ідентифікації типу модальності достатньо порівняно невеликих фрагментів тексту: *На ту неділю у мене велике свято динь. Гуртом приїжджайте! І кличте сусідів! Отоді засядемо в курені – на цілісіньку ніч!* (В. Близнець). Але інколи відмежування оптативних, гіпотетивних та імперативних транспозитів стає можливим завдяки цілому тексту. Так, наприклад, оптативна семантика легко ідентифікується за умови ознайомлення зі змістом твору Т. Малярчук:

І тоді я починала.

*Найближчим часом ми **втечемо** з цього міста. Якось, кудись – тільки аби разом. Я тікаю від усього, і так само робиш ти. Як по правді, то і нема що серйозно покидати, крім нудьги, насадженої відповідальності і смердючих забігайлівок, де ми неодноразово намагалися сховатися* (Т. Малярчук). Читач, знаючи про переживання головної героїні, легко зрозуміє, що мова йде не про наказ, не про гіпотезу, а саме про бажання.

4. Речення зі вставленими конструкціями. Специфічно впливають на модальність вставлені конструкції: не входячи формально до складу речення, висловлення, подані в дужках, а в усному мовленні виголошені з особливою інтонацією, ці конструкції можуть кардинально змінювати семантику індикатива.

4.1. Ірреальна модальність потенційного типу, реалізована вставленими конструкціями. Вставлена конструкція може вказувати на те, що інформація переповідається кимось, отже, може бути неточною, може містити перебільшення: *Озеро внизу (так він розповідав мені потім) здавалося йому завбільшки, як калюжа після дощу* (А. Михайленко); *Я от пропоную журналістці провести крутіший експеримент. Піти до хірурга, попросити його видалити апендикс (за гроші хірурги що хочеш зробиють, кажуть)* (Львівський форум). Також вставлені конструкції іноді свідчать про високий ступінь суб'єктивності повідомлення, коли містять покликання, вказівку на певне друковане або мультимедійне джерело: *“Великий поетичний твір” І. Цинковського про Василя Чумака (так оцінено його в анотації) було б краще назвати довгим, але з думками малими, надто пересічними* (В. Стус). На модальність гіпотетивного типу також вказує вставлена конструкція, яка є вказівкою на альтернативний об'єкт, альтернативну дію, альтернативний процес або ознаку: *То що там з українізацією? Можу теж допомогти, якщо потрібні робочі руки (чи голова)* (Форум – Joomla! Україна). В аналізованому реченні мовець повідомляє про те, що готовий брати участь як у ментальній діяльності, так і в фізичній. Дві версії розвитку подій кваліфікуються мовцем як однаково можливі.

4.2. Ірреальна модальність імперативного типу, реалізована вставленими конструкціями. Модалеми такого типу автор використовує, коли хоче привернути увагу читача до події, подібної до тієї, що описується у реченні, або події, яка пов'язана із описуваними в реченні подіями: *Той, хто відважився б прочитати цю поему, відчув би ідилічну любов Дагмари і Арама, і силу прокляття долі, яке висить над цією родиною (згадайте ролю фатуму в античних опців трагедії), пізнав би доброго Лазаря та злого Лафета і чудернацькі експерименти над поезією, правдою, українською мовою* (В. Стус); *Але коли сторінка насичена текстом, відсутність засічок стає проблемою, яку доводиться вирішувати (згадайте, як в дитинстві прикладали лінійку до тексту, щоби втримати стрічку)* (Форум рідного міста).

4.3. Ірреальна модальність оптативного типу, реалізована вставленими конструкціями. Такі конструкції інкорпорується у висловлення, модифікуючи індикативні модалеми: *Основна мета подібних сервісів (принаймні так воно мало би бути) – спілкування, зокрема пошук нових контактів* (Форум рідного міста). Інколи вони позначають

окрему інтенцію, яка не змінює модальність речення, а констатує якість бажання чи мету мовця, що так чи інакше стосуються описуваної ситуації: *В хартії прав людини, яка є ратифікована ВРУ і яка є (де юре) основою законодавства України, є такий пунктик (дослівно цитувати не беруся): ЛЮДИНА МАЄ ПРАВО НА ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ. Тобто пірати хартією прав людини є узаконені* (Форум рідного міста).

Доцільним також видається аналіз різноманітних текстових фрагментів для висвітлення механізмів функціонування модалем ірреальності як елементів цілісної системи. Для аналізу модалем української мови кількох часових зрізів запропоновано статистичні показники, зібрані у процесі аналізу творів І. Котляревського, М. Стельмаха та Л. Дереша. Мовлення цих трьох авторів є показовим щодо тенденцій початку XIX ст., середини XX ст. та початку XXI ст. відповідно. Безумовно, на основі кількісних показників за мовленням лише трьох авторів неможливо зробити абсолютні висновки про загальні тенденції у розвитку реалізаторів модальності протягом трьох століть. Проте деякі особливості реалізації модальності на рівні текстів можна встановити. Результати дослідження ми продемонстрували в табл. 1.

Таблиця 1. Реалізація периферійних компонентів ФСП ірреальної модальності, інкорпорованих у текстах І. Котляревського, М. Стельмаха та Л. Дереша

АВТОР	І. Котляревський	М. Стельмах	Л. Дереш
Периферійні компоненти ФСП ірреальної модальності			
Лексеми зі значенням ірреальності	12,21 %	9,62 %	29,25 %
Метафори, порівняння та інші тропи, що передають повністю або частково значення ірреальності	11,72 %	8,16 %	7,03 %
Дієслова-транспозити	14,03 %	2,62 %	7,18 %
Речення зі вставленими конструкціями	0,33 %	0,29 %	0,83 %
Синкретичне функціонування модалем різних типів	6,77 %	7 %	8,31 %

Отже, аналіз статистичних даних свідчить про наявність таких тенденцій: 1) у літературі XXI ст. тропи, що передають модальне значення, стали використовуватися рідше; 2) у сучасному художньому дискурсі частіше спостерігається синкретичне функціонування модалем різних типів. Найбільший лінгвокреативний потенціал властивий текстам художнього стилю. Загалом реалізаторами лінгвокреативного потенціалу можуть стати одиниці будь-якого рівня ФСП. Але вищий вияв креативності властивий неспеціалізованим засобам вираження ірреальної модальності: сам по собі факт заміщення спеціалізованих мовних одиниць неспеціалізованими – це акт мовної творчості.

Для подальшого дослідження лінгвокреативного потенціалу ІМФ важливим постає ґрунтовний аналіз виявів суміщення вербальних засобів (граматичних і лексичних модалем) із паравербальними (креолізовані тексти; тексти, породжувані в мультимедійному комунікативному середовищі тощо).

References

Алабужев 2008: Алабужев, К.В. Актуалізація естетичного потенціалу лексичних одиниць у російській рок-поезії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" [Текст] / К. В. Алабужев. – К., 2008. – 24 с.

Васьків 2004: Васьків, М.С. Графіка як композиційний прийом увиразнення (Роман Я. Олесіча "На озерах вогні") [Текст] / М. С. Васьків // Вісник Житомирського державного

університету ім. І. Франка. – 2004. – № 16. – С. 48-50.

Загнітко 1996 а: Загнітко, А.П. Український синтаксис. Ч. I [Текст] / А. П. Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – 202 с.

Загнітко 1996 б: Загнітко, А.П. Український синтаксис. Ч. II [Текст] / А. П. Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – 240 с.

Зализняк 2007: Зализняк, А.А. Семантика кавычек [Текст] / А. А. Зализняк // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : труды международной конференции “Диалог 2007”, 30 мая – 3 июня 2007 г., Бекасово / Ред. Л. Л. Иомдина, Н. И. Лауфер, А. С. Нариньяни, В. П. Селегея. – М. : Изд-во РГГУ, 2007. – С. 188-193.

Ільченко 2003: Ільченко, В.І. Експресія власних назв як засіб публіцистики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 “Журналістика” [Текст] / В. І. Ільченко. – К., 2003. – 20 с.

Киселюк 2009: Киселюк, Н.П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англословної прози ХХ-ХХІ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” [Текст] / Н. П. Киселюк. – К., 2009. – 20 с.

Кузнецова 2005: Кузнецова, Г.В. Когнітивний аналіз семантичних зрушень у фразеологічних одиницях-заголовках художніх текстів (на матеріалі сучасної англословної прози) [Текст] / Г. В. Кузнецова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – № 23. – С. 158-163.

Петрова 2006: Петрова, Н.Е. “Обратная” переходность среди частей речи как актуализация внутренней формы слова [Текст] / Н. Е. Петрова // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 92. – С. 21-23.

У статті розглядається низка проблем, пов'язаних із лінгвокреативністю як відносно новим предметом дослідження лінгвістики. Показана специфіка явища та деякі закономірності реалізації лінгвокреативного потенціалу мовців. Важливість аналізу лінгвокреативності у світлі теорії актуалізації мотивована необхідністю співвіднесення досягнень сучасної теоретичної граматики із активними процесами, що відбуваються у мові, доцільністю презентації граматичних явищ сучасної української мови в аспектах мовленнєвої діяльності продуцента та реципієнта.

Ключові слова: функційно-семантичне поле ірреальності, лінгвокреативність, модальність, гіпотетив, імператив, оптатив, квазі-індикатив.

Available 30 September 2013.

Inna Yushkovets

УДК 42:811.11

ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ ВЕРБАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ КАНЦЛЕРОВ ФРГ

The paper studies the speech expressivity tactic, which lets the politician express emotions and allows his self-expression. Depending on circumstances and emotional condition experienced, there can be rational and emotional evaluations. The specific feature of this tactic is its realization on the level of stylistic and syntactic means.

Keywords: political discourse, communicative tactic, language personality, speech expressivity, stylistic means, syntactic means.

В исследованиях, посвященных изучению политической коммуникации и политического дискурса особое место отводится непосредственно человеку, *обличенному властью, личности* в политике [Арутюнова 1981: 356, Блакар 1987]. Введение языковой

личности в центр коммуникативных исследований было прогрессивным шагом на пути изучения человеческой деятельности, что и обуславливает ее широкую популярность и **актуальность**. Цель статьи состоит в установлении и систематизации индивидуальных вербальных характеристик канцлеров ФРГ, обусловленных фактами биографии и личными качествами. Указанная цель определяет основное **задание**, в частности, описание индивидуальных способов вербальной коммуникации каждого канцлеров ФРГ.

В данной работе языковая личность канцлеров ФРГ рассмотрена как совокупность индивидуальных когнитивных, семиотических, мотивационных предпочтений, сформировавшихся в процессе коммуникации [Карасик 1992]. Указанные предпочтения фиксируются в письменных текстах на разных языковых уровнях. Это дает основание выделить наряду с общими стратегиями и тактиками политического дискурса канцлеров ФРГ их индивидуальные вербальные характеристики. В работе к таким отнесены лексические, синтаксические и стилистические средства, употребление которых детерминировано: личными качествами / фактами личной биографии. Было установлено, что для каждого канцлера характерно использование ключевых слов.

В качестве ключевых рассматриваются слова, которые называют базовые понятия каждого канцлера и используются в 80% политических выступлений и правительственных заявлений. Ключевые слова включают от двух до четырех имен существительных, среди которых представлены конкретные и абстрактные имена существительные.

„das Herz“, „der Gott“

Для К. Аденауэра выделены два имени существительных: „Herz“ и „Gott“, например:

(1) *Die Bundesregierung wird es sich besonders am Herzen liegen lassen, den Mittelstand in allen seinen Erscheinungsformen zu festigen und ihm zu helfen* (K. Adenauer).

(2) *Der berühmte Kapitel 13 des Römerbriefes des Apostels Paulus: „Jedermann sei intertan der Obrigkeit, die über ihn hat. Denn es keine Obrigkeit außer Gott“. Er glaubte an diesen Satz und auch daran, daß nichts auf der Welt gegen den Willen Gottes geschehen könnte* (K. Adenauer).

Частотное употребление лексемы „der Gott“ объясняется, во-первых, тем, что К. Аденауэр был глубоко верующим католиком, во-вторых основателем христианско-демократической партии. Использование существительного „das Herz“ дает возможность канцлеру таким образом «очеловечить» институты власти в тяжелый период становления немецкой государственности.

„Werte“, „Früchte“, „Arbeit“, „Optimismus“

Слово „Werte“ встречается во всех анализируемых текстах Л. Эрхарда, т.е. канцлер относится к этому понятию как к одному из важнейших, как в экономической, так и в социальной и гуманитарной сферах, например

(3) *Ich rufe die schöpferischen Menschen in der Bundesrepublik zur Mitarbeit an diesem Staate auf. Wir haben gemeinsam die Werte zu respektieren und zu verteidigen, die das Fundament eines freien Gemeinwesens sind* (L. Erhard).

Лексема „Früchte“ употребляется с лексемой „Arbeit“, которое функционирует как несогласованное определение (*Genetiv Attribut*), или выражается производным прилагательным *fruchtbar*, например:

(4) *Mögen die Früchte dieser Arbeit auch langsam reifen, so werden es doch wertvolle Früchte sein, die nicht nur uns zugutekommen sollen* (L. Erhard).

(5) *... so wird diese Arbeit vom Ganzen her gesehen doch erst sinnvoll und fruchtbar, wenn sie sich an einem gesellschaftlichen Leitbild orientiert* (L. Erhard).

Для Л. Эрхарда такое сочетание является вполне закономерным, если принять во внимание его любимое изречение, например:

(6) *Die Arbeit ist und bleibt die Grundlage des Wohlstandes.* (L. Erhard)

В труде канцлер видел основу для благосостояния и конкретного человека, и всего народа. Соединение двух основных условий: – *Werte – Fundament eines freien Gemeinwesens* и *die Früchte der Arbeit* представляют в самом общем виде формулу экономических реформ,

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

предложенных Л. Эрхардом, который верил в целесообразность и необходимость осуществления своего курса в развитии страны, постоянно подчеркивая свое личное оптимистическое отношение к происходящему. При этом для канцлера оптимизм по сути был равен реализму, например:

(7) *Der zunächst belächelte Optimismus erwies sich indessen als ein berechtigter Realismus...* (L. Erhard).

По существу указанный ряд лексем является компонентами, сформулированного Л. Эрхардом лозунга „*Wohlstand für alle*“. Все эти факторы: научный подход, умелая риторика, искусство говорить просто о сложном, собственная вера в лучшее будущее потенцируют друг друга и ставят Л. Эрхарда рядом с другим реформатором и пропагандистом своего нового курса – Рузвельтом.

„Zukunft“

В правительственных заявлениях и политических выступлениях К.Г. Кизингера в качестве ключевого зафиксировано имя существительное „Zukunft“, характеризующее перспективу для немецкого народа, например:

(8) *Sie würde den Boden unter den Füßen verlieren, wenn sie die Leistungen so stark ausdehnen wollte, dass das Wachstum unserer Wirtschaft die Stabilität der Währung gefährdet und die die Zukunft unseres Volkes sichernden Infrastrukturinvestitionen unterbleiben müssten* (K.G. Kiesinger).

В примере (8) распространенное определение позволяет К.Г. Кизингеру связать в единую группу ключевые понятия *die Zukunft, unser Volk, Infrastrukturinvestitionen* при помощи *Part. I sichernden*, стержневого в анализируемой конструкции.

„Frieden“, „Krieg“, „Freiheit“

Для В. Брандта, канцлера мира, характерно частое употребление лексем „Frieden“ и „Krieg“. В. Брандт осознает дилемму войны и мира как одну из базовых и определяющих этические и социальные понятия человечества на протяжении двух тысячелетий христианства, например:

(9) *Friedenspolitik ist eine nüchterne Arbeit. Aber ich versuche, mit den Mitteln, die mir zu Gebote stehen, der Vernunft in meinem Lande und in der Welt voranzuhelfen: Jener Vernunft, die und den Frieden befiehlt, weil der Unfriede ein anderes Wort für die extreme Unvernunft geworden ist* (W. Brandt).

Оппозиция *Frieden – Unfriede* равнозначна *Vernunft – Unvernunft*, при этом политика мира *Friedenspolitik* для канцлера *eine nüchterne Arbeit*. Наряду с ключевыми понятиями „Frieden und Krieg“ особое значение для В. Брандта имеет также *Freiheit*, например:

(10) *Wenn ich sagen soll, was mir neben dem Frieden wichtiger sei als alles andere, dann lautet meine Antwort ohne Wenn und Aber: Freiheit. Die Freiheit für viele, nicht nur für die wenigen. Freiheit des Gewissens und der Meinung. Auch die Freiheit von Not und vor Furcht* (W. Brandt).

Канцлер определяет *Freiheit* всесторонне, т.е. не только свободу чего, а именно *Freiheit des Gewissens und der Meinung*, не только свободу от чего *die Freiheit von Not und vor Furcht*, но и для кого *Die Freiheit für viele*. Таким образом, давая ответ на существенный вопрос – Свобода: какая она для В. Брандта?

„Verantwortung“

Для Г. Шмидта ряд базовых ценностей *Freiheit, Gerechtigkeit, Solidarität* не является законченным без ключевого – *Verantwortung*. Это понятие канцлер считает самым важным, что и обусловило частотное употребление этого слова в правительственных заявлениях и политических выступлениях. Г. Шмидт дает свое определение данному понятию, например:

(11) *Regierungsmacht und Verantwortung gehören zusammen. Das Wort „Verantwortung“ hängt mit dem Wort „antworten“ zusammen, daß heißt auf Fragen antworten. Sie müssen konkrete Antworten auf die Fragen nach Ihren konkreten Absichten geben* (H. Schmidt).

(12) *Das Prinzip der Verantwortung ist eine wichtige Sache* (H. Schmidt).

В примере (12) отношение власть-ответственность развиваются в пояснение слова „*Verantwortung*“ как *auf Fragen antworten*, а затем в отношении *konkrete Antworten- konkrete Absichten*, что для Г. Шмидта является основополагающим принципом политической деятельности. Понимание ответственности как величины, изменяющейся в зависимости от масштабов деятельности органа, который несет ответственность, позволяет канцлеру подчеркнуть многоаспектный характер этого понятия в государстве, например:

(13) *Wenn der Deutsche Gewerkschaftsbund und die Gewerkschaften insgesamt ihre Verantwortung wahrnehmen, dann habe ich davor hohen Respekt. Umgekehrt bitte ich um Verständnis dafür, daß es die Verantwortung der Bundesregierung und des Parlaments ist, das Interesse des Gemeinwohls über die Interessen aller Gruppen zu stellen* (H. Schmidt).

Стремление и умение подняться над узкими интересами определенной социальной группы во благо всего общества – вот, что характеризует степень ответственности федерального правительства и парламента *Bundesregierung u Parlament*, т.е. именно тех институтов власти, которые осуществляют законодательную и исполнительную деятельность для государства в целом.

„*Erfahrung*“

Неслучайным является использование лексемы „*Erfahrung*“ в качестве ключевой именно в политических выступлениях и правительственных заявлениях Г. Коля, который находился у власти 16 лет, например:

(14) *Ich bin sicher – das ist meine Erfahrung, die ich in einem langen politischen Leben gemacht habe -, daß Ja zur föderalen Ordnung ein Glücksfall für die Entwicklung unseres Landes war und ist* (H. Kohl).

Г. Коль, давая определенные оценки важным аспектам в развитии страны, исходит из собственного опыта своей долгой политической жизни. В примере (105) вставная конструкция является сложноподчиненным предложением с придаточным определительным, т.к. существенным фактором, требующим конкретизации, является *Erfahrung*. Данная лексема употребляется также с прилагательным *historisch*, например:

(15) *Wir kehren – wenn ich das so sagen darf – mit vielen historischen Erfahrungen nach Berlin zurück* (H. Kohl).

Канцлер факт возвращения столицы государства в Берлин рассматривает как процесс концентрации исторического опыта Германии, где субъект действия уже не *ich*, а *wir*.

„*Kraft*“ и „*Mut*“

Существительные *Kraft* и *Mut* Г. Шредер употребляет для описания тяжелого и трагического прошлого своей страны, а также экстраполирует это понятие и на себя, как руководителя правительства, который отдает свои силы на благо немецкого народа, например:

(16) *Im Innern will und wird es ein Land sein, das seiner Kraft vertraut, die nach bitteren Erfahrungen von Diktatur, Krieg und Zerstörung Wiederaufbau und neuen Wohlstand geschaffen hat, ein Land, das diese Kraft in der Erneuerung wiedergewinnt un dabei den Egoismus überwindet, vor allem ein Land, das auch in der Veränderung eine soziale Gesellschaft bleiben will und bleiben wird, viel gerade das ein Teil unserer Kraft ist* (G. Schröder).

(17) *Meine sehr verehrten Damen und Herren, ich habe meinen Amtseid als Bundeskanzler dafür geleistet, meine Kraft dem Wohle des deutschen Volkes zu widmen, Schaden von ihm zu wenden und seinen Nutzen zu mehren* (G. Schröder).

Существительное *Mut* является стержневым в девизе, который предлагается федеральным канцлером, например:

(18) *In der Verantwortung für die Zukunft unseres Landes habe ich der Regierungserklärung ein doppeltes Motto vorangestellt. Es beschreibt, worum es heute geht: Mut zum Frieden und Mut zur Veränderung* (G. Schröder).

Как правило, Г. Шредер дает указанное существительное в связке с существительным *Frieden* и *Veränderungen*, например:

SECTION VI. Problems of Text Linguistics, Discourse Studies, and Discourse Analysis

(19) *Wir müssen den Mut aufbringen, für den Frieden zu kämpfen, solange noch ein Funkel Hoffnung besteht, dass der Krieg vermieden werden kann.*

Wir müssen den Mut aufbringen, in unserem Land jetzt die Veränderungen vorzunehmen, die notwendig sind, um wieder an die Spitze der wirtschaftlichen und sozialen Entwicklung in Europa zu kommen (G. Schröder).

Использование параллельных конструкций *Wir müssen den Mut aufbringen* позволяет канцлеру показать равную ценность установления мира во всем мире и проведению реформ в стране.

„Freiheit“, „Angst“

Лексема *Freiheit* встречается во всех политических выступлениях и правительственных заявлениях А. Меркель, где указанное понятие рассматривается с точки зрения государственного деятеля и личности, например:

(20) *Die größte Überraschung meines Lebens ist die Freiheit (A. Merkel).*

(21) *Gestatten Sie mir, diesen Satz heute zu ergänzen und uns zuzurufen: lassen Sie uns mehr Freiheit wagen! (A. Merkel).*

(22) *Da wir das Ziel erreichen wollen, in zehn Jahren bei Wachstum, Beschäftigung und Innivation wirklich wieder vorne zu sein, werbe ich in meinem Land wieder und wieder für eine eigentlich alte Weisheit: Arbeit – das ist unser zentrales Problem in Deutschland - braucht Wachstum und Wachstum braucht Freiheit. Das heißt eben, dass man Bremsen löst, daß man Hindernisse aus dem Weg räumt, dass man Fenster aufmacht, dass man wieder durchatmet, dass man zuerst einmal die Chancen von Entwicklung und nicht zuerst die Risiken sieht. Das ist eine verantwortete Freiheit – keine Freiheit von etwas, sondern die Freiheit zu etwas (A. Merkel).*

В примере (22) А. Меркель определяет свое отношение к свободе как результату жизненного опыта. Пример (22) содержит существенную информацию о способе и условиях достижения поставленной цели, которая заключается в старой истине *eine eigentlich alte Weisheit*. А. Меркель выстраивает логическую цепочку *Arbeit braucht Wachstum, Wachstum braucht Freiheit*, где основой и для роста *Wachstum* и для работы *Arbeit* называется свобода *Freiheit*. Этому понятию А. Меркель дает определение ответственная *eine verantwortete Freiheit*, свобода не *от*, а свобода *для*. Принципиальное отличие понятия свободы у А. Меркель заключается в ее личностном восприятии, что объясняется фактами ее биографии (см. приложение 3), с одной стороны. С другой стороны, канцлер признает его основополагающим условием развития страны. В примере (22) как антонимические лексеме *Freiheit* использован ряд имен существительных *Bremsen, Hindernisse*. В качестве пояснения свободе А. Меркель употребляет как существительные *Chancen von Entwicklung*, так и глаголы *durchmachen, aufmachen (Fenster)*, чтобы наряду с политическими клише присутствовали выражения, которые апеллируют к чувствам и эмоциям людей.

Употребление лексемы *Angst* является отличительной чертой выступлений А. Меркель, первой женщины-канцлера, уроженки Восточной Германии. Как правило, существительное *Angst* используется как маркер реакции на негативные явления и тенденции: *Arbeitslosigkeit, Globalisierung, bürokratischer Superstaat*, которые представляются как *Gefahr* или *Bedrohung, Angst, erschreckend* в сочетании с местоимениями *wir – viele – sie* позволяет канцлеру солидаризироваться с гражданами в определении глубины проблемы, однако, затем отмеживаться от тех, кто испытывает страх, декларируя понимание источника такого эмоционального состояния у граждан при отсутствии его у руководителей страны, например:

(23) *Heute ist es so, dass wir mit vielen Problemen kämpfen, zum Beispiel mit einer erschreckend hohen Arbeitslosigkeit in Europa. Viele, und zwar gerade die, die den Wettbewerb spüren und um ihren Wohlstand bangen, aber auch die, die Angst haben, an der Wohlstandsentwicklung nicht teilnehmen zu können, empfinden die Globalisierung als eine Gefahr, als eine Bedrohung. Sie haben Ängste (A. Merkel).*

(24) *Gleichzeitig gibt es eine Angst vor einem bürokratischen Superstaat, der seine eigenen Grenzen nicht richtig definieren kann (A. Merkel).*

Итак, индивидуальные вербальные характеристики представляют собой определенные языковые средства, которые фиксируют когнитивные, семиотические и мотивационные предпочтения языковой личности канцлеров ФРГ и детерминированы личностными качествами.

Перспективой данного исследования является рассмотрение индивидуальных вербальных характеристик политических лидеров Украины и Германии в сопоставительном аспекте.

References

Арутюнова 1981: Арутюнова, Н.Д. Фактор адресата [Текст] / Н.Д. Арутюнова // Известия АН СССР. СЛЯ. – Т. 40. – № 4. – 1981. – С. 356-367.

Бессонова 2007: Бессонова, Л.Е. Новые лингвополитологические исследования в Украине. Политическая лингвистика [Текст] / Л.Е. Бессонова. – Выпуск (1) 21. – Екатеринбург, 2007. – С. 18-22.

Блакар 1987: Блакар, Р.М. Язык как инструмент социальной власти [Текст] / Р. М. Блакар // Язык в моделировании социального взаимодействия. – М., 1987. – С. 88-125.

Вежбицкая 2001: Вежбицкая, А. Понимание культур через посредство ключевых слов [Текст] / А. Вежбицкая. – М., 2001. – 287 с.

Иссерс 1996: Иссерс, О.П. Что говорят политики, чтобы нравится своему народу [Текст] / О. П. Иссерс // Вестник Омского университета. – 1996. – № 1. – С. 71-74.

Карасик 1992: Карасик, В.И. Социальный статус человека в лингвистическом аспекте [Текст] / В. И. Карасик // «Я», «субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания : Сб. научно-аналитических обзоров. – М., 1992. – С. 47-85.

Петренко 2007: Петренко, Д.А. Язык общественно-политической сферы и традиции политической парламентской речи в Германии [Текст] / Д. А. Петренко // Studia Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Т. 4. – № 2 (11). – С. 27-34.

Baring, Schöllgen 2002: Baring, A. Schöllgen, G. Kanzler, Krisen, Koalitionen [Text] / A. Baring, G. Schöllgen. – Berlin : Siedler Verlag, 2002. – 318 S.

Habermass 1971: Habermass, J. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz [Text] / J. Habermass // Habermass, J., Lukmann, N. Theorie der Gesellschaft oder Szialtechnologie. – Frankfurt/M. : Suhrkamp, 1971. – S. 101-141.

Niehr 2002: Niehr, T. Kampf um Wörter? Sprachthenatisierung als strategische Argumente im politischen Meinungsstreit [Text] / T. Niehr // Politische Konzepte und verbale Strategien. – Frankfurt am Main, 2002. – S. 85-105.

Panagl, Goebel, Brix 2001: Panagl, O. Goebel, H. Brix, E. Der Mensch und seine Sprache(n) [Text] / O. Panagl, H. Goebel, E. Brix. – Böhlau Verlag Wien, 2001. – 284 S.

У статті розглянуті індивідуальні вербальні характеристики, що являють собою певні мовні засоби, які фіксують когнітивні, семиотичні і мотиваційні вподобання мовної особистості канцлерів ФРН.

Ключові слова: політичний дискурс, політичні виступи, урядові заяви, мовна особистість, індивідуальні вербальні характеристики, ключові слова.

Available 24 September 2013.

SECTION VII. ETHNOLINGUISTICS,
LINGUOCULTUROLOGY AND ONOMASTICS: STATE AND
PERSPECTIVES OF RESEARCH

Iryna Gerasymenko

УДК 81'367.623.2+81'371

**THE SEMANTIC MEANING OF THE LEXEME ROSE (РОЗОВЫЙ):
LINGUOCULTUROLOGICAL ASPECT (ON THE BASIS OF RUSSIAN PHRASEOLOGY,
THE FOLKLORE LANGUAGE AND THE LANGUAGE OF FICTION)**

The article is devoted to semantic research of the lexeme rose (розовый) in the Russian phraseology, the texts of folklore language and the language of fiction of the XIXth-XXIth centuries. The purpose of the work is to disclose the linguocultural information that is coded in the Russian colour term rose (розовый).

Keywords: colour designation, semantics, functioning, phraseology, the folklore language, the language of fiction.

Fiction "in its genre system does not depend on folklore genre system" [Лихачёв 1986: 75]. However in the language of fiction bookish elements are organically united with folklore elements, there are settings fixed as set combinations in it (as well as in the folklore language). Folklore units included into a literary text and phrasems (with colour terms – СТ) are not just language signs, which give information. These are signs, which store and reproduce cultural attitudes of people, signs, which embody "cultural vision of the world" in their imaginative content [Телия 1996: 231]. The language of fiction is penetrated by СТ as a part of free and fixed combinations, and also folklore expressions. The word *rose* (розовый) belongs to such СТ. The number of scientific researches which are dedicated to the study of colour designation is sufficiently enough in Russian and other languages. The given group of words has been considered throughout different periods of the language development (N.B. Bahtilin, V.V. Kolesov, M.Vas. Pimenova), it was also studied taking into account its division into lexical-semantic groups (R.V. Alimpieva, V.A. Moskvich), from the viewpoint of the functioning in the texts of different genres (N.B. Usankova, E.S. Snitko, E.E. Levkievskaya) and separate idiostyles (E.A. Davydenko, S.V. Bobyl, E. Eryomenko). This lexical layer is also under research in psycholinguistic (R.M. Frumkina, A.P. Vasilevich), semasiological (V.I. Shertsl, N.F. Pelevina), symbolic (A.B. Ippolitova, N.B. Kolosova, V.Sh. Kurmakaeva) and anthropocentric (V.W. Turner, E.V. Rachilina, V.G. Kulykina) aspects.

In consequence of the linguists' interest towards the cultural folk background colour designations are studied from the position of the representation which is connected with ethnic mentality and national and cultural marking in them (A. Wierzbicka, S.I. Grigoruk, L.I. Lonskaya), their place in phraseologisms (N.I. Tolstoy, M. Ivich, L.G. Pivtorak) and also its semantics in folklore texts (A.T. Chrolenko, T.E. Nikulina, L. Radenkovich) which is caused by the understanding of the language as a model of certain culture. Certain colour designations are also investigated by the linguists from other angles. This particular remark is closely connected with the word *rose* (розовый) which semantics is described by A. Kachaeva, G. Odintsov and others.

However, despite the great number and multiaspectualism of the scientific observations connected with the composition, semantics and functioning of colour designations (also applied to the lexeme *rose* (розовый)), despite the existence of the researches devoted to the variety of meanings of colour designations on the basis of different texts the study of this group of words continues to be urgent for the modern linguistics. **The urgency** of this research is also defined by the general tendency of modern linguistics to describe the cultural factors in language and, in

addition, it is caused by the necessity to provide deep analysis of the components of the semantic structure of colour designations which register the information of cultural importance.

The undetermined state of the question associated with the linguocultural interpretation of the colour designation *rose* (*розовый*), the unexistence of the complex approach in the description of colour designations which function in the Russian language area predetermine the necessity of the systemic analysis of this group from the position of the linguoculturology.

The purpose of the article is to represent linguoculturological content of the lexeme *rose* (*розовый*) on the basis of the Russian fiction language with the involvement of examples from phraseology and the folklore language. The purpose raises the following **tasks**: 1) to consider the semantic meaning of the colour term *rose* (*рожевий*) not only from the point of view of peculiarities of its use in the language of a definite writer, but as a natural fact of the language specified by the deep linguocultural content; 2) to reveal the linguoculturological information which is coded in it.

The material of the research in the language of fiction is taken from the works of Russian authors of different epochs and literary styles: modernism (M. Tsvetayeva, A. Blok, L. Andreyev, Z. Gippius, I. Severyanin, M. Kuzmin), realism and neorealism (A. Pushkin, I. Turgenev, F. Dostoyevskiy, I. Goncharov, A. Marlinskiy, M. Saltykov-Schedrin, I. Bunin, A. Chekhov, M. Bulgakov, A. Tolstoy, S. Yesenin, B. Pasternak, M. Sholohov, A. Solzhenitsyn, Ch. Abdullayev, B. Ahmadulina, Y. Dombrovskiy, L. Ulitskaya, S. Dovlatov, B. Akunin, brothers Vainers, brothers Strugatskiys, V. Makanin, V. Pelevin, Z. Prilepin). The division of the authors into literary directions is rather contingent, because in the works of these writers not only mentioned trends but features of other trends are realized, that is explained by eclecticity of the epoch. The choice of rather wide temporal ranges, different genres, directions and idiostyles satisfies the purpose of the research. The aim is to consider the semantic meaning of the CT *rose* (*розовый*) not only from the point of view of peculiarities of its use in the language of a definite writer, but as a natural fact of the language specified by the deep linguocultural content.

For the word *rose* (*розовый*) the meaning 'pale-red' is derivative (with the main meanings 'related to a rose', 'prepared from roses' [MAC 1984: 728]). The adjective *rose* (*розовый*) like lexemes with derivative colour nomination (for example, *gold*, *silver* etc.) is endowed with wide denotation. The given word and semantically close conformities are used in the language of fiction for representation the colour a) of the sky and natural phenomena – dawn, glow, sunset, rays, stars, clouds, fog; b) smoke, flame; c) water; d) vegetation – flowers, foliage, petals, water plants; e) clothes and household items; f) food, berries; g) elements of appearance. Often the bearers of Russian linguoculture use CT *rose* (*розовый*) and its derivatives for conveying of the colour of parts of the sky and natural phenomena (a). For example: *Какая чахлая печаль / В разливах розовой зари!* (М. Кузьмин); [...] *там, сзади за нею, осталось только розовое зарево на горизонте* (М. Булгаков); *В пролёт комнат, в окно библиотеки, глядела ровная и бесцветная синева вечернего неба с неподвижной розовой звездой над ней [...]* (И. Бунин); *К вечеру эти облака исчезают; последние из них [...] ложатся розоватыми клубами напротив заходящего солнца [...]* (И. Тургенев); *Руки / Одна заря закинула к другой, / То розовый, то голубой туман* (А. Блок). In collective consciousness the rose colour of morning time of a day has a positive meaning. As a result, CT *rose* (*розовый*), by means of which colour characteristics of rising sun are expressed, is endowed with the meaning 'light' with additional positive meanings: *Ну да какой город не понравится, если смотреть его розовым ранним утром!* (А. Солженицын); [...] *на одной стороне ставни были закрыты, а на другой уже пробивался в окна мягкий, розовый, спокойный свет* (Л. Андреев). In the speaker's representation the colour and light of morning dawn, described by the word *rose* (*розовый*), is considered as "a sign of beauty and causes pleasant feelings" [НЦИЯ 2007: 156].

On the contrary, the colour of haze, verbalized by the given CT, is considered as 'dark' and is perceived as negative. Hence, lexeme *rose* (*розовый*) selected for such descriptions is endowed with negative connotations 'dangerous', 'illusive': [...] [ветер. – I. G.] *разметал туман, розовой душной мглой окутал меловые отроги придонских гор* (М. Шолохов); *Мы трепетно всматривались в розовую мглу, обманчивую в своём призрачном свете* [...] (Л. Андреев). Such evaluative doubling, embodied in the lexeme *rose* (*розовый*) is contextually determined. It is caused by environs (whole), painted in the pink colour (a part of the whole), and also by the perception of the colour in different conditions or states. Concerning the morning (light) part of a day a word, described in the rose colour, is a speech actualizer of beauty and it is interpreted in a positive context. On the contrary, in case when the word *rose* (*розовый*) characterizes the dark part of a day this adjective receives additional negative meanings.

In artistic language CT *rose* (*розовый*) and its derivatives are used for conveying a colour of phenomena, connected with fire (b) and water (c). For example: (б) *Поднимались белые клубы дыма, розовый огонь вырывался из труб* (А. Толстой); *Сухие стружки, занесённые в сени ветром, вспыхнули розоватым пламенем* (М. Шолохов); (в) *Гигантский чёрный Нептун выбрасывал из пасти широкую розовую струю* (М. Булгаков); *Отражая свет её* [зари. – I. G.], *вода казалась розовой* [...] (М. Шолохов).

The use of the lexeme *rose* (*розовый*) for the description of a colour of phenomena, connected with fire, is caused properly by a colour, which the given CT explicates. On the contrary, the use of the word *rose* (*розовый*) for conveying of the colour of water is caused not properly by the colour of water, but by that spectral feature, which water acquires at reflection.

In the language of fiction when describing vegetation (d) the adjective *розовый*, as in the cases mentioned above, is used for conveying of the light red colour. For example: *Розовыми цветочками казались далёкие виллы, расположенные по склонам* [...] (Л. Андреев); [...] *розовые лепестки урюка, только что отлежавшие от деревьев, под рассветным ветерком медленно опускались* [...] (Л. Улицкая); *Она вошла в прибрежную воду, чуть колышущую издали принесённые розовые водоросли* [...] (Л. Улицкая); [...] *с тревожным шелестом взлетали листья, роняя розовые перья-лепестки* (М. Шолохов). Such use of CT *rose* (*розовый*) is typical not only for the language of fiction. The present adjective conveys colours of plants in phrasemes and national poetic expressions. However in phraseology, as in the folklore language, the adjective *розовый* is included in expressions with the words *flower* (*цветик, цветочек, цветок*) and others (*Под малиновым кусточком / Шёлкова трава растёт. / Под рябиновым кусточком / Цветик розовый цветёт* [Во сыром бору 1989: 20]; *Люблю розовы цветочки, / Как и ты, мой дорогой* [Частушки 1990: 75]; *Расцветай-ка, расцветай-ка, / В поле розовый цветок!* [РФ 1986: 116]). In national poetic language the adjective *rose* (*розовый*) is not used for the description of colours of specific plants. These facts show, firstly, that present CT has narrow contextual capabilities as a component of national poetic descriptions of vegetation. And, secondly, they prove the existence of wide denotation of the word *rose* (*розовый*) as a component of these characterizations of artistic speech. At the same time in the language of fiction the adjective *rose* (*розовый*) is rarely used in the same row with its motivating lexeme. The cases, when the word *rose* (*розовый*) is combined with the lexeme *rose* (*роза*), describing the colour of the same flower, are extremely rare: *О, будь со мной, чужая, родная, / Роза розовая, многолистная* (З. Гиппиус); *Я говорю при первом свете дня: / – Как ты прекрасна, розовая роза!* (Б. Ахмадулина). Certainly, sporadic nature of the use of such expressions is caused by the tautology, which native speakers try to avoid in their speech.

In the language of fiction the adjective *rose* (*розовый*) is widely used for the description of colours of clothes (e): *Француз камердинер подал ему башмаки с красными каблуками, голубые бархатные штаны, розовый кафтан, шитый блёстками* [...] (А. Пушкин); *Все восхваляли! Розового платья / Никто не подарил!* (М. Цветаева); [...] *Григорий Данилович увидал вторую даму, в розовом белье* (М. Булгаков); *Марина достала крошечный розовый*

платочек, вытерла глаза (С. Довлатов); *Его двубортный розовый пиджак в прыгающем свете костра казался каким-то древнетатарским боевым нарядом* (В. Пелевин). Artifacts, referring to a colour (and not only pink, look, for example: [Рахилина 2000: 175]) act more freely, than objects of other thematic groups. That's why any item of clothes can be of pink colour, that gives unlimited possibilities of using the adjective *rose* (*розовый*), caused by the peculiarities of conceptual (logical) thinking of its contemporary bearers [Миронова 1993]. While describing the colour of clothes (e) the word *rose* (*розовый*) is also used in the folklore language (*На мостку берёзовом / Стояла в платье розовом* [Частушки 1990: 544]; *Ой, милёнок дорогой, / Рубашка розова твоя!* [Частушки 1990: 357]). Though only a restricted set of lexemes can act as a contextual partner, because of objective reasons (limited, outlined below number of items of clothes).

In the artistic speech СТ *rose* (*розовый*) explicates the colour of household items (e): *Букет незабудок был брошен небрежно / На письменном розовом дамском столе* (И. Северянин). In this one and similar examples the semantic meaning of the adjective *rose* (*розовый*) is connected with the area of colour terms.

In the language of fiction the food and berries (f) represent another sphere of denotation of СТ *rose* (*розовый*): [...] *удивительный обед: вся насквозь розовая варёная ветчина с горошком, фаршированная курица, индюшка, маринады и красный квас* [...] (И. Бунин); *Они молча смотрели, как шипят, подтаивают и скользят по сковородке кусочки розового сала* (М. Шолохов); *Она через силу глотала розовые душистые куски* [арбуза. – I. G.], *которые от волнения становились у нее поперёк горла* (Б. Пастернак). Native speakers rarely include the word *rose* (*розовый*) in similar combinations. It is caused by the limited numbers of food and berries, which can be endowed with variable pink colour. As a result, in collective consciousness the notion of this colour is formed and it doesn't need to be clarified.

On the contrary, while conveying the colour of the elements of appearance (g), bearers of Russian linguoculture combine СТ *rose* (*розовый*) with a wide range of lexemes. Among them are nouns *face, cheeks, nose, lips, body*, etc. In such descriptions the "colour" semantics of the adjective *rose* (*розовый*) and its derivatives can take additional connotations 'healthy', 'cold', 'delighted': *Это был молодой парень, розовый, круглолицый, синеглазый, похожий на Кольцова* (Ю. Домбровский); *Первый – гренадёрского роста, гибкий, с розовым охолодавшим лицом – ступил на середину комнаты* (А. Солженицын); *Крохотная девочка в ватном пальтеце и капюшоне, из-под которого только и видны были розовые щёчки и носик, хотела подойти к совсем уже крохотной собачонке* [...] (Л. Андреев); *И может быть, ещё б чего сказал, да прибежал за ним Гопчик, хлопёк лет шестнадцати, розовенький, как поросёнок* [...] (А. Солженицын). In these and similar examples (g) collective consciousness fixes in semantic structure of СТ *rose* (*розовый*) the meaning of such colour, which, as a rule, "is a sign of young, healthy and hence pleasant appearance" [НЦИЯ 2007: 156]. Probably therefore the component *rose* (*розовый*) is used in affectionate addresses of the folk poetic tradition (*Ручеёк переходила – / Переход берёзовый. / Поиграй повеселее, / Ваня, цветик розовый* [Частушки 1990: 257]), which are not typical for the language of fiction. By structure and semantic meaning of these and similar expressions traditionally determine the language of folklore.

While conveying the colour of elements of appearance linguocreative consciousness of Russian speakers can convert the semantic meaning of the given СТ, endow the word *rose* (*розовый*) with negative connotations: *Даже издали было различимо его розовое, гладкое лицо отменно питающегося человека, что отличало депутата от всех рядом стоящих, серолицых и суетливых* (З. Прилепин); *Он бодро ссыпался по лестнице – маленький, толстенький, розовый, весь такой благополучный, благостный, свежесвымытый, решительно уверенный, что день не принесёт ему никаких неприятностей* (Братя Стругацкие). Probably, too rose colour of a face, being described by means of the adjective *rose* (*розовый*), is perceived in Russian culture as prosperous, replete, i. e. "bad", and contrasts, by that, with a tired, exhausted face. It is difficult to agree to the idea that the existence of opposite

connotation of the word *rose* (*розовый*) is caused by the fact, that pink colour "is not the main one, it is just a mixture of red and white" [Маслова 2004: 188]. Following this argument, it would be difficult to explain this ambivalence of lexemes, describing achromatic colours (white, black, grey). The reasons of existence of different connotations (positive and negative) in semantic structure of СТ *rose* (*розовый*) are caused by relations between bearers of Russian linguoculture and the nature of rose colour of appearance.

The word *rose* (*розовый*) is used not only in word combinations with direct meanings, but with indirect ones too. It is about the use of phraseological allegoric construction *colour видеть в розовом свете (цвете)* 'to see only good' [Михельсон 1903: 104, 157]. For example: *Нет, я сегодня настроен так мягко, что всё хочу видеть в розовом свете [...]* (М. Салтыков-Щедрин); *Я полагаю, что это от того происходит, что ты представляешь жизнь в розовом свете, что ты ждёшь от неё непременно чего-то хорошего [...]* (М. Салтыков-Щедрин). Bearers of Russian linguoculture transform the lexical meaning of the phraseme *видеть в розовом свете (цвете)*, complicating its structure by means of additional words. For example, the verb *see* (*видеть*) can be omitted or replaced by the lexeme *imagine* (*представлять*): *А вот теперь весна, так и мысли все такие приятные, острые, затейливые, и мечтания приходят нежные; всё в розовом цвете* (Ф. Достоевский); *Я полагаю, что это от того происходит, что ты представляешь себе жизнь в розовом цвете [...]* (М. Салтыков-Щедрин); *Короче – будущность представляется мне в самом розовом свете* (Ф. Достоевский). In artistic speech word combinations with the meaning 'only good' which are closed to the given phrasemes are used: *розово-голубые планы, розово-голубая гармония: Ты ведь, выстраивая розово-голубые планы жизни в своём капиталистическом раю, наверняка не подумала о том, что эта история скажется на мне* (А. Вайнер); *Мир и благодать, розово-голубая гармония* (Г. Вайнер).

In artistic speech not only variable but basic component of phraseological unit can be replaced, on which, as fairly admits A. Grigorash, "the main semantic weight is focused" [Григораш 2009: 128]: *смотреть сквозь розовые очки* 'look through the pink eye-glasses' [НП 1992: 595] и *Я был весел, потому что смотрел на всё в радужные очки юности* (А. Марлинский). In artistic speech synonymic expressions with the component *rainbow* (*радужный*) are used, which take additional meanings 'elevated', 'optimistic', 'bright', 'good': *Похоже, несостоявшийся самоубийца (если это был он) пребывал в самом радужном настроении* (Б. Акунин); *Он чувствовал, что любовь в самом деле становилась долгом, что она [...] начинала линять, терять радужные краски* (И. Гончаров); *И в один прекрасный день Катя поступила в труппу и уехала [...], увезя с собою много денег, тьму радужных надежд и аристократические взгляды на дело* (А. Чехов); *Правда, его радужные прогнозы рухнули, когда из Ишкашима вернулся её муж* (Ч. Абдуллаев); *У меня не случается дурных и тем более – радужных предчувствий* (С. Довлатов).

The presence of such combinations is caused by structural and semantic transformation of phraseological units and it is required by the creative potential of the bearers of Russian linguoculture. In the language of fiction there are reconstructed combinations, based on the main component of a famous phraseological unit: *Надо прежде стать под венец и тогда плавать в розовой атмосфере!* (И. Гончаров); *[...] будущее для неё потеряно, что розовые мечты уже позади, что опал цвет жизни* (И. Гончаров); *Пусть не сладились, пусть не сбылись / Эти помыслы розовых дней* (С. Есенин); *Леся с мужем смеялись – мол, вот и кончился розовый период...* (В. Маканин). Native speakers connect such combinations with strongly marked positive connotations 'cheerful', 'comprising something pleasant, joyful' [МАС 1984: 728].

So, bearers of Russian linguoculture connect semantic meaning of СТ *rose* (*розовый*) with colour characteristics, endow the shown word with positive and negative connotations. The given adjective speakers as bearers of conceptual (logical) way of thinking introduce (with some exceptions) into a wide range of combinations describing a colour of various realities and objects of

the world. Besides having spectral meaning the lexeme *rose* (*розовый*) is endowed with evaluative meanings, which are verbalized in phrasemes and new phraseological formations.

Phraseological neologisms with the component *rose* (*розовый*) are represented by combinations, emerged on the basis of fixed lexicographical origins of idioms. Speakers fulfill transformations of phrasemes by means of replacement basic and variable components of phraseological units, deployment and truncation of metaphors. At the same time, figurative characteristics of transformed set expressions with the component *rose* (*розовый*) are wider than those fixed in phraseological dictionaries.

The given observations require further analysis on the basis of texts of different genre system that will be undertaken in the future.

References

Григораш 2009: Григораш, А.М. Стилистико-функциональные фразеологические инновации в современном русском языке (на материале русскоязычной прессы Украины) [Текст] / А. М. Григораш // Русский язык и литература : Проблемы изучения и преподавания в школе и вузе : сб. науч. тр. – К., 2009. – С. 126-130.

Лихачёв 1986: Лихачёв, Д.С. Исследования по древнерусской литературе [Текст] / Д. С. Лихачёв. – Л. : Наука. Ленинград. отд-ние, 1986. – 406 с. 25000 экз.

МАС 1984: Словарь русского языка [Текст] / А. П. Евгеньева (ред.). – М. : Рус. яз., 1984. – Т. 3 : П–Р. – 750 с. – 200000 экз.

Маслова 2004: Маслова, В.А. Поэт и культура : концептосфера Марины Цветаевой [Текст] / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 256 с. – ISBN 5-89349-672-8 (Флинта) ; ISBN 5-02-033108-2 (Наука). – 1000 экз.

Миронова 1993: Миронова, Л.Н. Семантика цвета в эволюции психики человека [Текст] / Л. Н. Миронова // Проблема цвета в психологии. – М. : Флинта 1993. – С. 172-188. – ISBN 5-02-013405-8. – 2000 экз.

НЦИЯ 2007: Наименования цвета в индоевропейских языках : системный и исторический анализ [Текст] / Отв. ред. А. П. Василевич. – М. : КомКнига, 2007. – 320 с. – ISBN 978-5-484-00930-5. – 1000 экз.

Рахилина 2000: Рахилина, Е.В. Когнитивный анализ предметных имён : семантика и сочетаемость [Текст] / Е. В. Рахилина. – М. : Русские словари, 2000. – 416 с. – ISBN 5-93259-016-5. – 1000 экз.

Телия 1996: Телия, В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты [Текст] / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с. – ISBN 5-88766-047-3. – 3000 экз.

Sources and Abbreviations

Во сыром бору 1989: Во сыром бору : русские народные песни, загадки и пословицы о лесе [Текст] / Л. Гулыга (сост.). – М. : Малыш, 1989. – 24 с.

Михельсон 1903: Михельсон, М.И. Русская мысль и речь. Своё и чужое : опыт русской фразеологии [Текст] / М. И. Михельсон. – СПб. : Типография Академии Наук, 1903. – Т. 1. – 1903. – 779 с.

НП 1992: Народная проза [Текст] / С. Н. Азбелев (сост.). – М. : Русская книга, 1992. – 608 с. – ISBN 5-268-00784-X / 526800784.

РФ 1986: Русский фольклор [Текст] / В. Аникин (сост.). – М. : Худож. лит., 1986. – 367 с. – 1000000 экз.

Частушки 1990: Частушки [Текст] / Ф. М. Селиванов (сост.). – М. : Сов. Россия, 1990. – 656 с.

*Розглянуто семантику лексеми **розовий** у російській фразеології, текстах фольклору та художньої літератури XIX-XXI століть, проаналізовано лінгвокультурні компоненти значення, що закодовані в російському кольоропозначенні **розовий**.*

Ключові слова: кольоропозначення, семантика, функціонування, фразеологія, фольклор, художня література.

Available 16 September 2013.

Lubomira Hnatiuk

УДК 316.77:811.161.2

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПРАГМАТИЧНІ Й ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ
ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ МОВЧАННЯ В
УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ, ПОЛЬСЬКОМОВНОМУ, АНГЛОМОВНОМУ
ПРОСТОРАХ**

The article deals with silence as the functional-pragmatic phenomenon in the situations of everyday interpersonal interaction in the conditions of different language cultures. The difference between two types of communicative meaningful silence is explained in a principled way, i.e. they are of a very different nature.

Keywords: linguocultural aspects, silence, indirect illocutions, performatives, a gap.

Класична остіновсько-сьорлівська прагматична таксономія МА (інтенція є двигуном кожного МА) попри доповнення і корективи сучасних прагмалінгвістів, все ж і надалі залишається базовою в ТМА (теорії мовленнєвих актів) щодо своєї ємності й еластичності. Типологія ілокуцій уможливила класифікацію МА за прагматичним принципом. Дж. Остін вирізняє п'ять типів перформативів, беручи за основу класи дієслів, що виражають конкретні ілокуції, як-от: *вердиктиви* – оцінювати, засуджувати, виправдовувати, звинувачувати когось у чомусь; *екзерситиви* – наказувати, забороняти, вимагати, оголошувати, називати; *комісив* – обіцяти, декларувати, зобов'язуватися; *бехабітиви*, або *кондуктиви* – дякувати, поздоровляти, вітати, виражати співчуття, бажати, вибачати; *експозитиви* – стверджувати, зауважувати, заповнювати. У запропонованій Дж. Сьорлом у 70-ті роки XX століття класифікації визначаються такі найважливіші критерії ілокутивних МА [Searle 1976: 1-24]: ілокутивна мета; спрямованість МА від слів до дійсності і навпаки; психологічний стан мовця; і вирізняється п'ять типів МА: *репрезентативи*, або *асертиви* – мовець подає щось, що підлягає оцінці в категоріях істинності-неістинності, наприклад, *стверджує, констатує*, а це зобов'язує його нести відповідальність за істинність висловлення; *комісиви* – мовець окреслює свої майбутні дії, яких очікує від нього слухач, наприклад, *обіцяє, зобов'язується*; *директиви* – мовець спонукує слухача виконати якусь дію, наприклад, *просить, наказує, радить, запрошує*; *експресиви* – мовець виражає свій психологічний стан відносно певного пропозиційного змісту, наприклад, *поздоровляє, вибачає, просить вибачення, співчуває*; *декларатив* – мовець встановлює відповідність між дійсністю та новим пропозиційним змістом, тобто через посередництво *декларативів* створюються певні нові соціальні факти. Наприклад, виголошуючи *Вас звільнено*, мовець приводить до нового стану речей, коли слухач залишається без роботи.

Відомі вчені Н.Д. Арутюнова, Ю.Д. Апресян, Ф.С. Бацевич, Т.В. Булигіна, А. Вежбицька, В.Г. Гак, Д. Гордон, Г.-П. Грайс, Т.А. Ван Дейк, А.П. Загнітко, О.С. Ісерс, А.Е. Кібрік, Є.В. Ключев, Т.А. Космеда, Дж. Лакофф, Дж. Ліч, Дж.Л. Остін, Є.В. Падучева, І.П. Сусов, Дж. Сьорл, Н.І. Формановська, О.В. Яшенкова та інші вивчають функційно-прагматичні аспекти цілеспрямованої мовленнєвої взаємодії. Але учені не надають достатньої уваги, з одного боку, мовчанню як потужному прагматичному засобу

міжперсонального спілкування, з іншого – виявам етноспецифіки цієї особливої форми мовленнєвої поведінки у кожному конкретному випадку.

Подібні проблеми не були предметом особливої уваги науковців. Мовчання як різновид МА, на жаль, не розглядалось ані теоретиками МА, ані їх послідовниками, ані сучасними лінгвістами, як потужний прагматичний комунікативний засіб, а розглядалось впродовж тривалого часу лише в літературознавстві як стилістичний засіб, який реалізується низкою стилістичних конструкцій, як-от: риторичні фігури, які приховують прямі значення у формі метафор, порівнянь, анафор, між іншим, можуть належати до фольклорного коду (такі інструменти сигналізованого промовчування застосовуються ще з часів античних байок Езопа); типовий засіб стилістичного увиразнення: замовчується якась інформація для заохочення слухача до самостійного доповнення інформації в результаті дедукції; замовчується інформація з метою невизначеності або стратегічного перебільшення. Цілком слушно зазначає польська дослідниця К. Пісаркова: "Автор не раз оперує мовчанням. Паузами, лише на перший погляд німими, підкреслює важливість того, що збирається висловити. Замовчує особливо ті моменти, які найбільше хоче підкреслити. В античній риторичній мовчання вважається риторичною фігурою" [Pisarkowa 1994].

У сучасній прагматично налаштованій функційно-комунікативній лінгвістиці виникає потреба відійти від звуженого розгляду мовчання лише як літературного прийому і розглянути мовчання як потужний прагматичний комунікативний засіб. Цим і вмотивовується **актуальність** запропонованого дослідження. Крім того, **вияв етноспецифіки застосування мовчання в різних прагматичних виявах** є також важливою умовою ефективної комунікації, тому що національно-культурні чинники окремо взятого мовленнєвого середовища істотно впливають не лише на елементи комунікативного коду, а й на процес міжперсональної комунікації зокрема. Усе це мотивує **актуальність** запропонованого дослідження, а його **практичне застосування визначуване можливістю застосування його результатів у перекладацькій практиці** та в низці вишівських курсів з проблем міжкультурної комунікації. **Теоретичне значення** виконаного аналізу полягає в збагаченні теорії сучасної прагмалінгвістики новими інтерпретаціями комунікативних явищ. **Новою** виступає характеристика різних виявів мовчання як функційно-комунікативного засобу, що сприяє ефективності міжособистісної інтеракції в умовах міжкультурного спілкування зокрема.

Мета дослідження – розглянути вияв комунікативного засобу *мовчання* на матеріалі різних мов: української, польської, англійської, умотивовує виконання таких конкретних **завдань**: проаналізувати різні вияви *мовчання*, виявити національно-культурну специфіку застосування *мовчання* як потужного прагматичного засобу через зіставлення моделей комунікативної поведінки інтерлокуторів у різних лінгвокультурах. Контрастивний опис комунікативних моделей із застосуванням комунікативного засобу *мовчання* у різних мовленнєвих середовищах дає змогу виокремити такі форми національної специфіки мовленнєвої поведінки: ендемічність (перевагу окремих ознак комунікативних дій у тій чи тій лінгвокультурі); комунікативну лакунарність (та чи та ознака відсутня в одній лінгвокультурі, однак присутня в іншій).

З боку ролі **мовчання** сучасні лінгвісти вирізняють два гранично протилежні типи мовчання. **Комунікативно незначуще мовчання**, яке, зазвичай, не є носієм семантико-прагматичних комунікативних смислів (учасники попереднього або наступного спілкування в якийсь конкретний момент сплять, перебувають у різних кімнатах тощо). Лише в деяких випадках можна говорити про семантичне навантаження для одного із учасників спілкування комунікативно незначущого мовчання (один із потенційних співрозмовників спить, вийшов із кімнати, виконує певні фізичні або ж фізіологічні дії, несумісні з розмовами, або через обставини не може говорити (болить зуб тощо), як-от у такій ситуації:

"*Tymczasem, ponieważ cały czas **milczał** lub przemówił zaledwie parę słów, wydawało mi się, że trzeba by jakoś wtrącić się do rozmowy. Ale powstrzymywał go natrętny ból zębów*" (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

'*Тимчасом, через те, що весь час мовчав або виголосив лише декілька слів, йому здавалось, було б доречним якимось втрутитись до розмови. Але постримував його надоїдливий зубний біль*' (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

У деяких випадках подібне мовчання стає сигналом або повної неможливості спілкування, або спілкування однобічного, що й засвідчує такий фактичний матеріал:

"*Ale w wigilię dnia, w którym mieli wyjechać, **stracił nagle mowę**. Połanieckiemu serce się krajało, gdy patrzył na jego oczy, w których chwilami malował się straszny niepokój, a chwilami jakby jakaś wielka, **niema prośba**. Próbował pisać, ale nie mógł. Wieczorem przyszło porażenie mózgu – i umarł.*

Pochowano go na Campo Santo tymczasowo. Połaniecki bowiem domyślał się, iż jego spojrzenia wyrażały prośbę o przewiezienie go do kraju, a Świrski potwierdził domysł" (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

'*Але в переддень, коли вже мали виїжджати, **несподівано втратив мову**. Поланецькому серце краялося, коли дивився йому в очі, в яких інколи малювався страшний неспокій, а інколи ніби якимось велике німе прохання. Намагався писати, але не зміг. Вечором дістав удар мозку – і помер.*

Поховано його на Campo Santo, але тимчасово. Поланецький догадувався, що те німе прохання в його очах означало бажання бути похованим у своїй країні, і Свірський також підтвердив цю догадку' (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

Однак комунікативно незначуще мовчання докорінно відрізняється від тиші як природного стану безсловесності та відсутності розмови. У випадку тиші предмет ще не виділено; не можна сказати "тиша про щось" або "бути тихим про щось", оскільки тиша не має теми й автора; вона – стан буття, а не дія суб'єкта щодо об'єкта; вона не інтенціональна [Бацевич 2010].

Комунікативно значуще мовчання в процесі міжперсонального спілкування виступає усвідомленим комунікативним актом, що має нульовий план вираження, але несе в собі значення семантико-прагматичного і власне-прагматичного характеру. **Мовчання** як різновид непрямого мовленнєвого акту ілюструє така ситуація:

«*I poczęli iść razem – wszyscy trzech zakłopotani. Połaniecki wreszcie spytał:*

– *Pan podobno wybiera się do Egiptu?*

– *To dawny zamiar, ale teraz może się wybiorę. Na wsi w zimie nie ma roboty, a samemu nudno.*

Tu urwał nagle, spostrzegłszy, że wchodzi na śliską drogę.

*I szli dalej, w **milczeniu**. Osnowski rad by był ich pożegnać. Ale ludziom przywykłym przez całe lata do zachowywania pewnych form chodzi mimowiednie, choćby w największym nieszczęściu, o pozory, więc też i on pragnął znaleźć jakiś łatwy i naturalny sposób do rozstania się z nimi. Tymczasem nie mogąc nic znaleźć, przedłużał tylko trudne położenie»* (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

І почали йти разом – всі троє заклопотані. Нарешті Поланецький запитав:

– *Пан правдоподібно збирається в Єгипт?*

– *Віддавно збираюся, але тепер може вдасться поїхати. В селі зимою немає роботи, і самому нудно.*

*Тут замовк несподівано, зрозумівши, що виходить на слизьку дорогу. І йшли далі **мовчки**. Основський був радий з ними попрощатись. Однак людям, які привикли протягом багатьох років дотримуватись певних етикетних форм, йдеться мимоволі, навіть в хвилини найбільшого нещастя, про певний імідж, тому він й намагався знайти якийсь простий*

і ненав'язливий спосіб аби попроситись з ними. Тимчасом йому це не вдавалося, і він тільки видовжував перебування у незручній ситуації' (Henryk Sienkiewicz. Rodzina Połanieckich).

Контекст ситуації пояснює, яка особиста трагедія спіткала пана Основського: в спосіб досить вульгарний його залишила дружина, його укохана Анетка, яку він і публічно, і приватно обожнював. Аналізований фактичний матеріал засвідчує мовчання як непрямую ілюстрацію, тому що в наведеному фрагменті комунікативно значущого мовчання розмову імпліцитно продовжують, а не припиняють.

У функції **перформатива** мовчання не виражає оцінювання (відсутність оцінки в категоріях *істинний / неістинний*, будучи дією, а не повідомленням про неї), однак вносить інформаційний зміст, який впливає на адресата: в результаті застосування мовчання спричинює певні вагомні наслідки, тому що заплановане, стратегічно вжите мовчання, змінює дійсність подібно як і інші висловлення-перформативи. Крім того, мовчання-перформатив, передбачає можливість введення до складу перформативного висловлення лексеми *цим (hereby)*, (*Цим*) мовленнєвим актом **мовчання** позбавляю тебе інформації на задану тему. Виконується теж умова успішності: наявність відповідних умов, які покликані забезпечувати ефективність здійснення МА мовчання-перформатива. У випадку мовчання-перформатива сигнали надсилаються для ідентифікації, що дійшло до промовчування: адресант МА мовчання як перформатива надсилає сигнали адресату в такий спосіб аби слухач відчитав: дійшло до МА мовчання. Мірою успішності мовчання як перформатива буде правильне декодування сигналів адресатом – дійшло до промовчування з якогось приводу, що й засвідчує такий КА (неакцептація співчуття, бажання не підтримувати тему розмови):

Адресант: *Співчуваю з приводу Вашого розлучення.*

Адресат: *На вул. Львівській відкрили новий ресторан, Ви чули про це?!*

Промовчування у ситуації, коли очікується вербальна відповідь, є також прагматичним КА, що засвідчують такі ситуації фактичного матеріалу:

(Лікар:) – *Баба Зося була нещасна жінка, нічого не скажеш. І добра серцем, хоча й страшна зовні.*

"Знаємо ми її добре серце", – подумав Дмитро, а вголос сказав:

– Тобто ви не можете нічого сказати, де тепер ця санітарка? (Є. Кононенко. Зрада).

Ще один приклад.

"Połaniecki zaś pomyślał:

Byłabyś pustelnicą pod warunkiem, żeby na drugim brzegu jeziora stało parę tuzinów frantów i przypatrywało się przez lornetki, co pustelnica robi i jak wygląda.

Był zbyt dobrze wychowanym, żeby powiedzieć jej wprost to, co pomyś-

lał, ale powiedział jej coś podobnego i co można było tak zrozumieć" (Sienkiewicz Henryk. Rodzina Połanieckich).

'А Поланецький подумав:

Була б ти пустельницею за умови, аби на протилежному березі озера стало декілька десятків адораторів і приглядалося б через біноклі, що пустельниця робить, і як виглядає.

Однак, був занадто добре вихований, аби сказати вголос те, що подумав, тому сказав щось подібне, і що можна було приблизно так зрозуміти' (Sienkiewicz Henryk. Rodzina Połanieckich).

Ця ситуація засвідчує, що як в українськомовному просторі, так і в інших аналізованих лінгвокультурах трапляються інколи ситуації, коли комунікант промовчує і не висловлює критичних зауваг вголос, вихований співрозмовник, дотримуючись максими такту, стримується як від добродушного кепкування, так і від відкритих критичних зауваг.

У МА мовчання важливішим, ніж в інших МА, є особа адресанта, тобто автора промовчування, а саме мотиву промовчування, або як це окреслюється в сучасній ТМА (теорії мовленнєвих актів) – інтенції адресанта. Найбільш суттєві ознаки МА мовчання як перформатива згідно з концепцією Г.-П. Грайса окреслюються позиціонуванням мовчання між двома постулатами максими повноти інформації, яка у своїй реалізації передбачає

необхідність адекватно нормувати інформацію: з одного боку, висловлення повинно вміщувати стільки інформації, скільки необхідно для розуміння (make your contribution as informative as it is required for the current purpose of the exchange); з іншого, інформаційний внесок не повинен бути більшим від того, який вимагається (do not make your contribution more informative than it is required), що й засвідчує така ситуація:

Батьки запитують доньку, яка щойно повернулася з дня народження від своєї подруги, про те, чи вдалася вечірка. Дівчина реагує в такий спосіб: "Скатертини на столах були чудові!"

Якщо адресат не сумнівається в тому, що адресант дотримується принципу кооперації, він, очевидно, зробить припущення про те, що заувага співрозмовника про наявність гарних скатертин на столах повинна означати ще щось інше, крім того, що дослівно стверджується, як-от, що їжа була посередня, а товариство нудне, і в результаті, "читаючи між рядків" на підставі промовчуваної інформації, дійде висновку про те, що вечірка абсолютно не вдалася.

Ще одна ситуація ілюструє реалізацію МА мовчання-перформатива через порушення максими релевантності:

Марія запитує Ольгу про нову працівницю в їхньому офісі: "Що ти думаєш про нашу нову працівницю?", – на що Ольга реагує, відповідаючи: "Яка сьогодні гарна погода!"

У наведеній ситуації має місце порушення максими доречності (не відхилятися від теми; говорити по суті), що породжує підтекст висловлення: співкомунікант промовчує на задану адресатом тему, тому що не бажає розмовляти на тему особистісних якостей третьої особи, хоча цього вербально не стверджується. Замовчування критичної уваги є сигналом, що не належить цієї уваги відбирати як КА, тому що ця увага або недоречна, або заперечує соціальним нормам етикетної поведінки. Мотивами, які формують інтенцію адресанта МА мовчання як перформатива, є обмеження щодо соціальних конвенцій, щодо норм життя морального, політичного, суспільного, естетичного, варіантів так званих соціальних «табу», що виникають з тих норм. Покладаючись, таким чином, на максими та постулати принципу кооперації, співрозмовники успішно спілкуються, не висловлюючи вербально, однак імплікуючи "між рядків" більше, ніж дослівно звучить.

Мовчання як перформатив – це замовчування інформації щодо конкретного предмета мовлення як вияв максими такту, як-от у проаналізованих ситуаціях: *скатертини на столах були чудові* або *Яка сьогодні гарна погода!* Наявність і якість сигналів промовчування залежать від інтенції адресанта. Комунікативно значуще мовчання є невербальною формою міжперсонального спілкування: *перформативним МА* в одній ситуації, *непрямою ілокуцією*, – в іншій. Адресант МА мовчання як перформатива керується зовсім іншими інтенціями, ніж автор МА мовчання як непрямої ілокуції. У випадку мовчання як непрямого МА адресант виражає інтенцію аби інформація була прихованою, маскуючи свій перлокутивний намір у прагматичній імплікатурі. І мірою успішності непрямої ілокуції мовчання буде прихованість комунікативної інтенції в імплікатурі. *Непрямий МА мовчання* сигналізує наявність промовчуваної інформації, яку адресант не бажає оприлюднювати. В основі *непрямого МА мовчання* є мовленнева (прагматична) імплікатура – прагматичні компоненти змісту повідомлень, що містять приховане значення, підтекст, за допомогою яких висловлення використовуються, щоб передати більше, ніж вони дослівно означають, і які виводяться адресатом з контексту мовленневої ситуації шляхом припущень завдяки знанню комунікативних принципів та постулатів спілкування. Прагматичну імплікатуру (наявність замовчаної інформації) сигналізує така ситуація:

"Клієнтка розмовляє з працівницею хімчистки в присутності іншої клієнтки. Одного разу працівниця уможливила клієнтці чищення кожуха, що не відповідає правилам хімчистки. Цього разу клієнтка залишає речі до чищення згідно з правилами хімчистки, і хоче довідатись про термін відбору:

Клієнтка: "15 березня?"

Працівниця: "Можете прийти 14 березня, в п'ятницю».

Клієнтка: «Ага, якщо Ви сьогодні працюєте зранку, то в п'ятницю Ваша зміна – після обіду, чи не так?"

Працівниця правильно декодує прагматичну імплікатуру, яка впливає з промовчуваної інформації: клієнтка хотіла б зустрітись саме з нею, і відповідає: «Так, то, якби щось потрібно..., то можемо поговорити" [Pisarkowa 1994].

У згаданій ситуації адресант МА мовчання як непрямої ілокуції виражає інтенцію приховання інтенції від іншої клієнтки, маскуючи свій перлокутивний намір.

Різноманітні варіанти промовчування в різноманітних комунікативних ситуаціях, які вимагають невербальної реакції, диктують обережність в аспекті узагальнення таких критеріїв щодо МА мовчання як бажана /небажана інформація. У МА мовчання зовсім не йдеться про заощадження вербальних засобів (кількість висловлень), але йдеться про старанний (якісний) їхній відбір (максима якості) і можливість / неможливість їхнього застосування, а також оцінювання (модальність) через промовчування. Отже, комунікативно значуще мовчання є невербальною формою міжперсонального спілкування: *перформативним МА* в одній ситуації, *непрямою ілокуцією*, – в іншій. Різні вияви мовчання у лінгвістичному аспекті ілюструє Схема 1.

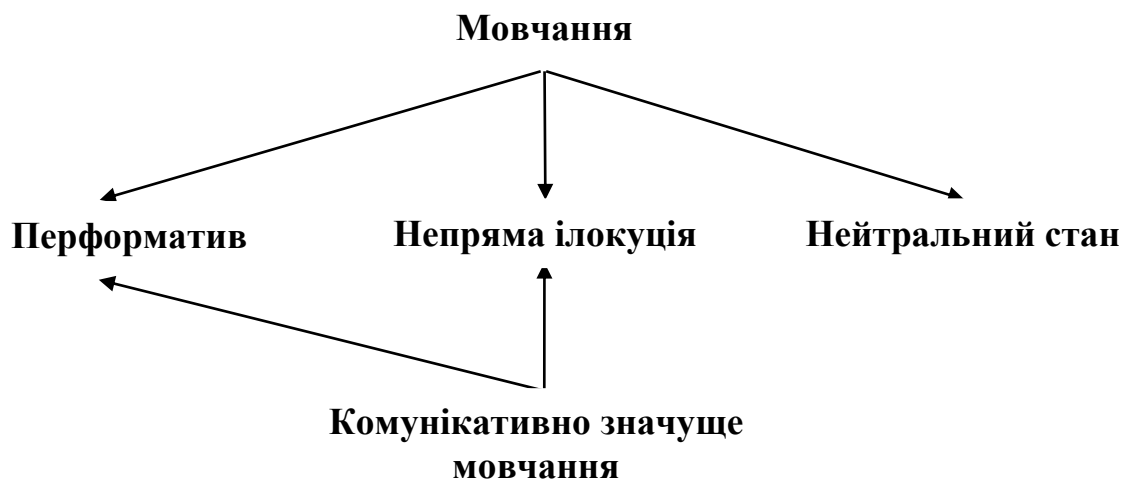

Схема 1. Види мовчання

Контекст сприяє правильній інтерпретації такого невербального компонента КА, яким є мовчання (нульова вербальна реакція комуніканта). Аналізований невербальний засіб може вміщувати в собі такі ілокутивні сили, як: 1) згоду зі словами мовця; 2) небажання комуніканта підтримувати тему КА; 3) сповідування принципу ввічливості; 4) ритуальний зміст "вшанування хвилиною мовчання" [Горелов 1980:15]. Залежно від ілокутивних функцій попередніх МА, що виявляються в контексті, мовчання прагматично мотивоване різними чинниками, що ілюструє Схема 2:

Схема 2. Чинники, що мотивують мовчання

Цей невербальний засіб констатується в різних мовах як активний комунікативний засіб:

1) мовчання як засіб, що зменшує ризик конфліктного спілкування: *Ліпше мовчати, ніж сварку почати; Мовчанка гнів гасить; Мовчи та свою біду товчи; My tongue is my enemy (Язик мій – ворог мій); „Są prawdy, które mędrzec wszystkim ludziom mówi, Są takie, które szepce swemu narodowi; Są takie, które zwierza przyjaciółom domu; Są takie, których odkryć nie może nikomu”* (Adam Mickiewicz);

2) мовчання як вияв рівня компетентності учасника комунікації; колективна народна мудрість виділяє два типи такого мовчання:

а) мовчання некомпетентного мовця: *Не до ладу сказати – краще мовчати; Знаєш – кажи, не знаєш – мовчи; Не соромно мовчати, як нічого сказати; Silence is golden (Мовчання – золото);*

б) мовчання як вияв компетентності: *Хто мовчить, той більше знає; Хто розумніший, той більше мовчить; There is time to speak, time to be silent (Час говорити – час мовчати); Żołnierz dziewczynie nie skłamie, chociaż nie wszystko jej powie (піснь народна);*

3) в українськомовному комунікативному просторі мовчання вживається також як сигнал згоди з адресантом, його словами, аргументами, позицією, поглядами тощо: Мовчання – знак згоди; Хто живе в згоді, тому й слів не потрібно. В інших досліджуваних мовленнєвих середовищах у цій функції мовчання як комунікативного засобу відзначається комунікативна лакунарність.

У різних лінгвокультурних просторах помітна різниця у позиціонуванні мовчання як засобу виявлення ігнорування в ситуаціях, коли адресат образився. Західноєвропейська мовленнєва лінгвотрадиція, зокрема англійський комунікативний простір, розвинула традицію світських розмов, фатичних висловлень для уникнення незручного мовчання, яке, на відміну від української мовленнєвої традиції, в західноєвропейському мовленнєвому середовищі позиціонується як невічливе. Західноєвропейський інтерлокутор, незапізнаний з особливостями української лінгвокультури може розгубитися, сприймаючи мовчання як вияв невічливого ігнорування.

В українській лінгвокультурі концепт *мовчання* зумовлює специфічну форму вияву десапробати в **КЖ** (комунікативному жанрі) **меж міжособистісної сфери** у випадку необхідності висловлення негативних оцінок. Розглядаючи відомий афоризм Л. Вітгенштейна : „Про що неможливо говорити, про те потрібно мовчати”, слід відзначити, що неможливість говорити про щось уможливорює мовчання про те ж саме, на зразок висловленого, у статті професора Анатолія Загнітка "У слові рідному відшукай себе": "*Тому ми, українці, навіть і мовчимо українською мовою*" [Україна Козацька 2011].

У комунікативно значущому мовчанні розмову імпліцитно продовжують, а не припиняють мовчанням, ілюстрацією чого є така ситуація:

– *Може, маєш що переказати для мами? – спитала Зоня. – Сподіваюсь кожної хвилини Дори Вальде...*

– *Нічого не переказую і не поїду...*

– *А Дорі Вальде що переказати?*

– *Від мене?... Альбінській? Ні, Альбінським я не маю що переказувати, нехай мене залишать у супокую. Я їх не хочу знати, я їх...*

Дора стояла ще оперта плечима до стіни, і Юліян її застав у такій позиції.

– *Ви чули, пані Вальде? – спитав ще схвильованим голосом.*

– *Чула, – відповіла шепотом.*

– *Вибачте, я був подразнений.*

Мовчанка.

– *Я відказував на Альбінських.*

– *Я зайшла сюди попрощатися..., але більше не зайду.*

– *І не вибачите мені?*

Знову мовчанка”! (Ольга Кобилянська. Апостол черні).

У цій ситуації *мовчання* можна вважати різновидом перформатива, тому що передбачає можливість введення до складу перформативного висловлення лексеми *цим* (*hereby*), на зразок (*Цим*) *мовленнєвим актом мовчання позбавляю тебе інформації на задану тему*, крім того, присутнє декодування сигналів адресатом – дійшло до промовчування з якогось приводу. Врешті решт, мовчання у функції перформатива спричинює зміну дійсності з певними вагами наслідками для учасників інтеракції: формуються інші, ніж до моменту КА, реляції між співкомунікантами.

Як підтверджує фактичний матеріал, у досліджуваній українськомовній лінгвокультурі *мовчання* займає сильну позицію як перформатив у функції десапробати, прикладом чого слід відзначити зокрема допустимість мовчазного ігнорування адресата тижнями, місяцями, а навіть роками у випадку заподіяння ним кривди з боку адресанта.

В аналізованих польській, британській, американській лінгвокультурах, помітна різниця в позиціонуванні мовчання як засобу ігнорування в ситуаціях, коли адресант образився. У британській чи американській лінгвокультурах *мовчання*, як стратегія дискурсу такту в подібних комунікативних ситуаціях, взагалі відсутня, тобто в цьому випадку відзначається комунікативна лакуарність. У польськомовному середовищі мовчання як непряма ілокуція у функції вияву десапробати позиціонується як слабке, тому що тільки інколи застосовується у ситуаціях, наприклад, коли незадоволений інтерлокутор публічно піднімається з місця і, нікому нічого не кажучи, виходить.

КА *мовчання* як ігнорування адресата протягом довгого проміжку часу у польськомовному середовищі відзначається комунікативною лакуарністю.

Проте *мовчання* як перформатив типу замовчування інформації у незручних ситуаціях в усіх аналізованих лінгвокультурних просторах є досить поширеним засобом міжперсонального спілкування.

Отже, елемент міжперсонального спілкування, який зумовлює розуміння, – це не тільки лексичне і граматичне оформлення мовлення і не тільки різноманітність фонетичних елементів, інтонації, мелодики тощо, але й *мовчання*.

Згідно з екзистенційно-онтологічним фундаментом мовної концепції німецького філософа Мартіна Гайдеггера, мовлення розглядається зокрема через мовчання як один з основних феноменів (слухання, мовчання, поголоски і под.). Мовчання – це другий феномен мовлення, його екзистенційний (смысловий) фундамент. Для М. Гайдеггера *Мовчання – вступ до розмови*.” Прислухатися до мови треба в мовчанні: “той, – говорить філософ, – хто перериває бесіду мовчанням, може достеменніше дати до зрозуміння, ніж той, хто говорить без упину. Мовчання це не німота, тому що лише у справжньому мовленні можливе мовчання” [Heidegger 1979: 165].

У мовчанні закладена можливість зробити щось явним, тобто здійснити розуміння. А разом з розумінням, – пише М. Гайдеггер, – проявляється і відкритість *Dasein*. Тому “мовчання здатне закликати і повернути буття-тут до його найвласнішого буття” [Там само: 281].

Щоб уміти мовчати, треба мати що сказати, тобто мати власну і багату розкритість самого себе. І, як наслідок, могли мовчати. Замовчування як форма прихильності не стільки приховує, скільки “у стурбованому поведженні і бутті з Іншими – ставить буття на перше місце” [Там само: 282]. Згідно з гайдеггерівською концепцією мовлення, саме з замовчування походить справжнє уміння слухати. В обох цих феноменах (слухання і мовчання) стає видимим мовлення як “буттєвий модус буття-тут”.

Перспективним напрямом подальших компаративних досліджень мовчання як потужного прагматичного засобу міжперсональної взаємодії у різних лінгвокультурних просторах є вияв етноспецифіки для піднесення ефективності в міжкультурному спілкуванні.

References

- Бацевич 2010: Бацевич, Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики [Текст] : монографія / Ф.С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
- Вітгенштейн 1995: Вітгенштейн, Л. Філософські дослідження [Текст] / Л. Вітгенштейн. – К. : Основи, 1995. – 311 с.
- Гнатюк 2009: Гнатюк, Л. Взаимодействие коммуникативных максим в условиях межличностного общения [Текст] / Л. Гнатюк // Вестник Воронежского Государственного Университета. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. № 1. – Воронеж : Издательство ВГУ, 2009. – С. 23-26.
- Гнатюк 2011: Гнатюк, Л. Прагматичні й функціонально-комунікативні особливості імплікатури іронії [Текст] / Л. Гнатюк // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 131-137.
- Горелов 1980: Горелов, И.Н. Невербальные компоненты коммуникации [Текст] / И. Н. Горелов – М. : Просвещение, 1980. – 104 с.
- Загнітко 2006: Загнітко, А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 289 с.
- Манакін 2012: Манакін, В. М. Мова і міжкультурна комунікація [Текст] : навчальний посібник / В. М. Манакін – К. : Видавничий центр “Академія”, 2012. – 284 с.
- Austin 1993: Austin, J. Mówienie i poznanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne. Tłum. Bohdan Chwedeńczuk [Text] / J. Austin – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993. – 708 s.
- Grice 1975: Grice, H.P. Logic and Conversation [Текст] / H. P. Grice// Syntax and Semantics. – New York : Academic Press, 1975. – Vol. 3. – Pp. 5-58.
- Grodziński 1980: Grodziński, E. Wypowiedzi performatywne. Z aktualnych zagadnień filozofii języka [Текст] / E. Grodziński. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1980. – 208 s.
- Heidegger 1979: Heidegger, M. Prolegomenia zur Geschichte des Zeitbegriffs [Text] / M. Heidegger. – Frankfurt a/M, 1979. – 443 s.
- Hnatiuk 2008: Hnatiuk, L. How to Do Things with Words to Achieve more Effectiveness in Communication [Text] / L. Hnatiuk // Східнослов'янська філологія. – Горлівка, 2008. – Вип. 14. – С. 25-34.
- Leech 1983: Leech, G. Principles of Pragmatics [Text] / G. Leech. – London : Longman, 1983. – 250 pp.
- Searle 1976: Searle, J. The Classification of Illocutionary Acts [Text] / J. Searle // Language and Society. – New York : Academic Press, 1976. – Vol. 5. – Pp. 1-2.

Sources and Abbreviations

- Загнітко 2011: Загнітко, А. П. У слові рідному відшукай себе [Текст] / А. П. Загнітко // Україна Козацька : загальнонаціональна газета українського реєстрового козацтва. – Донецьк, 2011. – № 1-2 (143-144). – С. 10.
- Кобилянська 1994: Кобилянська, О. Апостол черні [Текст] / О. Кобилянська. – Львів : Каменяр, 1994. – 247 с.
- Кононенко 2002: Кононенко, Є. Зрада. ZRADA made in Ukraine : [роман] / Є. Кононенко. – Львів : Кальварія, 2002. – 160 с.
- Pisarkowa 1994: Pisarkowa, K. Z pragmatyki, stylistyki, semantyki i historii języka [Text] / K. Pisarkowa. – Kraków : PAN, 1994. – 299 s.
- Sienkiewicz 2004: Sienkiewicz, H. Rodzina Połanieckich [Text] / Henryk Sienkiewicz. – Krakow : Zielona Sowa, 2004. – 480 s.

У статті розглянуто мовчання як особливий різновид імпліцитних компонентів повідомлення. Характеризуються функційно-комунікативні особливості мовчання як потужного прагматичного комунікативного засобу в різних лінгвокультурних просторах в умовах міжперсонального спілкування. Розрізняються різні типи комунікативно значущого мовчання: мовчання як перформатив і мовчання як непряма ілокуція.

Ключові слова: лінгвокультурний аспект, мовчання, непрямі ілокуції, перформативи, лакуна.

Available 11 September 2013.

Vira Slipetska

УДК 81'1+81'373

CURSINGS AS BEHAVIOUR SPEECH FORMULAS THAT VERBALIZE NEGATIVE EMOTIONS AND STATES

The scientific research is focused on the analysis of the communicative laws represented by means of cursings in which the speech formulas and models of communicative tactics have been fixed and realized by the representatives of a certain linguistic culture in the aspect of actualization of negative emotions, states, feelings to verbalize threats, quarrels taking into account a national character of a certain linguistic culture.

Keywords: linguistic culture, communicative space, speech formula, cursing, threats, quarrels, negative estimation, national character.

A modern interpretative prahmalinguistic paradigm of knowledge is focused on the analysis of the peculiarities of a communicative space modeling aimed at a successful communication. The experience of certain linguistic cultures must be investigated. This experience concerns the communicative tactics that verbalize different communicative situations illustrating negative emotions, feelings and states, quarrels, threats, etc. But in every linguistic culture there's the system, certain speech formulas, stereotype phrases that are used to neutralize or to explain in an ironic form the reasons for negativeness in communication, to foresee the possibility of appearing of such communicative situations, to focus on positiveness. Such a communicative code is reflected in cursings [Франко 2006]. The above mentioned investigative approach belongs to the topical directions of linguistics, such as: axiological pragmalinguistics, linguistics of emotions, communicative linguistics, psycholinguistics, paremiology.

The above mentioned phenomenon has been investigated by M. Alefirenko, Yu. Apresyan, N. Arutjunova, O. Volf, T. Kosmeda, V. Mokiyeenko, T. Osipova, Yu. Pradid, O. Selivanova, J. Sternin. V. Teliya, V. Shahovskiyi, I. Shkitska and others. In Ukrainian linguistic researches the manipulative tactics of positiveness, semantic and pragmatic peculiarities of complementary expressions have been investigated by I. Shkitska [Шкіцька 2012]. The **relevance** of research is determined by the analysis of speech formulas that verbalize the negative emotions. Emotionality is a linguistic category that expresses certain emotional states of a person by means of the language units [Шаховский 2008, 2010].

The **purpose** of the research is to describe speech formulas of verbalization of the negative emotions, feelings and states, directed to neutralization of the negative influence in a communicative space of the Ukrainian linguistic culture, taking into account a speech expression of the Ukrainian consciousness, the expression of the Ukrainian national character. The purpose raises the following **tasks**: 1) to compile the sample of cursings; 2) to single out the speech formulas that verbalizes the negative emotions; 3) to determine the following speech genres: cursing, paroemia; 4) to analyze the speech formulas that are used during quarrels, fights, threats.

The **novelty** of the research is determined by the analysis of speech formulas that verbalize the negative emotions in Ukrainian linguistic culture. The novelty is also defined with the analysis of a speech genre cursing.

The **theoretical value** of the study is reasoned with the disclosure of speech formulas that verbalize the negative emotions and states.

The theoretical results give reasons for **practical importance**, which may be used in linguistics of emotions, psycholinguistics as well as in pragmalinguistics.

Each language paroemia fund contains the information about the peculiarity of a communicative and emotional competence of this or that linguistic culture, its ability to model the speech behaviour formulas, to verbalize the behaviour tactics, in particular the reaction to express the negative emotions, feelings and states. Concerning the Ukrainian linguistic culture this information is distinctly traced in "Галицько-руські народні приповідки" ("Halytsko-Rus'kyh Narodnyh Prypovidkah"), compiled by I. Franko.

In the consciousness of the Ukrainians from Halychyna certain stereotypes have been worked out. These stereotypes illustrate a certain verbal reaction on a definite situation, its estimation, as well as the estimation of a person's behaviour in this situation, approval and disapproval. These speech stereotypes are called "speech formulas" by I. Franko (see the works of T. Kosmeda [Космеда 2010]). These formulas verbalize mainly negative emotions, feelings of anger, fear, irritation, dissatisfaction, hatred and the others, that are represented in quarrels, threats, cursings and the others. These facts were partially mentioned in the works of the author of the article [Сліпецька 2011; Сліпецька 2013].

The cursings illustrate some emotionality of the Ukrainians. The emphasis is mainly laid on the emotions of a person, his or her sensual sphere, compare: *до серця му помовив* – the contrary by I. Franko: *промовив* this word addresses to feelings [Франко 2006: 115].

Ivan Franko fixed the examples of offensive addresses that were used by different social classes, for instance, "*a stupid recruit*" translated as "*рекрутське вухо*" [Франко 2006: 15]. The nation has certain formulas to answer different offences, rebukes, threats that concern a definite situation or an abstract one, compare: *Не роби так, бо гріх. – Е, гріх у міх, а спасеніє в торбу, а хто буде на перешкоді, того в морду* – the commentary is made by I. Franko: *it's a sin to do it* [Франко 2006: 30], making fun of: *Я ріс та все в ніс* – the commentary is made by I. Franko: *usually a man snaps back when he is made fun of because of his big nose* [Франко 2006: 60]; *не все сі то робить, що сі говорить* – the commentary is made by I. Franko: *a person answers when being threatened* [Франко 2006: 30].

Sometimes this kind of answers have a joking character, compare: *Пан Біг не дитина, би слухав дурного Кліма* – the commentary is made by I. Franko: *answering cursing and threats* [Франко 2006: 133].

Cursings may be of a soft character not evil and kind as well. The trait of a national Ukrainian character of being devout: the belief that only God has a right to judge: *бодай ті Пан Біг, але я ти не зичу* – the commentary is made by I. Franko, for instance: a joking cursing when a man curses being angry, "*recollection that it is a sin to curse*" [Франко 2006: 177]. The folk wisdom reflects the knowledge of Psychology, certain recommendations are given to prohibit "evil words", compare: *Не рікши му ліпше* – the commentary: "the word "*рікши*" is used when saying something evil about a person" [Франко 2006: 15].

The following euphemistic cursings have a joking character: *Підеш до Пана Бога на скаргу* – the commentary is made by I. Franko: *when somebody seeks the reason for a quarrel and the other person says to step back otherwise he or she would be beaten and even the God will not help* [Франко 2006: 34]; *Бодай тобі горнець розстрілило!* – the commentary: the cursing a joking character [Франко 2006: 52]. Evidently, the cursing is modelled by a female language personality because the image peculiar to a woman is represented in this cursing. Sometimes the cursing is projected to an unexpected effect, contrary to a negative one, compare: *Піб'є тебе Пан Біг квасним молоком* – the commentary is made by I. Franko: "*a big disaster*" [Франко 2006: 134], "disaster" sauer milk is meant, that was a favourite drink of peasants. So, a certain "conditional" cursing is meant, in fact – that is a wish to enjoy the meal / food.

But there are also euphemistic cursings that wish diseases and death, compare: *А розперло би тобі бік!* – the commentary: *cursing* [Франко 2006: 51]; *А робив би грудьми!* – the commentary: *cursing: “to work hard”* [Франко 2006: 28]. The cursings concern even children. That is may be caused by the situations of an upbringing process, when children are disobedient, are mischief makers. Adults get irritated and use cursings and the process of neutralization of the negative emotions takes place, for instance: *Бодай єс не ріс більший!* – the commentary: *the cursing concerns a young boy* [Франко 2006: 59].

Some cursings are based on the Slavic believes: *Бодай єс руку з гробу виставив!* – the commentary is made by I. Franko: *the cursing, motivated by a folk belief that a criminal who is not punished shows his hand from the coffin/grave, asking for punishment* [Франко 2006: 63], so the above mentioned cursing concerns the legal sphere: judgement and punishment are meant.

The expression of threat in the language consciousness of the Ukrainians is represented with certain language formulas. The most widely spread threats are the following: a physical punishment, killing, for example: *Як ти пірву в свої руки, то з тебе гною нароблю!* – the commentary: *the rivals* [Франко 2006: 71]; *Не минеш ти моїх рук!* – the commentary: *the man's threat addressed to another man* [Франко 2006: 67]; *Як ти вхоплю в руки, то з тебе кишки випуцу* – the commentary is made by I. Franko: *the rival's threat of a physical punishment* [Франко 2006: 71]; *Як ти пірву в свої руки, то з тебе гною нароблю* – the commentary: *the threat of a physical punishment* [Франко 2006: 71]; *Стережи сі моїх рук, бо не життя твоє* – the commentary: *the threat of killing* [Франко 2006: 69].

The so called "soft" threats may be singled out. These threats concern children, for instance: *Буде прут у роботі* – the commentary: *the threat of being physically punished (concerns children)*, compare: *Свари – не розуміє, бий нема що* – the commentary: *concerns an imbecile, disobedient child* [Франко 2006: 80]; the threats-vulgarisms: *Буде с-ка в роботі!* – the commentary: *the threat of being physically punished* [Франко 2006: 38]; threats-euphemisms: *Будеш у роботі!* – the commentary: *the threat concerns a physical punishment* [Франко 2006: 38]; *Не минеш ти моїх рук!* – the commentary: *the threat of being physically punished* [Франко 2006: 67].

The speech genre "a quarrel" has a peculiar paroemiological verbalization. The quarrel is verbalized as reasonless, needless, in vain, a folk consciousness disapproves this action, calls for peace, compare: *Посварилисмося та й сі перепросимо* – the commentary of I. Franko: *the quarrel caused with silly trifles that aren't worth fighting* [Франко 2006: 80]; *Нема що робити, треба ся сварити* – the commentary is made by I. Franko: *the quarrel caused with silly trifles* [Франко 2006: 80]; *Сварімося, діду, за чужу біду* – the commentary is made by I. Franko: *said about the quarrel that has no reasonable grounds* [Франко 2006: 80]; the situation that acquires admonition, warning not interference is singled out (a national trait of character of the Ukrainians – individualism is verbalized), compare: *Не сварися дідку за чужу бідку* – the commentary is made by I. Franko: *don't start quarreling if it does not concern you* [Франко 2006: 80]. A precedent situation is verbalized that is modelled, based on anecdote the ending of which served the basis of paroemia that criticizes a groundless quarrel, perhaps, the quarrel that helps to get rid of a stress: *Сварімся, бабуню!* – *Та за що, синочку? Та сварімся, стара тупице! А ти собачий сину, чого хочеш?* – *Дякую, бабуню, вже посварилисьмося* – the commentary is made by I. Franko: *the anecdote is about a groundless quarrel* [Франко 2006: 80]. In Ukrainian Halitsian linguistic culture "a quarrel" may be emotionally expressed. It may cause an affectation state, for instance: *Сварімося стіни тріщать* – the commentary of I. Franko: *about a loud quarrel* [Франко 2006: 80]; *Таку сварку почав, що був дим мало не сів на хату* – the commentary is made by I. Franko: *about a loud quarrel* [Франко 2006: 81]. A folk wisdom states: *Від сварки до бійки рукою подати* – the commentary from I. Franko: *a quarrel causes fighting* [Франко 2006: 81]; *В сварці один другого не цілує, чи малює* – the commentary is made by I. Franko: *in a quarrel nobody is spared* [Франко 2006: 81]; *Не вдаваймося в сварку, бо будеш битий* – the commentary: *"an admonition is said to a man who is fond of fighting"* [Франко 2006: 81].

In paroemia fund the concept-image of a person who is fond of fighting is verbalized, a person is warned, for instance: *А сварив бис сі з сорочков* – the commentary of I. Franko: "is said about a person who is fond of making quarrels". Sometimes I. Franko explains the semantic structure of a cursing, gives its semantic-pragmatic motivation, for instance: *сорочка найближча до тіла* [Франко 2006: 80]. *People who are fond of fighting are usually made fun of: Дай Боже вам посваритись, а нам подивитись* [Франко 2006: 81]; *Уперед сварили сі, а тепер цілують сі* – the commentary is made by I. Franko: *a behaviour characteristics is verbalized that implies the change of a mood* [Франко 2006: 80]; *Я сі з тобов не годен висварити* – the commentary: *is said about a man who is fond of fighting* [Франко 2006: 80].

There examples of cursings among neighbors who are fond of fighting: *Я найму кого, аби сі з тобов на шихти сварив* – the commentary is made by I. Franko: *is said about a neighbor, a person had a fight with*. The explanation given to the word "шихта" / "шихта в Бориславі" – a twelve-hour work [Франко 2006: 80]. The situation that concerns a quarrel between people who are familiar: *Розійшились як чорна хмара* – the commentary: *is said about ex-lovers, close friends* [Франко 2006: 50].

Conclusions. Each linguistic culture and language consciousness create the code of speech behavior that represents people's inclination to express negative emotions (dissatisfaction, irritation, anger, hatred, fear) affectation states or a negative mood. The above mentioned state is verbalized with speech formulas of a quarrel, cursing or threats. In paroemia fund of the Ukrainians there are many units are aimed at criticizing negative activities, verbalization of some irony, indirect expression of admonition, warning, recommendations, emphasis on traditions, religious bans, moral imperatives. The form of an indirect communication, euphemism-phrases is used as well as vulgarisms peculiar to modeling of a negative communication. As it can be seen people's consciousness reflects the knowledge of psychology, laws and rules of a successful communication. All these aspects are described, formulated and characterized in the sphere of the modern humanities.

Perspective is determined by the necessity to single out the peculiarities of modeling of paroemia formulas that concern the specificity of verbalization of the negative emotions and states in Ukrainian, Russian and English linguistic cultures.

References

Космеда 2010: Космеда, Т.А. Комунікативний кодекс українців у пареміях [Текст] / Т. А. Космеда. – Дрогобич : Коло, 2010. – 272 с.

Космеда 2010: Космеда, Т.А. Комунікативна компетенція Івана Франка та особливості його риторики [Текст] / Т. А. Космеда // Іван Франко : дух, наука, думка, воля матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 73-85.

Сліпецька 2011: Сліпецька, В.Д. Прокляття як засіб репрезентації негативної комунікації [Текст] / В. Д. Сліпецька // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2011. – Вип. 32. – С. 236-241.

Сліпецька 2013: Сліпецька, В.Д. Вияв негативних емоцій в українській, російській і англійській лінгвокультурах : мовленнєвий жанр прокляття [Текст] / В. Д. Сліпецька // *Studia Ucrainica Rosnaniensia*. – Познань : Видавничий центр Познанського університету імені Адама Міцкевича, 2013. – С. 195-200.

Шаховский 2008: Шаховский, В.И. Лингвистическая теория эмоций [Текст] / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с. – Библиограф. : с. 389-407. – ISBN 978-5-94244-019-0.

Шаховский 2010: Шаховский, В.И. Эмоции : долингвистика, лингвистика, лингвокультурология [Текст] / В. И. Шаховский. – М. : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 128 с. – Библиограф. : с. 118-124. – ISBN 978-5-397-00850-1.

Шкіцька 2012: Шкіцька, І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект [Текст] / І. Ю. Шкіцька. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с. – Бібліограф. : с. 392-435. – ISBN 978- 966-489-138-4.

Sources and Abbreviations

Галицько-руські 2006: Галицько-руські народні приповідки : [у 3 тт.] / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 2-е вид. – Т. 1. – 818 с. – Т. 2. – 813 с. – Т. 3. – 699 с.

Наукова студія присвячена аналізу законів комунікативного простору, репрезентованого у вигляді проклять, де зафіксовані мовленнєві формули, моделі комунікативних поведінкових тактик, які зреалізуються представниками відповідної лінгвокультури в ситуації актуалізації негативних емоцій, станів, почуттів для омовлення погрози, сварки та їх оцінки з урахуванням специфіки національного характеру відповідної лінгвоспільноти.

Ключові слова: лінгвокультура, прокляття, комунікативний простір, мовленнєві формули, погроза, сварка, негативні емоції, національний характер.

Available 10 September 2013.

Elvira Vetrova

УДК 811.161.2+811.351.32

SUBJECTS OF WISHES IN SPEECH ETIQUETTE OF UKRAINIANS AND LEZGINS: UNIVERSAL AND ETHNOCULTURAL

This article is devoted to the comparative study of subjects of wishes in the Ukrainian and Lezgin languages. The analysis has revealed that the Ukrainian and Lezgin wishes have common subjects which are formed taking into consideration such universal human values as health, longevity, welfare, good luck, birth, wealth, peace which testifies to their universal character. However, these subjects are specifically realized in the linguocultures under analysis and therefore marked by the local ethnic features, being a sort of empirical indicators of the national mentality.

Keywords: speech etiquette, wishes, subjects, health, welfare, longevity, wealth, birth, peace.

The current stage of linguistics is marked by the striving of scholars at going beyond structural approach to the analysis and interpretation of linguistic phenomena, an attempt to interpret them from the anthropocentric point of view, individual's mind, intellectual and practical activities. The focus of the researches today is directed to the language functioning but not its arrangement which determined the formation of new linguistic priorities and vectors of scientific research. In conditions of establishing a new linguistic paradigm which is based on the principle of anthropocentrism, the need for the comparative study of different types of cultures as presented in a language, the analysis of semantics and pragmatics of texts in which the pronounced cultural priorities of a particular ethnic group are reflected in the most condensed form, becomes especially important. As V. Maslova correctly notes, "the linguistic world image is partly universal and partly nationally specific. Therefore, you can realize its national specificity only by comparing world images of different nations" [Маслова 2008: 225].

An important role in the reflection of cultural and national identity of an ethnic group is played by the wishes – stereotyped expressions which are used in many forms of traditional common and ritual communication to create the communicative comfort, i. e. express the friendly

attitude towards interlocutors, wish them good luck, health and other benefits. There is a large degree of similarity in philosophical systems and moral concepts expressed in wishes in different languages (both related and unrelated). It is explained by several factors: the progressive development of human culture and civilization, the universality of human existence and experience, their laws and categories, similarity of ways of harmonizing communication and so on. However, despite the universal nature of human thought, the development of the surrounding reality through wishes is specific depending upon the ethnical and cultural community features. According to the points of view of different researchers, the mental outlook and attitude of every nation is based upon its own philosophical, biological and psychological information, a specific system of social stereotypes and cognitive patterns indicating that the human mind, and thus every person's speech behavior are always ethnically conditioned (see works by A. Leont'ev, E. Tarasov, N. Ufimceva, V. Telija, Ju. Sorokin, V. Kostomarov, I. Sternin, E. Vereshhagin, S. Tolstaja, V. Karasyk, V. Zhajvoronok and others).

In domestic and foreign linguistics the researchers have made the significant progress in the study of wishes. It was in the nineteenth century that a detailed analysis of this cultural phenomenon was presented in papers by O. Afanas'yev, M. Sumtsov, O. Potebnya, M. Krushevs'kyu, M. Poznans'kyu and others. Researchers considered wishes as fragments of folklore texts, including magic spells that are often used in family and ritual spheres [Афанасьев 1865]. Later the folkloristic approach to wishes is supplemented with wider approach that is the ethnocultural one which is fully realized in papers by T. Ahapkina and L. Vynohradova. The merit of scholars is that for the first time they consider the wishes in their direct connection with ceremonial context, not only as a kind of ritual actions but also as texts, specific verbal formulas used in many genres of the traditional every day and ritual communication including the etiquette speech [Агапкина, Виноградова 1994].

At the beginning of the XXIth century a fundamentally new approach to the research of wishes is formed. Today, these linguistic units are studied in functional and pragmatic, structural and semantic, cognitive, linguocultural aspects as exemplified in different languages (Russian, Ukrainian, English, German, Tatar, Ossetic, Adygei et al.). Recently, more and more comparative investigations have appeared which are aimed at identifying national and cultural specificity of wishes, their role in reflecting linguistic worldview of different nations (papers by N. Holovina, D. Komorova, L. Pavlovs'ka et al.). As we can see, the problem outlined in modern linguistics is not new. However, despite the significant number of researches, so far there have been remained unresolved a number of theoretical issues related to the development of patterns and models of comparative description of wishes as etiquette units, the study of their semantics, structural types, communicative and pragmatic features in different linguocultural traditions. In particular, the ethnocultural analysis of the specific wishes as exemplified in languages having different structure such as Ukrainian and Lezgin takes place for the first time that determines the **relevance** of the chosen topic.

The **purpose** of this article is to study the subjects of Ukrainian and Lezgin wishes, identify common and distinctive features of their usage in different linguocultures. The purpose raises the following **tasks**: 1) to determine the distinctive features of wishes as an etiquette unit; 2) to single out the universal and ethnocultural peculiarities of wishes in the speech etiquette of the Ukrainians and Lezgins; 3) to inquire into the reasons due to which there exist semantic and functional differences in wishes in different linguocultures.

The paper is the first work in which the comparative analysis of Ukrainian and Lezgin wishes is presented; the influence of the sociocultural experience of the nation, its rituals, customs, communicative awareness peculiarities upon the speech etiquette formation has been studied; the dominant features of the communicative behavior of the linguocultures under analysis in the situation including wishes have been singled out. This paper is a contribution to the "language – individual – culture" problem solution, including the study of the national specificity of the

communicative process, explained by the ethnocultural traditions; the development of the key problems of contrastive pragmatics, depending on cultural traditions, the theory of communication. The results of the study may be used in special courses on the problems of linguoculture, ethnolinguistics, intercultural communication, comparative linguistics, in lexicography and translation practice, for compiling textbooks and manuals.

Wishes as specific etiquette signs are characterized by subjects, i.e. consistently recurring components of texts with wishes in which figurative representations, diversified associations of people as for the world are concentrated. Subjects of wishes are common to different ethnic groups as they are formed around such common for different people values as health, longevity, happiness, success, good wealth, the favor of God and others which allow to treat them as universal cultural dominant ideas. However, these subjects are specifically used in different linguocultural traditions and thus marked with local ethnic features, being a sort of empirical indicators of national mentality. The analysis of Ukrainian and Lezgin wishes has highlighted the following dominant subjects in both linguocultures: health, longevity, good luck, birth, wealth, peace. The peculiarities of their communicative realization and the degree of significance and prevalence in the languages under study are not the same.

The subject of health. According to researchers, wishes of health are known since the ancient times both for the Slavic and non-Slavic peoples. In the past mutual information sharing about health was the main type of greeting while meeting each other. The Latin word *vale* (“Bless you!”, “Be strong!”) was used by ancient Romans to say farewell to their peers. Later this form of etiquette took roots in European languages. According to etymologists, the word *здоровий* comes from the Indo-European *deru-* which is the part of the common Indo-European vocabulary, i.e. Proto-Indo-European language words and roots and literally means “strong as wood (like oak)” [Срезневський 1893; Черных 2002]. The archaic pagan connotations are clearly traced in this interpretation of health. According to the philosophical ideas of the ancient Slavs, an oak is a sacred tree that stood at the origins of the universe, a symbol of power, strength, fullness and sacredness, eternal fertility and immortality [Словник символів 1997].

In the Slavic mind the word “healthy” has many meanings which are proved by lexicographical works. For example, “The Ukrainian Language Dictionary” by В. Гринченко registers the following meanings of this word: *великий* “strong”, “hard”, “large” [Грінченко 1996]. The extension of this synonymic row is traced in “Historical and Etymological Dictionary of Modern Russian” by Р. Чернык where the word *добряк* “a good-natured person” is interpreted as a sturdy, healthy man [Черных 2002]. This gives reason to believe that the health at past was associated with the manifestation of a good start. In addition, the Slavic etymological works state the presence of semantic relationship between the words *здоровий* “healthy” and *цїлий* “whole” on the grounds that the Old Russian and the Old Slavic form *цел, целый* had the features of “integral”, “healthy”, “intact” in its semantic structure (cf. *цїлувати* ‘kiss’ – to confer health) [Грінченко 1996; Срезневський 1893; Фасмер 1967; Черных 2002]. It should be noted that the presence of semantic relation between the concepts of “whole” and “healthy” is not unique only to Slavic languages. A similar ambiguity occurs in several Dagestani languages, including Lezgin. Thus, in modern Lezgin dictionaries the concepts “healthy”, “whole”, “intact”, “the one who has no defects” are treated as synonyms [Гаджиев, Талибов 1966; Гюльмагомедов 2004].

Today, the concept of “health” in the minds of the Ukrainians and Lezgins retains its polysemantic nature and is associated with the idea of not only bodily but also spiritual well-being. The national consciousness of both peoples considers health as the value of the highest order, a prerequisite of human life, a synonym for “life”. It is interestingly to note that in the Lezgin language the concept of “life”, “health”, “well-being” are presented by one lexeme (*сагьвал / сагьлугь*) [Гаджиев, Талибов 1966], indicating the presence of close semantic connection between them. The subject of health is frequently used in both Ukrainian and Lezgin wishes which suggests its universal character. However, the semantics and communicative realization of this concept in the languages under analysis are significantly different.

In the Ukrainian speech etiquette wishes of health usually appear as separate etiquette structures serving the main communication situations of festive and everyday character such as: 1) greeting: *Здоров (здорова, здорові) [був (була, були, будь, будьте)]!*; *Здоров (здорова, здорові) [був (була, були, будь, будьте)] з неділею (з понеділком, у хату and so on)*; *Доброго здоров'я (здоров'ячка)!*; *Дай, Боже, здоров'я!*; *Бодай здоров (-а)!* – an archaic shortened form to say «Дай Бог здоров'я!»; *Будьте здорові з тим, що сьогодні!*; *Добрий день і доброго здоров'я Вам у хату!* – приклавши руку до грудей, низько вклонилась... – *Доброго здоров'я, Мар'янку, доброго здоров'я, дитино...* (М. Стельмах); 2) farewell: *Бувай (бувайте, будь, будьте, іди, ходи, зоставайся, залишайся and so on) здоров (здоровий, здорова, здорові):* Мотря взяла гребінь, поцілувалася з кумою і подалася до дверей: *Будьте здорові! – Ідіть здорові!* (Лєся Українка); 3) gratitude: *Дай (Вам/тобі) Боже здоров'я!*; *Дай (Вам/тобі) Господи доброго здоров'я!*; 4) congratulation on the occasion: *Будьте здорові з сим днем (з колядою)!* – calendar wishes; *Хай здорові живуть молодята!* – wishes to newlyweds during wedding and so on; 5) feasts (wishes toasts): *Будьмо (будьте) здорові [пивши]*; *Нехай (хай) здоров (здорова, здорові) буде (будуть, живуть and so on)*: О. Хведор знов поналивав горілки в чарки. – *Будьмо здорові!* – промовив він, випив і закусив варенням (І. Нечуй-Левицький); *За здоров'я [чие]!* – wishes to be healthier whom the toast is proclaimed: *За здоров'я твоєї дочки,* – підняв склянку Сіробаба. – В нього ж там така степовичка росте... (О. Гончар); 6) treats: *На здоров'я!*; *Пийте (їжте) на здоров'я!* – set expressions which are used when giving someone a drink or meal or in response to the gratitude: *Питки хочеш, сину?* – спитався, підійшовши, Грицько. – *Пий на здоров'я!* (Панас Мирний).

In addition, wishes of health may be addressed to a person who has bought the new thing: *Носи (носіть) здоров (здорова, здорові)!*; *Носи (носіть) на здоров'я!*; *Здоровий носи, скачучи порви!* etc., and they are used while politely mentioning anyone: *Дід мій, нехай здоров буде,* коли зачина розказувать що-небудь таке, що не сам бачив, а чув, то спершу скаже: “Коли старі люди брешуть, то й я з ними” (Т. Шевченко); when sneezing: *Будь здорова, як корова, а плодюча, як земля!*; *Будь здоровий, як дуб та міцний, як зуб!* (humorous); in case of an accidental fall: *Здоров був, кулика вбивши!* (М. Номис) and in other situations.

Wishes are the result of the national pattern of thinking, so various literary devices play a considerable role in their creation. Thus, most Ukrainian wishes of health are based on similes of folklore nature: *Бувай (будь) здоров (-ий, -а), як риба!*; *Щоб здорові були, як вода!*; *Будь великий, як верба, а здоровий, як вода!*; *Будь здоровий, як дуб!* illustrating the ancient animistic ideas of Ukrainians.

The hyperbole helps enhance imagery and its usage confirms the intentions of the Ukrainian people to idealize the future: *Дай тобі, Боже, повні груди здоров'я, щоб ніколи було й дихати!*; *Здорові заживайте, а що зіталось, те сховайте!* and others.

In Ukrainian wishes the subject of health is often combined with others, semantically close to it concepts: happiness, joy, wealth, longevity, forming extended wish patterns that are widely used in different communicative situations mostly of festive character: *Бажаю Вам міцного здоров'я, щастя й успіхів у праці!*; *Будь здорова, як вода, а багата, як земля!*; *Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля!* and others.

The subject of health in Ukrainian wishes can be represented implicitly: *Щоб пилось та їлось, та й назавтра хотілось!*. It is known that Ukrainian perceptions of “healthy” and “gay” are synonymous. So you can consider as wishes of health the following national poetic expressions: *Щоб ви були такі веселі, як весна!*; *Щоб був веселий, як сонце!*. In the epistolary heritage of Ukrainian writers the words “healthy”, “gay” coexist as homogeneous forming a semantically indivisible wish structure: *Будь мені веселенька і здоровенька!*; *Будь мені здорова й весела!* (М. Коцюбинський); *Бувайте здорові й веселі!* (Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, Panas Myrny et al.).

The idea of health as a prerequisite of human life results in the active usage of this subject in traditional Lezgin wishes. For its textual realization Lezgins use the following expressions: *Хийир!* (Bless you!); *Сагърай!* (I wish you health!); *Сагъсаламат (сагълугъ) хъуй!* (Stay healthy!); *Вазни Аллагъди сагъвал гурай!* (Allah give you health!), *Куьнни сагъвилелди яшамии хъурай!* (Allah grant you to live a healthy life!); *Квез Аллагъди сагъвилер, хъсанвилер гурай!* (Be you in the health and well-being!); *Заз кланзвайди тек ви сагъвал!* (I want you to be healthy!); *Ацукъдай сагъвал хъурай!* (Let the health enter your home!); *Хизан сагъ хъайди!* (Let your family be healthy!); *Куь сагълугъдай / Нуш хъуй!* (To your health!) which are used in different communicative situations: while greeting, saying farewell, congratulating on the occasion, expressing gratitude and so on. In the Lezgin speech etiquette the subject of health is often realized implicitly. For example, the sentence: *Вичин атлай чларни куклун хъувурай!* (Let cut hair be not loose!) is used when you wish the person the health and longevity. The role of wishing health to a little child belongs to the sentence: *КІвачер къванер хъиз хъуй!* (Let your legs be strong as a rock) and as a kind of talisman is the wishes to the family: *Хзан текъей!* (Let your family be alive!).

The human health in the representation of the Ukrainians and Lezgins is a harmonious unity of physical and spiritual well-being, as evidenced by the saying: *У здоровому тілі здоровий дух; Сагъ беденда сагъ рикІ жєда* (literally: “Sound heart in the sound body”). This idea is embodied in wishes of both nations.

Ukrainian wishes of well-being, care for the soul, mind and body are focused on Christian themes of protection, care, mercy of God, the saints and all of God’s blessings: *Подаруй тебе, Боже, ласков своїов!; Боже вам ударуй на тіло здоров’є, на душу спасєніє!* (І. Франко); *Пошли тобі Боже, на цім світі панство, а на тім світі вічне царство!; Щоб думки твої були повні, як криниця водою!*. Wishes with the same context are recorded the Lezgin language: *Ваз сагъ чан хъурай!* (Let your soul be healthy!), *Ви къил сагъ хъуй!* (Let your head be healthy!); *Ви эхир хийир хъуй!* (literally: “Let it be your safe end”). The last expression is used by the Lezgins in two senses: 1) the wish due to which a man doesn’t live his life in vain, and after his death is satisfied with his doing, his environment; 2) the wish to the soul to get to heaven.

The analysis of facts suggests that the subject of health is semantically richer and deeper in the traditional wishes of both peoples as compared with its current understanding. It is not only physical well-being – physical strength and the absence of diseases, but the whole life philosophy: happiness, a clear mind, satisfaction with himself and his environment, peace of mind, the harmony with the environment, i.e. a personal positive perception of the complexity and contradictions of life. Nowadays such understanding of health is gradually replacing to the periphery of the national consciousness, but is securely stored in the cultural memory of the Ukrainians and Lezgins and therefore requires updating.

Semantically close to the subject of health is the one of **longevity** which is specifically interpreted in wishes of cultures under analysis. It should be noted that the concentration of the wishes of longevity in the Lezgin speech etiquette is higher as compared to the Ukrainian linguocultural tradition. This can be explained by the fact that the longevity has been the dominant world image subject from the ancient times for the Dagestanian people. Researchers who have studied the phenomenon of longevity in the Caucasus, have come to the conclusion about the “ethno-psychological” nature of this phenomenon which is determined by a particular psychology and traditions of the Caucasian highlanders according to which the honorable role in the society is given to people advanced in years (see about this, for example, the works by V. Kozlov, H. Starovoytova, S. Kuznetsova et al.).

In the Lezgin language the longevity subject is often used in direct wishes to live a hundred years, to live a long happy life that are addressed primarily to the elderly people: *Квез бахтлу къуьзуьвал хъурай!*; *Куьн чахъ яргъалди яшамии авурай!* (Let your old age be happy!; You will be with us for a long time!); *Яргъал уьмуьрар гурай (хъурай)!* (Wish you a long life!); *Куь уьмуьр яргъиди хъурай! / Яргъал уьмуьрар хъурай!* (Let proceed your days/years). However, there are also expressions with the implicit semantics: *Хтулар, итулар акурай квез!* (Let you see your

grandchildren, great-grandchildren!); *Мехъерардай квал хъурай!* (Let there be a wedding in this house!) and others in which the notions that promote longevity are mentioned.

The longevity subject is presented in Ukrainian wishes as well. They are usually expressions of festive character connected with weddings and other family events that include the direct wishes of long life: *Дай (пошли) Боже много літ!*; *Дай (пошли) їм Боже много літ на світі пожити!*; *Пошли Вам Боже всього найкращого, а найпаче доброго здоров'я і довгого віку!*; *Дай Боже Вам ще довгого та гарного віку!*; *Сніп на сто кіп, а хазяїну на сто літ!*; *Щоб нам ще сто літ зустрічатись!*; *Хай тобі Бог дає вік – і щасливий і добрий!* and others.

An obsolescence from this group deserves a special attention: *Многая (-її) літа!*, which has long been used as a Ukrainian wish of a long life to someone at the initial and final stages of communication: – *Будь здоров на многії літа!* (Г. Квітка-Основ'яненко). Later on the positive semantics of this expression allowed to use it for the expression of a friendly attitude to the interlocutor without any reference either to the beginning or the end of the contact, particularly during the wedding (sometimes together with the wishes of health).

The subject of longevity in the Ukrainian linguoculture can be realized indirectly: *Дай, Боже, діждати онуків!*; *Дай вам, Боже, і внуків дочекатись!*; *Жити вам, поживати та добра наживати!*; *Живіть з Богом!*; *Хай вас Господь підержить на цім світі!*; *Щоб на той год діждати зілля (рясту) топтати!*, (an ancient ritual expression – “топтати ряст” is used in the meaning “to live”); *Хай зозуля тобі вік довгий кує!* (an expression reflecting the ancient Ukrainian idea that the life can be determined by hammering of the cuckoo).

The high level in the hierarchy of values under analysis is occupied by a universal idea of the **goodness**. In the minds of both peoples the goodness is the leading idea of the national consciousness, the most important moral category, able to make a man happy. The struggle between the goodness and the evil is the main content of the moral development of any society.

The definition of the concept “good” in the context of the Ukrainian culture is found in “Materials to the Dictionary of the Old Russian Language” by I. Sreznevskiy: ‘A good day is the day when things work out, < ... > a good day to do everything: to farm, float on water, to buy, to sell”, “When the day is wrong, you cannot buy or sell, or The day is very angry and furious not to buy or sell, to sow or plant anything. If you make a wedding you will soon divorce”. So, when seeing somebody and saying “Добрый день!” or “Доброго дня!” people wish each other a good day, successful in everything [Срезневський 1893]. In the Ukrainian speech etiquette the subject of goodness is realized first and foremost primarily in farewells: *Усього доброго!*; *На все добре!*; *Усіх благ!*, traditional greetings with reference to the time factor: *Добрый ранок (день, вечір)!*; *Доброго ранку (дня, вечора)!*; *Доброї ночі! (Добраніч!)* and other communicative situations: *Дай, Боже, час і пору добру!* – to a person who works; *Живіть у добрі та злагоді!*; *Дай Боже добро у Вашу хату!* – to newlyweds. As friendly wishes of success, Godspeed there function the following expressions: *У добрий час!*; *Дай боже час добрий!*: – *Спасибі, – міцно стискаючи простягну руку, промовив Коваль. – Ну, в добрий час!* (В. Собко).

The concept of “goodness” in the Ukrainian cultural tradition is often accompanied by the health keynote, such as *Доброго здоров'я (здоров'ячка)!* in the Ukrainian speech etiquette used as traditional mutual friendly greeting: – *Здорові! – кивнув становий головою Чіпці. – Доброго здоров'я, – одказав, підводячись, Чіпка і зняв шапку* (Панас Мирний).

The subject of goodness is actively developed in Lezgin wishes as well. Both Lezgins and Ukrainians appreciate highly this moral quality. Dagestani believe that the day when a person does his/her first good deed in life is his/her birthday. The Dagestani were conscious of the necessity to demonstrate the goodness in the interpersonal communication long time ago which is proved by the Dagestani proverbs and sayings: *Хъсанвили девлетни гъуърмет гъида, писвили лянетни – туйгъмет гъида* (The goodness brings richness and respect – the evil brings curses and humiliation); *Хъсанвили хъсанвал гъида* (Good brings good); *Хъсанвал йисаралди, писвал йикъаралди* (The goodness is made during years, the evil – during days) and others. The religious

morals paid great attention to the manifestation of kindness as reflected in the Hadith (collections that comment on actions and statements of the Prophet Muhammad), for example: “Good deeds are made without the shout” and others.

In the Lezgin wishes the notion of “goodness” is transferred by the lexemes *хийир*, *хъсанвал*, the functional role of which is not the same. The component *хийир* is more productive and it is the basis for the creation of traditional wishes used as greetings: *Пакаман (сабагъ) хийирар (хъуй)!* (Good morning!), *Нисин хийирар (хъуй)!* (Good afternoon!), *Няни (ахшам) хыйирар (хъуй)!* (Good evening!), *Йифен (геже) хыйирар (хъуй)!* (Good night!) and others. It should be noted that the word *хийир* in Lezgin has several meanings: 1) benefits, 2) income, 3) goodness, weal [Гаджиев, Талибов 1966], so the literal translation of the above statements is: ‘Let there be morning benefits’; ‘Let there be afternoon benefits!’, ‘Let there be evening benefits!’. The word *хийир!* pronounced with the special exclamatory intonation can perform the function of wishing the health at sneezing (Bless you!) or a greeting when seeing someone (literally: “Hello!”) [Гаджиев, Талибов 1966]. It is used as a greeting response at the meeting and parting in combination with the component *абат-*: *Абатхийир!* (Be happy! Let there be prosperity!). As one can see there is a close semantic relationship between the concepts of “goodness”, “wellbeing”, “weal”, “health”, “happiness” in Lezgin. They all have a common semantic core – the concept of “life” which is closely connected with the above mentioned factors.

The component *хийир* is often used in the wishes on the occasion at the festive or domestic event: *Хийирдихъ хъуй!* (Let it be for good!), *Ви эхир хийир хъуй!* (I wish you good!), *Хийирдин хабарар хъуй!* (Wish you good news!), *Алукдай сагъвал хъурай, мад жедай затлар генани хъсанбур хъурай!* (Good to wear, good to change!) to a person who has bought a new thing, *Гъа шейинихъ галаз куь квализ девлетар атурай!* (Let you get only goodness of it!) to a person wearing a new thing, *Ви атун хийирлуди хъуй!* (Let be the goodness at your arrival!), *Ви квачихъ галаз бахтни атурай, берекатни галаз мадни хъша!* (Let be the fortune at your coming, pleased to see you again!) while greeting guests; *Хийир сят хъуй!* (Good luck!) to a person who leaves.

The component *хъсанвал* (goodness) in Lezgin wishes is less common, it is used mostly in farewell expressions: *Хъсанвилер хъурай!* (Let there be prosperity!); *Хъсан сят хъурай!* (All good / best!) to a leaving guest. The same meaning is transferred by the following phrases: *Саламат хъуй!*; *Югъур хъуй!*.

The subject of **happiness** in wishes of both nations is common and frequently used. This concept is not explicitly defined in the collective consciousness of the Ukrainians and Lezgins and is perceived as a state of emotional well-being and that is why is often correlated with the concept of “joy”. Cf. : Lezg. *Ваз шадвилер хъурай!* (Joy to you!), Ukr. *Будьте веселі!* (Be funny!).

Several meanings of the word “happiness” is recorded in Ukrainian lexicographical works: 1) the state of the entire life satisfaction, a sense of deep satisfaction and boundless joy experienced by a person; 2) achievement, success, luck; 3) fate, luck (cf. Таке її щастя, така її доля ‘Such is her happiness, her destiny (Т. Шевченко) [СУМ 1980]. Apparently, the word “happiness” in the Ukrainian linguoculture tradition is synonymous to joy, contentment, success, i.e. the positive emotional state, the experience of which is vital to any person. Therefore, it is not by chance that this subject is used in Ukrainian wishes in the key communicative situations, particularly in farewells: *Бувай щасливий (щаслива)!*; *Бувайте щасливі!* – a polite form to wish happiness in farewells; *Хай (нехай) тобі (вам) щастить!*; *Щасту тобі (вам) [доле, Боже]!*; *Хай (нехай) тобі (вам) щастить [Боже, Господи]!* – wishes of happiness, good luck in one’s life, work (preferably at parting): – *Щасту тобі, сину, на твоїй путі!* (А. Головка); – *Бувайте здорові!* – *Щасту боже!* (Марко Вовчок); *Щасливі будьте!* – a friendly wish of happiness, good in a farewell.

A vivid illustration of the initial cosmological ideas of Ukrainians are the following wishes: *З роси і води [кому]!*; *Щоб тобі з води й роси йшло!*; *Щоб пливло тобі щастя з роси і води!*; *Пошли, Господи, тиху воду да теплу росу!* – (the dew is a symbol of holiness, grace, life-giving power, the water is a symbol of health, purity, holiness bringing happiness [Словник символів

1997]. In the past, these formulas performed the magical function. Nowadays they are used as the wishes of luck, happiness, prosperity in the speech etiquette of modern Ukrainians: *Нехай же щастить нашому ювілярові! Нехай ніколи не цурається його творче натхнення! З роси йому та з води!* (From a newspaper).

In Ukrainian consciousness happiness is perceived as something unattainable that is why a person is wished to have a lot of it. To realize this meaning the Ukrainians often resort to the expressions of the hyperbolic character: *Бажаємо Вам щастя без краю!; Щоб вашим дітям щастя на кожному пальці сиділо, щоб воно вам усім у ваші двері не вмещалося!; Щасті вам боже на все добре, на весь ваш вік, на весь рід, на ваших дітей, на ваших унуків і правнуків!; Нехай ваше життя буде між солодкими медами, між пахучими квітками!*

Happy married relations in the impression of the Ukrainians are equal to the health, longevity and other benefits which is testified in wishes: *Дай, Боже, разом двоє – щастя і здоров'я!; Дай, Боже, нашим молодятam віку довгого і здоров'я доброго!; Нехай вам Бог дає щастя, здоров'я і многі літа!; Дай же господи нашим молодятam і щастячка, і здоров'ячка, і віку довгого та розуму доброго!*

In Lezgin the word *бахт* (happiness) according to researchers is not a basic emotion. It is a specific, a kind of variety of intellectual and emotional evaluation: on the one hand, it is an emotion (“experiencing the fullness of life”), on the other – a positive intellectual assessment of one’s own life [Алхасова 2010]. The Lezgin relation to happiness is reflected by proverb: *Бахтунин кьил буьркьубь хьайшла дустуникай душман жеда* (When happiness passes even a friend is an enemy); *Гуьрчегвилелай бахтлувал хьсан я* (Happiness is better than beauty) and others. In traditional representations of the Lezgins the word “happiness” is multifaceted: it is identified with the concepts of “joy”, “luck”, “wellbeing” which is confirmed by the following wishes: *Абатхийур!* (Be happy! – a greeting response when meeting and parting); *Квез (ваз) бахтар гурай!* (I wish you happiness!), *Шад йикьар кьисмет хьурай квез!* (I wish you happy days); *Ваз физвай рехь югьур хьуй!* (Let your way be happy!); *Куь кІвалахар Аллагьди вичи вилик кутурай!* (Allah grant your things well!); *Занжурда алай кьуба хьуй яр!* (May you have a luck!); *Я абатхийур хьайиди!* (May you have prosperity!) – a greeting response; *Хьсан, саламат рехь хьурай!* (Good luck!); *Куьн Аллагьдал аманат хьурай!* (May Allah bring you to the best!); *Куьн сагь-саламатдиз кІвализ агакьрай!* (May your way be happy! / May Allah bring you back home happily!) – to a guest who departs; *Буна сифте кьачунвай кам бахтлуди хьурай!* (Let your first steps be happy!) – to a child who goes to school.

In Lezgin the subject of happiness is often implemented through the opposition: to have happiness means not to have trouble, so to wish happiness means not to wish trouble: *Хуьн уьмуьр хьуй дерт амачиз гьамиша гур!* (Let your life pass without trouble, always in joy!); *Балаяр бахтсузвилер вавай яргьа хьурай!* (Let the trouble and misery pass by! / Let you always avoid the grief!); *Ин азабар ваз такурай!* (Let you not see any sufferings) and others. These forms exist in the Ukrainian speech etiquette: *Щоб твоє лихо пропало!; Щоб тебе біда не побачила!; Нехай наше лихо скаче!; Хай дім ваш біди минають, а вороги не знають!* and others. The presence of such wishes in the speech etiquette of both peoples are explained by the belief of ancient people in magic words, the organic connection between the object (process, action) and the sign and their interchangeability.

There are the wishes in Lezgin with the implicit semantics of happiness. For example, the bride is traditionally said: *Тахт барка хьуй!* (Let the bed be soft: a soft bed is a symbol of a happy life of newlyweds).

The subject of **children birth** is related to the one of happiness. In both cultures, the presence of descendants is the main condition of family prosperity, something without which the family cannot be considered complete which is confirmed by the proverbs: Ukr. : *Без гілок – не дерево, без дітей – не сім'я; Бездітний, як дуплисте дерево: ні лика, ні дров; Де діти, там і радість; Діти – основа щастя; З дітьми багато клопоту, та без них – і світ немилий; Діти – окраса*

дому; Lezg.: *Аял авачир кІвал, яд авачир рехв я!* (A house without a child is like a mill without water); *Баладин дерт душмандиз акурай!* (It is a grief not to have a child, one can wish it only to the enemy) and others.

A gentle, friendly attitude towards children as a prerequisite for a happy life is observed in both peoples wishes. In the Ukrainian cultural tradition the subject of child birth is implemented mostly in drinking wishes on the occasion of the wedding. Thus, the newlyweds are wished to have many children, with the sex of the child attention is usually not accented: *Година вам щаслива! Щоб ви бачили сонце, світ і дітей перед собою!*. Productive in this group are exaggerated expressions of the folklore character reflecting a positive attitude of the Ukrainians to families having many children: *Скільки квіточок, щоб стільки було діточок!*; *Щоб у вас було стільки діточок, як у небі зірочок!*; *Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дітвори сотні півтори!*; *Скільки в стелі дощок, щоб у тебе було стільки дочок!*; *Скільки в лісі пеньків, щоб у тебе було стільки синків!* and others. Parents of newborns are usually wished happiness, health, luck and so on: *Щоб добре (здорове, щасливе) росло (на радість батькам і т. ін.)!*; *Щоб здорове (щасливе) було!*; *Щоб життя було солодке!* and others. In the past such expressions are intended to protect the child from evil forces. Among the wishes of this group are also more extended structures of the folk-song style which are often used by Ukrainian writers: *Хай тобі, дитинко, буде все і з землі, і з води, і з роси, щоб ти був, мов золото, ясний, наче весна, красний, мов хліб, добрий* (М. Стельмах). The subject of child birth is often accompanied by other semantically close wishes including the wishes of the rich harvest, livestock offspring: *Роди, боже, жито й пшеницю, а куму й кумі – дітей копицю*.

The subject of child birth is specifically realized in Lezgins wishes. From ancient times the Dagestani families have been characterized by high fertility which gave labour force to the economy that determines the guaranteed financial support of parents in old age. The great tragedy for any family in Dagestan has been the childlessness, so the wish of childless life is the worst curse that may be used by Lezgin women. It should be noted that in modern Lezgin family unlike the ancient customs of the patriarchal family the news of the birth of either a boy or a girl is accepted equally happily. Young couples are wished to have many children regardless of their gender: *Чтихь кІвал ацІлай рухварни рушар хьурай!* (Wish you to have sons and daughters!). After the birth they are wished to have healthy, happy, obedient, hardworking children respecting their parents: *Ам куь тухумдин дестег хьурай!* (Let it be your kind support!); *Диде-бубадиз мукьвабуруз гьуьрмет авай хва (руш) хьурай!* (Let him/her be a grateful son / daughter for their parents and elders!); *Ам чан сагь ва бахтлу аял хьурай!* (Let him / her be a healthy and happy baby) and others.

Quite a different attitude to having children is seen in the past of the Lezgins. Specific environmental conditions of the Lezgins life, and especially their patriarchal feudal life, the remains of which have been keeping in some villages so far, have left their mark on the formation of the Lezgin speech etiquette, especially wishes. Thus, some Lezgin wishes with the subject of child birth present an echo of ancient ideas of the Lezgins according to which a son is the boast of the family, the joy to his father, the bearer of the family name, while the birth of his daughter is a sad event as she creates the family for others. As the Lezgin proverb says: *Хциз авурди бурж гайдай я, рушаз авурди вацІуз вегьейдайя* (The deed for a son is a loan, the deed for a daughter means throwing things into the river). The Lezgins often compare the daughter with the stone, which will be laid into someone else's wall, so the traditional wedding wishes to the bride are: *Цла тунвай кьван хьиз ана амукьрай!* (Long as the stone attached to the wall will stay there! – That is to safely and firmly married to the new family). The most valuable wish to a young woman was to have more sons: *Хадайбур рухаяр хьуй!* (Let you give birth only to sons!). Her husband, in turn, was wished that his wife will bear him many descendants: *Кьул ацІлай рухвар хьуй!* (Let be many sons around the fire!). Served as a kind of amulet wishes are the ones addressed to the mother (sister) of a baby: *Хва текьий тараллай хвад кьванди!* (Let the son as a plum not die!); *Стха текьий хтун кьеневай цил кьванди!* (Let the brother as a plum bone not die!). Such archaic keynotes are quite common in oral poetic creativity of the Lezgins including ceremonial songs, tales, heroic epos “Sharvili”. Thus,

in Lezgin wedding song “The Wishes to the Bride” a young girl is wished to have seven sons (the symbol of procreation) and one daughter and the wishes of her death: *Ирид хва хьуй, // Хват хьтин са руш хьуй, // Гьамни хтун тарцяй, // Аватна кьий*, which in translation means: Seven sons shall be, // and let it be a daughter like a plum, // And let her as a plum, // Fall down from the tree and die [Ганиева 2004: 43]. The ignorance of the Lezgins historical experience, the specific features of their lifestyle can lead to an erroneous interpretation of this archaic expression and formation of misconceptions about the national specificity of the Lezgins family relationships. Important in this situation is the correct interpretation of the facts of another cultural reality. Pretty convincing in this regard is the opinion of the American psychologist G. Triandis who said: “When we see behaviors that strike us as strange, exotic and even unacceptable, it is advisable to try to think what is behind them? What was in this life, in this culture environment which caused such behavior? <... > [Triandis 2007].

Thus, the key to understanding the above mentioned Lezgin wish should be found in ancient culture and the history of the Lezgins. Severe living conditions of highlanders having to constantly fight the natural conditions and attacks of foreign invaders, the fear of death and the desire to live contributed to the emergence of specific magical expressions that could withstand various pressures and influence the destiny of a man. To promote the birth of sons, who the Lezgin society needed so much, should be the wish: “Seven sons shall be and let it be a daughter like a plum, and let her as a plum, fall down from the tree and die!” which was referred to women who gave birth to several daughters at a row. In the context of ancient philosophical ideas of the Lezgins the meaning of this expression should be understood in the following way: “Let there be no more daughters and sons will be soon.” At a deeper acquaintance with the historical experience of the Lezgins, their way of life and their worldview peculiarities the implicitness of semantics of many other Lezgin wishes becomes apparent. By the way, this is true not only for the Lezgin culture. As rightly observes an eminent English ethnologist and culture expert B. Taylor who has studied the archaic expressions “these sayings that are sometimes remnants of ancient magic and religion can sometimes have a deeper meaning than the one that now seems absurd” [Тайлор 1989].

The subject of **wealth** is specifically realized in wishes of both cultures. In modern lexicographical works the notion of “wealth” is presented as polysemantic. Thus, four meanings of this word are recorded in the “Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes”: 1) large property, valuables, money; 2) the aggregate of wealth (of the minerals, flora and fauna); 3) a large number, diversity; 4) figur. something very valuable, important, significant [СУМ 1980]. Similar meanings are recorded in Lezgin dictionaries [Гаджиев, Талибов 1966; Гюльмагомедов 2004].

In the Slavic culture, wealth is not a priority value and waives its meaning to the other benefits. In the Christian conception this notion is interpreted ambiguously: on the one hand, it is a source of the negative traits of the person and the cause of immoral behavior, on the other – a positive phenomenon but only if its holder is generous and caring about others. The Ukrainian nation is characterized by a positive attitude towards the money earned by way of the heavy, honest work.

The analysis of Ukrainian wishes shows that wealth for the Ukrainian consciousness is not primarily the property and money, but the rich harvest, a large number of livestock and poultry in the household (cf. Rus. saying: “Blessed is the house with a lot of cattle”): *Повних амбарів, комор, конюшень, хлівів, засік!; Щоб у коморі і в оборі всього було доволі!; Дай Боже тобі з неба, чого тобі треба!; Щоб на твоїм да городі пшениця родила!* and others. As the researchers note, wishes of the rich harvest in the field and garden, increase in livestock and poultry, abundant harvest, prosperity in the farm are the Slavic areal keynotes [Агапкина, Виноградова 1994]. In the Ukrainian language the wishes of “wealth” usually have the form of short comparative phrases of folklore nature: *Будь багатий, як земля!*, which can be parts of more extended wishes: *Аби сте були багаті як весна, плідні як перепелиця!; Аби-с була весела, як весна; багата, як осінь!* etc. which reflect the traditional philosophy of the unity of the man and nature.

In the minds of the Ukrainians wealth is more commonly associated with the immaterial sphere, so the wishes of this subject are often accompanied by other concepts such as health, which is the value of the higher order for the Ukrainians (cf. Rus. saying: “The greatest wealth is health”). Such statements are generally based on the comparison: *Дай Боже хлібцеві урожаю, а вам здоров'я!*; *Будь багатий, як земля і здоровий, як бик!* and others.

In Lezgin as in Ukrainian the word “wealth” is polysemantic. In Lezgin definition dictionaries two basic meanings of the word are recorded: 1) *затІар* – things necessary for life (material values: the land, harvest, home, income, etc.); 2) *шарпІар* – the conditions necessary for life (spiritual sphere: health, the physical, mental, moral human capabilities, the environment: family, friends, etc.) [Гаджиев, Талибов 1966; Гюльмагомедов 2004].

Both the Lezgins and Ukrainians have ambiguous relation to wealth. In the hierarchy of moral values of highlanders, this concept is not the priority item. The Lezgin proverb says: *АцІай кІатІал алай итим кыляй акъатда* (Wealth corrupts a man, literally: “It’s a full barn which makes a person depraved”). However, as the people believe, there is nothing wrong in that a man has a wealth if it is earned by honest work that is why the traditional wish is: *Куь кІвализ берекаат, девлет атурай!* (Let your home be full with abundance and wealth!); *Куь зегъметди хъсан бегъер гъурай!* (Let your work will bring you profits!); *Куь цІуйи кІвале гъурмет, берекаат, девлет хъурай!* (Let the new house be full of respect and wealth!) and others.

According to the undertaken analysis, abundance and wealth are understood by the Lezgins primarily not as money but things without which a human being cannot exist: *Багъ къацу ди хъуй!* (Let there be a green garden!); *Куь столдал вири няметар хъурай!* (Let your table be served with many different dishes!); *Къуй техилдикай Квез шаддиз недай ризкъи хъурай!* (Let your harvest be the good food for you!) and others. Wealth is perceived as a positive phenomenon only if it is aimed at the benefit. So if the Lezgins mention the money in wishes they lend it to be spent only for noble deeds: *Хийир рекъера харж ийида пулар хъуй!* (Let the earned money be spent only for noble deeds!); *Куь хизанди мекъериз харж ийидай пулар хъурай!* (Let your family have the money to be spent for the wedding!) and others. Apparently, wealth is associated primarily with the spiritual realm in the minds of the Lezgins, but as for the tangibles, they are required to be used only for good, noble deeds.

The reasons of such philosophical perception of the world should obviously be found in ancient traditions of the Lezgins. According to ethnographic works in pagan times the Lezgins buried the deceased with all his property: there was no tradition to transfer the property from father to son, so there was no irrepressible desire to possess it.

Besides analyzed above subjects which are highly frequent in both cultures Ukrainian and Lezgin wishes include less common ones which do not form thematic groups and correspond to a particular situation.

The subject of peace. Peace, tranquility, the absence of differences in opinions are an absolute priority in human relations. This is especially true in the Caucasus region which has long been marked by a complex ethno-political situation and always was in the area of inter-ethnic conflicts. Wishes of peace, tranquility according to the Dagestani point of view are moral values of the highest order, so it is not accidentally when seeing someone the Lezgins say: *Салам алейкум!*, which translated from Arabic means: Peace be with you. There are no such greetings in the Ukrainian speech etiquette. However, this does not mean that the Ukrainian linguocultural tradition has no etiquette expressions of such content.

Thus, the Ukrainian traditional wedding wishes to newlyweds are: *Доброго здоров'я, мир вашому дому!*; *Живіть мирно!*; *Живіть у добрі та злагоді!*; *Мир і любов хай вам примножаться!*. Similar in semantics wishes can be found in Lezgin: *Куь кІвал къени хъурай!* (Let your home be strong!); *Куь кІвале гъамиша мислят хъурай!* (Let the consent be always in your house!) and others.

Thus, we can conclude that Ukrainian and Lezgin wishes are similar according to the thematic composition and are based on subjects of health, longevity, happiness, child birth, goodness, wealth,

peace. The similarity of the Ukrainian and Lezgin philosophical systems, realized in wishes, is due to several factors: the universal nature of human thought, the tendency to imaginative perception of the world, the common magical feature of these etiquette signs in the past and the history of the formation of wishes in a broad cross-cultural contacts which present history of mutual influences and borrowings. However, there are significant differences in the semantics and functioning of these units in etiquette communication process related to the specific socio-cultural experiences of ethnicity.

The comparative analysis of the subjects of Ukrainian and Lezgin wishes indicates the presence of a specific system of values of the Ukrainians and Lezgins, specific perceptions of the world.

The perspective of the further studies is connected with the complex analysis of the speech etiquette of the Ukrainians and Lezgins in the comparative aspect.

References

Агапкина, Виноградова 1994: Агапкина, Т.А., Виноградова, Л.Н. Благопожелание : Ритуал и текст [Текст] / Т. А. Агапкина, Л. Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор : Верования. Текст. Ритуал. – М. : Наука, 1994. – С. 168-207.

Алхасова 2010: Алхасова, Д.Н. Структурно-семантическая характеристика эмоциональных концептов в лезгинском и английском языках [Текст] : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. – Махачкала, 2010. – 150 с.

Афанасьев 1865-1869: Афанасьев, А.Н. Поэтические воззрения славян на природу : Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов : у 3-х т. [Текст] / А. Н. Афанасьев. – М. : «Современный писатель», 1865 – 1869.

Балакай 2007: Балакай, А.Г. *Будь/те здоров/ы* во времени и пространстве [Текст] / А. Г. Балакай // Сб. : К 60-летию профессора А.В. Жукова. – В. Новгород : Изд-во НГУ, 2007. – С. 20-28.

Гаджиев, Талибов 1966: Гаджиев, М.М., Талибов, Б.Б. Русско-лезгинский словарь [Текст] / Р. И. Гайдаров (ред.). – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 604 с.

Ганиева 2004: Ганиева, А.М. Очерки устно-поэтического творчества лезгин [Текст] / А. М. Ганиева. – М. : Наука, 2004. – 239 с. – ISBN 5-02-032714-X.

Гребенщикова 2004: Гребенщикова, Н.С. История русского приветствия (на восточнославянском фоне) : Монография [Текст] / Н. С. Гребенщикова. – Гродно : ГрГУ, 2004. – 306 с.

Гюльмагомедов 2004: Гюльмагомедов, А.Г. Словарь лезгинского языка [Текст] / А.Г. Гюльмагомедов. – Махачкала : ИПЦ ДГУ, 2004. – 472 с.

Грінченко 1994: Грінченко, Б. Д. Словник української мови : в 4 т. / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997.

Маслова 2008: Маслова, В.А. Современные направления в лингвистике [Текст] / В.А. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2008. – 272 с.

Українські приказки, прислів'я і таке інше : уклад М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.

СУМ 1970-1980: Словник української мови : в 11 томах / І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1970-1980.

СС 1997: Словник символів / за заг. ред. О. І. Потапенка та М. К. Дмитренка. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.

Срезневський 1893: Срезневський, І.І. Матеріали для словника давньоруської мови по письмових пам'ятниках : т. I-III [Текст] / І. І. Срезневський. – СПб., 1893. – Т. 1. – 761 с.

Триандис 2007: Триандис, Г. Культура и социальное поведение [Текст] / Г. Триандис. – М. : Форум, 2007. – 384 с.

Тайлор 1989: Тайлор, Э. Первобытная культура [Текст] / Э. Тайлор. – М. : Политиздат, 1989. – 573 с.

Фасмер 1967: Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. 2-е изд. / О. Н. Трубачев (ред.). – М. : Прогресс, 1967. – Т. 2 – 671 с.

Черных 2002: Черных, П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка. В 2 т. – М. : Русский язык, 1999. – Т. 1. – 622 с. ; Т. II. – 560 с.

Статтю присвячено зіставному вивченню мотивів побажань в українській і лезгинській мовах. У результаті аналізу з'ясовано, що українські й лезгинські побажання мають спільні мотиви, які формуються навколо таких загальнолюдських цінностей, як здоров'я, довголіття, добро, щастя, народження дітей, багатство, мир, що свідчить про їх універсальний характер. Разом із тим, ці мотиви специфічно реалізуються в досліджуваних лінгвокультурах, а отже, відзначаються локальними етнічними особливостями, виступаючи своєрідними емпіричними індикаторами національного менталітету.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, побажання, мотиви, здоров'я, добро, довголіття, багатство, народження дітей, мир.

Available 14 September 2013.

SECTION VIII. THE HISTORY OF LANGUAGE

Tetyana Karlova

УДК 81'373.2:811.16=133.1=124:81-112

**НОМІНАТИВНИЙ СТАТУС ДІЄСЛОВА З ПОЗИЦІЙ КОГНІТИВНОЇ
ОНОМАСІОЛОГІЇ (СИМБІОЗ ЛЕКСИЧНИХ ТА СИНТАКСИЧНИХ КОНЦЕПТІВ)**

The article considers the nominative status of the verbs as means of concepts verbalization. The study of the verb in terms of semantics and onomasiology cannot be conducted regardless its predicative essence. This dual essence (lexical and syntactic) requires the exploration of the verbs as verbalizers of lexical-syntactic concepts.

Keywords: verb, nominatheme, lexical-syntactic concept.

Питання номінативного статусу дієслова є першим, що потребує ґрунтовного розгляду під час його ономасіологічного вивчення. У своїх витоках теорія номінації базувалася на дослідженні іменника, чия номінативна функція безсумнівна та зрозуміла. Тривалий час уважали, що дієслово у сфері номінації поступається іменнику [Кубрякова 1978: 104]. Саме цей факт зумовлює наявність великої кількості досліджень концептів шляхом аналізу іменників, а протиставлення імені дієслову пояснює перевагу його вивчення як синтаксичної одиниці. Коло дієслівних найменувань викликає значні труднощі при дослідженні, тому що сфера його референції невизначена; непередметність цієї сфери та констатація суб'єктно-об'єктних відносин вимагають аналізу категорії відношення, а функційне навантаження відтісняє всі інші його функції. Основну особливість дієслова вчені вбачають у його синтаксичному статусі, тому що дієслово є потенційною синтагмою [Кероп'ян 2003]. **Актуальність** роботи зумовлена зосередженістю науковців на функційному аспекті існування дієслова і його недостатнім висвітленням з семантико-когнітивних позицій.

Метою статті є вивчення статусу дієслова як номінативної одиниці, що поєднує у собі лексичний та синтаксичний концепти.

Указана мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- окреслити ономасіологічний статус дієслова порівняно з іменником;
- розглянути поняття “лексичний” і “синтаксичний” концепти;
- обґрунтувати необхідність вивчення дієслова як “лексико-синтаксичного концепту”.

Застосовано такі **методи**: описовий, семно-компонентного аналізу і формалізації.

Розгляд семантики дієслів не з функційних позицій як предикатних одиниць речення, а як членів ономасіологічного класу з тлумаченням їхніх значень як лексико-синтаксичних концептів становить **наукову новизну** роботи.

Е.В. Кузнецова в статті “Дієслово та ім'я: їхня протилежність та єдність” висловлює думку про те, що дієслово та ім'я – це, насамперед, певна єдність протилежностей, які можуть існувати лише як частини цієї єдності. Семантично дієслово та ім'я протиставлені категоріально-граматичними семами “процес” і “предмет”. Поняття процесу за своєю природою релятивне – воно передбачає врахування багатьох складників ситуації, що номінується, тому дієслово в ролі знаку номінації позначає дію, яку хтось виконує і яка на когось спрямована – семантику дієслова неможливо усвідомити поза зв'язком із субстанціями. Вказана семантична специфіка свідчить про те, що членування імені та дієслова на “предмет” і “процес” є умовним, оскільки і в дієслівному значенні ми знаходимо предметні семи. Дієслово стає значущим як носій предикативності і як маніфестатор процесів-відношень, дій-ознак, у яких віддзеркалюється рух людської думки, що пізнає і усвідомлює світ як систему субстанцій, пов'язаних відносинами [Кузнецова 1987: 3-7].

Змістове варіювання дієслівного значення більш різноманітне, ніж у іменника, внаслідок чого і концептуальний об'єм дієслова ширше. І саме цей факт робить його семантику значно глибшою і здатного до численних коливань та перетворень. Дієслово виражає не окремий об'єкт чи абстрактне поняття як іменник, а містить у собі цілу пропозицію. Тому при теоретичному вивченні значення дієслова необхідно враховувати його екстралінгвістичну зумовленість. Його денотатом є ситуація, яка розгортається в часово-просторовій площині, до складу якої входять субстанції з їх ознаками і процеси з їх характеристиками [Сентенберг 1990: 33]. У цьому випадку необхідно визначити, як співвідноситься дієслівне значення з концептом та що воно являє собою з ономазіологічного погляду. С.В. Шевчук описує дієслово як одиницю, яка має подвійний ряд функцій на всіх рівнях. По-перше, на лексичному рівні воно виступає в ролі одиниці лексичної, концептуальної номінації, яка називає певну дію або явище. По-друге, лексема, що позначає дієслово, репрезентує значення всієї ситуації загалом, а отже, дієслово виступає як предикат, який є одиницею особливої, комплексної номінації. Ця одиниця визначає ситуацію як одне ціле, що складається з нього самого та його аргументів [Шевчук 2008]. Наразі дуже схожим до цієї думки є існуюче розмежування лексичних і синтаксичних концептів. Лексичні концепти – це концепти, репрезентовані значенням окремого слова (номінатемами). Відповідно синтаксичні концепти – це “образи ситуацій, усвідомленні людьми і вербалізовані у синтаксичних структурах [Попова 2009: 59]”. “Синтаксичні концепти моделюють шляхом дослідження семантики речення як мовної одиниці, абстраговано від його конкретного лексичного наповнення, тобто шляхом встановлення узагальненого змісту структурної схеми речення [Кузьміна 2012: 87]”.

Змістовою основою дієслова є ономазіологічна категорія “процесуальність” [Кубрякова 1978: 47]. Називаючи дію чи стан, воно набуває значення, яке відображає характер дії, особливості протікання процесу, спосіб його реалізації, його джерело та кінцевий результат. У семантичному аспекті дієслово має не просто лексичне значення, а містить у собі макет майбутнього речення [Кадола 2004]. “Дієслівний вузол, який є центром речення в більшості європейських мов, презентує свого роду маленьку драму. Дійсно, як у будь-якій драмі, у ньому обов'язково є дія, а також найчастіше діючі персонажі і обставини [Теньєр 1988]”. “Категоризація процесів та подій реального світу, зафіксована в лексичній семантиці дієслова, може бути виявлена, змодельована і представлена у вигляді переліку типових ситуацій у результаті аналізу типової семантики цих дієслів [Бабенко 1999: 15]”. У зв'язку з цим Ю.Д. Апресян називає дієслова прототиповими іменами дій, діяльностей, поведінки, процесів тощо (або предикатні імена – термін Н.Д. Арутюнової) [Апресян 2009: 33].

Та все ж, попри таку багатоплановість і різнобічність дієслівних значень, семантико-ономазіологічне дослідження дозволяє виявити низку категоріальних ознак, що є спільними для всіх дієслів, які характеризують їх як клас. З ономазіологічної точки зору, на думку О.С. Кубрякової, все різноманіття дієслівних значень можна звести до єдиного інваріантного смислу – усі дієслова “предикують” імені певну ознаку, тобто всі вони описують властивості предметів і характеризують їх [Кубрякова 1978: 34]. Отже, вони у своїй номінативній функції називають ситуацію та виявляють категорію “ознака” [Уфимцева 1977: 39]. Але, як зазначає Г.В. Степанова, на відміну від прикметника, дієслово презентує ознаку як активний процес зміни, що відбувається в часі та передбачає наявність об'єктів, на які розповсюджується ця ознака. Дослідниця демонструє цей процес на прикладі дієслова *забыть – утратить воспоминание – утратить, потеряют что-либо – перестать иметь что-либо*, де остання сходинка виступає семантичним інваріантом, який конкретизується в значенні кожного з зазначених дієслів [Степанова 1978]. Найбільш абстрактні семи дозволяють характеризувати дієслово як таке і виявляють сутність його існування в мові.

Так, Р.М. Гайсина виділяє два типа сем, які відображаються в значенні дієслова: субстанціональні (предмети та їх ознаки), які презентують лексико-синтаксичну частину

значення дієслова, і несубстанціональні (дії, події, відношення та їх ознаки), що визначають безпосередньо лексичне значення дієслова [Гайсіна 1982].

Серед останніх виокремлюють семи “становлення” (для динамічних дієслів – передбачають внутрішній розвиток факту) і “буттєвості” (для статичних дієслів – передбачають наявність події як факту без вказівки на його розвиток), тобто дієслова поділяють на предикати дії, процесу та стану (динамічні та статичні) [Васильєв 1982]. Далі йде розподіл на семи “дія”, “стан”, “відношення”, які конкретизуються іншими семами, що лежать у основі виділення парадигм [Гайсіна 1982: 16]. Таким чином, методом семно-компонентного аналізу значення кожного слова може бути репрезентованим у вигляді певного набору сем, або точніше семантичних множників, які в різних номінатах будуть мати різне або тотожне наповнення, виходячи з опозитивного характеру парадигматичних відношень. М.В. Мирончук вважає, що для дієслів кількість таких сем може дорівнювати кількості питань, що ставлять до дієслова: Яка дія? Хто її здійснює? На кого вона спрямована? З якою метою? Яким чином? Який результат? [Мирончук 2006: 21-22]. Необхідно зауважити, що мова наразі йде не про актанти, а про внутрішній склад дієслівного значення. Номінатами певної лексико-семантичної парадигми містять відповіді на поставлені питання вже в своїх значеннях і не потребують контексту для їхньої реалізації.

Проведене нами семантико-ономасіологічне моделювання предикатних значень засвідчило, що значення дієслівної номінатами може бути представлене у вигляді пропозиції, слотами якої виступають семантичні множники [Карлова 2013]. При цьому компоненти значення розуміємо як реалізатори певних семантичних множників, що мають узагальнювальне категорійне значення. Такий підхід тісно переплетений з теорією семантичних відмінків [Теркулов 2010], розробленою в аспекті семантико-синтаксичних досліджень, однак наразі пропозицією (аналог речення в синтаксисі) вважаємо семантичне наповнення значень предикатів як згорнутої моделі денотативної ситуації. Прикладом такого моделювання може стати група предикатів з інваріантним значенням “розуміти”.

Номінатами цієї групи належать до цілеспрямованих предикатів зі значенням результату процесу мислення, оскільки наразі метою роботи людської думки стає розуміння об’єкта, явища чи думки, досягнення чіткого або правильного уявлення про когось, про щось. Таким чином, семантичний множник R “фактитив” (результат) стає для номінатем цієї групи інтегральним. Процес розуміння, тобто “усвідомлення, з’ясування смислу чогось (значення чогось, що досягається розумом)”, передбачає наявність двох стадій, що відображається в мові у вигляді подвійного трактування значень предикатів “розуміння”. Вони номінують або розуміння як результат мисленнєвого процесу, або сам процес становлення розуміння. Диференційна сема “результативність” у їхніх значеннях стає передумовою формування привативних опозицій (*понимать* “усвідомлювати смисл” – *понять* “усвідомити смисл, де наявність правильного уявлення є фактитивом”). Відповідно до зазначених протиставлень номінатами були поділені на дві підгрупи: результативні предикати (рос. *понять, уразуметь, прозреть, вникнуть, выяснить, исказить смысл, недопонять*; давн.-рус. *поразумѣти, сразумѣти, вняти въ умъ, взумѣти*; фр. *saisir, comprendre, attraper le sens, fausser le sens*; лат. *interpretari, complecti, decernere, corde conspicere*) та предикати становлення (рос. *понимать, разуметь, ни бельмеса ни смыслишь*; давн.-рус. *недоумѣвати, разумѣти, на умѣ полагати*; фр. *saisir, comprendre, attraper le sens*; лат. *interpretari, complecti, decernere, corde conspicere*).

Підґрунтям для формування еквіполентних опозицій стає наявність семантичного множника Q1 “квалітатив”, тобто вказівки на якість розуміння, яка реалізується в трьох головних конкретизаторах “наявність розуміння”, “відсутність розуміння” та “неповне розуміння” (рос. *понимать* “усвідомлювати смисл” – *исказить смысл* “зробити іншим” – *недопонимать* “не зовсім зрозуміти”; давн.-рус. *разумѣти – недоумѣти – недоразумѣти*; фр. *comprendre – méprendre – fausser le sens*; лат. *intelligere – caligare – haesitare*).

Серед інших семантичних множників, які входять до складу значень номінатем цієї групи як диференційні або потенційні, були виділені такі: “темпоратив” з конкретизатором “швидко” (рос. *схватить, хватать на лету*; фр. *saisir le sens*; лат. *mente comprehendere*); М “медіатив” з конкретизаторами “вдумавшись” (рос. *вникнуть, проникнуть*; давн.-рус. *воззрѣти, воззрѣти*; фр. *pénétrer, entrer*), “засвоївши дещо” (рос. *сообразить*, давн.-рус. *смышлевати*, лат. *corde conspicerere*).

Більшість предикатів групи потребують обов’язкової вказівки в реченні на об’єкт і містять у своїх значеннях семантичний множник О “делібератив”. Можливі і винятки. Наприклад, безоб’єктне вживання російського дієслова *прозреть*: *Измученные и изголодавшиеся народы Северной Африки вдруг в одночасье все прозрели и пошли гуськом устанавливать у себя демократические режимы* (<http://regnum.ru> 03.03.2011).

Семантичне наповнення значень номінатем представленої групи може бути змодельоване так: S+V+R+(T)+(M)+O. Пропонована модель є моделлю значення, а не речення, але їхня велика подібність та вищезазначені особливості предикатів дозволяють говорити про можливість вербалізації у дієслівних значеннях “синтаксичних” концептів. Оскільки мова йде про вивчення семантики номінатем, і для уникнення термінологічної плутанини, вважаємо доцільним застосування терміна “лексико-синтаксичний” концепт.

Лексико-синтаксичний концепт – це концепт, репрезентований значенням номінатем, який людина усвідомлює як образ ситуації з усіма притаманними їй актантами.

Висновки. Проблема дослідження дієслівної вербалізації концептів виходить далеко за межі протиставлення семантики і синтаксису. Вона полягає в тому, що дієслово, взяте як окрема номінативна одиниця, не просто залишається при цьому потенційною синтагмою, а поєднує в собі лексичний і синтаксичний концепти. Сам термін “синтаксичний концепт” був розроблений для вивчення речень як способу вербалізації концептів, але пропозиційне моделювання дієслівних значень робить очевидним, що їхнє трактування лише як концептів лексичних є не повним і не достатнім.

Перспективою подальших розвідок є теоретичні розробки методик дослідження лексико-синтаксичних концептів, а також практичний аналіз засобів вербалізації концептів.

References

- Апресян 2009: Апресян, Ю.Д. Исследование по семантике и лексикографии [Текст] / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славян. культуры, 2009. – 568 с.
- Бабенко 1999: Русская глагольная лексика : денотативное пространство [Текст] : [монография / под общ. ред. Л. Г. Бабенко]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 460 с.
- Васильев 1982: Васильев, Л.М. Принципы семантической идентификации глагольной лексики [Текст] / Л. М. Васильев // Семантические классы русских глаголов : [межвуз. сб. науч. трудов]. – Свердловск : Уральск. гос. ун-т, 1982. – С. 11-14.
- Гайсина 1982: Гайсина, Р.М. К семантической типологии глаголов русского языка [Текст] / Р. М. Гайсина // Семантические классы русских глаголов : [межвуз. сб. науч. трудов]. – Свердловск : Уральск. гос. ун-т, 1982. – С. 15- 21.
- Кадоло 2004: Кадоло, Т.А. Русские ментальные глаголы в аспекте полиситуативности [Текст] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Т. А. Кадоло. – Кемерово, 2004. – 189 с.
- Карлова 2013: Карлова, Т.Є. Ономазіологічний клас предикатів «мислення» в синхронічному та діахронічному вимір [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Т. Є. Карлова. – Донецьк, 2013. – 263 с.
- Кероп’ян 2003: Кероп’ян, А.Р. Лексико-семантична структура російських та англійських дієслів мовлення [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / А. Р. Кероп’ян. – Донецьк, 2003. – 20 с.
- Кубрякова 1978: Кубрякова, Е.С. Части речи в ономазіологіческом освещении [Текст] / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 115 с.

Кузнецова 1987: Кузнецова, Э.В. Глагол и имя : их противоположность и единство [Текст] / Э. В. Кузнецова // Номинативные единицы языка и их функционирование : [межвуз. сб. науч. трудов]. – Кемерово : Кемеровск. гос. ун-т, 1987. – С. 3-10.

Кузьмина 2012: Кузьмина, С.Е. Понятие «синтаксический концепт» в лингвистических исследованиях [Текст] / С. Е. Кузьмина // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск : Изд-во ЧелГУ, 2012. – № 17 (271). – С. 87-90.

Мирончук 2006: Мирончук, М.В. Семантика дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах [Текст]: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / М. В. Мирончук. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 182 с.

Попова 2009: Попова, З.Д. Способы вербализации концептов как проблема когнитивной лингвистики [Текст] / З. Д. Попова // Respectus Philologicus, issue : 16 (21) / 2009. – Pp. 56-61. – Режим доступа : www.cceol.com. – Название с экрана.

Сентенберг 1990: Сентенберг, И.В. Некоторые особенности лексического значения глагола. На материале английского языка [Текст] / И. В. Сентенберг // Проблемы изучения слова : семантика, структура, форма. – Калинин : Изд-во Тверск. гос. ун-та, 1990. – С. 33-40.

Степанова 1978: Степанова, Г.В. Семантика многозначного слова [Текст] / Г. В. Степанова. – Калининград : Изд-во КГУ, 1978. – 52 с.

Теньер 1988: Теньер, Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] / Л. Теньер. – Режим доступа : <http://www.classes.ru>. – Название с экрана.

Теркулов 2010: Теркулов, В.И. Номинатема : опыт определения и описания : [монография] / В. И. Теркулов / [научн. ред М.В. Пименова]. – Горловка : ГГПИИЯ, 2010. – Вып. 1. – 228 с. – (Серия «Знак – Сознание – Знание»).

Уфимцева 1977: Уфимцева, А.А. Языковая номинация : виды наименований [Текст] / А. А. Уфимцева, В.Н. Теляя. – М. : Наука, 1977. – 360 с.

Шевчук 2008: Шевчук, Е.В. Особенности группы релятивных глаголов с семантикой компаративности в английском языке [Текст] / Е. В. Шевчук // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Режим доступа : <http://www.jurnal.org/articles/2008/fill25.html> – Название с экрана.

Проаналізовано номінативний статус дієслівної лексики як способу вербалізації концептів. Розгляд дієслова з семантико-ономасіологічних позицій не може проводитися без урахування його предикатної сутності. Ця двоїста сутність (лексична і синтаксична) вимагає дослідження дієслів саме як вербалізаторів лексико-синтаксичних концептів.

Ключові слова: дієслово, номінатема, лексико-синтаксичний концепт.

Available 24 September 2013.

SECTION IX. APPLIED LINGUISTICS: TRENDS AND ASPECTS OF STUDIES

Illya Danyliuk

УДК 81'33

COLOR MAP OF TARAS SHEVCHENKO'S "KOBZAR" WITH *MATHEMATICA*

The article describes an idea and its realization process for creating Color Map (CM) for the text – in particular “Kobzar” by Taras Shevchenko. CM is a composition, a grid made of colored rectangles (or any other figures) – one for every name of color in the original text. Absolutely objective result shows visually the distribution of particular adjectives. The original article is in Computable Document Format (CDF) and is suitable for random text in Ukrainian considering inflection and even derivation.

Keywords: color name, language model, inflection, Shevchenko, MATHEMATICA.

Today there are a lot of instruments for natural language processing, many of them are highly automated. Modern programming languages make it possible to process in detail the text data on the level of separate symbols, groups of symbols (phrases and sentences), progressively some functions to deal with sense and meaning appear. The amount of built-in string functions grows up, and it makes the developer's potential wider and helps to save time because of no need for manual creating of such functions and procedures. For example, the procedure for measuring the difference between two sequences – *Levenshtein distance* or the *minimal editing distance* – is to be written by the developer on Python or else as a user defined procedure [Jurafsky 2009]. But in some modern systems this procedure is included as pre-installed one. Computational software program *Mathematica* from Wolfram Research, which is widely used in many scientific, engineering, mathematical and computing fields [Wellin 2013] – and we'll exploit it for linguistics – has a built-in function *EditDistance [x, y]*. We suppose the major NLP algorithms – such as lemmatization, word forms synthesis, POS-tagging and syntactical analysis or even automated translation, described in [Баранов 2003; Волошин 2004; Дарчук 2008; Карпіловська 2006; Марчук 2000; Партико 2008] – will become the built-in procedures.

This article is originally written in CDF format – *Computable Document Format* for *Mathematica* system, or *Notebook (*.nb)* – and can be downloaded [Данилюк 2014], so some code in printed version will be hidden. To view CDF on your desktop you will need a free viewer from [<http://www.wolfram.com/cdf-player/>].

So, the **main goal** of the article is to describe the process, instruments, and directly code for automated generating a color map for random text in Ukrainian, and particularly for the “Kobzar” by Taras Shevchenko – his 200-years anniversary approaches. Color map (CM) is a composition, a grid made of colored rectangles (or any other figures) – one for every name of color in the original text. Every usage of adjective meaning color – ‘білий’ (*white*), ‘чорний’ (*black*), ‘червоний’, (*red*), ‘золотий’ (*gold*) – in CP will be shown as square of the proper color. So, we can get a full and absolutely objective presentation of lexical data from the particular text and some traits of “world picture”, color concepts for the work of literature. It is a matter of topical interest in Ukrainian linguistics and philology, so the instrument for automated color information retrieval from any text is highly needed as we suppose.

You can think of CM as of automated infographics of language data visualization. The common idea belongs to Tatiana Druzhnyaeva from *Esquire* and some aspects of coding to Roman Osipov from Moscow State University of Fine Chemical Technology.

We divided our research into **several tasks**: 1) to retrieve all possible statistical information from the text of “Kobzar” for further analysis; 2) to create some procedures (in code for

SECTION IX. Applied Linguistics: Trends and Aspects of Studies

Mathematica Language) to work with certain words and sentences; 3) to build a language model for color names in Ukrainian considering inflection and some aspects of derivation; 4) to use the model for generating CM of “Kobzar”, and to describe its perspectives.

The research **object** – text of “Kobzar” by Taras Shevchenko – basically is a txt-format file from [litopys.org.ua], prepared for processing (in Unicode, every token is divided by space). And the **subject** thus is a usage of color names represented in the form of CM.

So let’s begin with the first task. The text file – *kobzar.txt* – has to be in the same folder with *notebook* file, and we read data from it to the variable *kobzar*:

```
Short[kobzar=Import[FileNameJoin[{NotebookDirectory[],"kobzar.txt"}]]]
```

When we apply to *kobzar*, we work with whole text and can get basic statistics – how many symbols it contains:

```
StringLength[kobzar]
```

```
588995
```

or how many strings there are:

```
StringCount[kobzar,"\\n"]
```

```
23929
```

or how many sentences approximately it has (assuming the normal sentence can ends with dot, exclamation or question mark):

```
StringCount[kobzar,{».»?»?»!»!»}]
```

```
9044
```

or what symbols are used in text, in a sorted view:

```
Union[Characters[kobzar]]
```

```
{!, *, (, ), _, -, ` , [ , ] , < , > , . , , , ; , " , ? , ' , / , : ,  
, , е , і , ї , А , Б , В , Г , Д , Е , Ж , З , И , Й , К , Л , М , Н , О , П , Р , С , Т , У , Ф , Х , Ц , Ч , Ш ,  
Щ , Э , Ю , Я , а , б , в , г , д , е , ж , з , и , й , к , л , м , н , о , п , р , с , т , у , ф , х , ц , ч , ш , щ , ъ ,  
ы , ь , э , ю , я , е , і , ї , Г , г , 0 , 1 , 2 , 3 , 4 , 5 , 6 , 7 , 8 , 9 , а , А , в , В , С , с , D , d , e ,  
g , i , I , j , k , l , m , M , n , N , o , p , P , r , s , T , u , U , V , v , w , X , y , z , - , - , « , - , » , " , ' , " }
```

Turn your attention to the place where some special Ukrainian letters (framed) have appeared after sorting. The reason is that in standard table of symbols they are located not within common Cyrillic list but on rather accidental positions. This inconvenience you have to take into account using regular expression (RE) patterns like “all Ukrainian letters from А to Я”. In fact, RE like `/[Є-я]+/` is good enough for pattern “all Ukrainian letters”, but it returns a couple of non-Ukrainian symbols – Э, ъ, ы, э.

Next step we move to words processing. A variable *allWords* contains all wordforms from *kobzar* without capital/non-capital letters distinction – by replacing using RE:

```
Short[allWords = Sort[Tally[DeleteCases[StringSplit[StringReplace[StringReplace[kobzar,  
Thread[Join[CharacterRange["A", "Я"], {"Є", "І", "Ї", "Г"}] -> Join[CharacterRange["a", "я"], {"є",  
"і", "ї", "г"}]]], RegularExpression["^<> StringJoin@Join[CharacterRange["a", "я"], {"є", "і",  
"ї", "г"}] <> "]" -> " ", " ", ""], #1[[2]] > #2[[2]] &], 5]
```

The number of tokens in *kobzar* is 110617, and unique wordforms is 17617. 100 of the most frequency ones are:

```
allWords[[1";;" 200]]["";",1]]
```

```
{"і", "не", "а", "в", "на", "та", "з", "й", "я", "що", "у", "за", "як", "то", "ти", "и", "до", "де",  
"так", "чи", "ж", "його", "щоб", "по", "мене", "ні", "ще", "собі", "мов", "б", "все", "мені",  
"мати", "моя", "бо", "люде", "мій", "тебе", "серце", "с", "аж", "о", "той", "буде", "світі", "вже",  
"ми", "хоч", "із", "там", "без", "поки", "може", "хто", "того", "нехай", "їх", "нема", "діти",  
"боже", "над", "він", "було", "те", "неначе", "он", "ви", "мої", "коли", "тяжко", "бога", "тільки",  
"нас", "же", "про", "лихо", "море", "під", "добре", "таки", "од", "уже", "половина", "тихо",
```

"сльози", "ой", "старий", "свою", "вона", "как", "отак", "чого", "її", "очі", "друга", "треба", "кого", "п", "колись", "нічого"}

For creating the possibility to look for particular wordform in the text we build a function *wordPosition*, which returns array of symbols positions.

```
replacements=Thread[Join[CharacterRange["a","я"],{"e","i","ї","r"}]-
>Join[CharacterRange["А","Я"],{"Є","І","Ї","Р"}]]
```

Here is the output for *тополя*:

```
wordPosition["тополя"]
{{19462, 19469}, {40838, 40845}, {56587, 56594}, {134756, 134763}, {248726, 248733},
{308308, 308315}, {320139, 320146}, {517723, 517730}}
```

If we find positions for dots (and other symbols at the end of the sentence – “!”, “?”, “...””) it will be possible to retrieve a whole sentence (sequence of symbols between two punctuation marks) and put it to the variable *sentence*.

```
Short[dots = #[[1]] & /@ StringPosition[kobzar, {".", "?", "!", "[Ellipsis]"}, 5];
sentence[{min_, max_}]:=Block[{start=Select[Nearest[dots, min, 10], #<min&][[1]]+1, end=Select[Nearest[dots, max, 10], #>max&][[1]]}, StringTake[kobzar, {start, end}]]
```

Combining *wordPosition* and *sentence* is a concordance for particular wordform:

```
Grid[Transpose@{StringReplace[sentence /@ wordPosition["тополя"],
"\n" -> ""], Background -> {None, {{Orange, LightGray}}},
ItemStyle -> Directive[16, Bold, FontFamily -> "Arial"],
Alignment -> Left, Dividers -> All]
```

Як тополя , стала в полі При битій дорозі ; Як роса та до схід сонця , Покапали сльози , За сльозами я гіркими І світа не бачить , Тільки сина пригортає , Цілує та плаче .
–Петербург] Тополя По діброві вітер вис , Гуляє по полю , Край дороги гне тополю До самого долу .
Дивлюся , сміюся , дрібні утираю , — Я не одинокий , є з ким в світі жить ; У моїй хатині , як в степу безкраім , Козацтво гуляє , байрак гомонить ; У моїй хатині синє море грає , Могила сумує , тополя шумить , Тихесенько Гриця дівчина співає , — Я не одинокий , є з ким вік дожить .
Та й виросла Ганна кароока , Як тополя серед поля , Гнучка та висока .
21 октября 1845 , Марьинское Наймишка Пролог У неділю вранці– рано Поле крилося туманом ; У тумані , на могилі , Як тополя , похилилась Молодиця молодая .
Не прийнялись три ясени , Тополя всихала , Повсихали три явори , Калина зов'яла .
Мов тополя , виростає Світові на диво .
— І похилилась , мов тополя Од вітру хилиться в яру .

Now we have to define a common color model for using to build CM. Its relevance and deepness in Ukrainian – including lemmatization accuracy and color concept detail – are crucial for CM quality. The basic approach and the first step we use are to find adjectives, which signify colors directly and consist of one wordform. We put those adjectives to array variable *tc* (*table of colors*) and describe them with RGB model (the piece of code is quite long and is suitable for viewing in digital version). The adjectives are: білий, червоний, зелений, синій, жовтий, чорний, сірий, рожевий, коричневий, блакитний, пурпурний, пурпуровий, оранжевий, помаранчевий, фіолетовий, амарантовий, буриштиновий, аметистовий, абрикосовий, аквамариновий, арсеновий, спаржевий, бежевий, латунний, бронзовий, брунатний, карміновий, морквяний, лазуровий, каштановий, шоколадний, цинамоновий, кобальтовий, мідний, кораловий, кукурудзяний, блаватний, кремовий, малиновий, джінсовий, смарагдовий, баклажановий, ляний, золотий, індиго, нефритовий, хакі, лавандний, лимонний, бузковий, малахітовий, гірчичний, оливковий, помаранчевий, ліловий, персиковий, грушевий, барвінковий, сливовий,

бурий, іржавий, шафрановий, сапфіровий, багряний, срібний, болотний, мандариновий, будяковий, бірюзовий, ультрамариновий, фіолетовий, пшеничний.

And here is the fragment of the *tc* presentation:

білий	GrayLevel[1]
червоний	RGBColor[1, 0, 0]
зелений	RGBColor[0, 1, 0]
синій	RGBColor[0, 0, 1]
жовтий	RGBColor[1, 1, 0]
чорний	
сірий	GrayLevel[0.5]
рожевий	RGBColor[1, 0.5, 0.5]
коричневий	RGBColor[0.6, 0.4, 0.2]
блакитний	RGBColor[0, 1, 1]
пурпурний, пурпуровий	RGBColor[1, 0, 1]
оранжевий, помаранчевий	RGBColor[1, 0.5, 0]
фіолетовий	RGBColor[0.5, 0, 0.5]
амарантовий	RGBColor[$\frac{229}{255}$, $\frac{43}{255}$, $\frac{16}{51}$]

The color model also includes rules for retrieving different wordforms and finding their lemmas, so *червоний*, *червоного*, *червона*, *червонії* etc. will be represented by the lemma *червоний* and the red square. For that purpose we use sequentially a wordforms synthesis with the dictionary of the stems and endings (generate all possible wordforms for every adjective in the table of colors), then we find the positions for these wordforms in *kobzar*, assign these positions to particular lemmas and finally range the lemmas as they appear in the text and replace them with color squares.

Adjective inflection in Ukrainian includes hard (*червоний*) and soft (*синій*) groups, contracted (*червона*) and non-contracted forms (*червоная*). The variables *ColorEdningsTv* and *ColorEdningsMk* contain accordingly ending for hard contracted and non-contracted forms and soft contracted and non-contracted forms:

```
ColorEdningsTv={ "ий", "ого", "ому", "им", "ім", "е", "а", "ої", "ій", "у", "ою", "і", "их", "им",
"ими", "єє", "ая", "ую", "ії" };
```

```
ColorEdningsMk={ "ій", "ього", "ьому", "ім", "є", "я", "ьої", "ю", "ьою", "і", "іх", "іми", "єє",
"єє", "яя", "юю", "ії" };
```

A variable *colorRules* includes a generated array of all possible wordforms for naming colors (combination of stems from *tc* and endings from *ColorEdningsTv* and *ColorEdningsMk*) with built-in probable modification of the adjective using affixes (*білий* – *біленький*). The fragment of code:

```
colorRules=Flatten[ { Thread[Flatten[Table[{"біл",
"біленьк"}][[v]]<>ColorEdningsTv[[u]],{v,2},{u,Length[ColorEdningsTv]}]->White],
Thread[Table["син"<>ColorEdningsMk[[u]],{u,Length[ColorEdningsMk]}]->Blue],...
Thread[Table["пшеничн"<>ColorEdningsTv[[u]],{u,Length[ColorEdningsTv]}]-
>RGBColor[245/255,222/255,179/255]]} }
```

The positions of generated wordforms are retrieved to variable *colorInformationPre* and then are sorted in *colorInformation*:

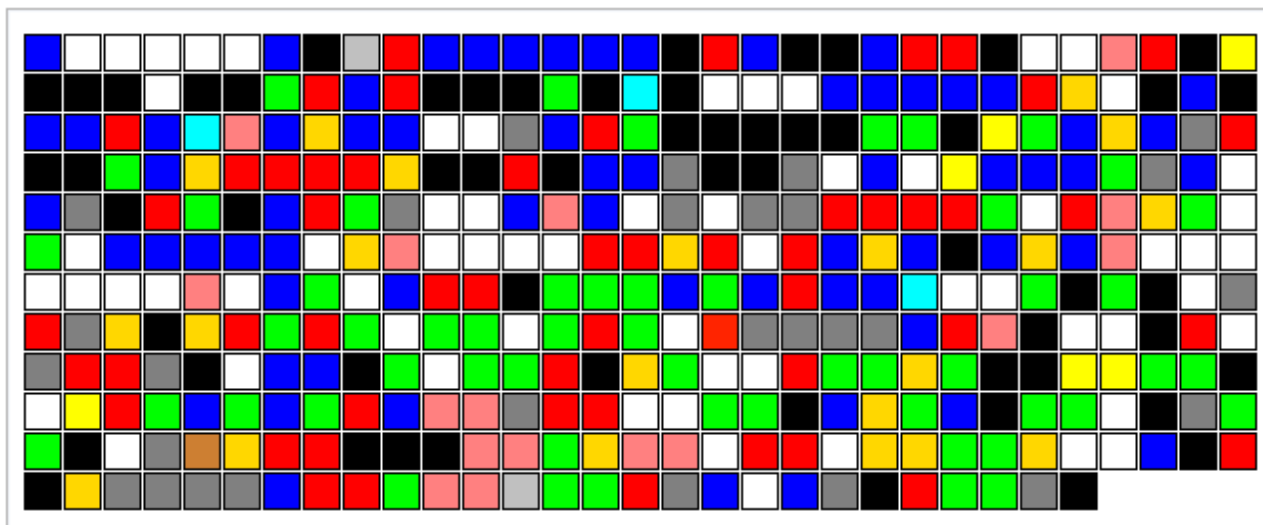
```
colorInformationPre={#,wordPosition[#]}&/@colorRules[[:;,1]];
```

```
colorInformation=Sort[Flatten[Partition[Riffle#[[2]],#[[1]],{2,-1,2}],2]&/
@colorInformationPre,1],Mean[#1[[1]]]<Mean[#2[[1]]]&
```

And finally we build CM:

```
Panel[Grid[Partition[Graphics[{-#,EdgeForm[Black],Rectangle[]},ImageSize->20]&/@colorInformation[{:;2}]/.colorRules),30,30,1,""],Spacings->{0,0}]]
```

Here is the result:

In digital version for this article a possibility to see the real sentence by clicking on the particular square is added.

As a common conclusion: the procedure of creating CM for Ukrainian text in *Mathematica* is rather complicated because of excluding of some symbols (ϵ , i , $\bar{i}$, τ) from “normal” list in Unicode, necessity to pass over the fact that Cyrillic letters are not included to the list of correct word symbols in RE as Latin ones and digits. Other way creating some explicit functions helps to solve that problem effectively. And the *Mathematica* system itself is a powerful environment for computational linguistics studies with rich high-level programming language, and can be recommended for studying by the students of philological departments in Ukrainian high schools.

As a particular conclusion: Taras Shevchenko’s “Kobzar” in a color conceptual point of view is rich in color names, main of them are white and black, blue and red, green, and gray. Comparing CM for “Kobzar” with CMs for other works of literature and folklore must be significant, but it’s a subject for further studying. As it is maintained about Ukrainian in [Ковтун 2009: 51], “color feature appeared in the language in diachronic sequence. In folklore initially the dominant is represented by definitions of white and black, followed by red (triad white – black – red), later – green and yellow, then – blue and brown.” It seems even superficially that Taras Shevchenko’s work is close to national folklore and is a piece of common Ukrainian discourse.

The described method to build a CM from linguistics position is just a basic one. It can be improved by adding to the color model derivative adjectives (*білявий*, *чорнющий*), verbs (*біліти*), and nouns (*чорнота*), some Ukrainian names of secondary colors (*ясно-зелений*), closely related lexicon – coat colors, etc.

References

Баранов 2003: Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику [Текст] / А. Н. Баранов. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с. – ISBN: 5-8360-0196-0.

Волошин 2004: Волошин, В. Г. Комп’ютерна лінгвістика : Навчальний посібник [Текст] / В. Г. Волошин. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 382 с. – ISBN: 966-680-134-5.

Данилюк 2014: Данилюк, І.Г. Аналіз тексту "Кобзаря" Тараса Шевченка в середовищі *Mathematica* : символи, слова і кольори [Текст] / І. Г. Данилюк. – Режим доступу : <https://app.box.com/kobzar>. – Назва з екрана.

Дарчук 2008: Дарчук, Н.П. Комп'ютерна лінгвістика : Автоматичне опрацювання тексту [Текст] / Н. П. Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 351 с. – ISBN 978-966-439-079-5.

Карпіловська 2006: Карпіловська, Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики : комп'ютерна лінгвістика. Підручник [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 188 с. – ISBN 966-374-078-7.

Ковтун 2009: Ковтун, Л. Український колористичний код світотворення [Текст] / Л. Ковтун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – Вип. 13 / КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ : ВПЦ "Київський університет", 2009. – ISSN 1728-2330.

Марчук 2000: Марчук, Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики [Текст] / Ю. Н. Марчук. – М. : Народный учитель, 2000. – 320 с. – ISBN 5-17-039480-2.

Партико 2008: Партико, З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика : Вступ до спеціальності [Текст] / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2008. – 224 с. – ISBN 978-966-325-092-2.

Jurafsky 2009: Jurafsky, D., Martin, J.H. Speech and Language Processing : An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition [Text] / D. Jurafsky, J. H. Martin. – Prentice Hall, 2009. – 988 pp. – ISBN 0-13-095069-6.

Wellin 2013: Wellin, Paul R. Programming with Mathematica, An Introduction [Text] / P. R. Wellin. – Cambridge, 2013. – 711 pp. – ISBN: 9781107009462

У статті описано ідею і реалізацію процесу створення кольорової мапи (КМ) для довільного тексту взагалі, й зокрема для «Кобзаря» Тараса Шевченка. КМ – це множина, сітка кольорових прямокутників (або інших фігур), кожен із яких стосується певної кольороназви (лексему на позначення кольору) у вихідному тексті. Цілковито об'єктивний результат демонструє дистрибуцію відповідних прикметників. Оригінал статті створено у новітньому CDF – форматі обчислюваного документа, і може бути застосований до довільного тексту українською мовою з урахуванням словозміни й словотвору.

Ключові слова: кольороназва, мовна модель, словозміна, Шевченко, MATHEMATICA.

Available 12 September 2013.

SECTION X. REVIEWS AND SUMMARIES

MASTER CLASS IN TRANSLATION: OPENING UP NEW VISTAS

Review of the monograph :

Bednárová-Gibová K. "Non-Literary and Literary Text in Translation". – Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. – Prešov, 2012. – 100 pp. – ISBN 978-80-555-0612-8

“Non-Literary and Literary Text in Translation” by PhDr. Klaudia Bednárová-Gibová, PhD is a valuable contribution to language education and translation studies in particular. It is a worthy addition and an instrument in helping translation trainees develop their theoretical background and practical skills and techniques to produce high-quality translation on their own.

The book addresses the essential facets of translation procedures in two typologically different text genres. It covers the key considerations concerning the translation techniques in the non-literary and literary text corpus and finds out their pertinent text genre characteristics. The empirical data are from an EU institutional-legal text *Council Directive 2004/114/EC* and a Christian novel excerpt *The Shark* by Canadian author William P. Young. K. Bednárová-Gibová points out that “the reason why these two case texts have been chosen is because the relationship of ostentatious contrast obtaining between them is more or less evident and as such suitable for investigating translation procedures in two, already at first glance, quite dissimilar text types” (Bednárová-Gibová 2012: 12).

In a concise yet comprehensive manner the author studies the selected non-literary and literary texts from the point of view of text linguistics and translatology, having reviewed and mutually contrasted their properties. In order to accomplish the goals of the comparative translational research, the methods of contrastive textual analysis, analytical-deductive and corpus analysis methods have been employed.

It should be stressed that the book contains a good balance of theory and data. As the author states, “the conducted research has not been planted exclusively into the theoretical plane of the systemic contrastive description” (Bednárová-Gibová 2012: 93). By having proposed enhanced construct of translation procedures which can be applicable to a much larger and diverse empirical text material the author of the monograph suggests successful solutions for numerous translation problems and highlights some ideas as to further research. Much subtle and complex evidence is considered and the data are analyzed at each point in a thorough and explicit fashion.

The book consists of three chapters. There is a detailed table of contents, a list of tables and charts, which support the author’s observations and discussion of the results. There is a list of abbreviations and symbols, too.

Chapter 1 outlines the contemporary state of knowledge in the given research area, basic research aims as well as overall publication methodology including a whole range of research questions. Chapter 2, being essentially theoretical, explores the principal features of non-literary and literary text as such and their translation including their mutual contrasting. In such a way K. Bednárová-Gibová takes us step-by-step to the corpus analysis, preparing the indispensable ground for that. Successfully blending the theoretical and empirical in Chapter 3 the author presents the actual quantitative analysis of translation procedures across the non-literary and literary text, searching for isomorphic as well as allomorphic features. K. Bednárová-Gibová provides a few exemplifying instances of the respective translation procedure to illustrate the points raised in this chapter. The monograph ends up with a detailed and convincing review of the crucial results obtained and the main observations made in the course of the analysis.

With “Non-Literary and Literary Text in Translation” K. Bednárová-Gibová has presented language educators and translators with an invaluable tool, which will help to navigate in translation

procedures. The book is written in a precise and clear style, well organized at each level. The explanations of translation concepts are clear, concise, and the examples are enlightening.

In conclusion it should be mentioned that the book is appropriate for a wide audience, but it will be of a particular interest to scholars engaged in translation studies, to translators for translation practice, and to language educators who want a working knowledge of translation techniques to be used in the classroom and to inspire language learners to choose and pursue translation as their University major and future career.

Olga Byessonova (Donetsk, Ukraine)

Available 1 October 2013.

МІЖСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Рецензія на монографію :

Гнатюк, Л.Я. Технології міжперсонального спілкування у міжкультурній взаємодії : [монографія] / Л. Я. Гнатюк. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2013. – 336 с.

Із розвитком антропоцентричного підходу до мови дослідження комунікативних та прагматичних її аспектів є характерним для провідних напрямів сучасної лінгвістики. Одним із них є, безперечно, й лінгвокультурологія. У межах цього напрямку на першому плані постають дослідження концептів як елементів національної лінгвокультури в їхньому зв'язку з національним менталітетом у різних комунікативних просторах. Лінгвокультурний підхід – це закономірний крок у становленні антропоцентричної парадигми гуманітарного, зокрема лінгвістичного знання, оскільки лінгвокультурний концепт вербалізує національний дух народу, дозволяючи виявити особливості ментального світу того або того етносу, пізнавати культуру народу на різних етапах її розвитку. Культурні концепти є антропоцентричними, оскільки зорієнтовані на духовність, суб'єктивність і внутрішній світ носія етнічної свідомості.

Монографію «Технології міжперсонального спілкування у міжкультурній взаємодії» (далі ТМСМВ) присвячено вивченню та опису принципів, правил, критеріїв ефективного спілкування в різних комунікативних просторах. Любомира Ярославівна Гнатюк зосередила свої дослідницькі зусилля навколо зіставлення особливостей організації міжособистісного спілкування у різних лінгвокультурних просторах, що видається важливим у сучасних умовах глобалізації та поширення міжнародних контактів в усіх сферах життя.

Актуальність дослідження зумовлена застосуванням комплексного аналізу одиниць ефективної міжособистісної інтеракції, зокрема засобів імпліцитного інформування для досягнення запланованого перлокутивного ефекту. У рецензованій монографії приділяється належна увага узагальненню вербальних і невербальних виявів інтерперсональної комунікації в різносистемних мовах, зокрема в українській, англійській, польській, встановленню спільного та відмінного в такій комунікації. Ці проблеми досі не були предметом пошуку науковців, тому актуальним стає вивчення етноспецифіки застосування комунікативних правил спілкування, зважаючи на те, що національно-культурні чинники окремо взятого мовленнєвого середовища істотно впливають не лише на елементи комунікативного коду, а й на процес комунікації з усіма її складниками – принципами, максимами, правилами спілкування, комунікативними стратегіями і тактиками. За словами авторки рецензованої роботи: *«Оригінальність опрацювання проблеми мотивована динамічними змінами у функційній прагматично налаштованій новітній лінгвістиці щодо сприйняття поваги як правильної, ефективною й успішною міжособистісною комунікацією, переорієнтації ціннісних орієнтацій у суспільно-орієнтувальній практиці від індустріального типу до інформаційного, а в XXI столітті – до гуманістичного. З одного боку, її особливий перебіг впливає на усі сфери суспільного життя, сприяє формуванню позитивного іміджу*

держави як міжнародного партнера, включаючи дотримання міжнародних норм у сфері прав людини; з іншого, на макрорівні покращує якість життя громадян завдяки поліпшенню міжособистісних стосунків у різних сферах суспільного життя» [ТМСМВ 2013: 275].

В аналізованій монографії уперше простежено спектр надзвичайно важливих проблем, що стосуються ефективності інтеракції у міжкультурному спілкуванні, зокрема розглянуто вияв прагматичних її аспектів у слов'янських і германських мовах: українській, англійській, польській із простеженням спільного і відмінного та встановленням імплікатур міжособистісної комунікації. Любомири Гнатюк зазначає: «...польська мова у дослідженні виступає як проміжна між східноєвропейською (українською) і західноєвропейською (англійською), що обумовлено низкою історичних, географічних і культурних чинників. Крім того, в англійській мові акцентується увага на національно-культурній специфіці окремо взятого англословного середовища, британського, у зіставленні з американським лінгвокультурним простором зокрема» [ТМСМВ 2013: 11].

Любомира Ярославівна намагалась – і небезуспішно – будувати свої аргументи стосовно різних типів дискурсів міжособистісної взаємодії з метою вияву їхніх функційно-комунікативних особливостей. Зіставлення вербальних і невербальних виявів, спрямованих на визначення найсуттєвіших комунікативних жанрів (КЖ) побутових дискурсів у кожній із аналізованих мов, окреслення іронії як найвищої форми імпліцитного інформування, а також визначення провідної ролі іронічних висловлень серед інших технік ефективної міжперсональної інтеракції – повністю зреалізовані. До всього позитивного додамо й те, що авторка вміло синтезувала різні погляди на техніки інтеракції й переконливо довела, що в кінцевому результаті, зіставлення моделей комунікативної поведінки мовців в україномовному, польськомовному, британському лінгвокультурних просторах та англословному (американському) середовищі сприяє вияву етноспецифіки прагматичних чинників інтерперсональної взаємодії. У світлі цього аспекти міжкультурного міжособистісного діалогу мають не лише теоретичний характер, а й суто прикладний вимір, зокрема у побутових дискурсах. Практичний характер такого зіставлення полягає в піднесенні взаєморозуміння та запобігає виникненню комунікативних невдач.

Монографія складається зі вступу, трьох розділів з відповідними підрозділами, висновків, післямови, списку використаної літератури, списку використаних джерел, додатків, схем, таблиці та переліку умовних позначень. Відповідно до завдань [ТМСМВ 2013: 7-12] вибудовано структуру основної частини роботи. Розділи та підрозділи логічно підпорядковані основній меті, кожний розділ завершено висновками. Між собою розділи пов'язані своєрідними скріпами. У першому розділі авторка анонсує поняття, на які спирається та які розробляє у наступних розділах. Наприклад, у першому розділі скурпулянтно проаналізовано комунікативний кодекс з усіма його складниками. У другому розділі Любомирою Гнатюк розроблено типологію комунікативних жанрів (КЖ) побутових дискурсів на підставі найважливіших етикетних максим, а також на основі імплікатур дискурсу, про які йдеться у першому розділі [ТМСМВ 2013: 53-62]. У третьому розділі досліджено механізм створення імпліцитної інформації в різних формах комічного, в іронічних висловленнях, зокрема [ТМСМВ 2013: 215-230]. У післямові [ТМСМВ 2013: 275-280] надано теоретичні та практичні результати здійсненого дослідження, окреслено перспективи подальших зіставних розвідок у контексті етнічних культур. У такий спосіб авторкою створено своєрідний науковий континуум. Допоміжним засобом унаочнення отриманих результатів дослідження слугують додатки, схеми і таблиця.

Засадничі положення, пріоритети рецензованої праці системно представлені в першому її розділі «Особливості організації комунікативного коду в міжособистісному спілкуванні» [ТМСМВ 2013: 13-79]. Проведений аналіз сучасних прагмалінгвістичних концепцій ефективної міжперсональної взаємодії, дозволив авторці висвітлити основні поняття дослідження, до складу яких входять не тільки прагмалінгвістичні терміни зразка *ілокуція*, *імплікатура*, *амбівалентність*, *комунікативний кодекс*, *інтенція*, *кооперативний принцип*,

етикетний принцип, максими, а й лінгвокультурологічні терміни, як-от: етнос, ендемічність, етноспецифіка. Поряд із обґрунтуванням комунікативних ресурсів інтерперсональної взаємодії; механізмів міжособистісної інтеракції, принципів і критеріїв спілкування, встановлено й схарактеризовано основні ознаки прагматичних аспектів контакту, схарактеризовано методика дослідження прагматики опосередкованих ілюцій.

Розгляд вербальних і невербальних виявів міжперсональної взаємодії в зіставному аспекті у другому розділі «Дискурс як глобальна одиниця організації комунікативного коду» [ТМСМВ 2013: 80-189] уможливив отримання даних про особливості відповідних лінгвокультур як важливих чинників ефективної міжперсональної взаємодії у міжкультурній комунікації. На широкому тлі фактичного матеріалу дослідниці вдалося виявити самотні національно-культурні особливості реалізації комунікативних максим у різних комунікативних жанрах побутових дискурсів. Так, Любомира Ярославівна робить акцент на тому, що: «...в українській ментальності превалує максима скромності як своєрідна реалізація **КЖ меж між особистісної сфери в дискурсі такту**» [ТМСМВ 2013: 182]. Вона звертає увагу на те що, «...максима скромності є в основі реалізації етикетної максими такту в українському мовленнєвому середовищі в порівнянні, наприклад, з мовленнєвим середовищем британським, американським чи польським, де традиційно ввічливішим вважається прийняти комплімент на свою адресу, висловлюючи за нього вдячність, ніж взагалі відхилити його. В іншому випадку ноторичне відхилення похвали чи компліменту вважатиметься порушенням максими такту. Власне, таким чином у культурі цих мовленнєвих середовищ реалізується компромісне погодження максими скромності з максимою згоди» [ТМСМВ 2013: 183]. Стосовно більшого індивідуалізму польської лінгвокультури у порівнянні із українською [ТМСМВ 2013: 183], то така теза видається спірною, адже за умов існування нової незалежної України акцент на самоідентифікацію її громадян теж посилюється.

У монографії аналізуються й особливості реалізації максими такту у різних лінгвокультурах. Так, у польській лінгвокультурі у випадку наукових титулів «підноситься» титул доктора до професора зазвичай для підлабузництва» [ТМСМВ 2013: 184]. Не залишається поза увагою авторки – концепт приватне життя. В монографії акцентується приватність британської картини світу, схильність британців до стриманості у дискурсі вияву уваги, в КЖ симпатії, на відміну від товариської відкритості, яскраво вираженої комунікативної толерантності, високої компліментарності щодо оточення в американському мовленнєвому середовищі [ТМСМВ 2013: 180]. Цікавим є також роздуми щодо позиціонування мовчання як засобу ігнорування в ситуаціях, коли адресант образився на адресата в аналізованих лінгвокультурах [ТМСМВ 2013: 182].

Розглядаючи етноспецифіку досліджуваних лінгвокультурних просторів як неодмінний складник комунікативного кодексу, авторка монографії, аналізує лінгвокультурні явища й показує їхні вияви в різних мовах у подібних ситуаціях, а також встановлює спільні та відмінні площини реалізації комунікативних інтенцій і корелятивність / некорелятивність використовуваних мовних ресурсів. Відзначається схильність британців до стриманості на відміну від яскраво вираженої відкритості й комунікативної толерантності щодо оточення в американському просторі, а також схильність українського соціуму до експліцитних форм міжперсональної взаємодії, тоді як носії інших досліджуваних лінгвокультур налаштовані на імпліцитні засоби інтерперсональної інтеракції.

Заслуговує схвалення також прагнення авторки монографії застосувати структурний аналіз принципу ввічливості та встановити способи реалізації ввічливості в комунікативних жанрах побутових дискурсів. Щоправда, чомусь тут Любомира Гнатюк не використала ґрунтовних напрацювань Марії Конюшкевич, у яких з урахуванням психолінгвістичних критеріїв досить глибоко прокоментовано цей принцип. Крім того, в окремих місцях спостерігається певна лаконічність в обґрунтуванні КЖ побутових дискурсів. Більша

кількість ілюстративних прикладів досліджуваних лінгвокультурних просторів значно б актуалізувала викладену інформацію.

На особливу увагу заслугове з'ясування авторкою монографії у третьому розділі особливостей імпліцитної реалізації комунікативних намірів у простеженні взаємодії інтенцій адресанта різних типів амбівалентності. Любомира Гнатюк аргументує відмінність різних засобів непрямого інформування для реалізації стратегії натяку, з'ясовує різноманітні механізми творення підтекстової інформації, окреслює іронію-ефект як найвищу форму імпліцитного формування і визначає роль іронічних висловлень серед інших технік ефективної міжособистісної взаємодії. Також вона виявляє специфіку опосередкованого інформування через зіставлення моделей комунікативної поведінки мовців у різних лінгвокультурних просторах. Імплікатури, що виникають унаслідок порушення кооперативного принципу взаємодіють з підтекстом, оскільки несуть більше інформації, ніж міститься безпосередньо в тексті. У такий спосіб, як слушно зазначає дослідниця, імплікатури спілкування постають одним з оптимальних реалізаторів категорії оцінки в імпліцитних висловленнях, що безперечно, сприяє ефективності міжперсональної інтеракції. Зіставлення етноспецифіки реалізації стратегії натяку, зокрема застосування різних форм комічного в споріднених і неспоріднених мовах – українській, польській, британській та американському варіанті, уможлиблює вияв і спільних рис, і встановлення низки істотних відмінностей. Авторка акцентує увагу на тому, що *«...в усіх лінгвокультурах зафіксовано чітке позиціонування стратегічної іронії як ключового засобу імпліцитної реалізації негативної оцінки. Однак, виявлено й деякі розбіжності. Наприклад, сарказм чи добродушне кепкування меншою мірою притаманні британській та американській лінгвокультурах в порівнянні з україномовним та польськомовним простором. В англійських соціумах надається відчутна перевага іронії-ефекту зі стратегічною амбівалентністю»* [ТМСМВ 2013: 279].

Вирізняємо й ще один важливий, доведений до логічного кінця аспект дослідження – досить ґрунтовно і вичерпно проаналізовано іронію із застосуванням критичного осмислення широкого загалу наукової літератури: еволюція іронії від Гомера до сучасності, від розуміння іронії як стилістичного літературного натяку, до її розуміння як найвищої форми імпліцитного – іронії-ефекту.

Привабливим постає уміння Любомири Гнатюк відстоювати власні погляди, вступаючи в наукову дискусію з традиційними підходами, зокрема в інтерпретації різних форм комічного в прагмалінгвістичному, функційно-комунікативному ракурсі. Прагматичний функційно-комунікативний підхід дослідження уможливив виокремлення іронії ефекту як мовленнєвого прагматичного феномену з-поміж інших явищ з групи комічного – сарказму чи доброзичливого кепкування. Сарказм чи доброзичливе кепкування, в яких насмішка є відкритою, а не прихованою в мовленнєвій імплікатурі, як це має місце в іронічних висловленнях, порушують елементарні етикетні норми і, за твердженням Любомири Гнатюк, не слугують піднесенню ефективності міжперсональної взаємодії.

Монографія викликає низку міркувань, дискусійних роздумів, оскільки присвячена одному з надзвичайно актуальних питань сучасної науки, дослідженню прагматичних моделей міжособистісного побутового спілкування з усіма складниками їх реалізації в умовах міжкультурної комунікації. У цілому теоретичні виклади, тези, постулати, власні міркування належно аргументовані відповідним фактичним матеріалом з художньої літератури українських, польських, британських та американських митців слова. Хоча інколи теоретичні положення потребують докладнішого осмислення, підтвердження конкретним фактичним матеріалом, особливо в тих випадках, коли авторка намагається простежити відмінності у виявах лінгвокультури у досліджуваних мовах. Проте висловлене побажання не знижує загального враження від аналізованої монографії.

Дослідження Любомири Гнатюк, безперечно, постає актуальним і науково-потенційним, оскільки новими виступають цілісна концепція інтерперсонального

спілкування з виявом закономірностей його репрезентації у різноструктурних мовах, характеристика різних виявів комунікативних правил у різних лінгвокультурних мовленнєвих середовищах як маркерів меж норми, що визначають ефективність міжособистісної взаємодії. Вдалим видається розмежування між іронією як імпліцитним мовленнєвим феноменом – *іронією-ефектом* та іронією як стилістичним чи драматичним прийомом. Новим є також розмежування КЖ побутових і формальних дискурсів міжособистісного спілкування в різносистемних мовах.

Дослідження Любомири Гнатюк є вагомим внеском у розробку проблем прагмалінгвістичного напрямку лінгвістики. У ньому вперше комплексно визначено механізми оптимізації інтерперсональної мовленнєвої взаємодії в суспільному контексті, що дозволяє зробити спілкування максимально ефективним у міжкультурному просторі. Віримо в те, що аспекти міжособистісного та міжкультурного спілкування стануть об'єктом дослідження ще не однієї наукової розвідки Любомири Ярославівни Гнатюк.

Світлана Кремзикова (Донецьк, Україна)

Available 26 September 2013.

KONFRONTATYWNY OPIS CZASOWNIKÓW SŁOWIAŃSKICH

Рец. на кн. :

Бранко Тошович. *Трансакционал русскогo и сербскогo / хорватскогo / бошнячкогo языков*. – Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2009. – 263 pp.

Praca *Transakcjonalność w języku rosyjskim i serbskim/chorwackim/bośniackim* Branko Tošovića stanowi kontynuację publikowanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego serii monograficznych opracowań dotyczących specyficznej (zwłaszcza dla języków słowiańskich) kategorii czasownika określanej jako tzw. rodzaje akcji (czynności). Przygotowana w ramach projektu *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słotwórczą Aktionsarten w językach słowiańskich* książka została napisana w języku rosyjskim. Rozpatrywane są w niej możliwości przekładu rodzajów czynności języka rosyjskiego oraz języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego. Zdaniem autora, w obrębie tej kategorii (*Aktionsart*, способ глагольного действия) niezbędne jest wyróżnienie akcjonalności jako kategorii na tym samym poziomie taksonomicznym, co aspektualność. W pracy kategoria *Aktionsart* badana jest w dwóch kierunkach translacyjnych: z języka rosyjskiego na języki wymienione w tytule oraz w kierunku odwrotnym.

Jak wiadomo, pod pojęciem „rodzaje akcji” („rodzaje czynności”) rozumie się zwykle semantyczno-słotwórcze klasy (grupy) czasowników połączone na zasadzie wspólnoty znaczeń kwantytatywno-czasowych wyrażanych przy pomocy afiksów (por. ros. *шуметь* oraz *за шуметь*, *по шуметь*, *от шуметь*, *на шуметь*, *на шуметься*, *рас шуметься*). Wszystkie derywaty przedrostkowe oznaczają ten sam proces, co czasownik wyjściowy, podstawowy (*шуметь*), jednakże każdy z nich charakteryzuje czynność z pewnej strony, to znaczy posiada dodatkową atrybucję. A zatem czasowniki derywowane, odnosząc się do określonych sposobów przejawienia się czynności (akcji), wyrażają ten sam proces, co czasowniki, na których bazie one powstały, konkretyzując jednakże ten proces z punktu widzenia wyrazistości i charakterystyki (określoności) temporalno-kwantytatywnej (por. choćby *Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык*, в 2-х томах, Под общей ред. А.Н. Тихонова, Р.И. Хашимова, Москва, «Флинта», 2008, т. 2, str. 30).

W pracy tej w centrum uwagi znalazły się – z jednej strony – czasowniki języka rosyjskiego, a z drugiej strony – języka serbskiego, chorwackiego i bośniackiego (boszniackiego). W tym momencie pewne obiekcje merytoryczne może wzbudzić potraktowanie bez szerszego komentarza jako równoprawnych członów (fragmentów) porównania, obok rosyjskiego, materiału trzech języków południowosłowiańskich uznawanych współcześnie za języki standardowe (krótkie

informacje na ten temat zamieszczone na str. 9, punkt 4, nie mogą być uznane, jak sędzę, za wystarczające, zwłaszcza dla czytelnika spoza Bałkanów czy konkretniej: spoza byłej Jugosławii). Możliwe, że jest to kwestia *stricte* polityczna, lecz mająca pewne konsekwencje również w języku. Otóż wydaje się, że takie ujęcie podstaw porównania choćby z językiem rosyjskim oparte jest na założeniu, że współczesne kanonizacje tych standardów językowych (bośniackiego, serbskiego i chorwackiego), wyodrębnionych (być może sztucznie i ze względów politycznych) z diasystemu serbskiego / chorwackiego, pociągają za sobą istotne zróżnicowanie tych języków, zaznaczające się już w przeszłości.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że przeciwko traktowaniu w porównaniach slawistycznych języka serbskiego i chorwackiego (a dotyczy to także bośniackiego) na równi z innymi językami słowiańskimi opowiedziała się na gruncie językoznawstwa polskiego Hanna Dalewska-Greń w swojej pracy *Języki słowiańskie* (Warszawa 1997). Mówi ona, że „język serbski i język chorwacki powinny występować jako jedna jednostka opisu równa rangą pozostałym językom, zaś niewątpliwe różnice między nimi powinny być opisywane na poziomie »o stopień niższym«” (str. 13-14).

Ostatecznie określone (ale czy rozdzielne?) traktowanie tych języków można motywować faktami, o których Julian Kornhauser pisze: „W takich literaturach, jak chorwacka, serbska czy bośniacka nie ma raz na zawsze ustalonego »wzorca« literatury, gdyż stale podlega on weryfikacji, głównie zresztą z przyczyn politycznych, które decydują o randze jednej i upadku innej indywidualności pisarskiej. Często zaburza go ideologiczna presja na jakąś twórczość celem włączenia jej tam bynajmniej nie ze względów artystycznych. Literatura małego języka każdy niemal przejaw działalności literackiej będzie traktowała jako wydarzenie i wzbogacenie kanonu”. Dygresja ta odnosi się wprawdzie do literatur interesujących nas języków, ale całkowicie uzasadniona wydaje się być jej zależność także z samymi tymi językami.

Powyższe wzmianki mają raczej charakter komentarza do recenzowanej monografii i nie umniejszają zasadniczych jej wartości. Nie powinny one też przesłonić walorów opracowania, które należy upatrywać w solidnej i kompetentnej realizacji zadania sformułowanego w temacie. Jest to jednak istotne o tyle, że autor książki – jako *native speaker* tych języków i „obywatel” obszaru południowosłowiańskiego – jest osobą szczególnie kompetentną w tym zakresie. Z tego względu tzw. przeciętny czytelnik ma prawo oczekiwać obszerniejszych wiadomości w tym względzie i ich interpretacji.

Merytoryczne uwagi należy rozpocząć od stwierdzenia, że rodzaje akcji (czynności) pozostają w związku z aspektem, który w słowiańskiej tradycji gramatycznej uważany jest za kategorię gramatyczną czasownika wyrażającą opozycję niedokonaności i dokonaności. Na tej podstawie wyodrębnia się dwie, w zasadzie nieprzecinające się, klasy, które dzielą wszystkie czasowniki na podstawie różnicy w ujmowaniu wyrażanej przez czasownik akcji jako procesu rozwijającego się (trwającego, powtarzającego się) lub też procesu pojmowanego jako kompletny. Podstawowa masa czasowników o różnym sposobie akcji odnosi się do formacji jednoaspektowych. Opozycja aspektowa stanowi tu raczej bardziej wyjątek, niż prawidłowość.

Aspekt – sytuując się na granicy między odmianą wyrazów (koniugacją) a słowotwórstwem – stanowi morfologiczne jądro aspektualności. Ważnymi komponentami aspektualności są również sposoby akcji (czynności), czyli (jak to już było powiedziane) klasy czasowników, które konkretyzują, w jaki sposób rozwija się akcja. O ile jądro gramatycznej kategorii aspektu tworzą pary czasownikowe, to w centrum sposobów akcji (czynności) pozostają czasowniki jednoaspektowe. Przytoczę to wypowiedź, która nader trafnie ujmuje istotę zagadnienia (korespondując jednocześnie z traktowaniem materiału językowego w ocenianym opracowaniu): „[...] сложность проблемы определения грамматического вида заключается прежде всего в том, что [...] эта категория имеет прежде всего несколько оснований, далеко не одинаковых по своей природе и сущности. [...] категория глагольного вида опирается на известную сумму характеристик действия, каждая из которых требует специального изучения”

(Б.А. Серебренников, *Вероятностные обоснования в компаративистике*, Москва, «Наука», 1974, str. 21).

W aspektologii w różny sposób określany jest kategorialny status sposobów akcji, przytaczany jest także różny ilościowy komplet sposobów czynności.

Dokładna ilość sposobów akcji (czynności) do tej pory nie została ustalona. Większy lub mniejszy stopień detalizacji sposobów czynności (akcji) warunkowany jest tym, że ich ustalenie dokonywane jest zwykle na podstawie różnorodnych cech podobieństwa i różnic między czasownikami w ich konkretnych znaczeniach leksykalnych, współzależności z aspektem czy aktywności słowotwórczej. Wśród czasowników dokonanych (to jest takich, których czynność wskazuje na wewnętrzną, naturalną granicę) w języku rosyjskim np. A.W. Isaczenko wyróżnia 13 sposobów akcji (A.B. Исаченко, *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология*, Братислава 1960), A.W. Bondarko – 23 sposoby akcji (w różnych opracowaniach), Ju.S. Masłow – 25 sposobów akcji (Ю.С. Маслов, *Очерки по аспектологии*, Ленинград 1984), a M.A. Szelakin – 29 sposobów akcji [M.A. Шелякин, *Категория вида и способы действия русского глагола. (Теоретические основы)*, Таллин 1983].

W opiniowanej książce ustalono i rozpatrzono 22 sposoby akcji, traktując je jednak jako tzw. akcjonalność. W zasadzie wyróżnione w monografii typu akcjonalności pokrywają się z typami sposobów akcji, czynności („способы глагольного действия”), por. choćby wspomniane wyżej prace czy *Энциклопедический словарь-справочник...* Terminem tym (zapropozowanym przez autora i pochodzącym od niem. *Aktion* ‘czynność’) określana jest dosyć specyficzna kategoria sposobów akcji. Prof. Branko Tošović stwierdza, że sieć relacji, w które wstępuje akcjonalność, generuje szeroki skorelowany wewnętrznie system, czyli *akcjonał* (ros. *акционал*; można jednak mieć wątpliwości co do właściwego odpowiednika tego terminu w polszczyźnie: *akcjonalność* czy *akcjonał?*).

Natomiast przy translacji konkretnego materiału językowego z języka oryginału na język przekładu (docelowy) pojawia się konieczność zastosowania kolejnego autorskiego terminu, a mianowicie *transakcjonalność* (w tytule opracowania: *трансакционал*; co do jego polskiego odpowiednika znów pojawiają się wątpliwości: *transakcjonalność* czy *transakcjonał*). A zatem, według autora, *transakcjonał* stanowi skorelowany, wzajemnie uwarunkowany i wielopłaszczyznowy (wielopoziomowy) system przekazania sposobów akcji (czynności) w oryginale i przekładzie (odnosi się więc raczej do teorii bądź praktyki translatoryki, niż do „czystego” językoznawstwa). Pierwsza część terminu *transakcjonalność* (*trans-*) odsyła do translacji, część druga (*-akcjonalność*) odsyła do *Aktionsart*.

W obrębie tak interpretowanej transakcjonalności da się wyróżnić kilka podsystemów (tak w omawianej pracy). Pierwszy z nich wiąże się z *Aktionsarten*, co może korespondować (intraakcjonalność) lub może nie korespondować (interakcjonalność) z relacją między oryginałem a przekładem. Trzeci podsystem zespolony jest z *Aktionsarten* w ten sposób, że może korespondować albo z czasownikami bez przedrostków lub przyrostków, albo z inną częścią mowy, albo z syntagmatycznym sposobem przekazywania znaczenia (ekstraakcjonalność). Kolejny podsystem wyróżniamy jest wtedy, gdy brak jest ekwiwalentu leksykalnego z jednej strony (zeroakcjonalność). I wreszcie z ostatnim podsystemem mamy do czynienia w takim wypadku, kiedy *Aktionsarten* są tłumaczone błędnie, niezgodnie z oryginałem (pseudoakcjonalność).

W danej książce akcjonalność właściwa (zawierająca czasowniki bez modyfikacji formalnej) i zmodyfikowana (zawierająca czasowniki z dodatkowymi morfemami derywacyjnym) traktowana jest jako heterohomogeniczna, co powoduje, że w języku oryginału i w przekładzie w obszarze par aspektowych obserwujemy nierównomierne użycie aspektu dokonanego i niedokonanego.

Z porównawczym charakterem pracy łączy się jeszcze jedna kwestia teoretyczna. Chodzi mianowicie o to, w jakim stopniu w badaniach konfrontatywnych (a opiniowana praca sytuuje się w tym właśnie nurcie) korzystać z przekładów utworów dokonywanych przez profesjonalnych tłumaczy i w jakiej mierze są to przekłady ekwiwalentne. Wiadomo skądinąd, że w procesie tłumaczenia (rozumianym jako procedura lingwistyczna polegająca na zastąpieniu tekstu w języku

wyjściowym tekstem w języku docelowym przy zachowaniu relacji ekwiwalencji) mamy do czynienia przynajmniej z dwoma jego rodzajami: tłumaczeniem filologicznym (czyli procedurą polegającą na zastąpieniu jednostek leksykalnych tekstu wyjściowego przez analogiczne jednostki języka przekładu) i tłumaczeniem artystycznym (pisemnym tłumaczeniu tekstów literackich). Wymienione rodzaje tłumaczenia z reguły są ściśle rozgraniczone, a odtwarzanie właściwości tekstowych oryginału za pomocą materiału innego języka może być oceniane różnie, w zależności od celu nadrzędnego, jaki może przyświecać tłumaczowi.

Jeżeli nawet każde tłumaczenie (tekst, który powstał w rezultacie procedury tłumaczenia) potraktować jako produkt określonej działalności, to będzie to bardziej produkt idiolektu niż socjolektu (w każdym razie z przewagą tego pierwszego), co jest związane z indywidualnymi cechami języka tłumacza, właśnie jego idiolektu. Inaczej mówiąc, przy tłumaczeniu artystycznym tekst przekładu – przy zachowaniu relacji ekwiwalencji – może w jakiejś mierze różnić się z tekstem oryginału.

Te dwie ogólne uwagi o charakterze merytorycznym odnoszą się do koncepcji i założeń pracy, której struktura podporządkowana jest zamierzonemu celowi naukowemu. W pewnym sensie jest to opracowanie pionierskie, którego wartość polega przede wszystkim na zebraniu i przeprowadzeniu przejrzystej klasyfikacji czasowników realizujących sposoby akcji (akcjonalności) w konfrontacji dwustronnej (rosyjsko/serbsko-chorwacko-bośniackiej i serbsko-chorwacko-bośniacko/rosyjskiej), przydatnej w komparatywnym opisie gramatyczno-semantycznym czasowników słowiańskich. Zebrany w monografii materiał, bogaty, skrupulatnie przeanalizowany i sklasyfikowany, może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań (z korzyścią nie tylko dla samej lingwistyki, ale też i dla glottodydaktyki, translatoryki czy nawet interdyscyplinarnych studiów sławistycznych).

Praca Branko Tošovića uzupełnia lukę w badaniach konfrontatywnych nad rodzajem akcji (czynności) nazywanej przez czasownik, stanowiąc ważny i interesujący fragment opisu problemów związanych z semantyką i funkcjonowaniem tej części mowy w językach słowiańskich. Opracowanie może ponadto stanowić podstawę do późniejszych, bardziej szczegółowych i wielopłaszczyznowych, obserwacji o charakterze typologicznym.

Czesław Lachur (Opole, Polska)

Available 1 October 2013.

СУЧАСНЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫ ТЭЗАЎРУС

Рэцэнзія на кнігу :

Загнітка А. Словник сучасной лінгвістыкі : паняття і терміны : у 4 т.

Т. 1 / А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 402 с. ;

Т. 2. – 350 с. ; Т. 3. – 426 с. ; Т. 4. – 388 с.

Сучасныя лінгвістычныя даследаванні маюць досыць разгалінаваную тэрміналагічна-паняццевую сістэму. Гэтая сістэма часта змяшчае сінанімічныя (нават абсалютныя) кваліфікацыйна-дэфініцыйныя абзначэнні тых самых моўных з'яў, а ў асобных выпадках той самы тэрмін тлумачыцца па-рознаму. У той жа час праблемнай з'яўляецца наяўнасць уласна-аўтарскіх тэрміналагічных абзначэнняў ужо вядомых з'яў і адзінак. Сучасная тэрміналагічная размаітасць ускладняе навуковае ўспрыманне і адэкватнае разуменне тых самых з'яў і адзінак. Усё гэта вымагае неабходнасць стварэння цэласнага слоўніка лінгвістычных тэрмінаў, што забяспечыла б мажлівасць скразнога ўспрымання пэўнага лінгвістычнага тэрміна і яго адпаведнага тлумачэння. Сказаным вышэй тлумачыцца актуальнасць рэцэнзаванага выдання, корпус тэрмінаў і паняццяў якога аўтар сістэматызаваў досыць працяглы час – больш як дваццаць гадоў. Пацвярджэнне гэтага – шэраг артыкулаў А. Загнітка па тэарэтычных і навукова-прыкладных пытаннях лінгвістычнай тэрміналогіі, яго

імкненне прасачыць агульнае і адметнае ў кваліфікацыі тых ці іншых моўных адзінак у розных лінгвапарадыгмальных падыходах і вызначэнне параметраў адноснай аўтаномнасці паняццева-тэрміналагічнага апарату структурнай, функцыйна-камунікацыйнай і іншых навукова-лінгвістычных парадыгмаў, што адлюстроўваюцца ў артыкулах укладальніка рэцэнзаванага слоўніка (Загнітко А. Типологіяны выявы лінгвістычных парадигм: класіфікацыйны і кваліфікацыйны аспекты / А. Загнітко // Лінгвокомп'ютэрныя дасліджэння: зб. наук. праць / Відп. ред. А. Загнітко. – Вип. 4. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – С. 8 – 15; Загнітко А.А. Типологические проявления лингвистических парадигм: классификационные и квалификационные аспекты / А.А. Загнитко // *Linguistica Brunensia*. – Roč. 59. – 2011. – Č. 1-2. – С. 3-16 ды інш.). Можна адзначыць таксама тое, што аўтар усведамляе, што ўкладзены ім слоўнікі няма падстаў характарызаваць як цалкам вычарпальны і закончаны. Абсяг слоўніка пры ўсім жаданні аўтара ахапіць усе размаітыя сучасныя лінгвістычныя тэрміны і паняцці – ад уласна аўтарскіх да ўзуальных тэрмінаў і паняццяў, пашыраных і ўсталяваных у межах адпаведных навукова-лінгвальнай парадыгмы, навуковага кірунку, навуковай плыні, навуковай школы, не могуць ахапіць абсалютна ўсю метамову сучаснай лінгвістыкі. Напэўна, гэта немажліва ажыццявіць нават пры надзвычай прадуктыўных лінгвістычных пошуках, калі яны выходзяць за межы ўласна лінгвістыкі і ахопліваюць сумежныя гуманітарныя і нават не гуманітарныя сферы: псіхалогію, сацыялогію, юрыспрудэнцыю, інфарматыку, матэматыку, камп'ютарныя тэхналогіі ды інш. Таму сёння лінгвістыка ў яе надзвычайнай размаітасці – ад граматыкі, словаўтварэння, фанетыкі, фаналогіі, стылістыкі і да псіхалінгвістыкі, нейралінгвістыкі, камп'ютарнай лінгвістыкі, юрыдычнай лінгвістыкі, нейралінгвістычнага праграмавання, сацыялінгвістыкі, паралінгвістыкі (паракінесікі), этналінгвістыкі і да т. п. – ахоплівае надзвычай ёмістыя пошукі, пра што сведчаць адпаведныя тэрміны і паняцці, іхнія пастаянныя аўтарскія ўтварэнні. Аўтар не пакідае па-за ўвагаю і пытанні сугестыўнага, гендэрнага, кагнітыўнага, камунікацыйнага ды іншых лінгвістычных кірункаў.

Рэцэнзаваны слоўнік адрасаваны шырокаму абсягу даследчыкаў-тэарэтыкаў і практыкаў, у чым лёгка пераканацца паводле рээстра вытлумачаных тэрмінаў і паняццяў – ад найагульных тэарэтычна-мовазнаўчых да ўласна канкрэтных лінгвістычных накіраваных *теперішній історичний, функційно-семантична парадигма, навантажэння членів речення тема-рематичне, члені речення другорядні морфологізовані, члені речення другорядні неморфологізовані*. Разам з тым А. Загнітко выразна дыферэнцыюе ў адпаведных слоўнікавых артыкулах функцыйную нагрузку тэрміналагічнай адзінкі, робячы акцэнт на яе агульнатэарэтычным статусе або на замацаванні за тым ці іншым узроўнем моўнай сістэмы – фанетычным, марфалагічным, сінтаксічным, словаўтваральным. Асобна вылучаны тэрміны і паняцці, што ўзніклі ў выніку рэалізацыі прынцыпу экспансіянізму, а таксама ахарактарызаваны тэрміналагічна-паняццевы апарат сучаснай камунікацыйнай, функцыйнай, кагнітыўнай, ідэаграфічнай, камп'ютарнай ды іншых лінгвістык.

Традыцыйна слоўнік складаецца з уступу, уласна-слоўнікавай часткі, алфавітнага паказчыка. Ва ўступнай частцы досыць вычарпальна ахарактарызаваны асаблівасці пабудовы слоўнікавай часткі з кваліфікацыяй яе асобных кампанентаў. Кожны тэрмін мае этымалагічную характарыстыку з акрэсленнем функцыйнай нагрукі і пацвярджэннем наяўнасці актыўных / пасіўных семантычна-парадыгматычных адносін. Пры неабходнасці дэфініцыя і кваліфікацыя лінгвістычнай з'явы пацвярджаецца адпаведным фактычным матэрыялам. Ва “Уступе” пераканаўча ахарактарызаваны прынцып упарадкавання паняццева-тэрміналагічнага апарату, што, у пэўнай ступені, адрозны ад іншых слоўнікаў: “У прапанаваным слоўніку выкарыстаны некалькі іншы прынцып алфавітнага размяшчэння лінгвістычных тэрмінаў, чым у традыцыйных тэрміналагічных выданнях. Прызнаючы наяўнасць аналітычных тэрмінаў, што ўсё ў большай ступені паўнапраўна і шырока заяўляюць пра сябе, у слоўніку выкарыстаны прынцып арганізацыі такіх словазлучэнняў паводле мадэлі “стрыжнёвае слова + залежнае / залежныя”, таму кожны тэрмін падаецца за

стрыжнёвым словам, у постпазіцыі адносна якога наяўныя аналітычны / аналітычныя кампаненты, параўн.: *форма граматычна, форма морфалогічна, форма сінтаксічна, форма стилістычна, форма тыпалогічна* і пад. Такі падыход дазваляе карыстальнікам убачыць увесь дыяпазон наяўных сэння лінгвістычных тэрмінаў з тым або іншым апорным (стрыжнёвым) словам і ў той жа час аблягчае засваенне падобных тэрмінаў. Асабліва гэта мае дачыненне да тых кірункаў і школ, дзе з тым або іншым аналітычным кампанентам утвараецца шэраг тэрмінаў, параўн.: *мовленневы акт* → *ініціятывны мовленневы акт, непрямой мовленневы акт, прамой мовленневы акт, пропозитывны мовленневы акт, мовленневы акт вимоги, реактывны мовленневы акт, фінальны мовленневы акт* і да т. п. Паводле традыцыйнага размяшчэння тэрмінаў кожны з іх разглядаўся б у адпаведнай алфавітнай пазіцыі, што не давала б магчымасці цэласнага ўспрымання сучаснага тлумачэння падобных паняццяў. Наданне ж асноўнага вымярэння стрыжнёваму кампаненту *акт* [ужыванне яго як рэестравага слова. – *В.Р.*] дазволіла аб'яднаць такі тэрмін у адной алфавітнай прасторы і адначасова прапанаваць цэласнае вымярэнне [цэласную сістэму. – *В.Р.*] семантычна-парадыгматычных адносін такога тыпу тэрмінаў і паняццяў.

У той жа час такі прыныцп лексікаграфічнага структуравання паняццяў і тэрмінаў выяўляе найактыўныя тэндэнцыі аналітычнага тэрмінаўтварэння, што на сэння з'яўляюцца дамінальнымі, забяспечваючы паслядоўную дыферэнцыяцыю паняццяў, наданне кожнаму з іх вычарпальных кваліфікацыйных і класіфікацыйных адзнак. Таму ў Слоўніку сучаснай лінгвістыкі: 1) адабраны і сістэматызаваны найпашыраныя тэрміны, што актыўна выкарыстоўваюцца ў тэарэтычных, тэарэтычна-прыкладных і ўласна прыкладных мовазнаўчых даследаваннях; 2) прапанаваны разгляд семантычна абноўленых тэрмінаў класічнага мовазнаўства з улікам іхняга традыцыйнага тлумачэння і кваліфікацыі; 3) ахарактарызаваны стрыжнёвыя і ключавыя тэрміны сучаснай лінгвістыкі з прасочваннем іхняй данамікі і суадносін з адпаведнымі навукова-лінгвістычнымі парадыгмамі, паводле прыналежнасці да тых або іншых мовазнаўчых кірункаў, школ; 4) прапанавана кампактнае тлумачэнне асноўных тэрмінаў граматыкі (розных яе аспектаў і вымярэнняў – ідэаграфічнага, функцыйнага, камунікацыйнага і пад.), лексікалогіі, фаналогіі, словаўтварэння, а таксама псіхалінгвістыкі, лінгвакультуралогіі, сацыялінгвістыкі, кагнітыўнай лінгвістыкі, патапсіхалінгвістыкі, прыкладной лінгвістыкі, судовай лінгвістыкі, сугестыйнай лінгвістыкі ды інш. (большасць тых тэрмінаў вымагае ўліку іхняй сувязі з асноўнымі навукамі і функцыянаваннем у лінгвістыцы, у выніку чаго тлумачэнне з'яўляецца досыць праблемным і не заўсёды адэкватным); 5) улічана спецыфіка развіцця лінгвістычных прац пачатку XXI стагоддзя, калі актывізаваліся даследаванні лінгвістыкі тэксту, камунікацыйнай лінгвістыкі, тэорыі маўленчых актаў і тэорыі маўленчых жанраў, дыскурсу і дыскурснай практыкі, што знайшло сваё адлюстраванне ў структуры Слоўніка сучаснай лінгвістыкі” (Т. 1, с. 4-5). Такая вялікая цытата з рэцэнзаванага слоўніка дазваляе прасачыць погляд самога ўкладальніка на фармаванне асноўнага корпусу тэрмінаў і паняццяў сучаснай лінгвістыкі і адначасова адлюстроўвае скразны прыныцп структуравання вытлумачанага і дэфінаванага матэрыялу.

У цэлым у Слоўніку сучаснай лінгвістыкі прааналізавана і ахарактарызавана больш за 17000 тэрмінаў і паняццяў з выразным размежаваннем у межах слоўнікавага артыкула іхняга агульналінгвістычнага статусу, адпаведнага выкарыстання і ў той жа час акрэслена асаблівае ўжыванне тэрміна ў межах таго ці іншага лінгвістычнага кірунку, школы або той ці іншай навукі, параўн., напрыклад: “**Мова нацыянальная** [бел. **Мова нацыянальная**. – *В.Р.*] – мова, што ўтварылася ў перыяд развіцця нацыі. Яна прадугледжвае абавязковую наяўнасць літаратурна-пісьмовай формы, набліжанай да агульнага народна-гутарковага маўлення, у выніку чаго набыла паўсюднае пашырэнне. Існуюць тры шляхі ўтварэння нацыянальных моў: а) развіццё ўжо з гатовага матэрыялу; б) канцэнтрацыя дыялектаў; в) «змяшанне» дыялектаў і моў; у **соціолінгвістыцы** [бел. у **сацыялінгвістыцы**. – *В.Р.*] – 1) сацыяльна-культурна-гістарычная катэгорыя, што абазначае мову нацыі як сацыяльна-гістарычнай

супольнасці людзей. М. н. мае дзве формы праяўлення – вусную і пісьмовую і фармуецца на аснове мовы народнасці адначасова са станаўленнем нацыі з гэтай народнасці; мова нацыі як сацыяльна-гістарычнай этнічнай супольнасці людзей, што ўжываецца ў шэрагу паняццяў *родовий діалект, мова народності, етнічна мова* і існуе ў дзвюх формах – вуснай і пісьмовай з паўнацэннаю сукупнасцю ўсіх формаў яе існавання: кадыфікаваных (літаратурная мова) і некадыфікаваных (розныя тэрытарыяльныя дыялекты, жаргоны і да т. п.). [...] 2) мова, якую выкарыстоўвае ўся нацыя як сацыяльна-гістарычная, а не асобная рэгіянальная ці этнічная група; мова, што сукупна з іншымі адзнакамі (агульнасць тэрыторыі, культуры, эканамічнага жыцця ды інш.) характарызуе пэўную нацыю; мова, якая для культурнай, сацыяльнай і палітычнай супольнасці выконвае ролю нацыянальнага сімвала. М. н. уласціва нарматыўна-літаратурная форма выражэння, актыўная тэндэнцыя да еднасці, поліфункцыйнасць ды інш.” (Т. 2, с. 212).

Тэрміны і паняцці ў Словніку сучаснай лінгвістыкі кваліфікуюцца паводле іх паходжання (**Автостереотып этнічний** [бел. **Аўтастэрэатып этнічны.** – В.Р.] (грэч. *autos* – сам, *stereos* – цвёрды, *typos* – адбітак) (Т. 1, с. 13), наяўнасці дублетаў, характарыстыкі семантычна-парадыгматычных сувязяў, шляхоў выкарыстання тэрміналагічных адзінак і да т.п. Слоўнікавы артыкул істотна дапаўняе сістэмнае ўпарадкаванне семантычна-парадыгматычных адносін аналізаваных тэрмінаў і паняццяў, параўн.: “**Паралелізм** [бел. **Паралелізм.** – В.Р.] (грэч. *parallēlismós* – супастаўленне, параўнанне ад *parallēlos* – той, хто рухаецца побач) **сінтаксічний** [бел. **сінтаксічны.** – В.Р.] (прым. ад імя *сінтаксис* [бел. *сінтаксіс.* – В.Р.] – паралелізм, першая частка якога з’яўляецца апісаннем з’явы прыроды, а другая – стану душы, суадноснага са станам пэўнай прыроднай з’явы: *Цвілі каштаны, цвілі каштаны, ти мене кохав, ти мене кохав...* (Михайло Сенко). Гл.: **Паралелізм; Паралелізм порівняльний; Паралелізм заперечний**” (Т. 3, с. 21).

Завяршае “Слоўнік сучаснай лінгвістыкі: паняцці і тэрміны” **алфавітны наказчык** (Т. 4, с. 186-384), у якім сукупна падаюцца ўсе прааналізаваныя тэрміны і паняцці, што дазваляе мець выразнае ўяўленне пра ўвесь сабраны матэрыял і яго паслядоўнае вытлумачэнне. Звычайна можна знайсці на сучасных неабсяжных прасторах лінгвістыкі тэрміны і паняцці, не зафіксаваныя лексікаграфічнаю працаю. Гэта тлумачыцца тым, што слоўнік абагульняе наяўную тэрміналагічна-паняццевую сістэму на пэўным этапе, пасля якога актыўна працягваюцца навуковыя пошукі. Рэцэнзаваная праца належыць да цэласных, закончана структураваных, яна разлічана на дасведчаных навукоўцаў і на тых, хто толькі распачынае навуковае даследаванне. Прапанаваныя дэфініцыі тэрмінаў і паняццяў з’яўляюцца навукова матываванымі, адлюстроўваюць найсучасныя падыходы да разумення і кваліфікацыі адпаведных тэрмінаў і паняццяў.

Васіль Рагаўцоў (Магілёў, Беларусь)

Available 2 October 2013.

ІСПАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рецензія на монографію :

Проценко, І.Ю. Лексика на позначення людини за віком в іспанській та українській мовах (структурно-семантична характеристика) [монографія] [Текст] /

І. Ю. Проценко (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 10). – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 212 с.

Монографія І.Ю. Проценка «Лексика на позначення людини за віком в іспанській та українській мовах (структурно-семантична характеристика)» присвячена порівняльному

аналізу лексики на позначення людини за віковою ознакою в різноструктурних індоєвропейських мовах – іспанській та українській.

Проведене дослідження лексико-семантичних груп іменників (далі ЛСГ) на позначення віку людини, які вперше у вітчизняній лінгвістиці постали предметом зіставного аналізу в двох неспоріднених мовних культурах, є актуальним для сучасного порівняльного мовознавства та відкриває широкі можливості для подальшого вивчення на матеріалі інших романських і слов'янських мов. Наукова привабливість дослідження полягає в тому, що вивчення такого аспекту, як вік людини, дозволяє проникнути в глибини національних особливостей світобачення народів – носіїв іспанської та української мов. Результати дослідження, запропоновані в монографії, виходять за межі власне-лінгвістики – вони мають певну цінність міжгалузевого характеру, що перебувають на стику лінгвокультурології, психолінгвістики, соціолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації, інших суміжних галузей.

Праця має стандартну та оптимальну структуру для подібних досліджень: вступ, три розділи, у яких здійснюється аналіз емпіричного матеріалу, дібраного з авторитетних лексикографічних джерел, висновки, додатки, іменний і предметний покажчики.

У вступі обґрунтовано актуальність проведеного дослідження, акцентовано увагу на науковій новизні, теоретичному й практичному значенні отриманих результатів.

У першому розділі «Типи іменників, що називають особу за віковою ознакою в іспанській та українській мовах» на підставі досліджень видатного американського психолога Е. Еріксона виділено п'ять періодів життя людини: дитинство (яке складається з двох відрізків: раннє дитинство і саме дитинство), отрочтво, юність, зрілість, старість. Наведено типи іменників, які називають особу за віковою ознакою в досліджуваних мовах.

У другому розділі «Визначення конотативних лексем, що називають особу за віковою ознакою в іспанській та українській мовах» розглянуто проблему територіальної та стилістичної диференціації лексем, що аналізуються, сформульовано основні принципи функціонування конотативно-оцінної лексики в розглянутих мовах. Також виявлено й описано моделі транспозиції основних значень іменників на позначення особи за віковою ознакою при семантичному словотворі. У монографії зроблено логічний та обґрунтований висновок про те, що механізм трансформації основного значення в різних мовах різний і залежить від географічних, історичних, культурологічних чинників розвитку будь-якої території, нації або країни. Крім того, з'ясовано морфологічні особливості аналізованих іменників. Найбільш продуктивним морфологічним способом словотвору аналізованих лексем є суфіксальний за участю суфіксів емоційної оцінки – демінутивів та аугментативів. Визначено продуктивність різних способів словотвору.

У третьому розділі «Структурно-семантична характеристика лексико-семантичної групи «особа за віковою ознакою» у сучасних іспанській та українській мовах» визначено структуру аналізованих ЛСГ: домінанта (ядерне слово) та периферія, яка може бути локальною (формується з нейтральних і конотативних лексем, утворених морфологічним способом навколо ядерного слова) і загальною, а також виділено домінанти, принципи формування і лексичну наповнюваність визначених ЛСГ.

У висновках підкреслено особливості семантики іменників, що називають особу певного віку в досліджуваних мовах, зроблено наголос на спільних та диференційних рисах словотвірної структури, завдяки якій аналізовані лексеми набувають додаткових конотацій. Зазначено, що в іспанській мові для номінації людини певного віку частіше використовуються слова з негативними конотаціями, в українській – з позитивними.

Додатки наочно ілюструють матеріал, наведений в основному тексті праці. Таблиці демонструють спільні та диференційні особливості використання зоо-, біо- та соціально-побутових метафор для номінації особи за віковою ознакою в іспанській та українській мовах. У схемах показано структуру аналізованих лексико-семантичних груп у досліджуваних мовах.

Аналітична частина дослідження, що містить розділи, які стосуються порівняльної характеристики словотвору й семантики лексико-семантичних груп «людина за віковою ознакою», являє собою систему нарисів, у кожному з яких подається порівняльна характеристика мовних даних, що, у свою чергу, пояснює причини відмінностей іспанських та українських словоформ. Для більшої наочності автор відсилає читача до схем і таблиць, які узагальнюють результати зіставного аналізу лексики на позначення людини за віковою ознакою і подані в додатках.

Не можна не оцінити вагомість підходу автора до описуваного матеріалу. Дослідник залучає до аналізу не тільки літературні назви людини за віковою ознакою, але й соціальні та стилістичні шари національних мов, і робить це в дуже складному вимірі порівняльного аналізу.

Особливо складним завданням, що поставив перед собою І.Ю. Проценко (з яким він, до речі, цілком впорався), є аналіз іспанської лексики з урахуванням її територіальних варіантів, у яких одна й та сама, етимологічно єдина в усіх варіантах, лексема може мати різні, іноді такі, що не мають нічого спільного, елементи значення.

Слід зазначити, що запропонована в роботі модель структурної та семантичної класифікації лексем, що називають людину за віковою ознакою, є певним внеском у зіставне вивчення лексики різноструктурних мов. Модель опису вказаних лексем може бути використана для розширення методологічної бази лексико-семантичних і культурологічних досліджень як загалом, так і для кожної з досліджуваних мов (у романістиці й україністиці), для розвитку суміжних наук, таких, як етнолінгвістика, лінгвокультурологія тощо. Практичне значення одержаних результатів у монографії І.Ю. Проценка визначається можливістю їхнього використання у викладанні порівняльної лексикології іспанської та української мов, загального мовознавства, когнітивної лінгвістики в курсі теорії та практики перекладу, у перекладацькій практиці.

Проведене дослідження може бути продовжене на матеріалі інших різноструктурних мов із залученням лексем, які належать до різних частин мови, що дозволить зрозуміти й зіставити процес формування національного образу людини, який, у свою чергу, визначає загальний характер й особливості національної мови.

Михайло Сенів (Донецьк, Україна)

Available 29 September 2013.

КАТЕГОРИЯ КВАНТИТАТИВНОСТИ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ (доклад на «Грамматических чтениях – VII» (Донецк, 5.02.2013 г.))

В настоящее время в современной лингвистике важное место занимают некоторые относительно новые её разделы и направления, как, например, когнитивистика и концептология, что можно только приветствовать. К сожалению, для многих наших коллег грамматика отодвинулась на задний план и не представляет интереса. Вместе с тем, и когнитивистика, и концептология коренятся в грамматике, о чем И.И. Мещанинов писал еще в 1945 году¹. И без углубленного изучения грамматики эти науки обречены на поверхностное существование, они не смогут стать частью фундаментальной грамматики, которая нам очень нужна, и которой у нас пока еще нет ни для одного языка.

Более 80-ти лет назад А.М. Пешковский выступил с идеей объективной грамматики², то есть, грамматики отражающей не нормативные положения, всегда временные и часто

¹ Мещанинов, И.И. Понятийные категории в языке [Текст] / И. И. Мещанинов // Труды военного института иностранных языков. – 1945. – № 1.

² Пешковский, А.М. Объективная и нормативная точка зрения на язык [Текст] / А. М. Пешковский // Объективная и нормативная точка зрения на язык. – М., 2010.

субъективные, а описывающей объективное положение дел в языке, каковое, в принципе, опирается на концепцию В. Гумбольдта о том, что человек живет в круге своего языка и выйти из него может только в другой язык³. Эту точку зрения разделял и А.А. Потебня. Её глубинный смысл в том, что носитель языка может нарушать норму, но не может выйти за пределы системы своего языка. Всё кажущееся нам неправильным в речи носителей языка не выходит за рамки системы данного языка, и лингвисты должны эту систему знать. Соответственно, нужна грамматика собственно для лингвистов, направленная не на описание культуры речи и общего образования, а для, так сказать, внутрилингвистического потребления, дабы иметь адекватное представление об объективном положении дел в языке, что позволит понимать, объяснять и прогнозировать возможные изменения в языке. Сейчас мы такой грамматикой не располагаем. Материалом для этой грамматики должен служить не только язык художественной литературы, который в действительности является только одним из функциональных стилей, и который, при всем своем совершенстве, количественно на много порядков беднее языка нашего общения, как письменного, так и устного, то есть того, что Т.М. Николаева назвала спонтанной речью⁴. Эта концепция ни в коем случае не отрицает и не снижает понятия нормы, но позволяет прогнозировать изменения этой нормы, анализировать и понимать их причины.

Как и всякая гениальная идея в науке, это положение А.М. Пешковского охватывает более широкий круг явлений, нежели может показаться. Для создания такой грамматики нужны не только факты нашей спонтанной речи и речи всех сфер и регионов нашего общения на территории данного языка, но и синтез и осмысление многочисленных работ наших коллег за последние десятилетия, иногда, вроде бы, не связанных между собой и написанных в разных моделях языка, но в синтезе позволяющих понять и объяснить определенные явления в языке из, казалось бы, не связанной с ними области.

Помимо этого, не менее важный и интересный собственно языковой материал из всех областей лингвистики оказывается еще не описанным в современной науке. Сейчас мы уже можем говорить, с одной стороны, о более широком понимании грамматики, рассматривающей все уровни языка в единстве их функционирования, ср. такие понятия как морфонология, морфосинтаксис и под., а с другой, – не просто о грамматике языка, а о грамматике конкретных частей речи (ЧР) и конкретных категориальных классов слов.

Одной из таких грамматик, пока не получившей адекватного описания в славистике, является грамматика числительного, причём, не только самого по себе, но и как ЧР, функционирующей в синтаксических построениях, то есть, на уровне морфосинтаксиса, а иногда и морфонологии. Представим некоторые общие наблюдения.

1. В наших грамматиках не прописаны некоторые типы числительных и особенности их синтаксического поведения. Интересно, что на эту проблему мы вышли при анализе категории предлога, в частности, при анализе коррелятов предлогов, то есть, словоформ, выступающих в функции предлога, но не выходящих из своей ЧР. К таким в славянских языках относятся так называемые параметрические существительные типа *длина, высота, масса, скорость, крепость, этажность* и мн. др., системно распространяемые количественно-именными группами типа *два метра, сто километров в час* и под. Как оказалось, эти количественно-именные группы, которые мы назвали *квантитативами*, составляют не просто множество, а вместе с другими аналогичными образованиями формируют функционально-семантическую категорию (ФСК) квантитативности, которая, в свою очередь, может считаться одним из грамматических центров функционально-семантического поля (ФСП) количественности. В 5-ом томе «Теории функциональной грамматики» под ред. А.В. Бондарко, посвященном категориям качества и

³ Humboldt W. von. Gesammelte Werke. Berlin. 1841 – 1852. Bd. 1-7.

⁴ Николаева, Т.М. Непарадигматическая лингвистика. (История «блуждающих частиц») [Текст] / Т. М. Николаева. – М., 2008.

количественности, эта часть категории не представлена вообще, хотя и упомянута в тексте⁵. И не потому, что редактор что-то пропустил, а по причине её отсутствия как объекта изучения в нашей грамматике. Вместе с тем, уже при описании коррелятов предлогов проявился фрагмент этой категории, показавший, что всё множество выявленных единиц есть не просто ряд образований, которые можно представить перечислением через запятую, а множество, семантически и структурно организованное, – фрагмент ФСК количественности как одной из составляющих ФСП количественности⁶.

2. В русском языке мы нашли некоторые специфические характеристики числительных, в наших грамматиках не выделяемые.

1) числительные системно выступают в приименной позиции в форме Им. п.: *доска длиной два метра; стержень высотой одна десятая метра;*

2) существует специфический подразряд количественных числительных, названный нами *комплексными* числительными (они всегда состоят из двух-трёх разных числительных, составляя одну синтаксическую единицу). Эти числительные системно выступают в Им. п. (в своей первой части) даже после предлогов, управляющих другими падежами. Это числительные со значением:

а) степени – *частица с энергией свыше десять в двадцатой;*

б) размера: *комната площадью порядка пять на четыре метра; параллелограмм объёмом около два на три и на пять метров;*

в) пропорции: *раствор крепостью порядка два к трём;*

г) диапазона: *породы крепостью не более один – три по Боде; цена порядка двести – триста рублей;*

д) десятичные дроби, начинающиеся с нуля: *Частица величиной не более ноль целых пять десятых нанометра.*

3. Сами числительные как морфологическая категория в разных славянских языках ведут себя по-разному.

1) если восточно- и западнославянские числительные **пять** – **девять** и составные с этими числительными на конце склоняются: *двадцати пяти, двадцатью пятью*, то в хорватском и сербском они потеряли склонение. Если в русском языке числительные типа *пять* сохранили склонение, свойственное словам женского рода третьего склонения типа *кость*, в частности в Тв. п. имеют форму на **-ью**, ср. *костью – пятью*, то в польском языке они здесь приняли окончание числительных *два, три, четыре* – старое окончание двойственного числа: *pięcioma, dziesięcioma*. Диапазон этих изменений по языкам и диалектам даст интересный материал для осмысления самих механизмов развития языка и факторов, влияющих на типы изменений, то есть позволит в истории языка перейти от фиксации явлений к их гносеологическому объяснению.

2) в восточно- и западнославянских языках составное количественное числительное не имеет внутри себя служебных единиц, в южнославянских присоединяет названия единиц союзом **и** (i), ср. хорватское: *sto četrdeset i jedan stol*. То же наблюдаем и в немецком языке: *ein und zwanzig*. И значит, уже само составное числительное есть морфо-синтаксическая единица. Наше разделение языка на уровни с жёсткими границами не адекватно.

3) в русском языке в составном порядковом числительном склоняется в форме адъектива только последнее числительное: *в тысяча девятьсот сорок первом / в тысяча девятьсот сороковом / в тысяча девятистотом / в тысячном году нашей эры*. В польском языке склоняются два последних числительных-адъектива: *w tysiąc dziewięćset czterdzie-stym pierwszym / w tysiąc dziewięćsetym czterdziestym*. Это опять морфосинтаксис.

⁵ Теория функциональной грамматики. Т. 5. Качественность. Количественность [Текст] / А. В. Бондарко. – 1996. – С. 161.

⁶ Судзуки Рина. Русские атрибутивные конструкции со значением «параметрическая характеристика предмета» и функционирование в них компонентов предложного типа (в зеркале японского языка) [Текст] / Рина Судзуки : дисс. ... канд. филол. наук. – М., 2008.

Наверняка, таких явлений гораздо больше. Мы представим свой материал в следующем порядке: 1. специфика славянского квантитатива по сравнению с неславянскими языками и его место в категории числа существительного; 2. национальная специфика квантитативов в разных славянских языках; 3. употребление квантитатива в предложных структурах (на материале русского языка); 4. квантитативы с *два, три, четыре, один*, и их роль в некоторых языковых процессах.

1. Специфика славянского квантитатива состоит в следующем. Во всех других, теоретически известных мне, языках числительные составляют с существительным словосочетание (с/с), где грамматически главным словом (далее «слово» в кавычках) во всех случаях является существительное, а числительное, будучи грамматически зависимой словоформой («словоформа» в кавычках), выполняет при нем функцию количественного определения. Если в языке есть категория числа существительного, то с/с будут иметь вид (представлю возможную кальку) *один стол / один книга – два / пять / сто один столы, два / пять / сто один книги*. Если категории числа нет, то во всех случаях будет одна форма: *один / пять / сто стол / книга*.

В славянских же языках числительные в сочетании с существительным образуют некоторую целостность. Это проявляется в том, что для определенных с/с в Им. и Вин., то есть в прямых падежах, «словом» в таком с/с оказывается числительное, а «словоформой» – существительное. В косвенных же падежах «словом» является существительное, а числительное-«словоформа» согласуется с ним по падежу, ср.: *стоит дом / стоят домá, вижу дом / домá, но стоит пять домов / вижу пять домов*, ср. в других падежах: *у домов – у пяти домов, к домам – к пяти домам, с домами – с пятью домами, о домах – о пяти домах*. Другими словами, квантитатив – это определенное лексико-грамматическое единство, состав и поведение которого в синтаксисе на современном уровне не всегда можно логически объяснить. Если логика синтаксических отношений в случаях *стоит новый дом – стоят новые домá* понятна (согласование по числу и роду), то как можно объяснить такое построение: *стоит / стоят два / три / четыре новые / новых дома* – где существительное в форме Род. п. ед. ч., прилагательное – в Им. / Род. мн., а глагол может стоять в ед. и мн. ч. И хотя в норме указывается, что в с/с со словами муж. и ср. рода нужно употреблять Род. п.: *оба высоких берега, три открытых окна*, а для жен. – Им. п.: *две большие руки*, это указание, во-первых, всё равно не объясняет проблему согласования чисел и падежей этих словоформ, а во-вторых, во всех сферах языка оно далеко не всегда соблюдается, как например: *Утром две ладони, две больших руки Мыли окна в доме наперегонки. Два новые дома в старом болгарском стиле. Два большие яблока, зеленых сортов, натереть* (Интернет).

Кое-что нам объясняет история языка. Во-первых, как известно, в славянских языках дольше других индоевропейских языков сохранялось три формы числа существительных: единственное, двойственное и множественное⁷. Флексией двойственного числа (дв. ч.) для слов муж. р. на согласный, мы знаем, было в Им. и Вин. пп. ударное окончание *-á*, сохранившееся в русском языке в названиях парных предметов типа *глазá, бокá, рогá, берегá*, ср. также сохранившиеся формы дв. ч. названий парных частей тела в ср. р.: *очи, уши, плечи*. Во-вторых, если числительные *один, два, три, четыре* изначально были близки прилагательным, что видно по падежным формам и подтверждается наличием форм рода *трёх* у числительного *один, двух* у *два / две*, а также тем, что с числительными *три, четыре* выступал Им. п. мн. ч. существительных, ср. из «Домостроя»: *три пальцы равны имгъти*

⁷ Категория дв.ч. представлена в санскрите и в древнегреческом; еще в XIX в. она была живой категорией в литовском языке. Из современных индоевропейских языков к середине XX в. остатки дв. ч. сохранял ирландский язык (группа кельтских языков). В большинстве славянских языков категория дв.ч. начала утрачиваться до X в. н.э., так как уже в первых памятниках старославянской письменности наряду с употреблением форм дв.ч. без числовых показателей *два, оба* есть употребление форм дв.ч. с подкрепляющими значение этих форм числительными.

вкупѣ а два перьста имѣтн НаклоNeNa, или из «Новгородской летописи»: *Нзбрашасѣ три брѣты с роды свонмн*, то числительные от *пять* и выше были полноправными существительными, ср. запись XVIII века: *купиль другую тридцать коровь*; из новгородских грамот: *пришли ещѣ одну десять лососей*. Этим объясняется Род. п. мн. ч. присоединяемого существительного. В отличие от неславянских языков, не существительное конкретизировалось числительным, а числительное управляло существительным, ср.: *горсть орехов – пять орехов*.

В какое-то время категория дв. ч. стала ослабевать, потребовалось её подкрепление числительными *два*, *оба*, объединившимися с *три* и *четыре*, что не спасло её от падения. С тех пор считается, что в славянских языках существует две формы числа существительного: единственное и множественное. Нельзя сказать, чтобы дв. ч. ушло без следа. Слова *очи*, *уши*, *плечи*, западнославянские *řece*, *riče* – это старые формы дв. ч. в функции мн. ч. И только болгарский и македонский языки сохранили память о дв. ч., распространив эту категорию на все количественные, пусть только для слов муж. р. на согласный, которые в сочетании с любым числительным от *два* и выше имеют окончание *-а/ -я* – окончание Им. / Вин. пп. дв. ч. в древнеболгарском языке. Эта категория получила название *счётного множества*. Таким образом, в этих языках фактически выделены три формы числа существительного: ед. ч. *стол*, мн. ч. – *столове*, счётное множество – *град – два града*, *стол – три стола*, *славей – четыре славей*, *кон – пет коня* и т.п. Интересно, что в сочетании с местоименными числительными *колко*, *толкова*, *няколко* выступает также счётная форма: *колко броя*, *няколко лева*, *толкова речника* и т. п., а в сочетании с *много* – мн. ч. – *много столове*, где неопределённое числительное выполняет функцию количественного определения⁸. У счётного множества и мн. ч. свои взаимоотношения, слова жен. и ср. р. счётной формы не имеют, в определенных условиях (условия дополнительной дистрибуции) и для муж. р. вместо счётной формы выступает мн. ч., но это другой вопрос, и мы его здесь не обсуждаем. Важно что эта категория есть.

Логично предположить, что и в других славянских языках категория дв. ч. уступила место категории счётного (определённого) множества, или категории количественности. Этот вывод «выплыл» у нас еще в семидесятые годы при анализе категории именной темпоральности⁹. Но подтверждение он получил именно сейчас при анализе категории предложных единиц¹⁰. Именно категория количественности выпала из поля зрения лингвистики. А она, во-первых, в каждом славянском языке имеет свои особенности. Во-вторых, в ней есть аспекты, не отраженные в нашей грамматике, в частности, употребление количественных в предложных сочетаниях, и в-третьих, формы мн. ч. существительных муж. р. на ударное *-á* типа *домá*, *городá* в русском языке как один из результатов утраты дв. ч. Представим эти аспекты.

2. Национальная специфика количественных в разных славянских языках. Покажем эту специфику на с/с: 1) с существительными типа *тысяча*, *десяток*; 2) с *два*, *три*, *четыре*; 3) на составных числительных.

⁸ Я благодарю профессора кафедры русского языка университета им. Климента Охридского в гор. Велико Тырново (Болгария) Гочо Гочева за постоянную помощь в работе.

⁹ Всеволодова, М.В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке [Текст] / М. В. Всеволодова. – М., 1975. – С. 276.

¹⁰ Всеволодова, М.В., Кукушкина О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Книга 1. Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст]. В печати.; Судзуки Рина. Русские атрибутивные конструкции со значением «параметрическая характеристика предмета» и функционирование в них компонентов предложного типа (в зеркале японского языка) [Текст] / Рина Судзуки : дисс. ... канд. филол. наук. – М., 2008.

1. В современной грамматике слова – названия количества *миллион, тысяча, сотня, десяток, двойка, пятерка, двадцатка* суть существительные и только существительные. Такие слова, как *тысяча, миллион* и выше нельзя заменить собственно числительными (ср. *десяток* < *десять*, *сотня* < *сто*). Но в речи, в том числе, в художественной литературе, отмечены такие реализации, как: *Миллионы лет прошло, прежде чем нашла себе щёлку на берегу океана и пронзила её корешком живая травинка на планете* (В. Астафьев), ср.: *миллионы лет прошли. Тебя я узнала сразу, Хоть тысяча лет прошло.* – ср. *прошла тысяча лет. Тысяча лет прошло с тех пор, как погиб участник первой экспедиции по изучению Монолита. Сколько раз ты уже погиб, растворился, умер, переродился в тень. Сотня лет прошло ... Смотри, уже десяток лет прошло, как постригли меня в монахи, и бросил я совсем эту пагубу* (Интернет). Налицо – глубокое пересечение двух именных категориальных классов: существительных и числительных, что объясняется полевой структурой языка, где множества, образуемые дискретными единицами, пересекаются.

2. Исчезновение категории дв. ч. привело к перестройке некоторых с/с существительных с *два, три, четыре*, которое по-разному реализовалось в славянских языках. Есть три типа таких подчинительных с/с: 1) с/с, где числительное является количественным определением – «словоформой», а существительное в прямых падежах мн. ч. является «словом» с/с; 2) с/с, где «словом» в прямых падежах является числительное, а «словоформа» – существительное в этом случае стоит в форме Род. п. ед. ч. 3) с/с, где присутствуют все три формы.

1) первый тип представлен в западнославянских, в частности, в польском языке, где с/с с *dwa, trzy, cztery* системно выступают с Им. п. мн. ч. существительного: *dwa / trzy / cztery stoły / konie / lata / pola, dwie panie / ręce*, а прилагательные и глаголы – во мн. ч. (не обсуждаем здесь категорию мужского лица типа *dwóch panów przyszło / dwaj panowie przyszli*), в том числе и в составных числительных: *dwadzieścia dwa stoły/sto dwie panie*.

2) чистый случай сочетаний второго типа представлен в русском языке, где даже слова муж. р. – имена парных предметов, исконно выступающие в старой форме дв. ч. типа *глаза́, берега́, бока́, рога́*, в этих сочетаниях выступают в форме Род. ед.: *оба гла́за, оба бе́рега, оба бо́ка, оба ро́га*. Напомним, что определение к этой форме стоит в форме мн. ч. и может быть выражено как Им., так и Род. пп.: *два синие / синих гла́за*. Объяснить конъюнкцию этих форм с мн. ч. определения в Им. п., вероятно, можно исторически, когда при *три / четыре* эта форма определения была нормальна, но вопрос объяснения конъюнкции с Род. п. мн. ч. остаётся открытым. Что касается формы числа глагола, то интересно отметить, что если при *два / две* глагол может выступать в обеих формах числа: *лежат / лежат / лежали / лежало два журнала / две книги*, то при *оба / обе* глагол в норме выступает только в форме мн. ч.: *лежат / лежали оба журнала / обе книги*. Это, что называют, скрытая грамматика, но её пора открывать. Правда, в спонтанной речи встречается (пока редко) и ед. ч. глагола: *В архиве лежит оба решебника* (Интернет).

3) но особенно интересной представляется ситуация в украинском и белорусском языках и вообще в восточнославянских. В русском языке словоформы существительных в сочетаниях с *два, три, четыре* типа *два до́ма, три руки́, четыре окна́* однозначно воспринимаются как Род. п. ед. ч. Воспринимаются не только грамматистами, а, в первую очередь, и носителями языка, чему есть подтверждение в памятниках, где употребляется генитив на -у, ср. в двинских грамотах ещё XV века: *на два го́ду*. В белорусском языке с *два, тры, чатыры* в номинативе мн. ч. выступает только муж. р. на твердый согласный: *стаяць / стаялі два / тры / чатыры сталы* и слова ср. р., но некоторые в старой форме дуалиса типа *акны́*, при том, что во всех косвенных падежах, как и в собственно мн. и в ед. ч. выступает форма с инициальным губным *во́кна, вакно́* (Интересно, и почему *акны*, хотя в среднем роде должно бы быть *акню́*). Словоформы муж. р. на мягкий согласный и на *к-, г-, х-* и слова жен. р. и муж. р. первого склонения осознаются, как и в русском, как Род. п. ед. ч., ср.: *два кані* (мн. ч. *ко́ні*), *два суддзі́, но грозныя суддзі́, два бацькі́, но усе бацькі́; дзве рукі́, дзве нагі́,*

дзве сцяны́, ср. Им. п. мн. ч.: *ру́кі, но́гі, сце́ны* (сте́ны). Как видим, налицо теснейшее взаимодействие морфонологии и морфосинтаксиса. В украинском, по показаниям наших коллег, все формы имен в сочетании с *два, три, четыре* осознаются и грамматически определяются как формы мн. ч., а при наличии различия в ударениях – как акцентуационные варианты; то есть в словосочетаниях *Дві ха́ти* и *мої хати́* обе словоформы считаются формами Им. п. мн. ч. Но при Им. п. мн. ч. существительного прилагательное стоит в Род. п. мн. ч.: *два нових столи*.¹¹ Как это объяснить с точки зрения грамматики? Различия в удалениях грамматисты объясняют влиянием дв. ч. Во все трёх языках при *два, три, четыре* такая форма – это одна и та же форма. Разница в её грамматическом осознании, что вторично и, наверняка, имеет в каждом случае своё основание. Но это интересно, и, думается, могло бы быть темой отдельного симпозиума. В белорусском и украинском языках, не подпавших, в отличие от русского, под такое сильное влияние староболгарского (старославянского) и развивавшихся «более самостоятельно», в сочетаниях с *два, три, четыре* соседствуют морфологически разные формы существительных: собственно мн. ч. и остатки дв. ч., интерпретируемые по-разному в грамматике каждого языка. Эти различия есть только в прямых падежах. В косвенных – налицо мн. ч.

4) в сербском и хорватском языках положение дел очень похоже на русское (скорее, наоборот: в русском похоже на южнославянское). После *два, три, четыре* и составных с ними выступает, по определению этих грамматик, Род. п. ед. ч.: *Došla su četrdeset i dva studenta / autobusa / taksija. Došle su četrdeset i dvije studentice. Prošla su četrdeset i tri ljeta.*

2. В квантитативах с составным числительным рассмотрим сначала квантитативы, оканчивающимся на *один*, а затем на другие типы единиц.

1) в польском языке в составных числительных с *jeden* это числительное не изменяется по роду, а все существительные выступают в форме Род. п. мн. ч., глагол во мн. или в ед. ч. ср. р., как и при числительных от *pięć* и выше: *Przyszły / Przyszło dwadzieścia jeden studentek.* В русском, украинском и белорусском языках и существительное, и прилагательное, и глагол стоят в форме ед. ч., а слово *один* изменяется по роду: *стоит / стоял двадцать один новый дом*, укр. *стоїть / стояв двадцять один новий будинок*, белор. *стаяў / стаіць дваццаць адзін новы дом; поднялась двадцать одна детская рука*, укр. *піднялась двадцять одна дитяча рука*; белор. *паднялася дваццаць адна дзіцячая рука́, лежало двадцать одно куриное яйцо*, укр. *лежало двадцять одне куряче яйце*. белор. *Ляжыць* (можно и *ляжаць*) *дваццаць адно курынае яйка*. То же в южнославянских языках. С числительным *один*, как и в восточнославянских языках, в составных числительных глагол и Им. п. сохраняются в ед. ч.: *Došao je četrdeset i jedan student / autobus / taksi. Došla je četrdeset i jedna studentica. Prošlo je četrdeset i jedno ljetu.* Думается, что ни в одном неславянском языке такие конструкции невозможны. Например, в немецком, где есть все три рода, и само числительное *ein* в сочетании со словами муж. и жен. рр. имеет разные формы, ср.: *nur ein Mann* (только один мужчина) и *nur eine Frau* (только одна женщина), – в составном числительном по роду не согласуется, а существительные, а значит, и глаголы, стоят во мн. ч.: *einundzwanzig Männer gehen spazieren, einundzwanzig Frauen gehen spazieren* (калька: *двадцать один мужчины / двадцать один женщины идут гулять*).¹² Почему категория рода у славян оказалась сильнее категории числа? Хотелось бы получить ответ от когнитивистики. Важно и интересно, что эта форма ед. ч. и соответствующего рода остаётся во всех падежных формах без предлогов и с предлогами. Существительное в ед. ч. (что зависит от числительного *один*) здесь всегда «слово», но числительное из синтаксической структуры без изменения смысла изъять нигде нельзя, ср.: *Пришел двадцать один человек – пришел человек. Поговорил с двадцать одним человеком – поговорил с человеком.* И значит, это не

¹¹ Я благодарю профессора Университата им. Янки Купалы в гор. Гродно (Белоруссия) М.И. Конюшкевич и профессора Университата в гор. Донецк (Украина) А.А. Загнитко за помощь в подборе и осмыслении языкового материала.

¹² Я благодарю своего соотечественника Юргена Ридгера за предоставленные материалы.

просто с/с, а целостное, неразделимое морфосинтаксическое единство. Посмотрим, как ведут себя квантитативы с другими составными числительными.

2) **Другие составные числительные.** Как показано выше, русские простые и сложные (однословные) числительные от *два* и выше в косвенных падежах, и в предложных с/с, где они являются «словоформой», согласуются с существительным-«словом» по падежу. Все числительные сами по себе: и простые *один – десять, сорок, сто*, и сложные *одиннадцать – двадцать, тридцать, пятьдесят – девяносто*, и составные типа *двадцать один, сорок три, сто семьдесят девять, пять тысяч восемьсот тридцать четыре* имеют полную падежную парадигму и свободно выступают во всех падежах, в том числе и с предлогами. Но есть случаи, когда компоненты составного числительного в квантитативе выступают каждый в своём падеже.

2. Употребление квантитатива в некоторых предложных конструкциях. Этот аспект непосредственно связан с категорией управления. Выше говорилось о способности квантитативов выступать в Им. п. в приименной позиции типа *высотой одна десятая метра*; и о классе комплексных числительных, выступающих в Им. п. даже после предлогов типа *частица с энергией выше десять в двадцатой степени*. Представим теперь следующие случаи: 1) выбор падежной формы в сочетании с двупредложным квантитативом; 2) зависимость падежной формы числительного от конкретного значения конкретного предлога и падежного потенциала самого числительного.

2.1. Категория квантитативна а priori предполагает оппозицию «точное количество» vs. «приблизительное количество». При анализе коррелятов типа *длиной в метр – длиной около / порядка метра* в русском языке (для украинского и белорусского языков этот фрагмент системы ещё ждёт своего исследования) выявилось, а скорее, было осознано, что в качестве маркеров-конкретизаторов приблизительности системно выступают предлоги *порядка, около, сверх, свыше*, а также компаративы *больше, не больше, меньше, не меньше* и под. Последующая проверка функционирования этих единиц с первичными предлогами *в, на, к, с*, то есть в составных единицах типа *в около, в порядка, к около, к порядка, с около, с порядка* и т.п., показала, что здесь управляющим может быть каждый из двух предлогов. См.:

1) квантитативом управляет конкретизатор: *Объем планируемых расходов на доразведку оценивается в порядка \$62 миллионов* (ср.: в шестьдесят два миллиона); *Наше оборудование успешно используется в около 70 стран* (ср.: в семидесяти странах). *Исходные примерно четыреста тэгов сведены к порядка ста наиболее употребительных* (к ста употребительным); *... получить доступ к около 400 планет различных форм и жизненных условий. Министерство и порт вели консультации с порядка десяти международных фирм. Да мне бы в реальный Метрополитен-музей... он является самым посещаемым музеем в Соединенных Штатах, с около пяти миллионов посетителей в год. Художественные бригады Казахской государственной филармонии провели около сорока тысяч концертов перед порядка десяти миллионов слушателей.*

2) квантитативом управляет первичный предлог: *Выручку за 2007 год Rambler Media оценивает в порядка \$63 миллиона. К тому времени он успел сняться в порядка двадцати картинах. Работы Эрвина Реддла экспонировались в около сотне стран мира. Нефть должна упасть к порядка 15-20 долларам за баррель. Активный переговорный процесс идет с порядка десятью странами. Я совершил семь кругосветных путешествий и поддерживаю связь с около десятью миллионами людей* (Интернет).¹³

¹³ Всеволодова, М.В. Грамматические аспекты русских предложных единиц: типология, структура, синтагматика и синтаксические модификации [Текст] / М. В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2010. – № 4; Всеволодова, М.В., Кукушкина О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Книга 1. Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст]. В печати.

3) но есть случаи, когда числительное и существительное управляются каждое своим предлогом: числительное – конкретизатором, а существительное – базовым предлогом: *Во Владивостоке произошло столкновение маршрутного автобуса с около десяти автомобилями. Я не хочу терять акк с около десяти играми. Эта проблема стоит перед около тридцати регионами.* Думается, здесь можно и нужно найти когнитивное объяснение, как например, употребление по образцу квантитативов с числительными *сорок, девяносто, сто*, которые во всех косвенных падежах имеют одну форму: *сорока, девяноста, ста*. Представленные выше случаи в наших грамматиках и словарях вообще не отмечены, поэтому степень их нормативности не обсуждается.

2.2. **Зависимость падежной формы квантитатива** от ряда факторов. Обычно считается, что тот или иной предлог в том или ином своём значении (если он имеет несколько значений) требует определенного падежа. В действительности, дело обстоит сложнее. Во-первых, один и тот же предлог в одном и том же значении может управлять не одним, а двумя падежами, в том числе, Им., ср.: *здание в стиле поздний модерн – здание в стиле позднего модерна.* О предлогах, управляющих Им. п.,¹⁴ в нашей литературе уже писалось¹⁵. Во-вторых, падежная форма может определяться самим припредложным именем. Так, предлоги *во благо, во вред* управляют Род. и Дат. пп., но личные местоимения и возвратное местоимение *себя* выступают только в Дат. п., даже при наличии в с/с другого имени в Род. п.: *Работать во благо общества и себе; Он действовал во вред каждого и мне* (Интернет). Возможно, употребление Род. п. объясняется влиянием слов третьего склонения, которые в обоих падежах имеют одну форму, могущую расцениваться носителем языка и так, и так, ср.: *Разговор идет только во благо истине и человечности* (А. Богданов).

Случаи с квантитативами представим на примере двух значений русского предлога **по**. Это очень многозначный предлог, до сих пор в нашей авторитетной словарной и грамматической литературе не получивший адекватного представления, хотя отдельные очень важные для нас замечания были сделаны, в частности, в СОШ. Этот предлог среди прочих вводит значение разделительности, причем разделительности двух типов, назовём их (в рабочем порядке) общей и конкретной разделительностью¹⁶.

1) общая разделительность предполагает, в первую очередь, множество типов пространств (мест) или временных отрезков, которое может быть выражено как просто формой мн. ч. их названий, так и квантитативом, указывающим на их число, по отношению к которому действует субъект или распределяется некоторое множество объектов. В этом случае всегда употребляется Дат. п. мн. ч.: *люди разошлись по домам* (= в свои дома);

¹⁴ Акимова, Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / [Текст] Г. Н. Акимова. – М., 1990; Клобуков, Е.В. Семантическая категория падежности в системе функциональной грамматики русского языка / [Текст] / Е. В. Клобуков // Глава в колл. монографии «Проблемы функциональной грамматики: Категории морфологии и синтаксиса в высказывании / Отв. редактор А. В. Бондарко. – СПб.: Наука, 2000; Всеволодова, М.В. Грамматические аспекты русских предложных единиц : типология, структура, синтагматика и синтаксические модификации [Текст] / М. В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2010. – № 4; Всеволодова, М.В. К вопросу об операциональных методах категоризации предложных единиц [Текст] / М. В. Всеволодова // Вестник Московского университета. – Серия 9, Филология. – 2011. – № 3; Всеволодова М.В. Система морфосинтаксических типов русских предлогов. Статья 2. Фрагмент системы – мотивированные (вторичные) предлоги [Текст]. В печати.; Всеволодова, М.В., Кукушкина О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления Книга 1. Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст]. В печати.

¹⁵ Мы не рассматриваем здесь всю морфосинтаксическую парадигму составных предлогов, когда базовый предлог присоединяет первичные предлоги-экспликативы, не вносящие никаких новых смыслов, ср.: *жить вблизи моря* и: *вблизи до моря / вблизи к морю / вблизи от моря / вблизи с морем* или выступает со своим синонимом, образуя синонимический редуцират *жить вблизи у моря / у вблизи с морем* (см. названные выше работы).

¹⁶ Мы не настаиваем на признании именно этих терминов. Это проблема более общего обсуждения. Нам важно показать их различия.

почтальон носит письма по домам (= в разные дома), *расставить книги по полкам* (пример СОШ; = на полки), *мы ездили по городам и весям* нашей области (в города и веси), *ходить по магазинам, по ресторанам* (= в магазины, в рестораны), *лазить по карманам* (= в карманы): *распределить дежурства по дням и часам*, *дать точные данные по месяцам и неделям*; *Европа по столетиям*. *История России в портретах по столетиям*. *Резерв незаработанной премии с разбивкой по кварталам и годам*. При наличии квантитатива все числительные тоже употребляются в Дат. п.: *Разослали письма по одной тысяче двумстам сорока одному адресу*. *Делегаты разъехались по двадцати пяти странам*. *Звонил по тридцати двум номерам*. *Расставили книги по двумстам сорока трём полкам*.

2) в конкретной разделительности речь идет о множестве множеств (даже представленных единичным предметом), так или иначе распределяемых между другим множеством (начиная от двух) объектов. Если это существительное без количественного показателя или с числительным *один*, они выступают в Дат. п. ед. ч.: *Маше и Саше дали по яблоку*; *Нам выдали по проездному билету*. *Ребята взяли по одной книжке / по одному апельсину*. В предложениях с таким компонентом частотны местоимения *все, каждый, некоторые*, или квантитативы-адресаты, получатели в широком смысле: *В каждую комнату / В три комнаты / Во все комнаты поставили по большой вазе с цветами*. Но в сочетании с квантитативами предлог **по** способен управлять тремя падежами. Числительные *один / одна / одно* выступают только в Дат. п., не зависимо от того, выступают они самостоятельно или в составном числительном (см. выше пример о разосланных письмах). Другие числительные в этом случае в Дат. п. не выступают. Числительные *два, три, четыре, сорок, девяносто, сто, двести, триста, четыреста* – выступают только в Вин. п.: *дали по два / три / четыре яблока*; *в каждом отряде по сорок / дев'яносто / сто человек*; *некоторые платят за билет по двести / триста / четыреста рублей*. Числительные *пять – девятнадцать*, названия десятков на *-дцать* или *-десять*, числительные *пятьсот – девятьсот* могут выступать как в Вин., так и в Род. пп.: *Каждый заплатил по пять рублей / по пяти руб-лей*; *работали по очереди по четырнадцать / по четырнадцати дней*. *Каждому выплатили по шестьсот пятьдесят / по шестисот пятидесяти рублей*. Но: *по шестьсот пятьдесят одному / по шестисот пятидесяти одному рублю*. См. пример из Интернета: *Ответ справочной службы русского языка*. *Конструкция с дательным падежом является книжным вариантом: по двадцати одному рублю, по двадцати девяти рублей*; – где не различаются Дат. и Род. пп., да и само утверждение не точное. Вся сложность в том, что в одном составном числительном, где присутствуют числительные разных типов, фактически в одной морфосинтаксической единице в современной норме выступают разные падежные формы: *Каждый получил по одной тысяче* (Дат.) *двести сорок* (Вин.) *одному рублю* (Дат.) / *двести сорок два / три / четыре* (Вин.) *рубля / двести сорок пять* (Вин.) *рублей*. *Кое-кто заплатил по пять* (Вин.) *тысяч семисот двадцати* (Род.) / *семьсот двадцать* (Вин.) *одному* (Дат. п.) *рублю*; *За два участка заплатили по два миллиона* (Вин.) *одной тысяче* (Дат.) *пятидесяти рублей* (Род.). При этом изъять числительное из квантитатива нельзя, потому что форма существительного определяется здесь числительным, что еще раз подчеркивает и удостоверяет с одной стороны, целостность и специфику такого сочетания как квантитатив, а с другой – специфику категории счетного множества среди форм числа существительного. Интересно сопоставить этот материал не только с украинским и белорусским, но и с другими славянскими языками.

3. **Влияние категории двойственного числа на формы Им. п. мн. ч. некоторых существительных муж. р.** Это вопрос собственно русского языка, поскольку ни в одном другом славянском языке таких форм нет. Речь идёт о соотносённости форм *два дѡма – домѧ*.

Происхождение этой формы из старого дв. ч. подробно рассматривает С.П. Обнорский¹⁷. Судя по всему, в тех случаях, когда формы Им. дв. в словах муж. р. типа *стол* – *столá* совпадали с Род. ед., они стали восприниматься как формы Род. п. ед. ч. и постепенно «перетянули» в эту форму и старые формы дв.ч. типа *глазá*, *бокá*, изменив место ударения: *два гла́за*, *оба бо́ка*. Формы *глазá*, *бокá* стали восприниматься в отсутствие категории дв. ч., как мн. ч. В русском языке, как известно, постепенно расширяется число существительных мужского рода с ударным окончанием *-á/-я́* в Им. п. мн. ч. типа *домá*, *городá*. Эти слова еще в XVIII веке имели форму *до́мы*, *го́роды*. Форма *учите́ля* появилась в начале, а форма *профессора́* – в конце сороковых гг. XX века. Как показывает материал, эти формы проявляются в определенных функциональных стилях. Так, у кулинаров-профессионалов системны формы *супá*, *тортá*, у спортсменов – *тренера́*, у авиаторов – *штурмана́*, у метеорологов *ветра́*, у техников – *инженера́*, *токаря́*, *слесаря́*. Некоторые слова сейчас функционируют в спонтанной речи в двух формах: *ка́теры* и *катера́* (у моряков уже только *катера́*), *дирéкторы* и *директора́*, *ку́полы* – *куполá*. Но уже нормативны формы *доктора́*, *повара́*, *номера́*, *мастера́*, *поезда́*. Идет речь о нормализации словоформы *договора́*. Бессмысленно что-либо запрещать. Это процесс системы русского языка. Но у нас пока нет анализа этого процесса, нет объяснения, почему старые формы дв. ч. взяли на себя функцию мн. ч. и, очевидно, распространяют её на множественное (не все коллеги согласны с таким толкованием, но пока это единственное логичное объяснение), и какие типы имен муж. р. подвержены такому преобразованию. Возможно ли образование таких форм от слов *ученик*, *дневник*, *дождь*, *вождь*, *труд*, *пруд*, *хирург*, *супруг*, *стол*, *пол*; или *станок*, *рубанок*, *сынок*. А это позволило бы прогнозировать неизбежные изменения в языке. Разумеется, это вопрос и истории языка, но для объяснения современной системы нужно выйти из нее и в другие славянские языки, и в диахронию. Этот процесс связан с переносом ударения на окончание. О.А. Смирницкая рассказывала, что когда в частях военно-морского флота читали приказ Главного штаба, в котором было выражение *все ка́теры*, моряки смеялись и говорили: *В Москве говорят «катеры́»*. И значит, для них ударение в этом слове на конце. Это уже морфонология, пока тоже не описанная в нашей грамматике. Фонетисты, к которым я обращалась с этим вопросом, связь этого явления с переносом ударения отрицают.

4. И, наконец, последнее. Не секрет, что сейчас в речи даже образованных людей наблюдается системное нарушение нормативного склонения числительных типа *двухста* вместо *двухсот*, *в двух тысяча первом году* вместо *в две тысячи первом году* и под. Кстати, впервые я услышала словоформу *шестиста*, вместо *шестисот* где-то в конце 70-х гг. в речи тогдашнего секретаря ЦК компартии Украины (не помню фамилии). Тогда это было шоком. Сейчас так говорят на самом высоком уровне. Думается, что это процесс, происходящий в рамках категории склонения русских, а возможно и украинских и белорусских числительных, и нужно бы собрать этот материал и проанализировать изменения в рамках данной категории, чтобы в определенной степени спрогнозировать их и понять их языковой смысл. Интересно, что происходит сейчас в других славянских языках с категорией числительных.

¹⁷ Обнорский, А.В. Именное склонение в русском языке. Т. II. [Текст] / А. В. Обнорский. – М., 1931; Обнорский, А.В. Очерки по истории русского литературного языка старшего периода. АН СССР [Текст] / А. В. Обнорский. – М.-Л., 1946; Потебня, А.А. Из записок по русской грамматике. Т. 4. [Текст] / А. А. Потебня. – М.-Л., 1941; Богородицкий, В.А. Общий курс русской грамматики [Текст] / В. А. Богородицкий. – М., 1935; Соболевский, А.И. Лекции по истории русского языка [Текст] / А. И. Соболевский. – Изд. 1, 1907; Селищев, А.М. Славянское языкознание: Западнославянские языки [Текст] / А. М. Селищев. – Изд. 1, 1941; Флоринский, Т.Д. Лекции по славянскому языкознанию [Текст] / Т. Д. Флоринский // Т. 2. Северо-западные славянские языки (чешский, словацкий, польский, кашубский, серболужицкий и полабский). – Киев, 1897.

Наверняка, это не все проблемы и вопросы, связанные с грамматикой категории числительных, закономерности изменения которой мы пока констатируем на уровне нарушения нормы. Но нарушения (пусть и, к сожалению, для нас) переходят в систему. И эту систему лингвистика должна знать.

Майя Всеволодова (Москва, Россия)

Available 25 January 2013.

INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Presentation of :

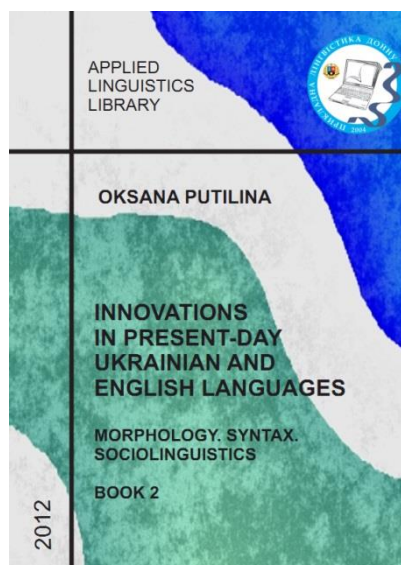
Putilina, Oksana. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 [Text] / Oksana Putilina : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp.

Under the global integration that results in strengthening intercultural relations, development of languages, including English and Ukrainian, is an impetuous process, particularly at the lexical level, which is not always predictable, so it is clear is that the lexicographical sources do not have time to fix neologisms, creating serious obstacles especially for those who are not native speakers in a language, but is forced to perform an active communicants in the linguistic environment, in the first place – in English as a language of active international communication in terms of Ukrainian-speaker personality.

Repeated attempts to study English lexicographical sources have shown that not all lexical units recorded in the most sensitive to such language processes sources, based on actual live speech and appealed to it, namely – in the mass media, research papers and fictions by English-language authors included in the register of even the most authoritative dictionaries of English that publishes in the UK and USA. Analysis of examples collated by many authors, in which this fact is of concern, revealed new structural types of lexical items such as broken (splinter) elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with separate writing, but a common unifying focus (block compounds) and creation on their basis complex / pseudo-complex words of other parts of speech, whose self-morphological identity usually is defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, i.e. their appearance is a evidence of strengthening the influence of analogous to the formation of composites / quasi-composites, that can lead to structural changes of lexical items, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatical categorical indicators.

This process is one of the differential features of Modern English, especially British and American variants as competitors, stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian) with the multiplicity of speakers, geographical area because of extralinguistic factors of their distribution – as classical, "original", "true" (as claimed by some supporters of BE) English in the status of one of the languages of international communication and less conservative, with signs of language-cosmopolitan, that absorbed in themselves elements of other languages, which directly contacted, the language of the powerful state in the world arena (AmE), respectively. It is clear that non-English communicants hard not to get lost, hitting the English-speaking society, especially given that all options, including BE and AmE, not fixed on a particular territory and demonstrate active engagement / compete even in the speech of a particular English speaker. The complexity of the situation also lies in the fact that the processes that originate at the lexical level, provoke changes at other levels of language, in fact, sometimes blurring the traditional notions of grammatical categories, syntactic relations and semantic structure of construction in general.

Therefore, the handbook is user-oriented on Ukrainian communicant, which for various reasons, immersed in the English language and whose traditional ideas of the modern English conflict with the live British broadcasting. The manual is structured so as to best cover all areas of human activity that may be in the role of extralinguistic factors affect on the development of English (in comparison with Ukrainian as the main language of communication): health, economics, politics, science and technology, sports, art, music, movies, literature, television, travel and life, news, including showbiz and celebrity, and more.

The principle of arrangement of the material involves two main parts: a theoretical overview of the dominant trends primarily in Present-day English in comparison with the Ukrainian (as a native language for communicant) (General Description of Innovative Processes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one: Morphology,

Syntax and Sociolinguistics. Past and Present) and practical, which consists of an English part of 4 blocks and Ukrainian one of 1 block, followed by a list of sources (LIST OF SOURCES) and a general list of academic and scientific-educational literature (REFERENCES).

The first 3 blocks of English part, each of which contains 45 texts (15 for each considering aspect of the innovative processes, namely morphological changes (Morphological Changes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one), syntactic changes (Syntactic Changes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one) and rethinking the vocabulary because of sociolinguistic changes (Sociolinguistic Reinterpretation in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one)), designed to test knowledge and skills of English-Ukrainian translation taking into account features at the grammatical level (TRANSLATION), analysis in terms of innovation processes in English vocabulary and grammar (in comparison with Ukrainian) (ANALYSIS) and editing of English texts with a maximum degree of approximation to the unconstrained conversational English speech (EDITING) (phonetic features are checked during processing of the material in work groups or by the teacher during classes, and the volume of collated texts is proportional to the level of their complexity).

The fourth block provides generalization, systematization and final consolidation of the material studied as individual tasks increased volume of higher complexity (because of what it consists of 15 texts) with translations, a full analysis and explanation of innovations in the grammar of Present-day English considering sociolinguistic factors (in comparison with Ukrainian) (INDIVIDUAL TASKS OF HIGHER COMPLEXITY IN ENGLISH (in comparison with the Ukrainian language)).

Ukrainian part is a complex of 15 texts in the highest level of complexity (КОМПЛЕКСНІ ЗАВДАННЯ УСКЛАДНЕНОГО ТИПУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (у зіставленні з англійською)) for final verification of the level of knowledge learned from the course, involving Ukrainian-English translation with an exhaustive analysis of grammatical processes and explanations of grammatical neologisms considering sociolinguistic factors.

Due to the expansive "behavior" of AmE vast majority of texts, collated for the tasks in English part, especially high level of complexity, taken from American periodicals. Slightly narrower there are materials from the British media and others because, contrary to the assertions of some Anglicists, innovative processes in British periodicals represented less that caused both of internal factors, including relative integrity, "monolithic" of vocabulary and extralinguistic ones, which include political and economic situation, focus on American giants in the field of mass media such as Forbes, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Washington Times, a group of The New York Times, which controls a number of publications, in particular NEW YORK POST,

New York Magazine, The News International, The New Times, The New Yorker, The New York Times Magazine, International Herald Tribune, and others, and tighter censorship. Other sources, presented in the manual, include manifestations of other variants of English, for example, Australian (AuE), presented as The Australian, AP, The West Australian, The Sunday Telegraph, The Sydney Morning Herald, or newspapers that represent the so-called International English, for example, The Copenhagen Post Online or Euronews.net.

Overall, this educational supply is the second book of the planned three on problems of innovations in Present-day Ukrainian and English (the first book devoted to innovative processes in phonetics, lexicology and phraseology, and the third – innovations in derivational system) and it's designed for students, post-graduates and lecturers of humanitarian and non-humanitarian profiles with the average and above average level of English who want to improve their knowledge of English, especially in the broadcast, and that lack of direct speech patterns.

The educational supply is intended for full-time students of specialty "Applied linguistics", students-philologists, post-graduate students and lecturers.

Anatoliy Zahnitko (Donetsk, Ukraine)

Available 3 September 2013.

НАУКОВЕ РЕФЕРУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ

Презентація книги :

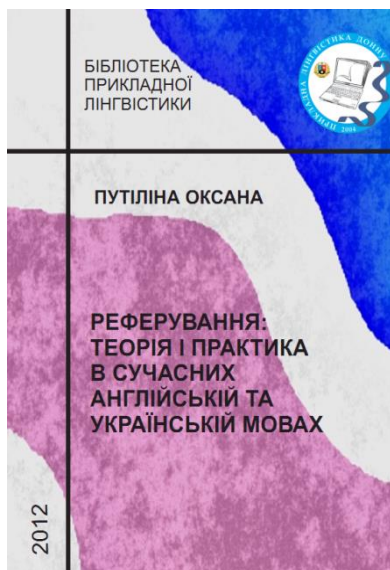
Путіліна О.Л. Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах [Текст] / О. Л. Путіліна : Навчальний посібник із курсу «Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 93 с.

Актуальним завданням сьогодення є глобалізація та інтеграція світової науки, популяризація наукових досягнень і напрацювань у різних сферах людської діяльності. Основними рушіями цього процесу, завдяки яким представники світової наукової спільноти можуть бути поінформовані про нові здобутки в тій чи іншій площині науки, незалежно від своєї геолокації, залишаються наукові періодичні видання (наукові журнали і збірники наукових праць). Але стрімкість розвитку наукової думки в певному розумінні ускладнює й уповільнює опрацювання того величезного обсягу інформації (навіть у певній царині), який пропонується на сьогодні дослідникам в тій чи іншій галузі.

Саме цим і зумовлюється надзвичайна актуальність наукового реферування, що дозволяє максимально скоротити витрати часу й зусиль на пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, оскільки реферат наукової статті має містити ті складники, що дозволять зрозуміти основну суть статті, напрям і сферу діяльності, у яких працює автор, основну думку роботи, ознайомитися з проблемою, побаченою автором, і способами або й конкретними результатами її розв'язання тощо.

Водночас науковий реферат виконує і ширшу функцію – сприяє інформуванню представників наукової думки про здобутки колег з усього світу, популяризації науки як такої.

Проте досить часто науковий реферат може не виконувати свого основного призначення і залишатися малокорисним для дослідника внаслідок дії низки чинників об'єктивного характеру, одним з визначальних з-поміж яких є мовний бар'єр. Зрозуміло, що опрацювання навіть сконденсованого наукового тексту мовою, якої науковець у силу різних причин не володіє або володіє в незначній мірі, ускладнює доступ до інформації, поданої цією мовою. Єдиним виходом із цієї ситуації досі залишається написання / переклад реферату мовою, яка виконує роль мови міжнародного спілкування (у тому числі – у науковому середовищі), що значно підвищує шанси реферованої праці не залишитися

непоміченою в міжнародному науковому співтоваристві. Однією з таких мов на сьогодні є англійська, яка перебрала на себе і функції мови наукової співпраці (як у Середньовіччя це зробила латина), оскільки переважна більшість наукових періодичних видань, що пропонують своїм читачам роботи науковців із різних країн, виходять в англійськомовному оформленні.

Тому актуальним завданням сучасної освіти є підготовка фахівців у сфері наукового реферування, спроможних висококваліфіковано підготувати реферат наукової статті, причому не тільки мовою оригіналу, а й англійською з урахуванням специфіки стилістики сучасної англійської мови й дотриманням міжнародних стандартів до його структурування й графічного оформлення.

Необхідність запровадження курсу, присвяченого реферуванню в сучасних англійській та українській мовах, зумовлена і відсутністю подібних тем у традиційних курсах

української мови так само, як й англійської, насамперед як іноземної, для студентів, які не спеціалізуються з англійської філології.

Основною **метою** курсу «Реферування: теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» постає формування у студентів-філологів систематизованих наукових знань про принципи і правила укладання рефератів до наукових статей у сучасних англійській та українській мовах з послідовним

- 1) розмежуванням понять реферату до наукової статті і реферату як різновиду документа;
- 2) визначенням типів рефератів у сучасних англійській та українській мовах;
- 3) диференціюванням понять Annotation, Abstract, Summary в англійськомовному науковому обігу та анотації, реферату в україністиці;
- 4) встановленням принципів і правил побудови реферату;
- 5) кваліфікуванням основних принципів перекладу / написання реферату англійською мовою.

Усе це подається з урахуванням напрацювань світової науково-видавничої практики і сприяє усвідомленню й осмисленню загальних курсів англійської та української мов.

Курс орієнтований на організацію самостійної проблемно-пошукової роботи студентів. Для цього запропоновано контрольні-тренувальні й підсумково-тренувальні завдання, що передбачають формування відповідних навичок та умінь.

Основна **мета** цього курсу – навчити студентів аналізувати різні типи презентації наукових текстів, застосовувати у світовій практиці, створювати реферати наукових статей за сучасними світовими стандартами англійською та українською мовами, володіти навичками кваліфікованого перекладу наукових текстів англійською мовою.

Студенти повинні **знати**:

- ◆ принципи реферування в англістиці та україністиці;
- ◆ поняття реферату, підходи до його тлумачення в англійськомовній та українськомовній науці;
- ◆ основні компоненти реферату і правила його побудови англійською та українською мовами;
- ◆ основні способи перекладу реферату англійською мовою, типові конструкції, що використовуються в процесі перекладу.

Студенти повинні **вміти**:

- аналізувати реферати наукових статей українською й англійською мовами і розпізнавати їхні типи за англійськомовним / українськомовним зразком;

- формувати текст реферату українською та англійською мовами;
- грамотно оформлювати, у тому числі графічно, основні й допоміжні компоненти реферату;
- визначати правильне / неправильне структурування анотації і реферату, редагувати помилково побудований / написаний реферат англійською та українською мовами;
- перекладати англійською мовою українськомовні реферати.

Основою посібника є 2 основні взаємопов'язані компоненти, що як єдине ціле представлені в ньому: практичний курс, розрахований на 2 модулі, який включає плани лекційних і практичних занять до кожної з тем, комплекс завдань диференційованої складності для самостійної роботи студентів, критерії для оцінювання знань, питання до заліку, і теоретичний курс, списки літератури для обов'язкового опрацювання (у тому числі – для конспектування) і для поглибленого опрацювання матеріалу, що містять також Інтернет-джерела із прописаним доступом для полегшення їхнього пошуку й опрацювання студентами, а також українсько-англійський покажчик лінгвістичних термінів.

Посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна)

Available 1 September 2013.

СУЧАСНА ПРИЙМЕНИКОВА ГРАМАТИКА

Рец. на кн. :

Всеволодова, М.В., Кукушкіна, О.В., Поликарпов, А.А. Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [Текст] / Под общ. ред. М. В. Всеволодовой. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 304 с.

Витлумачення службових одиниць, їхня кваліфікація і класифікація, функціонування, словниковий опис тощо на сьогодні, на жаль, не знаходять свого викінченого розуміння. Попри значні досягнення у цій галузі, існує низка питань як теоретичного, так і прикладного характеру, що чекають вирішення. Однак суттєвим проривом у розв'язанні лінгвістичних завдань, спрямованих на визначення ролі та місця прийменників та одиниць прийменникового типу в російській мові постала аналізована наукова праця.

Передмова відповідального редактора (сс. 3-5) обґрунтовує доцільність вже зреалізованої на сьогодні та виконуваної надалі роботи. Зазначено, що дослідження російської прийменникової системи відбувалося в рамках Міжнародного проекту «Слов'янські прийменники в синхронії і діяхронії: морфологія і синтаксис», де, серед інших наукових груп, відзначено роботу лінгвістів Донецького національного університету, зокрема, кафедру української мови та прикладної лінгвістики.

Загалом вивчення прийменників реалізується в межах спільного відкритого міжнародного проекту «Слов'янські прийменники в синхронії та діяхронії: морфологія і синтаксис», автором ідеї і натхненником якого стала М. Всеволодова, професор Московського державного університету імені М.В. Ломоносова. Активну участь у проекті беруть науковці Білорусі (Мінськ, Гродно), Болгарії (Велико Тирново), Польщі (Ополе), Росії (Москва), Сербії (Нови Сад), України (Донецьк), а також Ірану, Китаю, Японії та ін. Результати напрацювань учасників цього оригінального проекту неодноразово обговорювалися на засіданнях круглих столів (II, III, IV Міжнародні конгреси русистів-дослідників (Москва: МДУ, 2004, 2007, 2010)); Міжнародні граматичні читання – II (Донецьк: ДонНУ, 2002), III (Донецьк: ДонНУ, 2005), IV (Донецьк: ДонНУ, 2007),

V (Донецьк: ДонНУ, 2009), VI (Донецьк: ДонНУ, 2011), VII (Донецьк: ДонНУ, 2011), декількох семінарах (Гродно 2002; Москва 2003, 2005, 2008); доповідь М. Всеволодової про результати виконання проекту на XIV Міжнародному з'їзді славістів (Охрид, Македонія, 2008); напрацювання науковців ДонНУ апробовані на Міжнародних симпозиумах (Оломоуц, 2008 – А. Загнітко, Г. Ситар), конгресах (Москва, 2008 – А. Загнітко, Г. Ситар; Москва, 2010 – А. Загнітко), конференціях (Великотирново, 2006 – А. Загнітко, Г. Ситар; Вроцлав, 2006, 2008 – А. Загнітко; Гродно, 2007 – І. Данилюк, А. Загнітко, Г. Ситар; Володимир, 2008 – А. Загнітко, Н. Загнітко). Наслідком спільної праці стала обґрунтована концепція прийменникової еквівалентності з простеженням особливостей і закономірностей оприйменникування повнозначних лексем.

Результати опрацювання науково-дослідною групою кафедри української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ функційно-семантичної і текстової парадигматики й синтагматики прийменників та їхніх еквівалентів втілені в низці доповідей, повідомлень і наукових статей, відомому словнику (Загнітко А. П. Словник українських прийменників [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко, Ілля Григорович Данилюк, Ганна Василівна Ситар, Інна Анатоліївна Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с.), монографії (Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк, Н. Г. Загнітко, Н. В. Куш, М. В. Оранська, Т. М. Кітаєва, Г. В. Ситар, В. Л. Чекаліна, І. А. Щукіна]; Донецький національний університет. – Донецьк : Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – 209 с.).

Науково перспективними постають плідні спроби напрацювання єдиної гіпотези дослідження прийменникового комплексу українськими, російськими та білоруськими науковцями, на що були спрямовані конференції-семінари, зустрічі-диспути, що пройшли поетапно в Гродненському державному університеті (вересень, 2001), Московському державному університеті (березень, 2002; жовтень, 2003), та круглі столи в межах Міжнародних граматичних читань (II, III, IV, V, VI, VII) у Донецькому національному університеті (жовтень, 2002; лютий, 2005; лютий, 2007; лютий, 2009; лютий, 2011, лютий, 2013).

Словник українських прийменників та їхніх еквівалентів став першим етапом у процесі створення російсько-білорусько-українського словника-довідника: І.Г. Данилюк – літери З – М, ОБСЯГОМ – ОЧИМА, С, Ш, Щ; Г.В. Ситар – літери В, О – ОБРУЧ З / ІЗ / ЗІ; П – ПО ХОДУ; У; І.А. Щукіна – літери А, Б, Г, І, Д, Н, ПОБАЧИВШИ – ПРЯМО НА ... ВІД, Р, Т, Ч; загальна редакція здійснена проф., д.ф.н. А.П. Загнітком. Не відкидаючи традиційного погляду на прийменник, учасники проекту зазначають, що прийменникам властиве категорійно-дейктичне (морфологічний аспект) і контекстно-лексичне (індивідуальне вторинне) значення. Науковці Донецького національного університету проаналізували 1705 різних прийменників, прийменникових сполук, максимально враховуючи потенційну спрямованість слова / словосполучення на реалізацію функції прийменника. Наступним кроком стала Граматика-словник прийменників білоруської мови (Канюшкевіч, М.І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 1 : Дыяпазон А-Л. – Гродна : ГрДУ, 2008. – 492 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 2 : Дыяпазон М-П. – Гродна : ГрДУ, 2010. – 619 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М.І. Канюшкевіч. – Ч. 3 : Дыяпазон Р-Я. – Гродна : ГрДУ, 2010. – 535 с.). У білоруській мові, за Реєстром Граматика-словника М. Канюшкевич функціонує понад 7000 прийменників і прийменникових еквівалентів. Граматику-словник виконано в рамках фінансованої в 2004-2006 рр. фондами РГНФ (грант 04-04-78403а/Б), БФФД (тема № Г04Р-032) як складника спільного відкритого міжнародного проекту з вивчення граматики слов'янського прийменника – наукової теми “Структура і функціонування російської та

білоруської прийменникових систем: зіставний аспект”, яку тривалий час опрацьовували науковці Гродненського державного університету ім. Янкі Купали (Білорусь) та Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (Росія). Граматика-словник професора Гродненського державного університету ім. Янкі Купали М. Конюшкевич постала спробою створення максимально повного списку одиниць, що виконують або ж потенційно можуть виконувати функцію прийменника в білоруській мові. Супровідно це й спроба формування якомога вичерпнішого репертуару синтаксем, утворених цими одиницями – синтаксемними формантами. Заявлена мета видається ще актуальнішою, якщо зважати на незафіксованість переважної більшості прийменникових сполук у білоруській лексикографії, а отже, на їхню науково-лінгвістичну неопрацьованість.

Граматика-словник М. Конюшкевич не може кваліфікуватися як словник, а виступає тільки реєстром, що являє собою матеріали до словника. Це відповідно відбито й у найменуванні. Матеріали до словника білоруських прийменників і їхніх аналогів ґрунтовано на до сьогодні новаторській лексикографічній праці П.П. Шуби “Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў” (Шуба П.П. Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў [Текст] / Павло Павлович Шуба. – Мн. : Народная асвета, 1993), що охоплює 507 прийменників і є найповнішим описом цього граматичного класу слів у білоруській мові. Новаторським цей словник вважається, оскільки прийменникова система білоруської мови подана в ньому, по-перше, у функційному аспекті, тобто прийменник витлумачувало у змістовому діапазоні: спільна змістова функція (відношення) → різні прийменникові одиниці, по-друге ж, із позицій її польової структури: П.П. Шуба зафіксував і подав у кінці словника без семантизації 103 мовні елементи, що як прийменники вживаються в білоруськомовній узуальній практиці.

З опертям на погляди П. Шуби М. Конюшкевич як принцип створення Матеріалів до словника білоруських прийменників обирає принцип польового структурування, тобто до Реєстру включає не лише ядрові, визнані прийменниками одиниці, але й периферійні мовні факти – неоднозначні щодо свого прийменникового статусу (оказіонально вжиті, спрогнозовані за аналогією тощо). Проте принцип структури словника реалізує інший – традиційний абетковий. Загальний обсяг рецензованого Реєстру становить 9990 одиниць: у першій його частині лексикографічно опрацьовано й подано 3341 прийменник, 3735 – у другій і 2914 у третій.

Його вагомим фактичним підґрунтям став Словник П. Шуби, Реєстр російських прийменників і їхніх аналогів (до російських прийменникових одиниць добиралися білоруські еквіваленти, або ж вони калькувалися з подальшою обов’язковою верифікацією в сучасній білоруськомовній практиці, зокрема в різноаспектних наукових текстах, текстах художньої літератури, ЗМІ, а також в інтернет-ресурсах). Реєстр суттєво поповнено й прогнозованими, потенційними прийменниками – штучно утвореними за наявними в білоруській мові моделями. У силу цього автором засвідчено можливості білоруської мови, ще не затребувані живомовною практикою.

Аналізована праця розвиває основні ідеї міжнародного науково-дослідного проекту «Слов’янські прийменники в синхронії та діахронії: морфологія і синтаксис», вияскравлює його теоретичне підґрунтя. Перший розділ монографії «Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1: Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц» з найменуванням «Теоретические принципы описания русских предложных единиц» (сс. 6-51) містить теоретичні засади вивчення прийменникових одиниць російської та почасти інших слов’янських мов. Авторами сформовано основні принципові положення, спираючись на які здійснено дослідження прийменників. Вважаємо за доцільне розглянути ці положення детальніше, оскільки саме вони є ключовими, обґрунтованими й визначають хід рецензованої праці загалом.

Так, наукового осмислення набуває функційно-комунікативний аспект, спрямований передусім на з'ясування «закономірностей і механізмів мови як засобу спілкування». Такий підхід є цілком виправданим, оскільки йдеться про мовленнєві одиниці, здатні вирішувати комунікативні запити. Друге положення активізує увагу на аналізі не лише унормованих одиниць, але й на тих, що не закріплені літературною мовою, однак функціують у мовленні з більшою чи меншою частотою. Такий підхід автори визначають, як «об'єктивність наукового дослідження». Третє положення важливе з погляду порівняльної лінгвістики й окреслює відповідне зацікавлення українських мовознавців. Адже, скориставшись пропонованим корпусом прийменникових одиниць російської мови, можна зрозуміти глибинні процеси функціювання прийменникових систем слов'янських мов. Четверте положення передбачає розгляд мови як частини світу, що має власну функційно-семантичну й функційно-граматичну структуру, тобто мова підлягає розгляду як складна, багаторівнева система. П'яте положення дає нам розуміння того, що пропоноване дослідження має на меті створити лексикографічну працю як частину цілісної теоретичної граматики російської мови. Мову схарактеризовано як органічно структуровану систему, у якій тісно взаємодіють усі граматичні рівні і, врешті, витворюють нові морфосинтаксичні одиниці – прийменники та одиниці прийменникового зразка. Визначувані авторами принципи кваліфікації прийменників засвідчують творчий підхід до вивчення й осмислення аналізованих одиниць.

У другому розділі «Категория предлога. Операциональные методы разграничения предлогов и их эквивалентов» (сс. 52-74) йдеться про прийменник як частину мови, його функції, основні морфосинтаксичні типи, методи розрізнення прийменників та їхніх еквівалентів. Прийменник з опертям на погляди Є. Куриловича визначено як субморфему, прийменникові еквіваленти схарактеризовано як одиниці, що лише виконують функцію прийменника. Значущою постає концепція прийменника в межах синтаксеми, що, безперечно, є важливим складником аналізу корпусу прийменників, адже ці службові одиниці набувають «чинності» винятково в синтаксичній позиції та зважаючи на морфологічну парадигму самостійних частин мови. Морфосинтаксичному аналізу передують теоретична база, що вміщує основні поняття, без визначення яких неможливий розгляд прийменника як службового слова. Сформовано ємність понять «синтаксична форма слова», «словоформа», «синтаксема», які є мінімальним контекстом для функціювання прийменника в усіх його лексико-граматичних проявах. Отож, потрактування прийменника як службової одиниці наштовхнуло авторів на думку, що аналізовані «частиці» беруть безпосередню участь у творенні форми слова. тобто це субморфеми, які доцільно розглядати на рівні синтаксем. У роботі знайшла своє відбиття теорія синтаксеми, її характеристики, типи і позиції з урахуванням частиномовної належності опорного слова синтаксеми, що дозволить використовувати набутий науковий досвід широким колом граматистів. Окреслено позиції прийменника, формально-семантичні вимоги до оформлення слів у межах словосполучення. Будь-яка пропонована теорія містить низку прикладів, умотивованих концепцією прийменника як базової одиниці. Також схарактеризовано морфемну й синтаксичну природу прийменникових еквівалентів. Спираючись на дослідження Т.С. Тихомирової, автори виокремили низку об'єктивних критеріїв (лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний, словотвірний) переходу однієї частини мови в іншу. Пропонована теорія була перевірена й обґрунтована на матеріалі російської мови. Подібна методологія дозволила проаналізувати прийменникові еквіваленти в різних аспектах і зрозуміти їхню сутність як функційних одиниць мови.

Значним доробком є третій розділ «Предложные единицы как функционально-грамматическая система» (сс. 75-82), що характеризує граматичне поле прийменників від первинних до вторинних з виокремленням і поступовим розрізненням прийменників-дериватів, еквівалентів прийменника, потенційних прийменників. Принципи категоризації прийменникових одиниць, спираючись на математичну логіку (див. праці О. Маркуса), роботи Н. Трубецької, Т. Ломтева, дозволили розробити граматичні й лексичні критерії, що

впливають на розмежування прийменників та прийменникових еквівалентів з властивими їм диференційними ознаками. Для глибшого розуміння граматичної природи аналізованих одиниць авторами укладено схеми і таблиці морфосинтаксичних типів прийменників.

Четвертий розділ «Немотивированные предлоги» (сс. 83-124) охоплює теоретичне підґрунтя вивчення немотивованих прийменників, їхніх структурних типів. Зокрема, проаналізовано семантично й структурно складні та складені немотивовані прийменники з урахуванням контексту, відмінкової форми імені, наведено низку прикладів, схарактеризовано синонімічні ряди, що дозволяє здійснити комплексний аналіз немотивованих прийменників у їхньому русі. Результати розділу систематизовано й узагальнено в таблицях і схемах.

У п'ятому розділі «Мотивированные предлоги» (сс. 125-185) постає логічним продовженням попереднього. Авторами визначено місце мотивованих прийменників в системі інших типів прийменникових одиниць. Наукова значущість розділу полягає в його актуальності, адже саме мотивовані прийменники наразі є об'єктом вивчення сучасної лінгвістики, саме цей клас новітніх прийменників найбільш поповнюваний та оновлюваний. Авторами структуровано прийменникові одиниці на префіксальні, безпрефіксні, прийменникові еквіваленти із запереченням, з'ясовано їхнє частиномовне походження тощо, подано загальну характеристику потенційних прийменників різних за структурою. Приємно вражає ілюстративна база, що свідчить про ретельно дібраний фактичний матеріал.

Шостий розділ «Эквиваленты предлогов» (сс. 186-205) розглянуто словоформи параметричних прийменникових еквівалентів, одиниць, витворених переважно з іменникових форм, що «дають характеристику предметам, явищам і виражаються числом». Проаналізовано функційно-семантичну парадигму цих одиниць, структурні особливості, значеннєві характеристики. Суттєвим доробком є схеми, за допомогою яких система творення й реалізації в мові / мовленні параметрів із числовим орієнтиром розкривається якнайповніше й дозволяє загалом осмислити мову як рухливу, багаторівневу систему.

Запропоновано авторами як варіант лексикографічної характеристики прийменників, що включає 15 позицій з підпозиціями, у сьомому розділі «Атрибуция предложной единицы и характеристика составляющих её позиций» (сс. 206-254). Кожний пункт містить докладні пояснення, осмислення вибору тієї чи тієї позиції, їхню послідовність тощо.

У восьмому розділі «Частотные и распределительные характеристики русских предлогов и синтаксем, с ними связанных (по «Ядерному компьютерному корпусу текстов русских газет конца XX века»)» (сс. 255-286), передусім у таблицях, уперше в російському мовознавстві окреслено спробу узагальнити частотність уживання прийменників у текстах різних типів з урахуванням структури прийменникової одиниці, особи / неособи імені, відмінкової форми синтаксем, у межах яких прийменник знаходить своє вираження.

Загалом аналізоване дослідження теоретично ємне і практично обґрунтоване. Виваженими є висновки («Заключение» (сс. 287-295), які подають зразки словникових статей, що, власне, є результатом виконаної роботи і має на меті усвідомлення механізмів функціонування мови як системи.

Для лінгвістів-початківців та досвідчених граматистів стане у нагоді список літератури («Литература» (сс. 296-302), що включає низку праць як східнослов'янських, так і зарубіжних науковців. Особлива увага наданій джерельній базі (список словників і корпусів прийменникових одиниць), що, безумовно, знадобиться широкому колу філологів у вивченні прийменників на сучасному зрізі.

Імпонує те, що рецензована робота чітко структурована, виклад матеріалу логічний, усі теоретичні матеріали фактично обґрунтовані, ілюстративний матеріал ретельно дібраний і відповідає заявленій концепції, окреслено перспективи й шляхи розвитку аналізованої проблеми.

Аналізована праця є лінгвістично викінченою у плані змісту й перспектив дослідження. Маємо надію, що колу авторів не забракне натхнення, часу й коштів продовжити роботу й

тим самим збагатити слов'янське мовознавство безцінним досвідом у вивченні приєменників та одиниць приєменникового типу з відповідним підтвердженням лексикографічними напрацюваннями.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна), Наталія Куц (Слов'янськ, Україна)

Available 27 September 2013.

ГРА В АКСІОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ МОВИ

Рецензія на монографію :

Космеда, Т.А., Халіман, О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики.

Грамматика оцінки. Грамматичні іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики) [Текст] / Тетяна Анатоліївна Космеда, Оксана В. Халіман. – Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с.

Рецензована монографія розвиває вчення про універсальну лінгвістичну категорію оцінки, якій присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Т. Космеда та О. Халіман запропонували власне оригінальне бачення мовної гри як яскравого засобу вираження оцінних значень у мові, що наділений потужним прагматичним потенціалом.

У передмові до видання (сс. 5-9) обґрунтовано актуальність роботи, а також подано вихідні положення дослідження. Опрацювання мовної гри в просторі українського й російського ігрового дискурсу здійснене в руслі аксіологічної прагмалінгвістики. Наголошуючи на важливості ігрового принципу для функціонування всіх аспектів нашої цивілізації, автори монографії стверджують, що ігровий дискурс репрезентує не лише художнє мовлення, а й узагалі обшир сучасної комунікації. Доцільним стало застосування системного та функційного підходів для аналізу мовних засобів у межах теорії граматики оцінки, що передбачає опис арсеналу граматичних засобів вираження оцінних значень, де граматичні одиниці об'єднані за оцінною функцією завдяки реалізації їхнього креативного потенціалу (пор. Ремчукова, Е.Н. Креативный потенциал русской грамматики : монография [Текст] / Е. Н. Ремчукова. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 328 с.).

Структура роботи визначується позиціями, окресленими у передмові. Робота складається з передмови, двох розділів, післямови, списку використаних джерел (сс. 185-215) та іменного покажчика (сс. 216-226). Виділення підрозділів і пунктів надає змогу наголосити на певних аспектах вирішуваної проблеми.

Перший розділ монографії «Мовна гра як вияв креативності мовної системи. Стан дослідженості проблеми» (сс. 10-119) складається з одинадцяти підрозділів, що послідовно розкривають теоретичні аспекти заявленого питання.

У руслі новітніх лінгвістичних тенденцій висвітлено проблему лінгвокреативності в парадигмі сучасної інтерпретативної лінгвістики. Характеризуючи мовну гру як свідому лінгвокреативну діяльність мовця, що ґрунтується на його здатності до актуалізації й порушення асоціативних стереотипів породження, сприйняття та вживання мовних знаків, Т. Космеда та О. Халіман зазначають, що мовна гра завжди зорієнтована на використання парадоксальних лінгвальних прийомів і водночас не спричиняє збоїв в інтеракції.

Автори детально аналізують теорію мовленнєвої діяльності Л.В. Щерби в аспекті формування теорії мовної гри й умотивовують доцільність застосування методу експерименту для визначення відхилень від норми та фіксації з'яви нової мовної норми.

Важливим постає твердження про те, що необхідною умовою комунікативного успіху мовної гри є комунікативна рівність учасників спілкування, що передбачає мовну та комунікативну компетентність. Наголошено, що в цьому разі мовець не порушує певних правил, а ніби доповнює, вдосконалює мовну систему відповідно до комунікативних потреб.

Ретельне та вдумливе вивчення значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Ф. де Соссюр, Л. Щерба, Л. Вітгенштейн, В. Виноградов,

О. Гвоздєв, О. Єфімов, О. Земська, А. Щербина, Н. Арутюнова, О. Болдарєв, Е. Береговська, Г. Богін, Т. Булигіна, О. Шмельов, В. Новиков та ін.) дозволило авторам роботи простежити еволюцію поглядів на поняття мовної гри та констатувати недостатню його дослідженість у граматиці. Послідовно розглядаючи кореляцію термінів «мовна гра», «каламбур», «гра слів» і порівнюючи традиційний і сучасний підходи, Т. Космеда та О. Халіман визначають мовну гру як умисне, заплановане відхилення від мовних норм для створення прагматичного ефекту, «оновлення» мотивованості словесного знака на тлі автоматизованості стандартної мови (сс. 23-24).

Переконливим постає виокремлення функцій мовної гри, що по-різному виявляються в різних дискурсах, стилях і жанрах мовлення. Так, виділено розважальну (гумористичну) функцію, маскувальну, оцінну, мовотворчу, функцію розвитку мислення та мови, естетичну, функцію інтимізації спілкування та ін.

Варто підкреслити логічний з наведенням яскравих прикладів аналіз лінгвокреативних здібностей у дитячому мовленні з акцентом на необхідності розмежування мисленнєвого змісту та змісту власне мовного (сс. 33-36).

Досить ґрунтовно автори монографії описують моделювання мовної гри засобами різних рівнів, водночас зауважуючи, що частотними є вияви мовної гри на базі сукупності різнорівневих одиниць. У межах опрацювання мовної гри з огляду на стильові та жанрові сфери її використання окреслено сучасні тенденції розвитку публіцистичного мовлення, зокрема простежено актуалізацію мовної гри на базі феноменів інтертекстуальності та прецедентності. Схарактеризовано і вияви мовної гри в рекламних текстах і художній літературі (пор. Ільясова, С.В. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы [Текст] / С. В. Ильясова, Л. П. Амири. – М. : Флинта, 2009. – 295 с.). Цікавими постають спостереження щодо ігрових елементів у сучасному політичному дискурсі.

Як позитивне в монографії слід відзначити висвітлення проблеми гри слів у перекладознавстві. Т. Космеда та О. Халіман виділяють основні способи такого перекладу (*гра слів > гра слів, гра слів > не гра слів, гра слів > подібний риторичний засіб, гра слів > відсутність перекладу, гра слів мови оригіналу > гра слів мови мети, не гра слів > гра слів, відсутність гри слів > гра слів, гра слів > редакторська техніка*) та чинники, що детермінують правильність перекладу мовної гри (значущість гри слів, сфера використання слів, чинні норми перекладу, сприйняття гри слів у культурі, умови праці перекладача та ін.). Проте варто зауважити, що доречним у цьому підрозділі стало б наведення відповідних прикладів для підтвердження тих чи тих міркувань.

Т. Космеда та О. Халіман розглядають граматичні категорії як частину мовної картини світу, а мовну гру як засіб трансформації картини світу, що дозволяє не лише показувати креативні інтерпретації граматичних одиниць, а й фіксувати з'яву нових форм і навіть прогнозувати їхній розвиток (див. Булыгина, Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) [Текст] / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с. ; Шмелев, А.Д. Русский язык и внеязыковая действительность [Текст] / А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 492 с.). Цілком слушним для пояснення механізму відповідної мовної гри є введення авторами монографії до своєї метамови терміна «ігрема» на позначення комунікативної одиниці, що формується на основі цілеспрямованих порушень мовних норм для досягнення комунікативно-прагматичних цілей. Опрацьовуючи мисленнєві механізми граматичних переосмислень, лінгвісти доводять, що в основі граматичної метафори, яка виникає внаслідок перенесення граматичної форми з одного виду зв'язків на інший, лежить оцінка. Аргументованим є вживання поняття «граматична прецедентність» на позначення актуалізації оцінної семантики за допомогою граматичної форми.

Метою другого розділу «Ігрема у фокусі «граматики оцінки»» (сс. 120-184) став опис граем роду, числа та відмінка як засобів вираження оцінки.

Простежено можливості реалізації оцінної семантики за допомогою граматичних значень чоловічого та жіночого родів. У роботі зафіксовано функціонування моделі породження оцінки за участю родових форм чоловічого (негативна оцінка) й жіночого (і позитивна, і негативна оцінки) родів (рисунок 1). Непослідовність виявів цієї моделі дослідники пояснюють впливом позалінгвальних чинників, зокрема переорієнтацією аксіологічних смислів у зв'язку зі зміною статусу жінки в сучасному суспільстві.

Окрему увагу приділено опису функціонування граматичної ігреди з використанням форм середнього роду для вираження як позитивної, так і негативної оцінки (рисунок 2), що дало змогу засвідчити її особливу продуктивність. У рецензованому дослідженні форми середнього роду розглянуто як виразний негативнооцінний засіб у номінуванні дорослих осіб. Детально подано займенникові форми середнього роду з простеженням фольклорних витоків їхнього аксіологічного потенціалу, зокрема вивчено їхнє функціонування у складі синтаксичних фразеологізмів. Заслугує на увагу характеристика слів-новотворів із семантикою ласкавого, пестливого ставлення, позитивної оцінки в російській та українській мовах.

Усебічно вивчено питання реалізації аксіологічного потенціалу грамам числа у зв'язку з невідповідністю граматичного значення числа означуваній кількості предметів або явищ. Прокоментовано контекстуальну зумовленість виникнення вторинних значень грамам числа, створення ними прагматичного центру висловлення з оцінною семантикою (рисунок 3). Таке використання форм демонструє зміну обсягу денотативно-сигніфікативного та прагматичного компонентів словоформи, нейтралізацію числової граматичної семантики завдяки прирощенню смислів. Змістовними постають думки про деіндивідуалізацію об'єкта та її сприяння появи негативної оцінки за допомогою неоднорідної множинності (рисунок 4).

Авторам рецензованої праці вдалося здійснити аналіз оцінних числових форм у зв'язку з категорією ввічливості, зокрема ретельно опрацьована «пошання множина» як виразник шанобливого ставлення до адресата. Науково вагомим у цьому розділі видається висновок щодо конфлікту між категоріями пошанності та інтимізації, пов'язаного із використанням числових форм.

Важливо, що розглядаючи реалізацію оцінного потенціалу граматичного значення множини в системі частин мови, дослідники роблять акцент на фразеологізованих структурах зі значенням оцінки. Зафіксовано низку синтаксичних фразеологізмів за участю числових форм (*всякі / усякі / усілякі + іменник у мн.; різні + іменник у мн.; всі / усі + іменник у мн.; ці / ті / оті / такі + іменник у мн.; які + іменник у мн., які можуть бути + іменник у мн.; якісь + іменник у мн.; не якісь + іменник у мн., а ...; ніяких + іменник у Р.в. мн.; не треба ніяких + іменник у Р.в. мн., немає ніяких + іменник у Р.в. мн.; що за + іменник у мн.; ну і (ї) + іменник у мн. та ін.*), доведено, що негативна оцінка в них може породжуватися як гіперболічним, так і узагальнювальним значенням.

Привабливим є висвітлення особливостей вираження оцінки за допомогою сингулятивів, що засвідчило перевагу інтенсивних негативнооцінних значень 3-поміж таких іменників.

Цінними є міркування авторів про породження оцінки шляхом утворення неправильних відмінкових форм. Аналіз фактичного матеріалу дозволяє науковцям розмежовувати «заплановане» порушення мовцем норми відмінювання іменників (зумовлює відповідні ігреди для вираження іронії, оцінки) і порушення відмінкових форм (не формулює ігреду, є виявом неграмотності мовця).

Монографічна робота Т. Космеди та О. Халіман є цілісною та змістово викінченою. Робота написана творчо й цікаво. Незважаючи на доволі невеликий обсяг (228 сторінок), праця має високий ступінь репрезентативності охоплених тем. Позитивним є використання рисунків і таблиць, а також графічних виділень, що суттєво полегшує сприйняття та засвоєння викладеного матеріалу. Автори вміло оперують фактичним матеріалом (наявні приклади з живого мовлення та текстів різних стилів українською та російською мовами).

Висновки, подані в післямові (сс. 181-184), а також у розділах, сформульовані логічно й доречно, містять ряд слушних зауважень щодо перспектив подальших студіювань в галузі теорії ігрової стилістики та поезики.

Грунтовне прочитання монографії неминує викликає окремі зауваження, що не заторкують концептуальних положень рецензованої праці та не зменшують наукової ваги дослідження. Так, на жаль, у роботі не наведено прикладів комунікативної невдачі внаслідок застосування гри слів, коли адресант не отримує очікуваного результату. Трапляються також поодинокі стилістичні неточності та технічні огріхи. Своєрідним епіграфом до монографії стали слова Ф. де Соссюра про подібність мови та гри в шахи. Можна з упевненістю сказати, що автори рецензованого видання цю партію виграли, адже аналізоване дослідження розкриває механізми мовної гри та її текстотвірний потенціал.

Анатолій Загнітко, Марина Михальченко (Донецьк, Україна)

Available 29 September 2013.

RECIPROCAL CONSTRUCTIONS: GLOBAL DIMENSION

Review of :

Reciprocal constructions [Text] / Edited by Vladimir P. Nedjalkov / With the assistance of Emma Š. Geniušienė and Zlatka Guentchéva / Foreword by Bernard Comrie. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – xxiii, 2219 pp. – 5 vols. (Typological Studies in Language (TSL), 71).

The collective five-volume monograph, edited by Vladimir Nedjalkov with the assistance of Emma Geniušienė and Zlatka Guentchéva "Reciprocal constructions", every component of which is designed in accordance with the principles of the Leningrad / St. Petersburg Typology Group (Workshop for Typological Studies, Institute for Linguistic Research Academy of Sciences), is a classic example of the fundamental work, conceived and created in the plane of linguistic typology. An empirical basis of reviewed studies that formed on the basis of more than 40 languages from different language families guided by an elaborate questionnaire, with the goal of making inductive generalizations about the form, syntax, and meaning of reciprocal constructions in the studied languages with projection on general language picture of the world impresses. Begun in 1991 and initially planned on a modest scale, the Leningrad project on reciprocal constructions expanded over the years and finally involved more than fifty scholars, who contributed fifty articles to the final volumes. Its results were not published until 2007, and it is certainly tragic that several participants, including the main instigator and editor himself, are no longer around to see how their work has been received and appreciated by the linguistics community [König Ekkehard. Reciprocal constructions (review) // *Language*. – Volume 86, Number 1, March 2010. – Pp. 237-241.].

Analyzed work quite reasonably can be considered the culmination is a list of steps that have been passed by V. Nedjalkov with his colleagues since 1961 when in the Leningrad branch of the Institute of Linguistics AS USSR A. Kholodovich created a group of structural-typological study of languages (see [Недялков, И.В. Об отце – лингвисте и учителе [Текст] / И. В. Недялков // *Вопросы языкознания*. – № 2. – 2011. – С. 111-131.]), which 1992 turned into a Laboratory of typological study of languages, stepped up its productive achievements especially with the release of "Reciprocal constructions" in 2007 and the introduction to the monumental scientific-theoretical series devoted to typological studies of languages. During this period in the plane of typology of languages with direct involvement V. Nedjalkov number of articles and monographs sole / co-author devoted to various aspects linguistic typology searches based on different-structure (Indo-European and non-Indo-European) languages has been published (full list of publications of V. Nedjalkov see in [Tense-aspect, transitivity and causativity. Essays in honour of Vladimir

Nedjalkov [Text] / Abraham, Werner, Leonid Kulikov (eds.) // *Studies in Language Companion Series*, 50. – Amsterdam : Benjamins, 1999. – xix-xxxiii pp.]].

The first notable achievement of established research group was the publication of the collective monograph on typology of causative constructions based on over 30 of different-structures languages ("Типология результативных конструкций. Морфологический каузатив", 1969), and the number of analyzed languages has reached 60 in a kind of continuation of the work (see articles by V. Nedjalkov of the same year in the collection "Языковые универсалии и лингвистическая типология"). Another advances in the typological field were two collective monographs in 1974 on typology of resultative constructions with notable emphasis on the Chukchi (Chukchi-Koryak language family) and Nivkh languages ("Типология пассивных конструкций") and typology of resultatives ("Типология результативных конструкций"). It should be noted that the last monograph was revised and reissued 1988 with the same title.

As compared with the previous version which covered 20 languages edition of 1988 contained new materials to the results of linguistic observations about languages such as Aleut (Eskimo-Aleut family), Tongan (Austronesian family), Dogon and Ewe (Niger-Congo macrofamily), and completely rethought, expanded and revised essays from Indonesian, Russian, Uzbek, Eskimo, Mongolian, Norwegian, Lithuanian and Armenian languages. After Ya. Testelecs, it's not even a new edition, but it is a new book that has increased by almost a third compared to its prototype (see more [Тестелец, Я.Г. Typology of resultative constructions [Текст] / Я. Г. Тестелец // *Вопросы языкознания*. – № 4. – 1991. – С. 146-151.]). The next step was an article of V. Nedjalkov in 1975 in the collection "Диатезы и залого. Тезисы конференции "Структурно-типологические методы в синтаксисе разносистемных языков" (21-23 октября 1975 г.)", that presented the results of the typological analysis of data of 57 Indo-European and non-Indo-European languages.

Further searches of researcher in typological aspect prior to development of the problem of reciprocal constructions are related to the analysis of dependent taxis, as evidenced by the rather resonant paper (1987), written by V. Nedjalkov in collaboration, – "On the typological characteristics of converbs" (in "Symposium on language universals. Summaries"). However, among other destinations specific to research of V. Nedjalkov and his students during this period, the mainline directions are:

1) typology diathesis, which found its reflection in the sole monograph at 1971 (Недялков, В.Н. Каузативные конструкции в немецком языке. Аналитический каузатив, Л., 1971) and several articles, for example, in collective work of 1979 (Nedjalkov, V. Degrees of ergativity in Chukchi // *Ergativity: Towards a theory of grammatical relations* / F. Plank (ed.). London, 1979);

2) typology of two-predicative structures, which was represented with two collective monographs: "Категории глагола и структура предложения. Конструкции с предикатными актантами" (1983) and "Типология конструкций с предикатными актантами" (1985);

3) typology of inchoative constructions, sample of which was the article "Начинательность и средства ее выражения в языках различных типов" in edition by O. Bondarko "Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис" (1987);

4) semantics of aspectual and temporal forms based on Evenki, Karachay-Balkar and Chukchi language is analyzed in several articles, some of which – in collaboration with his son, in particular in edition (ed. by O. Bondarko) "Теория грамматического значения и аспектологические исследования" (1984) and two collective monographs at 1987 edited by A. Mukhin: "Лингвистические исследования" and "Функционально-семантические аспекты грамматики".

It is necessary to emphasize that the work to which V. Nedjalkov has devoted the last 20 years of his life, was the fundamental five-volume study of the typology of reciprocal constructions, including the study of semantic-syntactical features of mutual (reciprocal) constructions. "Reciprocal constructions" includes 8 parts, 50 chapters, except 9 introductory (unnumbered) ones. It is written on the basis of more than 40 languages of different language groups and families from

different regions of the world if to consider detailed analysis, and over 500 languages are mentioned or discussed by the authors in part, as evidenced by Language index by Emma Geniušienė (pp. 2125-2134) in volume 5 (compiled by S. Krylov), List of contributors (pp. xiii-xvi) and Name index by Emma Geniušienė (pp. 2117-2124), Subject index by S. Krylov (pp. 2125-2214) in 3 parts: Part 1. Terminological index (pp. 2135-2159), Part 2. Semantic index (pp. 2160-2183), in particular Part 2a. Notional semantic index (pp. 2160-2163) and Part 2b. Ontological semantic index (pp. 2164-2183), and Part 3. Semantico-glossal index (pp. 2184-2214). Abbreviations and symbols complete the edition (pp. 2215-2218).

The monograph is accompanied by a Foreword (pp. xvii-xxi), written by Bernard Comrie (Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig, Germany / University of California, Santa Barbara, USA), in which linguist recalls his acquaintance with the Leningrad school and its achievements since 1970, when he began to work on the typology of causative constructions.

As acknowledged by B. Comrie, this linguistic area at that time was, in fact, marginal in the English-language scientific world, and the only source from which the linguist can get information about the analysis of causative constructions in different languages, was the collective monograph (1969), edited by A. Xolodovič and with the direct participation of V. Nedjalkov: "Among the many sources I used for data on causative constructions across the languages of the world, at a time when such typological endeavors were at the margins of mainstream linguistics in the English-speaking world, one source that I encountered continuously and with immense profit was Xolodovič (1969), a volume to which the editor of the present volumes was also a contributor" [Reciprocal constructions, p. xvii].

According to B. Comrie, this collective monograph showed the strengths and perspective of the Leningrad typological school and particularly V. Nedjalkov with whom B. Comrie was able to work intensively both on typology and on the Chukchi language: parallel treatment of a number of languages from different language families guided by a questionnaire reflecting the interplay of careful consideration of the empirical data from the individual languages treated and the semantics of the constructions in question [Reciprocal constructions, p. xvii]. Analyzing this monograph, in fact, to which he wrote a foreword, the British linguist emphasizes two major planes in which the study of reciprocal constructions was carried out: semantic contention of constructions with reciprocal items and syntactic relationship between the participants of reciprocal constructions ("between the controller and target of reciprocal constructions") [Reciprocal constructions, p. xviii].

Apart from the foreword, "Reciprocal constructions" contains Preface by Vladimir P. Nedjalkov (pp. xxi-xxiii), in which the linguist expresses gratitude to all those who contributed to this project and provided the necessary support. This prologue is a kind of generalization of many years of work throughout the Leningrad / St. Petersburg Typological Groups and logical consequence of a series of papers 1969-1988 years both the V. Nedjalkov or edited by him or under his supervision ("Типология итеративных конструкций" (ред. В. Храковский), Л., 1989 (in Russian and English versions); Emma Geniušienė. Typology of Reflexives, Berlin, 1987). The monograph started in 1991 after an invitation of V. Nedjalkov by Laboratory of Formal Linguistics, VII University of Paris, CNRS (France), and work on it continued much longer than planned: "Unfortunately, the work on reciprocals took much longer than I had planned because for a number of reasons it was stalled and resumed only after long periods of time" [Reciprocal constructions, p. xxi]. This monograph was initially planned as a modest volume of about 15-20 papers on reciprocals in individual languages, with a brief introductory chapter and a questionnaire for future investigation on a broader scale. The final version (2002-2005) has included the division into chapters with internal structuring and there was a list of 300 languages, so, it is quite in scope and volume from what V. Nedjalkov had in mind initially [Reciprocal constructions, p. xxii].

The conceptual frameworks of "Reciprocal constructions" are:

- 1) verbal (morphological) and pronominal (syntactic) reciprocals;
- 2) lexical reciprocals;
- 3) subjective / objective (direct objective and indirect objective) reciprocal constructions;

- 4) simultaneous / consecutive reciprocals;
- 5) polysemy of reciprocal indicators, including sociative, comitative assistive, kompetitive, iterative, multiplicity of subjects;
- 6) performance of reciprocal derivation and lexical restrictions imposed on the derivation of this type (all verbal valent and semantic groups);
- 7) canonical – dative – benefaktive –ablative – possessive – locative reciprocals;
- 8) ways of implementing reciprocal actants;
- 9) the possibilities of creating forms of accusative from reciprocals and reciprocal forms from causative verb forms;
- 10) types of valent changes occurring in reciprocal derivation (reduction, conservation, increasing the number of valences of original verb).

Volume 1 of the monograph under review, other than List of contributors, Foreword and Preface contains 1 part "Typological aspects of the investigation of reciprocals" (Part I), consisting of 9 chapters (5 of them written by V. Nedjalkov), which provide a general formulation of the problem with outlining the basic terms and boundaries the study (pp. 3-114), characteristics of lexical reciprocals (pp. 115-146), polysemy of reciprocal markers (pp. 291-337) and their typological features (pp. 435-452), features of expression in individual languages, such as the Bantu (pp. 335-352), and so on.

In Volume 2 "Reciprocal constructions" there is reflexive-reciprocal polysemy of reciprocal markers (Part II), demonstrating 3 aspects of research of reflexive-reciprocal polysemy presented of certain reciprocal markers: 1) A. Verbal and pronominal reciprocal markers (pp. 485-844) in German, Polish, French, Bulgarian, Lithuanian (with references to Latvian), Russian, Vedic, Adyghe, Kabardian and West Greenlandic Eskimo languages; 2) B. Verbal reciprocal marker only (pp. 845-858); 3) C. Pronominal reciprocal marker only (pp. 859-886) in Djaru.

Volume 3 of five-volume monograph consists of three parts devoted to: 1) reciprocal-sociative polysemy of reciprocal markers (Part III) verbal and pronominal types (A. Verbal and pronominal reciprocal markers, pp. 887-1350) in Yakut, Japanese, Tagalog, Udehe, Karachay-Balkar, Tuvan, Kirghiz, Buryat and Khalkha-Mongol languages, and pronominal one (B. Pronominal reciprocal marker only, pp. 1351-1402) in Tariana and Bolivian Quechua; 2) reflexive-reciprocal-sociative polysemy of reciprocal markers of verbal type in Warrungu (Part IV. Reflexive-reciprocal-sociative polysemy of reciprocal markers: Verbal reciprocal marker only, pp. 1403-1436); 3) sociative-reciprocal-iterative polysemy of reciprocal markers (Part V) of verbal and pronominal types in Indonesian (A. Verbal and pronominal reciprocal markers, pp. 1437-1478) and verbal one in Nêlêmwa (New Caledonia), East Futunan (B. Verbal reciprocal marker only, pp. 1479-1546).

Volume 4 of the monograph, as in the previous one, contains three sections which are devoted to: 1) non-prototypical polysemy of reciprocal markers (Part VI) of verbal and pronominal types (pp. 1547-1574) in To'aba'ita (Solomon Islands), and also verbal (pp. 1575-1592) in Mundari (India); 2) monosemous reciprocal markers (Part VII) of verbal and pronominal types (pp. 1593-1750) in Evenki (with an appendix on Manchu), Chukchi (with an appendix on Koryak), Nivkh (Gilyak), and Even languages, and verbal type (B. Verbal reciprocal marker only, pp. 1751-1914) in Ainu, Itelmen (Kamchadal), Yukaghir and Cashinahua, and also mostly pronominal markers (pp. 1915-2086) in Bamana, Vietnamese, Ancient Chinese and Modern Chinese (with data from wényán); 3) another perspective on reciprocals and their interpretation (Part VIII. Another perspective on reciprocals, pp. 2087-2116).

Volume 5 of "Reciprocal constructions" – a final – includes not the articles but general information on whole monograph, including: Name index (pp. 2117-2124), Language index (pp. 2125-2134), Subject index (pp. 2125-2214) in 3 parts and Abbreviations and symbols (pp. 2215-2218).

It should be emphasized that monograph "Reciprocal constructions" inherent a significant amount of almost (or at all) not investigated "live" material, i.e. samples of reciprocal constructions

of the whole array of languages, creative approach to lighting new problems for the modern typological linguistics and unconventional interpretation of issues stated in the works of the founders and current members of linguistic typology and anthropologically oriented linguistics in general.

Peer-reviewed work is one of the fundamental researches that expand the imagination not only of linguistics in general but typological study of a particular. However, it confirms the importance and significance of the analysis which can be used in a purely theoretical writings and various applied linguistic technologies.

Anatoliy Zahnitko, Oksana Putilina (Donetsk, Ukraine)

Available 21 August 2013.

ABSTRACTS

COLOR MAP OF TARAS SHEVCHENKO'S "KOBZAR" WITH *MATHEMATICA*

Illya Danyliuk

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University,
Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 12 September 2013.

Abstract

Relevance

Today there are a lot of instruments for natural language processing, many of them are highly automated. Modern programming languages make it possible to process in detail the text data on the level of separate symbols, groups of symbols (phrases and sentences), progressively some functions to deal with sense and meaning appear. The amount of built-in string functions grows up, and it makes the developer's potential wider and helps to save time because of no need for manual creating of such functions and procedures. For example, the procedure for measuring the difference between two sequences – *Levenshtein distance* or the *minimal editing distance* – is to be written by the developer on Python or else as a user defined procedure. But in some modern systems this procedure is included as pre-installed one. Computational software program *Mathematica* from Wolfram Research, which is widely used in many scientific, engineering, mathematical and computing fields – and we'll exploit it for linguistics – has a built-in function *Edit Distance [x, y]*. We suppose the major NLP algorithms – such as lemmatization, word forms synthesis, POS-tagging and syntactical analysis or even automated translation – will become the built-in procedures.

Color map (CM) is a composition, a grid made of colored rectangles (or any other figures) – one for every name of color in the original text. Every usage of adjective meaning color – 'білий' (*white*), 'чорний' (*black*), 'червоний', (*red*), 'золотий' (*gold*) – in CP will be shown as square of the proper color. So we can get a full and absolutely objective presentation of lexical data from the particular text and some traits of "world picture", color concepts for the work of literature. It is a matter of topical interest in Ukrainian linguistics and philology, so the instrument for automated color information retrieval from any text is highly needed as we suppose.

The research object – text of "Kobzar" by Taras Shevchenko – basically is a txt-format file from [litopys.org.ua], prepared for processing (in Unicode, every token is divided by space). And the subject thus is a usage of color names represented in the form of CM.

Purpose

The main goal of the article is to describe the process, instruments, and directly code for automated generating a color map for random text in Ukrainian, and particularly for the "Kobzar" by Taras Shevchenko – his 200-years anniversary approaches.

Tasks

We divided our research into several tasks: 1) to retrieve all possible statistical information from the text of "Kobzar" for further analysis; 2) to create some procedures (in code for *Mathematica Language*) to work with certain words and sentences; 3) to build a language model for color names in Ukrainian considering inflection and some aspects of derivation; 4) to use the model for generating CM of "Kobzar", and to describe its perspectives.

Conclusion

As a common conclusion: the procedure of creating CM for Ukrainian text in *Mathematica* is rather complicated because of excluding of some symbols (ϵ , i , $\ddot{i}$, τ) from "normal" list in Unicode, necessity to pass over the fact that Cyrillic letters are not included to the list of correct word

symbols in RE as Latin ones and digits. Other way creating some explicit functions helps to solve that problem effectively. And the *Mathematica* system itself is a powerful environment for computational linguistics studies with rich high-level programming language, and can be recommended for studying by the students of philological departments in Ukrainian high schools.

As a particular conclusion: Taras Shevchenko's "Kobzar" in a color conceptual point of view is rich in color names, main of them are white and black, blue and red, green, and gray. Comparing CM for "Kobzar" with CMs for other works of literature and folklore must be significant, but it's a subject for further studying.

Perspective

The described method to build a CM form linguistics position is just a basic one. It can be improved by adding to the color model derivative adjectives (*білявий, чорнющий*), verbs (*біліти*), and nouns (*чорнота*), some Ukrainian names of secondary colors (*ясно-зелений*), closely related lexicon – coat colors, etc.

Research highlights

► The article describes an idea and its realization process for creating Color Map (CM) for the text – in particular "Kobzar" by Taras Shevchenko. ► CM is a composition, a grid made of colored rectangles (or any other figures) – one for every name of color in the original text. ► Absolutely objective result shows visually the distribution of particular adjectives.

Keywords: color name, language model, inflection, Shevchenko, *MATHEMATICA*.

References

- Baranov, A. N. (2003). *Vvedenie v prikladnuju lingvistiku*. Moskva: Editorial URSS.
- Voloshyn, V. H. (2004). *Komp'yuterna linhvistyka*. Sumy: VTD "Universytet-s'ka knyha".
- Danyliuk, I. H. (2014). *Analiz tekstu "Kobzarya" Tarasa Shevchenka v seredovyshchi Mathematica: symvoly, slova i kol'ory*. E-portal: <https://app.box.com/kobzar>.
- Darchuk, N. P. (2008). *Komp'yuterna linhvistyka: Avtomatychno opratsyuvannya tekstu*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyivskyy universytet".
- Karpilovs'ka, Ye. A. (2006). *Vstup do prykladnoyi linhvistyky: komp'yuterna linhvistyka*. Donets'k: TOV "Yuho-Vostok, Ltd".
- Kovtun, L. (2009). Ukrayins'kyi kolorystychnyy kod svitotvorennia. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Ukrayinoznavstvo. Kyiv, Vyp. 13.
- Marchuk, Ju. N. (2000). *Osnovy komp'yuternoj lingvistiki*. Moskva: Narodnyj uchitel'.
- Partyko, Z. V. (2008). *Prykladna i komp'yuterna linhvistyka: Vstup do spetsial'nosti*. L'viv: Afisha.
- Jurafsky, D. & Martin, J. H. (2009). *Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. Prentice Hall.
- Wellin, Paul R. (2013). *Programming with Mathematica, An Introduction*. Cambridge.

Correspondence: i.g.danyluk@gmail.com

Vitae

Illya G. Danyliuk, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. His research areas include computer linguistics, natural language processing, corpora linguistics, and common grammar.

CUSTOMS TERM AS UNIT OF UKRAINIAN SECTORAL TERMINOLOGY SYSTEM

Vira Deyneka

Department of Ukrainian Studies, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 30 September 2013.

Abstract **Relevance**

The modern history of Ukrainian society and the realities of today show that customs affairs are one of the most important manifestations of state sovereignty. This fact causes special attention to it from the legislative and executive power in the formation of international-legal position and resolving the internal problems of the state. Under these conditions, there is an accumulation of necessary lexical material that is ordered by language based on development trends and processes which regulate the formation of appropriate terminological. Now terminological system of customs affairs Ukrainian language is undergoing a period of active formation and development therefore customs term as a means of nomination special concepts of professional sublanguage requires special attention of experts on terminology.

Number of modern dissertations among which M.B. Verbenyets (legal terminology), M.H. Zelentsova (terminology of management), T.S. Kondrat'yeva (market terminology), V.V. Nikitina (business terminology), D.P. Shapran (marketing terminology) and others is devoted to the problems of building sectoral terminological systems that have not been made or had no proper development in a statelessness of Ukraine. Terminological studies devoted to the research of specific features of industry term highlight the different views of scientists on its essence. The problem of establishing mandatory and optional features of the term also remains unresolved, indicating a need for a broad approach to the term – the concept of multifaceted and complex – in the study sectoral terminology. Lack of substantial research in this area makes the relevance of proposed research.

Purpose

The aim of the proposed paper is an analysis of linguistic status of customs term and clarifying the specifics of its defining characteristics.

Tasks

The stated purpose makes it necessary resolving tasks: 1) to find out the specifics of customs term as a linguistic sign relevant field, and 2) to analyze its determinative features and to submit definition of customs term on this ground.

Conclusion

Thus, in the study, "custom time" is defined as nominative lexical unit (word or word combination), which is part of customs terminology is taken for the exact name of the specific concepts and requires a clear definition. So, the priority for customs term we consider nominative-definitive function, systemic nature and conventionality.

Accordingly, the main features of the customs term as a sign of industry customs terminology author considers the following: 1) nominationality, 2) the availability of definition, 3) conventionality, 4) clearly defined place in customs terminology (terminology of customs affairs), 5) tendency to unambiguity within terminology of customs affairs, 6) accuracy of denote concepts of customs area, 7) lack of expressive values, 8) system relations and ties within the customs terminology, adjacent sectoral terminology and general vocabulary.

Perspective

The relevance of further study of the customs term as a unit of the customs terminology in Ukrainian language (e.g., research of terminology nomination types) due primarily needs of terminological regulation in this area of field of professional activities and the need for codification of sectoral vocabulary.

Research highlights

► The article analyzes characteristic property and determinative features of the customs term as the nominative unit of customs terminology, which is one of the oldest, but also the least studied in Ukrainian linguistics.

Keywords: custom vocabulary, term, terminology nomination, terminology system.

References

- Grinev, S. V. (1993). *Vvedenie v terminovedenie*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo liceja.
- Kim, L. A. & Pristrayiko, T. S. (2008). *Cherty analitizma v terminosistemah russkogo jazyka*. Dnepropetrovsk: Porogi.
- Leychik, V. M. & Besekirska L. *Terminovedenie: predmet, metody, struktura*. Belostok: Izdatel'stvo Belostokskogo universiteta.
- Osveyichik, S. V. (2006). Formuvannja ukrainskoyi ekologichnoyi terminologiyi. *Dis. ... kand. filol. nauk*. Kyiv.
- Osyenko, Z. M. (1974). Riznovydy terminiv i yikh semantychni osoblyvosti. *Movoznavstvo*, 2, 65-69.
- Rusaniv's'kyiy, V. M. (1988). *Struktura leksychnoyi i gramatychnoyi semantyky*. Kyiv: Naukova dumka.
- Symonenko, L. O. (1991). *Formuvannya ukr. biol. terminolohiyi*. K.: Nauk. dumka.
- Symonenko, L. O. (2003). Ukrayins'ka terminolohichna leksykohrafiya za roky nezalezhnosti: zdobutky i prorakhunky. *Ukrayins'ka terminolohiya i suchasnist': zb. nauk. prats'*, V, 18-22. K.: KNEU.
- Superanskaja, A. V. & Podol'skaja, N. V. & Vasil'eva, N. V. (1989). *Obshchaja terminologija: Voprosy teorii*. Moskva: Nauka.
- Fedorchenko, E. A. (2004). Stanovlenie i razvitie terminologicheskoy leksiki tamozhennogo dela v russkom yazyke. *Dis. ... kand. filol. nauk*. Moskva.

Sources and Abbreviations

- VTD, (2004). Bashirov, I. H. *Vvedenie v tamozhennoe delo*. Donetsk: DonNUET.
- VTSSUM, (2002). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. K.: Irpin'; VTF "Perun".
- MKU, (2010). *Mytnyy kodeks Ukrayiny*. H.: Odissey.
- MKU-13 (2013). *Mytnyy kodeks Ukrayiny: normatyvni dok-ty z urakhuvannjam ostannikh zmin v redaktsiyi stanom na 23.01.2013 r.* Sumy: TOV "VVP NOTIS".
- NIMS, (2005). Didusenko, P. M. & Lysyts'kyi, O. V. & Pakhnevs'kyi, S. A. *Narysy z istoriyi mytnoyi spravy ta mytnoho zakonodavstva Ukrayiny-Rusy*. Kyiv: Sofiya A.
- SMT, (2004). Khokhlov, M. I. & Pudryk, D. V. *Slovnyk mytnykh terminiv*. Donetsk: VD "Kal'mius".

Correspondence: deyver1@gmail.com

Vitae

Vira M. Deyneka, Senior Lecturer at Department of Ukrainian Studies, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky. Her research areas include term, terminology, and terminography.

THE SEMANTIC MEANING OF THE LEXEME ROSE (РОЗОБИЙ): LINGUOCULTUROLOGICAL ASPECT (ON THE BASIS OF RUSSIAN PHRASEOLOGY, THE FOLKLORE LANGUAGE AND THE LANGUAGE OF FICTION)

Iryna Gerasymenko

Department of Linguistics and Russian Language, Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University', Horlivka, Donetsk region, Ukraine

Available 16 September 2013.

Abstract**Relevance**

The research of linguoculturological information of the colour terms is an actual problem of modern linguistics because different Russian language space fragments reflect the stable and peculiar features of the Russian linguomentality based on mythical (figurative) and conceptual (logical) notions of its informants, illustrate the realization of the principle of intertextuality.

Purpose

The purpose of the analysis is to represent linguoculturological content of the lexeme *rose* (*розовый*) on the basis of the Russian fiction language with the involvement of examples from phraseology and the folklore language.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to consider the semantic meaning of the colour term *rose* (*розовый*) not only from the point of view of peculiarities of its use in the language of a definite writer, but as a natural fact of the language specified by the deep linguocultural content; 2) to reveal the linguoculturological information which is coded in it.

Novelty

The novelty of the given article is in the complex and detailed linguoculturological interpretation of the semantics of the word *rose* (*розовый*) on the basis of the Russian phraseology, the folklore texts and fiction.

Theoretical value

The theoretical value of the study is in the thorough understanding of linguocultural semantics of the Russian colour term *rose* (*розовый*), in systematization of data about the meaning structure of one of the colour terms functioning in Russian language space.

Practical value

Theoretical developments give reasons for practical importance of the proposed research, which can be used in studies devoted to the problems of semasiology and onomasiology, semantic structure of words, linguoculturological problems of language units.

Conclusion

So, bearers of Russian linguoculture connect semantic meaning of CT *rose* (*розовый*) with colour characteristics, endow the shown word with positive and negative connotations. The given adjective speakers as bearers of conceptual (logical) way of thinking introduce (with some exceptions) into a wide range of combinations describing a colour of various realities and objects of the world. Besides having spectral meaning the lexeme *rose* (*розовый*) is endowed with evaluative meanings, which are verbalized in phrasemes and new phraseological formations. Phraseological neologisms with the component *rose* (*розовый*) are represented by combinations, emerged on the basis of fixed lexicographical origins of idioms. Speakers fulfill transformations of phrasemes by means of replacement basic and variable components of phraseological units, deployment and truncation of metaphors. At the same time, figurative characteristics of transformed set expressions with the component *rose* (*розовый*) are wider than those fixed in phraseological dictionaries.

Perspective

The given observations require further analysis on the basis of texts of different genre system that will be undertaken in the future.

Research highlights

► The article is devoted to semantic research of the lexeme *rose* (*розовый*) in the Russian phraseology, the texts of folklore language and the language of fiction of the XIXth-XXIth centuries.
 ► The purpose of the work is to disclose the linguocultural information that is coded in the Russian colour term *rose* (*розовый*).

Keywords: colour designation, semantics, functioning, phraseology, the folklore language, the language of fiction.

References

- Grigorash, A. M. (2009). Stilistiko-funkcional'nye frazeologicheskie innovacii v sovremennom rusском jazyke (na materiale rusскоjazyčnoj pressy Ukrainy). *Russkij jazyk i literatura: Problemy izuchenija i prepodavanija v shkole i vuze: sb. nauch. tr.*, 126-130. Kyiv.
- Lihachjov, D. S. (1986). *Issledovanija po drevnerusskoj literature*. L.: Nauka. Leningrad. otd-nie.
- MAS, (1984). *Slovar' russkogo jazyka: V 4-h t., 2-e izd., III*. M.: Rus. jaz..
- Maslova, V. A. (2004). *Pojet i kul'tura: koncepcija Mariny Cvetaevoj: uchebn. posobie*. M.: Flinta: Nauka.
- Mironova, L. N. (1993). Semantika cveta v jevoljucii psihiki cheloveka. *Problema cveta v psihologii*, 172-188. M.: Nauka.
- NCIJa, (2007). *Naimenovaniya cveta v indoevropskih jazykah: sistemnyj i istoricheskij analiz*. M.: KomKniga.
- Rahilina, E. V. (2000). *Kognitivnyj analiz predmetnyh imjon : semantika i sochetaemost'*. M.: Russkie slovni.
- Telija, V. N. (1996). *Russkaja frazeologija. Semanticheskij, pragmaticeskij i lingvokul'turologicheskij aspekty*. M.: Shkola "Jazyki rusскоj kul'tury".

Sources and Abbreviations

- Vo syrom boru, (1989). *Vo syrom boru: russkie narodnye pesni, zagadki i poslovice o lese*. M.: Malys.
- Mihel'son, M. I. (1903). *Russkaja mysl' i rech'. Svojo i chuzhoe: opyt rusскоj frazeologii. V 2-h t.* SPb.: Tipografija Akademii Nauk.
- NP, (1992). *Narodnaja proza*. M.: Russkaja kniga.
- RF, (1986). *Russkij fol'klor*. M.: Hudozh. lit.
- Chastushki, (1990). *Chastushki*. M.: Sov. Rossija.

Correspondence: iragerasimenko@mail.ru

Vitae

Iryna A. Gerasymenko, Doctor of Philology, Assistant Professor, Head of Department of Linguistics and the Russian Language in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University'. Her areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, linguocultural aspect of linguistics and text linguistics.

COMPLEX SENTENCES WITH COMPLIANCE SUBORDINATE IN MODERN UKRAINIAN PROSE: STRUCTURAL-GRAMMATICAL AND FUNCTIONAL-SEMANTIC ASPECTS

Margaryta Goltvenytska

Department of Ukrainian Language, Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

Available 24 September 2013.

Abstract

Relevance

Taking into account the fact that complex sentences with compliance subordinate clause have not been subjected to detailed analysis in Ukrainian syntactic science, we consider such study as relevant and reasonable at the present stage of development of the Ukrainian language grammar.

Purpose

The aim of the paper is to identify features of the functioning of complex sentences with compliance subordinate clause in texts of Ukrainian prose of the early 21st century.

Tasks

The main tasks of the paper are 1) to identify structural and grammatical characteristics of complex sentences with compliance subordinate; 2) to describe their semantic types, and the possibility of their implementation in prose texts.

Conclusion

The material leads to the conclusion that the texts of the modern Ukrainian prose actively use complex sentences with subordinate compliance as independent syntactic units of the elementary organization and a part of multi-component structures. Among the analyzed structures mono-subject and multi-subject formations, where semantic-syntactic relations are unfold in a time dimension or beyond the temporal localization are observed. Also the author certifies diverse organization of the mentioned sentences regarding to the semantic content of their constituents. This confirms the view that the underlying variety of sentences has been active in contemporary prose writers and is as versatile structural-functional and grammar-semantic unit of language.

Perspective

Perspective of research is seen in identification of stylistic and communicative-pragmatic functions of complex sentences with compliance subordinate in modern Ukrainian prose.

Research highlights

► In this article the author has analyzed complex sentences with compliance subordinate clause according to the peculiarities of their structural-grammatical organization and functional-semantic features implemented in fiction. ► The researcher concludes that the texts of the modern Ukrainian prose actively uses complex sentences with subordinate compliance as independent syntactic units of elementary organization and as part of multi-component structures. ► Among the analyzed structures mono-subject and multi-subject formations, where semantic-syntactic relations are unfold in a time dimension or beyond the temporal localization are observed. ► The author certifies diverse organization of the mentioned sentences regarding to the semantic content of their constituents.

Keywords: complex sentences with subordinate compliance, sentence of elementary structure, compound (polypredicative) constructions, structural-grammatical organization, semantic-syntactic content.

References

- Valgina, N. S. (1971). *Slozhnopodchinennoe predlozhenie v sovremennom russkom jazyke*. M.: Moskovskij poligraficheskij institut.
- Vykhoanets', I. R. (1993). *Hramatyka ukrajins'koyi movy*. Syntaksys. K.: Lybid'.
- Dudyk, P. S. & Prokopchuk, L. V. (2010). *Syntaksys ukrajins'koyi movy*. K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya".
- Karans'ka, M. U. (1998). *Syntaksys suchasnoyi ukrajins'koyi literaturnoyi movy*. K.: Vyshcha shkola.
- Kulyk, B. M. (1965). *Kurs suchasnoyi ukrajins'koyi literaturnoyi movy*. Syntaksys. K.: Radyans'ka shkola.
- Slyn'ko, I. I. (1994). *Syntaksys suchasnoyi ukrajins'koyi movy: Problemni pytannya*. K.: Vyshcha shkola.
- Sovremennyj russkij jazik, (1989). *Sovremennyj russkij jazik*. M.: Vysshaja shkola.
- Khrystianinova, R. O. (2012). *Skladnovidryadni rechennya v suchasniy ukrajins'kiy literaturniy movi*. K. : Vydavnychyy dim Buraho.
- Cherednychenko, I. H. (1959). *Skladnovidryadni rechennya v suchasniy ukrajins'kiy movi*. Chernivtsi: ChDU.

Sheljakin, M. A. (2000). *Spravochnik po russkoj grammatike*. M.: Russkij jazik.

Shul'zhuk, K. F. (2010). *Syntaksys ukrayins'koyi movy*. K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya".

Sources and Abbreviations

Danylenko, V. (2006). *Son iz dz'oba stryzha*. L'viv: Literaturna ahentsiya "Piramida".

Danylenko, V. (2008). *Hazeli bidnoho Remzi*. L'viv: Literaturna ahentsiya "Piramida".

Danylenko, V. (2010). *Kapelyukh Sikors'koho*. L'viv: Literaturna ahentsiya "Piramida".

Danylenko, V. (2011). *Kokhannya v styli baroko. Kokhannya v styli baroko y inshi lyubovni istoriyi*, 7-188. L'viv: Literaturna ahentsiya "Piramida".

Dashvar, Lyuko (2012). *Selo ne lyudy*. Kh.: Klub simeynoho dozvillya.

Deresh, Lyubko (2012). *Holova Yakova*. Kh.: Knyzhkovyy klub "Klub simeynoho dozvillya".

Dumans'ka, O. (2009). *Khronika pryhod Henya Murkots'koho*. L'viv: Literaturna ahentsiya "Piramida".

Korniy, Dara (2011). *Tomu, shcho ty ye*. Kh.: Knyzhkovyy klub "Klub simeynoho dozvillya".

Rozdobud'ko, Iren (2010). *Pryhody na nevidomomu ostrovi*. Vinnytsya: Vydavnytstvo "Teza".

Rozdobud'ko, Iren (2011). *Ya znayu, shcho ty znayesh, shcho ya znayu*. K.: Nora-druk.

Slapchuk, V. (2007). *Kenhuru zavbil'shky z tsvirkuna. Klitka dlya neba*, 215-275. K.: Folio.

Snyadanko, N. (2013). *Chebrets' v molotsi*. Kh.: Folio.

Correspondence: margarita_info@ukr.net

Vitae

Margaryta V. Goltvenytska is Post-Graduate Student at Department of Ukrainian Language in Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Her research interests include the syntax of Modern Ukrainian language, communicative linguistics and linguistic pragmatics.

WAYS OF PRESENTATION LINGUISTIC IDENTITY IN THE VIRTUAL DISCOURSE

Alina Guseva

Department of General Linguistics and History of Language, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 12 September 2013.

Abstract

Relevance

The virtual discourse expanded boundaries of proper nouns' functioning. Modern language and speech tendencies appear exactly in the internet communications. Therefore, investigation of the functioning of proper nouns in the Internet is the urgent task of onomastics for today. New communicative space affects the nature and methods of presentation of the linguistic identity. The proper noun as a user characteristic is onomastic unit. Relevance of the study is determined by the specifics of the environment in which the name is functioned. The internet-name can reflect some cognitive, psychological and social aspects linguistic identity.

Purpose

The purpose of the analysis is to review and detail the ways of the presentation of virtual linguistic identity.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) analysis of the problem of the various languages on the internet and the language code switching; 2) generalization of specific language features in the internet, compared with the types of spoken and written speech; 3) distinction of the approaches to classification nicknames as specific internet-names of users.

Novelty

The novelty of the analysis is determined by a comprehensive approach to the disclosure of ways of a person nomination in the virtual discourse, consideration and combination of different classification approaches in the development of system nicknames' analysis.

Theoretical value

The theoretical value of the study is reasoned with analysis different scientists' approaches; identifying the notions of language shared code and codeswitching; definition of specific netspeak and user's name. Description of phenomena of virtual discourse can be extrapolated to another language material due to the universality particular events that are described.

Practical value

The practical value of the study is determined by its ability to use theoretical principles in the development of lectures about modern transformation and modification of onyms in the new (virtual) environment. And practical results can be used in the creation of computer databases, as well as in the development of internet-terminological dictionaries.

Conclusion

Analysis of different approaches to classification nicknames shows the imperfection each of them. It emphasizes the need for systematic consideration of these onomastic units based on communicative pragmatic and psycholinguistic aspects.

Perspective

A large database gives possibilities for further study on classification nicknames and expanding the criteria for their detailed specifications. Analysis of nicknames helps to understand a specific of the virtual linguistic identity and particularities of its presentation.

Research highlights

► Peculiarities of language usage on the internet are analyzed. ► Nicknames used by Ukrainians in their own blogs are described. ► The key methods of classification based on linguistic features are considered. ► The necessity of integrated approach to the consideration of names used to identification and self-presentation is proved.

Keywords: antroponymical formula, code switching, computer-mediated communication, netspeak, nickname, shared code.

References

- Arutjunova, N. D. (1990). Diskurs, 136-137. *Lingvisticheskij jenciklopedicheskij slovar'*. Moskva: Sovetskaja jenciklopedija.
- Asmus, N. G. (2005). Lingvisticheskie osobennosti virtual'nogo kommunikativnogo prostranstva. *Diss. ... kand. filol. nauk*. Cheljabinsk.
- Ahrenova, N. A. (2009). Lingvisticheskie osobennosti setevyh imen. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 34 (172). *Filologija. Iskusstvovedenie*, 36, 5-10. Cheljabinsk.
- Balkunova, A. S. (2012). Rol' setevogo imeni (niknejma) vo vzaimodejstvii sub"ektov virtual'noj kommunikacii. *Avtoref. diss. ... kand. filol. nauk*. Nizhnevartovsk: Nizhnevartovskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet.
- Vinogradova, T. Ju. (2004). Specifika obshhenija v internete, 63-67. *Russkaja i sopostavitel'naja filologija: Lingvokul'turologicheskij aspekt*. Kazan'.
- Vorkachev, S. G. (2001). Lingvokul'turologija, jazykovaja lichnost', koncept: stanovlenie antropocentricheskoj paradigmy v jazykoznanii. *Filologicheskie nauki*. 1, 64-72.
- Ermolovich, D. I. (2001). *Imena sobstvennye na styke jazykov i kul'tur*. R. Valent. Moskva.
- Lutovinova, O. V. (2007). Sovremennyj virtual'nyj kreatiff: o nekotoryh osobennostjah jazyka Runeta. *Trudy i materialy III Mezhdunar. kongressa "Russkij jazyk: istoricheskie sud'by i sovremennost'"*, 394-395. Moskva.
- Pavlenko, N. O. (2005). Osnovni pidkhody ta metody doslidzhennya dyskursu. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Zhytomyr, 22, 126-128

Khodorenko, H. V. (2006). Naymenuvannya osib u rosiys'komovniy internet-komunikatsiyi: strukturnyy i semantychnyy aspekty. *Avtoref. dys. ... k. filol. n.* Dnipropetrovs'k.

Jaroshenko, N. A. (2009). *Leksiko-grammaticheskie innovacii v sovremennyh slavjanskih jazykah*. Dnepropetrovsk: "Porogi".

Block, D. (2004). Globalization, Transnational Communication and the Internet. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 6, 1, 22-37; *E-portal*: www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue1/art2.

Crystal, D. (2004). *Language and the Internet*. Cambridge University Press.

Kelly-Holmes, H. (2004). An analysis of the language repertoires of students in higher education and their language choices on the internet (Ukraine, Poland, Macedonia, Italy, France, Tanzania, Oman and Indonesia). *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 6, 1, 52-75; *E-portal*: www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue1/art3

Millard, W. B. (2007). I flamed Freud: a case study in teletextual incendiarism, 145-159. *Internet culture*. David Porter (ed.). New York: Routledge.

Scheidt, L. A. (2001). Avatars and Nicknames in Adolescent Chat Spaces. *Gender and Computerization*, Spring 2001. *E-portal*:

[http://loisscheidt.com/working_papers_archive/Avatars and Nicknames.pdf](http://loisscheidt.com/working_papers_archive/Avatars_and_Nicknames.pdf)

Sources and Abbreviations

Blogs of Ukrainians. *E-portal*: <http://blog.i.ua/>

Correspondence: alyna201073@gmail.com

Vitae

Alina S. Guseva is Post-Graduate Student of Department of General Linguistics and History of Language (specialty 10.02.15 "General Linguistics") in Donetsk National University. Her areas of research interests include comparative linguistics, onomastics and internet language.

LINGUOCULTURAL PRAGMATIC AND FUNCTIONAL-COMMUNICATIVE PECULIARITIES OF SILENCE AS THE COMMUNICATIVE ACT IN UKRAINIAN, POLISH, BRITISH AND AMERICAN ENVIRONMENT

Lubomira Hnatiuk

Department of Information Technologies and Communications, Higher School of Computer Technologies and Management, Pshemyshl, Podkarpackie Voivodeship, Poland

Available 11 September 2013.

Abstract

Relevance

In modern pragmatically oriented linguistics, the notion of silence as the powerful pragmatic means of communication is considered to be one of the most important implicit forms of the interpersonal interaction. Such famous scientists as N. Arutyunova, Y. Apresyan, F. Batsevych, T. Bulygina, A. Vezhbytska, V. Gak, D. Gordon, H.P. Grice, T. Van Dake, A. Zahnitko, O. Isers, A. Kibrik, E. Klyuyev, J. Leech, E. Paduchyeva, I. Susov, J. Sjolr and others study functional-pragmatic aspects of the implicit information, including aspects of appealing to the common knowledge and ideas about reality, life experience of co-communicators. But scientists do not pay enough attention, on the one hand, to the role of silence in the decoding of implicit information, and on the other – to demonstration of peculiarities of different types of silence in the process of linguistic behavior in each specific case. This defines the relevance of the proposed research.

Purpose

The purpose of the research is to examine the appearances of silence on the illustrative material of different languages: Ukrainian, English, and Polish.

Tasks

The purpose of the study determines the necessity to perform the following tasks: to analyze different types of silence; to show the difference of silence from other implicit components of a message (implicate); to identify the peculiarities of silence as the pragmatic implicit means of communication through comparison of the models of communicative behavior of speakers in different contexts on the communicative material of Ukrainian, English, and Polish languages.

Novelty

The new thing is the characteristics of various types of silence on the communicative material of different languages, which determine the effectiveness of interpersonal interaction under conditions of intercultural communication.

The theoretical value

The theoretical value of the executed analysis is lies in the fact of the enrichment of the theory of modern pragmatic linguistics with the new interpretations of communicative phenomena.

Practical value

The practical dimension is defined by the possibility of utilizing its results in a number of graduate courses on issues of communicative linguistics.

Conclusion

Context information with all types of implicatures, by the way, the pragmatic silence is crucial to understand the illocutionary forces of indirect illocutions. Otherwise, the lack of information on indirect illocutions leads to communicative deviations.

Perspective

The perspective direction for further comparative studies of different types of implicatures on material of Ukrainian, English and Polish languages is discovering a number of national and cultural peculiarities of the implicit discourse with a goal to increase efficiency of cross-cultural interpersonal communication.

Research highlights

► The article deals with silence as the functional-pragmatic phenomenon in the situations of everyday interpersonal interaction in the conditions of different language cultures. ► The difference between two types of communicative meaningful silence is explained in a principled way, i.e. they are of a very different nature.

Keywords: linguocultural aspects, silence, indirect illocutions, performatives, a gap.

References

- Batsevich, F. S. (2010). *Narysy z lingvistychnoi pragmatyky*. L'viv: PAIS.
- Vitgenshteyin, L. (1995). *Filosofs'ki doslidzhennja*. Kyiv: Osnovy.
- Gnatjuk, L. (2009). Vzaimodejstvie kommunikativnyh maksim v uslovijah mezhlichnostnogo obshhenija. *Vestnik Voronezhskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Serija: Lingvistika i mezhkul'turnaja komunikacij*, 1, 23-26. Voronezh: Izdatel'stvo VGU.
- Hnatyuk, L. (2011). Prahmatychni y funktsional'no-komunikatyvni osoblyvosti implikatury ironiyi. *Linhvistychni studiyi: zb. nauk. prats'*, Vyp. 23, 131-137. Donets'k: DonNU.
- Gnatiuk, L. (2011). Prahmatychni y funktsional'no-komunikatyvni osoblyvosti implikatury ironii. *Lingvistychni studii: zb. nauk. prats'*. Donets'k, 23, 131-137.
- Gorelov, I. N. (1980). *Neverbal'nye komponenty kommunikacii*. M.: Prosveshhenie.
- Zahnitko, A. P. (2006). *Linhvistyka tekstu: Teoriya i praktykum. Naukovo-navchal'nyy posibnyk*. Donets'k: DonNU.
- Manakin, V. M. (2012). *Mova i mizhkul'turna komunikatsiya*. K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya".
- Austin, J. (1993). *Mówienie i poznawanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. *Syntax and Semantics*, Vol. 3, 5-58. New York: Academic Press.

- Grodziński, E. (1980). *Wypowiedzi performatywne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Heidegger, M. (1979). *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*. Frankfurt a/M.
- Hnatiuk, L. (2008). How to Do Things with Words to Achieve more Effectiveness in Communication. *Skhidnoslov'yans'ka filolohiya*, 14, 25-34. Horlivka.
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Searle, J. (1976). The Classification of Illocutionary Acts. *Language and Society*, Vol. 5, 1-2. New York: Academic Press.

Sources and Abbreviations

- Zahnitko, A. P. (2011). U slovi ridnomu vidshukay sebe. *Ukrayina Kozats'ka: zahal'nonatsional'na hazeta ukrayins'koho reyestrovoho kozatstva*, 1-2 (143-144), 10. Donets'k.
- Kobylyans'ka, O. (1994). *Apostol cherni*. L'viv: Kamenyar.
- Kononenko, Ye. (2002). *Zrada. ZRADA made in Ukraine*. L'viv: Kal'variya.
- Pisarkowa, K. (1994). *Z pragmatyki, stylistyki, semantyki i historii języka*. Kraków: PAN.
- Sienkiewicz, H. (2004). *Rodzina Połanieckich*. Krakow: Zielona Sowa.

Correspondence: lhniatiuk@wp.pl

Vitae

Lubomira Hnatiuk is Candidate of Philology, Lecturer of communicative linguistics, Teacher of practical course of English at Department of Information Technologies and Communication in Pshemyshl Higher School of Computer Studies and Management. Her research areas include the theory of discourse and the comparative linguistics.

PARTICLE SYSTEMS IN UKRAINIAN AND ENGLISH: PARTICULAR CORRELATIONS

Anna Karataeva

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 28 September 2013.

Abstract

Relevance

Linguistics has been dealing not with some objective language facts lately but with peculiar forms of expressing certain subjective intentions of the speaker: mental interpretation of the reality, peculiarities of situation perception, internal micro-organization of personality, etc.

One of the most wide-spread explicit categories of expressing the subjective view in Ukrainian communication is particles which include a wide range of modus meanings: modality, persuasiveness, authorization, estimation and so on. Use of particles is connected with the pragmatic aspect of language functioning. Researchers of pragmatics consider that the availability of a developed particle system defines national culture and characterizes it from the point of view of emotions.

The so called less developed particle systems in other languages also exist. There is particle system is either not developed at all or it is weakly developed to such an extent that the presence of this part of speech itself seems doubtful for the researchers. A vivid example of such language organization is English where the main ways of expressing the category of modality are verbs and other methods but not some special particles. Thus, the qualitative and quantitative content of particles differs essentially in various languages and causes plenty of difficulties for translation and proper perception of information in a foreign language. The need to overcome interlingual barriers on the level of modality substantiates the relevance of this research.

Purpose

The purpose of the work consists in evaluating the degree of correlation between the particle systems in Ukrainian and English.

Tasks

This objective presupposes finding the solutions for the following tasks: 1) to find peculiar features of investigating particles in both languages; 2) to study classifications of this type of words; 3) to find out some common and distinguishing features of both particle systems; 4) to establish the qualitative and quantitative correlation between the Ukrainian and English particles.

Conclusion

Thus, the Ukrainian language is characterized by availability of a developed and more or less stable multicomponent system of particles. In addition to traditional views some principally new opinions appear which contribute to the better understanding of the specific features of their functioning and require new classifications to be developed for the complete lexicographic analysis. The English language in its turn has more practical nature, an action itself is in the foreground but not modal attitude towards it. The speech system has a limited set of tools to render emotional and expressive shades that had great influence upon the development of particles in the language. However, in spite of significant differences in the history of formation, realizations of the particle nature and modern state of the particle systems the common feature of the views of both foreign and local researchers is their comprehension that this type of words in their context can express some additional nuances in the semantic structure of a word and communication organization of an utterance.

Perspective

The perspective of the research is seen in the development of a bilingual dictionary of particles and use of the research for further analysis of this type of words.

Research highlights

► The article deals with the results of some theoretic research and traditional classification parameters of particles in the Ukrainian and English languages. ► Common and distinctive features of both particle systems are discovered, their qualitative and quantitative composition are examined.

Keywords: particle system, particle, semantic-functional classification, qualitative and quantitative composition.

References

- Alyekseyeva, I. O. (2001). *Semantyka ta prahmatyka anhliys'kykh chastok. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk.* Kiev.
- Bezpozasko, O. K., & Horodens'ka, K. H., & Rusanivs'kyy, V. M. (1993). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Morfolohiya.* Kyiv: Lybid'.
- Bondarenko, L. V. (2005). *Sklad ta komunikatyvni funktsiyi vtorynnykh chastok. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk.* Kirovohrad.
- Vezhbickaja, A. (1996). *Jazyk. Kul'tura. Poznanie. Perevod s anglijskogo, otvetstvennyj redaktor M. A. Krongauz, vstupitel'naja stat'ja E. V. Paduchevoj.* Moskva: Russkie slovari.
- Vinogradov, V. V. (1972). *Russkij jazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove.* Moskva: Vyssh. shk.
- Vykhovanets', I. R. & Horodens'ka, K. H. (2004). *Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy.* Kyiv: Universytet's'ke vydavnytstvo "Pul'sary".
- Dobiash, A. V. (1899). *Opyt semasiologii chastej rechi i ih form na pochove grecheskogo jazyka.* Praga.
- Espersen, Otto. (2002). *Filosofija grammatiki.* Moskva: URSS.
- Zhigadlo, V. N. (1956). *Sovremennyj anglijskij jazyk. Teoreticheskij kurs grammatiki.* Moskva.

- Zahnitko, A. P. (2010). Chastky v systemi sluzhbovykh chastyn movy: typolohiynyy i leksykohrafichnyy vyyavy. *Linhvistychni studiyi: Zb. nauk. prats'*, 21, 104-116. Donetsk: DonNU.
- Ivanova, I. P. (1981). *Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Il'ish, B. A. (1971). *Stroj sovremennogo anglijskogo jazyka*. L.
- Kobrina, H. A. (1999). *Grammatika anglijskogo jazyka. Morfologija. Sintaksis*. SPb.: Sojuz.
- Minchenkov, A. G. (2004). *Anglijskie chasticy: funkcii i perevod*. SPb.: Antologija.
- Nikolaeva, T. M. (1982). *Semantika akcentnogo vydelenija*. Moskva: Nauka.
- Rassoha, M. N. (1982). Stanovlenie razrjada chastic v anglijskom jazyke (diahronicheskoe issledovanie). *Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk*. L.
- Symonova, K. S. (2004). Do pytannya pro status sluzhbovykh sliv u naukoviy kontseptsiji chastyn movy. *Filolohichni nauky*, 34, 46-50. Kyiv: KM Akademiya.
- Starodumova, E. A. (1997). Russkie chasticy (pis'mennaja monologicheskaja rech'). *Avtoref. dis. ... dok. filol. nauk*. Moskva.
- Chistjakova, L. M. (1949). Chasticy v sovremennom ruskom literaturnom jazyke. *Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk*. Moskva.
- Shahmatov, A. A. (1941). *Sintaksis russkogo jazyka*. L.: Uchpedgiz.
- Shevchenko, S. E. (2007). *Morfologija sovremennogo anglijskogo jazyka*. Kursk: Izdatel'stvo "ROSI".
- Shokot'ko, L. E. (2006). *Iz istorii izuchenija chastic (po materialam grammatik XVI – XVIII vv.)*. E-portal: http://www.rusnauka.com/SND/Philologia/9_shokot_ko.doc.htm
- Aijmer, K. (2002). *English discourse particles: evidence from a corpus*. Philadelphia.
- Hajiyev, E. (2008). The Status of Particles in Modern English, *International journal of computers*, 4, 2, 432-441.
- Koönig, E. (1991). *The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective*. London, New York: Routledge.
- Nevalainen, Tertu. (1987). Adverbial focusing and intonation, *Lingua*, 3, 73, 141-165.

Correspondence: karataevaanna@gmail.com

Vitae

Anna S. Karataeva is Post-Graduate Student (Specialty 10.02.01 "Ukrainian Language") of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her areas of research interests include comparative linguistics and computer sciences.

NOMINATIVE STATUS OF THE VERB IN TERMS OF COGNITIVE ONOMASIOLOGY (SYMBIOSIS OF LEXICAL AND SYNTACTIC CONCEPTS)

Tetyana Karlova

Department of Foreign and Latin Languages, Donetsk National Medical University of Maxim Gorky, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 24 September 2013.

Abstract

Relevance

Linguists consider the syntactic status of verbs like its main feature, because verb is a potential syntagma. This concentration on functional aspects of verb existence explains its insufficient study from the semantic and cognitive positions. So, the attempt to combine lexical characteristics and syntactic predisposition of verbs is an actual linguistic problem.

Purpose

The purpose of the analysis is to examine the status of verb as a nominative unit, which includes the lexical-syntactic concepts.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to define onomasiological status of verb in comparison with noun; 2) to analyze notions "lexical" and "syntactic" concepts; 3) to justify the necessity of the verb study as lexical-syntactic concept.

Methods

The article uses descriptive method, seme-component analysis and method of formalization.

Novelty

The considering of verb semantics not from functional positions as predicate units in the proposition, but as lexical units of the onomasiological class the meanings of which are interpreted as lexical-syntactic concepts defines the novelty of the analysis.

Theoretical value

The theoretical value of the study is reasoned with approbation of new treatment of verb meanings as verbalizers of lexical-syntactic concepts.

Practical value

The practical value of the article suggests the possibility of use of its results in the course of lexicology, onomasiology, cognitive linguistics, as well as in the lexicographic work.

Conclusion

The problem of verb study consists in its particular status of nominative unit which combines lexical and syntactic concepts. The term "syntactic concept" was created to study propositions as a way of concept verbalization. But propositional modeling of verb meanings makes obvious the fact that its treatment as exceptionally lexical concepts is insufficient.

Perspective

The future research demands the theoretical elaboration of methods of lexical-syntactic concepts and practical analysis of onomasiological class of verbs.

Research highlights

► The article considers the nominative status of the verbs as means of concepts verbalization.
 ► The study of the verb in terms of semantics and onomasiology cannot be conducted regardless its predicative essence. ► This dual essence (lexical and syntactic) requires the exploration of the verbs as verbalizers of lexical-syntactic concepts.

Keywords: verb, nominatheme, lexical-syntactic concept.

References

- Apresjan, Ju. D. (2009). *Issledovanie po semantike i leksikografii*. Moskva: Jazyki slavjan. kul'tury.
- Babenko, L. G. (1999). *Russkaja glagol'naja leksika: denotativnoe prostranstvo*. Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta.
- Vasil'ev, L. M. (1982). Principy semanticheskoy identifikacii glagol'noj leksiki. *Semanticheskie klassy russkih glagolov*, 11-14. Sverdlovsk: Ural'sk. gos. un-t.
- Gajsina, R. M. (1982). K semanticheskoy tipologii glagolov russkogo jazyka. *Semanticheskie klassy russkih glagolov*, 15-21. Sverdlovsk: Ural'sk. gos. un-t.
- Kadolo, T. A. (2004). Russkie mental'nye glagoly v aspekte polisituativnosti. *Dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01*. Kemerovo. *E-portal: www.lib.ua-ru.net/diplom/dcode-10.02.00--year-2004.html*
- Karlova, T. Ye. (2003). Onomasiolohichnyy klas predykativ "myslennyya" v synkhronichnomu ta diakhronichnomu vymir. *Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.15*. Donets'k.
- Kerop'yan, A. R. (2003). Leksyko-semantychna struktura rosiys'kykh ta anhliys'kykh diyesliv movlennyya. *Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17*. Donets'k. *E-portal: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03karadm.zip>*
- Kubtrjakova, E. S. (1978). *Chasti rechi v onomasiologicheskom osveshhenii*. Moskva: Nauka.

Kuznecova, Je. V. (1987). Glagol i imja: ih protivopozhnost' i edinstvo. *Nominativnye edinicy jazyka i ih funkcionirovanie*, 3-10. Kemerovo: Kemerovsk. gos. un-t.

Kuz'mina, S. E. (2012). Ponjatie "sintaksicheskij koncept" v lingvisticheskikh issledovanijah. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 17, 87-90. Cheljabinsk: Izd-vo ChelGU.

Myronchuk, M. V. (2006). Semantyka diyesliv roztashuvannya v anhliys'kiy, nimets'kiy ta ukrayins'kiy movakh. *Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.17*. Donets'k: DonNU.

Popova, Z. D. (2009). Sposoby verbalizacii konceptov kak problema kognitivnoj lingvistiki. *Respectus Philologicus*, 16 (21), 56-61. *E-portal: www.ceeol.com*.

Sentenbergh, I. V. (1990). Nekotorye osobennosti leksicheskogo znachenija glagola. Na materiale anglijskogo jazyka. *Problemy izuchenija slova: semantika, struktura, forma*, 33-40. Kalinin: Izd-vo Tversk. gos. un-ta.

Stepanova, G. V. (1978). *Semantika mnogoznachnogo slova*. Kaliningrad: Izd-vo KGU.

Ten'er, L. (1988). *Osnovy strukturnogo sintaksisa*. *E-portal: <http://www.classes.ru>*

Terkulov, V. I. (2010). *Nominatema: opyt opredelenija i opisaniya*, 1. Gorlovka: GGPIIJa.

Ufimceva, A. A. (1977). *Jazykovaja nominacija: vidy naimenovaniy*. Moskva: Nauka.

Shevchuk, E. V. (2008). Osobennosti grupy reljativnyh glagolov s semantikoj komparativnosti v anglijskom jazyke. *Zhurnal nauchnyh publikacij aspirantov i doktorantov*. *E-portal: <http://www.jurnal.org/articles/2008/fill25.html>*

Correspondence: karlova_t_e@mail.ru

Vitae

Tetyana E. Karlova is Doctor of Philosophy, Teacher at Department of Foreign and Latin Languages in Donetsk National Medical University of Maxim Gorky. Her areas of research interests include onomasiology, lingual cognitology, and diachrony.

THE MILITARY LANGUAGE AS A MEANS OF VERBALISATION OF THE CONCEPT WOMAN

Nataliya Karpenko

Department of Philology, Translation and Lingual Communication, Academy of the Interior Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Available 24 September 2013.

Abstract

Relevance

Despite the numerous researches in cognitive linguistics the study of concepts from the angle of gender linguistics is an urgent problem of modern linguistics. The military language serves as an efficient means of verbalization of the concept that enables the writer to express his intentions and achieve his purposes.

Purpose

The purpose of the analysis is to single out and analyse the pragmatic potential of these lexical units and to characterise their functions in writer's novels with respect to the gender factor that determined their usage.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to single out the language units that have pragmatic potential and form the structure of the concept; 2) to study the structure of the language units that make up the military vocabulary and single out the structural elements that have pragmatic potential; 3) to characterise their functions from the angle of gender linguistics.

Novelty

The novelty of the study consist in the absence of researches that are focused on the military language and its functions to verbalise gender concepts

Theoretical value

The theoretical value of the study consists in the development of the methods of the studying of gender concepts with regard to psychological factors that provoke the usage of particular language units.

Practical value

Theoretical developments give reasons for practical importance of the proposed research, which may be used in sociolinguistic, gender linguistics, psycholinguistics and other studies.

Conclusion

The military language is one of the efficient means of the verbalization of the concept *WOMAN* in P. Zagrebelniy's discourse because the pragmatic potential of these language units provides the achievement of speaker's intentions. This is conditioned by the archetypical view of a woman by a man. The use of the military language is observed both in writer's fictional discourse and in his "live" speech. This fact indicates the display of an everyday consciousness in P. Zagrebelniy's creative work.

Perspective is in the necessity of the compilation of the vocabulary of P. Zagrebelniy's concepts in which the concept *WOMAN* will be one of the most significant elements.

Research highlights

► The article deals with the pragmatic potential of the military language which serves as a means of verbalization of the concept *WOMAN* which was revealed within P. Zagrebelniy's discourse. ► The lexemes the usage of which was predetermined by the archetypical perception of a woman in society were singled out. ► Their expressive capacity in respect of postulates of gender linguistics was analyzed.

Keywords: concept, discourse, gender linguistics, pragmatic potential, the military language.

References

- Velykyy tлумachnyy slovnyk, (2007). *Velykyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. K.: Irpin': VTF "Perun".
- Goroshko, E. I. (2003). *Jazykovoє soznanie: gendernaja paradigma*. M.-H.: INZhEK
- Zagrebel'nyy, P. A. (2004). *Yevpraksiya*. Kh.: Folio
- Zagrebel'nyy, P. A. (2006). *Roksolana*. Kh.: Folio
- Zagrebel'nyy, P. A. (2002). *Yuliya, abo zaproshennya do samovyvstva*. Kh.: Folio
- Kirilina, A. V. (1999). *Gender: lingvisticheskie aspekty*. M.: Izd-vo instituta sociologii RAN.
- Kolesov, V. V. (2004). *Jazyk i mental'nost'*. SPb.: Pererb. vostokovedenie
- Tarnashyn's'ka, L. B. (2000). Tayemnytsya Yevraziyi, abo zhinka i cholovik z pohlyadu vichnosti [interv'yu z P. Zahrebel'nym]. *Berezil'*, 7-8, 165-173.

Correspondence: karpenkonataliya@mail.ru

Vitae

Nataliya A. Karpenko is PhD at Department of Philology, Translation and Lingual Communication in Academy of the Interior Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Her areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, and discourse linguistics.

PRINCIPLES OF ATTRIBUTING THE REGISTERED UNITS OF THE EXPLANATORY DICTIONARY TO THE LEXIS DENOTING THE NOTIONS OF METALLURGY

Maya Kirlash

Department of Translation and General Linguistics, Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University, Kirovograd, Kirovograd region, Ukraine

Available 29 September 2013.

Abstract

Relevance

Ukrainian terminology as a set of special nominations of different branches of science and technology functioning in the sphere of professional communication is one of the layers of the literary language which is growing rapidly and has links with other lexical units of the language vocabulary what makes the study of its formation, structure and semantics one of primary importance for modern linguistics. Feasibility of the professional vocabulary study using methods based on the analysis of dictionary definitions is grounded on the universal structure of explanatory glossaries and peculiarities of dictionary definitions manifesting linguistic information due to which a term enters a language system at all its levels (formal and meaningful).

Purpose

The purpose of the investigation is to analyze definitions of the explanatory dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes to sample lexical units denoting notions of metallurgy.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to ground the feasibility of professional vocabulary study using methods based on the analysis of the dictionary definitions; 2) to characterize the main aspects of professional vocabulary sampling according to the explanatory dictionaries; 3) to analyze the stages of sampling of the lexical units denoting notions of metallurgy.

Novelty

The novelty is defined with the synthesis of theoretical and applied studies of terminological units denoting notions of metallurgy using methods based on the analysis of dictionary definitions.

Theoretical value

The theoretical value of the study is reasoned with the further defining of lexicological principles dealing with general regularities of terminological unit usage in the structure of modern Ukrainian.

Practical value

Theoretical developments give reasons for practical importance of the proposed research which may be used in analysis of other terminologies.

Conclusion

As a result of continuous sampling of the print and electronic editions of Ukrainian dictionaries the language corpus of lexical units of the Ukrainian language to denote the notions of metallurgy includes 457 words and word-combinations among which: lexical units remarked as “*met*” (82), unremarked words with reference form of explanation when one word is remarked (38), terminological word combinations which definitions contain remarked units (57), unremarked lexemes which belonging to metallurgical terminology is clarified in their definitions (30); lexical units remarked as “*spec.*” (203); general scientific words and word combinations (38); unremarked common words (29).

Perspective

Perspective is to analyze semantic relations of the lexical units sampled from the dictionaries of the Ukrainian language which form the corpus of units denoting notions of metallurgy and to compare them with the corpus of lexemes of the English language.

Research highlights

► Feasibility of professional vocabulary study using the methods based on the analysis of dictionary definitions has been grounded, the main aspects of the vocabulary sampling according to the explanatory dictionaries have been characterized, and stages of sampling of lexical units denoting metallurgical notions have been analyzed.

Keywords: lexical unit, professional vocabulary, dictionary definition, branch remarks, remarked.

References

- Baloh, V. O. (2003). Haluzeva leksyka v slovnyku ukrayins'koyi movy v 11- ty tomakh (1970 – 1980 rr.) (semantychnyy ta stylistychnyy aspekty). *Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. K.*
- Danilenko, V. P. & Volkova, I. N. & Morozova L. A. (1993). *Lingvisticheskiy aspekt standartizatsii terminologii*. Moskva: Nauka.
- Zhayvoronok, V. (1998). Terminolohiya v zahal'nomu slovnyku. *Ukrayins'ka terminolohiya i suchasnist': zbirnyk naukovykh prats'*, 210-212. K.
- Kyyak, T. R. (1993). Prahmatychni aspekty standartyzatsiyi ukrayins'koyi terminolohiyi. *Movoznavstvo*, 1, 35-38.
- Levitskiy, V. V. (2006). *Semasiologiya*. Vinnitsa: Nova kniga.
- Kotelova, N. Z. (1976). Semanticheskaya charakteristika terminov v slovaryah. *Problematika opredeleniy terminov v slovaryah raznyih tipov*, 36-42. L.: Nauka.
- Kutina, L. L. (1976). Termin v filologicheskikh slovaryah (k antiteze: entsiklopedicheskoe – filologicheskoe). *Problematika opredeleniya terminov v slovaryah raznyih tipov*, 21-27. L.: Nauka.
- Plotnikov, B. A. (1979). *Distributivno-statisticheskiy analiz leksicheskikh znacheniy*. Minsk. Vysha shkola.
- Rusanivskyy, V. M. (2002). Informatsiyno-linhvistychni osnovy suchasnoyi tлумachnoyi leksykohrafiyi. *Movoznavstvo*, 6, 7-48.

Correspondence: maiakirlash@ukr.net

Vitae

Maya P. Kirlash, Post-Graduate Student at Department of Translation and General Linguistics in Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University (specialty 10.02.17 – Comparative-Historical and Typological Linguistics). Her research area includes lexical semantics of the English and Ukrainian languages.

REALIZATION OF THE COMMUNICATIVE STRATEGIES AT THE SYNTACTICAL LINGUISTIC LEVEL (BASED ON THE UKRAINIAN MODERN DRAMA OF THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY)

Olga Krynytska

Department of Linguistics, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk, Ivano-Frankivsk region, Ukraine

Available 27 September 2013.

Abstract**Relevance**

Language investigation in the pragmatic aspect is the pressing issue of the modern linguistics as it ensures the effective implementation of its primary function – to be an instrument of human communication and enable information processes in the modern society. Realization of communicative strategies by means of different linguistic levels, including syntax, is not fully investigated. Disclosure of the pragmatic potential of syntactical units allows harmonizing the communicative process and identifying relevant tools for various communicative tasks.

Purpose

The purpose of the analysis is to establish the peculiarity of the communicative strategies realization by means of the syntactical linguistic level.

Tasks

The purpose sets a number of the following tasks: 1) to survey the communicative strategy course on the syntactical linguistic level, 2) to find out syntactical linguistic units of the

communicative intention implementation, and 3) to investigate the pragmatic potential of the syntactical units in the communicative process.

Novelty

The novelty of the analysis is defined with the investigated peculiarity of the communicative strategies realization by means of syntactical linguistic units, disclosure of the pragmatic potential of syntactical linguistic units for providing the communicative intention in conversation.

Theoretical value

The theoretical value of the study is determined by intensification and improving of knowledge about the communicative processes, particularly those which occur in drama text and open the potential of the syntactical linguistic units to generate explicit and implicit information in dialogs.

Practical value

Theoretical developments provide ground for the practical importance of the proposed research, which may be used in communicative linguistic, prahmalinguistic, psycholinguistic, text linguistic analysis and other studies, as well as in didactic materials for studying rhetoric, eristic, manipulative methods and PR technologies.

Conclusion

Communicative strategies can be realized by a number of means of both structural and communicative syntax. Syntactical relations in sentences and between parts of the complex sentence are important for the realization of the speaker's intention. Modification of relation between the sentence parts or the type of relation in a complex sentence causes the change in communicative strategy or allows the addresser to neutralize his fallible communicative motion.

Communicative structure of a sentence is also a significant part in a course of communicative strategies. Recession of theme causes peculiar communicative pressure makes an utterance more expressive. Dislocation of compound rheme (inversion in structural syntax) emphasizes the rheme component of a sentence and focuses on the event in general. Rheme thematization is used in manipulative communicative tactics for obtaining concealed information or changing interlocutor's behavior. Noninherent theme (parcelling) makes an utterance more dynamic and strict, leads to the conflict escalation. Theme explication and rheme disguise (ellipse) facilitate for the empathy between speakers and serves as a method of sympathy in the communicative tactic.

Perspective

Dialogs in the analyzed drama texts show that the figures of speech (rhetorical questions and rhetorical exclamations), appeals, sentences with homogeneous parts, quotation in addresser's remark etc. are important for realization of speaker's intention. Their pragmatic potential is not investigated yet, and that determines perspective of the future research.

Research highlights

► Realization of the communicative strategies at syntactical linguistic level is investigated.
► Linguistic means of the communicative intention expression are found out in the area of structural and communicative syntax. ► Pragmatic potential of the syntactical linguistic units is disclosed.

Keywords: communicative strategy, communicative tactic, communicative motion, intention, illocution, interpretation, sentence, utterance, theme, rheme.

References

- Bondarko, A. V. (1973). O nekotoryh aspektah funkcional'nogo analiza grammaticheskikh javlenij. *Funkcional'nyj analiz grammaticheskikh kategorij*, 5-31. Leningrad.
- Huyvanyuk, N. V. (2007). Perspektivy suchasnoyi komunikativnoyi hramatyky. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 321-322, 222-228. Chernivtsi.
- Issers, O. S. (2003). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi*. Moskva: URSS.
- Janko, T. E. (1999). O ponjatijah kommunikativnoj struktury i kommunikativnoj strategii. *Voprosy jazykoznanija*, 4, 28-53.

- Kryuchkova, P. H. (2001). Leksychni ta hramatychni markery avtorytarnoho dyskursu. *Problemy semantky slova, rechennya ta tekstu*, 5, 109-113. Kyiv.
- Kukhareno, V. A. (2004). *Interpretatsiya tekstu*. Vinnytsya: NOVA KNYHA.
- Narushevych-Vasyl'yev, O. V. (2001). Systema zasobiv vyrazhennya funktsiy sponukal'nosti v suchasniy ukrayins'kiy movi (prahmalinhvistychnyy aspekt). *MOVA*, 5-6, 70-76. Odesa.
- Shabat-Savka, S. (2008). Komunikatyvno-intentsiynyy zmist partsel'ovanykh konstruktsiy u "Shchodennyku Strachenoyi" Mariyi Matios. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 394-398, 462-469. Chernivtsi.
- Shatunovskij, I. B. (2004). Ritoricheskie voprosy kak forma agressivnogo rechevogo povedeniya. *Agressija v jazyke i rechi*, 19-37. Moskva.
- Zahnitko, A. P. (2003). Strukturno-hramatychni i funktsional'no-semantychni riznovydy ukrayins'kykh syntaksychnykh innovatsiy. *Donets'kyy visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*, 4, 284. *E-portal*: <http://ruthenia.info/txt/donvisn/t4/03.html>
- Zahnitko, A. P. (2007). Suchasnyy politychnyy hazetnyy dyskurs: rytoryka i syntaksys. *Donets'kyy visnyk naukovykh tovarystva im. Shevchenka: MOVA*, 16, 5-19. Donets'k.
- Zahnitko, A. P. *Teoretychna hramatyka ukrayins'koyi movy*. Donets'k: DonNU.
- Zolotova, G. A. (1998). *Kommunikativnaja grammatika russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo MGU im. Lomonosova.

Sources and Abbreviations

- Dniprovskyy, I. (1985). *Yablunevyy polon: Vybrani tvory*. Kyiv: Dnipro.
- Karpenko, Ye. (1997). Edel'veys. *Blyznyata shche zustrinut'sya. Antolohiya dramaturhiyi ukrayins'koyi diaspori*, 33-53. Kyiv-L'viv.
- Kulish, M. (2001). *P'yesy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Oles', O. (1990). *Tvory: V 2 t.* Kyiv: Dnipro.
- Ukrayinka, Lesya. (1952). *Zibrannya tvoriv: U 5-ty t.* Kyiv: Naukova dumka.
- Vynnychenko, V. (1991). *Vybrani p'yesy*. Kyiv: Mystetstvo.
- Vynnychenko, V. (1997). Pisnya Izrayilya. *Blyznyata shche zustrinut'sya. Antolohiya dramaturhiyi ukrayins'koyi diaspori*, 54-144. Kyiv-L'viv.

Correspondence: olga.krynytska@gmail.com

Vitae

Olga I. Krynytska is Candidate of Philology, Teacher at Department of Linguistics in Ivano-Frankivsk National Medical University. Her areas of scientific research interests include communicative linguistics, pragmatics, and text linguistics.

TEXTUAL EVALUATIVE GRADATION: SUBJECTIVE AND OBJECTIVE COMPONENTS

Maryna Mykhalchenko

Department of Journalism, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 29 September 2013.

Abstract

Relevance

In modern linguistics, study of estimates functioning at the level of the text becomes more important. The specificity of text manifestations of estimate focuses in the works of O. Anisimova, V. Hak, T. Hubayeva, T. Kosmeda, I. Onyshchenko, A. Papina and others. The text means of different levels of category of estimate expression are directed on realization of pragmatic guidance, therefore, communicative attitude of text determines its axiological features. Text evaluative

function is fully manifested in genres of axiological direction: review, feedback, comments, skits and more.

Purpose

The purpose of the article is study of correlation of subjective and objective factors in the realization of language category of evaluation in review text.

Tasks

Achieving the goal involves performing the following tasks: 1) to analyze the expression of category of assessment in the text of the review; 2) to trace the connection of evaluation manifestations in the structure of the review; 3) to reveal the specificity of gradation of evaluation in connection with the subject of evaluative activity.

Conclusion

The actual material allows to assert that there is a relationship between objectivity / subjectivity of assessment and its intensity. Genre specificity of review determines the dominance of the positive evaluation in the text that reveals both an objective and subjective plans. The negative assessment in the text of scientific review has solitary manifestations with emphasis on its subjectivity.

Perspective

Perspective is the study of the correlation of textual gradation of evaluation with pragmatic referral of various genres of scientific communication.

Research highlights

► In the article axiological specificity of scientific review has been displayed. ► The expression of rational estimate in textual structure has been described; the interrelation of subjective and objective factors in the implementation of evaluation has been traced. ► Special aspects of gradation of assessment have been determined, in particular the ways of mitigation of negative evaluation in a review have been represented.

Keywords: text, estimate, review, subject of estimate, object of estimate, evaluative gradation, intensity.

References

- Anisimova, E. E. (2003). *Lingvistika teksta i mezhkul'turnaja kommunikacija (na materiale kreolizovannyh tekstov)*. Moskva: Izdatel'skij centr "Akademija".
- Arutjunova, N. D. (1998). *Tipy jazykovyh znachenij: Ocenka. Sobytie. Fakt*. Moskva: Nauka.
- Arutjunova, N. D. (1998). *Jazyk i mir cheloveka*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Batsevych, F. S. (2005). *Linhvistychna henolohiya: problemy i perspektyvy*. L'viv: PAIS.
- Vol'f, E. M. (1978). *Grammatika i semantika prilagatel'nogo. Na materiale iberoromanskih jazykov*. Moskva: Nauka.
- Vol'f, E. M. (2006). *Funkcional'naja semantika ocenki*. Moskva: Editorial URSS.
- Domracheva I. R. (2010). Prykladnyy aspekt analizu syntaksychnykh odynts': Rets. na: Zahnitko A. Ukrayins'kyj syntaksys: Teoretyko-prykladnyy aspekt. *Linhvistychni studiyi*, 20, 274-275.
- Zahnitko, A. P. & Krasnobayeva-Chorna, Zh. V. (2000). Kohnityvistyka i dyskursyvistyka: novi aspekty i novi pidkhody: Rets. na: Popovyh Ёudmyla. Epystolarny dyskurs ukrajynskoh y srpskoh jezyka. – Beohrad: Fyloloshky fakultet, 2000. – 305 s.; Popovyh Ёudmyla. Jezychka slykastvarnosty: Kohnityvny aspekt kontraktyvne analize. – Beohrad: Fyloloshkyfakultet, 2008. – 308 s. *Linhvistychni studiyi*, 19, 352-355.
- Zahnitko, A. P. (2008). Portretuvannya suchasnoyi linhvistychnoyi dumky: Rets. na: Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy: Pidruhnyk / O. O. Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K, 2008. – 712 s. *Linhvistychni studiyi*, 17, 328-336.
- Zahnitko, A. & Levicheva, O. (2013). Movna osobystist' u suchasnykh komunikatyvnykh doslidzhennyakh. Rets. na knyhu: Kosmeda T. A. Ego i Alterego Tarasa Shevchenka v

komunikatyvnomu prostori shchodennykovoho dyskursu: monohrafiya / T. A. Kosmeda. – Drohobych: Kolo, 2012. – 372 s. *Linhvistychni studiyi*, 26, 236-239.

Klaus, G. (1967). *Sila slova. Gnoseologicheskij i pragmaticheksij analiz jazyka*. Moskva: Progress.

Kosmeda, T. (2000). *Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannya i rozvytok katehoriyi otsinky*. L'viv: LNU im. Ivana Franka.

Papina, A. F. (2002). *Tekst: jeho edenicy i global'nye kategorii*. Moskva: Editorial URSS.

Selivanova, O. O. (2009). Retsenziya na monohrafiyu V. Samokhinoyi "Sovremennaja anglojazychnaja shutka". *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya "Filolohichni nauky"*, 169, 225-227.

Chernejko, L. O. (1996). Porozhdenie i vosprijatie mezhlichnostnyh ocenok. *Filologicheskie nauki*, 6, 42-53.

Correspondence: mykhalchenkomm@mail.ru

Vitae

Maryna M. Mykhalchenko, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Journalism in Donetsk National University. Her areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, text linguistics, stylistics, and psycholinguistics.

CONCEPTUALIZATION OF SPATIAL RELATIONS: OVER VS. НАД, ЧЕРЕЗ

Oksana Orlenko

Department of General Linguistics, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Lviv region, Ukraine

Available 1 October 2013.

Abstract

Relevance

The study of perceiving space, categorization and verbalization of spatial relations is one of the most topical areas in contemporary researches. The concept SPACE is universal and basic for human mind. The features of perceiving space is the foundation for categorizing temporal, abstract / non-physical phenomena and notions. A key linguistic means for expressing spatial relations is prepositions which are highly abstract, and this causes the complexity of their conceptual analysis. Though the research of English prepositions has had a certain tradition, this type of studying Ukrainian prepositions has just started. Besides, this type of interlingual contrasting reveals differences in conceptualizing various phenomena in different languages.

Purpose

The aim of this study is to showcase differences in conceptualizing some spatial notions in English and Ukrainian. The study includes the schematization of natural categories of the meaning in the lexeme *over*, and the contrasting of it with the schematization of relevant spatial relations in Ukrainian. Thus, the specific aim is to describe semantic relations in the English preposition *over* and the (partially) relevant Ukrainian prepositions *через* and *над* on the basis of their content which is conceptualized in prepositional phrases due to the interaction of their members.

Tasks

The mechanism of achieving the aim defined consists of specific tasks: 1) tracking the possible usage of the preposition *over* in English; 2) analyzing relations profiled by the Ukrainian prepositions *через* and *над* in syntactic constructions; 3) explaining the correlation of using the prepositions *over* and *через* / *над* in both languages; 4) defining the differences in the model and motivation of developing the semantic network of prepositions in different languages.

Novelty

The novelty of the analysis is defined with synthesis of theoretical and applied studies of conceptual content of prepositions in Ukrainian and the differences in space relation conceptualization in English and Ukrainian.

Theoretical value

The theoretical value of this study is the presentation of the models of developing the semantic network of the preposition, taking into account the specific features of the linguistic representation of spatial relations.

Practical value

Theoretical developments give reasons for practical importance of the proposed research, which may be used in cultural, linguistic, psycholinguistic, pedagogic and other studies, as well as developments in the application of models and motivation of lingual representation of spatial relations.

Conclusion

Thus, we have analyzed the basic spatial relations represented by the English preposition *over*. The contrasting of verbalizing similar spatial relations in Ukrainian has enabled us to conclude that distinct senses of *over* correlate with image-schemas, characteristic for various Ukrainian prepositions – mainly *над* and *через*, but partially *за* and *на* as well. We deduce that in Ukrainian the presented set of scenes are not conceptualized as a chain of connected variations, derived from the same proto-scene and possessing one or two changes in the scene that provoke a distinct sense, but as different scenes that represent various categories of spatial relations, and they are not connected via derivation.

Perspective

The research is conducted in the framework of the dissertation which is devoted to the analysis of the semantic relations of English, Serbian and Ukrainian prepositions for revealing the mechanisms of perceiving and experiencing the world as well as representing knowledge by means of national languages. The research of English prepositions has been rather well-documented, meanwhile this type of studying Ukrainian and Serbian prepositions is at its initial stage. Grounded on the principles of Anglophone researchers, the author aims at studying the semantic relations of primary simple prepositions in two languages as a means for representing the perception of space, time and abstract notions.

Research highlights

► The author studies the differences of conceptualization of some spatial concepts in English and Ukrainian languages. ► The article contains the juxtaposition of the spatial relations represented by the lexeme **over** and the schematization of similar spatial relations by Ukrainian prepositions. ► The cases of usage of the English preposition **over** and the partially corresponding Ukrainian prepositions **через**, **над** along with **на** and **за** are described from the perspective of the contents conceptualized in prepositional constructions due to the interaction of members.

Keywords: preposition, semantic relations, spatial relations, trajector, landmark, schematization, proto-scene, linguistic representation.

References

- Vihovanec, I. (1980). *Prijmennikova sistema ukrajins'koyi movy*. K.: Naukova dumka.
- Vsevolodova, M. (1982). *Sposoby vyrazhenija prostranstvennyh otnoshenij v sovremennom russkom jazyke*. M.: Russkij jazyk.
- Zahnitko, A. (2007). Syntahmatyka pryymennykiv zi znachennyam mety. *Linhvistychni studiyi: Zb. nauk. prats'*. Vypusk 15, 131-142. Donetsk: DonNU.
- Zahnitko, A. (2004). Zahnitko, A. Ukrajins'ki pryymennyky: inventar i struktura. *Linhvistychni studiyi: Zb. nauk. prats'*. Vypusk 15, 41-47. Donetsk: DonNU.

- Bilodid, I. L., & Vinnik, V. O., & Yurchuk, L. A. (1974). *Slovnnyk ukrayins'koyi movy (SUM)*. K.: Naukova dumka.
- Bilodid, I. L., & Golovashhuk, S. I. (1980). *Slovnnyk ukrayins'koyi movy (SUM)*. K.: Naukova dumka.
- Brugman, C. (1988). *The Story of Over: Polysemy, Semantics and the Structure of the Lexicon*. New York: Garland.
- Evans, V. & Tyler, A. (2013). *Applying Cognitive Linguistics to Pedagogical Grammar: The English Prepositions of Verticality*. E-portal: <http://www.vyvevans.net/Applycoglxpedagogy.pdf>
- Herskovits, A. (1986). *Language and Spatial Cognition: Interdisciplinary Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. (1990) *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind (Over)*. Chicago: Chicago University Press.
- Langacker, R. (2000). *Grammar and Conceptualization*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Levinson, S. C. (2003). *Encyclopedia of cognitive science: Spatial language*. London: Nature Publishing Group.
- Przybylska, R. (2002). *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Towarzystwo autorów i wydawców prac naukowych UNIVERSITAS.
- Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The Semantics of English Prepositions: Spatial scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sources and Abbreviations

- Andrukhovych, Yu. (2002). *Perverziya*. L'viv: VNTL-Klasyka.
- Andrukhovych, Yu. (2003). *Dvanadtsyat' obruchiv*. K.: Krytyka.
- Deresh, L. (2006). *Pokloninnya yashchirysi*. K.: Knyzhkovyy klub "Klub simeynoho dozvillya".
- Prokhas'ko, T. (2005). *Z ts'oho mozhna zrobyty kil'ka opovidan'*. Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV.
- Prokhas'ko, T. (2010). *1000 mists' i sliv. Botakye*. Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV.

Correspondence: shpoka8@gmail.com

Vitae

Oksana V. Orlenko is Post-Graduate Student of Department of General Linguistics (speciality – 10.02.15 "General Linguistics") in Ivan Franko National University of Lviv. Her areas of research interests include cognitive linguistics, cognitive grammar, contrastive linguistics, corpus linguistics, and Slavic languages.

EXPRESSION OF TEMPORAL SEMANTICS BY ATTRIBUTIVE CONSTRUCTIONS

Lyudmyla Ostrovska

Department of Ukrainian Studies, Donetsk State University of Management, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 22 September 2013.

Abstract

Relevance

The research of syncretic semantics of attributive constructions of a peripheral zone is an actual problem of modern linguistics because semantic category of attribution is formed by various language means incorporated by function of expression of attributive relations between an object and an attribute including temporal semantics.

Purpose

The purpose of the analysis is to establish formal-syntactic and semantic aspects of expression of temporal semantics by attributive constructions in the system of attributive elements.

Tasks

The purpose is determined by the following tasks: 1) to identify the part of speech, lexical meaning of the main word, 2) to establish functional-semantic meaning of a dependent element, 3) to characterize a preposition as a formal indicator to express of a certain relation, 4) to determine the possibility of morphological conformity of dependent element, 5) to determine the original structure of the study construction.

Novelty

The novelty of the analysis is defined with study of attributive components of a peripheral zone, which represent syncretic semantics, setting the main formal-syntactic and semantic characteristics of expression of temporal semantics of attributive-temporal constructions.

Theoretical value

The theoretical value of the research is reasoned with study of attributive-temporal constructions including categorical properties of the reference word, functional load; attribute semantic-syntactic character relationships.

Practical value

Theoretical developments give reasons for practical importance of the proposed research, which may be used in reading theoretical course grammar of the modern Ukrainian language, teaching courses and workshops in syntax.

Conclusion

Functioning of semantic various attributive structures displays one of regularities of language system – to explicate necessary information in a concrete speech situation through economical linguistic resources. Temporal semantics of investigated attributive structures is caused by the valency of the curtailed predicate of initial structure. This semantics is imposed on the secondary function of attributive form, which is motivated in internal-sentence structure. A feature of such attributive constructions is its ability to perform attributive function though it potentially is not intended to express attributive relation. The significant role is played thus by the semantic nature media features. In its semantic structure lies attributive element explicated by means of the dependent component. In addition, semantic consolidation of the most informative structures is caused, i.e. the predicate is winding down and as a result, the appearance of uncharacteristic self-phrases combinations of words.

Perspective

Perspective of study is identifying the full range of formal and semantic variations of each of the elements of attribute semantics determine the specificity of their interaction and also examining of category of attribution from the point of view of pragmatics where it supports not only as a structural-semantic construction and not only as function, but also as the phenomenon at the heart of which there is a special selection of means of language (speech) for the most exact expression of a certain characteristic of the subject, different shades of attribution.

Research highlights

► This article focuses on the problems of represent syncretic semantics by attributive constructions of a peripheral zone, formal-syntaxes and semantic aspects of expression of temporal semantics by attributive constructions in the system of attributive elements.

Keywords: attributive constructions, attributive relations, temporal semantics in the system of attributive elements.

References

Babajceva, V. V. (1988). *Sistema chlenov predlozhenija v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Prosveshhenie.

- Bondarko, A. V. & Beljaeva, E. I. (1990). *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*. Leningrad: Nauka.
- Vykhovanets', I. R. (1992). *Narysy z funktsional'noho syntaksysu ukrayins'koyi movy*. K.: Nauk. dumka.
- Horodens'ka, K. H. (1991). *Deryvatsiya syntaksychnykh odynyts'*. K.: Nauk. dumka.
- Zahnitko, A. P. (2000). *Teoretychna hramatyka ukrayins'koyi movy: Syntaksys: Monohrafiya*. Donetsk: DonDU.
- Kamynina, L. A. (1974). *O polupredikativnykh konstrukcijah v prostom predlozhenii*. Moskva: Izd-vo MGU.
- Kul'babs'ka, O. V. (2011). *Vtorynna predykaciya u prostomu rechenni*. Chernivci: ChNU.
- Kubskaja, U. V. (1981). *Semantiko-sintaksicheskaia struktura substantivnih slovosochetaniij s atributivno-obstojatel'stvennymi otnoshenijami v russkom jazyke. Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk*. Kyiv.
- Nikitin, V. M. (1969). *Voprosy teorii chlenov predlozhenija*. Rjazan': Izd-vo Rjazan. ped. in.
- Ozhogan, V. (2008). *Lokatyvni i temporal'ni syntaksemy zajmennykovoho typu v strukturi rechennya. Filologichni nauki (movoznavstvo)*. K.: RVV KDPU im. V. Vinnichenka, 80, 84-94.
- Prijatkina, A. F. (1990). *Russkij jazyk. Sintaksis oslozhnennogo predlozhenija*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Tihomirova, M. A. (2010). *Ispol'zovanie metoda transformacii pri analize semantiki ob'ektnykh i obstojatel'stvennykh opredelenij. Struktura i semantika jazykovykh edinic*. Moskva: Jaroslavl': Remder, 202-208.

Sources and Abbreviations

- Bojko, N. (2004). *Mykhajlo Maksymovych – naviky z ridnym krayem*. Cherkasy: Brama.
- Hucalo, Ye. (1987). *Vybrani tvory*. Kyiv: Rad. pys'mennyk, 1.
- Zadorozhna, L. (2004). *Vidstani bez rozluk*. Kyiv: Akcent.
- Zahrebel'nyj, P. (2003). *Yevpraksiya*. Kharkiv: Folio.
- Arnikova, L. H. & Kharakhorina, T. O. & Adamenko, V. S. & Tkachuk, T. V. *Zbirnyk tekstiv dlya perekaziv z ukrayins'koyi movy 9-11 klasy*. Donetsk: VKF "BAO".
- Ivanychuk, R. (1994). *Orda: Ist. roman*. K.: Ukr. tsentr dukhov. kul'tury.
- Kostenko, L. (1998). *Marusya Churay*. K.: Nauk. dumka.
- Lepkyy, B. (1992). *Krutizh: Istorychni povisti*. K.: Veselka.
- Mishchenko, D. (1981). *Vybrani tvory*. K.: Dnipro.
- Yermolenko, L. O. (1998). *Pustovit*. K.: Dovira.
- Ukrayins'ke slovo, (1994). *Khrestomatiya ukrayins'koyi literatury ta literaturnoyi krytyky KhKh st. u 3-kh knyhakh*. K.: Ros'.
- Kharchuk, B. (1963). *Volyn'*. K.: Molod'.
- Khoma, A. (2003). *Provyna*. L'viv: A.A. "Piramida".

Correspondence: A.1@mail.ru

Vitae

Lyudmyla S. Ostrovska is Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Studies in Donetsk State University of Management. Her areas of research interests include question of functional grammar, syntax, semantic, language normative principles of forming Ukrainian language students.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT "TEACHING" IN UKRAINIAN, RUSSIAN AND GERMAN

Halyna Palytsya

Department of Language and Intercultural Communication, Drohobych Ivan Franko National Pedagogical University, Drohobych, Lviv region, Ukraine

Available 25 September 2013.

Abstract

Relevance

The research of the paroemia linguistic world images of different linguistic cultures is a vivid conviction of this fact because the paroemias reflect the specificity of perception of the objective reality by the representatives of different ethnoses in general and each fragment in particular. Moreover, paroemia is an archetype unit that reflects an ancient culture, traditions of each nation, represents mentality expressed in the language consciousness. All the above mentioned items are projected on the pedagogical sphere of a person's activity, illustrating some peculiarities of vision of certain pedagogical situations by different aspects of the teaching-educational process.

Purpose

Purpose of the research is to investigate the peculiarities of verbalization of the concept "TEACHING" in the paroemia world image in Ukrainian, Russian and German.

Tasks

The tasks of the research: 1) to single out the constituents of the concept "TEACHING"; 2) to analyze Ukrainian, Russian, German paroemias from the point of view of presentation of the teaching process participants, its artefacts, types of a teaching activity and the results.

Novelty

The novelty of the analysis consists in the analysis of a pedagogical paroemia taking into account the verbalization of the concept "teaching".

Theoretical value consists in the contribution to the investigation of a national specificity of paroemia world image.

Practical value

The results of the research may be used in linguoculturology, contrastive lexicology, paroemiology.

Conclusion

The specificity of verbalization of certain aspects of the concept "TEACHING" is connected with lingual, socio-linguistic, historical, economic and spiritual factors that influenced the status of verbalization of a pedagogic activity.

Perspective

The subject of a further investigation consists in a linguistic explication of the concept "EDUCATION".

Research highlights

► The article focuses on the analysis of the paroemia language world image fragment: the peculiarities of modeling "pedagogical" paroemias have been traced in Ukrainian, Russian and German from the point of peculiarities of the concept "TEACHING" verbalization in the language consciousness of different ethnic groups; certain constituent parts have been singled out, such as: "an artefact of the teaching process", "a participant of a teaching process", "type of teaching", "result of teaching".

Keywords: concept, language consciousness, paroemia language world image, "pedagogical" paroemia, verbalization.

References

Kosmeda, T. (2000). *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannya i rozvytok katehoriyi otsinky*. L'viv: LNU im. Ivana Franka.

Maslova, V. (2001). *Ligvokul'turologija*. Moskva: Akademija.

Mats'kiv, P. (2007). *Kontseptosfera BOH v ukrayins'komu movnomu prostori*. Kyiv – Drohobych: Kolo.

Palytsya, H. (2011). Pedahohichna paremiya yak efektyvna skladova pedahohichnoho dyskursu (na materialy ukrayins'koyi, rosiys'koyi ta nimets'koyi mov). *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 96 (1), 352-355. Kirovohrad.

BELTZ Lexikon Pädagogik, (2007). *BELTZ Lexikon Pädagogik*. Weinheim, Basel: Beltz Verlag.

Sources and Abbreviations

HRNP, (2006). *Halyts'ko-rus'ki narodni pryovidky: [u 3 tt.]*. L'viv: VTs LNU im. I. Franka.

Miz. (2005). *Mizin, K. Nimets'ko-ukrayins'kyy frazeolohichnyy slovnyk (ustaleni porivnyannya)*. Vinnytsya: Nova knyha.

PNM, (2005). *Kudina, O. Perlyny narodnoyi mudrosti*. Vinnytsya: Nova knyha.

RNZPP, (1990). *Russkie narodnye zagadki, posloviy, pogovorki*. M.: Prosveshhenie.

RPiP, (1988). *Russkie posloviy i pogovorki*. M.: Hudozhestvennaja literatura.

UPP, (1978). *Ukrayins'ki prysliv"ya ta prykazky*. K.: Dnipro.

UPPiTI, (1993). *Ukrayins'ki prykazky, prysliv"ya i take inshe*. K.: Lybid'.

Dud., (1998). *Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, B. 11. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag.

Correspondence: gpalytsya@mail.ru

Vitae

Halyna St. Palytsya is Candidate of Philology, Associate Professor, Head of Department of Language and Intercultural Communication in Drohobych Ivan Franko National Pedagogical University. Her areas of research interests include linguoculturology, paroemiology and functional grammar.

SACRAL VOCABULARY (DEFINITION). CLASSIFICATION OF SACRAL VOCABULARY

Igor Protsenko

Department of Romanic Languages, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 29 September 2013.

Abstract

Relevance

Traditionally term *sacral* is associated with *spiritual*, *holy*, and often these terms are used interchangeably, which at first sight goes without saying. But at more detailed study it becomes evident that these terms have different definitions, caused by inner form and history of their semantic development.

Purpose

Using the method of semantic analysis of the Latin words *sacer* and *sanctus* we have to provide definitions of words *sacral* and *holy*.

Tasks

The main tasks of the paper are 1) to classify sacral lexicon on the characteristic features, 2) to highlight the main lexical-semantic groups.

Novelty

A sacral vocabulary is still considered as part of the sacral actions and the ritual. The article is a first attempt to analyze the sacral lexicon (including definition) from the standpoint of historical semantics.

Theoretical value

The theoretical value of the work lies in the fact that its results can be used as a methodological basis for historical-semasiological research of Roman languages at the general Indo-European background.

Practical value

The proposed definition of the sacral and holy will help avoid misunderstandings and confusion in subsequent works of linguists. The results can be used in the course of lectures on general and comparative-historical linguistics for students of philology.

Conclusion

There are following definitions: *spiritual* – possesses godlike qualities; *holy* – actions or items used in rituals devoted to the God; *sacral* – relates to supernatural, not only to godlike but also to irrational-mythical, what causes fear and respect at the same time. Three categories of words are used to identify the sacral meaning: where the seme “related to supernatural” is the nucleus; where it is revealed in context; where it is absent, but at the same time words used are obligatory to describe rituals, cults, etc. We suggest the following possible classification of the sacral vocabulary: sacral actions, places, items, characters, texts, abstract notions.

Perspective

In the sphere of interests of the author includes words that call a sacred place. Further research will focus on the historical analysis of the semantic tokens with a value of 'temple' in Latin and Modern Roman languages.

Research highlights

► The article explains semantic evolution and differences in terms sacred and holy based on the Latin language and gives definitions to these terms. ► The article describes the general classification of sacral vocabulary.

Keywords: sacral, sacred, holy, semantics, seme ‘that who relates to extraordinary’.

References

- Dvoreckij, I. (1976). *Latinsko-russkij slovar'*. M.: Russkij jazyk.
- Mikina, O. (2012). *Istoryko-semasiolohichne doslidzhennya lityns'kykh i romans'kykh diyesliv movlennya na indoyevropeys'komu foni*. Donets'k: Jugo-Vostok.
- Jeliade, M. (1994). *Svjashhenoe i mirskoe*. M.: Izd-vo MGU.
- Benveniste, E. (1962). *Hittite et Indo-Européen. Etudes comparatives*. Paris: Librairie Adren Masionneuve.
- Bréal, M. (1924). *Essai de sémantique. Science des significations*. Paris: Hachette.
- Lapesa, R. (2001). *Historia de la lengua española*. Madrid: Gredos.
- Latín (2003). *Diccionario latino-español, español-latino: con el latín eclesiástico seleccionado por el grupo de redactores “Planeta Latina” bajo la dirección de Mir, José María; García de Diego, Vicente*, Madrid: VOX.
- Moliner, M. (2007). *Diccionario de uso del español* (ed. en DVD). Madrid: Gredos.
- Meillet, A. (1925). *La méthode comparative en linguistique historique*. Oslo: H. Ashehoud.
- Roberts, E. (2001). *Diccionario etimológico indoeuropeo de la lengua española*. Madrid: Alianza.

Correspondence: protsent2002@mail.ru

Vitae

Igor Yu. Protsenko is Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Roman Languages in Donetsk National University. Sphere of the author interests is determined by the goals and objectives of comparative-historical linguistics: historical semantics of Roman languages (primarily Spanish, in its Pyrenean dialects and Latin American variants) on the background of Indo-European space.

TYOLOGY OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH: VERBAL PROCESSES

Oksana Putilina

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University,
Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 3 August 2013.

Abstract

Relevance

Results of global integration (strengthening intercultural relations, development of world "live" languages, including English) are a rapid process, particularly not only on the lexical but on grammatical (including morphological) level that are not always predictable. Analysis of patterns adjusted by many linguists, who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (block compounds) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of composites / quasi-composites that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators [Putilina 2012; Putilina 2013].

Dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one [Müller 2008: 9]. A set of grammatical changes caused "shifts" in all grammatical system of language, resulting may be particular difficulties that often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts in lexical and sociolinguistic areas.

This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes the relevance of proposed research.

Purpose

A comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language, primarily on the grammatical level [Путіліна 2011; Jespersen 1922; Putilina 2012a], not be possible without the differentiation of specific syntactical constructions and features of social stratification of the vocabulary in Present-day English that is the purpose of the study.

Tasks

It is quite obvious there is a determination of the main tasks, namely: a characterization of grammatical (morphological) processes in Present-day English and their lexical interpreting, an establishing of the nature and causes of grammatical (and, of course, sociolinguistic) changes in the vocabulary of English, a separation of literary / colloquial functioning form of English, a classifying types of new constructions in English.

Conclusion

It should be noted that the list of morphological (verbal) changes is much broader and covers all parts of speech, but so far the main area of their operation – is first and foremost spoken language and journalism in all manifestations, and partly – fiction texts. Thus, complex analysis of Present-day English is impossible without taking into account not only consistent intralinguistic but extralinguistic factors that influence of the speakers, and therefore – also on the language itself, thus and so a social factor is extremely important in the linguistic sense in English-language society and it demonstrates the national language specifics. The whole development of Present-day English language (without regard to a particular variant of it) at this stage shows the active cooperation of all levels of language, because the appearance of new lexical items consistently provokes the changes, at that systematic, on the grammatical (morphological) level, often having sociolinguistic motivation, but the changes apply to all instances of verbal and semantic manifestations of a linguistic unit – from pronunciation to stylistic constraints and graphic design.

Perspective

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of Present-day English vocabulary as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the modern sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary (literary / common, colloquial (AM)) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of English based on communicative situation.

Research highlights

► The paper is devoted to a characterization of causes of forming a grammatical, especially morphological, changes as basis of innovative processes in Present-day English, an establishing of the nature and prime causes of changes in the grammatical organization (proper morphological and morphological-syntactic) and at the lexically-semantic and sociolinguistic levels of English at the stage of its modern development, a separation of functioning forms in British and American English, a classifying intralinguistic / extralinguistic reasons of morphological (verbal) changes of innovative type in English.

Keywords: accidental usage, auxiliary verb, democratization of English, dialogical speech, equivalent, formal / unofficial correspondence, frequency of use, initial phrase, interrogative sentence, loss of lexical meaning, modal equivalent, modal verb, neutral (literary) speech, occasional use, phonetic reduction, semantic difference, semiauxiliary verb, specific marker, spoken synonym, stylistic markings.

References

- Vejhman, G. A. (1990). *Novoe v anglijskoj grammatike*. M.: Vysshaja shkola.
- Dubenec, Je. M. (2003). *Lingvisticheskie izmenenija v sovremennom anglijskom jazyke*. M.: "Glossa-Press".
- Putilina, O. L. (2011). *Innovations in Present-day Ukrainian and English languages (Phonetics. Lexicology. Phraseology)*. Donetsk: DonNU.
- Barber, Ch. L. (1964). *Linguistic Changes in Present-day English*. Lnd.; Edinburg: Oliver & Boyd.
- Close, R. A. (1975). *A Reference Grammar for Students of English*. London: Longman.
- Denison, David (1998). Syntax. *The Cambridge History of the English Language, IV: 1776–1997*, 92-329. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foster, Brian (1968). *The Changing English Language*. London: Macmillan.
- Hoffmann, Sebastian (2005). *Grammaticalization and English Complex Prepositions: A Corpus-based Study*. London: Routledge.

- Jespersen, O. (1922). *Language: Its Nature and Development*. New York: H. Holt Publishing.
E-portal: www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt.
- Kastovsky, D. (1991). *Historical English Syntax*. Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- Krug, Manfred (2000). *Emerging English Modals: A Corpus-based Study of Grammaticalization*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Labov, William (1994). *Principles of Linguistic Change, Vol. I: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William (2000). *Principles of Linguistic Change, Vol. II: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. (2010). *Principles of Linguistic Change, Cognitive and Cultural Factors*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Lass, R. (1994). *Old English: A Historical Linguistic Companion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, G. & Hundt, M. & Mair, C. & Smith, N. (2009). *Change in Contemporary English. A Grammatical Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindquist, Hans & Mair, Christian (eds.) (2004). *Corpus Approaches to Grammaticalization in English*. Amsterdam: Benjamins.
- Luoma, S. (2004). *Assessing speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Millward, C. M., & Hayes, M. (2011). *A Biography of the English Language*. Boston: Cengage Learning.
- Müller, S. (2008). *The Mental Lexicon*. GRIN Verlag.
- Potter, Simeon (1975). *Changing English*. London: Deutsch.
- Putilina, O. (2012). Historical and Contemporary Factors of Innovative Processes in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One: Conflict or Cooperation? *Linguistic Studies*, 25, 89-94. Donetsk.
- Putilina, O. (2012a). *Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2*. Donetsk: Donetsk National University.
- Putilina, Oksana (2013). *Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian*. Donetsk: DonNU.
- Rickford, John R. & Mendoza-Denton, Norma & Wasow, Thomas A. & Espinoza, Juli (1995). Syntactic variation and change in progress: Loss of the verbal coda in topic restricting as far as constructions. *Language*, 1995, 71 (1), 102-131.
- Romaine, Suzanne & Lange, Deborah (1991). The use of like as a marker of reported speech and thought: A case of grammaticalization in progress. *American Speech*, Autumn 1991, 66 (3), 227-279.

Correspondence: o.l.putilina@gmail.com

Vitae

Oksana L. Putilina, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her research areas include comparative-historical and typological linguistics, case grammar, cognitive linguistics, universal linguistics, and generative grammar.

THE "CRISIS" SPEECHES IN GENRE SPACE OF ENGLISH-LANGUAGE POLITICAL DISCOURSE

Natalija Pyrlik

Department of Germanic Philology, Donetsk National University, Donetsk, Ukraine

Available 24 September 2013.

Abstract

Relevance

The most important postulate of modern political linguistics is discursive approach to the study of political texts. This means that each individual text is considered in the context of the political situation in which it was created, in its relation to other texts, taking into account the destination attitudes, political views and personal qualities of the author. The role, which the text can play in a system of political texts – increasingly – and in the political life of the country, is necessarily considered. In this regard, it seems urgent to study of genre space of political discourse.

Purpose

Analysis of public appearances of leading politicians of Great Britain and the United States allows to distinguish a special type of speech in the genre space of English-language political discourse. The purpose of the paper is allocation and study of this type of speech.

Tasks

The main tasks include: 1) establishing the basic parameters of "crisis" political speeches, 2) their genre identity, and 3) description of the multi-level language features specific to them.

Conclusion

Analysis of public appearances of leading politicians of Great Britain and the United States allows to distinguish a special type of speech in the genre space of English-language political discourse. This type can be called a "crisis" public speech at a pivotal period of history, the main features of which should include the dominant role of the opposition *NATIVE – STRANGE*, the manifesto of the new concepts of international relations, based on a transformed vision of world order.

Perspective

It seems perspective to establish the specificity of such public speeches in the political discourse of different variants of the English language, as well as in comparative and typological studies.

Research highlights

► The article is devoted to a specific type of speech in genre space of political discourse, namely the "crisis" public speech at a crucial period of history, which is determined by intention.
► The "Fulton" type of public political speech is considered as an example of the "crisis" speeches.

Keywords: political linguistics, discourse, genre, the "crisis" speech.

References

Budaev, Je. V., & Chudinov, A. P. (2006). Stanovlenie i jevoljucija zarubezhnoj politicheskoj lingvistiki. *Politicheskaja lingvistika*, Vyp. 20, 75-94. Ekaterinburg. *E-portal*: <http://www.philology.ru/linguistics2/budayev-chudinov-06.htm>.

Gavrilova, M. V. (2004). Politicheskij diskurs kak ob"ekt lingvisticheskogo analiza. *POLIS*, 3, 127-139.

Zlobin, N. V. (2000). Vystuplenie Cherrchillja v Fultone 05 marta 1946 goda. Neizvestnyje amerikanske arhivnye materialy. *Novaja i novejšhaja istorija*, 2. *E-portal*: http://www.pseudology.org/Documets/ColdWar_Zlobin.htm.

Morris, D. (2007). *Kondi i Hillari. Puti voshozhdenija k veršinam vlasti*. M.: Vershina.

Chudinov, A. P. (2003). Rossijskaja politicheskaja lingvistika: jetapy stanovlenija i vedushhie napravlenija. *Vestnik VSU*, 1. *E-portal*: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2003/01/chudinov.pdf>.

Shejgal, E. I. (2004). *Semiotika politicheskogo diskursa*. M.: ITDGK "Gnozis".

Gilbert, M. (1975). *Never Despair. Winston Churchill 1945-1965*. London.

Sources and Abbreviations

Secretary Condoleezza Rice, (2008). *Secretary Rice Addresses U.S.-Russia Relations At The German Marshall Fund*. Washington, DC. September 18, 2008. *E-portal*: <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/09/109954.htm>.

Correspondence: n.pyrlik@donnu.edu.ua

Vitae

Natalija V. Pyrlik, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Germanic Philology in Donetsk National University. Her research areas include theory of discourse, linguistic pragmatics, communicative linguistics, and political linguistics.

TEXT AND DISCURSIVE CATEGORIES OF MODERN UKRAINIAN INTERNET-MEDIA IN THE PARADIGM OF POSTMODERNISM

Inna Sakharuk

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 27 September 2013.

Abstract

Relevance

Active progress of information technology, globalization trends in public life and politics fundamentally change the role and status of the Internet media. Thorough investigation of media-discourse, that must be conducted not only in linguistic, but also in sociological and cultural dimensions, becomes necessary and determines the relevance of this article.

Purpose

Having regard to all the characteristics of online media, we assume that this type of media is a natural result and product of establishment of the dominant postmodern paradigm in science, art, philosophy and other social practices. The proof of this hypothesis is the purpose of this article.

Tasks

To achieve the formulated purpose the following tasks must be solved: 1) to reveal the characteristic features and the basic text and discursive categories of Ukrainian online media-discourse; 2) to describe the postmodernism as a dominant of contemporary cultural space; 3) to analyze the main text and discursive categories of Ukrainian online media in the postmodern context.

Novelty

Novelty of this work consists in the fact that specific text and discursive categories of Ukrainian online media-discourse are considered in the aspect of postmodern paradigm that is dominant in modern art, science and other social practices.

Theoretical value

The theoretical value of the study is reasoned with conducted analysis of media-discourse in the aspect of dominant cultural paradigm, during which the main text and discursive categories of modern Ukrainian online media-discourse were revealed.

Practical value

Practical importance of the work explains by the possibility of use received results in the teaching of academic courses such as cultural studies, sociolinguistics, discourse analysis, stylistics and other studies.

Conclusion

Thus, the cultural paradigm shift in the second half of the twentieth century led to the emergence and development with specific unique regularities of the new phenomenon – online media-discourse. Revealed text and discursive categories of Ukrainian Internet media-discourse (intertextuality, cultural and social conditionality, discursive interference, interactivity, multimodality, hypertextuality, and topic reproducibility) clearly demonstrate its relationship with the dominant postmodern social and cultural trend, which manifests in the texts of online media both at the semantic and formal levels.

Perspective

The study of national media-discourse in the diachronic aspect and exposure of correlation of media-texts with top in certain time periods socio-cultural and artistic paradigms presents the prospect of the study.

Research highlights

► The article is devoted to identification of the basic text and discursive categories of Ukrainian online media-discourse. ► It has been determined six basic texts and discursive categories of online media-discourse, key features of postmodernism as a socio-cultural paradigm and artistic trend were characterized, the correlation between text and discursive categories of Ukrainian Internet media-discourse and crucial traits of postmodernism was analyzed.

Keywords: discursive interference, hypertextuality, interactivity, intertextuality, media-discourse, media-text, multimediality, online media, postmodernism, text and discursive category.

References

- Bodrijjar, Zh. (2000). *Simvolicheskiy obmen i smert'*. M.: Dobrosvet.
- Habydulyna, A. R. (2009). Navchal'no-pedahohichnyy dyskurs: katehorial'na struktura ta zhanrova svoyeridnist'. *Avtoref. dys... d. filol. nauk: 10.02.02*. Natsional'na akademiya nauk Ukrayiny, Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni. K.
- Gal'perin, I. R. (1981). *Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya*. M.: Nauka.
- Dobrosklonskaja, T. G. (2008). *Medialingvistika: sistemnyj podhod k izucheniju jazyka SMI*. M.: Flinta: Nauka.
- Il'in, I. P. (2001). *Postmodernizm. Slovar' terminov*. M.: INION RAN – INTRADA.
- Kirija, I. (2010). Chto takoe mul'timedia? *Zhurnalistika i konvergencija: pochemu i kak tradicionnye SMI prevrashhajutsja v mul'timedijnye*, 13-29. M.: Fokus-Media.
- Luchinskaja, E. N. (2013). Koncepty kul'tury v postmodernistskom diskurse. *Chelovek. Jazyk. Kul'tura: sbornik nauchnyh statej, posvjashhennyh 60-letnemu jubileju prof. V.I. Karasika*. Chast' 1, 336-343. K.: Izdatel'skij dom D. Burago.
- Smetanina, S. I. (2002). Media-tekst v sisteme kul'tury: dinamicheskie processy v jazyke i stile zhurnalistiki. *Avtoref. dis... dok. filol. nauk: 10.01.10*. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gos. un-t.
- Turaeva, Z. Ja. (1986). *Lingvistika teksta (Tekst: struktura i semantika)*. M.: Prosveshhenie.
- Fateeva, N. A. (2007). *Intertekst v mire tekstov: Kontrapunkt intertekstual'nosti*. M.: KomKniga.
- Shvets', Ya. (2010). Zastosuvannya terminiv intertekstual'nist' ta intertekst u suchasnyj komunikativnyj linhvistytsi. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika". Seriya "Problemy ukrajins'koyi terminolohiyi"*, 675, 195-197.
- Eko, U. (1998). Zametki na poljah "Imeni rozy". *Sobranie sochinenij v 4-h tt*. Tom 1, 596-644.
- Pfister, M. (1991). How Postmodern is Intertextuality? *Intertextuality*, 207-225. Berlin; New York: de Gruyter.

Sources and Abbreviations

- Dzerkalo tyzhnya. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://dt.ua/>
- Tyzhden'. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://tyzhden.ua/>
- TSN. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://tsn.ua/>
- Ukrayins'ka pravda. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://www.pravda.com.ua/>
- Gazeta.ua. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://gazeta.ua/>
- Inspired. 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://inspired.com.ua/>
- Sumno? 2012 – 2013 rr. *E-portal*: <http://sumno.com/>

Correspondence: inna2828@gmail.com

Vitae

Inna V. Sakharuk is Post-Graduate Student at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her areas of research interests include discourse studies, text linguistics, linguoculturology, and cognitive linguistics.

FROM THE ARCHETYPE ORIGINAL IMAGE TO THE FUNCTIONAL LANGUAGE IMAGE (BASED ON THE VERBAL IMAGE OF HEART IN THE UKRAINIAN POETIC DISCOURSE OF THE XIXth CENTURY)

Khrystyna Shchepanska

Department of the Ukrainian Language, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Lviv region, Ukraine

Available 29 September 2013.

Abstract

Relevance

The research of cognitive mechanism of language image forming is an actual problem of modern linguistics, in particular cognitive linguistics, because it helps to look in the semantic depth of the language and to see the human reflection there, what is very actual and important in the conditions of modern anthropocentric linguistic paradigm. The basic language images reflect archetype background of the people perception and understanding of the world. That's why an investigation of the cognitive mechanism of the image of heart forming, which is one of the basic categories in the Ukrainian language culture, allows to determine the peculiarities of the human conceptualization of the world.

Purpose

The purpose of the analysis is to describe the mechanism of forming of the *heart as an inner human* microimage in the sense structure of the verbal image *of heart* in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century (from the archetype original image to the functional unit of the communicative-pragmatic level).

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to develop the algorithm of the description of mechanism of the verbal image forming; 2) to define the archetype, which entailed the differentiation of the analyzable sense (microimage); 3) to find out pre-conceptual (perceptible) and conceptual signs, forming the background of the inner form image *heart is a human*; 4) to describe the basic metaphorical images, embodying on the base of the inner form image conceptual signs; 5) to define the basic functions of the microimage *heart is an inner human* in the analyzable poetic discourse.

Novelty

The novelty of the analysis is in the developing of the algorithm of the description of mechanism of the verbal image forming, based on the interpretation of the process of image forming as a process of the transformation *of myth in logos*.

Theoretical value

The theoretical value of the study laid in the development of the theory of image. The emphasis is made on the determination of the definition limits of the concept of "image", on the cognitive-communicative mechanism of its formation and on the main aspects of its functioning as a communicative unit.

Practical value

The results of the analysis may be used in cognitive linguistics studies, cultural linguistics and ethnic linguistics studies. They also may be applied as an illustrative material in the dictionary of the Ukrainian linguistic culture with language image as the unit of description.

Conclusion

Forming of the poetic microimage, embodying the separate sense of the general verbal image, is a difficult, multistage process, including the differentiation of the sense from the archetype original image, integration of the pre-conceptual sensory signs and base conceptual features within the inner form image, development of these signs in the metaphorical images and, finally, functioning as a difficult communicative unit in the artistic text.

Perspective

Analysis of the conceptual becoming of the microimage *heart is a human* allows explicate only one part of the integral verbal image of heart in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century. The perspective of the research is in the description of the cognitive-communicative mechanisms of the forming of microimages, embodying all other senses of the investigated language image, in particular microimages *heart is an element* and *heart is a source*.

Research highlights

► Cognitive-communicative mechanisms of the forming of «heart as an inner human» microimage in the sense structure of the verbal image of heart in the Ukrainian poetic discourse of the XIXth century were analyzed in the article. ► The algorithm of the description of general mechanism of image formation was offered. ► The archetype background of microimage was determined, pre-conceptual (perceptible) and base conceptual signs, which had been underlain the proper inner form image, were emerged. ► Metaphorical images, which have been embodied on a base of the inner form image conceptual signs, were analyzed. ► The basic functions of the microimage in analyzable poetic discourse were determined.

Keywords: archetype original image, functional language image (verbal image), inner form image, microimage, sensory image.

References

- Alefirenko, N. F. (2005). *Spornye problemy semantiki*. Moskva.
- Arutjunova, N. D. (1999). *Jazyk i mir cheloveka*. 2-e izd. Moskva: "Jazyki russkoj kul'tury".
- Byelyekhova, L. I. (2002). *Slovesnyy poetychnyy obraz v istoryko-typolohichnyy perspektyvi: lnhvokohnityvnyy aspekt (na materialy amerykans'koyi poeziyi)*. Kherson.
- ESUM, 2006. *Etymolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: V 7-my t.* Kyiv, V.
- Eliseeva, O. V. (2006). Zameshahajushhaja funkcija simvola kak kriterij vydelenija simvolicheskogo napolnenija konceptov. *Obshhestvennye i gumanitarnye nauki*, 100-104. Moskva.
- Ivashhenko, V. L. (2006). *Kontseptual'na reprezentatsiya frahmentiv znannya v naukovomystets'kiy kartyni svitu (na materialy ukrayins'koyi mystetstvoznachoyi terminolohiyi)*. Kyiv.
- Karaulov, Ju. N. (1987). *Russkij jazyk i jazykovaja lichnost'*. Moskva.
- Kononenko, V. I. (2004). *Kontsepty ukrayins'koho dyskursu*. Kyiv – Ivano-Frankivs'k.
- Jung, K. G. (1991). *Biblioteka strannika. Arhetip i simvol; E-portal*: http://www.wanderer.org.ua/book/psy/jung/arch_sym.htm
- Gibbs, R., & Colston, H. (2006). The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations. *Cognitive linguistics: Basic readings: Oxford University Press*, 239-268.
- Langacker, R. (2002). *Concept, Image and Symbol: The cognitive basis of grammar*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Sources and Abbreviations

- Afanas'yev-Chuzhbyns'kyy, O. (1972). *Poeziyi*. Kyiv: Radyans'kyy pys'mennyk.
- Hrabovs'kyy, P. (1959). *Zibrannya tvoriv*. V 3-kh t. Kyiv, I.
- Kononenko, M. S. (1908). *Struna. Poeziyi 1883-1908*. Kyiv: Ranok.
- Kostomarov, M. I. (1990) *Tvory: V 2-kh t. I: Poeziyi; Dramy; Opovidannya*. Kyiv: Dnipro.
- Kulish, P. O. (1990). *Tvory: V 2-kh t. I: Prozovi tvory. Poetychni tvory. Perespivy ta pereklady*. Kyiv: Naukova dumka.

- Kulish, P.O. (1994). *Tvory: V 2-kh t. II: Poemy. Dramatychni tvory*. Kyiv: Naukova dumka.
 Kulish, P.O. (1989). *Tvory: V 2-kh t. I: Poeziya*. Kyiv: Dnipro.
 Kulish, P.O. (1994). *Tvory: V 2-kh t. I: Poeziyi epichni i lirychni. Piznishi poeziyi*. Kyiv.
 Fed'kovich, O. Yu. (1896). *Tvory. I: Poezyi*. Chernivtsi.
 Franko I. (1978). *Zibrannya tvoriv: V 50 t. XII: Pereklady ta perespivy*. Kyiv: Nauk. dumka.
 Franko I. (1914). *Iz lit moyeyi molodosty: Zbirka poeziy p"yatylittya 1874-1878*. L'viv.
 Shevchenko, T. H. (1985). *Kobzar*. Kyiv: Dnipro.
 Shevchenko, T. H. (2001). *Konkordantsiya poetychnykh tvoriv Tarasa Shevchenka. III: Shevchenko Scientific Society*. New York.

Correspondence: khr-shhepanska@yandex.ru

Vitae

Khrystyna A. Shchepanska, Post-Graduate Student at Department of the Ukrainian Language in Ivan Franko National University of Lviv. Specialty of the professional training is the Ukrainian language (10.02.01). Her areas of research interests include cognitive linguistics, cultural linguistics and ethnic linguistics.

CURSINGS AS BEHAVIOUR SPEECH FORMULAS THAT VERBALIZE NEGATIVE EMOTIONS AND STATES

Vira Slipetska

Department of Germanic Languages and Translation Studies, Institute of Foreign Languages, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, L'viv Region, Ukraine

Available 10 September 2013.

Abstract

Relevance

The research of speech formulas that verbalize the negative emotions is relevant in linguistics of emotions, pragmalinguistics because the speech formulas help neutralize some negativness in a certain linguistic culture. There are different speech formulas that help neutralize some negativness in different linguistic cultures.

Purpose

The purpose of the research is to describe speech formulas of verbalization of the negative emotions, feelings and states, directed to neutralization of the negative influence in a communicative space of the Ukrainian linguistic culture, taking into account a speech expression of the Ukrainian consciousness, the expression of the Ukrainian national character.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to compile the sample of cursings; 2) to single out the speech formulas that verbalized the negative emotions; 3) to determine the following speech genres: cursing, paroemia; 4) to analyze the speech formulas that are used during quarrels, fights, threats.

Novelty

The novelty of the research is determinated by the analysis of speech formulas that verbalize the negative emotions in Ukrainian linguistic culture. The novelty is also defined with the analysis of a speech genre cursing.

Theoretical value

The theoretical value of the study is reasoned with the disclosure of speech formulas that verbalize the negative emotions and states.

Practical value

The theoretical results give reasons for practical importance, which may be used in linguistics of emotions, psycholinguistics as well as in pragmalinguistics.

Conclusion

Each linguistic culture and language consciousness create the code of speech behavior that represents people's inclination to express negative emotions (dissatisfaction, irritation, anger, hatred, fear) affectation states or a negative mood. The above mentioned state is verbalized with speech formulas of a quarrel, cursing or threats. In paroemia fund of the Ukrainians there are many units are aimed at criticizing negative activities, verbalization of some irony, indirect expression of admonition, warning, recommendations, emphasis on traditions, religious bans, and moral imperatives. The form of an indirect communication, euphemism-phrases is used as well as vulgarisms peculiar to modelling of a negative communication. As it can be seen people's consciousness reflects the knowledge of psychology, laws and rules of a successful communication. All these aspects are described, formulated and characterized in the sphere of the modern humanities.

Perspective

The perspective is determined by the necessity to single out the peculiarities of modeling of paroemia formulas that concern the specificity of verbalization of the negative emotions and states in Ukrainian, Russian and English linguistic cultures.

Research highlights

► The scientific research is focused on the analysis of the communicative laws represented by means of cursings in which the speech formulas and models of communicative tactics have been fixed and realized by the representatives of a certain linguistic culture in the aspect of actualization of negative emotions, states, feelings to verbalize threats, quarrels taking into account a national character of a certain linguistic culture.

Keywords: linguistic culture, communicative space, speech formula, cursing, threats, quarrels, negative estimation, national character.

References

- Kosmeda T. A. (2010). *Komunikatyvnyy kodeks ukrayintsiv u paremiyakh*. Drohobych: Kolo.
- Kosmeda, T. A. (2010). Komunikatyvna kompetentsiya Ivana Franka ta osoblyvosti yoho rytoryky. *Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volya materialy Mizhnarodnoho naukovooho konhresu, prysvyachenoho 150-richchyu vid dnya narodzhennya Ivana Franka*, 2, 73-85. L'viv: Vydavnychyy tsestr L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka.
- Slipets'ka, V. D. (2011). Proklyattya yak zasib reprezentatsiyi nehatyvnoyi komunikatsiyi. *Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody*, 32, 236-241. Kharkiv.
- Slipets'ka, V. D. (2013). Vyyav nehatyvnykh emotsiy v ukrayins'kiy, rosiys'kiy i anhliys'kiy linhvokul'turakh: movlennyevyy zhanr poklyattya. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 195-200. Poznan': Vydnychyy tsestr Poznan's'koho universytetu imeni Adama Mitskevycha.
- Shahovskij, V. I. (2008). *Lingvisticheskaja teorija jemocij*. M.: Gnozis.
- Shahovskij, V. I. (2010). *Jemocii: dolingvistika, lingvistika, lingvokul'turologija*. M.: Knizhnyj dom LIBROKOM.
- Shkic'ka, I. Ju. (2012). *Manipuljativni taktiki pozitivu: lingvistichnij aspekt*. K.: Vidavnychij dim Dmitra Burago.

Sources and Abbreviations

Halyts'ko-rus'ki narodni prypovidky, (2006). *Halyts'ko-rus'ki narodni prypovidky: u 3 tt*. L'viv: VTs LNU im. I. Franka.

Correspondence: vslipetska@ukr.net

Vitae

Vira D. Slipetska is Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Germanic Languages and Translation Studies in Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, the Deputy Dean. Her research areas include pragmalinguistics, linguistics of emotions and linguoculturology.

PROBLEM OF ADEQUATE TRANSLATION OF CONTRACTS

Olha Sytenko

Humanitarian Department, Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University', Horlivka, Donetsk region, Ukraine

Available 26 September 2013.

Abstract

Relevance

The problem of the adequate translation of business legal documentation is becoming an acute problem of modern society of nowadays. Due to the expansion and integration of international relations, development of international business partnership business people in our country need specialists can handle with the English language as a language of international cooperation used for written documents. The official business language differs from other styles of any language, mostly because of the specific character of its functional usage. The language of business documents is regulated lexically, grammatically and syntactically which is predetermined by functional peculiarities of the official business style.

Purpose

The purpose of the analysis is to establish the main peculiarities of the language of business documents, i. e. contracts and the ways of their rendering from source language into English.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) determination of characteristic features of functional business style; 2) investigation of peculiarities of contracts as the type of business legal documentation; 3) analysis of lexical, grammatical and syntactical distinguishing marks of contracts; 4) establishment of the methods, techniques of qualitative, adequate and competent translation.

Novelty

The novelty of the analysis is defined with synthesis of theoretical and applied studies of the language of official business documents, i. e. contracts, the ways of providing qualitative, adequate and competent translation.

Theoretical value

The theoretical value of the analysis lies in the measures of functional stylistics. The determination of differential features of the language of business documentation is very important for the development of the theory of functional stylistics.

Practical value

Theoretical studies contribute to the practical importance of the proposed research, which may be used in functional stylistics, sociolinguistics, cultural, linguistic, psycholinguistic, sociological and other studies, as well as developments in the application of practical translation skills of business documentation.

Conclusion

The theory of functional stylistics including studies of the peculiarities of translation of business documentation is generally replenished with new methods, techniques and research methods. The study and analysis of language features of business documentation proves the

necessity of acute current investigation of this aspect in the modern world.

Perspective

The problem of the adequate translation of business documentation, its theoretical understanding and practical realization requires the coverage of different aspects of functional stylistics and establishing its differential traits with its active and passive discover which determine the future research.

Research highlights

► The article deals with one of the most complex and complicated professional translation types – business and legal translation; here contracts are under consideration. ► It summarizes functional features of an official style of language, investigates peculiarities of translation of contracts, their functional, structural, semantic, grammatical and syntactic aspects.

Keywords: legal documentation, contract, legal terms, qualitative and competent translation, lexical perception, foreign text conventions.

References

- Arnol'd, I. V. (1991). *Osnovy nauchnyh issledovanij v lingvistike*. Moskva: Vyssh. shk.
- Izrailevich, E. E. (1964). *Uchebnik kommercheskoj korrespondencii i dokumentacii na anglijskom jazyke*. Moskva.
- Komissarov, V. N. (2000). *Obshhaja teorija perevoda*. Moskva: CheRo, sovместno s "Jurajt".
- Kostomarov, V. G. (1971). *Russkij jazyk na gazetnoj pološe*. Moskva: Izd-vo MGU.
- Ozhegov, S. I. (1993). *Slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Russkij jazyk.
- Chudinov, A. N. (1910). *Slovar' inostrannyh slov, voshedshih v sostav russkogo jazyka*. SPb.: Izdanie V. I. Gubinskogo.
- Shvejcer, A. D. (1973). *Perevod i lingvistika*. Moskva: Voenizdat.
- Galperin, L. R. (1981). *Stylistics*. Moscow: Higher School Publishing House.
- Kukhareno, V. A. (1986). *A Book of Practice in Stylistics*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Longman Dictionary of Contemporary English, (2009). *Longman Dictionary of Contemporary English*. Edinburgh: Pearson Educated Limited.
- Picket, J. P. (2000). *American Heritage Dictionary of the English Language*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- Whitehall, H. (1956). *Structural Essentials of English*. New York.

Correspondence: sytenko78@mail.ru

Vitae

Olha O. Sytenko, Doctor of Philosophy, Associate Professor at Humanitarian Department in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University'. Her areas of research interests include comparative linguistics, functional linguistics and text linguistics.

REFERENTIAL SEMANTICS OF THE DEMONSTRATIVE PRONOUN ЦЕЙ AS A COMPONENT OF THE NOMINAL GROUP

Natalia Teslenko

Department of the Humanities and Social Disciplines, Donetsk Branch of the Ukrainian State University of Finance and International Trade, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 20 September 2013.

Abstract

Relevance

In the current studies in linguistics the pronoun has controversial often opposite definitions. The study of its semantics or separate functions of this lexical unit will allow to distinguish the common characteristics of the pronoun as a class or a group, on the one hand, and, on the other hand, to expand the knowledge about the ways of the pronoun's realization in speech aimed at studying language in terms of different linguistic theories, both referential and cognitive ones.

The semantics of the pronoun in different aspects was studied by such scholars as I.P. Vykhovanets, L.N. Synelnykova, V.M. Ozhogan, I.A. Sternin, O.V. Kravchenko, etc. A.P. Zahnitko, and M.Ya. Plyushch focused their attention on some peculiarities of this class of words.

Purpose

The present article deals with the interaction of semantic components of the pronoun *уеї* in the nominal group aimed at realization of its meaning in the context by means of paradigmatic and syntagmatic relations.

Tasks

It is quite obvious there is a determination of the main task, namely: analysis of paradigmatic and syntagmatic relations composing the classification of these relations as frames according to semantic and morphological characteristics of the elements of textual constructions.

Novelty

Novelty of the paper is the study of functioning of the pronoun *уеї* in the text based on the referential-cognitive approach to the textual constructions' analysis.

Theoretical value

Theoretical value of the article is that the principles of the object definiteness of the pronoun *уеї* are formulated, the conception of object definiteness is offered, and the possibility of the textual material analysis based on the cognitive approach to the understanding of the semantic peculiarities of the pronoun *уеї* use is suggested.

Practical value

Practical value is motivated by the fact that syntagmatic and paradigmatic relations in the constructions with the pronoun *уеї* as a component of the nominal group are analyzed; there distinguished two types of relations according to the type of the construction correlating with the pronoun (antecedent / quasi-antecedent). The first group comprises equivalence, synonymic, metaphoric, class-type relations, relations of indication and denomination and generalized-highlighting relations. In case the quasi-antecedent is present, the overlap of different types of relations and the non-direct correlation of the textual elements are observed, which form such frames as "situation – an element of the situation", "the object (combined) – the possible object", "the whole object – its part", "situation – the name of the situation".

Conclusion

The category of definiteness represented in the text with the help of the pronoun *уеї* is characterized by the object definiteness that requires the object categorization of action, quality of action, generalized object notion. The definiteness is not random; it depends on the absolutely obvious factors of the textual structure. These factors are the present relations, which are analyzed in the article according to the semantic and morphologic characteristics of its components.

Perspective

The use of the pronoun *уеї* as a component of the nominal group covers only the part of the semantic frame relations. The pronoun *уеї* requires the further study, especially the problem of its controversial categorization in case of its independent use.

Research highlights

► The article analyses a means of realization of the demonstrative pronoun *уеї* as a component of the nominal group. ► The way of textual definiteness formation is defined as well as semantic components of the pronoun *уеї* in case it is used in the nominal group based on

syntagmatic and paradigmatic relations. ► According to the microtopics distinguished, the types of relations in the frame, which form the referential meaning of the pronoun, are presented

Keywords: anaphoric relation, deixis, semantic components of a pronoun, linear component, vertical component, object definiteness, frame relations, the definite reference of the pronoun *уеї*.

References

Vykhovanets', I. R. (1988). *Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti*. K.: Naukova dumka.

Zahnitko, A. P. (2006). *Suchasni linhvistychni teoriiy: Monohrafiya*. Donets'k: DonNU.

Kibrik, A. A. Dejksis. *Onlajn jenciklopedija Krugosvet. E-portal: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DEKSIS.html*

Kravchenko, A. V. (2001). *Znak, znachenie, znanie. Ocherk kognitivnoj filosofii jazyka*. Irkutsk: Izdanie OGUP.

Kravchenko A. V. (2003). Fenomenologija i kognicija v semantike russkogo jeto. *Sbornik dokladov Mezhdunarodnoj konferencii [«Kognitivnoe modelirovanie v lingvistike»], (September 1-7, 2003), 229-237*. Varna.

Kibrik, A. E. & Narin'jani, A. S. (1987). *Modelirovanie jazykovej dejatel'nosti v intellektual'nyh sistemah*. M.: Nauka.

Plyushch, M.Ya. (1997). Referentsiyni aspekty semantyky zaymennykiv. *Problemnii pytannya syntaksysu: [zb. st. ChDU]*, 3-6. Chernivtsi.

Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediya*. Poltava: Dovkillya-K.

Sternin, I. A. (1997). K probleme dejkticheskikh funkcij slova: *Avtoref. ... kand. filol. nauk*. M.

Sources and Abbreviations

Antonenko-Davydovych, B. (1960). Slovo materi.

<http://www.ukrplib.com.ua/books/printzip.php?id=1&bookid=1>

Bahryanyy, I. (1950). Sad Het-symans'kyy. *E-portal: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printthebook.php?id=3&bookid=4>*

Bahryanyy, I. (1953). Ohnenne kolo. *E-portal: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printthebook.php?id=3&bookid=2>*

Bilyk, I. (1972). Mech Areya. *E-portal:*

<http://ukrplib.com.ua/books/printzip.php?bookid=1&id=7>

Vynnychenko, V. (1925). Sonyachna mashyna. *E-portal:*

<http://ukrplib.com.ua/books/printzip.php?id=123&bookid=9>

Ivanenko, O. (1977). Mariya. *E-portal:*

<http://www.ukrplib.com.ua/books/printzip.php?bookid=0&id=45>.

Ivanychuk, R. (1968). Mal'vy. *E-portal: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printzip.php?id=46&bookid=0>*

Zahrebel'nyy, P. (1975) Yevpraksiya. *E-portal:*

<http://www.ukrplib.com.ua/books/printzip.php?id=131&bookid=5>

Pidmohyl'nyy, V. (1919). Vanya. *E-portal:*

<http://www.ukrclassic.com.ua/katalog/p/pidmogilnij-valer-yan/452-valer-yan-pidmogilnij-tvori>.

Shevchuk, V. (1983). Dim na hori. *E-portal: <http://www.ukrplib.com.ua/books/printzip.php?id=97&bookid=0>*

Correspondence: n-teslenko@mail.ru

Vitae

Natalia O. Teslenko is Candidate of Philology, Teacher of Department of the Humanities and Social Disciplines in Donetsk Branch of the Ukrainian State University of Finance and International

Trade. Her area of research interests includes referential theory of meaning and cognitive linguistics.

CONCEPTUAL DIMENSIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS

Olena Vazhenina

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 27 September 2013.

Abstract

Relevance

Despite the generally publications problems of semantics and structure of phraseological units are still remain poorly understood. This is due to the topicality of the theme of the article. Even there is no a clear definition of such conventional linguistic unit. In linguistics more than twenty idiom definitions exist, but none of them has found general acceptance. Some scientists believe that the definition of phraseological units is as difficult as the definition of the word. Up today continues and attempts to define the categorical features of phraseological units. Not new in the domestic linguistics is the study of the author's phraseology. No less important today face a systemic study of phraseology individual writers on the basis of a holistic analysis of texts based on modern research techniques to study speech impacts on the structure and semantics as the implicit context in revealing the potential of idioms, ways of language usage of speech options and their communicative and functional properties in fiction.

Purpose

The purpose of the article is to research the conceptual dimensions of phraseological units.

Tasks

The main task is to establish differences between words and phraseology in the plane of the cultural background knowledge.

Conclusion

The study of phraseology from basic points outlined above reveals something in a new way to understand the phraseology of researchers. The author believes that the differences between words and phraseology lie in the plane of the cultural background knowledge. She proposes to understand an idiom as a text that formed within a particular national discourse, which is the expression of a particular mentality. A special use of the text (phraseological unit) helps to activate certain features of the language and eventually a special grammar and vocabulary specific rules. Therefore, phraseologism should not be taken as a word or combination of words, and thus, divide all idiom phrases and sentences. Each phraseological unit is a cultural text. Moreover, the idiom is the result of the process of interpreting reality, not the nomination. In author`s opinion, the word is a sign, and phraseologism is a symbol. If phraseologism put on a par with other tokens, you have to accept symbolic speech, or consider phraseologism as a sign that is not true. The word is a unit of language, whereas phraseological unit is a speech that may include language to the extent that is verbalized, expressed in words. Idiom is tangent to the original understanding, which defined in terms of its fundamental humanitarian tradition culture. The word is the basic knowledge of the subject.

Perspective

Conceptual dimensions of phraseological units discussed above make it possible to further study of the author's phraseology in domestic linguistics. The proposed approach will expand the range of research, to explore new and already known issue from a different perspective, and trace the dynamics of innovation processes in the field of phraseology, and change the focus of scientific

research, because language is not only communication tool but also a means of categorizing extralinguistic activities of person.

Research highlights

► The article deals with the study of the features of phraseological units of Ukrainian language in line with the new scientific paradigm. ► Activation of idiomatic studies in terms of national-cultural connotations, pragmatics and psycho-cognitive and ethno-cultural aspects are considered.

Keywords: phraseological unit, cultural background knowledge, cognitive linguistics.

References

- Artjomova, A. F. (2009). *Anglijskaja frazeologija: speckurs*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Babkin, A. M. (1970). *Russkaja frazeologija, ee razvitie i istochniki*. L.: Nauka.
- Berdnikova, T. A. (2000). O strukture i semantike frazeologicheskikh edinic s komponentom-somatizmom (na materiale arhangel's'kih govorov). *Jazyk, soznanie, kommunikacija: Sb. statej*, 12, 28-34. Moskva: Dialog-MGU.
- Dem'jankov, V. Z. (2008). *Interpretacija politicheskogo diskursa v SMI*, 374-393. Moskva: Akademicheskij projekt.
- Kubryakova, E. S. (2004). Ob ustanovkah kognitivnoj nauki i aktual'nih problemah kognitivnoj lingvistiki. *Voprosy kognitivnoj lingvistiki*, 2004, 1, 6-17.
- Kunin, A. V. (1970). *Anglijskaja frazeologija (teoreticheskij kurs)*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Lebedeva, L. A. (1999). Ustojchivye sravnenija russkogo jazika vo frazeologii i frazeografii. *Dis. ... d-ra filol. nauk*. Krasnodar.
- Rikjor, P. (2008). Konflikt interpretacij. *Očerki o germenевtike*. Moskva: Akademicheskij projekt.
- Serebrennikov, B. A. (1988). *Rol' chelovecheskogo faktora v jazyke: Jazyk i myshlenie*. Moskva: Nauka.
- Serio, P. (1999). Kak chitajut teksty vo Francii. Kvadratura smysla. *Francuzskaja shkola analiza diskursa*, 14-53. Moskva: Progress.
- Solodub, Ju. P. (1988). O semantiko-grammaticheskoj klassifikacii frazeologizmov. *Russkij jazyk v shkole*, 1988, 3, 58.
- Telija, V. N. (2007). Russkaja frazeologija. *Semanticheskij, pragmaticeskij i lingvokul'turologicheskij aspekt*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Uzhchenko, V. D. (2007). *Frazeolohiya suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. Kyiv: Znannya.

Correspondence: lingvist@telenet.dn.ua

Vitae

Olena H. Vazhenina is Senior Lecturer at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her research area includes Ukrainian phraseology.

SUBJECTS OF WISHES IN SPEECH ETIQUETTE OF UKRAINIANS AND LEZGINS: UNIVERSAL AND ETHNOCULTURAL

Elvira Vetrova

Department of Ukrainian Language, Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University', Horlivka, Donetsk region, Ukraine

Available 14 September 2013.

Abstract

Relevance

The relevance is determined by the need of the study of different types of cultures as reflected in a language, semantic and pragmatic analysis of texts in which the cultural priorities of a particular ethnic group are presented in the most condensed form, and the lack of scientific papers on a comparative study of Ukrainian and Lezgin speech etiquette, including wishes.

Purpose

The purpose of the analysis is to study the subjects of Ukrainian and Lezgin wishes, single out common and distinctive features of their realization in different linguocultures.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to determine the distinctive features of wishes as an etiquette unit; 2) to single out the universal and ethnocultural peculiarities of wishes in the speech etiquette of the Ukrainians and Lezgins; 3) to inquire into the reasons due to which there exist semantic and functional differences in wishes in different linguocultures.

Novelty

The paper is the first work in which the comparative analysis of Ukrainian and Lezgin wishes is presented; the influence of the sociocultural experience of the nation, its rituals, customs, communicative awareness peculiarities upon the speech etiquette formation has been studied; the dominant features of the communicative behavior of the linguocultures under analysis in the situation including wishes have been singled out.

Theoretical value

This paper is a contribution to the "language – individual – culture" problem solution, including the study of the national specificity of the communicative process, explained by the ethnocultural traditions; the development of the key problems of contrastive pragmatics, depending on cultural traditions, the theory of communication.

Practical value

The results of the study may be used in special courses on the problems of linguoculture, ethnolinguistics, intercultural communication, comparative linguistics, in lexicography and translation practice,

Conclusion

The undertaken analysis testifies the common subjects in Ukrainian and Lezgin wishes which are formed around such universal notions as health, longevity, happiness, child birth, goodness, welfare, peace that is explained by the universal nature of human thinking, the tendency to imaginative perception of the world, magic function of wishes in the past. The subjects are specifically realized in the speech etiquette of the languages under analysis which is explained by the sociocultural experience of the Ukrainians and Lezgins, their peculiar value systems.

Perspective

The perspective of the further studies is connected with the complex analysis of the speech etiquette of the Ukrainians and Lezgins in the comparative aspect.

Research highlights

► This article is devoted to the comparative study of subjects of wishes in the Ukrainian and Lezgin languages. ► The analysis has revealed that the Ukrainian and Lezgin wishes have common subjects which are formed taking into consideration such universal human values as health, longevity, welfare, good luck, birth, wealth, peace which testifies to their universal character. ► However, these subjects are specifically realized in the linguocultures under analysis and therefore marked by the local ethnic features, being a sort of empirical indicators of the national mentality.

Keywords: speech etiquette, wishes, subjects, health, welfare, longevity, wealth, birth, peace.

References

- Agapkina, T. A. & Vinogradova, L. N. (1994). Blagopozhelanie: Ritual i tekst. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor: Verovanija. Tekst. Ritual*, 168-207. M.: Nauka.
- Alhasova, D. N. (2010). Strukturno-semantičeskaja harakteristika jemocional'nyh konceptov v lezgin'skom i anglijskom jazykah. *Disc. ... kand. filol. nauk*. Mahachkala.
- Afanas'ev, A. N. (1865-1869). *Pojetičeskie vozzrenija slavjan na prirodu: Opyt sravnitel'nogo izučenija slavjanskich predanij i verovanij v svjazi s mifičeskimi skazanijami drugih rodstvennyh narodov: v 3-h t.* M.: "Sovremennyj pisatel".
- Balakaj, A. G. (2007). *Bud'te zdorovy vo vremeni i prostranstve*, 20-28. V. Novgorod: Izd-vo NGU.
- Gadzhiev, M. M. & Talibov, B. B. (1966). *Russko-lezgin'skij slovar'*. M.: Sovetskaja jenciklopedija.
- Ganieva, A. M. (2004). *Očerki ustno-pojetičeskogo tvorčestva lezgin*. M.: Nauka.
- Grebenshnikova, N. S. (2004). *Istorija russkogo privetstvija (na vostočnoslavjanskom fone)*. Grodno: GrGU.
- Gjul'magomedov, A. G. (2004). *Slovar' lezgin'skogo jazyka*. Mahachkala: IPC DGU.
- Hrinchenko, B. D. (1994). *Slovyk ukrajins'koyi movy: v 4-h t.* K.: Naukova dumka.
- Maslova, V. A. (2008). *Sovremennye napravlenija v lingvistike*. M.: Izd. centr "Akademija".
- Ukrayins'ki prykazky, prysliv"ya i take inshe, (1993). *Ukrayins'ki prykazky, prysliv"ya i take inshe*. K.: Lybid'.
- SUM, (1970-1980). *Slovyk ukrajins'koyi movy: v 11-ty t.* K.: Nauk. dumka.
- SS, (1997). *Slovyk symboliv*. K.: Redaktsiya chasopysu "Narodoznavstvo".
- Sreznevskyy, I. I. (1893). *Materialy dlya slovyka davn'orus'koyi movy po pys'movykh pam"yatnykakh*. V 3-h t. SPb, 1.
- Triandis, G. (2007). *Kul'tura i social'noe povedenie*. M.: Forum.
- Tajlor, Je. (1989). *Pervobytnaja kul'tura*. M.: Politizdat.
- Fasmer, M. (1967). *Jetimologičeskij slovar' russkogo jazyka: v 4-h t., 2-e izd. T. 2.* M.: Progress.
- Chernyh, P. Ja. (2002). *Istoriko-jetimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka: v 2-h t.* M.: Russkij jazyk.

Correspondence: vetrova-75@ukr.net

Vitae

Elvira S. Vetrova, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University'. Her areas of research interests include ethnolinguistics, comparative linguistics, linguoculturology, sociolinguistics, and intercultural communication problems.

THE GRAMMATICALIZATION PATHS (NEW PREPOSITIONS IN RUSSIAN LANGUAGE)

Ekaterina Vinogradova

Department of Russian as a Foreign Language for Humanities, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Moscow region, Russia

Available 27 September 2013.

Abstract**Relevance**

The research of grammaticalization within Russian prepositional system is a very actual problem, because it allows viewing the category very broad as including all the units serving a

formal, grammatical function simultaneously evaluating the stage of their grammaticalization. Thus new prepositions are revealed and attributed in the project "Slavic Prepositions in Synchrony and Diachrony Aspects: Morphology and Syntax".

Purpose

The purpose of the paper is to study paths and stages of grammaticalization within the prepositional field in Russian language. It also concerns with a new approach to functional parts of speech, particularly the prepositions.

Tasks

To achieve the objective it seems necessary to analyze Russian prepositional units in order to define their place on grammaticalization scale and to show the possible grammaticalization paths.

Novelty

The novelty of the paper is defined in synthesis of the grammaticalization theory implications and broad interpretation of prepositional units in Russian, which allows to analyze units serving grammar function and to define a degree of their grammaticalization.

Theoretical value

Theoretical value of the analysis corresponds with obscure problem of grammaticalization process within Russian prepositional system and with broadening of the modern views to prepositions as a category.

Practical value

Solving of above-mentioned theoretical problems has practical implications for lexicography, machine translation and Russian as a foreign language teaching. The units proved to be proper prepositions are suggested to be included in lexicography practice e. g. for dictionaries as new prepositional articles.

Conclusion

First of all, it has been pointed out that grammaticalization process is very active in Russian within prepositional system. We expect to find the same process in other semantic groups especially in the ones of somatic nouns. The conclusion can be transferred to Russian prepositions as a category – it is assumed to be a very rapidly replenished class. Second, on the basis of one grammaticalization path discussed in the paper we can identify the grammaticalization channels peculiar to prepositional unit and enlighten the active process in the sphere which is very significant for drawing attention to the considerable changes in Russian prepositions as a category. Third, our study has identified the grammaticalization level of 8 prepositional units in Russian language which allowed us to construct a grammaticalization scale for these units. It offers a great potential for analysis and synthesis of the items in question. The material of the paper thus has implications for Russian language as foreign studying, machine translation and lexicography practice.

Perspective

The problem of grammaticalization within Russian prepositional system requires future research concerning with the following topics: 1) a thorough study and description of Russian prepositional units, particularly the ones including somatic nouns; 2) a determination of their grammaticalization level in view of proper lexicographic interpretation; 3) a revealing and providing extra reliable means for distinguishing the grammaticalization stages.

Research highlights

► This paper attempts to apply the implications of the grammaticalization theory to the Russian prepositional system. ► Special attention is given to reconstruction of the grammaticalization path “noun → preposition” (example – evolution of Russian prepositional unit *лицом к лицу с кем-чем* ‘face to face with smth.-smb.’, ‘facing smb.-smth.’) and to design of a grammaticalization scale for 8 prepositional units including somatic noun *глаз* ‘eye’ on basis of their grammaticalization level determined.

Keywords: grammaticalization, grammaticalization path, grammaticalization scale, Russian preposition, prepositional unit, somatic noun.

References

- Vinogradova, Ye. N., & Chekalina, V. L. (2013). *Takiye raznyye glaza...* Predlozhnyye yedinity, vklyuchayushchiye leksemu *glaz/glaza* (zarisovki na materiale slavyanskikh yazykov). *Yazyk, soznaniye, kommunikatsiya*, 47, 103-122.
- Vsevolodova, M. V. (2011). K voprosu ob operatsionalnykh metodakh kategorizatsii predlozhnykh yedinity. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, 2, 103-135.
- Vsevolodova, M. V., & Kukushkina, O. V., & Polikarpov, A. A. (2013). *Russkiye predlogi i sredstva predlozhnogo tipa. Materialy k funktsionalno-grammaticheskomu opisaniyu realnogo upotrebleniya: Vvedeniye v obyektivnuyu grammatiku i leksikografiyu russkikh predlozhnykh yedinity*. M.: "Editorial URSS".
- Zahnitko, A. P., & Danyliuk, I. H., & Sytar, H. V., & Shchukina, I. A. (2007). *Slovník ukrajinských prymennykh*. Donetsk: TOV VKF "BAO".
- Kanyushkevich, M. I. (2008-2010). *Belaruskaya prynazožnki i ikh analagi. Gramatyka realnaga žyhyvannya. Materyyaly da složnika*. Grodna: GrDU.
- Konyushkevich, M. I. (2010). Somatizmy v funktsii predloga (K voprosu o granitsakh kategorii personalnosti). *Linhvistychni studiyi*, 20, 79-86.
- Podlesskaya, Rakhilina: Podlesskaya, V. I., & Rakhilina, Ye. V. (2000). "Litsom k litsu". *Logicheskij analiz yazyka: Yazyki prostranstv*, 98-107. M.: "Yazyki russkoy kultury".
- Slavyanskite, (2007). *Slavyanskite predlozi*. Veliko Trnovo: IVIS.
- Sheremetyeva, Ye. S. (2008). *Otymennyye relyativy sovremennogo russkogo yazyka. Semantiko-sintaksicheskiye etyudy*. Vladivostok: Izd vo Dalnevostochnogo un-ta.
- Shiganova, G. A. (2001). Sistema leksicheskikh i frazeologicheskikh predlogov v sovremennom russkom yazyke. *Dis. ... d-ra filol. nauk*. Chelyabinsk.
- Heine, B., & Kuteva, T. (2002). *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopper, P. J., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization (second edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehmann, Ch. (2002). Thoughts on grammaticalization: a programmatic sketch (second edition). *Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt (Heft 9)*. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität.
- Svorou, S. (1993). *The grammar of space* (Typological studies in language: Vol. 25). Amsterdam: John Benjamins.

Correspondence: katinko2007@yandex.ru

Vitae

Ekaterina N. Vinogradova, PhD in Linguistics, Associate Professor at Department of Russian as a Foreign Language for Humanities in Lomonosov Moscow State University. Her areas of research interests include Russian functional grammar: syntax, morphology, prepositional system and distance learning of Russian as a foreign language.

FACING THE PREPOSITIONS (PREPOSITIONAL UNITS IN THE RUSSIAN, BULGARIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES)**Ekaterina Vinogradova**

Department of Russian as a Foreign Language for Humanities, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Moscow region, Russia,

Hanna Sytar

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine,

Valeria Chekalina

Department of Russian as a Foreign Language for Humanities, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Moscow region, Russia

Available 29 September 2013.

Abstract

Relevance

The comparative analysis of Slavic prepositional units is an actual and up-to-date problem. The research identifies and explores the most relevant issues of correspondences between the languages through in-depth examination of the Slavic prepositional units.

Purpose

The purpose of the research is to present comparative analysis of Russian prepositional units with the noun "лицо" and their functional equivalents in Bulgarian and Ukrainian languages.

Tasks

In particular, our objectives in the present article are (1) to identify Russian prepositional units with the noun "лицо", (2) to find their equivalents in the Ukrainian and Bulgarian languages, (3) to find out correlations between them, (4) to determine the stages of their grammatization.

Novelty

The present study of Slavic prepositions is done as a part of an international linguistic project "Slavic Prepositions: Synchronic and Diachronic Analysis of Morphology and Syntax" that reveals new approaches in studying prepositional units.

Theoretical value

The results of the present research will contribute to the formation and development of an objective grammar of Slavic languages.

Practical value

The results of the comparative analysis of the prepositional units will allow to specify and to update the database of dictionaries, will help to make the translations from one language to another more accurate.

Conclusion

1. The prepositional units that have equivalents with the noun "лицо" in all the three compared languages are the following: *в лицо*_{1,2} *кого-чего/кому-чему*, *в лице* *кого-чего*, *лицом*_{1,2} *к кому-чему*, *перед лицом*_{1,2} *кого-чего*. The prepositional units that have equivalents with the noun "лицо" only in Russian and Ukrainian are *перед лицо* *кого-чего*, *с каким лицом – с лицом* *кого-чего*, *с лицом* *кого-чего – с лицами* *кого-чего*. Different prepositional units that function as the equivalents are found for the unit *от лица* *кого*. There are no Bulgarian and Ukrainian equivalents for the Russian prepositional unit *(не) к лицу*_{1,2} *кому что (делать)*.

2. The most grammatized are the prepositional units that form free elementary syntactic components (syntaxemes). Thus, we have identified the following prepositional units as free syntaxemes: *в лице* *кого-чего*, *от лица* *кого-чего*, *перед лицом*₁ *кого-чего* ('in the presence of'), *перед лицом*₂ *кого-чего* ('in conditions'), *лицом*₁ *к кому-чему* (location). The determined syntaxemes also have a rather advanced stage of grammatization: *(не) к лицу*₁ *кому что* ('become, suit'); *(не) к лицу*₂ *кому что (делать)* ('befit'). Due to the high degree of metaphorization the prepositional unit *лицом*₂ *к кому-чему* is also grammatized to a great extent. Consequently, all these units can be recommended to inclusion to the dictionaries as independent dictionary entries.

3. In the Russian language the noun "лицо" is polysemic. The most prepositional units with this noun are derived from the one with the meaning "the front part of the head". The prepositional units *в лице* *кого* and *от лица* *кого* are derived from the one with the meaning "an individual", "a person".

4. In the Ukrainian language prepositional units with the noun "лицо" include three lexical items:

(a) *обличчя* (the front part of the head): *в лице* – *в обличчя*, *перед лицом*_{1,2} – *перед обличчям*, *перед лице* – *перед обличчя*, *лицом к* – *обличчям до* (also registered *лицем до*), *с каким лицом* – *з яким обличчям*, *с лицом кого* – *з обличчям кого*;

(b) *особа* (a person, an individual), *от лица*, *в лице* – *в особі* (also registered *в образі*);

(c) *лице* (a borrowing from Russian = norm *обличчя*): *(не) к лицу* – *(не) до лица*, *лицом к* – *обличчям до* (and *лицем до*). In fact, the borrowing from Russian is mostly used in loan translations and idioms.

5. Russian prepositions *в лице* *кого* and *от лица* *кого* are converse terms. In Ukrainian and Bulgarian there is the only unit represented: *в особі* *кого* (Ukrainian), *в лицето на* *кого* (Bulgarian). As a converse term a prepositional unit with another lexical item functions: *від*, *від імені* *кого* (Ukrainian), *от името на* *кого* (Bulgarian).

6. Russian prepositions *перед лицом*₁ *кого-чего* ('in the presence of'), *перед лицом*₂ *кого-чего* ('in conditions') have literal equivalents in Ukrainian (*перед обличчям* *кого / чого*) and in Bulgarian (*пред лицето на* *кого*). However, in Russian and in the Ukrainian languages these prepositional units vary in their inner structure: it is possible to eliminate the noun "лицо" in the prepositional unit *перед лицом*₁ *кого-чего* ('in the presence of') without sacrificing grammatical and semantic integrity. For instance, *перед лицом свидетелей* – *перед свидетелями*. But such elimination is impossible for the unit *перед лицом*₂ *кого-чего* ('in conditions'). For example, *перед лицом угрозы войны* → **перед угрозой войны* (Russian), *перед обличчям небуття* → **перед небуттям* (Ukrainian). The possibility to eliminate the noun proves its subordinate function. Accordingly, we can assume that this prepositional unit has a very high degree of grammaticalization.

7. Prepositional units *лицом*₁ *к кому-чему* (location) and *лицом*₂ *к кому-чему* (direction) have the equivalents in Ukrainian (*обличчям / лицем до* *кого-чого*) and Bulgarian (*с лице* *към*) languages. In contrast to Russian and Ukrainian in the Bulgarian language there is a position for an optional quantitative specifier. For example, *Парцел земеделска земя с площ от 13 100 кв м, с лице 90 м към магистрала Ямбол-Елхово*. A Ukrainian borrowing from Russian *лицем до* *кого-чого* is used mostly in the idiomatic expressions: *лицем до села*, *лицем до виробництва*.

8. Russian prepositional units *с каким лицом* and *с лицом* *кого* have the equivalents only in the Ukrainian language: *з яким обличчям* and *з обличчям* *кого*.

9. It appeared that prepositional units that form determined syntaxemes (*(не) к лицу*₁ *кому что* ('becomes, suits'), *(не) к лицу*₂ *кому что (делать)* ('befits')) do not have prepositional equivalents in the Ukrainian and Bulgarian languages. Instead, in order to express the same meaning verbal structures are used: *насувати що кому*, *личити що кому* (Ukrainian), *това ви отива*; *това не ви отива*, *не ви прилича* (Bulgarian). Compare with the Russian *кому идет*, *подходит*, *пристало что*. However, we have registered a Ukrainian prepositional unit *до лица* (with a borrowing from Russian (*лице*) instead of Ukrainian *обличчя* or *особа*).

10. Prepositional units that form bound syntaxemes (*в лице*₁ *кому-чему (говорить)*, *в лицо*₂ *чему (смотреть)*) are registered in all the three languages (bulg. *в лицето на* *някого* (*казвам, говоря, изсмивам се*), *в лицето на* *кого* (*гледам*), укр. *в обличчя* *кому*, *в обличчя* *чому-чого* (*говорити, дивитися*)).

Perspective

The results of the study provide us with an extensive database that is to be used for further comparative analysis of Slavic prepositional units.

Research highlights

► The article presents comparative analysis of Russian prepositional units with the noun "лицо" and their functional equivalents in Bulgarian and Ukrainian languages. ► The present study identifies, distinguishes and describes the three types of correspondences between these units in the languages: (1) the prepositional units are the same in two or in all the three languages, (2) the prepositional units correspond with different prepositional units but with the same meaning, and

(3) the prepositional units correspond with non-prepositional units bearing the same meaning. ► These units are distinguished according to the stage of their grammaticalization. ► The forms in the late stage of grammaticalization are recommended to be included in the dictionaries as independent dictionary entries and be presented in class by language teachers as prepositions.

Keywords: Bulgarian language, comparative analyses, grammaticalization, preposition, prepositional unit, elementary syntax component (syntaxeme), preposition analogues, Russian language, somatism, Ukrainian language.

References

Vyrhan, I. O. & Pylyns'ka, M. M. (2000). *Rosiys'ko-ukrayins'kyj slovnyk stalykh vyraziv*. Kharkiv: Prapor.

Vsevolodova, M. V. (2003). K osnovanijam funkcional'no-kommunikativnoj grammatiki russkogo predloga. *Vestnik Moskovskogo un-ta, serija 9. Filologija*, #2, 17-59.

Vsevolodova, M. V. (2011). K voprosu ob operacional'nyh metodah kategorizacii predloznych edinic. *Vestnik Moskovskogo un-ta, serija 9. Filologija*, # 3, 103-135.

Vsevolodova, M. V. (2013). *Russkie predlogi i sredstva predlozhnogo tipa. Materialy k funkcional'no-grammaticheskomu opisaniju real'nogo upotreblenija: Vvedenie v ob'ektivnuju grammatiku i leksikografiju russkih predloznych edinic*. M.: URSS.

Gudkov, D. B. & Kovshova, M. L. (2007). *Telesnyj kod ruskoj kul'tury: materialy k slovarju*. M.: Gnozis.

Zahnitko, A. P. & Danylyuk, I. H. & Sytar, H. V. & Shchukina, I. A. (2007). *Slovnyk ukrayins'kykh pryymennykiv*. Donetsk: TOV VKF "BAO".

Kanyushkevich, M. I. (2008-2010). *BjelaruskiJa pryznazovniki i ih analagi. Gramatyka real'naga wzhyvannJa. Materyjaly da slownika*. Hrodna: HrDU.

Koshjeljev, A. (2008). *B'lgarsko-rusku rjechnuk. Cofuja: Nauka u uzkustvo*.

Lapushinskaja, N. O. (2007). Funkcionirovanie leksemy "lico" vo frazeologizmah russkogo, belorusskogo i zapadnogermanskih jazykov. *Lichnost' – slovo – socium: v 3 ch.*, 2, 136-141. Minsk: Parkus pljus.

Peshkovskij, A. M. (2010). *Ob'ektivnaja i normativnaja tochka zrenija na jazyk*. M.: Knizhnyj dom "Librokom".

Slavjanskite, (2007). *Slavjanskite predlozi. Veliko T"rnovo: Izd. IVIS*.

FSUM, (1999). *Frazeolohichnyj slovnyk ukrayins'koyi movy: V 2-kh kn*. K.: Naukova dumka.

Chukalov, S. K. (1981). *Russko-bolgarskij slovar'*. M.: Rus.jaz.

Bybee, J. (1994). *The Evolution of Gramma: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the world*. Chicago: University of Chicago Press.

Nevzorova, O. (2000). *Context-Dependent Mechanisms for Recognition of Semantic Role of a Word in the Sentence Mexico.E-portal: <http://www.cicling.org/2000/book/Nevzorova.pdf>*.

Correspondence: katinko2007@yandex.ru, mov@interdon.net, chekalina.valeria@gmail.com

Vitae

Ekaterina N. Vinogradova, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Russian as a Foreign Language for Humanities in Lomonosov Moscow State University. Her areas of research interests include Russian functional grammar: syntax, morphology, prepositional system and distance learning of Russian as a foreign language;

Hanna V. Sytar, Candidate of Philology, Associate Professor working for a doctoral degree at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her areas of research interests include functional linguistics, syntax, morphology, comparative linguistics and applied linguistics;

Valeria L. Chekalina, Candidate of Philology, Senior Lecturer at Department of Russian as a Foreign Language for Humanities in Lomonosov Moscow State University. Her areas of research interests include Russian functional grammar: syntax, morphology, prepositional system and distance learning of Russian as a foreign language.

THEORETICAL FRAMEWORK OF PERSONALITY LANGUAGE SEMANTICS REPRESENTATION STUDY

Natalia Yasakova

Department of Ukrainian Language, National University "Kyiv Mohyla Academy", Kyiv, Kyiv region, Ukraine

Available 19 September 2013.

Abstract

Relevance

As a result of polyphony of modern science grammatical the study of language phenomena requires a careful and reasoned substantiation the formation and the theoretical foundations of the study based on the achievements of numerous scientific papers executed not only within different approaches, but also a variety of disciplines. The exact identification of the ways and methods of linguistic analysis as well as drawing summarizing of basic ideas are very important in the study of the category of personality. It is not only will cause its full comprehension, but also to facilitate the removal of existing terminological confusion today. The analysis of the contemporary linguistic researches shows us the different understanding of the personality category not only because of its insufficient study. It causes also the difference of methodological research bases.

Purpose

The purpose of the article is to determine the theoretical frameworks of personality semantics representation study in Ukrainian language.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) to examine the ways of linguistic semantic categories analysis of in the contemporary linguistic researches on functional grammar, 2) to specify the meaning of such concepts as “semantic category” and “conceptual category”, and 3) to set out the main principles and stages of personality language semantics representation study in Ukrainian language.

Conclusion

Most relevant in modern grammar research direction from value to the form allows to identify ways of objectification thinking categories. In the study of means of linguistic expressing semantic category of personality it is necessary to clarify the conceptual foundations of the category as semantic invariant of the totality of values, to install the function range of variants and representants of categorical semantics, their rankings, analysis of functional specificity and interaction.

At the level of morphology and syntax representants of semantics of personality can be ordered in view of the ratio of categorical values and the linguistic means with grading by the level of the last explication of appropriate semantics and the frequency of their usage.

Perspective

The research principles may become a basis for detailed analysis of category of personality in Ukrainian language.

Research highlights

► The article sets out to provide the initial positions of the complex linguistic analyses of the semantic category of personality. ► It outlines the interpretation model for personality language semantics representation study in Ukrainian language.

Keywords: semantic category, conceptual category, personality, semantic invariant,

functional variant.

References

- Bahan, M. P. (2012). *Katehoriya zaperechennya v ukrayins'kiy movi: funktsional'no-semantychni ta etnolinhvistychni vyyavy*. Kyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho.
- Bondarko, A. V. (1971). *Grammaticheskaja kategorija i kontekst*. L.: Nauka.
- Bondarko, A. V. (1974). Ponjatijnye kategorii i jazykovye semanticheskie funkcii v grammatike. *Universalii i tipologicheskie issledovanija. Meshhaninovskie chtenija*, 54-79. M.: Nauka.
- Bondarko, A. V. (1978). *Grammaticheskoe znachenie i smysl*. L.: Nauka, Leningr. otdelenie.
- Bondarko, A. V. (1988). Metodologicheskie principy funkcional'noj grammatiki. *Metodologicheskie problemy jazykoznanija*, 88-106. K.: Nauk. dumka.
- Bondarko, A. V. (2002). Kategorii v sisteme funkcional'noj grammatiki. *Kommunikativno-smyslovye parametry grammatiki i teksta: Sbornik statej, posvjashhennyj jubileju Galiny Aleksandrovny Zolotovoj*, 15-21. M.: Editorial URSS.
- Bondarko, A. V. (2003). Invarianty i prototypy v sisteme funkcional'noj grammatiki. *Problemy funkcional'noj grammatiki: semanticheskaja invariantnost' / variativnost'*, 5-36. SPb.: Nauka.
- Vsevolodova, M. V. (2009). Polja, kategorii i koncepty v grammaticheskoy sisteme jazyka. *Voprosy jazykoznanija*, 2009, 3, 76-99.
- Espersen, O. (2002). *Filosofija grammatiki*. M.: Editorial URSS.
- Kobrina, N. A. (1978). Ponjatijnye kategorii i ih realizacija v jazyke. *Ponjatijnye kategorii i ih jazykovaja realizacija: mezhvuz. sb-k nauchn. trudov*, 40-49. L.: LGPI im. A. I. Gercena.
- Meshhaninov, I. I. (1978). *Chleny predlozhenija i chasti rechi*. L.: Nauka
- Mustajoki, A. (2006). *Teorija funkcional'nogo sintaksisa: ot semanticheskikh struktur k jazykovym sredstvam*. M.: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Piper, P. (2005). Semantichke kategorije u prostoju rechenici: sintaksichka semantika. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rechenica*, 575-982. Beograd : Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- TFG, (1991). *Teorija funkcional'noj grammatiki. Personal'nost'. Zalogovost'*. SPb.: Nauka.
- Hudjakov, A. A. (1999). Ponjatijnye kategorii kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovanija. *Aspekty lingvisticheskikh i metodologicheskikh issledovanij: sb. nach. tr.*, 3-13. Arhangel'sk: PGU im. M. V. Lomonosova.

Correspondence: yasakova@ukr.net

Vitae

Natalia Yu. Yasakova is Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language in National University "Kyiv Mohyla Academy". Her areas of research interests include categorical grammar of the Ukrainian literary language and semantic categories language representation.

THE LINGUISTIC CREATIVE POTENTIAL OF PERIPHERAL ELEMENTS OF FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF IRREALITY

Ganna Yemelyanenko

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 30 September 2013.

Abstract

Relevance

An important question appears about the implementation of the linguistic creative potential by different types of modalems and correlation of achievements of modern theoretical grammar with active processes of modern language, because language units reflect the knowledge by the subject of the environment. Traces of the features of the modality disclosure will allow to delineate the boundaries of such philosophical concepts as truth and reality more clearly. All expressed determines the relevance of the research topic.

Purpose

The purpose of the article is to characterize the linguistic creative potential of peripheral components of functional-semantic field of irreality.

Tasks

The goal led to the solution of such problems: 1) to determine which components of the functional-semantic field of irreality should be classified as the periphery of the proposed field, 2) to investigate the semantic and formal specificity of the functional-semantic field of irreality, and 3) to analyze the features expression of different types of peripheral modality of the functional-semantic field of irreality in texts of different types and different time slices.

Conclusion

Thus, the analysis of statistical data indicates existence of these trends: 1) in the literature of the 21st century tracks which transfer modal meaning were used less often; 2) in the modern artistic discourse syncretized functioning of modality types is observed more often.

The greatest linguistic creative potential is inherent in texts of artistic style. Overall units of any level of functional-semantic field can become the implementers of the linguistic creative potential. However, the supreme expression of the creativity is inherent in non-specialized methods of expressing modality irreality: the very fact of substitution of specialized language units with unspecialized – is an act of linguistic creativity.

Perspective

For the further investigation of the linguistic creative potential of functional-semantic field the thorough analysis of combining verbal means (grammatical and lexical modalities) with paraverbal (kreolizovani texts; texts generated in a multimedia communication environment, etc.) raises important.

Research highlights

► In the article the frame concerning the linguistic creativity as a new object of linguistic research has been viewed. ► The specific of the phenomenon and some regularities of realization of communicants` linguistic creative potential have been reflected. ► It is very important to investigate linguistic creativity in keeping with theory of actualization. ► The reason of such approach is necessary correlation of modern theoretic grammatical achievements with active processes which are in evidence in language.

Keywords: functional-semantic field of irreality, linguistic creativity, modality, hypothetic mood, imperative mood, optative mood, quasi-indicative mood.

References

- Alabuzhev, K. V. (2008). Aktualizatsiya estetychnoho potentsialu leksychnykh odynyts' u rosiys'kiy rok-poeziyi. *Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk.* Spets. "Rosiy's'ka mova". Kyiv.
- Vas'kiv, M. S. (2004). Hrafika yak kompozytsiynyy pryom uvyraznennya (Roman Ya. Olesicha "Na ozerakh vohni"). *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. I. Franka.* 16, 48-50.
- Zahnitko, A. P. (1996 a). *Ukrayins'kyy syntaksys.* Ch. I. K.: IZMN.
- Zahnitko, A. P. (1996 b). *Ukrayins'kyy syntaksys.* Ch. II. K.: IZMN.
- Zaloznjak, A. A. (2007). *Semantika kavychek.* M.: RGGU.

Il'chenko, V. I. (2003). Ekspresiya vlasnykh nazv yak zasib publitsystyky. *Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk.* Spets. 10.01.08 "Zhurnalistyka". Kyiv.

Kyselyuk, N. P. (2009). Verbal'ni ta neverbal'ni zasoby aktualizatsiyi emotsiynoho stanu radosti v khudozhn'omu dyskursi (na materialy anhlomovnoyi prozy XX-XXI stolit'). *Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk.* Spets. 10.02.04 "Hermans'ki movy". Kyiv.

Kuznyetsova, H. V. (2005). Kohnityvnyy analiz semantychnykh zrushen' u frazeolohichnykh odynytsyakh-zaholovkakh khudozhnykh tekstiv (na materialy suchasnoyi anhlomovnoyi prozy). *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu im. I. Franka.* 23, 158-163.

Petrova, N. E. (2006). "Obratnaja" perehodnost' sredi chastej rechi kak aktualizacija vnutrennej formy. *Kul'tura narodov Prichernomor'ja.* 92, 21-23.

Correspondence: kyrba-atu@rambler.ru

Vitae

Ganna V. Yemelyanenko is Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her research areas include paralinguistics, creative grammar, and text linguistics.

ON THE ISSUE OF THE PROBLEM OF ASPECTUAL SYSTEM OF SPANISH LANGUAGE IN COMPARISON WITH UKRAINIAN ONE

Elena Yevtushenko

Department of World Literature and Classical Philology, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 30 September 2013.

Abstract

Relevance

Learning aspectual features of verb is one of the urgent problems of modern linguistics. The presence of diametric views during the elucidation of the issues of the nature of form-creative processes of perfectivation and imperfectivation, criteria of boundary and unboundary verbs delimitation, principles of selection of methods of verbal action are explained by contradictory nature of type category in Modern Ukrainian and Spanish languages. The relevance of this study is caused by position of universality of the category of the aspect, which implies the need for a comprehensive study of the verbal aspectological paradigm, ways of realization of the verbal category of aspectuality and species characteristics of verbs in differently structured languages.

Purpose

The purpose of the article is to analyze species-tense forms of Ukrainian and Spanish verbs.

Task

The stated purpose makes it necessary resolving tasks as detection of matches (or statement of their lack) in the aspectual potential of species-tense forms of Ukrainian and Spanish verbs.

Conclusion

Ukrainian language belongs to the number of languages with a rich system of formation. The main tool of expressing grammatical meanings of Ukrainian verbs is affixation.

In Spanish language one of the core elements of the grammatical system is a system of impersonal (indeclinable, verbal-nominal) forms. It serves as a constant source of replenishment of species-tense system of Spanish verbs with new analytical forms, which arise from the participle, infinitive and gerund.

Perspective

The results of the study complement the existing in linguistics theoretical principles of the interaction of grammatical and lexical categories for denotation of categories of aspectuality and temporality of two distantly related languages. A new look at the functioning and expression of

these categories will promote the development of comparable semantics, typology and grammar of Ukrainian and Spanish languages.

Research highlights

► In this article the species-tense forms of Spanish and Ukrainian verbs are described. ► It is found that if in the Ukrainian language the aspectual value is displayed on the paradigmatic level with the help of grammatical category of the type, then in Spanish language, these values are realized primarily on the syntagmatic level, namely in context.

Keywords: verb, complete type, incomplete type, suffix, prefix, narrative structure, gerund, participle, infinitive.

References

- Vasil'eva-Shvede, O. K. & Stepanov, G. V. (1990). *Ispanskij jazyk: Teoreticheskaja grammatika: Morfologija i sintaksis chastej rechi*. M.: Vyssh. shk.
- Vykhovanets', I. R. (2004). *Teoretychna morfolohiya ukrajins'koyi movy*. K.: Pul'sary
- Maslov, Ju. S. (1965). *Sistema osnovnyh ponjatij i terminov slavjanskoj aspektologii*. L.: LGU.
- Narumov, B. P. (1980). *Nekotorye osobennosti romanskoj aspektologii*. Kalinin: KGU.
- Rusaniv'skyy, V. M. (1971). *Struktura ukrajins'koho diyeslova*. K.: Naukova dumka.
- Bello, A. & Cuervo, R. J. (1960). *Gramática de la lengua castellana*. Buenos Aires: Sopena Argentina.
- Gili y Gaya, S. (1968). *Curso superior de sintaxis española*. La Habana.
- Roca Pons, J. (1968). *Introducción a la gramática*. La Habana.

Sources and Abbreviations

- Bol'shoj ispansko-russkij slovar', (2005). *Bol'shoj ispansko-russkij slovar'*. M.: Rus. jaz.
- Nechuy-Levyts'kyy, I. (2001). *Kaydasheva sim"ya*. K.: Naukova dumka.
- Slovnyk ukrajins'koyi movy, (1970). *Slovnyk ukrajins'koyi movy (SUM)*. K.: Naukova dumka.
- Allende, I. (2009). *La suma de los días*. Barcelona: Novoprint.
- Gaite, C. M. (2011). *El cuarto de atrás*. Ediciones Siruela.
- Vázquez de Gey, E. (2012). *El sueño de la Maharani*. Barcelona: Black Print.

Correspondence: gavieta@mail.ru

Vitae

Elena V. Yevtushenko is Post-Graduate Student (specialty 10.02.17 – Comparative-historical and typological linguistics), Lecturer at Department of Roman languages in Donetsk National University. Her research area includes comparative-historical linguistics.

INDIVIDUAL VERBAL CHARACTERISTICS OF LANGUAGE PERSONALITY OF GERMAN CHANCELLORS

Inna Yushkovets

Department of Germanic Philology, Donetsk National University, Donetsk, Ukraine

Available 24 September 2013.

Abstract

Relevance

Special emphasis is put on the person who has power in politics, to personality in politics in researches that are devoted to studying political communication and political discourse.

Introduction of linguistic personality in communication research center was the progressive step towards the study of human activity, which causes its widespread popularity and relevance.

Purpose

The purpose of the paper is to establish and organize the individual verbal characteristics of German chancellors, which were caused by biography facts and personal qualities.

Tasks

Stated purpose determines the main task, in particular, the description of the individual methods of verbal communication of every German chancellor.

Conclusion

Individual verbal characteristics are representing themselves as special language means that capture cognitive, semiotic and motivational preferences of linguistic personality of German Chancellors, and that are determined by personal qualities/facts of biography and by historical events.

Perspective

Perspective of future research is to examine the individual verbal characteristics of political leaders of Ukraine and Germany in comparative aspect.

Research highlights

► The paper studies the speech expressivity tactic, which lets the politician express emotions and allows his self-expression. ► Depending on circumstances and emotional condition experienced, there can be rational and emotional evaluations. ► The specific feature of this tactic is its realization on the level of stylistic and syntactic means.

Keywords: political discourse, communicative tactic, language personality, speech expressivity, stylistic means, syntactic means.

References

- Arutjunova, N. D. (1981). Faktor adresata. *Izvestija AN SSSR. SLJa*, 40, 4, 356-367.
- Bessonova, L. E. (2007). *Novye lingvopolitologichesik issledovanija v Ukraine. Politicheskaja lingvistika*, (1) 21, 18-22. Ekaterinburg.
- Blakar, R. M. (1987). Jazyk kak instrument social'noj vlasti. *Jazyk v modelirovanii social'nogo vzaimodejstvija*, 88-125. M.
- Vezhbickaja, A. (2001). *Ponimanie kul'tur cherez posredstvo kljuchevyh slov*. M.
- Issers, O. P. (1996). Chto govoryat politiki, chtoby npravitsja svoemu narodu. *Vestnik Omskogo universiteta*, 1, 71-74.
- Karasik, V. I. (1992). Social'nyj status cheloveka v lingvisticheskom aspekte. "Ya", "subyekt", "individ" v paradigmakh sovremennogo yazykoznanija: *Sb. nauchno-analiticheskikh obzorov*, 47-85. M.
- Petrenko, D. A. (2007). Jazyk obshhestvenno-politicheskoy sfery i tradicii politicheskoy parlamentskoj rechi v Germanii. *Studia Germanica et Romanica: Inozemni movy. Zarubizhna literatura. Metodyka vykladannya*, 2 (11), 27-34. Donets'k: DonNU.
- Baring, G. & Schöllgen, A. (2002). *Kanzler, Krisen, Koalitionen*. Berlin: Siedler Verlag.
- Habermass, J. (1971). Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. *Habermass, J., Lukmann, N. Theorie der Gesellschaft oder Szialtechnologie*, 101-141. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Niehr, T. (2002). Kampf um Wörter? Sprachthenatisierung als strategische Argumente im politischen Meinungsstreit. *Politische Konzepte und verbale Strategien*, 85-105. Frankfurt am Main.
- Panagl, O., & Goebel, H., & Brix, E. (2001). *Der Mensch und seine Sprache(n)*. Böhlau Verlag Wien.

Correspondence: i.jushkovets@mail.ru

Vitae

Inna A. Yushkovets, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Germanic Philology in Donetsk National University. Field of interest is the discourse, in particular the political discourse of Germany.

COMPONENTS SYSTEM OF SPEECH ACT: FUNCTIONAL-STRUCTURAL MANIFESTATIONS

Anatoliy Zahnitko, Olga Levicheva

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Available 19 September 2013.

Abstract

Relevance

Communication process is not purely linguistic phenomenon, it is considered from the standpoint of psychology, communication theory, and semiotics. Communicative act, in turn, is a complex entity, the full value of which depends on both partners participating in verbal interaction, based on extralinguistic factors. A variety of communicative acts proves highly complex nature of any of them, just at first glance. Of course, a person is not required to follow strictly all the rules and regulations. However, their awareness is required; knowledge of important points can contribute to successful communication.

The relevance of the paper lies in the lack of development of a theory of speech acts and procedures describing communicative behavior of native speakers at this stage and insufficient level of analysis of the language of communication in order to achieve effective communication.

Purpose

The purpose of the article is overview of semantic components than is a prerequisite for modern communication studies.

Tasks

The declared purpose predetermines the necessity of decision of such tasks: 1) to clarify the terminology and theoretical apparatus of sentence as a semantic unit; 2) to delineate syntactic structures and semantic properties of sentence as linguistic units; 3) to identify the main semantic components of sentence (utterance); 4) to characterize a creative aspect of the sentence (statement).

Object

The object of the study is a communication as a process.

Subject

The subject of the study is an utterance as a process of interaction with in the communicative analysis.

Theoretical value

The theoretical value consists in a total attempt if to highlight the typical semantic components in sentence (utterance).

Practical value

The practical significance is that the results of the study can be used like a component of the effective communication process.

Conclusion

If words are a means of nomination, especially objects and phenomena, the sentence (expression) are a means expression of events. Events can also nominate with words, but only in the sentence (expression) event is reflected in the form structured by language as interactions and interrelations of objects and phenomena.

Perspective

Perspective of the study is comparing the semantic components of a sentence with the theory of speech acts by J. Searle, particularly in their structure: locution, illocution, and perlocution. Denotative, significative and communicative components where the first two components are nucleate also may be correlated with the structure of speech acts.

Research highlights

► The features of syntactic semantics of a sentence with tracing features of its denotative and significative values are characterized, patterns of expression of sentence referential semantics are set, the status of communicative and pragmatic meaning of a sentence are determined. ► The dynamics of the basic concepts of syntactic semantics and correlation of syntactic semantics of a sentence with its lexical content is detected.

Keywords: proposition, syntactic meaning, syntactic form, denotative meaning, significative meaning, pragmatic meaning, speech act.

References

- Alefirenko, N. F. (2005). *Spornye problemy semantiki*. M.: Gnozis.
- Vykhovanets', I. R. (1993). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Syntaksys*. K.: Lybid'.
- Gak, V. G. (2004). *Teoreticheskaja grammatika francuzskogo jazika*. M.: Dobrosvet.
- Zahnitko, A. P. (2001). *Teoretychna hramatyka ukrayins'koyi movy: Syntaksys*. Donetsk: DonNU.
- Kobozeva, I. M. (2007). *Lingvisticheskaja semantika*. M.: KomKniga.
- Novikov, A. I. (1999). *Smysl: 7 dihotomicheskikh priznakov. Teorija i praktika rechevyh issledovanij*. M., 68-82.
- Serl', Dzh. (1986). *Chto takoe rechevoj akt. Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Moskva, 17, 151-169.
- Shtern, I. B. (1998). *Vybrani topiky ta leksykon suchasnoyi linhvistyky*. Kyyv: ArtEK.

Correspondence: a.zahnitko@gmail.com, o.pavlovi4@gmail.com

Vitae

Anatolij P. Zahnitko, Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine, Head of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Dean of Philological Faculty in Donetsk National University. His areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics, categorical linguistics, lexicographic linguistics, and text linguistics;

Olga S. Levicheva is Post-Graduate Student, Assistant at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. Her research area includes the communicative linguistics of Modern Ukrainian language.

CONTRIBUTING AUTHORS

Olga Byessonova, Doctor of Philology, Professor, Head of Department of English Philology in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Valeria Chekalina, Candidate of Philology, Senior Lecturer at Department of Russian as a Foreign Language for Humanities in Lomonosov Moscow State University (Moscow, Moscow region, Russia).

Illya Danyliuk, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Vira Deyneka, Senior Lecturer at Department of Ukrainian Studies in Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Iryna Gerasymenko, Doctor of Philology, Assistant Professor, Head of Department of Linguistics and the Russian Language in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University' (Horlivka, Donetsk region, Ukraine).

Margaryta Goltvenytska, Post-Graduate Student at Department of Ukrainian Language in Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Kharkiv region, Ukraine).

Alina Guseva, Post-Graduate Student of Department of General Linguistics and History of Language in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Lubomira Hnatiuk, Candidate of Philology, Lecturer of communicative linguistics, Teacher of practical course of English at Department of Information Technologies and Communication in Pshemyshl Higher School of Computer Studies and Management (Pshemyshl, Podkarpackie Voivodeship, Poland).

Anna Karataeva, Post-Graduate Student of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Tetyana Karlova, Doctor of Philosophy, Teacher at Department of Foreign and Latin Languages in Donetsk National Medical University of Maxim Gorky (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Nataliya Karpenko, Candidate of Philology at Department of Philology, Translation and Lingual Communication in Academy of the Interior Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Kharkiv, Kharkiv region, Ukraine).

Maya Kirlash, Post-Graduate Student at Department of Translation and General Linguistics in Kirovograd Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University (Kirovograd, Kirovograd region, Ukraine).

Svitlana Kremzikova, Doctor of Philology, Professor, Head of Department of Roman Languages in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Olga Krynytska, Candidate of Philology, Teacher at Department of Linguistics in Ivano-Frankivsk National Medical University (Ivano-Frankivsk, Ivano-Frankivsk region, Ukraine).

Nataliya Kushch, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Literature in the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University' (Sloviansk, Donetsk region, Ukraine).

Czeslaw Lachur, Doctor of Philology, Professor at Department of Theory and Practice of Russian Language in Opole University (Opole, Opole Voivodeship, Poland).

Olga Levicheva, Post-Graduate Student, Assistant at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Maryna Mykhalchenko, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Journalism in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Oksana Orlenko, Post-Graduate Student of Department of General Linguistics in Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Lviv region, Ukraine).

Lyudmyla Ostrovska, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Studies in Donetsk State University of Management (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Halyna Palytsya, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of Department of Language and Intercultural Communication in Drohobych Ivan Franko National Pedagogical University (Drohobych, Lviv region, Ukraine).

Igor Protsenko, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Roman Languages in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Natalija Pyrlik, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of German Philology in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Oksana Putilina, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Vasil Ragavtsov, Doctor of Philology, Professor, Head of Department of Belarusian Language in Mogilev State A. Kulishov University (Mogilev, Mogilev region, Belarus)

Inna Sakharuk, Post-Graduate Student at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Khrystyna Shchepanska, Post-Graduate Student at Department of the Ukrainian Language in Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Lviv region, Ukraine).

Mykhailo Seniv, Doctor of Philology, Professor, Head of Department of World Literature and Classical Philology in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Vira Slipetska, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Germanic Languages and Translation Studies in Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, the Deputy Dean (Drohobych, L'viv Region, Ukraine).

Hanna Sytar, Candidate of Philology, Associate Professor working for a doctoral degree at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Olha Sytenko, Doctor of Philosophy, Associate Professor at Humanitarian Department in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University' (Horlivka, Donetsk region, Ukraine).

Natalia Teslenko, Candidate of Philology, Teacher of Department of the Humanities and Social Disciplines in Donetsk Branch of the Ukrainian State University of Finance and International Trade (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Olena Vazhenina, Senior Lecturer at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Elvira Vetrova, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language in Horlivka Institute of Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment 'Donbas State Pedagogical University' (Horlivka, Donetsk region, Ukraine).

Ekaterina Vinogradova, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Russian as a Foreign Language for Humanities in Lomonosov Moscow State University (Moscow, Moscow region, Russia).

Maya Vsevolodova, Doctor of Philology, Professor at the Department of Didactic Linguistics and Methods of Teaching Russian as a Foreign Language in Lomonosov Moscow State University (Moscow, Moscow region, Russia).

Natalia Yasakova, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language in National University "Kyiv Mohyla Academy" (Kyiv, Kyiv region, Ukraine).

Ganna Yemelyanenko, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Elena Yevtushenko, Post-Graduate Student, Lecturer at Department of Roman Languages in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Inna Yushkovets, Candidate of Philology, Associate Professor at Department of Germanic Philology in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

Anatoliy Zahnitko, Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine, Head of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Dean of Philological Faculty in Donetsk National University (Donetsk, Donetsk region, Ukraine).

SUBMISSION INFORMATION

The Editorial Team of the collection welcomes manuscripts from Doctors and Candidates of Philology, Post-Graduate Students and Lecturers. Contributions from all countries are invited. Language of publication is **ENGLISH**.

PLEASE, NOTE THAT we accept only submissions written in professional, high-quality English. If the language of the manuscript is not meets the requirements, the article is returned to the author for revision, and repeatedly it is accepted only with verification by qualified translator or translation agency.

The collection welcomes submissions of the highest quality that report theoretical and empirical linguistic research, that describe main trends and innovative processes in Ukrainian, English, German, French, Russian and other languages.

An electronic version of submissions should be sent to: o.l.putilina@gmail.com (with the reference “Linguistic Studies” in the subject).

In accordance with the Resolution of the Presidium of SAC of Ukraine from 01.15.2003 No 7-05/1 “About increase of requirements to special edition they were introduced to lists by SAC of Ukraine in” (Bulletin by SAC of Ukraine. – 2003. – No 1) a scientific paper is supposed to include the following issues:

- 1) setting of problem on the whole and its connection with important scientific or practical goals;
- 2) analysis of recent studies and publications in this direction that serve as a basis for an author`s research;
- 3) assignment the parts of the general problem considered in the submitted paper that have not been dealt with;
- 4) formulation of the purpose of the paper (setting of a task);
- 5) presentation of research with complete validation of obtained results;
- 6) conclusions and prospects of future search in this direction.

Articles which have not be in keeping with requirements by SAC of Ukraine and by International Scientometric Databases (ISD) should not take up.

Papers in *LS* is given in electronic version in word-processor Word 97-2000 for Windows 98-2000 in the format *.doc with two copies of printed text. Name of file (only in Roman script) must conform to author`s surname, for example: petrenko.doc. A size of the article is from 15000 quire symbols (with spaces) (Menu – Service – Statistics).

Parameters of a page are 2 cm (all of field on the page). Size of paper is A 4. A type is Times New Roman, 12 point, and “normal” (“ordinary”) style. **If you had made use of another type you have send it in a separate file.** Line spacing is 1.5. Indentation for a new line is 1 centimeter. The text is printed without division of words. The manuscript must be paginated with a pencil on reverse side.

On the first line in the right corner author`s name and surname typed in bold. There is an UDC-code (in ordinary script) on the second line in the left one. There is an article name on the next line (centred, in bold). An annotation is double-spaced in any other language, in particularly English (5-10 lines, in italics). It is followed by a set of keywords in italics, too. **FOR EXAMPLE:**

Anatoliy Zahnitko

УДК 81-116.3

**QUALIFYING AND CLASSIFYING SIGNS OF BILINGUALISM: ASPECTS,
TYPES, METHODS**

Qualifying features of bilingualism are considered, correlation of bilingualism with monolingualism, multilingualism, and diglossia are disclosed, the main methods and techniques for

the study of bilingualism to the definition of the basic models of the relation between matrix and guest languages are analyzed.

Keywords: bilingualism, language, multilingualism, diglossia, sociolinguistic portrait, comparative method, method of errors, introspective methods.

Body text follows the annotation one line on (in a center). Examples (lexemes, phrases, etc.) are typed in italics. References to the works mentioned in the text are enclosed in square braces [] and include author's surname, year of publication (perforce, pages), e.g. [Croft 1990], [Croft 1990: 22] or:

"...in the work of Z. Vendler" [Vendler 1972].

"One more group consists of multi-component lexical units «compounds of syntactical type" [Карощук 1977: 51].

Please, distinguish between a dash (–) and a hyphen (-): difference is scale and presence of spaces before and after dash. Abbreviations *i. e.*, *e. g.*, *p. t. o.*, *XVIth c.*, initials on surnames (for example, *R.J. Watts*) are typed with indissoluble space (keys Ctrl+Shift+space-bar are pressed on simultaneously).

Comments are made in automatic (Inset – Comments).

If diagrams are given in the article it must be grouped (Appearance – Instrument panel – Drawing – Option of object. Keeping the key “Option of object”, it's necessary objects that have be connected in a group to earmark and to press on the key “Operations” on the panel “Drawing” and to choose the command “To group”).

Submissions are supplied with **References** and **Sources and Abbreviations** – works referred to in the body of a paper (8 sources and more) – which follow the text and arranged in the alphabetical order on separate lines in accordance with **State Standard (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; http://www.ukrbook.net/bib_zap.html#el_vyd)**. The heading **References** (**not less than 8 positions but no more than 1.5 pages of the text**) is in bold and centred. PATTERN:

References

Вихованець, Городенська 2004: Вихованець, І.Р., Городенська, К.Г. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець (ред.). – К. : Університетське видавництво "Пульсари", 2004. – 398 с. – (Академічна граматики української мови). – Бібліогр. : с. 391-398. – 2000 пр. – ISBN 966-7671-60-7.

Алефіренко 1988: Алефіренко, М.Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики [Текст] / М. Ф. Алефіренко // Мовознавство. – 1988. – № 5. – С. 35-41. – Бібліогр. : с. 41.

Данилюк 2006: Данилюк, І.Г. Синкретизм у системі частин мови [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

Jespersen 1922: Jespersen, O. Language : Its Nature and Development [Hardcover] [Text] / O. Jespersen. – New York : H. Holt Publishing, 1922. – Access mode : URL : http://www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt. – Title from the screen.

Millward, Hayes 2011: Millward, C.M., Hayes, M. A Biography of the English Language [Text] / C. M. Millward, M. Hayes. – Boston : Cengage Learning, 2011. – 478 pp. – ISBN-13: 978-0-495-90641-4

Sproat 1985: Sproat, R. Welsh Syntax and VSO Structure [Text] / R. Sproat // Natural Language and Linguistic Theory. – Vol. 3. – 1985. – Pp. 173-216.

Sources and Abbreviations is on the next line (centred, in bold). PATTERN:

Sources and Abbreviations

Жуковський 2010: Жуковський, С. Цвітуть абрикоси [Текст] / С. Жуковський. – К. : "Український письменник", 2010. – 142 с.

Tolkien 1993: Tolkien, J.R.R. The Fellowship of the Ring (being the first part of The Lord of the Rings) [Text] / J. R. R. Tolkien. – London : Harper Collins Publishers, 1993. – 535 pp.

Ukrainian annotation is finished the publication (it is not more of 10 lines, in italics). It is given on the next line after **References**: author's name and surname, a name of an article, a text of annotation, keywords as in **THE SAMPLE** below:

Анатолій Загнітко

Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи

Розглянуто кваліфікаційні ознаки білінгвізму, з'ясовано співвідношення білінгвізму з монолінгвізмом, полілінгвізмом, диглосією, схарактеризовано основні аспекти вивчення білінгвізму, проаналізовано основні методи і методики дослідження білінгвізму з виявом основних моделей співвідношення матричної і гостьової мови.

Ключові слова: білінгвізм, мова, мовлення, полілінгвізм, диглосія, соціолінгвістичний портрет, контрастивний метод, метод помилок, інтроспективні методи.

The author(s) of submission have to provide **ENGLISH ABSTRACT** which is supposed to include the following issues on separate lines: an article name (in bold); author's name and surname (in bold); department / section, institution / organization, city, region / province, country (in ordinary script); relevance (the titles typed in bold and body text – in ordinary script for this issue and next); purpose; tasks; conclusion; perspective; annotation; keywords; references, sources (in ordinary script); e-mail. Vitae is finished the abstract. It includes author's full name, degree, position, current employment place (for Post-Graduate Students it's necessary a specialty), private address, telephones, e-mail and research areas (in ordinary script).

An abstract should be provided in a separate file in a format *.doc. A name of file (in Roman script) must be consisted of author's surname and the word "referat" and Shift+hyphen between them, e.g.: petrenko_referat.doc. It's necessary to given a printout with information of author (on a separate page).

FOR EXAMPLE:

QUALIFYING AND CLASSIFYING SIGNS OF BILINGUALISM: ASPECTS, TYPES, METHODS

Anatoliy Zahnitko

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Abstract

Relevance

The research of bilingualism is an actual problem of modern linguistics because of active promotion of its exhibitions that are not equable and increase in the burden of functional in various sectors of society, as well as the formation of planes active / passive bilingualism with different spectral distributions in frames nationality, particular social groups. Generalization of conceptual and terminological developments in bilingualism allows to develop the models that apply their application.

Purpose

The purpose of the analysis is to establish qualifying and classifying features of the bilingualism with classifications of aspects of the bilingualism study.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) determination of characteristic bilingual signs; 2) disclosure of the correlation matrix and guest languages in bilingualism; 3) the clarification of aspects of studying of the bilingualism; 4) establishment of basic types of bilingualism; 5) description of methods, techniques and methods of the study of bilingualism.

Conclusion

The theory of bilingualism including bilingual studies is generally replenished with new methods, techniques and research methods of bilingual situations, bilingual skills in statics and dynamics. The analysis of language patterns of study requires methods that are considered as switching codes and so on.

Perspective

The problem of bilingualism, its theoretical understanding and practical expression requires the coverage of different aspects and establishing of spatial fillings of bilingualism with its active and passive discover that determine the future research.

Annotation

Qualifying features of bilingualism are considered. Correlation of bilingualism with monolingualism, multilingualism, and diglossia are disclosed. The main methods and techniques for the study of bilingualism to the definition of the basic models of the relation between matrix and guest languages are analyzed.

Keywords: bilingualism, language, multilingualism, diglossia, sociolinguistic portrait, comparative method, method of errors, introspective methods.

References

Бодуэн дэ Куртенэ 2004: Бодуэн дэ Куртенэ, И.А. Введение в языковедение [Текст] / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – [6-е изд.]. – М. : УРСС, 2004. – 222 с.

Дешериев 1983: Дешериев, Ю.Д. Социолингвистические проблемы функционирования системы массовой коммуникации в СССР [Текст] / Ю. Д. Дешериев // Язык в развитом социалистическом обществе. – М. : Наука, 1983. – 256 с.

Жлуктенко 1974: Жлуктенко, Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия [Текст] / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища шк., 1974. – 176 с.

Загнітко 2007: Загнітко, А. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія [Текст]. – Вид. 2-ге, випр. і доп. / А. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 219 с.

Мова і мовознавство 2007: Мова і мовознавство в духовному житті суспільства : монографія [Текст]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – 352 с.

Серебренников 1970: Серебренников, Б.А. Общее языкознание : Формы существования, функции, история языка [Текст] / [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М. : Наука, 1970. – 597 с.

Швейцер 1976: Швейцер, А.Д. Современная социолингвистика : Теория, проблемы, методы [Текст] / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1976. – 175 с.

Dixon 1977: Dixon, R.M.W. The Rise and Fall of Languages [Text] / R. M. W. Dixon. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – 296 pp.

Correspondence: a.zagnitko@gmail.com

Vitae

Anatoliy P. Zahnitko is Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine, Head of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. His areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics, categorical linguistics, lexicographic linguistics, and text linguistics.

The author(s) of submission are requested to provide **contact details IN ENGLISH** including their full names, degree, position, current employment place, private address, telephones, e-mail and research areas. This information should be provide in a separate file in a format *.doc. A name of file (in Roman script) must be consisted of author's surname and the word "vidomosti" and Shift+hyphen between them, e.g.: petrenko_vidomosti.doc. It's necessary to give a printout with information of author (on a separate page).

A review by Doctor of Philology is mandatory for all submissions.

Contributions go **dounle-blind peer reviewed** (neither the authors nor the reviewers do not know each other) by the experts in the field from editorial team, editorial council or editorial board

and regardless of their length will **be held to the same standards of translation, technical and presentation quality, and requirements by ISD**. The article may be sent back to the author for further revision or rejected. In this case the manuscript is not returned to the author.

Editorial Team has the right to reject articles that do not meet international standards to publications in scientific periodicals registered with ISD.

Editors is not overwritten to any authors or readers.

Authors are requested to follow the ethical guidelines for research set forth by their academic institutions.

Articles which do not meet requirements are not taken for publishing.

Rights, obligations, permissions and liability of the parties are spelled out on the official Website of *LS* (<http://www.linguisticstudies.org/>) in sections "Permissions" and "Privacy Policy".

More information about the Collection is available at Website of Department of Ukraine Language and Applied Linguistics: <http://www.pldonnu.pp.ua/> and at Website of Philological Faculty of Donetsk National University: <http://phil.donnu.edu.ua/>.

Editorial Team is not responsible for the information posted on other Websites.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Редакція збірника запрошує до співпраці докторів і кандидатів філологічних наук, аспірантів і викладачів. Приймаються матеріали з усіх країн світу. Мова публікацій – **АНГЛІЙСЬКА**.

ЗВЕРТАЄМО ВАШУ УВАГУ НА ТЕ, ЩО до друку приймаються тільки статті, написані високоякісною, професійною англійською. Якщо мова статті не відповідає заявленим вимогам, стаття повертається авторові на доопрацювання і повторно приймається тільки з підтвердженням якості перекладу кваліфікованим перекладачем або бюро перекладів.

До друку приймаються ретельно вичитані матеріали, що не були опубліковані раніше і які демонструють результати здійсненого теоретичного та емпіричного лінгвістичного дослідження, присвяченого основним тенденціям та інноваційним процесам в англійській, німецькій, французькій, українській, російській та інших мовах світу.

Електронний варіант матеріалів просимо надсилати на адресу: o.l.putilina@gmail.com (тема: Лінгвістичні студії).

Відповідно до Постанови президії ДАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» (Бюлетень ВАК України. – 2003. – № 1) наукова стаття має містити такі обов'язкові елементи: «постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичним завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку».

Статті, які не відповідають вимогам ДАК України, а також вимогам до статей у міжнародних наукометричних базах даних (далі – МНБД), до друку не приймаються.

Статті подаються в електронному вигляді в редакторі Word 97-2000 для Windows 98-2000, збереженому у форматі *.doc, разом із двома примірниками роздрукованого тексту. Назва файлу (тільки латиницею) мають відповідати прізвищу автора, напр.: retrenko.doc. Обсяг статті – від 15000 друкованих знаків (разом з пробілами) (Меню – Сервіс – Статистика).

Параметри сторінки: всі поля 2 см. Розмір паперу – А4. Шрифт Times New Roman, розмір 12, стиль “нормальний” (“звичайний”). **Якщо використано інший шрифт, необхідно подати його окремим файлом.**

Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ 1 см. Текст друкується без переносів. Сторінки рукопису нумеруються олівцем на звороті. На першому рядку у правому куті друкуються ім'я і прізвище автора напівжирними літерами. На другому рядку у лівому куті – шифр УДК (звичайний шрифт). На наступному рядку друкується назва статті (відцентрована, великими напівжирними літерами). Через один рядок курсивом подається анотація англійською мовою (5-10 рядків). На наступному рядку з абзацу наводяться ключові слова (шрифт – курсив). **ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ** початку статті:

Anatoliy Zahnitko

УДК 81-116.3

**QUALIFYING AND CLASSIFYING SIGNS OF BILINGUALISM: ASPECTS,
TYPES, METHODS**

Qualifying features of bilingualism are considered, correlation of bilingualism with monolingualism, multilingualism, and diglossia are disclosed, the main methods and techniques for the study of bilingualism to the definition of the basic models of the relation between matrix and guest languages are analyzed.

Keywords: bilingualism, language, multilingualism, diglossia, sociolinguistic portrait, comparative method, method of errors, introspective methods.

Через один рядок після реферату подається основний текст статті (вирівнюється за шириною). Ілюстративний матеріал друкується курсивом. Покликання в тексті публікації оформлюються за допомогою квадратних дужок [ ] із вказівкою прізвища автора, року видання (за потреби – сторінки), наприклад, [Croft 1990], [Croft 1990: 22] або:

"...in the work of Z. Vendler" [Vendler 1972].

"One more group consists of multi-component lexical units "compounds of syntactical type" [Карошук 1977: 51].

Треба розрізняти тире (–) і дефіс (-): відмінність полягає у розмірі і наявності пробілів до і після тире.

Скорочення типу XVIth c., ініціали при прізвищах (напр., Ch.L. Barber) друкуються через нерозривний пробіл (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Примітки (виноски) робляться автоматично (Вставка – Виноска).

Якщо у статті наводяться схеми, їх необхідно групувати (Вид – Панель інструментів – Малювання – Вибір об'єкта. Тримаючи кнопку "Вибір об'єкта", виділіть об'єкти, які треба об'єднати у групу, на панелі інструментів "Малювання" натисніть кнопку "Дії", виберіть команду "Групувати").

Список літератури (**References**) і список джерел ілюстративного матеріалу і скорочень (**Sources and Abbreviations**) подаються в алфавітному порядку з дотриманням **державного стандарту (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; http://www.ukrbook.net/bib_zap.html#el_vyd) і не повинні перевищувати 1,5 сторінки сумарного обсягу. Назва **References** друкується через один рядок після основного тексту (напівжирним шрифтом посередині рядка). **ЗРАЗОК:****

References

Вихованець, Городенська 2004: Вихованець, І.Р., Городенська, К.Г. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець (ред.). – К. : Університетське видавництво "Пульсари", 2004. – 398 с. – (Академічна граматики української мови). – Бібліогр. : с. 391-398. – 2000 пр. – ISBN 966-7671-60-7.

Алефіренко 1988: Алефіренко, М.Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики [Текст] / М. Ф. Алефіренко // Мовознавство. – 1988. – № 5. – С. 35-41. – Бібліогр. : с. 41.

Данилюк 2006: Данилюк, І.Г. Синкретизм у системі частин мови [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.

Jespersen 1922: Jespersen, O. Language : Its Nature and Development [Hardcover] [Text] / O. Jespersen. – New York : H. Holt Publishing, 1922. – Access mode : URL : http://www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt. – Title from the screen.

Millward, Hayes 2011: Millward, C.M., Hayes, M. A Biography of the English Language [Text] / C. M. Millward, M. Hayes. – Boston : Cengage Learning, 2011. – 478 pp. – ISBN-13: 978-0-495-90641-4

Sproat 1985: Sproat, R. Welsh Syntax and VSO Structure [Text] / R. Sproat // Natural Language and Linguistic Theory. – Vol. 3. – 1985. – Pp. 173-216.

Список літератури має містити не менше 8 позицій.

Назва **Sources and Abbreviations** друкується через один рядок після **References** (напівжирним шрифтом посередині рядка). ЗРАЗОК:

Sources and Abbreviations

Жуковський 2010: Жуковський, С. Цвітуть абрикоси [Текст] / С. Жуковський. – К. : "Український письменник", 2010. – 142 с.

Tolkien 1993: Tolkien, J.R.R. The Fellowship of the Ring (being the first part of The Lord of the Rings) [Text] / J. R. R. Tolkien. – London : Harper Collins Publishers, 1993. – 535 pp.

Завершує публікацію **анотація українською мовою** (5-10 рядків, шрифт курсив). Вона подається через один рядок після списку літератури: ім'я та прізвище автора, назва статті, текст резюме, ключові слова. ЗРАЗОК:

Анатолій Загнітко

Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи

Розглянуто кваліфікаційні ознаки білінгвізму, з'ясовано співвідношення білінгвізму з монолінгвізмом, полілінгвізмом, диглосією, схарактеризовано основні аспекти вивчення білінгвізму, проаналізовано основні методи і методики дослідження білінгвізму з виявом основних моделей співвідношення матричної і гостьової мови.

Ключові слова: білінгвізм, мова, мовлення, полілінгвізм, диглосія, соціолінгвістичний портрет, контрастивний метод, метод помилок, інтроспективні методи.

Стаття має супроводжуватися **РЕФЕРАТОМ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ** в окремому файлі у форматі *.doc, що повинен містити такі компоненти: назва статті (перший рядок, напівжирний шрифт), ім'я та прізвище автора (другий рядок, напівжирний шрифт), кафедра / відділ, навчальний заклад / установа, місто, область, країна (третій-четвертий рядки, звичайний шрифт); актуальність, мета, завдання, висновки, перспектива дослідження, анотація і ключові слова (кожен компонент з нового абзацу звичайним шрифтом, а назви кожного з цих пунктів подаються напівжирним шрифтом на окремому рядку); список літератури (разом зі списком джерел ілюстративного матеріалу / лексикографічних джерел тощо – за наявності) (звичайний шрифт), e-mail (correspondence). Завершує реферат довідка про автора: ім'я, по батькові (ініціал), прізвище, науковий ступінь, звання, посада (для аспірантів – спеціальність), кафедра, навчальний заклад / установа (звичайний шрифт); коло наукових інтересів (звичайний шрифт).

Назва файлу (латиницею) має складатися з прізвища автора і слова "referat", між ними Shift+дефіс, напр.: petrenko_referat.doc. ЗРАЗОК:

QUALIFYING AND CLASSIFYING SIGNS OF BILINGUALISM: ASPECTS, TYPES, METHODS

Anatoliy Zahnitko

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Donetsk National University, Donetsk, Donetsk region, Ukraine

Abstract

Relevance

The research of bilingualism is an actual problem of modern linguistics because of active promotion of its exhibitions that are not equable and increase in the burden of functional in various sectors of society, as well as the formation of planes active / passive bilingualism with different spectral distributions in frames nationality, particular social groups. Generalization of conceptual and terminological developments in bilingualism allows to develop the models that apply their application.

Purpose

The purpose of the analysis is to establish qualifying and classifying features of the

bilingualism with classifications of aspects of the bilingualism study.

Tasks

The purpose raises the following tasks: 1) determination of characteristic bilingual signs; 2) disclosure of the correlation matrix and guest languages in bilingualism; 3) the clarification of aspects of studying of the bilingualism; 4) establishment of basic types of bilingualism; 5) description of methods, techniques and methods of the study of bilingualism.

Conclusion

The theory of bilingualism including bilingual studies is generally replenished with new methods, techniques and research methods of bilingual situations, bilingual skills in statics and dynamics. The analysis of language patterns of study requires methods that are considered as switching codes and so on.

Perspective

The problem of bilingualism, its theoretical understanding and practical expression requires the coverage of different aspects and establishing of spatial fillings of bilingualism with its active and passive discover that determine the future research.

Annotation

Qualifying features of bilingualism are considered. Correlation of bilingualism with monolingualism, multilingualism, and diglossia are disclosed. The main methods and techniques for the study of bilingualism to the definition of the basic models of the relation between matrix and guest languages are analyzed.

Keywords: bilingualism, language, multilingualism, diglossia, sociolinguistic portrait, comparative method, method of errors, introspective methods.

References

Бодуэн дэ Куртенэ 2004: Бодуэн дэ Куртенэ, И.А. Введение в языковедение [Текст] / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – [6-е изд.]. – М. : УРСС, 2004. – 222 с.

Дешериев 1983: Дешериев, Ю.Д. Социолингвистические проблемы функционирования системы массовой коммуникации в СССР [Текст] / Ю. Д. Дешериев // Язык в развитом социалистическом обществе. – М. : Наука, 1983. – 256 с.

Жлуктенко 1974: Жлуктенко, Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия [Текст] / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища шк., 1974. – 176 с.

Загнітко 2007: Загнітко, А. Сучасні лінгвістичні теорії : монографія [Текст]. – Вид. 2-ге, випр. і доп. / А. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 219 с.

Мова і мовознавство 2007: Мова і мовознавство в духовному житті суспільства : монографія [Текст]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – 352 с.

Серебрянников 1970: Серебрянников, Б.А. Общее языкознание : Формы существования, функции, история языка [Текст] / [отв. ред. Б. А. Серебрянников]. – М. : Наука, 1970. – 597 с.

Швейцер 1976: Швейцер, А.Д. Современная социолингвистика : Теория, проблемы, методы [Текст] / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1976. – 175 с.

Dixon 1977: Dixon, R.M.W. The Rise and Fall of Languages [Text] / R. M. W. Dixon. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – 296 pp.

Correspondence: a.zagnitko@gmail.com

Vitae

Anatoliy P. Zahnitko is Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of Ukraine, Head of Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics in Donetsk National University. His areas of research interests include functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics, categorical linguistics, lexicographic linguistics, and text linguistics.

В окремому файлі у форматі *.doc подаються **відомості** про автора **АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, звання (для аспірантів – спеціальність), місце роботи, посада, домашня адреса, телефон, e-mail, коло наукових

зацікавлень. Назва файла (латиницею) має складатися з прізвища автора і слова “vidomosti”, між ними Shift+дефіс, напр.: petrenko_vidomosti.doc

Необхідно також подати роздрук з відомостями про автора (окрема сторінка).

Матеріали обов'язково супроводжуються **РЕЦЕНЗІЄЮ** доктора філологічних наук.

Статті підлягають **додатковому подвійному сліпому рецензуванню** експертами з відповідного напрямку **щодо відповідності вимогам перекладу, структурно-змістового і технічного оформлення, а також вимогам до статей у МНБД**. Стаття може бути повернута авторові на доопрацювання або для подальшої роботи із цим матеріалом. У такому випадку рукопис авторові не повертається.

Редакційна група залишає за собою право відхиляти статті, які не відповідають міжнародним стандартам до публікацій у наукових періодичних виданнях, зареєстрованих у МНБД.

Редакція не листується ні з авторами, ні з читачами.

Автори несуть повну відповідальність за зміст матеріалів і їхню відповідність науково-етичним нормам.

Статті, які не відповідають зазначеним вимогам, до друку не приймаються.

Права, обов'язки, обмеження і відповідальність сторін прописані на офіційному сайті видання (<http://www.linguisticstudies.org/>) у розділах "Permissions" і "Privacy Policy".

Додаткова інформація про збірник доступна на сайті кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету: <http://www.pldonnu.pp.ua/> і на сайті філологічного факультету ДонНУ: <http://phil.donnu.edu.ua/>.

Редакційна група не несе відповідальності за інформацію, розміщену на інших інтернет-ресурсах.

Scientific Edition

LINGUISTIC STUDIES

INTERNATIONAL COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

Volume 29

English Editor and PR manager of the Collection – Oksana Putilina

The cover design – Oksana Putilina

Layout & technical design – Oksana Putilina, Juliya Leskonoh

The collection was approved for publication 04.25.2014. Format 60x90/16.

Offset paper. Font "Times". Laser printing.

29,81 conventional quires. Total circulation 500 copies.

Address of the Editorial Team:

Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics,
Philological Faculty, Donetsk National University, Universytets`ka Str., 24,
Donetsk, Ukraine, 83001

"Digital Printing House", Co. Ltd / ТОВ "Цифрова типографія",
Chelyuskintsiv Str., 291a, Donetsk. Phone: +38(062) 388 07 31, 388 07 30.